

Угорська академія наук
Закарпатський угорський інститут
імені Ференца Ракоці II

**ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА І СТАЛИЙ РОЗВИТОК:
НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ФІНАНСАХ, ОБЛІКУ,
МЕНЕДЖМЕНТІ ТА СОЦІАЛЬНО-ПОВЕДІНКОВИХ
НАУКАХ**

Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної
конференції, присвяченої «Дням Ракоці» Закарпатського угорського
інституту імені Ференца Ракоці II

26-27 березня 2024 р.

Берегове, 2024

Цифрова економіка і сталий розвиток: новітні тенденції у фінансах, обліку, менеджменті та соціально-поведінкових науках. Наукове видання Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Берегове, 26- 27 березня 2024 р.) / Редакційна колегія: Черничко С.С., Орос І.І., Бачо Р.Й., Пойда-Носик Н.Н., Макарович В.К., Лоскоріх Г.Л., Ганусич В.О., Стойка Н.С. та Потоки Г.Ф. Берегове–Ужгород: ЗУІ ім. Ференца Ракоці II – ТОВ «РІК-У», 2024. – 464 с. (українською, угорською та англійською мовами)

ISBN 978-617-8276-91-1

Збірник містить матеріали доповідей учасників IV Міжнародної науково-практичної конференції «Цифрова економіка і сталий розвиток: новітні тенденції у фінансах, обліку, менеджменті та соціально-поведінкових науках» щодо висвітлення питань, пов'язаних з новітніми тенденціями у сфері обліку, фінансів, економіки підприємств, менеджменту, маркетингу та загалом соціально-поведінкових наук у контексті реалізації стратегії цифровізації економіки в умовах Індустрії 4.0 із залученням до розробки рекомендацій відомих міжнародних експертів у міждисциплінарних областях.

Рекомендовано до видання у друкованій та електронній формі (PDF) на засіданні кафедри обліку і аудиту Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (протокол №8 від «25» березня 2024 року)

Затверджено до видання у друкованій та електронній формі (PDF) рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (протокол №4 від «25» квітня 2024 року)

Редакційна колегія:

Черничко С.С., доктор габілітований з гуманітарних наук, професор, ректор ЗУІ ім. Ф. Ракоці II; **Орос І.І.**, к.пед.н., доцент, президент ЗУІ ім. Ф. Ракоці II; **Бачо Р.Й.**, д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту ЗУІ ім. Ф. Ракоці II; **Пойда-Носик Н.Н.**, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і аудиту ЗУІ ім. Ф. Ракоці II; **Макарович В.К.**, к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту ЗУІ ім. Ф. Ракоці II; **Лоскоріх Г.Л.**, доктор філософії з обліку і оподаткування, доцент, заступник завідувача кафедри обліку і аудиту ЗУІ ім. Ф. Ракоці II; **Ганусич В.О.** к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту ЗУІ ім. Ф. Ракоці II; **Стойка Н.С.**, к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту ЗУІ ім. Ф. Ракоці II; **Потоки Г.Ф.**, старший викладач, координатор кафедри обліку і аудиту ЗУІ ім. Ф. Ракоці II.

Відповідальність за зміст і достовірність публікацій покладається на авторів наукових доповідей. Точки зору авторів публікацій можуть не співпадати з точкою зору редколегії.

Публікація видання здійснюється за сприяння Інституту Стратегічних Досліджень Угорщини.

NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

© Автори, 2024
© ЗУІ ім. Ф. Ракоці II, 2024

Magyar Tudományos Akadémia

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

**DIGITÁLIS GAZDASÁG ÉS FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS:
A PÉNZÜGY, SZÁMVITEL, MENEDZSMENT, VALAMINT
TÁRSADALOM- ÉS VISELKEDÉSTUDOMÁNY LEGÚJABB
TRENDJEI**

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola által a "Rákóczi-napok"
alkalmából rendezett IV. Nemzetközi Gazdaságtudományi Konferencia
tudományos anyagai

2024. március 26-27.

Beregszász, 2024

ETO 330:502.131.1(063)

D 66

Digitális gazdaság és fenntartható fejlődés: a pénzügy, számvitel, menedzsment, valamint társadalom-és viselkedéstudomány legújabb trendjei: IV. Nemzetközi Gazdaságtudományi Konferencia tudományos anyagai (Beregszász, 2024. március 26-27.).
Beregszász: II. RFKMF, 2024. 464 ol.

ISBN 978-617-8276-91-1

A kiadvány a „Digitális gazdaság és fenntartható fejlődés: legújabb trendek a pénzügy-, számvitel-, gazdálkodás- és társadalomtudományi tudományokban” című IV. Nemzetközi Gazdaságtudományi Konferencia résztvevőinek absztraktjait tartalmazza az alábbi területeken: számvitel, pénzügy, valamint vállalatgazdaságtan, menedzsment és marketing, illetve általában a társadalom-magatartástudományban. Mindez a gazdaság digitalizálási stratégiájának megvalósítása keretében az Ipar 4.0 nemzetközileg ismert keretében készült, kiegészítve interdiszciplináris területek szakértőinek tudományos munkáival

Nyomtatott és elektronikus formában (PDF fájlformátumban) történő közzétételre javasolt a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Számvitel és Auditálás Tanszéke (2024. március 25., 8. számú jegyzőkönyv).

Nyomtatott és elektronikus formában (PDF fájlformátumban) történő kiadásra jóváhagyta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa (2024. április 25., 4. számú jegyzőkönyv).

Szerkesztőbizottság:

Prof. Dr. Csernicskó István, MTA doktora, rektor, II. RFKMF; **Dr. Orosz Ildikó**, PhD, egyetemi docens, elnök, II. RFKMF; **Prof. Dr. Bacsó Róbert**, közgazdaságtudományok doktora, tanszékvezető, Számvitel és Auditálás Tanszék, II. RFKMF; **Prof. Dr. Pojda-Noszik Nina**, közgazdaságtudományok doktora, professzor, Számvitel és Auditálás Tanszék, II. RFKMF; **Dr. Makarovics Viktória**, közgazdaságtudományok kandidátusa, egyetemi docens, Számvitel és Auditálás Tanszék, II. RFKMF; **Dr. Loszkorih Gabriella**, PhD, egyetemi docens, tanszékvezető-helyettes, Számvitel és Auditálás Tanszék, II. RFKMF; **Dr. Hanuszics V.**, közgazdaságtudományok kandidátusa, egyetemi docens, Számvitel és Auditálás Tanszék, II. RFKMF; **Dr. Sztojka Natália**, közgazdaságtudományok kandidátusa, egyetemi docens, Számvitel és Auditálás Tanszék, II. RFKMF; **Pataki Gábor**, adjunktus, koordinátor, Számvitel és Auditálás Tanszék, II. RFKMF.

A tudományos jelentések készítői felelősek a publikációk tartalmáért és pontosságáért. E kiadványok szerzőinek nézetei nem feltétlenül tükrözik a szerkesztők nézeteit.

A kiadvány megjelenésében együttműködő partner volt a Nemzetstratégiai Kutatóintézet.

NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

© A szerzők, 2024

© II. RF KMF, 2024

Hungarian Academy of Sciences
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian
College of Higher Education

**DIGITAL ECONOMY AND SUSTAINABLE
DEVELOPMENT: EMERGING TRENDS
IN FINANCE, ACCOUNTING, MANAGEMENT
AND SOCIAL & BEHAVIORAL SCIENCES**

Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference
Dedicated to the "Days of Rakoczi" at the Ferenc Rakoczi II
Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

March 26-27, 2024

Berehove, 2024

UDC 330:502.131.1(063)
D 66

Digital economy and sustainable development: emerging trends in finance, accounting, management and social & behavioral sciences: proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference (Berehove, March 26-27, 2024). Berehove: FR II THCHE, 2024. 464 p.

ISBN 978-617-8276-91-1

The proceedings comprises scientific reports from participants of the 4th International Scientific and Practical Conference "Digital Economy and Sustainable Development: Emerging Trends in Finance, Accounting, Management, and Social & Behavioral Sciences." These abstracts refer to contemporary issues within accounting, finance, business economics, management, marketing, and socio-behavioral sciences. They particularly explore the intersection of these disciplines with the digitalization strategy of the economy amid Industry 4.0. Renowned international experts from various interdisciplinary fields have contributed to the development of recommendations within this context.

Recommended for publication in printed and electronic form (PDF file format) by the Department of Accounting and Auditing of Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (record No. 8 of March 25, 2024).

Approved for publication in printed and electronic form (PDF file format) by the Academic Council of Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (record No. 4 of April 25, 2024).

Editorial board:

Chernychko S., Habilitated Doctor of Humanities, Professor, Rector of FR II THCHE; **Oros I.** Ph.D., Associate Professor, President of FR II THCHE; **Bacho R.**, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Accounting and Auditing, FR II THCHE; **Poyda-Nosyk N.**, Doctor of Economics, Professor, Professor of Accounting and Auditing, FR II THCHE; **Makarovych V.**, Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of Accounting and Auditing, FR II THCHE; **Loskorikh G.**, Doctor of Philosophy in Accounting and Taxation, Deputy Head of the Department of Accounting and Auditing, FR II THCHE; **Hanusych V.** Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of Accounting and Auditing, FR II THCHE; **Stoyka N.**, Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of Accounting and Auditing, FR II THCHE; **Pataki H.**, senior lecturer, coordinator at the Department of Accounting and Auditing, FR II THCHE.

*Responsibility for the content and accuracy of publications rests with the authors of scientific reports.
The views of the authors of publications may not coincide with the views of the editorial board.*

The edition is carried out with the assistance of the Research Institute for National Strategy.

NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

© Authors, 2024
© FR II THCHE, 2024

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК НА МАКРО-, МЕЗО- ТА МІКРОРІВНЯХ

Бачо Р. Роль Угорщини в економіці України та Закарпаття	34
Пойда-Носик Н., Пойда В. Потенціал систем цифрового інтелекту у вирішенні екологічних викликів, пов'язаних з війною в Україні	36
Сривастава П. Удосконалення системи місцевих бюджетів за допомогою інтелектуальної системи рейтингу цілей сталого розвитку	39
Аворніцулуй М.-Ц. Платформна парадигма: потоки флюїдів на онлайн-платформах	39
Біртюк В., Біртюк Ф., Бергхауер О. Аналіз послуг термальних купалень Берегівського району	42
Бойко В. Цифрові тренди в управлінні бізнес-процесами вантажних автотранспортних підприємств	45
Бречко О. Вплив цифрових трансформацій на сталий розвиток	47
Волощук Л., Левицький В. Впливовість інноваційної діяльності промислових підприємств в умовах національної політики сталого розвитку	50
Ганусич В., Солнокі П. Теоретичні підходи до визначення економічних циклів	53
Гулевич О. Перспективи розвитку електронної комерції у сфері продажу автозапчастин	55
Дерій Ж. Використання цифрових інструментів для фіксації злочинів проти довкілля	58
Єгоричева С. ESG-рейтингування та його застосування у банківському секторі	61
Задорожко Г., Лавриненко В. Основи цифровізації функціонування підприємств	64
Задорожко Г., Мельничук А. Інформаційні технології в розвитку діяльності підприємств	66
Захарченко Л., Маклецький Д. Теоретичні основи цифровізації та напрями цифрової трансформації підприємства	68
Квасній М. Оцінювання динаміки ІТ-галузі в умовах економічної нестабільності	71
Козаревич С. Конкурентоспроможність підприємства в умовах сталого розвитку	74
Лукачина С. Сучасний стан електронної комерції в Україні	76
Мельникова М. Щодо використання цифрових технологій для забезпечення ефективної взаємодії учасників промислового симбіозу	78

Міклош Г. Взаємозв'язок між центральноевропейськими торговими шляхами та доходами держав-членів ЄС	81
Молнар Г. Методи оцінювання інвестиційного потенціалу особистих селянських господарств: теоретико-методичний аспект	83
Некрасова Л., Таха Мохамед Халед. Удосконалення підходів до стратегічного управління підприємством у контексті сталого розвитку	86
Підлипна Р. Формування ефективної системи забезпечення економічної безпеки підприємства	89
Смочко В., Бедзир В. Розвиток електронної системи публічних закупівель в умовах сучасних викликів	91
Тімченко О. Вплив цифровізації бізнес-процесів на ефективність роботи підприємства	94
Чизмар І. Формалізація процесів розвитку кіберспорту як системи «розробників/видавців ігор – кіберспортивних подій – кіберспортивних дисциплін»	97
Щука Г., Олаг Н. Цифровий маркетинг в діяльності об'єднань виноробів Закарпаття	100
Заноч А. Тенденції нефінансової звітності в ЄС – поява CSRD та обов'язкове підтвердження звітності	102
Якобчук В., Кондратюк Д. Ефективність реалізації ресурсного потенціалу регіону	104

СЕКЦІЯ 2

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОБЛІКУ, ОПОДАТКУВАННЯ, АНАЛІЗУ Й АУДИТУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Легенчук С. Система бухгалтерського обліку як інструмент організаційної легітимації: контекст сталого розвитку	107
Ахмед Е. Р. Вплив цифрових процедур бухгалтерського обліку та аудиту на ефективність збору податків	109
Байнай П. Поширення використання генеративного штучного інтелекту в процесах управління малими та середніми підприємствами в Угорщині	109
Бородіна М., Єремян О. Цифровізація бухгалтерського обліку – важливий і необхідний етап у веденні бізнесу	113
Будаї Є., Добай П. Нематеріальні активи в бухгалтерських звітах в угорських мікро-, малих та середніх підприємствах, що займаються комп'ютерним програмуванням	116
Будько О. ESG-звітність як інструмент управління сталим розвитком підприємства	117
Варга А. Планування та контроль - превентивний та реактивний підходи до управління державними фінансами	120
Волощук Л., Кучеревський А. Проблеми попиту спеціальності 071	121

“Облік і оподаткування”: статистика вступних кампаній	
Волощук Л., Якимчук І. Теоретичні засади розбудови системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління підприємством в контексті детермінант сталого розвитку	124
Ганусич В. Tokenізація економіки: обліковий аспект	127
Головчак Г. Організація військового обліку у цифровій економіці України	130
Головчак Ю. Обліково-аналітичне забезпечення сталого розвитку підприємств сфери послуг	132
Городиський М., Березний О. Вплив штучного інтелекту на організацію бухгалтерського обліку	134
Дутчак І. Характеристика прибутку як показника аналізу фінансового стану підприємства	137
Захаров Д. Взаємозв'язок практик трансфертного ціноутворення та ініціатив зі сталого розвитку	140
Йолтуховська О., Носков М. Вдосконалення процедури переоцінки основних засобів	143
Ковач Л. Актуальна роль виплат на основі акцій, підходи до обліку та тенденції виплат на основі акцій в угорському банківському секторі	145
Кубік В., Волчек Р. Цифровізація документообігу та розвиток стану бухгалтерського обліку на сучасному етапі	148
Лаговська О., Лоскоріх Г. Фандрайзинг як умова розвитку та відновлення вітчизняних підприємств у поствоєнний період	150
Лайчук С., Голобородько С. Вимоги до сучасної цифрової системи бухгалтерського обліку	154
Лалакулич М., Симочко М. Оборотні активи: сутність та класифікація	156
Левкулич В., Яцко М. Інформаційно-аналітичне забезпечення інноваційної діяльності підприємств індустрії гостинності та вплив розвитку штучного інтелекту на його формування	161
Леврінц А. Аналіз фінансових результатів діяльності туристичних підприємств Румунії	164
Лоскоріх Г., Балла Д. Зовнішньоекономічна діяльність як об'єкт бухгалтерського обліку	166
Лоскоріх Г., Баторі В. Основні засоби підприємства як об'єкт обліку	169
Макарович В., Барта Р.Л. Сутність експортних операцій в бухгалтерському обліку	172
Макарович В., Іжак С. Методи таргет-костинг і кайзен-костинг в управлінні підприємством	175
Макарович В., Огородник В., Ценклер Н. Облік інвестиційної нерухомості	178
Меліхова Т., Меліхов Є., Радомська (Габрошвілі) С. Облік, оподаткування, контроль товарів у роздрібній торгівлі на малому підприємстві	181

Москаль Н. Аудиторська діяльність в Україні в умовах цифрової трансформації	184
Нестеренко О. Вплив розвитку цифрової економіки на облікову методологію	186
Новак У., Жінчин М. Особливості відображення в обліку доходів за національними і міжнародними стандартами	189
Надь Ш.Н., Калман Б.Г., Малатинські С. Людський капітал у вартості бізнесу	192
Олексіч Ж. Кроки ЄС та України на шляху до більш екологічної економіки	194
Орлов І. Вплив цифрових систем управління документообігом на організацію бухгалтерського обліку	195
Перчі О., Гайду Е. Економічний зміст процесу виробництва: обліковий аспект	198
Перчі О., Карас Д. Характеристика товарів як облікової категорії за національними та міжнародними стандартами	201
Пойда-Носик Н., Ковроді П. Економічне значення та визначення нематеріальних активів для цілей бухгалтерського обліку	204
Пойда-Носик Н., Рац Р.-А. Вдосконалення облікової політики підприємств з метою оптимізації оподаткування	206
Пайрок А. Еволюційний підхід до звітності за сегментами в готельному бізнесі	209
Попівняк Ю. Штучний інтелект у податковому обліку: цифровізація завдань та зниження ризику виникнення помилок	211
Проскуріна Н. Механізм формування програми аудиту облікового сегмента «Витрати майбутніх періодів» на підставі тверджень керівництва	212
Романькова О. Черговість видатків, що здійснюються органами казначейства	215
Ругаль Т. Виклики та перспективи реформування системи обліку та оподаткування видобувної галузі України: шляхи до покращення ефективності та прозорості	218
Саліх В. К., Алабдулла Т. Т. Й. Чи впливає неупередженість аудитора на взаємозв'язок між аудиторським комітетом і цілями аудиту: приклад Іраку	219
Самбасіва Рао К. Р. С., Вдовенко Н. Обліково-аналітичне забезпечення суб'єктів рибного господарства у галузі аквакультури в умовах цифровізації економіки.	220
Сарахман О. Податкові перевірки інтернет-магазинів	222
Селецька Д. Економічна сутність екологічного обліку	224
Селіванова Н. Особливості впровадження діджиталізації в організацію облікових процесів підприємства	227
Семанюк В. Трансформація теоретичних основ обліку в епоху постіндустріалізму	230

Семчишин А. Підходи до аналізу фінансового стану промислових підприємств України в умовах війни	233
Сіладі Р. Як штучний інтелект і діджиталізація змінюють процеси аудиту, як це впливає на якість аудиту та які сфери неможливо замінити штучним інтелектом	236
Скороход І., Журавель М., Юрківська О. SWOT-аналіз впровадження альтернативних джерел енергії в Україні	238
Стойка Н. Збалансована система показників у досягненні стратегічних цілей підприємства	241
Стойка Н., Помаскіна Н. Дебіторська заборгованість: актуальні питання та шляхи їх вирішення	243
Тростянська К. Цифрові технології в адмініструванні податків: нові виклики та можливості для сталого розвитку	246
Федорова О. Впровадження принципів ESG як механізм стратегічного управління підприємством	248
Фіалка Ю. Вплив цифровізації економіки на еволюцію систем управління запасами підприємств	251
Хомин П. Розвиток обліку й цифровізація економіки: реалії та перспективи	254
Шеверя Я., Ганусич К. Організація бухгалтерського обліку амортизації основних засобів	256
Шпак В., Папінко А. Управління ризиками в ІТ-компаніях через інструменти штучного інтелекту та використання облікової інформації	259
Шурпенкова Р. Регулювання соціальної сфери засобами податкової політики	262
Югас Е., Рibaкова Л. Удосконалення обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками	265

СЕКЦІЯ 3

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ У ФІНАНСАХ, БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ, СТРАХУВАННІ ТА ФОНДОВОМУ РИНКУ: ІННОВАЦІЇ ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК

Внукова Н. Вимоги міжнародних стандартів з фінансового моніторингу до транскордонних платежів	268
Алабдулла Т. Т. Й., Саліх В. К., Чурія М., Канаан А. М. Дж. Зміна генерального директора та перспектива фінансової ефективності фірми: чи можна вдосконалити механізми корпоративного управління в передових нанотехнологічних компаніях?	271
Бродовська О., Драпак Т. Політика, практики та виклики цифрової фінансової інклюзії для сталого розвитку: приклад економіки, що розвивається	273

Бурцев Я. Український фінтех: від опору до перспектив у післявоєнний період	275
Дзюба П. Євродиректива BRRD та процес її імплементації в Україні	278
Жигалкевич Ж., Кольчик С. Оптимізація портфеля валютних інвестицій у фармацевтичній промисловості: інструменти та практики	281
Заверуха І., Скоропад І. Штучний інтелект в банківській сфері: стратегічні напрямки та перспективи	284
Індус К. Технологія блокчейн у банківській діяльності та страхуванні	288
Кальченко О. Інформаційно-статистичне забезпечення фінансового сектору України	290
Кедебец Г. Цифрова трансформація в банківському секторі на прикладі Державного казначейства України	293
Керекдярто М. Вплив поширення цифровізації на фінанси угорців	295
Кикта О. Розмитнення авто в «Дії»: початок цифровізації української митниці	296
Коваленко Ю. Напрями активізації діяльності з управління активами в Україні	299
Колдовський А. Вплив трансформації стратегічної інфраструктури на глобальний фінансовий менеджмент	301
Кричевська Т. Класифікація віртуальних токенів як інструмент оптимізації державного регулювання операцій з криптоактивами	303
Мурашківська І., Лобко О. Особливості функціонування системи банківського кредитування домогосподарств в умовах цифрової економіки	307
Оросне Ілчік Б., Барабашне Карпаті Д. Аналіз обізнаності щодо криптовалют в Угорщині	310
Першко Л. Фінансова парадигма зміцнення самостійності місцевих бюджетів в Україні	312
Пойда-Носик Н., Марценюк Е. Поняття та функції грошових коштів та сучасні їх форми в цифровізованій економіці	315
Пота Ч.П. Платіжні звички, системи миттєвих платежів та цифрові гроші - порівняльний аналіз країн Вишеградської четвірки	318
Ратушний С. Концептуальні засади фінансового контролінгу	319
Свічкач Н., Фастовець І. Визначення сучасних критеріїв порівняння платіжних систем	322
Тяжкороб І. Фінансово-інвестиційний консалтинг як інструмент подолання інформаційної асиметрії	325
Химич І. Індустрія 5.0: вдосконалення тенденцій індустрії 4.0	328
Чернявська В., Ільїна А. Державне цінове регулювання економіки під час воєнного стану	330

СЕКЦІЯ 4

ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ТА МАРКЕТИНГ У КОНТЕКСТІ НОВІТНІХ ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ

Тан Ч.Ч., Франц В. Моментальний аспект бібліометричного перегляду в пропонуванні тем стратегічного управління під час COVID-19	333
Тожер А. Вплив гунгарікумів на угорську економіку та громади	335
Барабашне Карпаті Д., Оросне Ілчік Б. Зміни в очікуваннях роботодавців щодо компетенцій сьогодення	338
Вірліч Ш., Потокі Г. Можливості бізнес-моделювання мікропідприємств на прикладі ТОВ "Гера"	341
Задорожко Г., Колесов К. Основи конкурентоспроможності підприємств в умовах кризи	343
Кормишкін Ю., Москаль І. Особливості надання адміністративних послуг на рівні громад в умовах воєнного стану	346
Макурін А., Максимов С. Управління інвестиціями в цифровому просторі	349
Мадяр З., Обадович Ч. Вивчення причин відмови від споживання м'яса диких тварин	351
Нечаєва І. Управління продуктивністю праці у сучасному конкурентному середовищі	353
Нікішина О. Інноваційна складова розвитку ринків глибокої переробки сировини в умовах повоєнного відродження економіки	356
Павленко М. Розвиток торгівлі аграрною продукцією між Україною та ЄС	359
Пожгай Е. Ю. Економічний погляд ролі і значення лікарської комунікації на різних рівнях охорони здоров'я	361
Потокі Г., Балог П. Методологічне порівняння вимірювання корпоративних інновацій як фактора конкурентоспроможності в Угорщині та Україні	363
Потриваєва Н., Палєєв А. Аутсорсингові послуги: теоретичні аспекти	366
Сейсебаєва Н., Денщик Т. Огляд стандарту ISO 9000, 9001 – міжнародний стандарт, присвячений побудові в організаціях системи управління якістю внутрішніх процесів	369
Сейсебаєва Н., Ящук Б. Сучасні фінансові інструменти підтримки інновацій : можливості та перспективи	371
Сейсебаєва Н., Ящук В. Інноваційно-інвестиційне забезпечення сталого розвитку підприємств України у 2023 році	373
Черкасова Т., Талах О. Роль інноваційної складової конкурентного потенціалу підприємства	375

СЕКЦІЯ 5

СОЦІАЛЬНО-ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ У КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Черничко С., Мате Р. Мовний ландшафт та економіка: приклад румунських та угорських поселень на Закарпатті	378
Амбрози М. Вибрані аспекти нечесної боротьби за посади з точки зору прикладної етики	380
Андрущенко А. Формування конкурентоспроможності галузі аквакультури	383
Болі Я. Науково-поведінкові передумови економічної поведінки угорських циган у Карпатському басейні після 1990 року	385
Бодашевська Ю. Проблеми реабілітації та реінтеграції ветеранів в Україні	387
Бурлай Т. Соціально-економічні втрати і виклики України внаслідок війни	389
Варга-Пейтерфі П., Кучера Б. Соціальна довіра на кордоні та за кордоном у Центральній та Східній Європі у 2021 році: дослідження п'яти країн	392
Вароді К. Перетин лінгвістики з економікою на основі підбірки запозичених слів онлайн-словника Termini	394
Гергель Л., Вошварі М. Криза, втрати та адаптація - досліджуємо вплив російсько-української війни на Закарпатті	397
Годане Шореш А., Горват П., Варгане Чобан К. Вплив економічних змін на населення сільської місцевості, з особливим акцентом на еміграцію	398
Григорук П. Кластеризація регіонів України за показниками зовнішньоекономічної діяльності	399
Григорук С. Комплексна оцінка рівня життя населення регіонів України	401
Гіresh-Ласло К., Леврінц І. Вплив корупції в Україні на економічний розвиток країни та інтеграцію до ЄС	404
Доровці А., Кучінка К., Пап Г. Важливість вимірювання математичних компетентностей як індикатора ринку праці	406
Ковач Л., Стойка М. Особливості методології розв'язування ірраціональних рівнянь з параметрами	408
Магурська Р. Формування креативності учнів через ігрову діяльність у новій системі освіти	409
Марусич Е. Економічні та соціальні наслідки першого віденського рішення у Берегові	412
Микитенко В. Соціальна відповідальність у сфері енергетики: види, механізми та функціонали	413

Мозга Г. Етнічні та національні меншини як фактори економічного розвитку	417
Молнар Ш.-П., Стойка М. Координатно-векторний спосіб розв'язування задач з геометрії	418
Моца А. Деякі правові проблеми економіки України під час правового режиму воєнного стану	420
Олаг Н., Лонтай-Сіладі Ж., Генці Ш. Кількість відвідувачів туристичних дестинацій Закарпаття за соціально-демографічними показниками 2017 - 2021 рр.	423
Оросі Д. Тенденція переривання вагітності в Україні від 1993 до 2022 року	425
Пасічник Ю. Сучасні теоретичні конструкції щодо безробіття	428
Перекуда Ю. Формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах розвитку циркулярної економіки	431
Петечук Ю., Стойка М. Інноваційні підходи у навчанні шкільної математики	434
Пивоваров О. Цілі сталого розвитку очима здобувачів вищої медичної освіти	436
Пойда-Носик Н., Калман Б.-Г., Малатинські С. Людський фактор інформаційної безпеки	437
Полінські Г., Стойка М. Методика розв'язання завдань, що містять параметр	439
Пола П., Горецкі Р. Успіх поселень у периферійних районах	440
Сейсебаєва Н., Настич С. Сучасні особливості завдання пенсійного страхування на території України	443
Теметев А., Стойка М. Вивчення математики завдяки візуалізації комп'ютерними програмами та технологіями	445
Тишечко А. Рибне господарство України в умовах надзвичайних викликів	447
Шаш Е., Ковач К., Форкош Т.-А. Дослідження поїздок мешканців Закарпаття для возз'єднання родин, спричинених російсько-українською війною	450
Харченко Н. Справедливе фінансування	453
Хрущ Н. Позиціонування фінансового потенціалу в системі управління малим підприємством	455
Чобіток В., Шепеленко С. Ефективність резильєнтності персоналу підприємства в сучасних нестабільних умовах господарювання	457
Шевель О. Інструментарій регулювання розвитку ринку продукції аквакультури в системі державної допомоги ЄС	459

TARTALOM

1. SZEKCIÓ.

DIGITÁLIS GAZDASÁG ÉS FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS MAKRO-, MEZO- ÉS MIKROSZINTEN

Bacsó R. Magyarország szerepe Ukrajna és Kárpátalja gazdaságában	34
Pojda-Noszik N., Pojda V. A digitális intelligencia rendszerek lehetőségei az ukrajnai háborúval kapcsolatos környezeti kihívások kezelésében	36
Sztrivasztava P. A helyi költségvetés-tervezés javítása intelligens fenntarthatósági rangsorolási spektrummal	39
Avornicului M.-C. Platform paradigma: fluidumok áramlása az online platformokon	39
Birtók V., Birtók F., Berghauer S. Termálfürdők szolgáltatásainak elemzése a Beregszászi járásban	42
Bojkó V. Digitális trendek az áruszállítási vállalatok üzleti folyamatainak irányításában	45
Brecskó O. A digitális átalakulások hatása a fenntartható fejlődésre	47
Voloscsuk L., Levickij V. Az ipari vállalkozások innovációs tevékenységének befolyása a fenntartható fejlődés nemzeti politikájára	50
Hanuszics V., Szolnoki P. A gazdasági ciklus aspektusainak elméleti megközelítése	53
Hulevics O. Az e-kereskedelem fejlődésének kilátásai az autóalkatrész-értékesítés területén	55
Derij J. Digitális eszközök használata a környezeti bűncselekmények nyilvántartására	58
Jegoricseva Sz. ESG minősítés és annak alkalmazása a bankszektorban	61
Zadorozskó G., Lavrinenkó V. A vállalkozói tevékenység digitalizálásának alapjai	64
Zadorozskó G., Melnyicsuk A. Információs technológiák a vállalkozások tevékenységének fejlesztésében	66
Zaharczenkó L., Makleckij D. A digitalizáció elméleti alapjai és a vállalkozások digitális átalakításának irányai	68
Kvasznij M. Az IT-ipar dinamikájának értékelése a gazdasági instabilitás körülményei között	71
Kozarevics Sz. A vállalkozás versenyképessége a fenntartható fejlődéssel összefüggésben	74
Lukácsina Sz. Az e-kereskedelem jelenlegi helyzete Ukrajnában	76
Melynikova M. A digitális technológiák használatáról az ipari szimbiózis résztvevőinek hatékony együttműködésének biztosítása érdekében	78
Miklós G. A közép-európai kereskedelmi útvonalak és az EU-tagállamok bevételei közötti kapcsolatrendszer	81

Molnár G. A személyes parasztgazdaság befektetési potenciáljának módszerei: elméleti és módszertani szempont	83
Nekraszova L., Taha Mohamed Khaled. A stratégiai vállalatirányítás megközelítéseinek fejlesztése a fenntartható fejlődés összefüggésében	86
Pidlipna R. A vállalkozás gazdasági biztonságát szavatoló hatékony rendszer kialakítása	89
Szmocskó V., Bedzir V. Az elektronikus közbeszerzési rendszer fejlesztése a modern kihívások tükrében	91
Timcsenkó O. Az üzleti folyamatok digitalizálásának hatása a vállalati tevékenységek hatékonyságra	94
Csizmár I. Az eSport fejlesztési folyamatok formalizálása a "játékfejlesztők/kiadók - eSport események - eSport szakágak" rendszereként.	97
Scsuka G., Oláh N. Digitális marketing a kárpátaljai borászszövetségek tevékenységében	100
Zanócz A. A nem pénzügyi beszámolás tendenciái az EU-ban – a CSRD megjelenése és a kötelező jelentéstétel megerősítése	102
Jakobcsuk V., Kondratyuk D. A régió erőforrás-potenciáljának felhasználási hatékonysága	104

2. SEKCIÓ.

A SZÁMVITEL, ADÓZÁS, ELEMZÉS ÉS KÖNYVVIZSGÁLAT FEJLŐDÉSÉNEK KILÁTÁSAI A GAZDASÁG DIGITALIZÁCIÓJA KÖRÜLMÉNYEI KÖZÖTT

Lehencsuk Sz. A számviteli rendszer mint a szervezeti legitimáció eszköze: a fenntartható fejlődés kontextusa	107
Ahmed E. R. A számvitel és a könyvvizsgálat digitális eljárásainak hatása az adóbeszedés hatékonyságára	109
Bajnai P. A generatív mesterséges intelligencia használatának elterjedése a magyarországi kis- és középvállalkozások controlling folyamataiban	109
Borodina M., Jeremján O. A számvitel digitalizálása fontos és elengedhetetlen szakasza a vállalatirányításnak.	113
Budai E., Dobay P. Immateriális vagyonelemek a számítógépes programozással foglalkozó magyar MKKV-k számviteli beszámolóiban	116
Bugykó O. Az ESG jelentés, mint a vállalkozás fenntartható fejlődésének irányításának eszköze	117
Varga A. I. Tervezés és ellenőrzés – preventív és reaktív szemlélet a közpénzügyekkel történő gazdálkodás gyakorlatában	120
Voloscsuk L., Kucserevszkij A. A 071 "Számvitel és adóügy" szakirány iránti kereslet problémái: a felvételi kampányok statisztikái	121
Voloscsuk L., Jakimcsuk I. A vállalatirányítás információs-elemzési támogató rendszer fejlesztésének elméleti alapjai a fenntartható fejlődés meghatározó	124

tényezőinek kontextusában

Hanuszics V. A gazdaság tokenizációja: számviteli aspektus	127
Holovcsák H. A katonai nyilvántartás megszervezése Ukrajna digitális gazdaságában	130
Holovcsák J. Számviteli és elemzési támogatás a szolgáltatói ágazat vállalkozásainak fenntartható fejlődéséhez	132
Horodiszkiy M., Bereznij O. A mesterséges intelligencia hatása a számvitel szervezésére	134
Dutcsák I. A nyereség jellemzői, mint a vállalkozás pénzügyi helyzetének elemzésének mutatója	137
Záhárov D. A transzferár-képzési gyakorlat és a fenntarthatósági kezdeményezések közötti kapcsolat	140
Joltuhovszka O., Noszkov M. A tárgyi eszközök ártértékelési eljárásának tökéletesítése	143
Kovács L. A részvényalapú kifizetések aktuális szerepe, számviteli megközelítése magyarországi bankszektorbeli tendenciák a részvényalapú kifizetések tekintetében	145
Kubik V., Volcsek R. A dokumentumáramlás digitalizálása és a számvitel jelenlegi állapotának fejlődése	148
Lahovszka O., Loszkorih G. Fundraising mint a hazai vállalkozások fejlesztésének, valamint helyreállításának feltétele a háború utáni időszakban	150
Lajcsuk Sz., Holoborogykó Sz. A modern digitális számviteli rendszer iránti követelmények	154
Lalakulics L., Szimocskó M. Forgóeszközök: lényegük és csoportosításuk	156
Levkulics V., Jackó M. A vendéglátóipari vállalkozások innovatív tevékenységének információs és elemzési támogatása és a mesterséges intelligencia fejlődésének hatása annak kialakulására	161
Lőrincz A. Romániai turizmusban tevékenykedő vállalkozások pénzügyi teljesítményének elemzése	164
Loszkorih G., Balla D. Külgazdasági tevékenység lényege, mint a számvitel objektuma	166
Loszkorih G., Bátori V. A vállalkozás tárgyi eszközei, mint a számvitel objektuma	169
Makarovics V., Barta R.L. Az export műveletek lényege a számvitelben	172
Makarovics V., Izsák Sz. Target costing és kaizen costing módszerek a vállalatirányításban	175
Makarovics V., Ohorodnik V., Cenkler N. Befektetési célú ingatlanok számvitele	178
Melikhova T., Melikhov E., Radomszka (Habrovili) Sz. Az áruk számvitele, adózása és ellenőrzése a kiskereskedelemben egy kisvállalkozásnál	181
Moszkály N. Könyvvizsgálati tevékenységek Ukrajnában a digitális átalakulás kontextusában	184
Neszterenkó O. A digitális gazdaság hatása a számviteli módszertanra	186

Novák U., Zsincsin M. A bevételek számvitelének sajátosságai a nemzeti és nemzetközi szabványoknak megfelelően	189
Nagy S. N., Kálmán B. G., Malatyinszki Sz. A humán tőke mint üzleti érték	192
Olekszics J. Az EU és Ukrajna lépései a környezetbarátabb gazdaság irányába	194
Orlov I. A digitális dokumentumkezelő rendszerek hatása a számvitel megszervezésére	195
Pércsi O., Hajdu E. A termelési folyamat gazdasági tartalma: számviteli szempont	198
Pércsi O., Kárász D. Az áruk jellemzői, mint számviteli kategória nemzeti és nemzetközi szabványok szerint	201
Pojda-Noszik N., Kóródi P. Az immateriális javak gazdasági tartalma és számviteli célú azonosítása	204
Pojda-Noszik N., Rácz R.-A. A vállalkozások számviteli politikájának tökéletesítése az adózás optimalizálása érdekében	206
Pajrok A. A szegmensek szerinti jelentés evolúciós megközelítése a szállodaiparban	209
Popivnyák J. Mesterséges intelligencia az adószámvitelben: a feladatok digitalizálása és a hibakockázat csökkentése	211
Proszkurina N. A "Költségek aktív időbeli elhatárolása" számviteli szegmensre vonatkozó auditálási program kialakításának mechanizmusa a menedzsment állításai alapján	212
Romanykova O. A kincstári szervek kiadásainak rangsorolása	215
Ruhály T. A számviteli és adózási rendszer reformjának kihívásai és kilátásai Ukrajna nyersanyag-kitermelő iparában: a hatékonyság és az átláthatóság fejlesztésének módjai	218
Salih W. K., Alabdullah T. T. Y. A könyvvizsgáló pártatlansága hatással van-e az auditbizottság és az auditcélok közötti kapcsolatra: Irakból származó gyakorlat	219
Szambasziva Ráo K. R. Sz., Vdovenko N. A halászati gazdálkodó egységek számviteli és elemzési támogatása az akvakultúra területén a gazdaság digitalizációjával összefüggésben.	220
Szarahmán O. Az online áruházak adóellenőrzése	222
Szelecka D. A környezetvédelmi számvitel gazdasági lényege	224
Szelivánova N. A digitalizálódás jellemzői a vállalati számviteli folyamatok szervezésében	227
Szemányuk V. A számvitel elméleti alapjainak átalakulása a posztindusztriális korszakban	230
Szemcsisin A. Az ukrán ipari vállalatok pénzügyi helyzetének elemzésére vonatkozó megközelítések a háború kontextusában	233
Szilágyi R. Hogyan változtatja meg a mesterséges intelligencia és a digitalizáció a könyvvizsgálati folyamatokat, milyen hatással van a könyvvizsgálat minőségére, és mely területek nem helyettesíthetők mesterséges intelligenciával	236

Szkorohod I., Zsurávely M., Júrkivszka O. Az alternatív energiaforrások ukrajnai alkalmazásának SWOT-elemzése	238
Sztojka N. Kiegyensúlyozott teljesítményértékelési rendszer a vállalat stratégiai céljainak elérésében	241
Sztojka N., Pomázkina N. Követelések: aktuális kérdések és megoldások	243
Trosztyánszka K. Digitális technológiák az adóigazgatásban: új kihívások és lehetőségek a fenntartható fejlődés érdekében	246
Fedorova O. Az ESG-elvek alkalmazása mint a vállalkozás stratégiai irányításának mechanizmusa	248
Fiálka J. A gazdasági digitalizáció hatása a vállalati készletgazdálkodási rendszerek fejlődésére	251
Homin P. A számvitel fejlődése és a gazdaság digitalizációja: realitások és kilátások	254
Severja J., Hanuszics K. A tárgyi eszközértékcsökkenés számvitelének megszervezése	256
Spák V., Papinkó A. Kockázatkezelés az informatikai vállalatoknál a mesterséges intelligencia eszközeivel és a számviteli információk felhasználásával	259
Surpenkova R. A szociális szféra szabályozása az adópolitikával	262
Júhász E., Ribáková L. A beszállítókkal és szerződőkkel történő elszámolások számvitelének tökéletesítése	265

3. SEKCIÓ.

DIGITÁLIS ÁTALAKULÁS A PÉNZÜGYEKBEN, A BANKSEKTORBAN, A BIZTOSÍTÁSBAN ÉS TŐZSDÉN: INNOVÁCIÓ ÉS FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS

Vnukova N. A határokon átnyúló fizetésekre vonatkozó nemzetközi pénzügyi felügyeleti szabványok követelményei	268
Alabdullah T. T. Y., Salih W. K., Churiyah M., Kanaan A.M.J. Vezérigazgató-csere és a cég pénzügyi teljesítményének perspektívája: a vállalatirányítás mechanizmusai fejleszthetők-e a fejlett nanotechnológiai vállalatoknál?	271
Brodovszka O., Drapák T. A fenntartható fejlődést szolgáló digitális pénzügyi inklúzió politikái, gyakorlatai és kihívásai: a fejlődő gazdaságok példája	273
Burcev J. Ukrán fintech: az ellenállástól a kilátásokig a háború utáni időszakban	275
Dzjuba P. A BRRD európai direktíva és annak ukrajnai végrehajtási folyamata	278
Zsigálkevecs Zs., Kolycsik Sz. A gyógyszeripari devizaberuházások portfóliójának optimalizálása a gyógyszeriparban: eszközök és gyakorlatok	281
Záveruhá I., Szkoropád I. Mesterséges intelligencia a bankszektorban:	284

stratégiai irányok és kilátások	
Indusz K. Blockchain technológia a banki és biztosítási szektorban	288
Kálcsenkó O. Az ukrán pénzügyi szektor információs és statisztikai támogatása	290
Ködöböc G. Digitális átalakulás a bankszektorban az Ukrán államkincstár példáján	293
Kerékgártó M. A digitalizáció terjedésének hatása a magyarok pénzügyeire	295
Kikta O. Autó vámkezelése a "Dijában": az ukrán vámügyek digitalizálásának kezdete	296
Kovalenkó J. A vagyonkezelési tevékenységek fokozásának területei Ukrajnában	299
Koldovszkij A. A stratégiai infrastruktúra átalakításának hatása a globális pénzügyi irányításra	301
Kricsevszka T. A virtuális tokenek csoportosítása, mint a kriptoeszközökkel végzett műveletek állami szabályozásának optimalizálását szolgáló eszköz	303
Muraskovszka I., Lobkó O. A banki hitelezési rendszer működésének sajátosságai a háztartások számára a digitális gazdaságban	307
Oroszné Ilcsik B., Barabásné Kárpáti D. Kriptovaluták ismertségének vizsgálata Magyarországon	310
Perskó L. A helyi költségvetések autonómiájának megerősítését szolgáló pénzügyi paradigma Ukrajnában	312
Pojda-Noszik N., Márcenyuk. E. A pénz fogalma és funkciói, valamint modern formái a digitalizált gazdaságban	315
Póta Cs. P. Fizetési szokások, azonnali fizetési rendszerek és digitális jegybankpénz – a V4 országok összehasonlító elemzése	318
Rátusnij S. A pénzügyi kontrolling konceptuális alapjai	319
Szviczkár N., Fásztovec I. A fizetési rendszerek összehasonlítására vonatkozó modern kritériumok meghatározása	322
Tyázskorob I. Pénzügyi és befektetési tanácsadás mint az információs aszimmetria leküzdésének eszköze	325
Himics I. Ipar 5.0: az ipar 4.0 trendjeinek továbbfejlesztése	328
Csernyavszka V., Ilyjina A. A gazdaság állami árszabályozása a hadiállapot ideje alatt	330

4. SZEKCIÓ.

INNOVATÍV MENEDZSMENT ÉS MARKETING A LEGÚJABB GAZDASÁGI KIHÍVÁSOK TÜKRÉBEN

Tan C. C., Frants V. A stratégiai menedzsment témáit kínáló bibliometriai nézet pillanatfelvétele a COVID-19 idejében	333
Tózsér A. A hungarikumok hatása a magyar gazdaságra és a közösségekre	335
Barabásné Kárpáti D., Oroszné Ilcsik B. Munkáltatói kompetenciaelvárások	338

változása napjainkban

Virlics S., Pataki G. A mikro vállalatok üzleti modellezésének lehetőségei „GERA” Kft. példáján	341
Zádoroszko G., Koleszov K. A vállalkozások versenyképességének alapjai a válság idejében	343
Kormiskin Y., Moszkály I. A közösségi szintű közigazgatási szolgáltatásnyújtás sajátosságai a hadiállapot ideje alatt	346
Makurin A., Makszimov Sz. Befektetéskezelés a digitális térben	349
Magyar Z., Obádovics Cs. Vadhúsfogyasztás-elutasítás okainak vizsgálata	351
Necsajeva I. A munkatermelékenység kezelése a mai versenykörnyezetben	353
Nikisina O. A mély feldolgozóipari piacok fejlődésének innovatív eleme a háború utáni gazdasági fellendülésben	356
Pavlenko M. Az Ukrajna és az EU közötti agrárkereskedelem alakulása	359
Pozsgai É. J. Az orvosi kommunikáció szerepe és jelentősége az egészségügyi ellátás különböző szintjein gazdasági szempontból	361
Pataki G., Balogh P. Vállalati innováció, mint versenyképességi faktor, mérésének módszertani összehasonlítása Magyarországon és Ukrajnában	363
Potrivájeva N., Pályejev A. Outsourcing szolgáltatások: elméleti szempontok	366
Szejszebájeva N., Denscsik T. Az ISO 9000, 9001 szabvány áttekintése - nemzetközi szabvány, amely a szervezetek belső folyamatainak minőségirányítási rendszerét hivatott kiépíteni.	369
Szejszebájeva N., Jascuk B. Modern pénzügyi eszközök az innováció támogatására: lehetőségek és kilátások	371
Szejszebájeva N., Jascuk V. Innovációs és beruházási támogatás az ukrán vállalkozások fenntartható fejlődéséhez 2023-ban	373
Cserkászova T., Talah O. Az innovációs komponens szerepe a vállalkozás versenypotenciáljában	375

5. SZEKCIÓ.

TÁRSADALOM- ÉS VISSELKEDÉSTUDOMÁNYOK A GAZDASÁGI ÁTALAKULÁS KONTEXTUSÁBAN

Csernicskó I., Máté R. Nyelvi tájkép és gazdaság: kárpátaljai román- és magyar lakta települések példája	378
Ambrózi M. A pozíciókért folyó tisztességtelen verseny kiválasztott szempontjai az alkalmazott etika szempontjából	380
Andruscsenkó A. Az akvakultúra-ágazat versenyképességének kialakítása	383
Bali J. A kárpát-medencei magyar cigányok gazdasági magatartásának viselkedéstudományi háttere 1990 után	385
Bodasevska J. A veteránok rehabilitációjának és reintegrációjának kihívásai Ukrajnában	387
Burláj T. Társadalmi-gazdasági veszteségek és kihívások Ukrajnában a háború	389

következtében

Varga-Péterfi P., Kucsera B. Társadalmi bizalom határ mentén és nem határ mentén Közép- és Kelet-Európában 2021-ben: egy öt országra kiterjedő vizsgálat	392
Váradi K. Nyelvészet és gazdaságtudomány találkozása a termini online szótár kárpátaljai kölcsönszóanyagának alapján	394
Gergely L., Vasvári M. Válság, veszteség és alkalmazkodás – az orosz-ukrán háború hatásainak vizsgálata Kárpátalján	397
Godáné Sörös A., Horváth P., Vargáné Csobán K. A gazdasági változások hatásai a vidéki területek népességére, különös tekintettel az elvándorlásra	398
Hrihoruk P. Az ukrán régiók klaszterezése a külgazdasági tevékenység mutatói alapján	399
Hrihoruk Sz. Az ukrán régiók életszínvonalának átfogó értékelése	401
Hires-László K., Lőrinc I. Az ukrainai korrupció hatása az ország gazdasági folyamataira és az Európai Unió integrációjára	404
Daróci Á., Kucsinka K., Papp G. A matematikai kompetenciák mérésének jelentősége, mint a munkaerőpiac mutatója	406
Kovács L., Sztojka M. A paramétert tartalmazó irracionális egyenletek megoldási módszereinek jellemzői	408
Magurszka R. A tanulók kreativitásának formálása játékos tevékenységek formájában az új oktatási rendszerben	409
Maruszics E. Az első bécsi döntés gazdasági és társadalmi következményei Beregszászban	412
Mikitenkó V. Társadalmi felelősségvállalás az energiaágazatban: típusok, mechanizmusok és funkciók	413
Mozga G. Etnikai és nemzeti kisebbségek, mint gazdaságfejlesztési tényezők	417
Molnár S.-P., Sztojka M. Geometria feladatok megoldásának koordináta-geometria módszere	418
Moca A. Az ukrán gazdaság néhány jogi problémája a hadiállapot jogi rendszere alatt	420
Oláh N., Lontai-Szilágyi Zs., Gönczy S. A kárpátaljai turisztikai desztináció látogatottsága a szociodemográfiai mutatók tükrében 2017 – 2021 között	423
Oroszi D. A terhességmegszakítások számának alakulása Ukrajnában 1993 és 2022 között	425
Pászicsnik J. A munkanélküliséggel kapcsolatos modern elméleti konstrukciók	428
Perehuda J. Az állattenyésztési termékek versenyképességének kialakítása a körkörös gazdaság fejlesztésével összefüggésben	431
Petecsuk J., Sztojka M. Az iskolai matematika tanításában alkalmazott innovatív megközelítések	434
Pivovarov O. Fenntartható fejlődési célok az orvosi felsőoktatásban tanulók szemében	436
Pojda-Noszik N., Kálmán B.-G., Malatinszki Sz. Az információbiztonság emberi tényezője	437

Palinszky G., Sztojka M. Paraméteres feladatok megoldásának módszertana	439
Póla P., Horeczki R. Települések sikeressége periférikus térségekben	440
Szejszebájeva N., Násztics Sz. A nyugdíjbiztosítás feladatának jelenlegi sajátosságai Ukrajnában	443
Temető A., Sztojka M. Matematika tanulásának vizualizációja számítógépes programok és technológiák segítségével	445
Tisecskó A. Ukrajna halászata a rendkívüli kihívások körülményei között	447
Sass E., Kovács K., Farkas T.-A. Az orosz-ukrán háború okozta családegyesítő utazások vizsgálata kárpátaljai lakosok körében	450
Hárcsenkó N. Igazságos finanszírozás	453
Hruscs N. A pénzügyi potenciál pozicionálása a kisvállalkozások irányítási rendszerében	455
Csorbitok V., Sepelenkó Sz. A vállalati személyzet rezilienciájának hatékonysága a modern, instabil gazdasági körülmények között	457
Sevel O. Az akvakultúra-piac fejlődésének szabályozására szolgáló eszközök az EU állami támogatási rendszerében	459

CONTENT

SECTION 1.

DIGITAL ECONOMY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT AT THE MACRO, MESO AND MICRO LEVELS

Bacho R. The role of Hungary in the economy of Ukraine and Transcarpathia	34
Poyda-Nosyk N., Poida V. The potential of digital intelligence systems in addressing environmental challenges associated with the war in Ukraine	36
Srivastava P. Enhancing local budgeting with an intelligent sustainability ranking spectrum	39
Avornicului M.-C. Platform paradigm: fluid flow on online platforms	39
Birtók V., Birtók F., Berghauer S. Analysis of the thermal baths' services in the Berehove district	42
Boyko V. Digital Trends in Managing Business Processes for Freight Transport Enterprises	45
Brechko O. The impact of digital transformations on sustainable development	47
Voloshchuk L., Levytskyi V. Impact of innovative activity of industrial enterprises in the conditions of the sustainable development national policy	50
Hanusych V., Solnoky P. Theoretical approaches to the definition of economic cycles	53
Hulevych O. Prospects for the development of electronic commerce in the field of auto parts sales	55
Derii Zh. Utilization of Digital Tools for Documenting Environmental Crimes	58
Yegorycheva S. ESG rating and its application in the banking sector	61
Zadorozhko G., Lavrynenko V. Essentials of Enterprise Functioning Digitization	64
Zadorozhko G., Melnychuk A. Information technologies in the development of enterprise activity	66
Zakharchenko L., Makletskyi D. Theoretical Foundations of Digitalization and Paths for Enterprise Digital Transformation	68
Kvasniy M. Assessment of IT Industry Dynamics Amid Economic Instability	71
Kozarevych S. Competitiveness of the enterprise in conditions of sustainable development	74
Lukachyna S. The current state of e-commerce in Ukraine	76
Melnykova M. Concerning the utilization of digital technologies to ensure efficient interaction of participants in industrial symbiosis.	78
Miklos G. Relations between the Central-European Trade Routes and Revenues of EU Members	81
Molnar G. Methodology for assessing the investment potential of personal peasant farms: theoretical and methodological aspects	83
Nekrasova L., Taha Mohamed Khaled. Improving approaches to strategic	86

enterprise management in the context of sustainable development	
Pidlypna R. Formation of an effective system for ensuring the economic security of the enterprise	89
Smochko V., Bedzyr V. Advancement of the Electronic Public Procurement System Amid Contemporary Challenges	91
Timchenko O. The impact of business processes digitalization on the enterprise's efficiency	94
Chyzmar I. Formalization of eSports development processes as a system of "developers/publishers of games - eSports events - eSports disciplines"	97
Shchuka G., Olag N. Digital marketing in the activities of winegrowers' associations of Transcarpathia	100
Zanócz A. Non-financial reporting trends in the EU – the rise of the CSRD and mandatory reporting assurance	102
Yakobchuk V., Kondratyuk D. Efficiency in Harnessing the Regional Resource Potential	104

SECTION 2.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF ACCOUNTING, TAXATION, ANALYSIS AND AUDITING IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION OF THE ECONOMY

Lehenchuk S. The accounting system as a tool of organizational legitimation: the context of sustainable development	107
Ahmed E. R. The impact of digital procedures of accounting and auditing on tax collection efficiency	109
Bajnai P. The Adoption of Generative Artificial Intelligence in Controlling Processes of Small and Medium Enterprises in Hungary	109
Borodina M., Yeremian O. Digitalization of accounting is an important and necessary stage in business management	113
Budai E., Dobay P. Intangible assets in the accounting reports of Hungarian SMEs dealing with computer programming	116
Budko O. ESG reporting as a tool for managing the sustainable development of an enterprise	117
Varga A. Planning and control as preventive and reactive approaches to public finance management	120
Voloshchuk L., Kucherevskyi A. Challenges in demand for specialty 071 "Accounting and Taxation": admission campaign statistics	121
Voloshchuk L., Yakymchuk I. Theoretical Foundations for Constructing an Information and Analytical Support System for Enterprise Management within the Context of Sustainable Development Determinants	124
Hanusych V. Tokenization of the economy: accounting aspect	127
Holovchak H. Establishment of Military Accounting within Ukraine's Digital	130

Economy

Holovchak Yu. Accounting and Analytical Provision for the Sustainable Development of Service Sector Enterprises	132
Horodyskyi M., Bereznyi O. The Impact of Artificial Intelligence on the Organization of Accounting	134
Dutchak I. Characterization of Profit an Indicator in Analyzing the Financial Status of the Enterprise	137
Zakharov D. The correlation between transfer pricing practices and initiatives for sustainable development	140
Yoltukhovska O., Noskov M. Improvement of the fixed assets revaluation procedure	143
Kovács L. The current role and accounting approaches to share-based payments, their trends in the Hungarian banking sector	145
Kubik V., Volchek R. Digitization of document management workflow and the evolution of accounting in the current phase	148
Lagovska O., Loskorikh G. Fundraising as a condition for the development and restoration of domestic enterprises in the post-war period	150
Laichuk S., Holoborodko S. Requirements for a contemporary digital accounting system	154
Lalakulych L., Symochko M. Current assets: essence and classification	156
Levkulych V., Yatsko M. Information and analytical provision of innovative endeavors in the hospitality sector and the influence of artificial intelligence on its shaping	161
Levrints A. Analysis of the financial performance of tourism enterprises in Romania	164
Loskorikh G., Balla D. Foreign economic activity as an object of accounting	166
Loskorikh G., Batori V. Fixed assets of the enterprise as an object of accounting	169
Makarovych V., Barta R.L. The essence of export operations in accounting	172
Makarovych V., Izhak S. Target costing and kaizen costing methods in enterprise management	175
Makarovych V., Ohorodnyk V., Tsenkler N. Accounting for Investment Property	178
Melikhova T., Melikhov E., Radomska (Habroshvili) S. Accounting, taxation, control of goods in retail trade at a small enterprise	181
Moskal N. Audit activity in Ukraine in terms of digital transformation	184
Nesterenko O. The impact of the digital economy development on accounting methodology	186
Novak U., Zhinchyn M. Peculiarities of income disclosure in accounting according to national and international standards	189
Nagy S. N., Kálmán B. G., Malatyinszki Sz. Human capital in business value	192
Oleksich Zh. Steps of the EU and Ukraine on a pathway to a sustainable economy	194

Orlov I. The impact of digital document management systems on the organization of accounting	195
Perchi O., Hajdu E. Economic content of the production process: accounting aspect	198
Perchi O., Karas D. Characteristics of goods as accounting category according to national and international standards	201
Poyda-Nosyk N., Korodi P. The economic meaning and identification of intangible assets for accounting purposes	204
Poyda-Nosyk N., Rats R.-A. Improvement of the enterprises' accounting policy for the purpose of tax optimization	206
Payrok A. An evolutionary approach to segment reporting in the hotel business	209
Popivniak Yu. Artificial intelligence in tax accounting: tasks' digitalization and mitigation of the error risks	211
Proskurina N. The mechanism of creating the audit program for the accounting category "Future Period Expenses" using management statements	212
Roman'kova O. The sequence of expenditures carried out by the treasury bodies	215
Rugal T. Challenges and Future Prospects for Reforming Ukraine's Extractive Industry Accounting and Taxation System: Enhancing Efficiency and Transparency	218
Salih W. K., Alabdullah T. T. Y. Does Impartiality of Auditor Impact on the Relationship Between Audit Committee and audit objectives: Evidence from Iraq	219
Sambasiva Rao K.R.S., Vdovenko N. Accounting and analytical provision of the aquaculture industry fish farming subjects in the conditions of digitizing the economy	220
Sarahman O. Tax audits of online stores	222
Seletska D. Economic essence of environmental accounting	224
Selivanova N. Distinctive features of digitization implementation in enterprise accounting processes	227
Semanyuk V. Transformation of the theoretical foundations of accounting in the era of post-industrialism	230
Semchyshyn A. Approaches to the analysis of the industrial enterprises' financial position in the conditions of war in Ukraine	233
Siladi R. How artificial intelligence and digitalization change audit processes, how it affects audit quality and which areas cannot be replaced by artificial intelligence	236
Skorokhod I., Zhuravel M., Yurkivska O. SWOT analysis of alternative energy sources implementation in Ukraine	238
Stoyka N. A balanced scorecard (BSC) in achieving the strategic goals of an enterprise	241
Stoyka N., Pomaskina N. Accounts receivable: current issues and ways of solving them	243

Trostyanska K. Digital technologies in tax administration: new challenges and opportunities for sustainable development	246
Fedorova O. Implementation of ESG principles as a strategic management mechanism of an enterprise	248
Fialka Yu. The impact of digitalization of the economy on the enterprise inventory management systems evolution	251
Khomyn P. Development of accounting and digitalization of the economy: realities and prospects	254
Sheverya Ya., Hanusych K. Organization of accounting for fixed assets depreciation	256
Shpak V., Papinko A. Risk management in IT companies through artificial intelligence tools and utilization of accounting information	259
Shurpenkova R. Regulation of the social sphere by means of tax policy	262
Yugas E., Rybakova L. Improvement of accounting for settlements with suppliers and contractors	265

SECTION 3.

DIGITAL TRANSFORMATION IN FINANCE, BANKING, INSURANCE AND THE STOCK MARKET: INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Vnukova N. Requirements of international standards for financial monitoring of cross-border payments	268
Alabdullah T. T.Y., Salih W. K., Churiyah M., Kanaan A.M. J. CEO Turnover and Firm's Financial Performance Perspective: Could Mechanisms of Corporate Governance be Enhanced in Advanced Nanotechnology Companies?	271
Brodovska O., Drapak T. Policy, Practices, and Digital Financial Inclusion Challenges for Sustainable Development: A Case Study of a Developing Economy	273
Burtsev Ya. Ukrainian fintech: from resistance to prospects in the post-war period	275
Dzyuba P. The BRRD European directive and the process of its implementation in Ukraine	278
Zhigalkevich Zh., Kolchyk S. Optimizing the portfolio of currency investments in the pharmaceutical industry: tools and practices	281
Zaverukha I., Skoropad I. Artificial intelligence in the banking sector: strategic directions and prospects	284
Indus K. Blockchain technology in banking and insurance	288
Kalchenko O. Information and statistical support for the financial sector in Ukraine	290
Kodoboc G. Digital transformation in the banking sector on the example of the	293

State Treasury of Ukraine	
Kerekgyarto M. The impact of the rise in digitalisation on the Hungarians' finances	295
Kykta O. Car customs clearance in "Dia": the beginning for digitalization of Ukrainian customs	296
Kovalenko Yu. Directions for activation of asset management activities in Ukraine	299
Koldovskiy A. The impact of strategic infrastructure transformation on global financial management	301
Krychevska T. Classification of virtual tokens as a tool for optimizing state regulation of transactions with crypto assets	303
Murashkovska I., Lobko O. Distinctive Features of Household Bank Lending System Operations in the Digital Economy Environment	307
Oroszné Ilcsik B., Barabásné Kárpáti D. Investigating the awareness of cryptocurrencies in Hungary	310
Pershko L. The financial paradigm of strengthening the independence of local budgets in Ukraine	312
Poyda-Nosyk N., Marcenyuk E. The concept and functions of monetary funds and their current forms in the digitized economy	315
Pota Ch. P. Payment habits, instant payment systems and digital money - a comparative analysis of the Visegrad Four countries	318
Ratushnyi S. Conceptual principles of financial controlling	319
Svichkar N., Fastovets I. Determination of modern criteria for comparison of payment systems	322
Tyazhkorob I. Financial and investment consulting as a tool for overcoming information asymmetry	325
Khymych I. Industry 5.0: improvement of Industry 4.0 trends	328
Chernyavska V., Ilyina A. State price regulation of the economy during martial law	330

SECTION 4.

INNOVATIVE MANAGEMENT AND MARKETING IN THE CONTEXT OF THE LATEST ECONOMIC CHALLENGES

Tan C. C., Frants V. A Snapshot Aspect of the Bibliometric View in Offering Themes of Strategic Management during COVID-19 PERIOD	333
Tózsér A. The impact of Hungaricums on the local economy and communities	335
Barabásné Kárpáti D., Oroszné Ilcsik B. Changes in employer competence expectations nowadays	338
Virlich Sh., Pataki G. Business modeling opportunities of micro enterprises on the example of LLC "GERA"	341
Zadorozhko G., Kolesov K. Basics of enterprise competitiveness in crisis	343

conditions

Kormyshkin Yu., Moskal I. Peculiarities of providing administrative services at the level of communities under martial law	346
Makurin A., Maksymov S. Management of investments in the digital space	349
Magyar Z., Obádovics Cs. Examination of the reasons for refusal to consume game meat	351
Nechaeva I. Management of labor productivity in a modern competitive environment	353
Nikishyna O. Innovative Aspect of Developing Deep Processing Markets for Raw Materials in Post-War Economic Recovery Conditions	356
Pavlenko M. Development of trade in agricultural products between Ukraine and the EU	359
Pozsgai E. Ju. The significance and role of medical communication across various levels of healthcare from an economic perspective	361
Pataki G., Balogh P. Methodological comparison of the measurement of corporate innovation as a competitiveness factor in Hungary and Ukraine	363
Potryvaeva N., Paleev A. Outsourcing services: theoretical aspects	366
Seisebayeva N., Denshchyk T. Overview of the ISO 9000, 9001 standard as an international standard dedicated to the construction of a quality management system for internal processes in organizations	369
Seisebayeva N., Yashchuk B. Modern financial instruments supporting innovations: opportunities and prospects	371
Seisebayeva N., Yashchuk V. Innovation and investment support for the sustainable development of Ukrainian enterprises in 2023	373
Cherkasova T., Talakh O. The role of the innovative component of the enterprise's competitive potential	375

SECTION 5.

SOCIAL AND BEHAVIORAL SCIENCES IN THE CONTEXT OF ECONOMIC TRANSFORMATION

Csernicskó I., Máté R. Linguistic landscape and economy: the example of Romanian- and Hungarian-inhabited settlements in Transcarpathia	378
Ambrozy M. Selected aspects of the unfair struggle for job positions	380
Andrushchenko A. Formation of the competitiveness of the aquaculture industry	383
Bali Já. The behavioral science background of the economic practice of the Hungarian gypsies in the Carpathian basin after 1990	385
Bodashevskaya Yu. Challenges of rehabilitation and reintegration of veterans in Ukraine	387
Burlai T. Socio-economic losses and challenges of Ukraine as a result of the war	389

Varga-Péterfi P., Kucsera B. Social trust at and beyond borders in Central and Eastern Europe in 2021: a five-country study	392
Varodi K. The intersection of linguistics and economics based on a selection of loanwords from the Termini online dictionary	394
Gergely L., Vasvári M. Crisis, loss and adaptation: examining the effects of the Russian-Ukrainian war in Transcarpathia	397
Godáné Dr. Sörös A., Dr. Horváth P., Vargáné Dr. Csobán K. Effects of economic changes on the population of rural areas, with particular regard to emigration	398
Hryhoruk P. Clustering Ukraine's regions by the foreign economic activity indicators	399
Hryhoruk S. Comprehensive assessment of the population living standard of Ukraine's regions	401
Hires-László K., Lőrinc I. The impact of Ukrainian corruption on the country's economic processes and European Union integration	404
Daróci Á., Kucsinka K., Papp G. The importance of measuring mathematical competences as an indicator of the labor market	406
Kovach L., Stoika M. Features of the methodology for solving radical equations with parameters	408
Magurska R. Shaping students' creativity in the form of playful activities in the new education system	409
Marusich E. Economic and social consequences of the first Vienna decision in Berehove	412
Mykytenko V. Social responsibility in the field of energy: types, mechanisms and functions	413
Mozga G. Ethnic and national minorities as economic development factors	417
Molnár S. P., Stoika M. Coordinate-vector method for solving problems in geometry	418
Moca A. Some legal problems of the Ukrainian economy under the regime of martial law	420
Oláh N., Lontai-Szilágyi Zs., Gönczy S. Attendance of the Transcarpathian tourist destination in the light of sociodemographic indicators during 2017-2021	423
Oroszi D. Trends of abortions in Ukraine during 1993-2022	425
Pasichnyk Yu. Modern theoretical constructions regarding unemployment	428
Pereguda Yu. Formation of competitiveness of livestock products in the conditions of circular economy development	431
Petecsuk Jú., Stoika M. Innovative approaches used in teaching school mathematics	434
Pyvovarov O. Sustainable development goals in terms of higher medical education students	436
Poyda-Nosyk N., Kálmán B.-G., Malatyinszki S. Human factor of information security	437

Polinsky G., Stoika M. Methodology for solving problems with parameters	439
Póla P., Horeczki R. Success of settlements in peripheral areas	440
Seisebayeva N., Nastych S. Contemporary Aspects of Pension Insurance Tasks in Ukraine	443
Temeto A., Stoika M. Visualization of studying mathematics using computer programs and technologies	445
Tyshechko A. Fisheries of Ukraine in conditions of extraordinary challenges	447
Sass E., Kovács K., Farkas T.-A. Investigation of family reunification trips caused by the Russian-Ukrainian war among residents of Transcarpathia	450
Kharchenko N. Fair financing	453
Khrushch N. Positioning of financial potential in the management system of a small enterprise	455
Chobitok V., Shepelenko S. Effectiveness of enterprise personnel resilience in modern unstable business conditions	457
Shevel O. Toolkit for regulation of aquaculture product market development in the EU state aid system	459

СЕКЦІЯ 1.

ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА ТА СТАЛІЙ РОЗВИТОК НА МАКРО-, МЕЗО- ТА МІКРОРІВНЯХ

1. SZEKCIO.

DIGITÁLIS GAZDASÁG ÉS FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS MAKRO-, MEZO- ÉS MIKROSZINTEN

SECTION 1.

DIGITAL ECONOMY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT AT THE MACRO, MESO, AND MICRO LEVELS

Роберт БАЧО

*д. е. н., професор,
завідувач кафедри обліку і аудиту,
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II
м. Берегове, Україна*

РОЛЬ УГОРЩИНИ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ ТА ЗАКАРПАТТЯ

Станом на 2022 р. в Україні діяло 425 підприємств з угорськими бенефіціарами в т.ч. 268 підприємств на Закарпатті – 268 од. Товарообіг цих підприємств склав 986 млн. грн., що становить 11,1% товарообороту області за даний період [1].

Угорщина входить у TOP-5 найбільших інвесторів Закарпаття. Частка Угорщини в експорті та імпорті продукції області складає відповідно 56% та 12% [2]. За даними Державної митної служби України, за 11 місяців 2023 року загальний обсяг зовнішньої торгівлі товарами між Україною та Угорщиною становив 2,649 млрд дол. США. Обсяг експорту товарів з України до Угорщини склав 1,135 млрд дол. США, обсяг імпорту товарів – 1,514 млрд дол. США, сальдо негативне – 379 млн дол. США. [3]

Частка грошових переказів фізичних осіб з Угорщини відносно закарпатського ВРП (9,4%) свідчить, що залежність економіки області від угорської є найвищою серед інших регіонів України (середній показник частки переказів відносно ВРП – 1%) [4].

Лібералізація торговельних відносин між Україною та ЄС, що розпочалася після підписання Угоди про асоціацію, позитивно позначилася на динаміці торгівлі між Україною та Угорщиною. Темпи зростання експорту та імпорту між

ними випереджають аналогічні показники з ЄС. Порівняно з 2015 р. український експорт до Угорщини збільшився на 70% (в середньому до країн ЄС – на 35%), імпорт – на 50% (в середньому з країн ЄС на 41%).

Між органами місцевого самоврядування Закарпатської області та Угорщини укладено 141 угоду про співробітництво. Позитивний досвід підтримки Угорщиною економіки області проявляється через наступні заходи:

- реалізацію програми сприяння розвитку малих та середніх підприємств дозволила отримати більш ніж 5,5 тис. економічним суб'єктам Закарпаття більш ніж 2 млрд. грн допомоги, водночас, підприємці сплатили близько 92 млн. грн. податків у місцеві бюджети Закарпаття, створили більш ніж 2,5 тис. нових робочих місць.

- у межах програми Східного Партнерства за сприяння Угорщини було проведено ремонтні роботи у більш ніж 100 закладах освіти, охорони здоров'я (ремонт в Берегівській районній лікарні, амбулаторій тощо) та культури Закарпаття на суму більш ніж 5 млн. дол. США (135 млн. грн.).

- у галузі водного господарства на прикордонних водах є реалізація спільного проекту України та Угорщини комплексної реабілітації магістральних каналів Верке та Сипа з метою забезпечення обводнення транскордонної Берегівської меліоративної системи на загальну суму понад 1,2 млрд. форинтів (110 млн. грн.)

- надання гуманітарної допомоги (хлору, вакцин, лікарських засобів та обладнання, харчування, прилади ШВЛ тощо).

Перспективні напрямки економічної співпраці Угорщини та України:

1. Можливість побудови об'їзної дороги м. Берегова за рахунок фінансової допомоги Уряду Угорщини у розмірі 50 млн. євро строком на 25 років з пільговою кредитною ставкою 3% річних. Реалізація даного проекту дозволить:

- а) розвантажити вантажопотік КПП «Тиса» (Чоп-Загонь) у напрямку КПП «Астей» (Астей-Берегшурань), що дозволить скоротити черги на кордонах;

- б) з'єднати угорську автомагістральну дорогу М3 з автодорогою міжнародного значення «Чоп-Київ» та включити вітчизняні транспортні потоки у міжнародний транспортний коридор до м. Трієст (Італія).

2. Провести реконструкцію моста КПП «Тиса» з метою збільшення пропускної здатності даного пункту перетину та відкриття нових КПП на кордоні України та Угорщини з переведення існуючих у цілодобовий режим роботи.

3. На сьогодні існують можливості для України щодо участі у міжнародних програмах транскордонного співробітництва з вигідними умовами власного внеску у розмірі 10-15% потенційно можливої суми. Однак, протягом останнього десятиліття неодноразово виникала проблема неможливості Україною забезпечення навіть цих 10-15% власного внеску через недосконалу систему фінансування цільових програм та брак коштів. Доцільно визначити пріоритетом

have been undertaken. It is worth highlighting data analysis and public policies of the OECD (2022). While some results have already been published [1-2], others are still pending publication [3]. The environmental costs of the war include direct impacts on habitats and species; but also indirect ones in terms of pollution of air, land, and water, or diverted resources

The war is not only affecting an already stressed natural environment but also preventing efforts to improve the situation. Activities and investments to restore habitats, conserve species, improve protected area management as well as mitigate and adapt to climate change have been disrupted.

The prospects of digital intelligence systems for solving environmental issues related with the war in Ukraine could be described as follows:

1. Environmental Monitoring and Data Analysis:
 - *Satellite Imagery and Remote Sensing:* Digital intelligence techniques can be applied to analyze satellite imagery for monitoring changes in land use, identifying environmental damage, and assessing the impact of the conflict on natural resources.
 - *Data Fusion and Integration:* Integrating data from various sources, such as sensors, satellites, and ground-based measurements, using digital techniques can provide a comprehensive understanding of environmental changes.
2. Predictive Modeling and Risk Assessment:
 - *Machine Learning for Risk Prediction:* Digital intelligence, including machine learning algorithms, can be employed to develop predictive models for assessing the risk of environmental hazards such as water contamination, air pollution, or soil degradation.
 - *Simulation Modeling:* Digital models can simulate the potential spread of pollutants, the impact of infrastructure damage, and other environmental consequences, aiding in proactive planning and risk mitigation.
3. Humanitarian Assistance and Resource Management:
 - *Decision Support Systems:* Digital intelligence can assist in developing decision support systems for managing humanitarian aid and resources more efficiently, taking into account environmental factors and the specific needs of affected populations.
 - *Optimization Algorithms:* Algorithms can be applied to optimize resource allocation, logistics, and infrastructure reconstruction efforts while considering environmental sustainability.
4. Early Warning Systems:
 - *Sensor Networks and Real-time Monitoring:* Deploying sensor networks for real-time monitoring of environmental parameters can enable the development of early warning systems to detect and respond to environmental threats promptly.

- *Anomaly Detection*: Digital intelligence techniques can identify anomalies in environmental data, signaling potential issues that may require immediate attention.
- 5. *Environmental Rehabilitation and Restoration*:
 - *Robotics and Autonomous Systems*: Autonomous systems, including drones and robotics, equipped with digital capabilities, can be used for environmental rehabilitation tasks such as reforestation, de-mining efforts, and cleanup operations.
 - *Smart Infrastructure*: Implementing smart and sustainable infrastructure using digital intelligence can contribute to long-term environmental resilience.
- 6. *Citizen Science and Crowd-sourced Data*: Digital intelligence can be applied to process data collected through mobile applications and crowdsourcing efforts, involving citizens in environmental monitoring and data collection.

It's crucial to note that the application of digital intelligence systems in addressing environmental issues related to conflicts is an evolving field, and new approaches may emerge over time. Additionally, the effectiveness of these technologies depends on collaboration between researchers, technologists, humanitarian organizations, and policymakers.

References

1. Beckmann A., Vykhov B. (2022). *Assessing the environmental impacts of the war in Ukraine*. <https://wwfcee.org/our-offices/ukraine/assessing-the-environmental-impacts-of-the-war-in-ukraine> (last accessed: 20.01.2024)
2. OECD (2022). *Environmental impacts of the war in Ukraine and prospects for a green reconstruction*. <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/environmental-impacts-of-the-war-in-ukraine-and-prospects-for-a-green-reconstruction-9e86d691/>
3. Shulga, I., Shynkaruk, N., & Arjjumend, H. (eds.) (2024). *Environmental Effects of Russian War in Ukraine* Montreal/Vancouver, Canada: TGI Books/ The Grassroots Institute, ISBN: 978-1-7778455-7-5. <https://doi.org/10.33002/ukrainewar-02>

Pankaj SRIVASTAVA

*Department of Mathematics
MNNIT Allahabad, Prayagraj, India-211004
General Secretary -FATER Academy of India*

ENHANCING LOCAL BUDGETING WITH AN INTELLIGENT SUSTAINABILITY RANKING SPECTRUM

The objective of this discussion is to outline the design and implementation of an intelligent information system aimed at evaluating qualitative input in line with sustainability principles. This system will aid in informing local government policy decisions regarding budget allocation for entrepreneurial initiatives. Community-based tourism (CBT) serves as the focal point for the development of the "Intelligent Ranking System" for local budgeting. Throughout this presentation, the system assesses four sustainability factors based on the significance of local government involvement across nine criteria. These criteria are determined through the calculation of Fuzzy values derived from expert evaluations, encompassing six linguistic variations. To project future budgetary trajectories, a simulation was constructed utilizing data collected from various tourist destinations of India, tailored specifically for application in local tourism contexts. The system matrix is structured by analyzing deviations from the extreme positive and negative expert impressions, thereby establishing a foundation for ranking. Such a ranking system proves invaluable for service- oriented sectors, particularly those where consumer feedback plays a pivotal role in fostering development and progress.

Mihai-Constantin AVORNICULUI

*PhD, egyetemi docens,
Babeş-Bolyai Tudományegyetem,
Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Kar,
Kolozsvár, Románia*

PLATFORM PARADIGMA: FLUIDUMOK ÁRAMLÁSA AZ ONLINE PLATFORMOKON

Az elmúlt évtizedben az online platformok soha nem látott ütemben fejlődtek és nemcsak a gazdaságot, hanem a mindennapi életünket is alaposan megváltoztatták. Az online platformok korában a mindennapi szokásaink, a vállalatok lehetőségei és munkaerőpiac szerkezete is jelentős átalakulásokon megy át.

A napjainkban használt technológia, amely az életünk szinte minden területét behálózza, nagyon rövid idő alatt fejlődött ki. Mivel szinte bárhol a világon internetkapcsolatot létesíthetünk, valamint a böngészők is könnyen elérhetők, ezért nem nagyon érdekel bennünket, hogy hol fut vagy miként van valójában egy adott rendszer, amelyet éppen használunk [1]. A leggyakrabban a YouTube-ot vagy éppen a Facebook-ot használjuk [3]. Ezek online platformok. Minket felhasználókat pedig az érdekel, hogy ezek a „szolgáltatások” gyorsan és lehetőleg ingyen legyenek elérhetők.

Miért válnak a platformok paradigmává? A paradigma egy világszemléletet, látás- és gondolkodásmódot jelent, amelyet az adott fogalomkörben használt elméletek, modellek és módszerek összessége jellemez. A platformok nem hasonlítanak más korábbi szervezeti vagy szervezési formára. Annak ellenére, hogy vannak a hálózatokéhoz hasonló tulajdonságuk, nem egyszerű hálózatok [6].

A platformok nem csak egyszerűen közvetítik a tranzakciókat, amiért bizonyos díjakat szednek, hanem a felhasználókból „kinyert” adatokat algoritmusokkal feldolgozzák és monetarizálják, ezért nem tekinthetjük piacnak. A platformok gyakorlatilag beemelik a felhasználókat és semmilyen hagyományos jogi garanciát nem használnak az erőforrások lekötésekor. Véleményünk szerint a platform a társadalmi szerveződés új formája és egy új paradigma egyben.

Gyakorlatilag a platformok napjainkban az algoritmikus koordináció rendszerré szervezett mechanizmusa lett. Az alapelve a platformok működésének az adatok szisztematikus gyűjtése, ezek feldolgozása algoritmusok segítségével, valamint monetarizálása [4]. A platform adattá alakítja a végfelhasználó minden aktivitását. Általában a platformokon létrehozunk egy saját fiokot (account), amikor ezek számos adatot bekérnek, ugyanakkor megfelelő technológiával követik és tárolják a felhasználó minden „mozdulatát” és nincsenek gyűjtési, tárolási és feldolgozási korlátok. Mivel a platformok lekötik az emberek figyelmét, ezért a platform az embereket a részévé teszi. A platformon a szabályok végrehajtását már nem az emberek végzik, hanem az algoritmusok. Így a platformokat használókat gyakorlatilag a platform igazgatja, vezeti, koordinálja és szorosan magához láncolja. A platform előnyöket ajánl, cserébe pedig felhasználja a tagok adatait [7]. Mivel adatokon és ezek precíz feldolgozásán alapszik a platformok működése, ezért nagyon pontosan képesek becélolni az embereket. A platform nem egy-egy tranzakció erejéig köti magához a felhasználót, hanem teljes egészében.

A platform fogalmának mai értelemben vett használata összefüggésben van egy irányítási válsággal. Az internet megjelenése, majd méretének növekedése gyakorlatilag új kihívás elé állította az adat és információkezelést, valamint a webre költöző gazdaságot. Vitathatatlan, hogy az internet létrejöttével egy világméretű kereskedelmi és reklámeszköz vált elérhetővé, hasznosíthatóvá. Az információ és az információipar egyrészt ösztönzője, másrészt hordozója a globalizációs folyamatoknak.

Mivel a platformok dinamikus rendszereknek tekinthetők, emiatt a bennük áramló objektumok, dokumentumok, információk, adatok mind kezelhetők

egységesen. Éppen ezért célszerű visszanyúlni a LOST kutatócsoport ilyen irányú kutatási eredményeihez és az ott feltárt fogalmakat itt is adaptálni [2].

Az online platformokon feltárt folyamatokat áramlási szempontból vizsgáljuk meg, majd azonosítjuk hogy, a folyamatoknak mik lesznek a kezdeti – azaz áramlás szempontjából bemeneti –, és záró azaz kimeneti csomópontjai, hogyan kapcsolódnak a folyamatok egymáshoz és meghatározzuk kapcsolódási pontok típusát, jellemzőit. A platformon csak véges sok folyamat szerepelhet, ellenkező esetben – amennyiben lehetséges – ki kell választani a vizsgálat szempontjából legjelentősebb véges számú folyamatot. Az ilyen típusú elemzés eredményeként kapott modellről már lecsupaszíthatók a gazdasági környezet által szolgáltatott zavaró és elemzési szempontból felesleges elemek.

Platformok könnyen be tudnak kapcsolódni egy gazdasági közösség életébe, amennyiben a digitalizáció megfelelő mértékű és a gazdasági szervezet a megfelelő digitális érettségi szinten van [5]. Mindez a digitális életciklusfüggvény megfelelő robusztussága miatt, stabilan és hosszútávon képes az adott szervezet életébe közvetetten beavatkozni [5].

A felhasznált irodalom listája

1. Avornicului M., Gubán Á., Seer L., Szöcs I.: *Az internet és lehetőségei*, Ákadámia Kiadó, Budapest, 2019. URL: <https://mersz.hu/avornicului-guban-seer-szocs-az-internet-es-lehetosegei>
2. Gubán Á., Kása R.: *Conceptualization of fluid flows of logistificated processes*. *Advanced Logistic Systems* 7(2), 2014. o. 27–34.
3. Hasson P. J.: *The Manipulators: Facebook, Google, Twitter, and Big Tech's War on Conservatives*. Regnery Publishing, 2020.
4. Török B., Zódi Z.: *Az internetes platformok kora*. Budapest, Ludovika Kiadó, 2022.
5. Sándor Á., Gubán Á.: *A multi-dimensional model to the digital maturity life-cycle for SMEs*. *International Journal of Information Systems and Project Management*, 10 (3), 2022. o. 58–81.
6. Stark D., Pais I.: *Algorithmic Management in the Platform Economy*, *Sociologica*, 14 (3), 2020. o. 47–72.
7. Zhu F., Iansiti M.: *Dynamics of Platform Competition: Exploring the Role of Installed Base, Platform Quality and Consumer Expectations*, *ICIS 2007 Proceedings*, 2007.

Vanessza BIRTÓK

*a „Rákóczi-tour” Turisztikai Információs Központ vezetője,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Beregszász, Ukrajna*

Ferenc BIRTÓK

*Turizmus szakbizottság oktatója,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Felsőfokú Szakképzési Intézete,
Beregszász, Ukrajna*

Sándor BERGHAUER

*PhD, a földrajztudományok kandidátusa, docens,
Földrajz és Turizmus Tanszék,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Beregszász, Ukrajna*

TERMÁLFÜRDŐK SZOLGÁLTATÁSAINAK ELEMZÉSE A BEREGSZÁSZI JÁRÁSBAN

Kárpátalja jelentős természeti potenciállal és kiemelkedően fontos egészségturisztikai adottságokkal rendelkezik. A természet különleges vonzereje – főként a termál és ásványvízforrásokon alapszik. A természetes gyógyforrások, beleértve a termálvizet is, fontos szerepet játszanak Kárpátalja egészségturizmusában. [1; 2]

A Kárpátalján található termálfürdők közül néhány ismertebb a Beregszászi járás területén található: Mezőkaszonyi Termálfürdő – Iváncsó Birtok, Eco Termál, Pacsirta Termálfürdő, Zakarpattya Sportkomplexum és Teplica szanatórium. Ezeknek a fürdőhelyeknek fő vonzereje a termálvíz, így kihasználva a hévíz iránti fokozott belföldi keresletet és annak gyógyító tulajdonságait az egészségturizmus kiemelt célpontjai.

A COVID-19 világjárvány kitörésének kezdetéig az említett helyek egyre népszerűbbé váltak a környező országokból érkező látogatók körében is. Az elmúlt két évben viszont az ország nemzetközi turizmusát beárnyékolta az orosz agresszió, ennek következtében jelenleg az egészségturisztikai szolgáltatások csaknem teljes mértékben a belföldi turisták körére összpontosulnak, alkalmazkodva a háborús helyzethez.

Napjainkban a turizmus fellendülése érdekében, egyre fontosabbá vált a különböző szolgáltatások iránti érdeklődés kialakítása, helyreállítása. A járásban található termálfürdők a vendégek informálódásának növekedése érdekében egyre inkább szélesítik a termékek és szolgáltatások reklámozását speciális weboldalakon, de gyakran közösségi médián keresztül is.

A termálfürdők szolgáltatásainak elemzése a Beregszászi járásban az alábbi helyszínekre terjed ki:

A **Kaszonyi Termálfürdő** hidrogén-szulfidos vize rendkívül különleges, hiszen analógjai csak a világ néhány részén található meg. A termálvíz gejzírje egy 1190 m mélyen fekvő kútból fakad, és 40-45 °C-os hőmérsékleten kerül a termálmedencékbe. Kínálatai között 7 medence, 7 királyi szauna, 8 wellness szolgáltatás található. Elérhetővé vált a MediSkin klinikák új formája 6 medical-SPA szolgáltatással, fizioterápiás technikák és manuális technikák kombinációjával a test, az arc és a belső harmónia rehabilitációjáért. A komplexum egyedisége a világ legnagyobb termálvizes szökőkút-medencéje. Ezen kívül a területen Aquapark is található Ukrajna legnagyobb attrakciójával a – Hullám medencével. A vendégek számára 3 különböző étterem és 2 bár kínál gasztronómiai különlegességeket és szórakozási lehetőségeket. [3]

Az **Eco Termál** Mezőkaszonyban található komplexum területén 1 nagy édesvízü, valamint fedett, illetve nyitott termálmedencék találhatóak. Gasztronómiai kínálatában az Eco Termál is nagy hangsúlyt fektet a kárpátaljai ételekre. [4]

A **Pacsirta Termálfürdő** előnyös helyet foglal el a természet és a civilizáció között, hiszen Beregszász város központjához közel található komplexum. A termálfürdő szolgáltatásai között szerepelnek a termál medencék, illetve két szauna használata. A termálmedencék vize a torkolatnál 56-58 °C-os, tehát nem igényel különleges melegítést, hanem ellenkezőleg, kellemes hőmérsékletűre hűl le. A termálvíz a földből való felszínre jutás után átlátszó, de az oxigénnel kölcsönhatásba lépve barnává, rozsdaszerűvé válik. A termálvíz sajátos szaga a hidrogén-szulfid jelenlétének köszönhető, amely a felszínre kerülve oxidálódik és azonnal lebomlik. [5]

A **Zakarpattya Sportkomplexum** sajátossága a Beregszász központjában való elhelyezkedése. Ez a sportlétesítmény nem csak a sport iránt érdeklődők számára fontos, hanem a termálvíz kedvelőknek is jelentős gyógyító és kikapcsolódási lehetőséget nyújt. A fedetlen 50 m hosszú medencét egy 1080 m mély gejzírből töltik fel szilícium-nitrogén-szén-dioxid-klorid-nátriumos, magas ásványi anyag tartalmú vízzel. A víz hőmérséklete az év bármely időszakában +50°C körül van, de a medencében +33°C-ra hűl le. [6]

A **Teplica Szanatórium** különféle szabadidős programokat és kellemes vízkezelési ajánlatokat kínál. Kárpátalja egyik csodálatos szegletében, Nagyszőlős város szélén található. A szanatórium elsősorban az ásványi források és termálvizek jelenlétéről híres, amelyek hőmérséklete eléri a 39 fokot. Különös figyelmet fordítanak a balneológiára, azaz az ásványvizek terápiás és megelőzési célokra történő felhasználására. Klasszikus (jódos-brómos, túleveles, illóolajok hozzáadásával stb.) és korszerű tudományos fejlesztéseken alapuló fürdőkúrákat, illetve több SPA lehetőséget is ajánlanak. [7,8]

Az említett gyógyfürdők közül a legtöbb egészségturisztikai szolgáltatás a Kaszonyi termálfürdőben áll rendelkezésre, hiszen különböző gyógyászati lehetőséget kínál, beleértve a hagyományos módszereket, illetve az innovatív technikákat. Ezzel szemben a Pacsirta Termálfürdő, Teplica Szanatórium, Eco Termál és a Zakarpattya

Sportkomplexum szűkebb kínálattal rendelkezik, szolgáltatásai főként a termálvizes lehetőségekre épülnek, bár biztosítanak egyéb egészségturisztikai szolgáltatást is.

Az egyes termálvíz fürdők hévízének összetétele eltérő, ennek következtében különböző gyógyhatást gyakorolnak az emberi szervezetre. A Beregszászi járás termálfürdőinek vizsgálata rámutat arra, hogy széleskörű szolgáltatásokat kínálnak minden ide érkező turista számára. Fontos kiemelni, hogy a járás területe alatt található Kárpátalja legnagyobb termálvíz készlete, ami egyben ukrain szinten is különleges státust és fejlesztési lehetőségeket biztosít a vidéknek.

A felhasznált irodalom listája

1. Berghauer S. 2007: *A gyógyturizmus mai helyzete Kárpátalján.* In: *Határok és Eurorégiók. Nemzetközi Földrajzi Tudományos Konferencia, Szeged, 2005. november 16–17.* Szerk.: Szónokyné Ancsin G. Jatepress, Szeged
2. Berghauer S. – Karmacsi Z. – Sass E. 2019: *A turisztikai fejlesztések operatív programjai.* In: Berghauer S. – Sass E. (szerk.): *A kárpátaljai magyarság turizmusfejlesztési Stratégiája, Kárpátaljai Magyar Turisztikai Tanács, Beregszász. o. 29-30.* URL: https://real.mtak.hu/108939/1/Strategia_1_e-pub.pdf (Letöltés ideje: 2024.03.01)
3. Kaszonyi Termálfürdő – Iváncsó Birtok. URL: <https://kosino.ua/> (Megtekintés ideje: 2024.03.02)
4. Eco Termál. URL: <https://eco-termal.com> (Megtekintés ideje: 2024.03.05)
5. Pacsirta Termálfürdő. URL: <https://zhayvoronok.net> (Megtekintés ideje: 2024.03.05)
6. Zakarpattya Sportkomplexum. URL: <https://tourinform.org.ua> (Megtekintés ideje: 2024.03.05)
7. Tarpai J. 2013: *A természeti és társadalmi erőforrások szerepe Kárpátalja turizmusfejlesztésében és hatása a területfejlesztésre.* Pécsi Tudományegyetem, Földtudományok Doktori Iskola PhD-értekezés, Pécs. <https://pea.lib.pte.hu/handle/pea/15122> (Megtekintés ideje: 2024.03.07)
8. Teplica szanatórium. URL: <https://teplyca.com.ua> (Megtekintés ideje: 2024.03.07)

Вікторія БОЙКО

*к. е. н., доцент,
доцент кафедри економіки,
Національний транспортний університет
м. Київ, Україна*

ЦИФРОВІ ТРЕНДИ В УПРАВЛІННІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ ВАНТАЖНИХ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасні умови господарювання підприємств характеризуються нестабільністю та невизначеністю зовнішнього та внутрішнього середовища, високим рівнем конкуренції. За цих умов автотранспортні підприємства (АТП) повинні бути більш гнучкими, перейти до чітких і ефективних процесів, здійснювати управління ними та сформувати структуру, діяльність якої спрямована на постійне поліпшення якості послуг й задоволення споживачів. Це вимагає застосування в управлінні діяльністю процесного підходу, що означає орієнтацію на бізнес-процеси різних напрямів підприємства, запровадження та використання дієвої системи управління бізнес-процесами. Діджиталізація усіх сфер діяльності підприємств, використання інформаційних технологій, інструментів бізнес-аналітики свідчать про необхідність впровадження новітніх автоматизованих технологій оптимізації бізнес-процесів для досягнення ефективності та результативності діяльності АТП.

Транспортна галузь є однією з провідних галузей економіки, що забезпечує стаке функціонування та розвиток держави. Відповідно до цього Національною транспортною стратегією України до 2030 року [1] передбачено запровадження і використання у процесі перевезень сучасних інформаційних технологій та електронного документообігу (ЕДО). Формування та реалізація державної політики у сфері цифрової економіки та інновацій, надання електронних та адміністративних послуг, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів, електронної комерції і бізнесу покладається на Міністерство цифрової трансформації України.

Реалізацію державної політики на наземному транспорті загалом здійснює Державна служба України з безпеки на транспорті (ДСБТ), пріоритетами діяльності якої на 2021-2023 роки [2, с. 6] зазначалися наступні завдання: удосконалення надання адміністративних послуг; цифрова трансформація ДСБТ; забезпечення безпеки на дорогах та безпеки дорожньої інфраструктури.

В теперішній час в Україні в сфері вантажного автомобільного транспорту успішно реалізовано та експлуатується ряд електронних сервісів, зокрема: система «Шлях» – для спрощення та автоматизації надання адміністративних послуг автомобільним перевізникам; електронна черга перетину вантажними автомобілями державного кордону «Черга»; система комплексного збору

інформації про рух транспортних засобів автомобільними шляхами WIM. Крім того, триває робота над впровадженню системи е-ТТН, що забезпечить ЕДО для внутрішніх автомобільних вантажних перевезень, з наступною її інтеграцією до єдиної системи електронної товарно-транспортної накладної ЄС – e-CMR. В планах на 2024 рік ДСБТ зазначає розвиток таких цифрових сервісів, як [3, с. 9]: WIM-інтеграція із зовнішніми ІС (ДІА); електронні реєстри (реєстр КТЗ, реєстр штрафів WIM, реєстр тахоцентрів та тахографів); Є-Інспектор (електронні акти, електронні чек-листи, електронні постанови).

Отже, розвиток нових технологій заснованих на цифровізації та інформаційно-комп'ютерних технологіях дає можливість не тільки забезпечити моніторинг по всьому шляху руху рухомого складу, а й суттєво скоротити часові та фінансові витрати шляхом оптимізації операцій у транспортних вузлах, вибору раціонального маршруту, взаємодії учасників транспортного процесу тощо.

Впровадження цифрових технологій в процес управління вантажними автомобільними перевезеннями спричиняє зміни в структурі та методах управління, методах оцінки ефективності діяльності. Сучасний рівень розвитку цифрових технологій дозволяє вийти на новий якісний рівень технічним інструментам збору, обробки та аналізу інформації в цифровому форматі про стан транспортних процесів у динаміці їх розвитку – в режимі «онлайн». Більшість цифрових технологій спираються на активне впровадження можливостей інтернету, мобільних мереж доступу до інформації, а також можливості роботи в онлайн-режимі, що дозволяє вводити в практику електронний документообіг, створювати нові бізнес-моделі, змінювати механізми взаємодії споживачів тощо [4].

Одним із важливих інструментів цифрової трансформації бізнес-процесів підприємств автомобільного транспорту є розвиток обліку в напрямку використання ІТ-технологій. Трансформація обліку в діджитал-облік передбачає створення, представлення та передавання економічної інформації в електронному форматі. Замість використання паперів усі господарські операції проводяться в електронному середовищі. Основні напрями розвитку діджитал-обліку включають: запровадження електронного документообігу в бізнес-процесах підприємств; використання хмарних сервісів (IaaS (Infrastructure as a Service) – «Інфраструктура як послуга», PaaS (Platform as a Service) – «Платформа як послуга», SaaS (Software as a Service) – «Програмне забезпечення як послуга», CaaS (Communication as a Service) – «Комунікація як послуга», MaaS (Monitoring as a Service) – «Моніторинг як послуга») в інформаційних процесах підприємств [4, с.131]; використання технологій blockchain та інструментів штучного інтелекту в облікових процесах; технології роботи з Big Data та Інтернет речей.

Використання цифрових технологій значно розширює коло можливостей для оптимізації всіх бізнес-процесів АТП, дає змогу налагодити інноваційні процеси, тим самим підвищуючи ефективність господарської діяльності та конкурентоспроможність суб'єкта господарювання.

Отже, виконані дослідження показали, що на теперішній час в Україні впроваджено та ефективно експлуатується ряд сучасних інформаційних систем і електронних сервісів в сфері автомобільних вантажних перевезень, які сприяють підвищенню ефективності існуючих бізнес-процесів автотранспортних підприємств.

Список використаних джерел

1. Національна транспортна стратегія України до 2030 року. [Електронний ресурс]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 6.03.2024).
2. План роботи Державної служби України з безпеки на транспорті на 2021-2023 роки. [Електронний ресурс]. – URL: <https://dsbt.gov.ua/pro-sluzhbu/plan-roboty-ukrtransbezpeky/plan-roboti-derzhavnoji-sluzhbi-ukrajini-z-bezpeki-na-transporti-na-2021-2023-roki> (дата звернення: 6.03.2024).
3. Публічний звіт голови Укртрансбезпеки за 2023 рік. [Електронний ресурс]. – URL: https://dsbt.gov.ua/images/public_reports/publ_zvit_za_2023.pdf (дата звернення: 6.03.2024).
4. Смирнов Є.В. Концепція впровадження цифрових технологій для вантажних автотранспортних підприємств. Тези доповідей XV міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні технології та перспективи розвитку автомобільного транспорту» (24-26 жовтня 2022 року). – Житомир : Державний університет «Житомирська політехніка», 2022. – С. 131-132.

Олександр БРЕЧКО

*к.е.н, доцент кафедри транспорту та логістики,
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна*

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК

Концепція сталого розвитку передбачає необхідність встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь за трьома компонентами: економічною, соціальною і екологічною. Системний підхід до розуміння даної концепції орієнтується на залучення інформаційних ресурсів і цифрових технологій, які покликані моделювати варіанти розвитку подій в умовах сучасних глобальних і безпекових викликів, передбачати їх результати та приймати випереджуючі рішення.

Наукові підходи до дослідження проблематики сталого розвитку переважно ставлять акценти на екологічній складовій, яка пов'язана із збереженням навколишнього природного середовища, системою раціонального управління відходами, адаптацією до змін клімату та використання ресурсів загалом. Соціальна компонента сталого розвитку передбачає вирішення глобальних проблем нерівності у суспільстві, бідності, подолання голоду, забезпечення якісної освіти та медицини. Третя складова сталого розвитку стосується економічного зростання, розбудови інфраструктури, підвищення ролі інновацій у виробничих процесах, послаблення негативного впливу промислової діяльності на довкілля [1].

Проте в умовах поглиблення цифрових трансформацій, які розвиваються випереджуючими темпами розширюється розуміння сталого розвитку, яке також включає циркулярну економіку, розвиток зелених технологій, соціальну відповідальність бізнесу, інновації в технологіях та глобальне співробітництво. Ці напрямки спрямовані на створення ефективних та стійких рішень для економічного та соціального зростання, а також роблять більш фундаментальним потенціал цифровізації для сталого розвитку, оскільки він спрямовується не лише на підвищення ефективності бізнес-процесів, а вирішує складні соціальні завдання [2].

Так, циркулярна економіка передбачає заміну традиційної «відбійної» економіки на модель, ефективного використання ресурсів, з можливістю їх переробки та повторного використання, що сприятиме реалізації концепції «зеленої економіки» без негативного впливу відходів на навколишнє середовище, наприклад, через розвиток відновлюваних джерел енергії (сонячна, вітрова та гідроенергетика), що сприятиме зменшенню залежності від вугілля та інших шкідливих джерел енергії, включно з викидами парникових газів.

В свою чергу соціальна відповідальність бізнесу, як і посилення глобального співробітництва сприяють сталому розвитку в умовах цифровізації шляхом пошуку інноваційних рішень для вирішення соціальних проблем, заохочення сталого виробництва та споживання, та підвищення ефективності ресурсного використання. Такий підхід забезпечує побудову сталого та екологічно чистого бізнесу, що сприяє збалансованому розвитку суспільства та довкілля в умовах галопуючої цифрової трансформації. Саме вона задає тренд ефективного глобального розвитку інновацій в сфері технологічних рішень, фінтех-інновацій, секторальному проникненню цифрових технологій, через використання штучного інтелекту, блокчейну, інтернету речей, що може сприяти об'єднанню бізнесу, наукового середовища, соціальної сфери та громадян над принципами сталого розвитку.

З іншого боку, таке проникнення викликає діалектичну залежність між даними технологіями та необхідністю розширення професійних навиків соціального сектору, який є найбільш вразливим до витіснення робочої сили

технологіями. Зазначене протиріччя розв'язується через створення нових бізнес-моделей циклічної економіки та підтримки клієнто-орієнтованих стратегій між суб'єктами бізнесу. Це в свою чергу сприятиме не лише збереженню робочих місць, а й створенню норм соціально-етичної поведінки, що підвищуватиме довіру між суб'єктами економічних відносин і відповідно, призведе до росту продуктивності у всіх сферах суспільного виробництва [3].

Отже, на відміну від традиційних факторів економічного зростання, таких як інвестиції в економіку, підвищення можливостей експортних галузей, використання дешевої робочої сили та залучення коштів міжнародних фондів, цифрова трансформація стає драйвером розширення можливостей вирішення суспільних потреб через підвищення доброту населення, покращення якості та доступу до освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг, впровадження інновацій у виробничі процеси, а також забезпечення ефективного управління та цифрових комунікацій між суб'єктами економіки. Такий підхід дозволить забезпечити створення більш інклюзивного та сталого суспільства, де кожен може мати доступ до необхідних ресурсів та можливостей для розвитку циркулятивної економіки.

Список використаних джерел

1. Гаркушенко О.М. Системно-динамічна модель оцінки впливу цифровізації на сталий розвиток. *Економіка промисловості*. 2021. №1 (93). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sistemno-dinamichna-model-otsinki-vplivu-tsifrovizatsiyi-na-staliy-rozvitok>
2. Красностанова Н.Е., Якименко Т.А. Вплив цифровізації на сталий розвиток організації. *Економіка і суспільство*, (48), 2023. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-57>
3. Самойлович А.Г. Наукові підходи до дослідження впливу цифровізації на забезпечення сталого розвитку країни та її регіонів. *Economic Synergy*, (2). 2023. 131–147. DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2023-2-10>

Лідія ВОЛОЩУК

*д.е.н., професор,
завідувач кафедри обліку, аналізу і аудиту
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна*

Володимир ЛЕВИЦЬКИЙ

*Аспірант,
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна*

ВПЛИВОВІСТЬ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Глобальним світовим трендом сьогодення, що визначає напрямки та орієнтири розвитку майже всіх національних економік світу, та відповідно, їх економічних суб'єктів, є Цілі сталого розвитку ООН (ЦСР) на період до 2030 року. Глобальні та національні ЦСР та відповідні їм завдання охоплюють майже всі сфери життя держави. Водночас, впливовість інноваційної діяльності підприємств та інноваційних технологій підкреслюється навіть в самих формулюваннях завдань більшості ЦСР.

Так, роль інноваційної діяльності в досягненні цілей сталого розвитку безпосередньо зазначається в завданнях «економічних» ЦСР (ЦСР 2,6,7,8,9,11,12,14,15) [1]. Водночас, «соціальні» ЦСР (ЦСР 1,3,4,5,10,13,16) у багатьох своїх завданнях також передбачають застосування інноваційних підходів, технологій, практик. Й, доречі, продуцентами цих інноваційних технологій та засобів напевно має стати саме виробничий сектор [1].

Надалі розглянемо деякі національні індикатори виконання завдань ЦСР, що, на наш погляд, залежать від діяльності інноваційно-активних промислових підприємств (табл.1).

Таблиця 1.
Деякі індикатори сталого розвитку національної системи ЦСР, які залежать від інноваційної діяльності промислових підприємств

Завдання ЦСР	Індикатори досягнення
<i>ЦСР6. Чиста вода та належні санітарні умови</i>	
6.4. Підвищити ефективність водокористування	Водоемність ВВП, куб. м використаної води на 1000 грн ВВП (у фактичних цінах)
	Поточна водоемність ВВП, % до рівня 2015 року
<i>ЦСР7. Доступна та чиста енергія</i>	
7.3. Збільшити частку енергії з відновлюваних джерел у	Частка енергії, виробленої з відновлюваних джерел, у загальному кінцевому споживанні

Завдання ЦСР	Індикатори досягнення
національному енергетичному балансі	енергії, %
7.4. Підвищити енергоефективність економіки	Енергоємність ВВП (витрати первинної енергії на одиницю ВВП), кг н. е. на міжнародний долар
<i>ЦСР8. Гідна праця та економічне зростання</i>	
8.1 Забезпечити стійке зростання ВВП на основі модернізації виробництва, розвитку інновацій, підвищення експортного потенціалу, виводу на зовнішні ринки продукції з високою часткою доданої вартості	Індекс фізичного обсягу ВВП, %
	Частка експорту товарів з використанням у виробництві технологій високого та середньовисокого рівня в загальному обсязі експорту товарів, %
	Місце України у рейтингу за Глобальним інноваційним індексом
8.2. Підвищувати ефективність виробництва на засадах сталого розвитку та розвитку високотехнологічних конкурентних виробництв	Коефіцієнт віддачі основних засобів
	Індекс продуктивності праці, %
<i>ЦСР9. Промисловість, інновації та інфраструктура</i>	
9.4 Сприяти прискореному розвитку високо- та середньовисокотехнологічних секторів переробної промисловості, які формуються на основі використання ланцюгів «освіта – наука – виробництво» та кластерного підходу	Частка доданої вартості за витратами виробництва підприємств, які належать до високотехнологічного та середньовисокотехнологічного секторів переробної промисловості у загальній доданій вартості за витратами виробництва, %
	Частка працівників, зайнятих на підприємствах, які належать до високо- та середньовисокотехнологічних секторів переробної промисловості, %
9.5 Створити інноваційну інфраструктуру, що забезпечуватиме розвиток наукових досліджень та розробок	Частка витрат на виконання наукових досліджень і розробок у ВВП, %
	Частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
<i>ЦСР11. Сталий розвиток міст і громад</i>	
11.5 Зменшити негативний вплив забруднюючих речовин, за рахунок інноваційних технологій	Обсяг викидів у атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами викидів, % до рівня 2015 року
<i>ЦСР12. Відповідальне споживання та виробництво</i>	
12.1 Знизити ресурсоємність економіки	Ресурсоємність ВВП, % до рівня 2015 року
12.4 Зменшити обсяг утворення відходів, збільшити обсяг їх переробки та повторного використання	Обсяг утворених відходів усіх видів економічної діяльності на одиницю ВВП, кг на 1000 дол. США
	Частка спалених та утилізованих відходів у

Завдання ЦСР	Індикатори досягнення
	загальному обсязі утворених відходів, %
<i>ЦСР17. Партнерство заради сталого розвитку</i>	
17.1 Мобілізувати додаткові фінансові ресурси на основі заохочення інвестицій іноземних та вітчизняних інвесторів	Чистий притік прямих іноземних інвестицій (за даними платіжного балансу), млн дол. США
17.2 Послідовно знижувати боргове навантаження на економіку	Відношення валового зовнішнього боргу до експорту товарів та послуг у річному вимірі, %
17.3 Розвивати партнерські відносини влади і бізнесу	Кількість проєктів публічно-приватного партнерства

Відтак, інноваційна діяльність підприємств є підґрунтям сталого розвитку на всіх рівнях управління. А визначені завдання та індикатори ЦСР окреслюють й напрямки інноваційної діяльності бізнес-структур, розробки та запровадження інноваційних технологій в різних соціальних та економічних сферах.

Так, не всі з наведених в таблиці показників можуть безпосередньо проектуватися на рівень підприємства, і не всі їх цільові значення встановлені для національного рівня можуть бути застосовані підприємством як планові чи бажані. Водночас, деякі з наведених індикаторів можуть визначати певні «напрями руху» в управлінні та координуванні тих чи інших процесів на підприємствах, в контексті політики сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Волощук Л.О., Левицький В.В. Статистика інноваційної діяльності підприємств в контексті детермінант сталого розвитку. Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України (в умовах воєнного стану та поствоєнний період): Матеріали XVII Всеукраїнської науково-практичної конференції (10-11 листопада 2023 року). Одеса: Національний університет «Одеська політехніка», 2023.

Veronika HANUSZICS

*PhD, egyetemi docens,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Beregszász, Ukrajna*

Péter SZOLNOKI

*BSc (alapképzés) hallgató
„Számvitel és Adóügy” képzési program,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Beregszász, Ukrajna*

A GAZDASÁGI CIKLUS ASPEKTUSAINAK ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSE

A természet az évszakaihoz hasonlóan, a gazdaság is növekedési és zsugorodási időszakokat él meg. Ezeket az intervallumokat gazdasági ciklusnak nevezzük. [1]

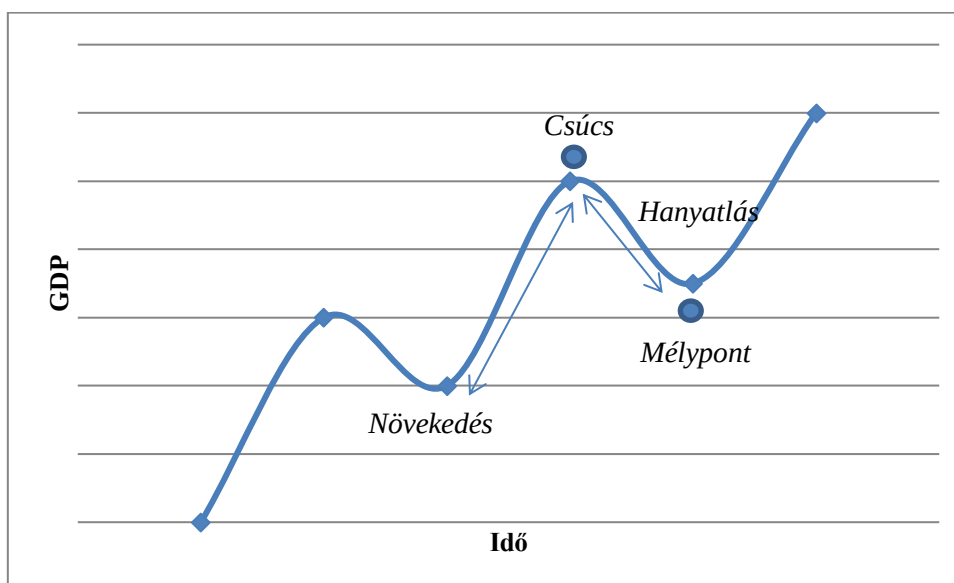
A gazdasági ciklus, más néven üzleti ciklus, a bővülés és a zsugorodás időszakai közötti gazdasági ingadozásokra utal. Az olyan tényezők, mint a bruttó hazai termék (GDP), a kamatlábak, a foglalkoztatottsági szint és az infláció segíthetnek meghatározni a jelenlegi gazdasági ciklus szakaszát. [2]

A gazdasági időszak megértése segíthet a befektetőknek és a vállalkozásoknak eldönteni, hogy mikor fektessenek be, és mikor vegyék ki a pénzüket, mivel minden ciklus hatással van a részvényekre és kötvényekre, valamint a nyereségre és a vállalati bevételekre. [2]

A gazdasági ciklus a gazdaság körkörös mozgása, amint az a bővüléstől a zsugorodásig és visszafelé halad. A gazdasági expanziót növekedés és csökkenés jellemzi. [2] A ciklus befejeződése után újrakezdődik az elejétől. Nincs határozott szabály annak meghatározására, hogy az egyes fázisok mennyi ideig tartanak. Valójában a növekedési szakaszok sok évig eltarthatnak, mielőtt eléri a csúcst. Az egészséges gazdaság azonban időnként mindig átesik egy csökkenési szakaszon az infláció kordában tartásához és annak biztosításához, hogy a gazdaság ne melegebben túl. [3]

A gazdasági ciklus folyamatos mozgását a következő ábra mutatja be a GDP változását viszonyítva az idő múlásához (1. ábra).

Az első szakasz a növekedés. A bővülés során a gazdaság viszonylag gyors növekedést tapasztal, a kamatok általában alacsonyok, a termelés nő. A növekedéssel összefüggő gazdasági mutatók, mint például a foglalkoztatás és a bérek, a vállalati nyereség és kibocsátás, az aggregált kereslet, valamint az áruk és szolgáltatások kínálata tartósan emelkedő tendenciát mutatnak. A pénzkínálat növekedése azonban a gazdasági növekedés szakaszában inflációt indíthat el. [2]

1. ábra. A gazdasági ciklus folyamata a GDP példájában

forrás: saját szerkesztés [4] alapján

A második szakasz a csúcs. A ciklus csúcspontja az, amikor a növekedés eléri a maximális ütemét. Az árak és a gazdasági mutatók rövid ideig stabilizálódhatnak, mielőtt lefelé fordulnának. A növekedés csúcspontja általában olyan egyensúlyhiányokat okoz a gazdaságban, amelyeket korrigálni kell. [2]

A harmadik szakasz a hanyatlás. Ez a fajta gazdasági csökkenés akkor következik be, amikor a növekedés lassul, a foglalkoztatás csökken, és az árak stagnálnak. A kereslet csökkenésével a vállalkozások esetleg nem módosítják azonnal a termelési szintet, ami túltelített piacokhoz vezet többletkínálattal és az árak lefelé mozgásával. Ha a zsugorodás folytatódik, a recessziós környezet depresszióba fordulhat. [2]

A negyedik szakasz a mélypont. A ciklus ezt a pontját akkor éri el, amikor a gazdaság padlóra kerül, és a kereslet és a kínálat a fellendülés előtt eléri a mélypontot. Ez fájdalmas pillanatot jelent a gazdaság számára, amelynek széleskörű negatív hatása van a stagnáló kiadások és bevételek miatt. A mélypont lehetőséget ad az egyének és a vállalkozások számára, hogy a fellendülésre számítva újrakonfigurálják pénzügyeiket. [2]

A gazdasági szereplőknek a gazdasági ciklusokon át kell irányítaniuk stratégiájukat – nem olyan szinten, hogy irányítsák őket, hanem azért, hogy túléljék őket, és esetleg profitáljanak belőlük. A kormányok, a pénzintézetek és a befektetők eltérően kezelik a gazdasági ciklusok lefolyását és hatásait. [2]

Felhasznált irodalom listája

1. Rodini, L. (2024, January 17). What is the economic cycle? stages & importance. TheStreet. <https://www.thestreet.com/dictionary/economic-cycle>
2. Investopedia Team (2023, December 19). Economic Cycle: Definition and 4 Stages of the Business Cycle. Investopedia. <https://www.investopedia.com/terms/e/economic-cycle.asp>
3. CFI Team (2023, December 19). Economic Cycle. Corporate Finance Institute. <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/economics/economic-cycle/>
4. Amadeo, K. (2022, December 21). What is the business cycle? The Balance. <https://www.thebalancemoney.com/what-is-the-business-cycle-3305912>

Олексій ГУЛЕВИЧ

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ У СФЕРІ ПРОДАЖУ АВТОЗАПЧАСТИН

Останнім часом електронні технології та засоби Інтернет-комунікацій значно розширили сфери застосування електронних засобів, відкриваючи шлях для створення та розвитку електронного бізнесу. Цей новий напрямок, який у західних країнах вже охрестили «економікою ХХІ століття», визначається як принципово новий спосіб ведення бізнесу, де використання інформаційних технологій та мережевих засобів грають ключову роль в ефективному взаємодії між підприємствами та споживачами.

Електронна комерція характеризується наступними перевагами:

- 1) сприяє підвищенню конкурентоспроможності фірм через збільшення витрат на бізнес-організацію, рекламу, та обслуговування клієнтів, при цьому ефективно скорочуючи час взаємодії з покупцями та партнерами;
- 2) розширює та глобалізує ринки, оскільки Інтернет не обмежується географічними рамками, що дає можливість малим та середнім підприємствам успішно конкурувати на світовому ринку, а користувачам – отримувати широкий доступ до товарів і послуг;
- 3) сприяє персоналізації взаємодії, дозволяючи фірмам отримувати детальну інформацію від кожного клієнта та автоматично пропонувати товари та послуги з урахуванням індивідуальних потреб;
- 4) призводить до змін в інфраструктурі, включаючи зменшення матеріальної інфраструктури та персоналу, що сприяє більш ефективній діяльності;
- 5) стимулює створення нових продуктів і послуг, таких як електронна доставка, довідкові та посередницькі сервіси.

Суттєвий вплив на розвиток електронної комерції безпосередньо здійснила пандемія COVID-19 та пов'язані з нею карантинні обмеження. «Необхідність самоізоляції та соціального дистанціювання, тимчасове припинення діяльності офлайн-магазинів непродовольчих товарів та закладів у різних сферах послуг (розважальні центри, заклади громадського харчування) на підставі вимог уряду, стало результатом не лише збільшення популярності уже наявних маркетплейсів та соціальних мереж, а й змусило багатьох ритейлерів поряд з традиційними точками продажу започатковувати або розвивати наявні онлайн-магазини», – зазначають Т. Сак та Д. Ховхалюк [3, с. 81].

Вважається, що саме 2020 рік став винятковим стосовно стрімкого розвитку електронної комерції. Очікувалося, що інтерес до онлайн-продажів зростатиме з року в рік. За даними порталу [statista.com](https://www.statista.com) у 2024 році продажі електронної комерції виростуть до 6,4 трлн. доларів США [1].

Повномасштабне російське вторгнення значно загальмувало розвиток електронної комерції в Україні, завдавши неймовірних збитків українській економіці в цілому. Однак, на фоні знищення транспортно-логістичної інфраструктури, міграції населення та відтоку кадрів за кордон, українські Інтернет-бізнеси виявили нові можливості. Це пов'язано з приєднанням України до Єдиного цифрового ринку ЄС у повоєнний період та виходом українських Інтернет-магазинів на європейські ринки вже сьогодні.

А. Мостова, аналізуючи перспективи розвитку українських інтернет-магазинів на європейському ринку, зазначає, що початковий період російського вторгнення у 2022 році електронна комерція в Україні зазнала різкого зниження на 87%, складаючи лише 295,85 млн доларів США. Після повноцінного вторгнення ситуація ще погіршилася через девальвацію гривні, зниження покупцельної спроможності населення, масову міграцію, ускладнення логістики імпортованих товарів та економічну блокаду окупованих територій. Логістичні компанії почали відновлювати роботу на визволених територіях, а попит на товари першої необхідності відновився.

Загалом, ринок електронної комерції відновлюється і працює в умовах війни, хоча досягнення попереднього рівня торгівлі ще не вдалося. Оптимістичний прогноз на 2023 рік передбачає, що обсяг українського ринку електронної комерції зросте до 2,579 млрд доларів США. До 2027 року цей показник перевищить рівень довоєнного 2021 року, досягнувши 4,625 млрд доларів США з річним зростанням на рівні 13,79%, що є найвищим серед країн Центральної та Східної Європи. Проникнення користувачів в Україну очікується збільшитися до 58,8% в 2023 році і до 63,6% до 2027 року [2].

Важливою у контексті вирішення завдань нашого дослідження є робота О. Фарат щодо тенденцій функціонування інтернет-магазинів в Україні під час військового стану. Авторка переконливо доводить, що «сьогодні дана сфера стрімко нарощує свої обсяги.

Війна, як і будь-яка інша криза, відкриває можливості для перерозподілу ринку і той, хто готовий ризикувати й працювати в таких умовах, може сподіватися на отримання значних прибутків» [4, с.768]. Зазначено, що «...кожного року від 30% до 70% бізнесу всіх країн (незалежно від рівня їх розвитку) переходить в онлайн середовище. Особливо це стосується суб'єктів господарювання, які здійснюють торгівлю діяльність» [4, с.766].

З метою реалізації завдань нашого дослідження було вирішено здійснити огляд перспектив розвитку електронної комерції автомобільної сфери, а конкретно – автозапчастин. Було проаналізовано відвідуваність найбільш популярних інтернет-магазинів, які зареєстровані в Україні.

Для цього ми скористалися даними, що представлені RetailersUA, які використовують дані сервісу аналізу джерел трафіку вебсайтів – SimilarWeb, у безкоштовній версії, не враховуючи відвідування в мобільних додатках. У зв'язку з цим дані мають похибку, тому демонструють скоріше загальну динаміку ринку.

Представлені дані демонструють зростання інтересу та попиту на послуги, що надаються інтернет-магазинами з продажу автозапчастин, принаймні більшості з них. Це свідчить про перспективність розвитку цього напрямку.

Розвиток інтернет-магазинів автозапчастин має потенціал для значного зростання, оскільки сфера автомобільних послуг є постійно та динамічно розвивається. Серед перспективних принципів та стратегій ефективності інтернет-магазину автозапчастин можна виокремити таке:

- 1) широкий асортимент товарів;
- 2) оптимізація сайту для пошукових систем (SEO); 3) розширення географії обслуговування;
- 4) персоналізований сервіс;
- 5) мобільна доступність;
- 6) аналітика та вдосконалення процесів;
- 7) вдосконалення сервісу підтримки клієнтів;
- 8) веб-сайту, зручний та інтуїтивно зрозумілий для користувачів, із сучасним та привабливим дизайном, широким спектром функцій для здійснення покупок тощо.

Загалом, інтернет-магазини автозапчастин мають перспективи для розвитку, якщо вони здатні адаптуватися до змінних вимог ринку та забезпечувати високий рівень обслуговування своїм клієнтам.

Список використаних джерел

1. Електронна комерція – історія, факти, тренди, новинки. URL: <https://project-seo.net/blog-uk/elektronna-komercija-istoria-fakty-trendy/> (дата звернення: 03.09.2024).
2. Мостова А.Д., Шайхутдінова Е.Р. Перспективи розвитку українських інтернет-магазинів на європейському ринку. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2023. № 40. С. 53-60. URL:

<http://srd.pgasa.dp.ua:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/11137/Mostova.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 03.09.2024).

3. Сак Т.В., Ховхалюк Д.О. Електронна торгівля в Україні: стан, тенденції, перспективи розвитку. Маркетинг і цифрові технології. 2020. Том 4. № 3. С.73-85. URL: <https://mdt-opu.com.ua/index.php/mdt/article/view/112/105> (дата звернення: 03.09.2024).

4. Фарат О.В. Тенденції функціонування інтернет-магазинів в Україні під час військового стану. Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством : Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 30 – 31 травня 2023 р.). Частина 2. Полтава, 2023. С.766-769.

Жанна ДЕРІЙ

д.е.н., професор,
завідувач кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ФІКСАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Широкомасштабна війна призвела до загибелі десятків тисяч та переміщення мільйонів жителів України, значних руйнувань об'єктів цивільної інфраструктури, а також негативно вплинула на довкілля та продовжує нести загрозу життю та здоров'ю населення, зникненню біорізноманіття та його видозмінам. На сьогодні шкода, яка нанесена довкіллю оцінюється у 65 млрд. дол. США і ця шкода розповсюджується на всі складові довкілля – землі, ґрунти, атмосферне повітря, водні об'єкти, ліси, об'єкти природно-заповідного фонду, рослинний та тваринний світ.

Так водні ресурси забруднені сторонніми предметами та речовинами внаслідок воєнних дій, скидання забруднюючих речовин, потрапляння у водні об'єкти залишків руйнувань, військової техніки, біологічних об'єктів. Збитки завдані водним ресурсам оцінюються у 82 млрд. грн., маса забруднюючих речовин, що потрапили у водні об'єкти становить 1693 тонн. Загальна шкода нанесена земельним ресурсам оцінюється у 1036 млрд. грн., площа засмічених земель становить 18305922м². Внаслідок розривів снарядів, проїзду важкої техніки відбувається пошкодження ґрунту та рослинного покриву, у ґрунт потрапляють паливно-мастильні матеріали, видозмінюються природні ландшафти. На сьогодні Україна є найбільш замінованою країною світу, на розмінування територій потрібні десятки років, відповідно частина земель не тільки продовжує залишатись зоною небезпеки, а й вилучаються з господарського обігу. Значні території заміновано у Київській, Чернігівській,

Сумській та Харківській областях. Особливо гостро проблема з питань замінування стоїть для Донецької, Луганської, Запорізької областей.

Атмосферне повітря забруднюється внаслідок лісових пожеж, горіння нафти та інших легкозаймистих речовин. Загальна шкода нанесена для атмосфери оцінюється у 1274 млрд. грн., загальні викиди в атмосферу становлять 67532920 тонн.

Шкоду для довкілля також наносять військові відходи у вигляді залишків озброєння, біологічних залишків, уламків ракет, військового оснащення. Руїнування промислових об'єктів, особливо підприємств нафтопереробної та хімічної промисловості призводить до викидів в атмосферу шкідливих речовин та продуктів горіння. Масштабність екологічної шкоди є значною, винищуються цілі екосистеми та природні ресурси як відновлювальні так й невідновлювальні. Тому фіксація випадків екологічної шкоди, завданої країною-агресором є необхідним елементом у системі фіксації злочинів війни проти людства. На сьогодні розроблено алгоритми дій фіксації злочинів проти довкілля, яку необхідно проводити з метою оцінки стану довкілля та змін, які відбулись у ньому внаслідок збройної агресії, для визначення розміру шкоди та формування доказової бази злочинів, визначення витрат, необхідних для відшкодування та відновлення майна у тому числі для планування на розробки заходів з відновлення та відбудови громад. Уповноваженими органами, які в Україні відповідають за фіксацію та оцінку шкоди, завданої довкіллю внаслідок широкомасштабної війни є Державна екологічна інспекція, обласні, Київська міська держадміністрації (на період воєнного стану – військові адміністрації), Державне агентство лісових ресурсів України, Державна служба геології та надр України. Також органи місцевого самоврядування мають право проводити оцінювання шкоди та визначення збитків завданих довкіллю.

Раніше методи фіксації використовувались тільки після закінчення військових дій, що не давало змоги точно оцінити масштаби втрат.

Для фіксації злочинів проти довкілля сьогодні активно використовуються цифрові інструменти, а саме спеціальні ресурси для збору відповідної інформації. Так Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів з метою оперативного реагування на військові злочини рф, а також з метою доповнення Єдиної екологічної платформи «ЕкоСистема» створено сайт та мобільний застосунок «ЕкоЗагроза» [1]. Ресурс «ЕкоЗагроза» – це загальнодержавна екологічна автоматизована інформаційно-аналітичної система забезпечення доступу до екологічної інформації.

Завдяки інтерактивній мапі сайту можна ознайомитись з інформацією про стан довкілля: якість повітря, води, ґрунтів, рівень радіаційного забруднення, лісові пожежі, надзвичайні ситуації. У період інформаційних воєн та активних військових дій потрібно мати доступ до достовірної офіційної інформації, яку розміщують на даних ресурсах. Крім того, можна повідомляти про факти

екологічних злочинів проти довкілля (витік отруйних речовин, розлив нафтопродуктів, пожежі), станом на березень 2024р. до проекту «Екозагроза» долучилось понад 450 тис. осіб. Державною екологічною інспекцією створено чат бот «ЕкоШкода» [2], завдяки якому відбувається оперативна фіксація екологічних злочинів, спричинених діями рф. Застосунок дозволяє обрати вид екологічного злочину та вказати його масштаби за окремими напрямками: ґрунти (вибухи, забруднення земель небезпечними речовинами, пошкодження дамб очисних споруд, інші забруднення землі); атмосферне повітря (внаслідок горіння, вибухів, інших подій); водні ресурси (витік небезпечних речовин у водні об'єкти, пошкодження очисних споруд, інше); рослинний та тваринний світ (знищення дерев чи лісових насаджень, об'єктів природно-заповідного фонду, пожежі в лісах, отруєння чи інший масовий падіж тварин та ін.).

Ресурс «SaveEcoBot» поєднує дані про забруднення, забруднювачів, інструменти захисту [3]. На сайті розміщено інтерактивну карту радіаційного фону, інформацію про стан радіаційного фону в областях та населених пунктах, карту якості повітря з напрямком та швидкістю вітру, інформацію про якість повітря по населених пунктах, аналітичні дані про пожежі у регіональному розрізі. Також завдяки чат боту «SaveEcoBot» можна фіксувати військові злочини проти довкілля які автоматично опрацьовуються Державною екологічною інспекцією. Всі звернення, що пов'язані з еко злочинами також можна фіксувати через застосунок "Екоінспектор 2" (Ecoinspector 2), інформація генерується в офіційне е-звернення, яке буде автоматично передано на розгляд до відповідного підрозділу. Звернення повинно мати фотодоказ, дані пристрою GPS, час фіксації [4]. Офісом Генерального прокурора за підтримки українських та міжнародних партнерів створено ресурс (сайт і мобільний застосунок) для документування воєнних злочинів та злочинів проти людяності [5]. Одним з таких злочинів визнано екоцид, як масове знищення рослинного, тваринного світу, отруєння атмосфери, водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу. Так підлив дамби Каховської ГЕС у червні 2023 р. визнано екоцидом, найбільшою екологічною та техногенною катастрофою з серйозними наслідками для довкілля.

Таким чином сьогодні для швидкої фіксації і документування злочинів проти довкілля є дієві цифрові інструменти які дозволяють оперативно реагувати та вести облік втрат з метою подальшого відшкодування від країни агресора.

Список використаних джерел

1. ЕкоЗагроза. URL : <https://ecozagroza.gov.ua/>
2. Оперативний штаб при Державній екологічній інспекції України URL: <https://shtab.gov.ua>
3. Карта радіаційного фону України URL: <https://www.saveecobot.com>
4. Карта екопроблем URL : <https://ecoukraine.org/>
5. Офіс Генерального прокурора URL : <https://warcrimes.gov.ua/>

Світлана ЄГОРИЧЕВА

*д.е.н., професор,
професор кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування,
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
м. Полтава, Україна*

ESG-РЕЙТИНГУВАННЯ ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ

На сьогодні концепція ESG (Environmental, Social, Governance), пройшовши певні етапи розвитку та трансформації, отримала широке визнання і стала одним з основних підходів до управління активами (інвестиціями). Прийнято вважати, що цей термін вперше з'явився у доповіді «Хто дбає, виграє. З'єднання фінансових ринків зі світом, що змінюється», підготовленою у 2004 році групою фінансових інститутів під егідою Глобального договору ООН [1]. Відповідно до наведеного у цьому документі трактування, поняття ESG об'єднує три компоненти:

- екологічний, що визначає вплив діяльності компанії на навколишнє середовище;
- соціальний, що відображає її відношення до працівників та взаємодію із стейкхолдерами;
- управлінський, що включає практики корпоративного управління й питання бізнес-етики.

На даний час єдиного підходу до визначення складових у рамках ESG-компонентів не існує, тому кожна компанія та інвестори можуть самостійно визначати структуру ключових ESG-питань, спираючись на класифікацію рейтингових агенцій, міжнародних стандартів нефінансової звітності та галузевих рекомендацій.

Концепція ESG тісно пов'язана з такими сучасними аспектами функціонування компаній, як прихильність досягненню Цілей сталого розвитку та корпоративна соціальна відповідальність, але на відміну від останніх, вона передбачає використання екологічних, соціальних та управлінських показників для оцінки нефінансових ризиків діяльності й розробки механізмів їх зменшення та покриття у разі реалізації. Ключовою ідеєю, що об'єднує всі три концепції, є визнання того факту, що, діючи не лише у власних інтересах, а і в інтересах суспільства, навколишнього середовища та прислухаючись до думки зацікавлених сторін, компанія здатна досягти довгострокових переваг, як фінансових, так і репутаційних. Господарюючі суб'єкти, що розвивають свій бізнес з урахуванням ESG-факторів, є більш надійними, краще прораховують майбутні ризики та можливості, більш схильні до стратегічного мислення і зосереджені на створенні довгострокової цінності.

Дотримання ESG-принципів оцінюється через розкриття відповідної інформації в публічній нефінансовій звітності компанії або через оцінку ефективності ESG з боку рейтингового агентства. Варто зазначити, що ринок ESG-рейтингування зараз є достатньо розвинутим, але фрагментованим. За даними платформи The Reporting Exchange Всесвітньої ради бізнесу зі сталого розвитку, на даний час існує понад 40 рейтингів ESG, 150 ренкінгів та 450 індексів ESG [2], не враховуючи великої кількості інвестиційних банків, урядових організацій та дослідницьких установ, що проводять власні дослідження, пов'язані з ESG, які також можна використовувати для створення рейтингів.

ESG-рейтинг відображає оціночну думку агентства про те, якою мірою процес прийняття ключових рішень у компанії відповідає принципам сталого розвитку в екологічній, соціальній та корпоративній сферах. Як правило, компанія, яка отримала ESG-рейтинг, підвищує свою інвестиційну привабливість, що дає можливість залучати зовнішні ресурси за нижчими ставками, відкриває можливість розміщення пайових та боргових фінансових інструментів на закордонних ринках. Одночасно, це позитивно впливає на імідж, посилює бренд, підвищує довіру з боку клієнтів, що призводить до збільшення клієнтської бази та зростання бізнесу.

Втім, слід зазначити, що використання довільних джерел інформації, необхідність аналізу нефінансових факторів, що важко піддаються кількісній оцінці, та відсутність єдиної методології рейтингування ускладнюють порівняння оцінок компаній, наданих різними агентствами. Наприклад, у 2023 році найбільший у світі за ринковою капіталізацією банк JPMorgan Chase отримав від трьох провідних ESG-агентств суттєво різні рейтинги: MSCI – 64,3, Sustainalytics – 41,4 та S&P Global – 34 (бали розраховані шляхом стандартизації рейтингових оцінок до 100) [3]. Така ситуація вказує на необхідність більш стандартизованої системи звітності, розробки єдиних підходів до ESG-рейтингування та запровадження міжнародного регулювання у цій сфері.

ESG-рейтинги використовуються компаніями й для покращення власної діяльності. Більшість з них, крім самої оцінки, показують позицію компанії щодо її конкурентів та інших представників галузі, що може використовуватися при розробці стратегії її розвитку. Крім того, відстежуючи свої оцінки, надані різними рейтинговими агентствами, можна визначити найістотніші сфери сталого розвитку, які потребують покращення, та сфокусувати ресурси саме на них. По відношенню до організацій фінансового сектора такими напрямками визнаються:

- щодо екології: вплив портфеля фінансових вкладень, викиди парникових газів, кліматична стратегія, споживання води, управління енергетичними ресурсами, утилізація відходів;

- щодо соціальних факторів: безпека даних, багатоманітність та інклюзивність робочого середовища, розвиток людського капіталу, фінансова інклюзія;

- щодо управління: боротьба з корупцією, корпоративна етика, практика роботи вищого керівництва, управління ризиками [4, с. 13].

Виходячи з наведеної інформації, установи банківського сектора використовують ESG-рейтингування у двох напрямках. Насамперед, як і компанії інших сфер економіки, вони зацікавлені у ньому для забезпечення залучення зовнішніх ресурсів, що для банків, як фінансових посередників, набуває особливого значення. Отримання банками ESG-рейтингів збільшує зацікавленість з боку інвесторів та клієнтів, орієнтованих на співпрацю з тими фінансовими установами, діяльність яких відповідає принципам сталого розвитку.

З іншого боку, банки, як відповідальні інвестори, все більше цікавляться ESG-рейтингами своїх потенційних позичальників, що, поряд із традиційними фінансовими критеріями, приймаються до уваги при ухваленні рішень щодо надання фінансування. У зв'язку з цим, Європейський наглядовий орган (ЕБА) в оприлюдненій у 2022 році Дорожній карті зі сталих фінансів пропонує банкам враховувати ESG-фактори у бізнес-стратегіях та системах управління ризиками, а також інтегрувати ESG-ризики у бізнес-плани, системи внутрішнього контролю та процеси прийняття рішень [5]. Аналогічні завдання постають і перед вітчизняними банківськими установами.

Список використаних джерел

1. Who Cares Wins. Connecting Financial Markets to a Changing World. URL: https://www.unepfi.org/fileadmin/events/2004/stocks/who_cares_wins_global_compact_2004.pdf
2. esgbook. URL: <https://www.esgbook.com/reporting-exchange/>.
3. Statista. ESG scores of the world's largest banks 2023, by provider. URL: <https://www.statista.com/statistics/1272380/comparison-esg-scores-largest-banks-worldwide/>.
4. PwC Kazakhstan. ESG-Рейтинги и как они работают. URL: <https://www.pwc.com/kz/en/assets/esg-rating/esg-rating.pdf>.
5. European Banking Authority. The EBA roadmap on sustainable finance. December 2022. URL: <https://www.eba.europa.eu/publications-and-media/press-releases/eba-publishes-its-roadmap-sustainable-finance>.

Гліб ЗАДОРЖКО

*к. е. н., доцент,
доцент кафедри економіки,
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна*

Віктор ЛАВРИНЕНКО

*аспірант
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна*

ОСНОВИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Останнім часом важливим глобальним напрямком є цифровізація, яка впливає на всі аспекти економіки та суспільного життя. Зараз передові технології, такі як хмарні сервіси, біотехнології, великі дані, 3D-друк, краудсорсинг та технології блокчейн, суттєво змінюють багато галузей економіки.

Одним з ключових елементів перетворення промислових підприємств є впровадження цифрових технологій у їхні бізнес-процеси. Це включає автоматизацію як основних, так і допоміжних процесів, а також процесів управління з метою їх оптимізації та підвищення ефективності діяльності підприємства та галузі в цілому [1, с. 20]. Згідно досліджень, проведених компанією Ernst & Young, цифровізація має найбільший вплив на такі аспекти бізнес-процесів, як взаємодія з клієнтами, пропозиція вартості та внутрішня інфраструктура [2, с. 116]. Залежно від стану процесів у підприємстві та їхніх ресурсів, цифровізація бізнес-процесів може бути реалізована за допомогою різних методів. Це сприяє створенню більш вдосконалених бізнес-процесів, що в свою чергу призводить до поліпшення їх ефективності, гнучкості та здатності адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі, а також формуванню конкурентних переваг.

Підходи до цифровізації базуються на концепціях інформаційних систем, що пройшли еволюцію від MRP I (планування потреб у матеріалах) до CSRP (планування ресурсів, синхронізоване з клієнтом). Сучасні ERP-системи представляють собою комплекс модулів, які автоматизують усі бізнес-процеси підприємства, забезпечуючи єдине інтегроване інформаційне середовище. Українські підприємства широко використовують ERP-систему IT-Enterprise, яка має проекти впровадження "Industry 4.0" у різних сферах промисловості та сільського господарства. Ця система включає модулі для керування виробництвом, проектами, основними засобами, бізнес-процесами, логістикою, бюджетуванням та контролінгом. Кожен модуль системи IT-Enterprise автоматизує певні завдання [1, с. 21].

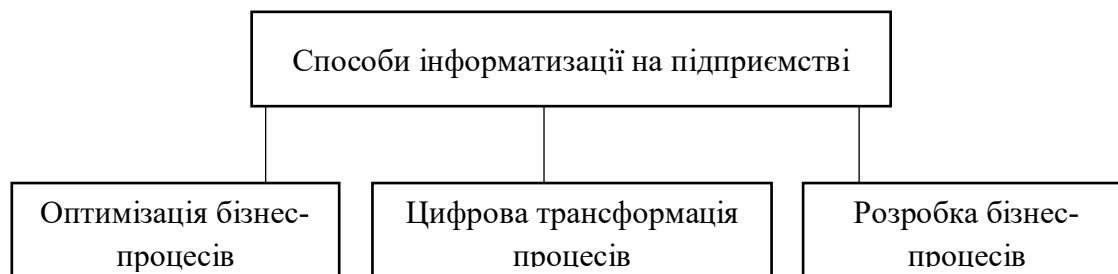

Рис. 1. Основні способи проведення інформатизації процесів підприємства

Впровадження цифрової трансформації в бізнес-процеси промислових підприємств є ключовим кроком, спрямованим на зміни в їхній діяльності та розвиток. Перед тим як прийняти управлінське рішення щодо цифрової трансформації, необхідно ретельно проаналізувати існуючі бізнес-процеси підприємства, виокремити проблеми та можливості для їх вирішення. Після цього можна обрати способи та заходи цифровізації існуючих бізнес-процесів або розробити зовсім нові, використовуючи цифрові технології та платформи.

Для того щоб визначити, які саме підприємства та галузі можуть успішно реалізувати ці цілі, необхідно провести міжгалузевий аналіз стану цифровізації бізнес-процесів на промислових підприємствах. На рівні окремого підприємства доцільно розробити власні карту цифрових трансформацій, що дозволить систематизувати заходи та сконцентрувати ресурси на найбільш перспективних напрямках розвитку.

Список використаних джерел

1. Лазебник Л.Л., Войтенко В.О. Інформаційна інфраструктура в цифровізації бізнес-процесів підприємства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. Випуск 42. С. 18–22. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2020/42-2020/5.pdf> (дата звернення: 07.03.2024)
2. Лісова Р.М. Вплив діджиталізації на бізнес-моделі: етапи та інструменти цифрової трансформації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство* 2019. Вип. 24(2). С. 114–118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvumevcg_2019_24%282%29_24 (дата звернення: 08.03.2024)

Гліб ЗАДОРЖКО

*к. е. н., доцент,
доцент кафедри економіки,
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна*

Анатолій МЕЛЬНИЧУК

*аспірант
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна*

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Ефективне управління як складне комплексне завдання потребує оптимальної взаємодії різного роду ресурсів. Враховуючи сучасні тенденції розвитку економіки, інформаційні ресурси відіграють ключову роль у діяльності будь-якого суб'єкта ринкової економіки, забезпечуючи автоматизацію бізнеспроцесів підприємства та більш чітке і гнучке управління. У свою чергу, впровадження інформаційних технологій у процес управління підприємством здатне забезпечити його конкурентоспроможність, а, отже, здатність зайняти найбільш вигідну позицію на сучасних промислових підприємствах, що постійно змінюється та формується під впливом різноманітних факторів. Ефективне управління підприємством, в першу чергу, залежить від використання ІТ, які забезпечують своєчасною, об'єктивною і точною інформацією [1].

За міжнародним визначенням, інформаційні технології представляють собою комплекс різних дисциплін, які досліджують методи організації роботи людей, які займаються обробкою та зберіганням інформації, а також техніку та методи їх взаємодії з людьми та технічним обладнанням. Це включає в себе наукові, технологічні та інженерні аспекти, а також практичні застосування, асоційовані з соціальними, економічними та культурними викликами [2]. Саме впровадження ІТ вимагає високої кваліфікації, значних початкових вкладень та використання науково-технічної оснастки.

Так, можна виділити три основні напрями, які визначають фактори впровадження інформаційних технологій: потреби підприємства, потреби користувачів і наявність технічних засобів. Впровадження комп'ютерних інформаційних систем дозволяє перейти на нові методи управління, підвищити рівень якості управління та вести управлінську діяльність на новому, якісно вищому рівні [3].

Сучасні інформаційні технології не лише повністю задовольняють вимоги виробничих систем, але й є важливою передумовою для їхнього подальшого розвитку. Світовий досвід у галузі комп'ютерних технологій та інформаційних

технологій за останні роки свідчить про значне прискорення їхнього розвитку порівняно з темпами росту виробничої сфери. Високі темпи впровадження інформаційних технологій сприяють збільшенню кількості обчислювальної техніки, яка використовується в виробничій та господарській діяльності підприємств усіх галузей.

Механізм впровадження інформаційних технологій спрямований на те, щоб зрозуміти, яким чином через причинно-наслідкові зв'язки можна позитивно впливати на досягнення цілей підприємства. Це дозволяє відповідальним особам виявляти користь від впровадження ІТ та оцінювати пов'язані з цим витрати. Багато досліджень зосереджені на загальновиробничих показниках, таких як збільшення частки ринку, обороту або прибутку, що становлять показники успіху підприємства. На першому рівні ефективності ІТ визначаються оперативними показниками, такими як час обробки інформації або навантаження персоналу. На другому рівні ці показники впливають на властивості управління, такі як оперативність та якість прийняття рішень.

Ці показники можна розглядати як агрегацію показників першого рівня, які відображають, передусім, вплив ІТ на процеси в підприємстві. Для розробки моделі оцінювання корисності впровадження ІТ-технологій важливо розуміти механізм впливу ІТ на успіх підприємства. Протягом останніх десятиліть механізм впливу ІТ-систем на успіх підприємства пережив ряд змін, спричинених, перш за все, розширенням функціональності ІТ. Якщо спочатку застосовувалися окремі локальні програми, їх сфера застосування була обмежена, то на сьогодні інформаційні технології мають широке застосування в усіх сферах діяльності підприємства. Прикладні системи все частіше виступають не лише як зв'язна ланка між окремими підрозділами в межах підприємства, але й між різними підприємствами. Ця тенденція до інтеграції та створення складних ІТ виявилася в розробці ERP-систем. У зв'язку з таким розвитком стає все складніше визначати межі впливу ІТ.

Користь від впровадження ІТ слід шукати не в миттєвому зниженні витрат та зростанні економічної ефективності підприємства. Користь полягає, насамперед, у тому, що в ході впровадження ІТ на підприємстві розробляються технології ефективного управління, які забезпечують координацію управлінської діяльності та ефективне досягнення стратегічних і оперативних цілей підприємства. Ефективність використання інформаційних технологій залежить як від їхнього вмілого застосування, впливу на підвищення продуктивності та якості роботи керівників, так і від зменшення витрат на інформатизацію, що досягають оптимальною організацією проектування, створення та функціонування інформаційних систем і інфраструктури інформатизації території в цілому. Нові інформаційні технології та інформаційно-аналітичні системи, які будуть впроваджені на досліджуваних підприємствах, безпосередньо підвищать продуктивність роботи, насамперед, у сфері розумової

праці і керування, а основний ефект буде досягнутий в економічному розвитку підприємства за рахунок прийняття більш якісних управлінських рішень.

Таким чином, механізм впровадження інформаційних технологій на підприємствах представляє собою систему організаційно-економічних заходів. Комплексний підхід до цього процесу дозволяє об'єднати всі структурні підрозділи в єдиний інформаційний простір, покращити облік витрат, удосконалити методи калькулювання собівартості продукції та аналізу відхилень, а також забезпечити керівництво економічно значущою аналітичною інформацією в необхідних аспектах.

Список використаних джерел

1. Концептуальні засади менеджменту в інформаційній економіці : монографія. За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. І. Лепейко. Х. : Вид-во ХНЕУ, 2010. – 252 с.
2. Бельтюков Є.А., Г.І. Задорожко. Концептуальні підходи до формування інформаційної системи промислового підприємства. Економіка: реалії часу 2012. Вип. 3-4 (4-5) С. 33-40. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2012/n4-5.html> (дата звернення: 08.03.2024)
3. Немченко А.Б., Немченко Т.Б. Бізнес-інкубатори в сфері сучасної державної підтримки розвитку регіональної інноваційної інфраструктури. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2010. Вип. 17. - С. 36-41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2010_17_8 (дата звернення: 09.03.2024)

Лоліта ЗАХАРЧЕНКО

к.е.н., професор,
професор кафедри економіки,
Національний університет «Одеська політехніка»,
м. Одеса, Україна,
Дмитро МАКЛЕЦЬКИЙ,
аспірант кафедри економіки,
Національний університет «Одеська політехніка»,
м. Одеса, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА НАПРЯМИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасній цифровій економіці фундаментом є цифровізація, цифрові (електронні, віртуальні) дані стають ключовими засобами (факторами) виробництва, яке спирається на застосування цифрових технологій, зростає роль електронних послуг, електронного грошового обміну тощо. Цифрова економіка, за визначенням Світового банку, є системою економічних, соціальних і культурних відносин, заснованих на використанні цифрових інформаційно-

комунікаційних технологій, а цифровізація пов'язана з проникненням таких технологій у різні сфери життя: промисловість, економіку, освіту, культуру, соціальну сферу.

Кабінетом міністрів України, від 17 січня 2018 р. № 67-р було ухвалено розпорядження «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки» та затверджено план заходів щодо її реалізації. Згідно з цією концепцією, цифровізація – це насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір. Основною метою цифровізації є досягнення цифрової трансформації існуючих та створення нових галузей економіки, а також трансформації сфер життєдіяльності у нові більш ефективні та сучасні [1].

Метою дослідження є визначення теоретичних підходів до вивчення сутності цифровізації та напрямів цифрової трансформації підприємства, що є драйверами цифрової економіки та визначають темпи зростання продуктивності та конкурентоспроможності підприємств, збільшують валовий національний продукт та сприяють соціальному розвитку.

Для всебічного розуміння поняття цифровізація та цифрова трансформація проведений аналіз останніх досліджень та публікацій становлення цифрової економіки і трансформаційних процесів, який показав, що цифровізація - це загальне поняття, а цифрова трансформація – похідне поняття, що характеризує процес, завдяки якому підприємства з використанням цифрових технологій переходять на новий рівень не тільки виробництва, а й відношення між партнерами, клієнтами та працівниками [2-3].

Метою цифрової трансформації підприємства є отримання переважної позиції підприємства з допомогою використання сучасних інформаційних систем та ресурсів, дозволяють вирішувати весь комплекс завдань на всіх рівнях управління, що враховують особливості системи управління, мету і перспективи розвитку підприємства.

Цифрова трансформація підприємства включає проведення цифровізації: виробничих бізнес-процесів; процесів просування та взаємин з клієнтами; процесів підвищення кваліфікації та набуття цифрових компетентностей персоналу; процесів управління, обліку, аналізу, контролю фінансових результатів підприємства (рис. 1).

Сутність напрямів цифрової трансформації підприємства складають наступні дії [4]:

- позбавлення від старих моделей мислення, зміна образу мислення, вироблення з плином часу, заснований на тому, що було і працювало в минулому;

- донесення напрямів цифрової трансформації до керівників усіх рівнів, які братимуть участь в проведенні цифровізації;
- визначення завдань для керівника ІТ-департаменту або головного маркетолога, що відповідає за реалізацію цифрової трансформації підприємства;
- навчання співробітників тому, як працювати з новими технологіями, підвищення цифрової грамотності на підприємстві, залучення консультантів з нових способів ведення бізнесу;
- розробка нових цифрових продуктів, нових бізнес-моделей, створення цифрового контенту на підприємстві;
- партнерство з постачальниками та клієнтами для участі в ініціативах цифрової трансформації.
- визначення дій з організації проведення постійного моніторингу результатів проведення цифрової трансформації.

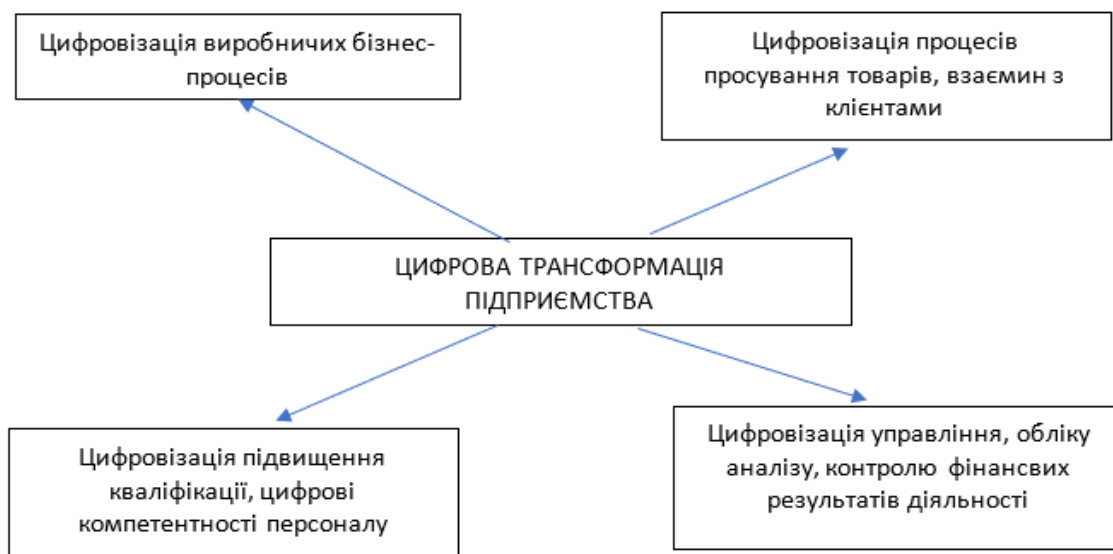

Рис. 1. Напрями цифрової трансформації підприємства

Впровадження заходів з цифрової трансформації дозволить використовувати на підприємстві ідеї та знання з використання ІТ для цифровізації процесів, продуктів, послуг, каналів доставки та бізнес-моделі компанії та буде сприяти підвищенню продуктивності, зростанню доходів, прибутковості і задоволеності клієнтів.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. за № 67-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p>.
2. Захарченко Л.А., Хазрат М.С., Григор'єв М.С. Стратегічні напрями формування інформаційного потенціалу підприємства в умовах цифрової економіки *Modern Economics*. 2018. № 12. С. 93-99.
3. Нікітін Ю. О., Кульчицький О. І. Цифрова парадигма як основа визначень: цифровий бізнес, цифрове підприємство, цифрова трансформація. *Маркетинг і цифрові технології*. 2019. №4. Т. 3.
4. Захарченко Л.А., Хазрат М.С. (2017). Напрями цифрової трансформації та формування цифрового підприємства. Матеріали 72-ої науково-технічної конференції професорсько-викладацького складу, науковців, аспірантів та студентів. Секція 7. Економіка і управління. Одеса. 13-15 грудня 2017 р. С. 61-63.

Марія КВАСНІЙ

*к. е. н., доцент кафедри безпеки інформації та бізнес-комунікацій,
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

ОЦІНЮВАННЯ ДИНАМІКИ ІТ-ГАЛУЗІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Поширення глобалізаційних процесів та цифровізація суспільства створюють нові можливості для розвитку галузі інформаційних технологій в Україні. Всезростаюче використання суб'єктами господарювання ІТ-продуктів та ІТ-технологій актуалізує необхідність дослідження динаміки ІТ-галузі України та визначення її перспектив [1].

Динаміку ІТ-галузі України будемо досліджувати на основі показника обсягу реалізованих ІТ-продуктів та послуг упродовж 2017 – 2022 років. За офіційними поквартальними даними національних рахунків Державної служби статистики України [2] побудуємо графік динаміки (рис. 1).

Як бачимо із графіку (рис. 1), динаміка ІТ-галузі України характеризується постійним зростанням. Хоча, в умовах сучасних викликів ковіду та війни, спостерігається деяке спадання галузі на короткочасових інтервалах (в окремих кварталах), проте галузь швидко самоорганізується, адаптується до нових умов і в цілому за рік демонструє зростання (рис.1).

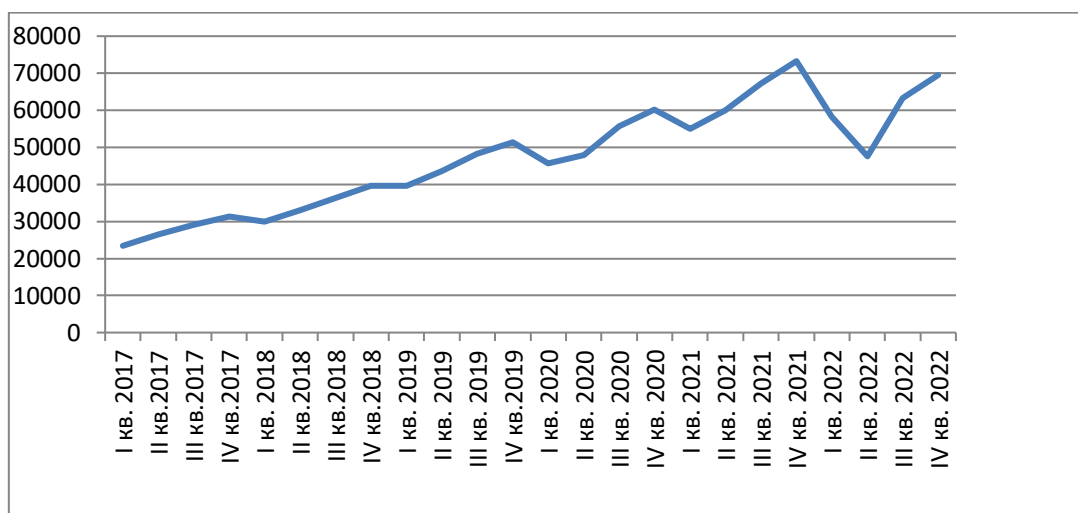

Рис. 1. Динаміка обсягу реалізованих ІТ-продуктів та послуг, млн.грн.

Джерело: авторська розробка згідно [2]

На динаміку ІТ-галузі України впливає як економіка в цілому (ВВП), так і її складові, зокрема, будівництво та фінансова і страхова діяльність. Підтвердженням даної думки є встановлені на основі кореляційного аналізу коефіцієнти кореляції між обсягом реалізованих ІТ-продуктів та послуг і ВВП, будівництвом та фінансовою і страховою діяльністю відповідно: 0,9165; 0,8066; 0,9739 [2].

Як бачимо, наявний прямий тісний зв'язок. Отже, динаміка ВВП, будівництва та фінансової і страхової діяльності сильно корелює із динамікою обсягу реалізованих ІТ-продуктів та послуг.

Цю думку також підтверджує дослідження ланцюгових темпів росту обсягу реалізованих ІТ-продуктів та послуг, ВВП, будівництва та фінансової і страхової діяльності (рис. 2, рис. 3).

Як бачимо, динаміки ланцюгових темпів росту обсягів реалізації ІТ та ВВП України упродовж 2017 - 2022 років (рис. 3) коливаються в унісон, то до зростання, то до спадання – описуючи нестабільний процес, тобто стохастичний (білий шум).

Аналогічною є поведінка динаміки ланцюгових темпів росту обсягів реалізації ІТ, будівництва, фінансової і страхової діяльності України упродовж того ж періоду, які складають внутрішнє середовище економіки України (рис. 3). Як бачимо, воно теж є стохастичним.

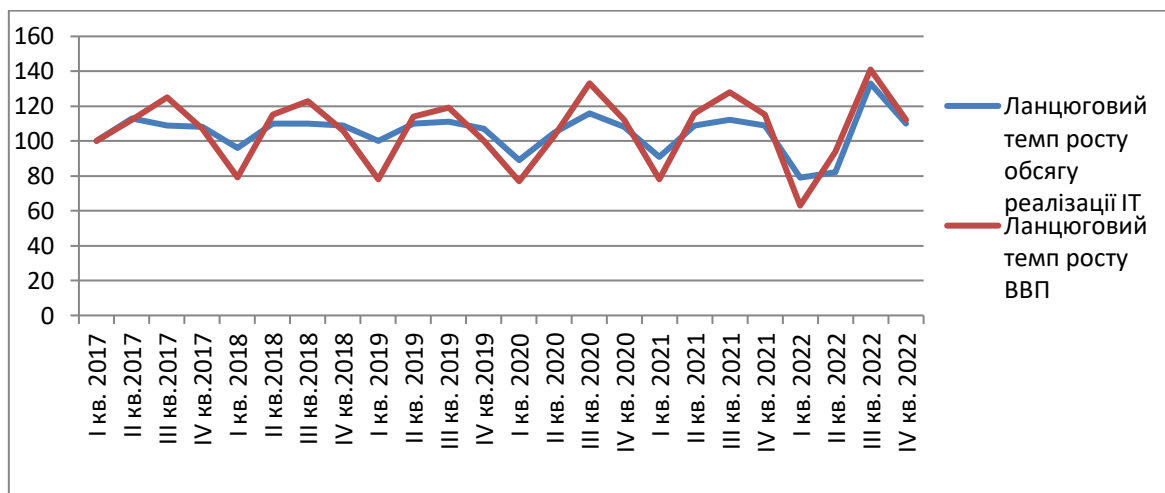

Рис. 2. Динаміка ланцюгових темпів росту обсягів реалізації ІТ та ВВП України упродовж 2017 - 2022 років

Джерело: авторська розробка згідно інформації [2]

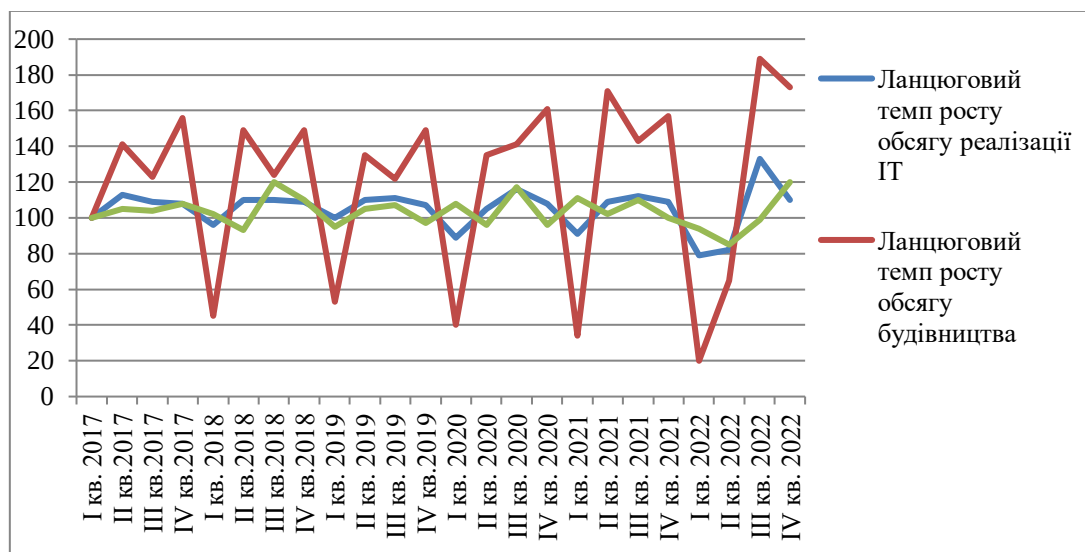

Рис. 3. Динаміка ланцюгових темпів росту обсягів реалізації ІТ, будівництва, фінансової і страхової діяльності України упродовж 2017 - 2022 років

Джерело: авторська розробка згідно інформації [2]

У проведеному дослідженні запропоновано інтегрування системного підходу та статистичного аналізу для оцінювання динаміки ІТ-галузі в умовах економічної нестабільності. На основі аналізу встановлено, що поведінка динаміки ІТ-галузі України є нелінійною, змінюється то до зростання, то до

спадання навколо деякого тренду. На коливання ІТ-галузі впливає як економіка України в цілому, так її складові, зокрема, будівництво, фінансова і страхова діяльність, для яких характерний тісний прямий зв'язок.

Список використаних джерел

1. IT Research. URL: <https://n-ix.com/20-facts-5-it-development-centers-ukraine-infographic/> (дата звернення: 01.04.2023)
2. Економічна статистика. Національні рахунки. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/nac_r.htm (дата звернення: 12.06.2023).

Семен КОЗАРЕВИЧ

аспірант 2-го року навчання
НТУ «Дніпровська політехніка»
м. Дніпро, Україна

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Реалізація принципів сталого розвитку ґрунтується на умовах модернізації всіх галузей економіки, шляхом переходу до енергозберігаючих, ресурсоефективних та чистих технологій виробництва.

Оскільки на порядку денному на ХХІ століття – програма зі сталого розвитку, що була схвалена під час зустрічі на вищому рівні на Конференції Організації Об'єднаних Націй з питань довкілля та подальшого розвитку (Ріо-де-Жанейро, Бразилія, 1992).

На зустрічі були присутні глави і представники урядів 179 країн світу, які прийняли цей програмний документ та зобов'язання впровадити принципи сталого розвитку на рівні національної політики та законодавства. Які полягають в балансі між трьома чинниками цивілізаційного прогресу: соціальним, економічним та екологічним [1,2].

Основні цілі сталого розвитку в Україні узагальнено на рис. 1 враховуючи потребу до подій повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року.

Ці цілі які були ухвалені та відображали розвиток тисячоліття замінили на цілі розвитку з 2015 – 2030 які нараховують 17 глобальних напрямів, яким відповідає 169 завдань.

Процес визначення завдань цілей сталого розвитку та встановлення базового рівня для організації подальшого моніторингу започаткував національний дискурс щодо вимірювання суспільного прогресу у цілому та удосконалення системи національної статистики [3].

На сучасному етапі розвитку людства прийнято вважати, що сталий розвиток дозволяє задовільнити потреби сучасного покоління без шкоди майбутньому планети.

Проте на етапі розвитку людства вже зараз спостерігається використання такої кількості ресурсів, що для майбутніх поколінь треба 2,5 такої планети як наша Земля.

Рис. 1 Сталий розвиток в Україні

Джерело: узагальнено автором

Список використаних джерел

1. Берзіна С.В., Капотя Д.Ю., Бузан Г.С. Екологічна сертифікація та маркування. Методичний довідник. – К.: вид-во Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. – 114

2. *Institutional arrangements to follow up the United Nations Conference on Environment and Development, General Assembly Resolution A/RES/47/191, New York, December 1992* <http://www.un-documents.net/a47r191.htm>

3. *Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року»*

Степан ЛУКАЧИНА

*аспірант кафедри економіки та підприємництва
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

СУЧАСНИЙ СТАН ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій знаменується поширенням такого явища, як електронна комерція. Дане явище складає серйозну конкуренцію традиційній комерції і посідає важливе місце у світовій економіці – станом на 2021 рік частка інтернет-комерції у світовому товарообороті роздрібних продажів становить приблизно 19.5% [3].

В Україні загальний обсяг ринку електронної комерції, станом на 2022 рік, склав 151 млрд грн (загальна сума продажів товарів та послуг через інтернет), що на 17% більше, ніж у 2021 році, при цьому частка електронної комерції в загальному обсягу продажів в Україні, станом на 2022 рік, становить 11%. Ця частка не є надто високою, проте спостерігається її щорічне зростання, якщо у 2021 році частка електронної комерції складала 9%, то вже у 2022 році ця частка виросла на 22% і досягла рівня 11% [1]. Позитивна тенденція пояснюється насамперед, пандемією COVID-19, яка змусила покупців, задля їхньої безпеки, відмовитися від фізичних покупок і перейти до покупок через глобальну мережу Інтернет, а також трендом діджиталізації.

Результати 2022 року також знаменуються певними негативними тенденціями в електронній комерції України. Так, аудиторія інтернет-користувачів в Україні у порівнянні із 2021 роком зменшилася на 26%; кількість інтернет-покупців зменшилася на 23% [4]. Спостереження негативних тенденцій пояснюється багатьма факторами, проте ключовим є війна. Хоча карантин посилив проникнення електронної комерції майже до кожної європейської країни, війна має силу знищити будь-які здобутки. За перший тиждень після повномасштабного вторгнення, підприємства електронної комерції втратили майже весь свій дохід. У середньому він впав на 92%. За цими цифрами прослідковуються такі наслідки, як: велика кількість українців, які втратили роботу або покинули свої робочі місця, зруйновані склади, фізичні магазини і транспорт для доставки [3].

Основою вітчизняного ринку електронної комерції станом на 2023 рік складають 5 основних галузей, зокрема:

- харчові продукти та засоби особистої гігієни є найбільшим ринком, на який припадає 35,7% доходу української електронної комерції;
- ринок електроніки та медіа (25,8%);
- мода (19,9%);
- меблі та побутова техніка (11,1%);
- іграшки, хобі та нішевий ринок (DIY) – 7,6% загального обсягу ринку [5].

Після повномасштабного вторгнення найпопулярнішим товаром, який купували українці через Інтернет були мобільні батареї та повербанки. Це пояснюється зимовими блекаутами та тим, що багато хто знаходився доволі довго в дорозі, перебираючись у більш безпечні регіони. Також, українці продовжували зберігати високий попит на такі категорії товарів: будівельні матеріали, полювання та туризм, автомобілі та аксесуари, аптечки, тощо. У той же час спостерігалось значне зниження купівельної активності за всіма категоріями товарів для дому, що пов'язано з необхідністю заощаджень, оскільки багато хто втратив джерела доходу або ж отримував значно менше, ніж до війни. Цікавим є той факт, що обсяг продажів дитячих автокрісел порівняно з довоєнним періодом підскочив аж на 70% [2].

Отже, результати дослідження показали, що з початком війни ринок електронної комерції України пережив шокове падіння обсягів продаж, так за перші тижні повномасштабного вторгнення дохід галузі знизився у середньому на 92%, проте ближче до кінця 2022 року прослідковувалися помітні стабілізаційні процеси, завдяки яким вдалося вийти на рівень 151 млрд грн (загальна сума продажів товарів та послуг через інтернет в Україні), що на 17% більше, ніж у 2021 році. Основою вітчизняного ринку електронної комерції складає галузь харчові продукти та засоби особистої гігієни, на яку припадає 35,7% доходу української електронної комерції станом на 2023 рік. Після повномасштабного вторгнення структура ринку зазнала певних тимчасових змін, так в перші місяці найпопулярнішим товаром, який купували українці через Інтернет були мобільні батареї та повербанки, а обсяг продажів дитячих автокрісел порівняно з довоєнним періодом підскочив аж на 70%.

Список використаних джерел

1. Кузнецова А. Стан ринку e-commerce в Україні: Микита Артемчук про тенденції, виклики та точки для розвитку [Електронний ресурс] / А. Кузнецова. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://web-promo.ua/ua/blog/stan-rinku-e-commerce-v-ukrayini-mikita-artemchuk-pro-tendenciyi-vikliki-ta-tochki-dlya-rozvitku/>.
2. Раскопа Н. Українська електронна комерція у 2023 році: цифри першого півріччя та прогнози на акційний сезон [Електронний ресурс] / Н. Раскопа. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://speka.media/ukrayinskii-ecommerce-2023-cifri-persogo-pivriccya-ta-prognozi-na-akciinii-sezon-pk8mdp>.

3. Фортельний П. Як змінився український ecommerce за місяць війни [Електронний ресурс] / П. Фортельний. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.promodo.ua/blog/yak-zminivsya-ukrayinskiy-ecommerce-za-misyac-viyni>.
4. Чайка О. Статистика розвитку e-commerce у найбільших регіонах світу [Електронний ресурс] / О. Чайка. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://magazine.ukr-china.com/statystyka-rozvytku-e-commerce-u-najbilshyh-regionah-svitu/>.
5. eCommerce market in Ukraine[Electronic resource] // EcommerceDB. –Accessed mode: <https://ecommercedb.com/markets/ua/all>.

Марина МЕЛЬНИКОВА

*д. е. н., доцент,
провідний науковий співробітник
відділу проблем перспективного розвитку ПЕК,
Інститут економіки промисловості НАН України
м. Київ, Україна*

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ УЧАСНИКІВ ПРОМИСЛОВОГО СИМБІОЗУ

Актуальність розгляду питань забезпечення ефективної взаємодії учасників промислового симбіозу та використання при цьому цифрових технологій пов'язана з прийняттям Урядом України Стратегії розвитку індустріальних парків до 2030 року (затверджена розпорядженням КМУ №176-р від 24.02.2023 р.) (далі – Стратегія), що включає концепцію еко-індустріальних парків та план операційних дій, які розроблено за участю проекту GEPP Ukraine. Проект GEPP Ukraine (далі – Проект). є частиною Глобальної програми з еко-індустріальних парків, яка реалізується UNIDO в 2021-2024 рр. за фінансової підтримки уряду Швейцарії в 7 країнах світу, включаючи Україну. В рамках Стратегії заплановано перетворення існуючих індустріальних парків в еко-індустріальні та створення нових еко-індустріальних парків для забезпечення повоєнного відновлення економіки України на засадах сталого промислового розвитку, ефективного використання ресурсів та екологічно безпечного виробництва. Фахівці Проекту зазначають, що модель промислового симбіозу є невід'ємною складовою діяльності еко-індустріальних парків, яка забезпечує міжгалузеву взаємодію його учасників, максимізацію переробки ресурсів, мінімізацію відходів виробництва, вирішення завдань підвищення екологічної безпеки промислової території в контексті сталого розвитку.

Проблеми використання моделі промислового симбіозу в рамках еко-індустріальних парків розглянуто в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних

фахівців, зокрема, Л.А Мусіної та Т.К. Кваши [1], В.В. Соловей [2], Т.Доменеч, Р.Блишвица, А.Доранової, Д.Панайотопулуса та Л.Романа [3], К.Маранези та Р.де Джовані [4], С.Чопра та В.Ханна [5]. Спираючись на них та власний досвід, надамо пропозиції щодо забезпечення ефективної взаємодії учасників промислового симбіозу на підставі використання цифрових технологій.

За визначенням, представленим в дослідженні С.Чопри та В.Ханни, «промисловий симбіоз являє собою взаємовигідні міжгалузеві відносини, що забезпечують продуктивне використання відходів і побічних продуктів та сприяють екологічно стійкому розвитку за рахунок створення економічних вигід та мінімізації деградації довкілля, яка виникає в результаті діяльності промислових виробництв» [5, с.88]. Таким чином за рахунок використання моделі промислового симбіозу здійснюється перехід до організації циркулярного виробництва (рециклінгу), переробки не тільки первинних, але й вторинних ресурсів та використання так званої супутньої енергії (побічного відходу виробництва) на засадах розподіленої енергогенерації, що сприяє ресурсозбереженню, підвищенню енергоефективності та екологізації виробництва. В результаті учасники промислового симбіозу в рамках еко-індустріального парку утворюють виробничо-господарський комплекс (далі ВГК) – складну організаційно-економічну структуру, управління функціонуванням та розвитком якої засновано на ресурсо-комунікаційному підході [6]. Згідно цього підходу «ресурси як умова виробничої діяльності є предметом виконання забезпечуючої функції механізму управління, а комунікації – засобом виконання його регулюючої функції шляхом прийняття відповідних рішень. Комунікаційна взаємодія передбачає створення каналів для обміну інформацією з метою планування та координації дій, забезпечує формування відповідних виробничих процесів та циклів реалізації завдань. Взаємодія ресурсів та комунікацій здійснюється через механізм управління, особливістю якого є наявність координаційного блоку, в якому вирішуються завдання, пов'язані з розподілом повноважень учасників, узгодженням їх інтересів та контролем їх діяльності» [6, с.267]. Ядром координаційного блоку є ресурсно-комунікаційна модель, яка докладно розглянута в [6, с. 268; 7, с.197]. Ресурсно-комунікаційна модель реалізується в інформаційній системі підтримки прийняття рішень (далі – ІСППР) на підставі використання цифрових технологій, яка включає чотири блоки: програмно-технічний, обліковий, аналітичний, організаційний. Організаційний блок – це структура управління для забезпечення процесу стратегічного та оперативного планування. Обліковий блок включає підсистему збору, передачі та збереження інформації для управлінського та фінансового обліку. В аналітичному блоці здійснюється формалізована обробка облікових даних на засадах оптимального бюджетування. Програмно-технічний блок – це програмний продукт, що підтримує організаційний, обліковий і аналітичний блоки..

В рамках промислового симбіозу основна увага при використанні ІСППР повинна приділятися узгодженому плануванню виробництва як на підприємствах учасниках, що використовують первинні ресурси (сировині або енергетичні) у виробничому процесі, так і на підприємствах, які переробляють промислові відходи, або використовують вторинні енергоресурси, зокрема супутню енергію, що утворюється в процесі основного виробництва та використовується на засадах розподіленої енергогенерації. Поряд з плануванням доцільно забезпечити оперативний облік, аналіз та прийняття рішень в реальному масштабі часу щодо руху матеріальних та інформаційних потоків між підприємствами-учасниками промислового симбіозу. Важливою складовою цього процесу є ефективне використання організаційного потенціалу, який поряд з організаційною структурою та організацією виробництва включає організацію господарювання. Саме організація господарювання дозволяє виявляти та залучати резерви економії ресурсів, як на основному виробництві, що використовує первинні ресурси, так і на допоміжному, яке переробляє вторинні ресурси та використовує вторинну енергію. Залучення виявлених резервів потребує розробки відповідних проектів, які враховують переваги рециклінгу та розподіленої енергогенерації, отримання відповідних економічних, екологічних, соціальних ефектів при їх реалізації та запобігання ризиків, що й повинно стати предметом подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Мусіна Л.А., Кваша Т.К. Інновації та технології для розвитку зеленої ресурсоефективної економіки України : монографія. К.: УкрІНТЕІ, 2017. 138 с.
2. Соловей В.В. Методологія індустріального симбіозу як складова сталого розвитку промислового регіону. *Екологічні науки* 2012. №1. С.119-128
3. Domenech T., Bleischwitz R., Doranova A., Panayotopoulos D., Roman L. Mapping Industrial Symbiosis Development in Europe – Typologies of Networks, Characteristics, Performance and Contribution to the Circular Economy. *Resources, Conservation & Recycling*. 2019. Vol. 141. P. 76-98.
4. Maranesi C., De Giovanni P. Modern Circular Economy: Corporate Strategy, Supply Chain, and Industrial Symbiosis. *Sustainability*. 2020. № 12(22). URL: <https://doi.org/10.3390/su12229383>
5. Chopra S., Khanna V. Understanding resilience in industrial symbiosis networks: Insights from network analysis. *Journal of Environmental Management*. 2014. № 141. P. 86-94.
6. Мельникова М.В. Ресурсно-комунікаційний підхід до управління економічним потенціалом. *Наукові засади формування та використання економічного потенціалу. Моногр. Черкаси: ЧНУ, 2013. С.263- 273*
7. Melnykova M., Gradoboieva Ye., Mirzodaieva T., Ragulina N. Complex Modernization of Public Infrastructure and Hospitality as a Factor in the Sustainable Development of the City in Ukraine. *European Journal of Sustainable Development*. 2020. Vol. 9. № 1. P. 183-204. Doi: 10.14207/ejsd.2020.v9n1p183

Gabor MIKLOS

*PhD candidate, assistant professor,
Corvinus University of Budapest, Institute of Global Studies,
Budapest, Hungary*

RELATIONS BETWEEN THE CENTRAL-EUROPEAN TRADE ROUTES AND REVENUES OF EU MEMBERS

The Europe – Asia trade relations have been getting more intensive even if the global economy has had to face with the problems and post-effects of COVID19 or the current wars in different regions. It also means for the countries and participants to find new routes for trade – including the freight trains and giant container vessels – in order to avoid the hot and dangerous straits and points. Of course, new trade routes will be related to new economic and financial interests in one hand, on other hand there will be some classic trade countries or big cities, regions which lose their previous weight and importance [1, p.11]

This research highlights the shifting of the trade routes and economic geographic process [2, p.68]. What kind of impacts are there in EU countries that a significant part of EU-China trade has been moving from vessels to freight trains or to combined, overland-maritime transportation. It has partly taken out the former China – Rotterdam/Hamburg maritime way.

Since 2013 when COSCO (China Ocean Shipping Company Limited) bought the bigger proportion of the shares of Greek Port Piraeus, and it could open the maritime gate toward the European markets. It meant in the meantime that the trade routes have been shaping for those years.

This paper is analysing the role of Port of Piraeus in this process as the pretty new but very important port for the Chinese COSCO maritime transportation company and on other hand how does the new structure change the revenues for the members in this situation.

There are three main routes between Far East and Europe, in practice more or less between Shanghai and Duisburg (Germany) which is biggest overland port in the Earth [3, p.13]. The first one goes from China via in Kazakhstan and Russia – using the Transsiberian railway – then Belarus and it enters the territory of European customs union in Poland. [4, p. 185-187]

The second alternative exits theoretically because of many political conflicts in Middle East and the instable political problems in the Middle-Asia region. This one can go from China too, but it turns after China to West to so-called “istan”-region. The next hot area is the border between Iran and Turkey due to Kurdistan-question. Finally, the enter point to Europe may be Bulgaria or North-Greece but this route doesn't work because of the mentioned problems.

The third one is a maritime-railway combined route via Malacca Strait, the Arabian-Sea and Suez Canal. Its final city is Port of Piraeus the biggest transshipment hub in the Mediterranean Sea region. The containers are transhipped from ships to freight trains and the trains go to Germany (Duisburg) via North-Macedonia, Serbia, Hungary and Austria.

The containers enter the European single market anywhere the importers must pay the single tariffs. It goes to the Brussels budget but only 80 percent. 20 percent remains in those EU-members where the duties administration occurs. [5]

The so-called collection cost is an important revenue for the member states. It comes from the Traditional own resources; it is 20 percent of the tariffs. The old members especially Netherlands (Port of Rotterdam), Belgium (Port of Antwerp) and Germany (first of all, Port of Hamburg) want to protect their own current position and share in the integration trade with third/external partners. It means that these countries can handle the tariff administration and get the mentioned 20 percent amount.

In the meantime, the new members with high potential in international trade would like to reshare the “trade-cake” to receive higher benefits from it due to the mentioned collection cost or the value-added-tax related to logistics and manufacturing industries. All in all, every member state can increase the profit from the collection cost and value-added-tax and on other hand they can decrease the direct GNI-based contribution to EU’s budget due to a better position in international trade. We can expect a more intensive competition among the EU-members to reach this amount in the future.

References

1. Erdősi F. (2019) *Középső-Európa tengerikikötő-választásának tartós és változó tényezői*. *Közlekedéstudományi Szemle*, 69(2), 8-21., <https://doi.org/10.24228/KTSZ.2019.2.1>
2. Rodrigue, J-P. (2020) *The Geography of Transport System*, Routledge, New York, 1-480.
3. Pascha, W. (2021) *Duisburg and its port, endpoint of China's silk road: Opportunities and risks*, *Ordnungspolitische Diskurse*, No. 2021-1, *Ordnungs Politisches, Portal (OPO)*, Erfurt
4. Péti M. & all (2017) *Az Új Selyemút Gazdasági Övezet geostratégiai és földrajzi dimenziói*, *Gazdaságföldrajz, Geoökonómia és Fenntartható Fejlődés Intézet*, Budapest, 1-536.
5. Council Decision (EU, Euratom) 2020/2053 of 14 December 2020 on the system of own resources of the European Union and repealing Decision 2014/335/EU, Euratom, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020D2053> (access: 04.03.2024)

Грета МОЛНАР

*PhD, викладач циклової комісії «Облік і оподаткування»
Фаховий коледж ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ,
Берегове, Україна*

МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Аналіз низки літературних джерел показав, що у науковій думці інвестиційний потенціал здебільшого розглядається з позиції вивчення можливостей щодо накопичення інвестиційних ресурсів та утворення привабливих умов для цього. Тобто в основі закладається процесний підхід, покликаний показати як відбувається утворення інвестиційного потенціалу. Однак, для особистих селянських господарств (ОСГ) більш важливим є цільовий підхід, що здатний продемонструвати для чого відбувається накопичення інвестиційних ресурсів та їх подальше використання. В методології оцінювання інвестиційного потенціалу особистих селянських господарств можна виділити такі ключові проблеми, що вимагають поглибленого вивчення:

- ✓ по-перше, виокремлення і систематизація показників, що дозволяють вивчати, кількісно вимірювати та якісно аналізувати інвестиційний потенціал;
- ✓ по-друге, встановлення методів аналізу показників для забезпечення комплексної і системної оцінки;
- ✓ по-третє, оптимізація організаційних засад та порядку оцінювання.

Щодо виокремлення і систематизації показників вивчення, кількісного вимірювання та якісного аналізу інвестиційного потенціалу ОСГ, то потрібно зазначити, що у науковій літературі цьому аспекту наукових розвідок приділена значна увага. Зазвичай автори притримують одного з двох ключових підходів: визначення одного узагальнюючого чи найбільш впливового показника або розробка розгалуженої системи індикаторів, що спроможна комплексно і всебічно охопити розвиток інвестиційного потенціалу ОСГ.

Так, А. О. Соколова та Н. П. Голій вказують, що частка господарств населення у загальному виробництві має досить високі стійкі показники. Проте, це досягається за рахунок значних матеріальних витрат та трудових ресурсів [7, с. 57]. Тому саме ці складові формування потенціалу ОСГ науковці вважають доцільним вивчати і оцінювати найбільш ретельно.

І. С. Крамаренко вважає, що одним з найважливіших показників ефективності інвестиційного потенціалу є рентабельність виробництва [3]. Однак С. В. Кальченко в своїх дослідженнях зазначає, що діяльність ОСГ визначається не максимізацією прибутку, як за підходом І. С. Крамаренка, а

«трудоспоживчим балансом, тобто співвідношенням затрачених зусиль і загального обсягу одержаного результату» [2, с. 33] та наводить порядок визначення показників ефективності виробництва в ОСГ:

$$ВД = В - Зм \quad (1.1)$$

$$Пу = ВД - Зплу \quad (1.2)$$

де **ВД** – валовий дохід; **В** – виручка від реалізації; **Зм** – матеріальні витрати; **Пу** – умовний прибуток; **Зплу** – умовна заробітна плата [2, с. 33].

Саме цей умовний прибуток і формує узагальнене уявлення про розмір інвестиційного потенціалу ОСГ, що може утворюватися за рахунок власних джерел.

Поширеними нині є підходи щодо оцінювання інвестиційного потенціалу шляхом визначення розміру заощаджень. Так, В. О. Васильєв найбільш повно систематизувавши підходи до визначення сутності, вимірювання обсягу та оцінки інвестиційного потенціалу на рівні країни, галузі, регіону, підприємства, приділив значну увагу вивченню цього явища на рівні домогосподарств. Зокрема науковець пропонує вимірювати інвестиційний потенціал домогосподарства як сукупну вартість «грошових коштів розміщених на рахунках у фінансово-кредитних інститутах, вкладених у цінні папери, банківські метали та у вільному володінні поза межами фінансової системи» [1, с. 41].

Дещо відмінний порядок обчислення запропонували М. М. та Т. М. Одінцови, які вважають за доцільне визначати розмір заощаджень населення, що потенційно можуть бути використані на фінансування капітальних інвестицій шляхом зменшення сукупних доходів домогосподарств на їхні витрати виробництва, поточні податки на доходи та майно та інші сплачені поточні трансферти, а також збільшувати отриману величину на субсидії та пільги населенню [**Error! Reference source not found.**, с. 87].

Крім кількісного вимірювання коштів, що можуть ідентифікувати інвестиційний потенціал ОСГ, науковці вважають можливим застосування й принципово інших показників.

Зокрема цікавий методологічний підхід пропонують В. М. Хобта і Г. О. Комар. Науковці вважають за доцільне використовувати універсальний показник у вигляді функції бажаності Харрінгтона, яка дозволяє перетворювати натуральні значення окремих відгуків (реакцій) по різних показниках потенціалу на безрозмірну шкалу бажаності (переваги) [8, с. 102-103]. Такого ж підходу притримується А. В. Проценко [5].

Значна кількість методів оцінки дозволяє здійснювати їх систематизацію та класифікацію. Так, доволі розгалужену систематизацію методів оцінювання потенціалу наводять Л. В. Сачинська, О. В. Бедін. Зокрема вони виділяють такі їх групи:

✓ за напрямком формування інформаційної бази – критеріальні та

експертні;

✓ способом відображення кінцевих результатів – графічні, математичні та логістичні;

✓ за можливістю розробки управлінських рішень – одномоментні та стратегічні;

✓ за способом оцінки – індикаторні та матричні [6, с. 248-249].

Узагальнюючи вищевикладене доцільно погодитися з науковцями, що інвестиційний потенціал ОСГ є досить ємною та комплексною характеристикою, яка має оцінюватися на основі розгалуженої системи показників-індикаторів та з використанням широкого розмаїття методів.

Оцінювання інвестиційного потенціалу ОСГ має відбуватися відповідно до алгоритму, де основними етапами оцінки стає аналіз стану, руху та узагальнення основних складових забезпеченості функціонування ОСГ, визначення сукупних інвестиційних потреб на оновлення, модернізацію та реструктуризацію діяльності, виявлення можливості акумуляції інвестиційних ресурсів з внутрішніх джерел та залучення нестачі через зовнішні механізми, а також визначення ключового узагальнюючого показника достатності інвестиційного потенціалу ОСГ.

Список використаних джерел

1. Васильєв В. О. Оцінка та активізація інвестиційного потенціалу суб'єктів економіки. *Економічний простір*. 2014. № 81. С. 34-47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/escpros_2014_81_6 (дата звернення: 20.02.2024).
2. Кальченко С. В. Оцінка рівня економічної ефективності виробництва продукції в господарствах населення. *Економіка АПК*. 2014. № 8. С. 31-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2014_8_7 (дата звернення: 20.02.2024).
3. Крамаренко І. С. Інвестиційний потенціал сільськогосподарських підприємств: фактори впливу. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_12_25 (дата звернення: 15.02.2024).
4. Одінцов М. М., Одінцова Т. М. Оцінка фінансового потенціалу заощаджень населення та його впливу на економічне зростання регіону. *Облік і фінанси*. 2017. № 3. С. 83-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2017_3_14 (дата звернення: 25.02.2024).
5. Проценко А. В. Оцінка інноваційного потенціалу підприємств як об'єктивна основа реалізації структурних трансформацій: методичний аспект. *Проблеми економіки*. 2019. № 4. С. 135-141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2019_4_18 (дата звернення: 26.02.2024).
6. Сачинська Л. В., Бедін О. В. Формування конкурентоспроможності потенціалу підприємства та його оцінка. *Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси*. 2012. Вип. 9(3). С. 245-250. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/escnof_2012_9\(3\)_35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/escnof_2012_9(3)_35) (дата звернення: 01.03.2024).
7. Соколова А. О., Голій Н. П. Особисті селянські господарства як стабілізуюча ланка у виробництві продукції тваринництва Волинської області. *Продуктивність*

агропромислового виробництва. економічні науки. 2013. № 24. С. 52-58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pav_2013_24_10 (дата звернення: 01.03.2024).

8. Хобта В. М., Комар Г. О. Оцінка інноваційного потенціалу підприємства. Економіка промисловості. 2009. № 1. С. 102-109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econpr_2009_1_16 (дата звернення: 01.03.2024).

Любов НЕКРАСОВА

д. е. н., професор,
завідувачка кафедри економіки,
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

Таха Мохамед ХАЛЕД

аспірант
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У сучасних умовах процес розвитку підприємства стає все більш слабкоструктурованим і випадковим, отже, виникає необхідність в управлінні даним процесом з метою забезпечення сталого розвитку підприємства в агресивному ринковому середовищі. Сталий розвиток підприємства дозволяє забезпечити економічну стабільність як на мікро, так і на макрорівнях.

Аналіз наукових праць свідчить, що проблема сталого розвитку розглядається в системі координат: «природа–суспільство–людина». Це означає, що екологічну, економічну та соціальну системи слід представити як три рівноправні, взаємопов'язані компоненти сталого розвитку, які неможливо відокремити одну від іншої [1]. Взаємодія цих орієнтирів сталого розвитку забезпечує певний синергізм і за оптимальної організації стратегічного управління може підвищити ефективність виробничої системи.

Підприємство, враховуючи специфіку діяльності, необхідно представити у вигляді стохастичної динамічної системи [1, 2, 3]. Це передбачає синтез і певну інтеграцію взаємодоповнюючих підходів до вдосконалення механізмів управління виробничим підприємством. Зокрема, авторами запропоновано інтеграцію трьох підходів. По-перше, теорія і практика стратегічного управління сталим розвитком підприємства; по-друге, інвестиційне проектування; по-третє, аналіз та оцінка показників стійкості виробничого підприємства. Оцінка бізнесу дозволяє вибрати та реалізувати оптимальну інвестиційну політику, що впливає на рівноважний розвиток підприємства та реалізацію обраних стратегій. При

цьому успішність інвестиційного проектування визначається ефективністю стратегічного управління сталим розвитком підприємства та здатністю приймати адекватні управлінські рішення. Такий взаємозв'язок і взаємодоповнюваність робить актуальним використання та уточнення сучасних методів діагностики, оцінки безпеки інвестиційних проектів, розробки інвестиційних стратегій підприємств у контексті управління їх сталим розвитком.

Стратегічне управління процесом сталого розвитку розглядається з точки зору ефективності для всіх функціональних аспектів діяльності підприємства, тобто соціального, економічного, екологічного. Управління складними системами передбачає налагодження механізму управління з урахуванням усього розмаїття факторів зовнішнього середовища, деталізацію планів, оптимальний вибір методів і технологій, проактивне управління підприємством, вміння своєчасно адаптувати стратегію підприємства до можливих змін на етапі реалізації [5].

Отже, з метою досягнення сталості функціонування виробничого підприємства запропоновано алгоритм удосконалення стратегічного управління сталим розвитком підприємства, який складається з наступних кроків.

1. Проактивно-аналітичний етап. Цей етап характеризується пошуком точок дотику підприємства з елементами навколишнього середовища, налагодженням позитивної взаємодії із соціально-економічним та екологічним середовищем підприємства та формуванням напрямків майбутньої тісної інтеграції підприємства з усіма суб'єктами економічної, екологічної та соціально-політичної взаємодії. Відповідно, на цьому етапі також здійснюється аналіз факторів зовнішнього середовища, де визначаються основні тенденції розвитку, проблеми, можливості та загрози. Це дозволить визначити набір показників сталого розвитку та визначити контури взаємодій підприємства, як соціо-економіко-екологічної системи, у зовнішньому та внутрішньому середовищі.

2. Етап прогнозу. На цьому етапі слід зрозуміти, як інтегрувати інструменти управління в систему планування бізнес-процесів, необхідних для реалізації відповідної стратегії підприємства. Тут здійснюється оцінка можливостей сталого розвитку для кожного компонента стратегії (економічного, соціального, екологічного), а також ідентифікація проблем. На основі наявного у керівництва підприємства методичного інструментарію визначаються пріоритети вирішення виявлених проблем. На основі цього будується ієрархічна система цілей і завдань. У результаті керівництво підприємства визначає напрями інвестиційної політики та структуру інвестиційного капіталу.

3. Інтегрована фаза. Цей етап передбачає максимально точне використання наявного інструментарію та наявності механізму прийняття та реалізації управлінських рішень у процесі господарської діяльності підприємства. Додаткові можливості для розвитку бізнесу має надати синергія відносин

підприємства з елементами зовнішнього середовища. Результатом цього етапу має стати підвищення рівня стійкості підприємства як єдиної соціо-економіко-екологічної системи.

4. Етап контролю та адаптації. На цьому етапі порівнюють заплановані результати з нормативними показниками реалізації стратегії підприємства, коригують інвестиційну політику та формують систему заходів адаптації до реалізованої стратегії сталого розвитку.

Таке удосконалення стратегічного управління виробничим підприємством сприяє єдності дій основних складових системи управління підприємством. Це дає змогу приймати обґрунтовані рішення у сфері оцінки, відбору та реалізації відповідних інвестиційних проєктів, спрямованих на досягнення сталого розвитку підприємства.

Список використаних джерел

1. Bashynska I., Malynovska Y., Kolinko N., Bielialov, T., Järvis M., Kovalska, K., Saiensus M. Performance assessment of sustainable leadership of enterprise's circular economy-driven innovative activities. *Sustainability*. 2024. №16(2). 558. URL : <https://doi.org/10.3390/su16020558> (дата звернення: 07.03.2024)
2. Usov, A., Kunitsyn, M., Zabarna, E., & Niekrasova, L. Managing the Stable Development of Manufacturing Systems under Decentralization. *Marketing and Management of Innovations*. 2022. №14(4). pp. 151–165. URL : <https://doi.org/10.21272/mmi.2023.4-11>(дата звернення: 08.03.2024)
3. Bashynska I., Niekrasova L., Malynovska Y. Bayesian Network as a Decision Support System in the Company's Risk Management System of Emergency Situations. *IEEE 4th KhPI Week on Advanced Technology (KhPIWeek)*, Kharkiv, Ukraine, 2023, pp. 1-6. URL: <https://doi.org/10.1109/KhPIWeek61412.2023.10312911> (дата звернення: 07.03.2024)
4. Bashynska, I., Smokvina, G., Yaremko, L., Lemko, Y., Ovcharenko, T., Zhang, S. (2022). Assessment of investment and innovation image of the regions of Ukraine in terms of sustainable transformations. *Acta Innovations*. 2022. Vol. 43. pp. 63-77. URL: <http://dspace.opu.ua/jspui/handle/123456789/12796> (дата звернення: 07.03.2024)
5. Некрасова Л.А, Мацко Н.Г. Оцінка виробничого потенціалу інноваційно-активних промислових підприємств на основі ІЕКО-аналізу. *Бізнес Інформ*. 2021. №5. С.188-193. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2021-5_0-pages-188_193.pdf (дата звернення: 06.03.2024)

Радміла ПІДЛИПНА

*д.е.н., професор,
завідувач кафедри фінансів, обліку та оподаткування
Ужгородського торговельно-економічного інституту ДТЕУ
м. Ужгород, Україна*

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Ключовою передумовою сталого розвитку підприємства за умов подальшого посилення цифровізації, інновації, глобалізації та інших внутрішніх трансформаційних змін які супроводжуються фінансово-економічною нестабільністю під впливом війни в державі є безпечне функціонування з орієнтацією на посилення конкурентних позицій.

Економічна безпека стає невід'ємною частиною як зовнішньої, так і внутрішньої політики будь-якого підприємства, важливим завданням якої є захист власних ресурсів і персоналу від різних негативних впливів, попередження причин, а також визначення факторів, які можуть негативно впливати на результати його діяльності.

В науковій літературі відсутнє єдине трактування поняття «економічна безпека», що є безперечно перепорою для подальших наукових досліджень. На підставі вивчення існуючих дефініцій сутності економічної безпеки, пропонуємо розглядати її, як систему заходів, спрямованих на забезпечення стабільності та здатності підприємства утримувати свою діяльність, не допускаючи критичних загроз та ризиків для свого функціонування.

Доцільно розглянути основні функціональні складові економічної безпеки в розрізі наступних елементів (рис 1.).

Розглянемо детальніше кожен елемент функціонування економічної безпеки:

✓ фінансова складова включає забезпечення стабільності фінансових ресурсів підприємства, зокрема наявність достатнього фінансового капіталу, здатність оптимізувати фінансові потоки, ефективне управління бюджетом та раціональне використання фінансових ресурсів;

✓ виробничо-технологічна складова передбачає забезпечення безперебійного виробничого процесу, включаючи наявність достатнього обладнання, новітніх технологій для оптимізації виробничих процесів, кваліфікованих кадрів, добре організований ланцюг постачання та контроль якості продукції;

✓ юридична складова включає в себе забезпечення дотримання законодавства та нормативно-правових вимог у сфері діяльності підприємства,

включаючи контроль за дотриманням правил угод, правову охорону прав інтелектуальної власності та управління ризиками;

Рис. 1. Основні функціональні складові економічної безпеки

Джерело: складено на основі 1,2,3

✓ податкова складова забезпечує стабільність фінансового стану підприємства шляхом правильного розрахунку та сплати податків та прагнення захиститися від додаткових фінансових втрат податкового характеру;

✓ кадрова складова передбачає наявність належного підбору, підготовки та утримання кваліфікованих співробітників, включаючи політику управління персоналом, розвиток кадрів та створення сприятливої робочої атмосфери.

✓ інтелектуальна складова стосується успішної діяльності і конкурентоспроможності, що включає в себе накопичення, захист та ефективне використання інтелектуальної власності та інших знань, які є цінними ресурсами для підприємства.

✓ інформаційна складова включає в себе заходи щодо забезпечення захисту від несанкціонованого доступу до інформації та збереження конфіденційності важливих даних підприємства, включаючи кібербезпеку, адекватну систему збору та аналізу інформації, а також комплекс заходів щодо захисту інтелектуальної власності.

✓ маркетингова складова включає забезпечення конкурентоспроможності підприємства на ринку, реалізуючи засоби розробки та втілення ефективної

маркетингової стратегії, аналізу та розуміння потреб споживачів, вивчення конкуренції, просування продукції.

✓ екологічна складова стосується довгострокової стійкості та витривалості бізнесу у контексті змінюючихся екологічних вимог та соціальних очікувань суспільства.

Ці складові взаємодіють між собою і сприяють створенню стабільного та безпечного економічного середовища для підприємства. Вони відіграють важливу роль у запобіганні ризиковим ситуаціям.

Список використаних джерел

1. Данілова Е. І. Концепція системного підходу до управління економічною безпекою підприємства: монографія. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2020. 342ст.
2. Денисенко М.П., Бреус С.В. Дефініція «економічна безпека» та її розвій в сучасних умовах господарювання. *Theoretical foundations in Economics and Management*. 2022. С.147-154.URL: <https://isg-konf.com/uk/theoretical-foundations-in-economics-and-management/>
3. Зіненко, К., Кобелєва, Т. Економічна безпека підприємства: методологічна сутність та складові формування. *Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки)*, (4), 9–16.
URL: <http://es.khpi.edu.ua/article/view/274382/269525>

Валерія СМОЧКО

к.е.н, доцент,

доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування,
Ужгородський торговельно-економічний інститут ДТЕУ,
м. Ужгород, Україна

Володимир БЕДЗИР

ст. викладач кафедри менеджменту, підприємництва та торгівлі,
Ужгородський торговельно-економічний інститут ДТЕУ,
м. Ужгород, Україна

РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННОЇ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Протягом останніх років в українському суспільстві відбулися значні трансформації в контексті цифровізації всіх сфер життя. Наша країна характеризується високим рівнем поширення та доступу до мережі Інтернет, причому деструктивні реалії воєнного часу не загальмували, а радше суттєво пришвидшили темпи цифровізації, що виводить Україну в круг світових лідерів, які формують новітню архітектуру глобального соціального-економічного та інформаційно-технологічного простору.

Якщо пандемія COVID-19 суттєво сплутала економічні прогнози, то повномасштабна агресія 2022 року фактично нівелювала економічні перспективи, принаймні на час війни. У пандемічному 2020 році дефіцит державного бюджету досяг 5,2%, у 2022-му сягнув 17,6% (915 млрд грн), а у 2023 році перевищив 26% ВВП (1333 млрд грн) [1]. Невтішний економічний стан загострює проблеми суспільного контролю в сфері публічних закупівель, які накопичувалися роками. Власне для забезпечення прозорості закупівель за державні та комунальні кошти постановою Кабінету Міністрів України у 2016 році й була впроваджена електронна система закупівель з красномовною назвою Prozorro [2].

Електронна система є обов'язковою для всіх публічних замовників, і в системі відображається інформація про всі стадії процесу закупівлі - від її планування до укладення договору про закупівлю та його виконання. З введенням воєнного стану урядовою постановою були затверджені «Особливості здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України “Про публічні закупівлі”, на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування», внаслідок чого електронна система (тимчасово та частково) була спрощена та адаптована під нагальні виклики задля забезпечення можливості проведення швидких закупівельних процедур – здебільшого в оборонній сфері та сфері державного управління [3].

Електронна система Prozorro на 100% належать державі в особі ДП «Прозорро», яке підпорядковується Кабінету Міністрів України. Наразі електронна система публічних закупівель охоплює близько 57 тис. замовників та понад 258 тис. активних учасників (постачальників) [4]. Замовники здійснюють закупівлі самостійно, за достатньо жорстким алгоритмом і з контрольованим дотриманням чинного законодавства в сфері публічних закупівель, або через централізовані закупівельні організації (ЦЗО), створені рішенням Кабміну: наразі функціонує три ЦЗО загальнодержавного рівня та сім ЦЗО регіонального рівня, що створені для забезпечення централізованих закупівель для потреб територіальних громад.

Централізовані закупівельні організації здійснюють адміністрування та наповнення електронного каталогу (Prozorro Market), який по суті є систематизованою базою актуальних пропозицій постачальників товарів, що значно спрощує та пришвидшує процес закупівлі для публічних замовників. Товари постачаються переважно загального вжитку, хоча в наявності й категорії товарів спеціалізованих, приміром посуд лабораторного та фармацевтичного призначення, хімічна продукція та реактиви тощо. Перелік товарів е-каталогу включає такі насущні серед бюджетників категорії як канцтовари, будівельні, сантехнічні та господарські матеріали, миючі засоби та продукція для чищення, меблі та фурнітура, кухонне приладдя, харчова продукція, електричні побутові

прилади, офісна та комп'ютерна техніка, мережеве обладнання, програмне забезпечення та ін. Порядок формування та використання електронного каталогу визначається постановою Кабінету Міністрів України [5].

Безумовно, для прискіпливого замовника асортимент товарів за деякими категоріями видається завузьким, та й якість низки товарів, здебільшого повсякденного вжитку (приміром, пакетів для сміття, господарських товарів), може виявитися сумнівною.

Однак це не є недоліком, характерним суто для е-каталогу, а є радше фактором ризику, властивим для ринку загалом. Протягом кількох років серед учасників е-каталогу сформувався стійкий пул постачальників, які дорожать своєю репутацією і мають високий рівень довіри серед замовників, тим більше що в е-просторі будь-який несумлінний вчинок учасника набуває миттєвого розголосу і відповідної реакції. В цьому контексті одним з пріоритетних напрямів розвитку електронної системи закупівель уповноваженим органом задекларовано технічне удосконалення автоматичних індикаторів ризиків та забезпечення гнучкості в законодавчому регулюванні методики їх застосування [6].

Наявні інструменти, що забезпечують функціонування централізованих закупівельних організацій, потребують розширення і подальшого удосконалення.

Так, необхідною умовою подальшого розвитку електронної системи, на наш погляд, є розширення можливості використання е-каталогів для закупівель послуг. Однак, це складна задача, не стільки технологічно, скільки методологічно. Адже товар як предмет закупівлі фактично не має просторово-логістичних обмежень, його виробництво не прив'язано до місця його використання, і якість товару не змінюється при переміщенні від виробника - через постачальника - до споживача (якщо тільки це не товар, що швидко псується).

Натомість послуги як предмет закупівлі здебільшого надаються і споживаються за місцем діяльності замовника, тобто мають достатньо чітку просторову локалізацію, а тому впровадження електронних каталогів для закупівлі послуг вочевидь потребує виваженого кластерного форматування централізованих закупівельних організацій.

Список використаних джерел

1. Мінфін : портал фінансових новин. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp>
2. Про затвердження Порядку функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 №166; редакція від 08.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/166-2016-%D0%BF#Text>
3. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України "Про публічні закупівлі", на

період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2022 №1178; редакція від 06.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text>

4. Електронна система публічних закупівель Prozorro: офіційна веб-платформа. URL: <https://prozorro.gov.ua/uk/news>

5. Про затвердження Порядку формування та використання електронного каталогу: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.09.2020 №822; редакція від 20.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/822-2020-%D0%BF#Text>

6. Про оновлення автоматичних індикаторів ризиків у сфері публічних закупівель: Наказ Міністерства фінансів України та Міністерства економіки України від 12.02.2024 №66/3757 URL: <https://www.me.gov.ua/LegislativeActs/Detail?lang=uk-UA&id=a222af12-3565-4f0b-9501-7ac3b5f8f629>

Ольга ТИМЧЕНКО

доцент кафедри економіки та бізнесу,
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків, Україна

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ ПІДПРИЄМСТВА

На сьогоднішній день розвиток інформаційних технологій торкається більшості сфер державної та суспільної діяльності, торговельно-фінансових відносин практично у всіх регіонах світу. Перехід від постіндустріального суспільства можливий лише завдяки інформаційним технологіям, завдяки цифровізації бізнесу. Таким чином, завдяки цьому відбувається розвиток у всіх галузях життєдіяльності суспільства.

Економіка розвинутих країн ґрунтується на використанні інновацій, інформаційних технологій та інтелектуальної власності, дедалі більшої уваги цифровізації бізнес-процесів підприємства.

Останніми роками спостерігається тенденція переходу підприємств на електронні платформи, тобто процеси цифровізації.

Інноваційна діяльність часто сприймається як діяльність, пов'язана з використанням нових технологій. Все частіше від керівників підприємств чути слова про те, що на цьому підприємстві підтримується інноваційна діяльність.

Цифровізація бізнес-процесів охоплює весь світ, вона змінює глобальний бізнес ландшафт, у перспективі має навести до зміни бізнес-моделі, зростанню продуктивності праці, появі нових ролей.

Цифрова трансформація бізнесу – це зміни у діяльності організації за рахунок впровадження цифрових технологій у бізнес-процеси, а також

трансформація власної структури. Цифрова трансформація бізнесу проводиться для створення стійких оновлених бізнес-моделей для підприємств, які можуть ефективно працювати в сучасній цифровій економіці та швидко адаптуватися до змін. Базовим напрямом цифрової трансформації є цифровізація бізнес-процесів.

Під digital-трансформацією бізнес-процесів мається на увазі застосування цифрових рішень їх автоматизації. Це робиться з метою підвищення ефективності та керованості всієї операційної діяльності підприємства.

Розглянемо декілька стратегічних напрямів цифровізації бізнес-процесів, поданих у таблиці 1.

Таблиця 1

Стратегічні напрями цифровізації бізнес-процесів

Цифрова трансформація бізнес-процесів	Дозволить скоротити кількість дій, необхідних для виконання певного завдання, замінивши діяльність працівників підприємства роботою програмних рішень
Управління даними (Data Analytics, Bigdata)	Дає можливість розробляти моделі поведінки клієнтів, прогнозувати попит та формувати переваги покупців, що дозволить адаптувати товари/послуги до потреб певної групи споживачів.
Клієнтоорієнтованість	При виробництві продукту створюється бізнес-модель, орієнтована на покупця та його потреби, враховується цінність кожного покупця
Впровадження інновацій	Стратегія включає активне використання сучасних цифрових систем та каналів, постійне дослідження, тестування нових продуктів та рішень

Цифровізація бізнес-процесів дозволить підприємству підвищити продуктивність та скоротити витрати, підвищити якість планування та управління бізнесу, а також буде вдосконалено обслуговування клієнтів, споживачам буде надано більш модернізовані товари.

На сьогоднішній день у Росії існують так звані галузі-лідери, які змогли досягти максимальної цифровізації ланцюжка всіх процесів. На перше місце виходить ритейл, потім банки та страхування, і на третьому місці – зв'язок та телекомунікації. Цифрові технології в ритейлі забезпечують безперервну роботу, оперативно надають аналітичні дані менеджменту організації та збільшують ефективність бізнес-процесів. На вітчизняному ринку представлено безліч рішень щодо автоматизації в торгівлі. Стандартом є CRM-система, що дозволяє підтримувати клієнтську базу, одержувати запити від них, а також сегментувати споживачів та їх потреби для того, щоб пропонувати персональні програми лояльності.

Український бізнес вже активно вводить цифровізацію своїх процесів, результати представлені рисунку 1.

Рис. 1. Отримані ефекти від цифрової трансформації, %

Джерело: розроблено автором

Як видно, основних ефектів було досягнуто, це скорочення трудовитрат, які склали 34%, і підвищення ефективності процесів – 30%. Результати в цілому рівномірно розподілилися, що дозволяє говорити про те, що якісна та цілісна робота з реалізації стратегій цифровізації дає змогу досягти результатів у кількох напрямках практично одночасно. 25% не помітили жодного ефекту, що говорить про низьку якість стратегії або її відсутність, або трансформація знаходиться на початковій стадії і про ефекти говорити зарано. У наш час спостерігається зростання цифрових технологій, що призводить до необхідності внесення змін і до бізнес-процесів. Електронні платформи, мобільні пристрої, інтернет та багато іншого впливають на бізнес-процеси, які протікають у підприємницьких структурах. У результаті майже на кожному підприємстві відбувається процес цифровізації. Необхідно інвестувати більше коштів у розробку нових продуктів і послуг і менше на підтримку старих систем. За грамотної стратегії цифровізація бізнес-процесів дозволить компаніям адаптуватися до нових умов та працювати ефективніше.

Іван ЧИЗМАР

PhD, проректор з навчально-методичної та господарської роботи
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
м. Берегове, Україна

ФОРМАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ РОЗВИТКУ КІБЕРСПОРТУ ЯК СИСТЕМИ «РОЗРОБНИКІВ/ВИДАВЦІВ ІГОР – КІБЕРСПОРТИВНИХ ПОДІЙ – КІБЕРСПОРТИВНИХ ДИСЦИПЛІН»

Враховуючи попередні наукові дослідження [1], підтверджено, що формалізація процесів розвитку кіберспорту спрямована на створення його змістовної основи. Це досягається за допомогою комплексного розкриття ресурсів для розширення виробництва, зокрема, проєктів, що забезпечують найбільший прибуток або $F(e+)$. Процес має бути: розгорнутим у часі; забезпечувати конкретизацію впливів, які транслюються з підсистем розробника/видавця ігор, виробництва кіберспортивних подій та кіберспортивних дисциплін.

Фактично потрібна чітка логіка формалізації процесів розвитку кіберспорту (рис. 1).

Блок формалізації (БФ1) процесів розвитку розробника/видавця ігор	Блок формалізації процесів розвитку виробництва кіберспортивних подій (БФ2) (орієнтований на турнірних операторів)	Блок формалізації процесів розвитку кіберспортивної дисципліни (БФ3) (орієнтований на клуби, командні склади)
Дія: спрямовує еволюцію ігор, які є кіберспортивними дисциплінами	Дія: активізує процеси просування та продажу відеоігор, що є кіберспортивними дисциплінами	Дія: продукує еволюцію конкретної гри та її зміни (як кіберспортивної дисципліни)
Основа процесу: об'єктно-орієнтована мова формалізації процесів розвитку кіберспорту		
F-операнди – первинне рівняння стану розподілу ресурсів	БФ1 формують рівняння: цифрова гра → кіберспортивні ігри розробника/видавця ігор. БФ2 формують рівняння: тип кіберспортивної події (Internet LAN Party, Cloud Party та LAN Area-Party) → цифрова гра, що є кіберспортивною дисципліною; БФ3 формують рівняння: командні склади кіберспортсменів → подія за кіберспортивною дисципліною	
		Ітераційні перетворення рівняння стану розподілу ресурсів*

Рис. 1. Логіка формалізації процесів розвитку кіберспорту, як системи через F-операнди

Джерело: розроблено автором

Особливість полягає в тому, що завдяки формалізації процесів розвитку кіберспорту, як системи, ми використовуємо рівняння стану як основу, що забезпечує багатоетапний розподіл ресурсів, які необхідні для розвитку кіберспорту:

- ✓ за кожною його підсистемою (або блоком формалізації)
- ✓ у розрізі фактичних та прогнозованих доходів і вкладень.

Відповідно до логіки формалізації процесів розвитку кіберспорту як системи за допомогою F-операндів, в її основі повинні бути рівняння стану розподілу ресурсів, отриманих з використання факторів та ресурсів виробництва продуктів кіберспорту, що у сукупності зображують підсистеми:

- 1) розробників/видавців ігор, що є кіберспортивними дисциплінами;
- 2) кіберспортивних подій;
- 3) кіберспортивних дисциплін.

При практичному застосуванні такої логіки можливо пояснити базові механізми зміни кіберспорту.

Зокрема, можливо визначити, як еволюціонування кожної з підсистем вплине:

- ✓ на поширення/утворення нових цільових формальних груп;
- ✓ на поширення урізноманітнення версій ігор (що є кіберспортивними дисциплінами);
- ✓ на урізноманітнення кіберспортивних подій.

Базові алгоритми для формування первинного рівняння стану розподілу ресурсів від використаних факторів чи ресурсів виробництва продуктів кіберспорту вид. в табл. 1.

Базові алгоритми, що є основою для формування рівняння стану формуються відповідно до алг :

$$\varepsilon 0(\mp)=I_n - S, \quad (1)$$

де: $\varepsilon 0$ початковий стан ресурсів від використання факторів чи ресурсів виробництва продуктів кіберспорту.

Таблиця 1

**Базові алгоритми для формування первинного рівняння стану
розподілу ресурсів від використаних факторів чи ресурсів виробництва
продуктів кіберспорту**

БФ	Базові алгоритми для формування первинного рівняння стану розподілу ресурсів	
	алгоритм розрахунку доходів (In)	алгоритм розрахунку витрат (S)
1	$In = \sum In_1 + \dots + In_4$ де: In_1 – надходження від надання доступу до цифрової гри, супутніх послуг; In_2 – продажу копій гри; In_3 – надходження від дозволів на проведення кіберспортивних подій; In_4 – спонсорські, рекламні контракти.	$Sc_{gr} = \sum So.p. + \dots + S_n$ де: $So.p.$ – оплата праці учасників команди з розроблення/ підтримки функціональності гри; $Sc.z.$ – відрахування на соціальні заходи; $Sm.$ – матеріальні витрати; Se – вартість придбаной з технологічною метою енергії; $Sv.$ – витрати на службові відрядження учасників проєктної команди; $Sc.y.$ – витрати на придбання устаткування; $Sc.o.$ – витрати на роботи сторонніх організацій; $Si.$ – інші витрати; $S_n.$ – накладні витрати.
2	$In_{LAN\ Area\ Party} = \sum In_1 + \dots + In_5$ де: In_1 – продаж білетів, In_2 – спонсорські, рекламні контракти; In_3 – продаж сувенірів; In_4 – продаж прав на трансляцію; In_5 – продажів скінів	$S_{Internet\ LAN\ Party} = \sum So.p. + \dots + S_p$ де: $So.p.$ – оплата праці команд з проведення заходу, суддів, кіберспортивних коментаторів, аналітиків; $Sc.z.$ – відрахування на соціальні заходи; $Sm.$ – матеріальні видатки; $Sc.o.$ – витрати на роботи сторонніх організацій; $Si.$ – інші видатки; $S_n.$ – накладні видатки; S_p – витрати на оплату призових. $Cloud\ Party = Sc.o. + \dots + S_p$ де: «...», S_p – витрати на оплату призових. $S_{LAN\ Area\ Party} = Se + \dots + Sc.$ де: «...», Si_k – витрати на Інтернет канал; S_p – витрати на оренду приміщення.
	$In_{Internet\ LAN\ Party,\ Cloud\ Party} = \sum In_1 + \dots + In_5$ де: In_1 – надходження від організаційних внесків; In_2 – спонсорські, рекламні контракти; In_3 – продаж сувенірів; In_4 – продаж прав на трансляцію; In_5 – продаж скінів	
3	$In = \sum_{i=1..n} In_i$ In_1 – контракти із спонсорами; In_2 – перепродаж мерчу, трансфери гравців; In_3 – внутрішньоігрові продажі; In_4 – амбасадорство; In_5 – контакти з по колаборації мерчу; In_6 – надання спеціальних послуг.	$S_p = So.p. + Sc.z. + St + Sv. + Sm. + S_p + Si. + Sc.y$ де: $So.p.$ – оплата праці кіберспортивної команди; $Sc.z.$ – відрахування на соціальні заходи; St – витрати на буткемп або оренду тренувальних баз; $Sv.$ – витрати на службові відрядження кіберспортивної команди/ командних складів; $Sm.$ – матеріальні витрати; S_p – витрати на маркетинг; $Si.$ – витрати на утримання інфраструктури кіберспортивної команди; $S.c.y.$ – витрати на спец устаткування

Джерело: розроблено автором на основі [1]

Список використаних джерел

1. Chyzmar, I., & Hoblyk, V. (2021). E-sports organizations with franchised networks: formalization of technological and economic development based on optimal operation and upgrade of the hardware. *Economic Annals-XXI*, 187(1-2), pp. 146-162.

Галина ЩУКА

д. п. н., професор,
професор кафедри географії та туризму,
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II
м. Берегове, Україна

Наталія ОЛАГ

викладач кафедри географії та туризму,
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II
м. Берегове, Україна
аспірантка Докторської школи наук про Землю,
Дебреценського університету
м. Дебрецен, Угорщина

ЦИФРОВИЙ МАРКЕТИНГ В ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄДНАНЬ ВИНОРОБІВ ЗАКАРПАТТЯ

Еногастрономічний туризм є одним із найбільш актуальних видів туристичної діяльності для Закарпаття. Успішність розвитку даного виду туризму залежить від багатьох чинників, одним з яких є наявність державно-приватного партнерства. Проте наразі об'єднання суб'єктів на закарпатському ринку еногастрономічного туризму знаходиться в нульовій фазі і лише в найбільш проактивних громадах замислюються на рахунок маркетингу (спільне вирішення питань просування та брендингу) та управління (розробка стратегії, туристичного продукту та ін.) [2, с. 410].

Така ж ситуація з використанням цифрового маркетингу простежується і в бізнес асоціаціях. Так, на даний час в регіоні зареєстровано значну кількість об'єднань виноградарів та виноробів:

- Громадська організація «Берегівський винний лицарський орден Св. Венцела» (дата реєстрації 15.03.2004);
- Спілка приватних виноградарів та виноробів Закарпаття (дата реєстрації 06.08.2007);
- Асоціація виноградарів і виноробів Закарпаття (дата реєстрації 13.04.2017);
- Громадська організація «Спілка Угорських виноробів Закарпаття» (дата реєстрації 14.03.2018);
- Громадська організація «Асоціація виробників фруктових дистилятів Закарпаття» (дата реєстрації 14.06.2018);

- Громадська спілка «Виноградарі і винороби Закарпаття» (дата реєстрації 10.04.2019);
- Спілка виноробів Мукачівського регіону (дата реєстрації 23.01.2020);
- Громадська організація «Винороби Виноградівщини» (дата реєстрації 02.06.2022);
- Асоціація виноградарів, виноробів та дистиляторів Закарпаття (дата реєстрації 24.05.2022) і це не повний перелік.

Традиційно, виробники об'єднуються задля захисту своїх інтересів, і перед цими спілками ставляться різноманітні завдання: вирішення питань ліцензування, недобросовісної конкуренції, проведення спільних рекламних кампаній та маркетингу, розробки та впровадження стандартів якості, безпеки та інших нормативів для галузі, що допомагає покращити якість продукції та стандартизувати процеси виробництва, навчання та обміну досвідом тощо. Останні роки, пов'язані з пандемією Covid-19 та посиленням російської агресії, загострили для виноробів питання просування та реалізації виробленої продукції.

Здавалося очевидним, що найкращим інструментом у ситуації, що склалася, є цифровий маркетинг, а членство в асоціації забезпечує дрібному виробнику ряд переваг, оскільки дозволяє збільшити попит на продукції та послуги і посилити присутність на цифровому ринку. До того ж, платформи асоціацій, як показує практика, дозволяють створити відчуття автентичності.

Проте в результаті проведеного аналізу було встановлено, що жодна з перелічених громадських організацій, спілок чи асоціацій не має не лише власного веб-сайту, але навіть сторінки хоча б в одній із соціальних мереж. Навіть Асоціація виноградарів, виноробів та дистиляторів Закарпаття, яка об'єднала 6 громадських спілок та організацій, в Інтернеті представлена короткими інформаційними повідомленнями про її реєстрацію та наступне залучення до складу Громадської спілки «Асоціація садівників, виноградарів та виноробів України» (УКРСАДВИНПРОМ).

В результаті учасники асоціацій самостійно створюють власні сайти, відкривають сторінки в соціальних мережах, де надають актуальну інформацію про продукцію та послуги дегустації. Якість використання інструментів цифрового маркетингу залежить від можливості винороба залучити до цієї діяльності кваліфікованого маркетолога. У дрібних виноробів такої можливості немає. Їхні сторінки не дуже конкурентоспроможні; їм бракує насамперед якісного контенту, онлайн-обслуговування клієнтів за допомогою веб-чатів, посилань для онлайн-платежів.

Отже, відомо, що використання цифрового маркетингу підвищує продуктивність туристичних підприємств (особливо малих та середніх); об'єднання в кластери, асоціації, спілки та інше дозволяє їм більш ефективно використовувати інструменти цифрового маркетингу, що в результаті сприяє

розвитку території як туристичної дестинації [1]. Нажаль існуючі об'єднання на ринку еногастрономічного туризму Закарпаття не забезпечують ефективне використання інструментів цифрового маркетингу. Висновок зроблено на основі аналізу діяльності об'єднань виноробів, але така ж ситуація характерна і для інших асоціацій Товариство бджолярів-любителів (м. Мукачево), Асоціація пасічників Закарпаття, Закарпатська Спілка пасічників «Срібний Край», Асоціація вівчарів Хустщини, Гільдія пивоварів Закарпаття тощо). Очевидно, що така ситуація знецінює для виробників важливість об'єднання і є одним із факторів уповільнення кластеризації в регіоні.

Список використаних джерел

1. Tarazona-Montoya R., Peris-Ortiz M., Devece C. *The Value of Cluster Association for Digital Marketing in Tourism Regional Development. Sustainability.* 2020. 12 (23). 9887. DOI : <https://doi.org/10.3390/su12239887>
2. Щука Г.П., Паска М. З., Побігун О. В. *Державно-приватне партнерство як основна умова розвитку гастрономічного туризму на Закарпатті. Вісник Херсонського національного технічного університету.* 2023. № 4 (87). С. 406 – 413. DOI <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2023.4.53>

Anett ZANÓCZ

*PhD student, Financial Management and Accounting Program,
Doctoral School of Business and Management Corvinus University of Budapest
Budapest, Hungary*

NON-FINANCIAL REPORTING TRENDS IN THE EU – THE RISE OF THE CSRD AND MANDATORY REPORTING ASSURANCE

Examining a company's sustainability-related ambitions provides a deeper understanding of its long- term interaction with the environment and society. This understanding complements traditional financial analysis and reveals more about corporate performance in our increasingly uncertain world [1, p 1.]. The importance of evaluating companies based on their sustainability performance through environmental, social, and governance (ESG) reporting and assurance is growing. Consequently, numerous studies have been conducted in finance, accounting, business, and management. My comprehensive literature review encompasses the latest advancements in this field and includes regulatory changes, targeting a broader audience of academic researchers and practitioners. The 2014/95/EU Non-Financial Reporting Directive (NFRD) has significantly enhanced transparency and comparability in non-financial reporting within Europe. Companies falling under the directive's scope are required to disclose their social, environmental, and employee-related policies, risks, and outcomes, as well as their approach to human rights, anti-corruption, bribery,

and board diversity [2, p 1.]. This directive has led to an increased focus on non-financial statement assurance practices in the region, highlighting the need for research and discussion on best practices and challenges in this area [3, p 1.]. However, the most significant change is anticipated from 2024 onwards, with changes in companies' annual non-financial disclosure requirements and related assurance. The Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) of Directive 2022/2464/EU prescribes sustainability reporting for entities, and this new legislation gradually extends the scope of the existing reporting companies falling under the scope of NFRD. From 2024 onwards, listed large and medium-sized companies will be expected to disclose their non-financial information. The European Sustainability Reporting Standards (ESRS), adopted on 1 July 2023 and available in all EU languages, defines the content and structure of these reports. Furthermore, it also requires third-party assurance of sustainability information and reports to be published according to a standard by the European Commission. Auditors issuing the sustainability assurance reports assess compliance with the sustainability criteria and the credibility of the disclosed information. The evolving role of assurance providers is becoming increasingly vital as they must develop innovative methodologies to accurately evaluate non-financial data's reliability. While non-financial audits differ substantially from financial audits regarding the procedure, assurance level, and metrics, they share core principles [4, p 1.]. The forthcoming ISSA 5000 (International Standard on Sustainability Assurance) standard is required for auditing sustainability reports; the first proposed version is open for stakeholder comment until 1 December, with the publication of the current version expected in 2024 [5, p 1.]. My empirical research investigates the evaluation of non-financial statement assurance in Europe over the last decade, aiming to identify the emerging opportunities and challenges in the next phase of non-financial reporting and assurance.

References

1. Glazerman, G., and Cohen, J. "Non-Financial" Is a Misnomer, but Doesn't Have to Be a Missed Opportunity". *Journal of Applied Corporate Finance*, 32(2) (2020): 108–116. <https://doi.org/10.1111/jacf.12410> (Last accessed: 10.03.2024)
2. Pagani, A., Moggi, S., and Gaetano, A. "Non-Financial Disclosure Assurance: Critical Insights from the Italian Financial Services Sector". *International Journal of Business and Management*, 16(1) (2020): Article 1. <https://doi.org/10.5539/ijbm.v16n1p8>
3. Tabur, M. (2023). ESG ratings and the investor decision-making process: A comparative analysis of rating agencies data and its effect on financial performance. *Pressacademia*, 1. <https://doi.org/10.17261/Pressacademia.2023.1772> (Last accessed: 10.03.2024)
4. Gipper, B., Ross, S., and Shi, S. "ESG Assurance in the United States". 2023: (SSRN Scholarly Paper 4263085). <https://doi.org/10.2139/ssrn.4263085> (Last accessed: 10.03.2024)
5. IFRS - International Sustainability Standards Board. (é. n.). <https://www.ifrs.org/groups/international-sustainability-standards-board/> (Last accessed: 10.03.2024)
6. Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 Amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC

and Directive 2013/34/EU, as Regards Corporate Sustainability Reporting (Text with EEA Relevance), EP, CONSIL, 322 OJ L (2022). Source: <http://data.europa.eu/eli/dir/2022/2464/oj/eng> (Last accessed: 10.03.2024)

7. Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups Text with EEA relevance. (2014). Source: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/95/oj> (Last accessed: 10.03.2024).

Валентина ЯКОБЧУК

*к.е.н., професор,
завідувачка кафедри економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного управління,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна*

Дмитро КОНДРАТЮК

*аспірант,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна*

ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Визначають кілька найбільш важливих аспектів для тлумачення категорії ефективності освоєння ресурсного потенціалу регіону:

- ефективність реалізації територіального потенціалу – величина відносна;
- об'єднана територіальна громада, як суб'єкт, що витягує ресурсний потенціал, діє в умовах невизначеності;
- результати реалізації ресурсного потенціалу конкретної території значною мірою залежать від політики загальнодержавного та регіонального рівня;
- ефективність освоєння ресурсного потенціалу певною мірою залежить від соціальних процесів, тому не можна обмежуватися лише поняттям економічної ефективності;
- рівень ефективності необхідно відстежувати в динаміці; при оцінці ефективності повинні враховуватися стрижневі компетенції конкретного регіону [1].

Отже, необхідно проводити оцінку рівня вкладу окремих елементів у формування кінцевого результату діяльності. Таким чином, ефективність реалізації ресурсного потенціалу регіону повинна бути показником, який формується під впливом ряду аспектів:

- економічний – прагнення максимізувати прибуток з мінімальними витратами, як правило, характеризує підприємницький сектор територіальної економіки;

- соціальний – прагнення населення проживати в найбільш комфортних умовах з розвинутою інфраструктурою;

- інституційний – прагнення органів влади (як державних центральних, так і регіональних) сформувавши умови для сталого розвитку, які б сприяли соціально-економічному зростанню і зберігали природно-екологічний баланс.

Якщо відбувається найбільш оптимальний збіг всіх трьох векторів можна стверджувати, що ресурсний потенціал регіону формується і реалізується. Варто також відзначити, що облік і об'єктивна оцінка впливу відразу трьох сфер досить скрутні, особливо беручи до уваги індивідуальні умови функціонування регіонів. Крім того, перед органами влади всіх рівнів головним завданням виступає підвищення рівня і якості життя населення, тому напрямки інституційного і соціального векторів можуть збігатися [2].

Однак на практиці найчастіше цього не відбувається, але в рамках виконаного дослідження робиться допущення про ідентичність даних напрямків. Виходячи з усього вищесказаного, стає можливим зробити висновок про те, що інтегральну ефективність ресурсного потенціалу регіону слід визначати, як сукупність двох тісно пов'язаних і постійно взаємодіючих категорій:

– співвідношення конкретного результату функціонування регіону за обраний період із загальним рівнем витрат ресурсів і з урахуванням їх нерівнозначності в умовах реалізації загальнодержавного вектору розвитку в можливому стані невизначеності;

– дієвість реалізації, що характеризує успішність і затребуваність використання ресурсів в соціальному аспекті, виявляється в зростанні добробуту і якості життя населення на конкретній території [3].

Таким чином, можна зробити висновок, що на рівні регіону дефініція ефективності формується під активним впливом трьох сфер економічної, соціальної та інституційної.

Список використаних джерел

1. Kussainov, K., Goncharuk, N., Prokopenko, L., Pershko, L., Vyshnivska, B., Akimov, O. *Anti-corruption Management Mechanisms and the Construction of a Security Landscape in the Financial Sector of the EU Economic System Against the Background of Challenges to European Integration: Implications for Artificial Intelligence Technologies (2023) Economic Affairs (New Delhi), 68 (1), pp. 509-521. Cited 2 times.* <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-85160639310&doi=10.46852%2f0424-2513.1.2023.20&partnerID=40&md5=0c91556c9f470231c8eeef357e128a3b>
2. Цілі сталого розвитку 2016-2030. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili'rozvytku'tysiacholittia/tsili'staloho'rozvytku> (дата звернення: 23.02.2024).
3. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР (зі змінами і доповненнями від 10.10.2022). URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.

**СЕКЦІЯ 2.
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОБЛІКУ, ОПОДАТКУВАННЯ, АНАЛІЗУ Й
АУДИТУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ**

**2. SZEKCIO.
A SZÁMVITEL, ADÓZÁS, ELEMZÉS ÉS KÖNYVVIZSGÁLAT FEJLŐDÉSÉNEK
KILÁTÁSAI A GAZDASÁG DIGITALIZÁCIÓJA KÖRÜLMÉNYEI KÖZÖTT**

**SECTION 2.
PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF ACCOUNTING, TAXATION,
ANALYSIS AND AUDITING IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION OF
THE ECONOMY**

Сергій ЛЕГЕНЧУК

*д. е. н., професор,
завідувач кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку,
Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир, Україна*

**СИСТЕМА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ЛЕГІТИМАЦІЇ: КОНТЕКСТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

В останні роки значна кількість вітчизняних вчених досліджує проблематику додаткового оприлюднення облікової інформації про соціальну та екологічну діяльність підприємств за допомогою використання різноманітних моделей та форматів звітування (нефінансового, інтегрованого, соціального, екологічного, кліматичного, ESG-звітування тощо).

Причиною розвитку такого напрямку досліджень стало перенесення світового досвіду у вітчизняне наукове середовище, довоєнний розвиток подібної практики серед вітчизняних підприємств та поступова нормативна регламентація додаткового оприлюднення інформації на міжнародному та регіональному рівнях, зокрема, і в Україні (Звіт про управління).

Переважаюча більшість наявних в даній сфері досліджень присвячені змістовним і формальним аспектам оприлюднення різного виду звітів (яка інформація має бути оприлюднена, за допомогою якого звіту, виходячи з якої системи стандартів (моделей, форматів, методологій тощо) звітування), а також

організаційним засадам додаткового оприлюднення на міжнародному, національному рівні та на рівні окремого підприємства.

На сьогодні серед вітчизняних вчених майже відсутні наукові дослідження, в яких би розкривались теоретичні засади додаткового оприлюднення облікової інформації, що дозволяють розглянути роль даної практики як виду взаємодії підприємства з суспільством та пояснити причини та фактори, які змушують підприємства вдаватись до такої практики, на реалізацію якої мають бути понесені значні витрати.

Однією з теорій, що дозволяє пояснити причини, роль та значення додаткового оприлюднення інформації про вплив підприємства на сталий розвиток суспільства, є легітимізаційна теорія [1, с. 2307], виходячи з якої між підприємствами та стейкхолдерами, як членами суспільства, укладається суспільний договір, що передбачає виникнення у останніх сприйняття або припущення, що підприємства будуть функціонувати відповідно до певних очікувань.

Подібні очікування формуються виходячи з норм, цінностей, переконань і визначень, що превалюють в соціально сконструйованій системі. Відповідність поведінки підприємства очікуванням стейкхолдерів забезпечує її легітимізацію (прагматичну, моральну, когнітивну), внаслідок чого підприємство одержує доступ до обмежених ресурсів, кращі умови діяльності, пільги тощо.

Додаткове оприлюднення облікової інформації про соціальну та екологічну діяльність підприємства разом з іншими управлінськими інструментами може використовуватись для подолання проблем організаційної легітимності (необхідність одержання, підтримка, відновлення), дозволяючи забезпечувати підтримку та довіру стейкхолдерів, виправдання їх очікувань. Роль, змістовне наповнення та форми додаткового оприлюднення підбираються менеджментом в залежності від обраної стратегії подолання кризи організаційної легітимності. Таким чином, система бухгалтерського обліку шляхом забезпечення оприлюднення додаткової інформації виступає інструментом організаційної легітимізації.

Список використаних джерел

1. Deegan C.M. *Legitimacy theory. Despite its enduring popularity and contribution, time is right for a necessary makeover. Accounting, Auditing & Accountability Journal*. 2019. Vol. 32, No. 8. P. 2307-2329.

Essia Ries AHMED

*Doctor of Science in Accounting,
Assistance Professor,
Accounting Department, Faculty of Business,
Karabuk University, Turkey*

THE IMPACT OF DIGITAL PROCEDURES OF ACCOUNTING AND AUDITING ON TAX COLLECTION EFFICIENCY

In the past, auditors would review financial statements and other documents at the conclusion of an accounting period as part of their routine auditing activity. Nonetheless, because of the availability of real-time data and sophisticated monitoring methods in the digital age, auditors may do continuous auditing. Continuous auditing allows auditors to spot irregularities or possible hazards as they arise by continuously monitoring financial transactions. Using technology, auditors can improve internal controls, give prompt feedback, and proactively reduce risks. Thus, the purpose of current study is to examine the digital procedures accounting and auditing on tax collection efficiency. The study uses the quantitative approach via survey 150 usable data based on tax inspectors of Tax Authority in Oman. The hypotheses of the present study utilized its variables via using Smart-PLS statistical instruments. The findings revealed digital procedures accounting and auditing has a significant and positive influence on tax collection efficiency in Omani Tax Authority. The model of the current study might be beneficial to realize digital factors to growth the effectiveness of tax collection. For auditors, the digital era has created a world of opportunities that allow them to provide their clients with more efficiency, accuracy, and value. Through continuous auditing and data analytic, auditors can find valuable insights, minimize risks, and optimize their procedures. However, auditors need to keep up with these technical developments, update their knowledge, and keep a close eye on how the digital world is changing.

Péter BAJNAI

*PhD hallgató
Számveteli és Pénzügyi Intézet, Kontrolling Tanszék
Debreceni Egyetem,
Debrecen, Magyarország*

A GENERATÍV MESTERSÉGES INTELLIGENCIA HASZNÁLATÁNAK ELTERJEDÉSE A MAGYARORSZÁGI KIS- ÉS KÖZÉPVÁLLALKOZÁSOK CONTROLLING FOLYAMATAIBAN

Napjaink egyik legfontosabb gazdasági-társadalmi jelensége a negyedik ipari forradalom, amelyet elsősorban az internet megkerülhetetlenné válása, az azon

keresztül összekapcsolt digitális hálózatok, a fejlett robotizáció, illetve a mesterséges intelligencia rohamos fejlődése jellemeznek [3, 7]. A korábbi ipari forradalmaktól komplexitásában és sebességében is eltér, hatása kifejezetten jelentős lehet az élet számos területére [13] – új technológiáinak elterjedése a vállalati szférában is elindította az úgynevezett digitális transzformációt. A digitális transzformáció egy diszruptív, vagyis zavart, változást, áttörést okozó folyamat, amely az elérhető digitális technológiák felderítését majd azok kihasználását jelenti, a szervezet üzleti modelljének fejlesztése érdekében [6]. Az átalakulást nem kerülheti el a vállalati controlling rendszer sem, sőt, a terület digitalizációja kiemelten fontos annak stratégiai, jövőorientált döntéstámogató jellege miatt. Az adatok alapján tervező, elemző, teljesítménymérő és információszolgáltató controlling funkció a teljes vállalat digitalizációjának egyik tartópillére lehet [5].

Különösen igaz ez a kiemelt nemzetgazdasági fontosságú, de sajátosságaiból adódóan erősen sérülékeny kis- és középvállalkozási szektor esetében. Ahhoz, hogy sikeresen szembe tudjanak nézni a digitális kor kihívásaival, a kkv-knak nem csupán hatékonyan működő controlling rendszerrel kell rendelkezniük, hanem figyelmet kell fordítaniuk arra is, hogy a terület illeszkedjen a digitalizáció elvárásaihoz. Azok a vállalkozások, amelyeknek sikerül időben bővíteni controlling eszköztárukat és fejleszteni digitális kompetenciáikat, jó helyzetben lesznek ahhoz, hogy kihasználhassák a fejlett adatelemzés vagy a mesterséges intelligencia előnyeit [2]. A terület sikeres digitális transzformációja növelheti a controlling tevékenység minőségét és gyorsaságát, ezáltal javítva a vezetői döntéshozatalt [1]. A kkv szektor azonban hátrányos helyzetből indul: a szűkös anyagi források, a specializált IT részleg hiánya, valamint a vezetők konzervativizmusa és kevés technológiai ismerete mind hátráltathatják az átalakulást [10].

A controlling terület digitalizációja hat fő dimenzió körül ragadható meg: mennyire támogatja a teljes vállalat digitalizációját, valamint a saját tevékenységén belül mennyire digitalizáltak a folyamatok, a módszerek, a technológiai eszközök és az adathasználat [4]. A technológiai eszközök között megjelennek az integrált vállalatirányítási rendszerek, az automatizációt segítő RPA alkalmazások, az adatelemzést és –vizualizációt támogató üzleti intelligencia megoldások, illetve a mesterséges intelligencián alapuló eszközök is.

Norén és Alldén [8] svédországi controllerek részvételével folytatott kutatásuk alapján megállapítják, hogy a szakemberek mesterséges intelligencia alatt a napjainkban elérhető egyik legérettebb, de mindenképpen legnépszerűbb ilyen jellegű megoldást, a generatív mesterséges intelligencián alapuló ChatGPT-t értik.

A generatív AI olyan gépi tanuláson alapuló eszközöket takar, melyek hatalmas mennyiségű adat alapján tanulva képesek szöveges és audiovizuális outputot generálni a megfelelő felhasználó parancsok alapján. A generatív AI megoldások természetes nyelv-feldolgozó modellnek (NLP – „Natural Language Processing”) tekinthetők, vagyis képesek feldolgozni és megérteni akár kevésbé strukturált nyelvi szövegeket is,

hogy az alapján koherens válaszokat adjanak [11]. Ezen képességei kihasználhatók a controlling területén is, például az ismétlődő feladatok automatizálására, jelentések generálására és elemzésére, anomáliák kiszűrésére vagy mintázatok felismerésére [15], de a chatbotok és hangvezérelt virtuális asszisztensek akár automatizált, valós-idejű döntéstámogatási feladatokat is elláthatnak [9]. A kkv-k számára vonzó lehet, hogy bizonyos alkalmazások akár ingyenesen is elérhetőek, vagy pedig felhőalapú platformokon keresztül jelentős infrastrukturális beruházás nélkül is bevezethetők [14], azonban ahogy Soni [12] megállapítja, a generatív AI ad-hoc módon történő alkalmazása nem biztosít közvetlen teljesítménynövekedést, használata akkor lehet sikeres, ha az egy nagyobb, integrált rendszer részeként történik.

A magyarországi kis- és középvállalkozásoknál megjelenő controlling terület digitalizációjának vizsgálata céljából kérdőíves kutatás zajlott 2023 decemberében és 2024 januárjában. A méretkategóriák és területi megoszlás tekintetében reprezentatív minta 244 vállalati vezető és controller válaszait tartalmazza, amely alapján képet kaphatunk a generatív AI controlling területen való használatának jelenlegi szintjéről, valamint arról, hogy az egyes szakemberek véleménye szerint mennyire lesz fontos a technológia 5-10 év múlva a controlling tevékenység során. A kérdések öt fokozatú Likert-skálákat alkalmaztak.

Összehasonlítva más fontos eszközökkel, például az ERP-rendszerekkel, az fejlett analitikai üzleti intelligencia megoldásokkal és az automatizációs RPA-eszközökkel, az eredmények rávilágítanak, hogy a generatív AI alkalmazási szintje minden egyéb eszközhöz képest elmarad (1,85-ös átlagos érték) – jövőbeli fontosságát azonban a válaszadók magasabbra értékelik (3,91), megelőzve ezzel például az RPA-alkalmazásokat.

A vállalati méret hatását vizsgálva megállapítható, hogy a generatív AI használata és várt fontossága tekintetében is különbség mutatkozik a kisvállalkozásokat és a középvállalatok között – az utóbbi csoport mindkét esetben magasabb átlagos értéket mutat. A gazdasági szektorok vonatkozásában jelentős különbségek nem mutatkoznak, de a várt fontosság tekintetében alacsony eltérés látható az szekunder, ipari szektorban működő vállalkozások javára. A régiós átlagok alapján megállapítható, hogy az Észak-Alföldön és a Nyugat-Dunántúlon áll a legmagasabb, a Dél-Alföldön és a Dél-Dunántúlon pedig a legalacsonyabb szinten a generatív AI használata. A vállalkozások üzleti pozíciója és környezetének bizonytalansága tekintetében egyértelmű mintázat rajzolódik ki: a jobb üzleti pozíció és könnyebben előrejelezhető jövőbeli helyzet a generatív AI magasabb használati szintjével és jövőben várt fontosságával jár együtt.

A technológia gyakoribb használata (és jelentőségének magasabban értékelése), valamint a vállalat controlling rendszerének magasabb hatékonysága között is megfigyelhető a kapcsolat.

A felhasznált irodalom listája

1. Becker W., Nolte M.: Die Rolle des Controllings im Rahmen der Digitalisierung Funktionen, Aufgaben und Instrumente. In Becker W., Eierle B., Fliaster A., Ivens B., Leischnig A. Pflaum, A. and Sucky E. (eds): Geschäftsmodelle in der digitalen Welt. Wiesbaden, Springer Fachmedien, 2019. o. 75-89.
2. Cleary P., Quinn M., Rikhardsson P., Batt C.: Exploring the links between IT tools, management accounting practices and SME performance: perceptions of CFOs in Ireland. Accounting, Finance & Governance Review, 2022.
3. Geissbauer R., Vedso J., Schrauf S.: Industry 4.0: Building the digital enterprise. Pricewaterhouse-Coopers LLP, Németország, 2016.
4. Keimer I., Egle U.: Digital Controlling: Basics for the Successful Digital Transformation in Controlling. In The Digitalization of Management Accounting: Use Cases from Theory and Practice Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden, 2023. o. 1-14.
5. Marciniak R., Móricz P., Baksa M.: Lépések a kognitív automatizáció felé: Digitális átalakulás egy magyarországi üzleti szolgáltatóközpontban. Vezetéstudomány / Budapest Management Review, 2020. 51(6), o. 42-55.
6. Matt, C., Hess T., Benlian A.: Digital Transformation Strategies. Business & Information Systems Engineering, 2015. 57(5) o. 339-343.
7. Nagy J.: Az ipar 4.0 fogalma és kritikus kérdései – vállalati interjúk alapján. Vezetéstudomány - Budapest Management Review, 2019. 50(1) o. 14-26.
8. Norén G., Alldén S.: The development of artificial intelligence (AI) within the management accounting and control profession. Umea School of Business, Economics and Statistics, 2023.
9. Olujimi P.A., Ade-Ibijola A.: NLP techniques for automating responses to customer queries: a systematic review. Discover Artificial Intelligence, 2023. 3(1)
10. Palomino M. N., Frezatti F.: Role conflict, role ambiguity and job satisfaction: Perceptions of the Brazilian controllers. Revista de Administração (São Paulo), 2016. 51, o. 165-181.
11. Sætra H. S.: Generative AI: Here to stay, but for good?. Technology in Society, 2023. 75, 102372.
12. Soni V.: Impact of Generative AI on Small and Medium Enterprises' Revenue Growth: The Moderating Role of Human, Technological, and Market Factors. Reviews of Contemporary Business Analytics, 2023. 6(1), o. 133-153.
13. Xu M., David J. M., Kim S. H.: The fourth industrial revolution: Opportunities and challenges. International Journal of Financial Research, 2018. 9(2), o. 90-95.
14. Zhao J., Zhang L., Zhao Y.: Informatization of accounting systems in small-and medium-sized enterprises based on artificial intelligence-enabled cloud computing. Computational Intelligence and Neuroscience, 2022, o. 1-9.
15. Zhao J., Wang X.: Unleashing efficiency and insights: Exploring the potential applications and challenges of ChatGPT in accounting. Journal of Corporate Accounting & Finance, 2024. 35(1), o. 269-276.

Maryna BORODINA

*PhD student of the second (master's) level of higher education,
Kherson National Technical University,
c. Khmelnytskyi, Ukraine*

Scientific supervisor:

Olena YEREMIAN

*PhD in Economics, Associate Professor;
Associate Professor of the Department of Finance,
Accounting and Taxation,
c. Khmelnytskyi, Ukraine*

DIGITALIZATION OF ACCOUNTING IS AN IMPORTANT AND NECESSARY STAGE IN BUSINESS MANAGEMENT

Digital transformations have led to changes in all spheres of social and economic life, which has also affected the business activities of business entities. They have led to a significant reorientation of the business development trajectory both at the micro level and at the regional and global levels. The virtualization of business processes requires changes in organizational and methodological support for accounting and reporting. Digitalization also causes changes in the formation of the competencies of specialists required in modern business conditions. In this context, the digitalization of accounting is becoming an important and necessary step in business management, as it allows to increase the speed and accuracy of accounting for business transactions and reduce the risks associated with the security of accounting data. In Ukraine, quite a few businesses have already started using digital technologies for accounting, but many still do not have a sufficient level of digital readiness.

In terms of technical solutions, business entities use specialized computer accounting systems mainly in three areas [1, p. 130]:

- traditional "boxed" accounting automation systems (1C: Enterprise, Parus, ISpro, etc.)
- systems for providing electronic reporting and exchange of electronic documents ("ME.Doc", "Art-Zvit Plus", etc.)
- software services for accounting based on cloud technologies ("Accounting SaaS", "iFin", "MASTER: Accounting", "cloud" solutions for "1C: Enterprise").

One of the most significant innovations in accounting is the introduction of so-called cloud technologies. Cloud technologies are not only storage but also processing of various information remotely, i.e. on servers on the Internet. These technologies can provide their users with accounting, management systems, corporate e-mail and document management. The elements of digitalization include electronic document

management, electronic banking, and electronic government services, i.e., the improvement of our life.

Thus, electronic document management allows combining the input of primary information on business transactions with the processes of generating relevant information, which, after creating an electronic document, is automatically entered into an electronic database of business transactions (for example, information on the sale of goods is entered into this database after issuing an electronic invoice to the buyer, information on payment - after the completion of the formation of electronic data) [2].

It can also be noted that in the near future, the accounting industry will face innovative changes, the key catalysts of which will be artificial intelligence (AI), blockchain, and BigData [3].

AI and blockchain are two different technologies that can be used to digitalize accounting, in particular the process of documenting and workflow. AI is an emerging technology that allows computers to perform tasks that typically require human intelligence, such as pattern recognition, speech understanding, and decision making. Specifically in accounting, AI can be used to automate many routine processes, such as expanding the metadata of accounting documents in electronic form adding an electronic digital signature to ensure that an electronic document has legal, organizational and procedural force adding labels to determine the range of officials involved in the formation, approval and processing of a document adding details of non-financial information in a combination of various reference books and measures (including virtual asset valuation units and

A blockchain, on the other hand, is a distributed database technology that allows information to be stored and exchanged without the need for trust in a centralized party. In accounting, blockchain can be used to create secure and unalterable records that can be used to confirm financial transactions and other accounting data.

BigData is a program that is a set of methods, approaches, and tools for processing large amounts of data. This technology is currently being successfully used to collect and analyze information about businesses on the World Wide Web. The use of Big Data as input to the accounting system allows to improve approaches to the qualitative characteristics of accounting information.

One relevant issue is that as digital technologies are introduced into business processes, the requirements for training accounting professionals who must keep pace with technological progress are also changing. This requires an optimal balance of technical skills, knowledge and abilities, as well as mathematical abilities and knowledge of the latest technologies. Therefore, based on the generalization of all the processes of rapid development of society, it is necessary to form a list of in-demand competencies in accordance with the requirements of the digital economy on the example of financial and accounting specialties. Thus, the labor market in the context of digital transformation creates a demand for accountants who, in addition to in-depth

knowledge of the specialty and knowledge of foreign languages, must have the skills of virtual collaboration, creative thinking, professional responsibility, flexibility and adaptability to change.

In summary, it should be noted that accounting is the core of the information system that provides most of the information generated in the economic information system, and accountants are the authors of providing high-quality information that forms the basis for processing and analysis. Today, the domestic business space is actively implementing electronic services and systems that facilitate the digitalization of accounting and ensure higher reliability of reporting. On a positive note, a number of regulatory documents have been adopted at the state level that regulate the use of digital technologies in the preparation and transmission of accounting and reporting information. Thus, in the digital economy, the transformation of accounting in accordance with the new needs of the era of general digitalization is a necessary stage of its development.

References

1. Odnovolyk V. I. *Software for accounting and reporting: market analysis and functionality. Accounting, analysis and audit: problems of theory, methodology, organization.* 2016. № 2. C. 128-135.
2. *Blockchain in accounting: website URL: <https://nexia.dk.ua/blokchein-i-bukhhalterskyi-oblik/> (accessed February 25, 2024).*
3. *The impact of digital technologies on accounting: website URL: <http://www.eu4business.eu/uk/news/vplyv-cyfrovyh-tehnologiy-nabuhgalterskyi-oblik-seminar-starep-rozglyadaye-mozhlyvi-vyklyky> (accessed February 24, 2024).*

Eleonóra BUDAI

*PhD, közgazdaságtudományok doktora, egyetemi adjunktus,
Pénzügy és Számvitel Intézet,
Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar;
Pécs, Magyarország*

Péter DOBAY

*CSc, közgazdaságtudományok kandidátusa, Professor Emeritus,
Kvantitatív Menedzsment Intézet,
Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar;
Pécs, Magyarország*

IMMATERIÁLIS VAGYONELEMEK A SZÁMÍTÓGÉPES PROGRAMOZÁSSAL FOGLALKOZÓ MAGYAR MKKV-K SZÁMVITELI BESZÁMOLÓIBAN

Az immateriális vagyonelemek a globális trendek szerint egyre nagyobb jelentőségre tettek szert szinte minden szektorban az elmúlt évtizedekben és ez a tendencia folytatódni látszik. A nemzetközi szakirodalom és az elemzések alapján a működő vállalkozások vagyonának egyre nagyobb hányadát alkotják a nem materiális összetevők. Különösen igaz ez azokban az iparágakban, amelyek tevékenységében a tudástőke elemei kiemelt jelentőséggel bírnak. Az IT szektor jellemzően tőzsdén jegyzett cégei is emiatt kerültek az elemzések középpontjába. A legtöbb sztereotípiát pedig ezen elemzések alapján került a köztudatba. Ilyen például az is, hogy egy számítógépes programozással foglalkozó vállalkozás vagyonában meghatározónak gondolják az immateriális vagyonelemeket, illetve az immateriális vagyonelemek meglétét és növekedését látják az eredményes működés garanciájának.

A tőzsdén jegyzett cégek kibocsátása a GDP szempontjából vitathatatlanul meghatározó jelentőségű, ugyanakkor tagadhatatlan, hogy az Európai Unióban működő vállalkozások 99 %-a mikro-, kis- és középvállalkozás (MKKV), amelyek többsége nem jegyzett egyik ország tőzsdéjén sem. A kutatóknak ennek ellenére csak kisebb hányada fordít figyelmet a tőzsdén nem jegyzett vállalkozásokra.

Kutatásunkban a magyar piacon működő, tőzsdén nem jegyzett, számítógépes programozási tevékenységet végző vállalkozásokra fókuszáltunk. A Céginformáció.hu Scholar adatbázisa alapján 8 213 olyan céget azonosítottunk, amely 2013 és 2023 között aktív státusszal rendelkezett. Ezen cégekből először 1000 céget választottunk ki véletlenszerűen és ezt a mintát elemeztük. Célunk a számviteli beszámolók adatai alapján annak vizsgálata volt, hogy a jellemzően tőzsdei IT cégekre kiterjedő kutatásokból eredő sztereotípiák igazak-e, általánosíthatóak-e a magyar MKKV-kra. Nem konkrét mutatószámokat kerestünk, hanem olyan mintázatokat próbáltunk azonosítani, amelyek az állításokat alátámasztják, vagy cáfolják. Kutatásunk során kontroll csoportnak a Budapesti Értéktőzsde (BÉT) által az ún. BÉT 50-be –

prosperáló és tőzsdei bevezetésre esélyes cégek közé – 2016 és 2021 között beválasztott 12 számítógépes programozást alaptevékenységként megjelölő cég adatait tekintettük. Kutatásunk során a sztereotíp állításokkal szembeni ellentmondásokat azonosítottunk. A megállapításaink a magyar MKKV-kra vonatkozóan értelmezhetőek, azok kiterjesztése más országban működő cégekre nem képezte jelen vizsgálatunk tárgyát. A kutatási eredmények hasznos információt jelenthetnek mind a szabályozást végzők, mind a támogatások feletti döntéshozók, mind az oktatók valamint a gyakorló szakemberek számára.

Оксана БУДЬКО

д.е.н., професор

завідувач кафедри фінансів та обліку

Дніпровський державний економічний університет

м. Кам'янське, Україна

ESG-ЗВІТНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах довести інформацію зацікавленим особам про ефективність бізнесу неможливо без надання даних про екологічне, соціальне та корпоративне управління компанією (ESG). За цих умов виникає необхідність формування ESG-звітності, яка надасть зацікавленим особам інформацію про екологічні, соціальні та управлінські аспекти діяльності компанії.

При складанні ESG-звітності визначаються та оцінюються такі аспекти: екологічні (викиди вуглекислого газу, відповідальне поводження з природними ресурсами, сортування сміття, забруднення, відходи, вплив на біорізноманіття), соціальні (справедливі умови праці, права людини, медичне страхування персоналу, навчання персоналу, прийом на роботу осіб з інвалідністю, благодійність, гендерний склад компанії, співпраця з громадськістю) та управлінські (принципи та підходи до корпоративного управління).

Це потребує використання певних систем та стандартів, які надають вказівки по структуруванню інформації, її підготовці та визначають вимоги щодо аспектів за кожною темою ESG, включаючи перелік показників для виміру успішного впровадження принципів сталого розвитку у практику діяльності компанії. Найбільш використовуваними є стандарти GRI, стандарти ISO (ISO 9000 (визначає аспекти якості), ISO 14000 (визначає екологічні аспекти), ISO 26000 (визначає аспекти, пов'язані із соціальною відповідальністю компаній)), Звіт про прогрес у межах Глобального договору, галузеві стандарти SASB (визначають екологічні, соціальні та управлінські аспекти, які мають вплив на фінансові аспекти діяльності компаній у 77 галузях) та ін. На сьогодні 96 % із

250 провідних світових компаній (G250) складають звіти зі сталого розвитку та ESG [1]. Результати дослідження також показали, що тенденціями, які прослідковуються у звітності, є збільшення обсягу інформації, яка торкається кліматичних ризиків, втрат біорізноманіття та відображення кількісних показників, що характеризують досягнення у сфері сталого розвитку.

Водночас слід зазначити, що в Україні впровадження принципів ESG поки що не знайшло належного поширення. На сьогодні проблемами у підготовці ESG-звітності є нерозуміння суті такої звітності та її впливу на зростання вартості капіталу, відсутність чітких рекомендацій щодо формування звіту, відсутність визначеного переліку кількісних і якісних показників, які мають бути розкриті у звітності, а також уніфікованих методик їх визначення. У результаті оцінки ESG-аспектів (соціальних, екологічних та управлінських чинників) 50 найбільших платників податків та компаній, які добровільно приєдналися до оцінювання, було визначено, що у ТОП-10 увійшли 5 державних та 5 приватних компаній. При цьому середній рівень розкриття інформації за показниками ESG становить 32 %, а у компаній, які увійшли до ТОП-10 – понад 60 % [2]. Найбільш висвітлюваними є загальні відомості про компанію, інформація про захист довкілля та відносини із суспільством. Водночас питаннями, які менше або практично не висвітлюються, є питання про права людини, впровадження КСВ у ланцюжок постачання, лідерство керівництва.

Важливим кроком в упорядкуванні рекомендацій щодо формування ESG-звітності є прийняття Директиви щодо корпоративної звітності про сталий розвиток (CSRD), яка передбачає формування комплексної звітності про екологічні, соціальні та управлінські аспекти діяльності компанії, що надасть інформацію про ризики і можливості сталого розвитку та сприятиме створенню вартості більш стійким способом для людей і планети у цілому. Ця директива вимагає розкриття у звітності великого обсягу інформації про результати функціонування компаній у сфері сталого розвитку. Вимоги щодо розкриття інформації встановлюють Європейські стандарти звітності про сталий розвиток (ESRS). На сьогодні вони налічують 12 стандартів, які поділяються за групами: стандарти, які охоплюють питання, пов'язані з довкіллям (ESRS-E) (E1 – Зміна клімату; E2 – Забруднення; E3 – водні та морські ресурси; E4 – біорізноманіття та екосистеми; E5 – використання ресурсів та циркулярна економіка), стандарти, які розкривають питання, пов'язані із соціальною сферою (ESRS-S) (S1 – Власний персонал; S2 – Працівники у ланцюгу створення вартості; S3 – Громади під впливом; S4 – Споживачі та кінцеві користувачі), стандарт, який охоплює питання корпоративного управління (ESRS-G) (G1 – Ділова поведінка) та 2 стандарти, які торкаються загальних питань. На етапі прийняття знаходяться стандарти «Секторальні стандарти» і «Стандарти МСБ (малого і середнього бізнесу)». Ці стандарти набувають чинності для річних звітів за 2024 рік і вимагають розкриття інформації про ризики і можливості, які виникають у

процесі діяльності компанії та які впливають на вартість капіталу, напрями фінансування та грошові потоки.

Під дію CSRD попадають компанії, на які вже поширюється Директива про нефінансову звітність (NFRD) та які повинні підготувати звіт за 2024 рік й оприлюднити його у 2025 році. А вже з 1 січня 2025 р. ця Директива поширюватиметься на великі компанії, якщо вони відповідатимуть двом із трьох таких умов: валюта балансу має складати не менше 20 млн. євро, чистий дохід має складати не менше 40 млн. євро, середньооблікова чисельність персоналу має становити не менше 250 осіб. Малі і середні підприємства, орієнтовані на ринок капіталу, мають виконувати вимоги CSRD з 1 січня 2026 року з обов'язковим звітуванням у 2027 р. Крім того, під цю Директиву підпадають також компанії, які знаходяться за межами Євросоюзу (ЄС). Для них основним критерієм є значна присутність у ЄС (чистий оборот понад 150 млн. євро в ЄС та наявність хоча б однієї дочірньої компанії або філії в ЄС). Крім того, ще однією умовою є розміщення цінних паперів на європейських біржах, незалежно від того, чи заснований емітент у ЄС [3].

Слід також зазначити, що у 2023 р. були прийняті стандарти фінансової звітності зі сталого розвитку: IFRS S1 «Загальні вимоги до розкриття фінансової інформації, пов'язаної зі сталим розвитком» та IFRS S2 «Розкриття інформації, пов'язаної з кліматом», що також є важливим подальшим кроком у розробці рекомендацій щодо складання ESG-звітності.

Складання ESG-звітності надає такі переваги компаніям: чітке розуміння ризиків і можливостей та ефективне управління ними; встановлення взаємозв'язків між фінансовими та нефінансовими показниками; визначення стратегії діяльності компанії; уникнення екологічних та соціальних втрат; свідоме використання природних ресурсів; підвищення довіри до бренду компанії; надання інформації зацікавленим особам про цінності, яким слідує компанія та її сталий розвиток.

Таким чином, складання ESG-звітності забезпечує ідентифікацію, вимір та оцінку екологічних, соціальних й управлінських ризиків і впливів та надає інформацію зацікавленим сторонам про рівень реалізації цілей сталого розвитку компанії.

Список використаних джерел

1. Big shifts, small steps. Survey of Sustainability Reporting 2022. 81 p. URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/xx/pdf/2022/10/ssr-small-steps-big-shifts.pdf> (дата звернення 23.02.2024 р.)
2. Індекс ESG прозорості компаній України. URL: <https://index.cgpa.com.ua/> (дата звернення 25.02.2024 р.)
3. Директива ЄС про корпоративну звітність зі сталого розвитку (CSRD). URL: <https://kpmg.com/ua/uk/home/insights/2023/03/get-ready-for-a-new-level-of-esg-reporting.html> (дата звернення 25.02.2024 р.)

Alexandra Ildikó VARGA

PhD hallgató
Debreceni Egyetem
Debrecen, Magyarország

TERVEZÉS ÉS ELLENŐRZÉS – PREVENTÍV ÉS REAKTÍV SZEMLÉLET A KÖZPÉNZÜGYEKEL TÖRTÉNŐ GAZDÁLKODÁS GYAKORLATÁBAN

Az intézményi menedzsmentet támogató rendszerek és folyamatok – kiemelten a tervezés és az ellenőrzés- célja a hatékony gazdálkodás elősegítése, valamint az erőforrások optimális felhasználásának biztosítása.

A tervezés kalkulációk és elemzések készítésével támogatja a szervezet vezetőit a jövőbeli stratégiák kidolgozásában. A tervezés – amely kalkulációk és elemzések készítésén keresztül támogatja a vezetőket a jövőbeli stratégiák kidolgozásában – egy dinamikus folyamat, amely folyamatos nyomon követést, mérést és értékelést igényel.

Ezt a célt hivatott szolgálni az ellenőrzés, amely tényfeltáró, értékelő tevékenysége révén a tervezés során felállított víziók, előzetes beszámoló elemek elérésének fokát értékeli. Fontos része az irányítási folyamatnak, mivel segíti a szervezeteket a fejlesztendő területek azonosításában.

A kutatásom célja áttekintő képet nyújtani a jogszabályok adta lehetőségekről, valamint a jelenleg alkalmazott gyakorlatról. Célkitűzésem feltárni a ma Magyarországon a közszférában alkalmazott tervezési és ellenőrzési módszereket, valamint felhívni a figyelmet azokra a hiányosságokra, amelyek tekintetében van tere a fejlődésnek a hatékony gazdálkodás elősegítése érdekében.

A kutatási eredmények rámutatnak arra, hogy a közszféra tervezése nem követi le a 21. század technológiai változásait, továbbra is fentről-lefelé irányú és rugalmatlan. A tervezés jellemzően az éves költségvetést és annak intézményi alábontását jelenti.

Az Állami Számvevőszék és a Magyar Államkincstár ellenőrzéseihez a szükséges jogszabályi és intézményi feltételek rendelkezésre állnak, lehetőségük van a jogszabályi megfelelés, valamint a teljesítmény ellenőrzésére.

A gyakorlatban az elmúlt években az előbbi volt jellemző, amelynek szükségszerű eredménye, hogy az intézmények könyvvézetése és beszámolója megfelel a jogszabályi előírásoknak, azonban azok hatékonyságát, eredményességét és célszerűségét és ezáltal annak tervhez való viszonyát csak korlátozottan vizsgálja.

Лідія ВОЛОЩУК

*д.е.н., професор,
завідувач кафедри обліку, аналізу і аудиту,
м. Одеса, Україна*

Антон КУЧЕРЕВСЬКИЙ

*студент 2-го курсу
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна*

ПРОБЛЕМИ ПОПИТУ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 071 «ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ»: СТАТИСТИКА ВСТУПНИХ КАМПАНІЙ

Спеціальність 071 «Облік і оподаткування» завжди була актуальною та гарантувала здобувачу постійну, надійну роботу. Саме вона навчає основам бухгалтерії, фінансів, аналізу та аудиту. Студентам, які випускаються з ЗВО за спеціальністю «Облік і оподаткування», відкриваються двері у великі компанії, підприємства та аудиторські фірми. Водночас, розглядаючи сьогодення, бачимо, що попит серед абітурієнтів на дану спеціальність зменшився, зокрема внаслідок й повномасштабної війни. Починаючи з 2021 року можна прослідкувати стійку динаміку щодо зменшення набору студентів на бакалаврські освітні програми з обліку та оподаткування.

Так, за даними інформаційної системи Єдиної державної електронної бази з питань освіти, можна простежити стійку тенденцію до зниження кількості поданих заяв за роки воєнного стану. В таблиці 1 наведено дані щодо динаміки поданих заяв на денну форму навчання бакалаврату на базі ПЗСО за визначеними 5-ма регіонами-лідерами вступних компаній за спеціальністю 071.

Таблиця 1.

Статистика заяв вступників на 1-й рівень вищої освіти денної форми навчання на базі ПЗСО за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування» (за даними ЄДЕБО)

Регіон	Кількість заяв вступників за роками		
	2021	2022	2023
м. Київ	3361	1 137	1 279
Дніпропетровська область	855	417	374
Львівська область	1577	662	744
Одеська область	599	281	230
Харківська область	1308	230	240
Всього по Україні	11949	4895	5236
% до загальної кількості заяв	1,20	0,88	0,81

Отже, в 2023 році, незважаючи на деяке зростання кількості заяв в цілому по Україні, вона склала 43,8% від рівня 2021 року. Звичайно, скорочення кількості заяв вступників за останні 2 роки є загальнонаціональним трендом не тільки в межах окремої спеціальності. Так, кількість заяв в цілому знизилась в 2023 році на 351455 або на 35,3% порівняно з 2021 р. Водночас, бачимо, що зниження попиту на спеціальність «Облік і оподаткування» серед абітурієнтів випереджає зниження попиту на вступ до зво взагалі. Це віддзеркалюється й у частці заяв на спеціальність 071 в загальній кількості заяв на денну форму бакалаврату, що знизилась з 1,2% у 2021 році до 0,8% у 2023 році.

Аналізуючи дані на прикладі окремих зво, що є й лідерами національних вступних кампаній за кількістю заяв, та мають потужні школи підготовки з спеціальності 071 «Облік і оподаткування», спостерігаємо аналогічну картину зниження попиту на спеціальність (рис.1). Хоча прослідковуються й певні регіональні відмінності, що в цілому відповідають загальнонаціональним трендам, коли регіони більш віддалені від зони бойових дій є об'єктивно більш привабливими для абітурієнтів. Це, зокрема, обумовлює незначне зростання кількості заяв в 2023 році порівняно з 2022 роком у м. Київ та Львівській області.

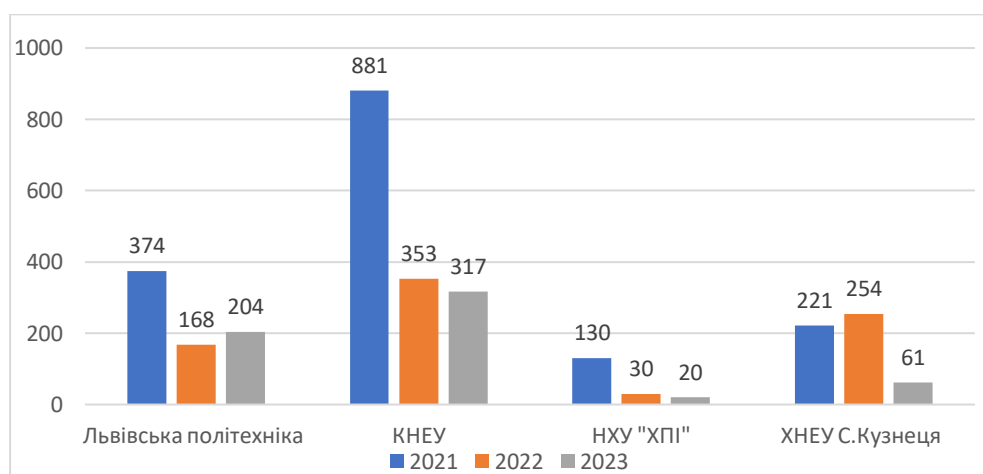

Рис. 1. Динаміка поданих заяв до деяких провідних університетів з підготовки фахівців з обліку і оподаткування

Звичайно, кількість реальних вступників набагато нижча за кількість поданих заяв абітурієнтів, що наочно видно на даних Одеської політехніки (рис.2).

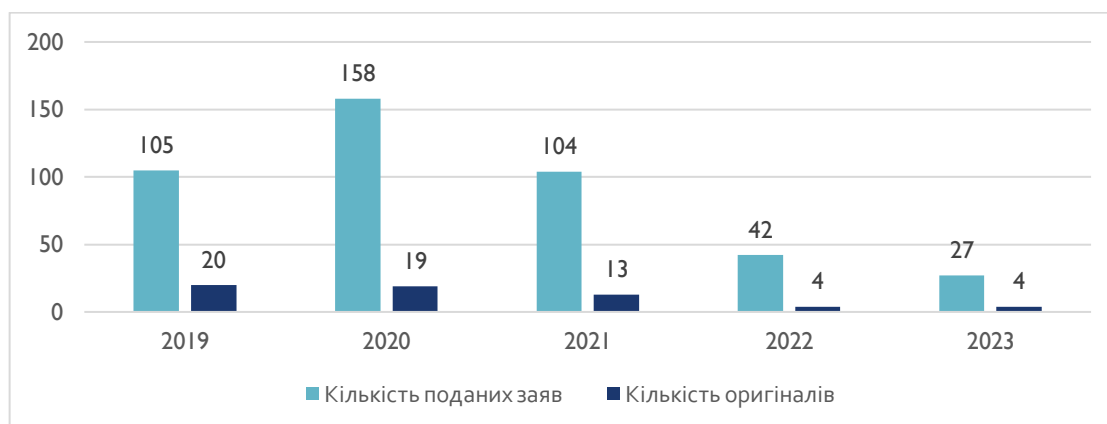

Рис. 2. Статистика вступу на спеціальність 071 в Одеській політехніці, бакалаврат, денна форма навчання на базі ПЗСО.

Причин такої різниці багато, але переважно це обмежена кількість місць держзамовлення та високий прохідний бал в рамках широкого конкурсу за всіма спеціальностями галузі, вартість контракту, низький прохідний бал в інших галузях освіти, що дозволяє там вступити на бюджет. І цей останній чинник «скасування заяви» на користь іншої спеціальності особливо простежувався останні 2 роки.

Підводячи підсумки під сумною статистикою слід зазначити, що встановлена тенденція унеможливорює випуск достатньої кількості висококваліфікованих кадрів, що вже найближчими роками може призвести до «кадрового голоду» на ринку праці в сфері бухгалтерії та аудиту.

Про це вже зазначають фахівці-практики, а підтвердженням існуючого попиту на відповідних спеціалістів є дані Національного агентства кваліфікації та сайтів працевлаштування. Зокрема, тільки на Work.ua станом на 08.03.2024 р. лише за запитом «бухгалтер» в м. Одеса нараховувалось 265 вакансій, а по всій Україні – майже 3,5 тисячі.

Існуючі диспропорції між попитом абітурієнтів на спеціальність 071 «Облік і оподаткування» та попитом роботодавців на випускників цієї спеціальності вже зараз закладають суттєві проблеми забезпечення післявоєнного економічного відновлення країни.

Лідія ВОЛОЩУК

*д.е.н., професор,
завідувач кафедри обліку, аналізу і аудиту,
м. Одеса, Україна*

Ігор ЯКИМЧУК

*аспірант
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗБУДОВИ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В КОНТЕКСТІ ДЕТЕРМІНАНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Запровадження парадигми управління в контексті детермінант сталого розвитку (відповідно до Цілей сталого розвитку ООН 2015 р.) актуалізує питання формування системи відповідного інформаційно-аналітичного забезпечення, зокрема її обліково-аналітичного інструментарію. Наразі Національна система Цілей сталого розвитку (ЦСР) в Україні містить 86 завдань, реалізація яких обліковується за 185 індикаторами. І доволі суттєва частка цих індикаторів безпосередньо залежить від діяльності промислових підприємств, зокрема інноваційно-активних. Отже, цільові значення таких індикаторів, тенденції їх змін відповідно до Національних програм щодо ЦСР, мають бути враховані системою управління підприємством в якості певних орієнтирів розвитку [1].

Це обумовлює необхідність розбудови на підприємствах системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління діяльністю в контексті детермінант сталого розвитку. Зокрема, одним з елементів такої системи вважається Звіт про управління. Водночас, існуючі методичні рекомендації Мінфіну щодо його складання власне ще не враховують порядку денного Національної системи цілей сталого розвитку, адже остання стала формуватися з 2019 року. Його удосконалення з урахуванням потенційних вимог стандартів звітування за цілями сталого розвитку потребує створення масивного обліково-аналітичного підґрунтя.

Розбудова системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління діяльністю підприємства в контексті детермінант сталого розвитку має ґрунтуватись на парадигмі обліку сталого розвитку. Це передбачає охоплення всією системою господарського обліку підприємства не тільки економічної, но і екологічної та соціальної сфер його діяльності – від збору інформації до етапу формування та використання звітності [2].

Враховуючи те, що цілі сталого розвитку окреслені певною системою цільових індикаторів, крім підсистем обліку та аналізу (як системоутворюючих)

система інформаційно-аналітичного забезпечення управління діяльністю підприємства в контексті детермінант сталого розвитку має включати й підсистему планування (зокрема, бюджетування).

Отже, така система має виконувати функції обліку, планування, аналізу, контролю та аудиту та відповідні їм завдання на меті забезпечення керівництва та стейкхолдерів необхідною інформацією для ухвалення відповідних управлінських рішень в контексті детермінант сталого розвитку. Функціонування системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління діяльністю підприємства в контексті детермінант сталого розвитку має забезпечити процеси безперервного та цілеспрямованого збору, реєстрації, узагальнення, оброблення, критичної оцінки, контролю та аналізу інформації в тріаді «економічна-соціальна-екологічна», обґрунтування відповідних управлінських рішень на меті формування економічної та соціо-екологічної ефективності.

Відтак, система інформаційно-аналітичного забезпечення управління діяльністю підприємства в контексті детермінант сталого розвитку - це комплекс підсистем обліку, планування, аналізу, контролю та аудиту, які є тісно взаємопов'язаними через інформаційні потоки та забезпечують формування та передачу оперативної якісної обліково-аналітичної інформації в економічній та соціо-екологічній сферах для забезпечення обґрунтованості та ефективності прийняття управлінських рішень у системі управління за цілями сталого розвитку, зокрема в розрізі економічної, соціальної та екологічної складових.

Для інноваційно-активного підприємства така система має також передбачати (наділяти більшої уваги) виконання функцій планування, обліку, планування, аналізу, контролю та аудиту, формування та використання якісної обліково-аналітичної інформації щодо впливу результатів інноваційної діяльності (економічних, соціальних, екологічних) в контексті завдань за цілями сталого розвитку не тільки стосовно внутрішнього, але й зовнішнього середовища діяльності. Адже, узагальнення задекларованих на міжнародному та вітчизняному рівнях формулювань завдань та цільових кількісних індикаторів за 17 цілями сталого розвитку дозволяє підсумувати, що більшість з них має досягатися за рахунок впровадження інновацій.

Внаслідок означених вище завдань особливістю системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління діяльністю підприємства в контексті детермінант сталого розвитку є зміст обліково-аналітичної інформації, що має віддзеркалювати параметри сталого розвитку. Ця особливість й обумовлює структуру системи (рис.1).

Рис.1. Спрощена структурна схема системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління діяльністю інноваційно-активного підприємства в контексті детермінант сталого розвитку

Вирішення завдань формування системи потребує розв'язання існуючих організаційно-методичних проблем як у системі господарчого обліку – на шляху її трансформації в систему обліку сталого розвитку, так і у системах економічного аналізу, планування та контролю. Відтак, це завдання має стратегічний характер та потребує глибинних досліджень та розробок.

Список використаних джерел

1. Волощук Л.О., Якімчук О.І., Маневич А.О. Статистика сталого розвитку як елемент інформаційно-аналітичного забезпечення управління підприємством. Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України (в умовах воєнного стану та поствоєнний період): Матеріали XVII Всеукраїнської науково-практичної конференції (10-11 листопада 2023 року). — Одеса: Національний університет «Одеська політехніка», 2023.
2. Сокіл О.Г. Обліково-аналітичне забезпечення сталого розвитку аграрного підприємництва: теорія, методологія, практика: дис. доктора економ. наук : 08.00.09. Київ: Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки" НААН, 2018.

Вероніка ГАНУСИЧ

*к.е.н., доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту
Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці ІІ,
м. Берегове, Україна*

ТОКЕНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ: ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ

Диджиталізація економічних відносин має багато проявів, які стосуються процесів управління, державного нагляду, бухгалтерського обліку та інших сфер. Одна із таких тенденцій полягає у частковому переформатуванні економічного простору через токенізацію окремих активів, а, часто, і бізнес-процесів. Токенізація економіки передбачає фундаментальні зміни способів зберігання активів реальної економіки. При цьому кожному активу або бізнес-процесу присвоюється цифровий ідентифікатор. За цифровізацію активів і бізнес-процесів відповідають смарт-контракти на основі блокчейн технологій. Це програми, в яких описано, за якими правилами створюються токени і як ними користуватися.

Найпростішим прикладом є зберігання конфіденційних даних банківських карт, таких як термін дії, CVV-код, номер карти, через створення унікального ідентифікатора (токена) який зберігається в цифровому вигляді. При оплаті покупки в інтернет-магазині за допомогою токенізованої карти продавцю передається тільки токен, саме він використовується для її ідентифікації. Продавець може використати токен для авторизації платежу, але ніяким чином не отримує конфіденційні дані банківської карти. Ризик втрати конфіденційних даних значно скорочується. Технологія токенізації банківських карт з'явилася у 2000-х роках, а широке розповсюдження отримала у 2004 після введення стандарту Payment Card Industry Data Security Standard (PCI DSS) [1].

Токенізувати можна будь-які активи: нерухомість, дорогоцінні метали, цінні папери, транспортні засоби. В першу чергу – це розширює коло потенційних інвесторів. За допомогою токенів право власності, підтверджене смарт-контрактом, переходить до інвестора без зайвих юридичних процедур. Для бізнесу це відкриває можливості залучення інвестицій з будь-яких кутків світу без банківських переказів та конвертації валют. Для інвесторів, навіть із невеликим депозитом, стають доступними інвестиції у зарубіжну нерухомість, різноманітні бізнес-проекти. Знижується поріг входу у бізнес: дорогий актив поділяється на велику кількість токенів, відповідно, багато дрібних інвесторів може його придбати. Позитивним для інвесторів є також можливість диверсифікації своїх інвестицій через вкладення у більшу кількість цікавих проектів.

Значно спрощуються процедури передачі права власності та обліку активів, вони здійснюються автоматизовано через блокчейн-технології. Завдяки блокчейну забезпечується прозорість та надійність цих процесів.

Активно розвивається ринок токенизованих цінних паперів наприклад вже можна придбати токенизовані Казначейські облигації США (US Treasury Bonds).

В журналі Forbes Україна вийшла стаття присвячена ринку інвестування у токенизовані частини мистецьких творів. Йдеться про подробення права власності на картину Енді Воргола «Рожева Монро», написаної у 1967-му, її оцінюють у \$531 800. Цю картину «подробили» за допомогою технології блокчейн на 10 000 шматочків, і усі любителі мистецтва можуть купити 10 шматочків, мінімальну кількість для покупки, за \$532. Прихильники цього підходу кажуть, що так демократизується доступ до мистецтва для інвесторів, у яких немає сотень тисяч чи мільйонів доларів на покупку цілого Воргола, Пікассо чи Баскії. Також збільшується пул інвесторів, а це добре для неліквідного класу активів. Технологія блокчейн і токенизація допоможуть уникнути крадіжок та підробок, від яких особливо страждає мистецтво. [2]

Для розробки методики обліку токенизованих активів важливо законодавчо врегулювати їх обіг. Першою спробою узаконити цифрові активи був Закон України "Про віртуальні активи" від 17.02.2022 № 2074-IX. Згідно нього, віртуальний актив - нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Зрозуміло, що токенизовані реальні активи під це визначення не підпадають. Наразі існує декілька законопроектів, які більш прогресивно підходять до регулювання сфери цифрових активів. Проект закону № 10225-1 про обіг віртуальних активів в Україні, розроблений та зареєстрований у Верховній Раді Міністерством цифрової трансформації передбачає, що операції з віртуальними активами для юридичних осіб звільнятимуться від ПДВ, за винятком службових токенів, якими будуть токенизовані товари та послуги. Отже, для такого виду цифрових активів планується застосовувати такі саме податки, як і для реального активу, право на який надається за допомогою токenu. Це відрізнятиме їх облік і оподаткування від обліку і оподаткування класичних криптовалют.

Токенизовані активи не слід плутати із криптовалютою хоча ці поняття перетинаються. Основною відмінністю криптовалют є відсутність прив'язки до реальних активів (окрім стейблкойнів – це монети створені з метою захисту від високої волатильності, їх вартість прив'язана до фіатної валюти чи фізичного активу). Спільною рисою – є технологія блокчейну та існування в цифровому просторі, часто взаємопов'язане: на блокчейні певної криптовалюти може створюватися токен реального активу. Наприклад Ethereum – це не тільки одна з найпопулярніших криптовалют, а й децентралізована блокчейн-платформа, на базі якої можна створювати смарт-контракти та токени.

Для визначення характеру криптовалюти або токenu і правильного віднесення його до певної групи застосовуються спеціальні тести. Тест Хоуї (Howey Test) [3] від Верховного суду США, розроблений у межах закону «Про цінні папери», він пропонує відповісти на питання про наявність інвестиційної складової токenu, подальше отримання прибутку від інвестицій та можливості його конвертації. У результаті цінним папером визнається той токен, на курс якого впливає емітент, і він же впливає на дохід інвесторів. Крім нього застосовуються мальтійський тест фінансових інструментів, посібник швейцарського фінансового регулятора (FINMA), тест Digital Asset Test від Simcord тощо.

Відображення в обліку токенизованих активів може бути організоване за двома варіантами:

- на рахунках, призначених для обліку саме тих активів, право власності на які дає токен у випадку, якщо підприємство має можливість використовувати цей актив у господарській діяльності;

- на окремому субрахунку рахунків фінансових інвестицій у тому випадку, якщо токен на актив придбано з інвестиційною метою.

Докладна методика придбання, вибуття та оцінки токенизованих активів може бути розроблена тільки після прийняття відповідних законодавчих актів.

Основним викликом для розвитку ринку токенизованих активів є відсутність його законодавчої регуляції та необхідність повноцінного введення у правове поле. У майбутньому токенизація дозволить гнучко управляти активами та інвестиційними ресурсами значно пожвавить ринок інвестиційного капіталу.

Список використаних джерел:

1. Payment Card Industry Security Standards
https://listings.pcisecuritystandards.org/pdfs/pcissc_overview.pdf
2. Марія Гарсія Сантільяна Лінарес 10 шматочків «рожевої Монро» Воргола за \$532. Чи вигідно інвестувати у токенизовані частини мистецьких творів. Розбір URL: Forbes <https://forbes.ua/innovations/rozirvaniy-vorgol-u-blokcheyni-chi-vigidno-investuvati-u-tokenizovani-chastini-mistetskikh-tvoriv-16062023-14236>
3. Framework for "Investment Contract" Analysis of Digital Assets URL: <https://www.sec.gov/corpfin/framework-investment-contract-analysis-digital-assets>

Ганна ГОЛОВЧАК

*к. е. н., доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

ОРГАНІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВОГО ОБЛІКУ У ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Військовий облік у цифровій економіці України є складовою мобілізаційної підготовки держави, яка полягає у цілеспрямованій діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій щодо здійснення заходів із забезпечення виконання встановлених правил військового обліку призовниками, військовозобов'язаними та резервістами та подання відомостей (персональних та службових даних) стосовно призовників, військовозобов'язаних та резервістів до органів ведення Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів [1].

Військовий облік ведеться з метою визначення наявних людських мобілізаційних ресурсів та їх накопичення для забезпечення повного та якісного укомплектування Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення особовим складом у мирний час та в особливий період.

Для забезпечення військового обліку громадян України використовується Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів, який призначений для збирання, зберігання, обробки та використання даних про призовників, військовозобов'язаних та резервістів.

Військовий облік здійснюється з урахуванням встановленого в Україні порядку реєстрації місця проживання (перебування) фізичних осіб, організовується і безпосередньо ведеться державними органами, а також підприємствами, установами та організаціями, в яких призовники і військовозобов'язані працюють (навчаються).

Військовий облік поділяється на облік призовників, військовозобов'язаних та резервістів, з урахуванням обсягу та деталізації - на персонально-якісний, персонально-первинний та персональний.

Реєстр «Оберіг» - це проект цифрового Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних і резервістів, електронна база даних для зберігання інформації, потрібна для ведення військового обліку. Його історія почалася у 2017 році, формально реєстр запустили у березні 2023 року. Зараз у базі даних реєстру містяться персональні дані про всіх військовозобов'язаних українців віком від 18 до 60 років. «Оберіг» наповнюється даними з різних державних реєстрів, а також інформацією, зібраною працівниками ТЦК та СП.

Завдяки автоматичному передаванню даних з інших електронних реєстрів в «Оберіг» потрапляє, зокрема, така інформація:

- ПІБ фізичної особи, її місце проживання, дата народження, сімейний стан (відомості про членів сім'ї), місце роботи, відомості про освіту, реєстраційний номер облікової картки платника податків,
- відомості про стан здоров'я, про судимість;
- службові дані про проходження служби, участь в бойових діях, військове звання, військову спеціальність, ступінь придатності до військової служби за станом здоров'я та інше.

Інформація в цифровому реєстрі буде автоматично оновлюватися при зміні відомостей про людину завдяки взаємодії різних інформаційних ресурсів органів влади. Водночас з законодавства не зникли норми про обов'язок особисто повідомляти ТЦК та СП про зміну своїх даних (коли змінюється сімейний стан, стан здоров'я, місце проживання тощо). Згода призовників, військовозобов'язаних і резервістів на обробку їхніх персональних даних для наповнення та актуалізації реєстру не потрібна.

У військовозобов'язаних є можливість перевірити інформацію про себе, яка міститься в реєстрі «Оберіг», однак тільки якщо особисто звернутися в ТЦК та СП і сформулювати письмовий запит. Поновити дані теж можна через особисте звернення до ТЦК. Зокрема, особа має право подати заяву у ТЦК щодо видалення з реєстру недостовірної інформації або на додавання тих відомостей, яких у реєстрі немає.

Прийнятий 8 листопада 2023 року Верховною Радою України в першому читанні проект Закону №10062 передбачає надання цифровому реєстру «Оберіг» нових даних щодо фізичних осіб, зокрема про:

- номери телефонів та електронні скриньки;
- документи, що дають право громадянину України на виїзд з України і в'їзд в Україну;
- володіння іноземними мовами;
- проходження освітніх курсів та курсів підвищення кваліфікації;
- посвідчення водія чи тракториста-машиніста, свідоцтва пілотів для некомерційної та комерційної діяльності [2].

Згідно із цим законопроектом військовозобов'язані отримують доступ до реєстру через свій електронний кабінет військовозобов'язаного. Завдяки цьому можна буде подати відомості про себе в ТЦК в електронному вигляді, а також перевірити, чи є дані про фізичну особу у реєстрі «Оберіг».

Цифрові технології дозволяють зробити військовий облік більш ефективним, точним та оперативним. Вони допомагають управляти складними процесами мобілізації та забезпечують нашої країні можливість швидко реагувати на потенційні загрози та виклики безпеки.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1487 «Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів» URL:// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-%D0%BF#n10>.
2. Проект Закону України від 18.09.2023 р. N 10062 «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення порядку обробки та використання даних у державних реєстрах для військового обліку та набуття статусу ветерана війни під час дії воєнного стану». URL:// https://ips.ligazakon.net/document/JI09972I?utm_source=buh.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=cons12.

Юрій ГОЛОВЧАК

аспірант,
аспірант кафедри обліку і аудиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна

**ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ПОСЛУГ**

Функціонування підприємств у ринковому середовищі вимагає якісної зміни орієнтації діяльності, пошуку й вибору стратегії сталого розвитку. Для реалізації конкурентних переваг пріоритетного значення набуває обліково-аналітична як стратегічний ресурс. Динамічність бізнесу, з одного боку, й посилення конкуренції на ринку - з іншого, приводять до розуміння необхідності формування комплексної обліково-аналітичної системи сталого розвитку, що дає змогу здійснити повномасштабне ефективне управління підприємством, створити єдину інформаційну платформу соціальної та екологічної діяльності, яка, відповідно, сприятиме підвищенню обґрунтованості управлінських рішень [1,2].

Рух первинних документів як складових системи інформаційного забезпечення обліку послуг необхідно регулювати шляхом створення графіка документообігу. Графік документообігу впроваджується в систему управління підприємством наказом керівника за поданням головного бухгалтера. Оформлення графіка документообігу може бути як схематичним, так і у вигляді переліку робіт зі створення, перевірки й обробки документів із зазначенням відповідальних осіб, термінів виконання та взаємозв'язку з іншими виконавцями за центрами відповідальності. Система інформаційного забезпечення обліку послуг неможлива без поділу такого підприємства на структурні одиниці, економічні суб'єкти, сфери (сегменти) діяльності, в межах яких встановлено

персональну відповідальність менеджера за контрольовані ним показники послуг.

Отже, бачимо, що первинний облік є вагомою складовою обліку наданих та отриманих послуг. Оскільки, на підставі правильно оформлених з дотриманням усіх вимог та обов'язкових реквізитів первинних документів ми можемо вважати, що господарська операція дійсно проведена і повинна відображатися в зведених документах. Неістотні недоліки в документах, що містять відомості про господарську операцію, не є підставою для невизнання господарської операції, якщо такі недоліки не перешкоджають можливості ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції, та містять відомості про дату складання документа, назву підприємства, від імені якого складено документ, зміст та обсяг господарської операції тощо.

У бухгалтерському обліку замовника отримані послуги відображаються або на рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками», або на субрахунку 685 «Розрахунки з іншими кредиторами».

На підставі актів про надання послуг формуються витрати періоду як:

- 1) витрати виробництва (рахунок 23 «Виробництво»);
- 2) загальновиробничі витрати (рахунок 91 «Загальновиробничі витрати»);
- 3) витрати на збут (93 «Витрати на збут»);
- 4) інші витрати операційної діяльності (94 «Інші витрати операційної діяльності»).

Доходи від надання послуг у бухгалтерському обліку виконавця виникають на дату підписання акту наданих послуг та відображаються за кредитом субрахунку 703 «Дохід від реалізації робіт і послуг». Витрати, що відповідно до п. 11 П(С)БО 16 входять до виробничої собівартості послуг, акумулюються на рахунку 23 «Виробництво» з подальшим списанням у момент визнання доходу в дебет субрахунку 903 «Собівартість реалізованих робіт і послуг». Отже, якщо надання послуг не є основною діяльністю підприємства, краще використовувати субрахунок 719 «Інші доходи від операційної діяльності» або 746 «Інші доходи від звичайної діяльності».

Результати дослідження засвідчують доцільність ведення обліку доходів за місцями виникнення (центрами доходів), оскільки певні центри відповідальності можуть надавати послуги окремо. Це дає змогу побудувати систему обліку доходів за окремими бізнес-процесами. Крім того, з метою забезпечення менеджменту підприємства достовірною інформацією про рух грошових потоків від одержаних доходів, пропонуємо застосовувати класифікацію доходів за видами надходження коштів (готівковий та безготівковий спосіб). Чіткий поділ доходів від різних видів послуг дає змогу ефективніше побудувати обліково-аналітичну систему як належну інформаційну складову системи управління, що сприятиме у формуванні достовірної інформації та дасть можливість оперативно впливати на зміни в структурі доходів за видами послуг, а також ефективно

проводити внутрішній контроль та оперативний аналіз. З цієї метою пропонуємо застосовувати інтегрований підхід до робочого плану рахунків обліку доходів і витрат підприємств сфери послуг, шляхом відкриття аналітичних рахунків з урахуванням особливостей діяльності та виділених нами класифікаційних ознак. Для цього до рахунка 703 «Дохід від реалізації робіт і послуг» доцільно відкрити аналітичні рахунки у розрізі структурних підрозділів і видів послуг, що надаються ними. Це дасть змогу сформувати аналітичну інформацію про суми отриманих доходів не лише за центрами відповідальності, а й за видами послуг, що надаються суб'єктом бізнесу. В подальших дослідженнях доцільно сформувати парадигму обліково-аналітичного забезпечення сталої діяльності підприємств торгівлі у сфері послуг в умовах воєнного стану в Україні.

Список використаних джерел:

1. Тарасова Н.О., Черчата А.О., Ставерська Т.О. Обліково-аналітичне забезпечення ризик-менеджменту в умовах сталого розвитку підприємства Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості URL :// <http://elar.nung.edu.ua/bitstream/123456789/7473/1/7220p.pdf>.
2. Кащенко Н. Б. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі: теорія, методологія, практика : монографія / Н.Б. Кащенко. – Харків : Видавництво Іванченка І.С., 2021. 389 с.

Микола ГОРОДИСЬКИЙ

к.е.н., доцент,

доцент кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку
Державний університет “Житомирська політехніка”

м. Житомир, України

Олександр БЕРЕЗНИЙ

PhD-студент

здобувач кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку
Державний університет “Житомирська політехніка”

м. Житомир, України

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ОРГАНІЗАЦІЮ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Штучний інтелект (ШІ) став трансформаційною силою в різних галузях, і його інтеграція в практику бухгалтерського обліку не є винятком. Вплив штучного інтелекту (AI) на організацію бухгалтерського обліку означає зміну основ в тому, як обробляються, аналізуються та використовуються бухгалтерська та фінансова інформація. Технології штучного інтелекту, такі як

машинне навчання, обробка природної мови та роботизована автоматизація процесів, революціонізують традиційні практики бухгалтерського обліку, пропонуючи безпрецедентні можливості для ефективності, точності та стратегічного розуміння.

Автоматизація на основі штучного інтелекту оптимізує повторювані та трудомісткі завдання в бухгалтерському обліку, такі як введення даних, звірка та обробка транзакцій. Використовуючи такі технології, як оптичне розпізнавання символів (OCR) і інтелектуальна обробка документів (IDP), підприємства можуть значно скоротити ручні зусилля, мінімізувати помилки та прискорити робочі процеси [2]. Наприклад, програмні рішення на основі штучного інтелекту, такі як QuickBooks і Xero, автоматизують виставлення рахунків, відстеження витрат і фінансову звітність, дозволяючи бухгалтерам зосередитися на доданій діяльності, як-от аналіз і стратегічне планування.

Штучний інтелект забезпечує розширені можливості аналізу даних, які дають змогу бухгалтерам отримувати корисну інформацію з великих і складних наборів даних. Алгоритми машинного навчання можуть визначати закономірності, виявляти аномалії та прогнозувати фінансові тенденції з більшою точністю, ніж традиційні методи. Інструменти прогнозової аналітики дозволяють проактивно керувати ризиками та приймати стратегічні рішення, спрямовуючи організації до оптимального розподілу ресурсів та оптимізації продуктивності [1].

Системи підтримки прийняття рішень на основі штучного інтелекту підвищують якість і швидкість процесів прийняття рішень у бухгалтерському обліку. Інтегруючи дані з багатьох джерел і застосовуючи аналітичні моделі, ці системи допомагають професіоналам оцінювати фінансові показники, інвестиційні можливості та оптимізувати розподіл ресурсів. Крім того, алгоритми штучного інтелекту можуть моделювати різні сценарії та надавати рекомендації на основі імовірнісних результатів, що дозволяє зацікавленим сторонам приймати обґрунтовані рішення в динамічному бізнес-середовищі.

Хоча штучний інтелект пропонує значні переваги для організації бухгалтерського обліку, він також створює нові ризики та виклики. Загрози кібербезпеці, алгоритмічні упередження та проблеми з дотриманням нормативних вимог створюють потенційні перешкоди для успішного впровадження ШІ в бухгалтерському обліку. Підприємства повинні впроваджувати надійні стратегії управління ризиками, включаючи регулярні аудити, шифрування даних і навчання співробітників, щоб зменшити ці ризики та забезпечити цілісність і надійність процесів, керованих ШІ.

Дослідницька компанія Marketresearch.biz [3], оприлюднила дослідницький звіт, присвячений динамічному генеративному штучному інтелекту на бухгалтерському ринку. Звіт пропонує точний і всебічний аналіз як глобальних, так і регіональних ринкових перспектив у довгостроковій перспективі (рис. 1).

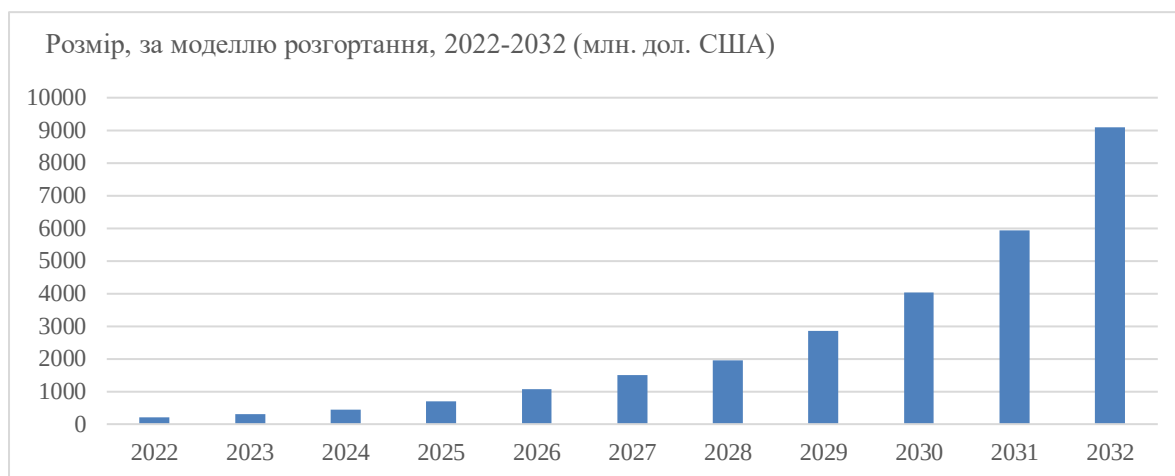

Рис. 1. Генеративний ШІ в бухгалтерському обліку

Джерело [3]

У звіті пропонується глобальна сегментація ринку Generative AI in Accounting, зосереджена на типах продуктів, кінцевих користувачів і регіонах.

Отже, інтеграція штучного інтелекту (ШІ) у процеси бухгалтерського обліку являє собою трансформаційну можливість для організацій підвищити ефективність, точність і прийняття стратегічних рішень. Використовуючи автоматизацію на основі штучного інтелекту, аналітику даних і системи підтримки прийняття рішень, бухгалтери можуть оптимізувати операції, отримати корисну інформацію та стимулювати створення вартості. Однак впровадження штучного інтелекту також вимагає етичних міркувань і потенційних ризиків, якими необхідно ретельно керувати, щоб захистити цілісність даних, конфіденційність і відповідність нормативним вимогам. Завдяки проактивному управлінню ризиками та етичному нагляду організації можуть використовувати весь потенціал штучного інтелекту, мінімізуючи його недоліки, таким чином відкриваючи нові можливості для інновацій та зростання в професії бухгалтера.

Список використаних джерел

1. Bose, Sudipta & Dey, Sajal & Bhattacharjee, Swadip. *Big Data, Data Analytics and Artificial Intelligence in Accounting: An Overview*. 2022. DOI: 10.4337/9781800888555.00007.
2. Davenport, T. H., & Ronanki, R. *Artificial intelligence for the real world*. *Harvard Business Review*, 2018, 96(1), 108-116.
3. Lea J. *Enhancing Accuracy and Efficiency: Generative AI in Accounting*. LinkedIn. 2023. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/enhancing-accuracy-efficiency-generative-ai-accounting-jonas-lea>.

Ірина ДУТЧАК

*к.е.н., доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИБУТКУ ЯК ПОКАЗНИКА АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Важливим критерієм успішної діяльності підприємства, незалежно від виду діяльності і організаційної форми, залишається здатність генерувати прибуток. Тому питання зростання прибутку та підвищення рентабельності не втрачають своєї актуальності навіть в умовах військового стану у нашій державі. Теоретичні та методичні підходи до аналізу прибутку підприємства в системі фінансового аналізу висвітлювали у своїх працях багато вітчизняних вчених, зокрема: Литвин Б. М. [1], Отенко І.П., Азаренков Г.Ф., Іващенко Г.А [2], Савицька Г.В. [3], Школьник І.О., Боярко І.М., Дейнека О.В. [4]. Метою дослідження є визначення основних характеристик прибутку як економічного показника, що показують його переваги в системі показників аналізу фінансового стану підприємства.

Прибуток є кінцевим результатом діяльності підприємства і за своїм економічним змістом характеризує абсолютну ефективність роботи суб'єкта господарювання. В сучасних умовах господарювання прибуток є важливим чинником стимулювання підприємницької діяльності підприємства. Він створює фінансову основу для її розширення, задоволення соціальних і матеріальних потреб трудового колективу. Податок на прибуток розглядають як основне джерело формування надходжень до державного бюджету. За рахунок прибутку погашають боргові зобов'язання підприємства, поповнюють резерви та здійснюють реінвестиції у розвиток бізнесу. Отже, прибуток є найважливішим узагальненим показником у системі оцінювальних показників ефективності виробничої, комерційної і фінансової діяльності підприємства. Обсяг прибутку, який отримує підприємство, обумовлений обсягом реалізації продукції і послуг, їх якістю і конкурентоздатністю на внутрішньому і зовнішньому ринках, асортиментом, рівнем витрат та інфляційних процесів, що неминуче супроводжують становлення ринкових відносин.

В економічній літературі прибуток розглядають як результативний і як оціночний показник діяльності підприємства. Він став метою діяльності підприємства, головною умовою його ділової активності та подальшого розвитку, ефективного здійснення своїх функцій на споживчому ринку відповідно до попиту на продукцію (роботи, послуги), які виготовляє чи надає підприємство. Прибуток набуває нових суттєвих рис, зокрема його розглядають

як дохід на вкладений капітал в той чи інший вид бізнесу. Досить важливим є той факт, що на сьогоднішній день існує законодавче розмежування понять чистого прибутку та прибутку до оподаткування, що обумовлено різними законодавчими підходами до визначення доходів, витрат, а разом з тим, і формування фінансового результату діяльності підприємства. Причиною такого явища є те, що прибуток виступає основним джерелом фінансових ресурсів як на мікро-, так і на макрорівнях і тому відображає суперечності між загальнодержавними інтересами та розвитком підприємств як суб'єктів господарювання.

Зрештою, прибуток є основним рушійним стимулом розвитку ринкової економіки. Саме його високий рівень свідчить про привабливість підприємств тієї чи іншої галузі з погляду віддачі від вкладення інвестицій і змушує капітали мігрувати. В сучасних умовах глобалізації, коли капітали вільно «перепливають» з однієї країни в іншу, перебудовуючи структуру національної економіки кожної країни, прибуток привертає увагу не тільки практиків, а й теоретиків. Саме тому у процесі розвитку економічної теорії визначення понять «прибуток» і «збиток» постійно вдосконалювалося.

Враховуючи складність визначення сутності прибутку, доцільно розглянути його основні характеристики:

- 1) прибуток є формою доходу підприємства, яке здійснює певний вид діяльності;
- 2) категорія прибутку нерозривно пов'язана з категорією капіталу, оскільки прибуток є формою доходу підприємства, яке здійснює капіталовкладення для досягнення комерційного успіху;
- 3) прибуток характеризує не весь дохід, отриманий в процесі підприємницької діяльності, а тільки ту частину доходу, яка залишається за вирахуванням витрат на здійснення даної діяльності;
- 4) прибуток є вартісним показником, що виражений у грошовій формі.

Перевагами прибутку, як економічного показника, користуються не тільки господарі підприємств. Економічна ефективність, що характеризується прибутковістю, в комплексі із показниками екологічної і соціальної складової діяльності підприємства, дозволяє говорити про сукупність суб'єктів господарювання окремо взятої держави як про соціально-корисний еколого орієнтований економічний механізм. Механізм розподілу прибутку підприємства через податкову систему дозволяє поповнювати дохідну частину державного бюджету, а це забезпечує можливість державі здійснювати заплановані програми розвитку економіки.

Основні характеристики прибутку підприємств розкривають суть та поняття фінансових результатів; розкривають його вплив на розвиток економічних процесів, що здійснюються на цих підприємствах. Таким чином, прибуток є: головною метою підприємницької діяльності; захисним механізмом від

загрози банкрутства; основою економічного розвитку підприємства і держави; джерелом задоволення соціальних потреб суспільства; джерелом зростання ринкової вартості підприємства; внутрішнім джерелом формування фінансових ресурсів; критерієм ефективності господарської діяльності.

Прибуток характеризує ефективність господарювання підприємства за всіма напрямками його діяльності: виробничою, збутовою, постачальницькою, фінансовою та інвестиційною. Він становить основу економічного розвитку підприємства і зміцнення його фінансових відносин з партнерами. Крім підприємницького прибутку в економічній літературі розглядаються інші види прибутку (бухгалтерський; від страхування; економічний; емісійний; капіталізований; нормальний; плановий; на акцію; реінвестований; чистий; біржовий; валовий; внутрішній; додатковий; курсовий; мінімальний; монопольний; фінансовий).

З практичної точки зору, прибуток розглядають як різницю між усіма доходами і усіма витратами. Щодо економічного змісту, то прибуток трактують як перетворену, похідну форму додаткової вартості, яка виходячи із кількісного аспекту є різницею між ціною продажу продукції, товарі в і послуг та витратами діяльності підприємства. Як перетворена форма додаткової вартості, прибуток показує результат роботи усього авансованого капіталу підприємства і факторів виробництва. До таких факторів сучасна економічна наука відносить працю, капітал (засоби виробництва), землю, діяльність управлінського апарату з організації виробництва, підприємницьку діяльність, а також новітні комбінації техніки і технології, створення нових товарів, освоєння нових джерел сировини, впровадження досягнень НТП, управління ризиком, інформацію та інформаційну безпеку.

Разом з тим, важливим моментом є обчислення прибутку, яке є одним із найважливіших питань методології бухгалтерського обліку. Алгоритм визначення фінансового результату для підприємств передбачений Методичними рекомендаціями щодо заповнення форм фінансової звітності.

Список використаних джерел

1. Литвин Б.М. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / Б. М. Литвин, М.В. Стельмах. К. : Хай-Тек Прес, 2008. 336 с.
2. Отенко І.П. Фінансовий аналіз: навчальний посібник / І.П. Отенко, Г.Ф. Азаренков, Г.А. Іващенко. Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 156 с.
3. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. / Г.В. Савицька. К.: Знання 2004. 654 с.
4. Фінансовий аналіз: [навчальний посібник] / [за заг. ред. І.О. Школьник, І.М. Боярко, О.В. Дейнека та ін.]. К.: Центр учбової літератури, 2016. 368 с.

Дмитро ЗАХАРОВ

*доктор філософії,
доцент кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку,
Державний університет "Житомирська політехніка"
м. Житомир, Україна*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРАКТИК ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ ТА ІНІЦІАТИВ ЗІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Взаємозв'язок між трансфертним ціноутворенням і сталим розвитком відображає зростаюче визнання взаємозв'язку економічних, екологічних і соціальних факторів у прийнятті корпоративних рішень. Трансфертне ціноутворення, механізм, за допомогою якого транснаціональні корпорації (ТНК) розподіляють прибутки та витрати між своїми дочірніми компаніями, традиційно зосереджується на досягненні ефективності оподаткування та відповідності нормативним вимогам. Однак, оскільки проблеми сталого розвитку стають дедалі помітнішими, зростає усвідомлення того, що політика трансфертного ціноутворення може суттєво впливати на екологічний і соціальний вплив компанії.

Фактори, що впливають на рішення щодо трансфертного ціноутворення в транснаціональних корпораціях, є багатограними та взаємопов'язаними, що відображає складний характер глобальних ділових операцій і нормативного середовища. Важливим є аналіз, який висвітлює ключові аспекти формування таких рішень, пропонуючи розуміння проблем і міркувань, з якими стикаються ТНК для ефективного управління своїми внутрішньофірмовими транзакціями. Екологічні, соціальні та управлінські цілі (ESG) і відповідні рішення впроваджуються компаніями на різних етапах. У той час як одні компанії задають тренди інтеграції ESG, інші лише починають вивчають можливості впровадження цілей. Тим не менш, траєкторія тем та ініціатив ESG продовжує розвиватися, спонукаючи до значних трансформацій у роботі бізнесу.

Оскільки компанії прагнуть прийняти екологічно стійкі практики, вони неминуче стикаються з необхідністю переглянути свою існуючу політику. Цей процес впливає на їхні ланцюжки поставок, ринкові стратегії та робочу силу. У цьому контексті розробка відповідної внутрішньофірмової політики трансфертного ціноутворення (ТЦУ) стає надзвичайно важливою. Така політика служить орієнтиром для ТНК у визначенні цін на внутрішньофірмові операції з метою забезпечення чесності та дотримання податкового законодавства, відіграє ключову роль. Вони допомагають гарантувати, що винагороди відповідають функціям, активам і ризикам у всій бізнес моделі. Більше того, вони гарантують, що зусилля ESG належним чином інтегруються в політику ТЦУ [1].

Відповідність нормативним вимогам стає основною рушійною силою рішень щодо трансфертного ціноутворення, оскільки податкове законодавство та нормативні акти мають значний вплив на стратегії трансфертного ціноутворення ТНК. Розвиток нормативно-правових актів щодо трансфертного ціноутворення, включаючи оновлення міжнародних інструкцій і місцевого податкового законодавства, вимагає від ТНК постійної адаптації для забезпечення відповідності та пом'якшення податкових ризиків. Зміни в нормативно-правовому середовищі можуть спонукати до перегляду політики трансфертного ціноутворення та практики документації, підкреслюючи динамічний характер відповідності трансфертного ціноутворення.

Організаційна структура та операційна динаміка ТНК відіграють ключову роль у формуванні рішень щодо трансфертного ціноутворення. Децентралізовані структури можуть ускладнити механізми трансфертного ціноутворення, вимагаючи ретельної координації та узгодження між кількома дочірніми компаніями та бізнес-одинацями. І навпаки, централізовані структури пропонують можливості для оптимізації процесів трансфертного ціноутворення та підвищення узгодженості методології ціноутворення. На вибір методів трансфертного ціноутворення та розподіл прибутку між суб'єктами всередині ТНК впливають стратегічні цілі та операційні реалії компанії.

Ринкова динаміка справляє значний тиск на рішення щодо трансфертного ціноутворення, оскільки транснаціональні корпорації намагаються гарантувати, що внутрішньофірмові операції відображають принципи витягнутої руки та реалії ринку. Коливання попиту, конкуренції та цінних тенденцій вимагають постійного моніторингу та коригування політики трансфертного ціноутворення для підтримки конкурентоспроможності та прибутковості. Крім того, передача інтелектуальної власності та нематеріальних активів створює унікальні проблеми у визначенні вартості та розподілі прибутку, що вимагає ретельного розгляду таких факторів, як економічний внесок, стадія розробки та профіль ризику.

Ефективне управління ризиками має важливе значення для ТНК, щоб орієнтуватися у складнощах трансфертного ціноутворення та пом'якшити потенційні суперечки з податковими органами. Надійні дослідження трансфертного ціноутворення, методи документування та внутрішній контроль допомагають ТНК виявляти ризики трансфертного ціноутворення та активно усунути їх. Крім того, внутрішні структури управління та механізми відповідності відіграють вирішальну роль у забезпеченні послідовності та прозорості рішень щодо трансфертного ціноутворення в усій організації.

Узгодження трансфертного ціноутворення з цілями сталого розвитку може підвищити корпоративну прозорість і підзвітність. Розкриваючи інформацію про свою практику трансфертного ціноутворення, включно з тим, як розподіляється прибуток між дочірніми компаніями та обґрунтування цінних рішень, ТНК

можуть продемонструвати свою відданість відповідальному веденню бізнесу. Прозорість у трансфертному ціноутворенні також може сприяти залученню зацікавлених сторін і діалогу з питань сталого розвитку, забезпечуючи більш ретельний контроль і нагляд за корпоративною практикою.

Стратегічно рішення щодо трансфертного ціноутворення повинні узгоджуватися з ширшими цілями ТНК, охоплюючи цілі, пов'язані зі зростанням, прибутковістю, інноваціями та стійкістю. Інтегруючи питання сталого розвитку в стратегії трансфертного ціноутворення, ТНК можуть зробити внесок у свої ініціативи корпоративної соціальної відповідальності, одночасно оптимізуючи ефективність і мінімізуючи податкові ризики. Співпраця між відділами та зацікавленими сторонами має важливе значення для розробки політики трансфертного ціноутворення, яка забезпечує баланс між дотриманням нормативних вимог, операційною ефективністю та стратегічним узгодженням.

Отже, фактори, що впливають на рішення щодо трансфертного ціноутворення в ТНК, різноманітні та взаємопов'язані, що потребує всебічного розуміння регуляторних, операційних, ринкових і стратегічних міркувань. Активно вирішуючи ці фактори та застосовуючи цілісний підхід до управління трансфертним ціноутворенням, ТНК можуть підвищити свою конкурентоспроможність, пом'якшити податкові ризики та зробити внесок у створення цінності в глобальній економіці.

Взаємозв'язок між трансфертним ціноутворенням і сталим розвитком підкреслює потребу ТНК у застосуванні цілісного підходу до прийняття корпоративних рішень. Узгодивши політику трансфертного ціноутворення з цілями сталого розвитку, ТНК можуть сприяти піклуванню про навколишнє середовище, соціальній відповідальності та створенню довгострокової цінності. Однак реалізація повного потенціалу цього взаємозв'язку потребує проактивного лідерства, співпраці та інновацій всередині компаній та ширшого ділового співтовариства.

Список використаних джерел

1. Srinivasan S., Mader C. ESG and transfer pricing. EY Deutschland. Building a better working world. URL: https://www.ey.com/en_se/tax/esg-and-transfer-pricing.

Oksana YOLTUKHOVSKA

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Accounting and Auditing
State higher educational institution "Uzhhorod National University"
Uzhhorod, Ukraine*

Mark NOSKOV

*second year student
specialization Accounting and Taxation
State higher educational institution "Uzhhorod National University"
Uzhhorod, Ukraine*

IMPROVEMENT OF THE FIXED ASSETS REVALUATION PROCEDURE

The cost of fixed capital changes during the circulation process due to various factors. Internal factors influencing cost changes, such as the extensiveness and intensity of fixed asset utilization, are realized through the mechanism of depreciation. External factors, including market price fluctuations and inflation, often impact fixed asset costs. Reflecting such changes in asset costs in accounting is done through the revaluation mechanism, directly affecting the credibility and objectivity of key financial indicators such as asset value, equity amount, expenses, income for the reporting period, and total enterprise income.

The issue of revaluing fixed assets and reflecting its results in accounting has been studied by Zubar H.V. [2], Kondratiuk I.O. [3], Fatenok-Tkachuk A.O., Tverda I.V. [4], and Demko I.I. [5].

According to NPCBO 7 [1], a company may revalue a fixed asset if its residual value significantly differs from its fair value on the balance sheet date. If revaluation of a fixed asset occurs on the same date, all assets within the group to which it belongs are revalued.

Revaluation of fixed assets within a group that has already been revalued should be conducted regularly to ensure that their residual value on the balance sheet date does not significantly differ from their fair value. Companies may independently decide on the necessity of revaluing their fixed assets. However, if a group of assets has been revalued once, the company must determine the fair value of such fixed assets at least quarterly (on the balance sheet date), compare it with the residual value, and decide whether to conduct another revaluation based on the deviation magnitude.

According to international accounting standards, a company should choose one of two methods for valuing fixed assets after recognition: the cost model or the revaluation model.

The cost model involves accounting for fixed assets at cost minus accumulated depreciation and accumulated impairment losses. This becomes its carrying amount.

The revaluation model involves accounting for fixed assets at a revalued amount, which is its fair value. The carrying amount is then determined as the difference between the revalued amount and subsequent accumulated depreciation and impairment losses. Revaluations should be conducted with sufficient regularity to ensure that the carrying amount does not significantly differ from the fair value.

The chosen model is determined by the accounting policy and applies to all fixed assets of a particular class.

To account for the revalued amount, one of two methods is used: the proportionate revaluation method or the derecognition of accumulated depreciation method. With the former, both the original cost and accumulated depreciation are proportionally revalued. With the latter, depreciation is written off against the decrease in the original cost, and the resulting value is revalued to fair value. In both cases, the fair value of the assets is recorded in the balance sheet.

If the carrying amount of an asset increases as a result of revaluation, the increase amount should be recognized as other comprehensive income and accumulated in equity under "Revaluation surplus." This increase should be reflected in profit or loss to the extent that it reverses a decrease in the value of the same asset recognized previously in profit or loss. If the carrying amount decreases due to revaluation, the decrease amount is recognized in profit or loss. This decrease is recognized as other comprehensive income to the extent of any credit balance existing in the "Revaluation surplus" relating to the same asset.

There are differences between the procedures for revaluing fixed assets under international and national standards:

Differences in criteria for deciding on revaluation. According to domestic legislation, revaluation can be carried out if the residual value of assets significantly differs from the fair value on the balance sheet date.

International standards require choosing one of two models for valuing fixed assets after recognition: the cost model or the revaluation model.

According to international standards, the balance of "Revaluation surplus" is formed and accounted for separately for each revalued asset. NPCBO 7 does not include such a requirement for accounting for balances on a similar account, "Capital in revaluations."

International standards provide for two methods of revaluation: the proportionate revaluation method or the derecognition of accumulated depreciation method. In domestic practice, only the former is used.

The existing procedure for revaluing fixed assets and reflecting its results in accounting negatively impacts the informativeness of financial indicators, distorts derivative calculations, such as indicators of fixed asset utilization and financial condition. Therefore, the revaluation methodology requires modification. It can be improved by adding (subtracting) the difference between fair and residual value to the original value during revaluation (reduction), without affecting the accumulated

depreciation. This methodology will not distort data on the original value, as it increases (decreases) not proportionally with depreciation but only by the amount of revaluation, allowing information on the actual wear and tear (depreciation) of fixed assets to be retained in the accounting.

References

1. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 " Основні засоби" затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 року № 92 (зі змінами та доп.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>
2. Зубар Г.В. Переоцінка основних засобів: чи обов'язково потрібно робити і як саме. Бухгалтер & закон. 2018. № 216-27. URL: <http://bz.ligazakon.ua/ua/magazine/900432>.
3. Кондратюк І. О. Переоцінка основних засобів бюджетних установ в умовах перехідного періоду бюджетного обліку: порядок проведення та обліковий супровід // Ефективна економіка. 2015. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_11_79
4. Фатенок-Ткачук А. О., Тверда І. В. Деякі питання щодо переоцінки основних // Науковий вісник [Буковинського державного фінансово-економічного університету]. Економічні науки. 2014. Вип. 26. С. 389-395. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvbdfa_2014_26_50.
5. Демко І. І. Модель переоцінки основних засобів на виробничих підприємствах // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2015. Вип. 2. С. 74-76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_2_19.

Lilla KOVÁCS

PhD hallgató,
Pénzügyi Menedzsment és Számvitel Doktori Program
Gazdálkodástani Doktori Iskola
Budapesti Corvinus Egyetem,
Budapest, Magyarország

A RÉSZVÉNYALAPÚ KIFIZETÉSEK AKTUÁLIS SZEREPE, SZÁMVITELI MEGKÖZELÍTÉSE MAGYARORSZÁGI BANKSEKTORBELI TENDENCIÁK A RÉSZVÉNYALAPÚ KIFIZETÉSEK TEKINTETÉBEN

A munkavállalók ösztönzése és javadalmazása minden vállalat életében, minden időszakban nagyon fontos, azonban napjainkban talán minden eddiginél meghatározóbb kérdést jelent. A folyamatosan változó munkavállalói igények következtében a vállalatoknak olyan átfogó motivációs és ösztönzőrendszer kell kialakítaniuk, amely hozzájárul a munkavállalók teljesítményének javításához, valamint az elkötelezettség növeléséhez, kiemelten a képzett, rendkívül magas szaktudással rendelkező munkavállalók, valamint kulcspozícióban lévő vezetők

vonatkozásában. Ezen munkavállalók olyan kompetenciákkal rendelkeznek, amelyeket a technológia és a digitalizáció fejlődése sem tud pótolni tenni sem rövid, sem várhatóan hosszabb távon. Az ilyen nagy tudással rendelkező, kulcspozícióban lévő dolgozók, vezetők javadalmazására, ösztönzésére kiválóan alkalmas lehet egy jól felépített részvényalapú kifizetési rendszer működtetése.

A globális változásokat, az aktuális gazdasági és társadalmi tendenciákat, folyamatokat a számvitelnek is követnie kell, sőt képesnek kell lennie leképezni a változásokat, jelen esetben a változó munkavállalói és vállalati igényeket a motivációs és ösztönzőrendszerek terén. Az IFRS 2 Részvényalapú kifizetések standard többek között ezen változó trendek számviteli kezelésére nyújt megoldást. Magyarországon lehetőség van MRP szervezetek létrehozására és működtetésére, az IFRS 2 szabályait betartva, erről a 1992. évi XLIV. törvény a Munkavállalói Résztulajdonosi Programról rendelkezik, amelynek a 2021. évi módosításai új lehetőségeket nyitottak a vállalatok számára a munkavállalói ösztönzőrendszerek terén.

A részvényjuttatási programok megítélése azonban többek között hatékonysági szempontjából nagyon különböző [1, 2. o.], mivel például egy korábbi kutatás [2, 2. o.] alapján ezen juttatási forma sem képes redukálni a megbízó-ügynök problémából fakadó tulajdonosi kockázatokat, sőt fel is erősítheti azt. A részvényjuttatási programokat – mindezek figyelembevételével – oly módon kell kialakítani a gazdálkodóknak, hogy az ilyen juttatásra jogosult munkavállalók ne használhassák ki az információs aszimmetriát a tulajdonossal szemben. A részvényalapú kifizetési rendszerek komplexitása, valamint számviteli kezelésének összetettsége miatt főként olyan nagyvállalatok vezetnek be részvényjuttatási programokat, amelyeknek nem jelent jelentős többletköltséget egy ilyen ösztönzőrendszer működtetése. A részvényjuttatási programot biztosító nagyvállalatok egy csoportját a bankok, pénzügyi intézmények jelentik, mivel esetükben kiemelten fontos a kulcspozícióban lévő munkavállalók elköteleződésének növelése, valamint ösztönzése.

A Pénzügyi Stabilitási Fórum (PSF) 1999-es létrehozásának célja a pénzügyi rendszer stabilizálásának elősegítése volt nemzetközi szinten. A szervezet jogutódja a Pénzügyi Stabilitási Tanács (PST), amely 2009-ben jött léte. A PSF és PST a 2008-as gazdasági világválság után alapelveket fogalmazott meg, illetve implementációs standardot bocsátott ki, amelyek alkalmazása hozzájárulhat a kockázatok csökkentéséhez a banki felsővezetői javadalmazások tekintetében. Megfogalmazták, hogy a felső menedzseri szinteken nemcsak lehetőség, hanem elvárás, hogy ezen vezetők javadalmazása részben változó legyen, több év alatt kerüljön kifizetésre, és ezen változó rész meghatározó hányadát részvényalapú juttatási formák jelentsék. [3, 2. o.]

Az aktuális trendek megfigyelésére egy kisebb kutatást végeztem, amelyben a magyar bankszektor vállalatainak részvényjuttatási programját elemeztem. A Magyarországon jelenleg működő 17 kereskedelmi bank és 9 hitelintézeti fióktelep, tehát ezen 26 pénzügyi intézmény közül összesen 11 működtetett részvényalapú

kifizetési programot a 2022. évi számviteli beszámolója alapján. A 11 vizsgált pénzügyi intézmény esetében vizsgáltam, hogy az 2022. évi összes személyi jellegű ráfordításából mekkora arányt képviseltek a részvényalapú kifizetések: a 9 gazdálkodó tekintetében ez az arány 0,1% és 4,1% között volt. Ez annak lehet a következménye, hogy sok vállalatnál kiemelten a kulcspozícióban lévő vezetők jogosultak ilyen juttatásra, sőt ezen munkavállalók sem csak ilyen juttatásra jogosultak, hanem adott esetben kizárólag a prémiumuk alapját határozza meg.

Az IFRS 2 Részvényalapú kifizetések standard alapján a kifizetések történhet részvényben vagy készpénzben, így azt is megvizsgáltam, hogy hány vállalat alkalmazta egyik és másik juttatási formát. A kutatás alapján nagyjából a bankok fele nyújt készpénzben teljesített juttatásokat, a másik fele pedig részvényben teljesíti azokat. Magyarországon a vállalatok MRP szervezeten keresztül is nyújthatják ezen kifizetéseket, ezt a legtöbb gazdálkodó alkalmazza is a vizsgált bankok közül. A standard azt sem zárja ki, hogy adott vállalat egy időben több részvényjuttatási programot is indítson, sőt engedélyezi azt is, hogy egyszerre legyen hatályban készpénz-, valamint részvényalapú elszámolás. Erre az esetre is található példa az elemzett vállalatok között.

A vizsgálat alapján megállapítható, hogy a részvényalapú kifizetés még a bankszektorban sem minden esetben, minden vállalatnál alkalmazott javadalmazási forma. A jelenlegi tendenciák azonban abba az irányba mutatnak, hogy egyre több – akár bankszektorbeli – vállalat vezetheti be a jövőben az ilyen típusú ösztönzőrendszereket – annak minden előnyével és hátrányával együtt. A hatályos nemzetközi és magyarországi szabályok alkalmazása egyelőre nem okoz jelentős problémát a gazdálkodók számára, azonban ez annak is köszönhető, hogy egyelőre a legnagyobb vállalatok alkalmazzák ezen juttatási formákat, illetve továbbra is meglehetősen szűk körben. Hosszabb távon azonban nem elegendő, hogy a számvitel (és a számviteli szakemberek egy csoportja) képes kezelni ezen juttatási formákat, hanem folyamatos edukációra van szükség a számviteli szakemberek esetében, hogy képesek legyenek a globális folyamatok leképezését hivatott számviteli változásokat megfelelően kezelni, tevékenységük által a jövőben is jelentős értéket teremteni.

A felhasznált irodalom listája

1. Tóth, G. (2018): *Az aszimmetrikus információ problematikája, számviteli vonatkozásai.* DOI: 10.21637/GT.2018.01.01. URL: <https://real.mtak.hu/93163/1/1TothGabor.pdf>. (letöltés időpontja: 2024.03.07.).
2. Cheng, Q., – Warfield, T. (2005): *Equity Incentives and Earnings Management. The Accounting Review*, 80, 441-476. URL: <https://doi.org/10.2308/accr.2005.80.2.441>. (letöltés időpontja: 2024.03.07.).
3. Tóth, J. – Zéman, Z. (2016): *A bankmenedzserek javadalmazása Európában. Külgazdaság, LX. évf., 2016. július–augusztus (81–101. o.).* URL: https://kulgazdasag.eu/api/uploads/05_toth_d74fbcffae.pdf. (letöltés időpontja: 2024.03.04.).

Валентина КУБІК

*старший викладач кафедри бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту
Одеський національний економічний університет,
м. Одеса Україна*

Руслан ВОЛЧЕК

*к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту
Одеський національний економічний університет,
м. Одеса Україна*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДОКУМЕНТООБІГУ ТА РОЗВИТОК СТАНУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Цифровізація економіки на сучасному етапі це з'єднувальна ланка значної кількості процесів, галузей, операцій тощо. Вона є перетворенням знань та інформації у цифрову форму, що надає можливість швидкого та легкого доступу до інформації та обміну інформацією між людьми за допомогою підключення до цифрової техніки. Певний вплив на стан бухгалтерського обліку належить і розвитку цифрової економіки. У сучасному світі важко знайти сферу, яка не була б пов'язаною із цифровими технологіями. Враховуючи ситуацію із розповсюдженням COVID-19, з'явилася нагальна потреба трансформувати будь-який процес, операцію або продукт у режим онлайн. А під час військового стану питання постає ще більш актуально.

Відповідно цифровізація бухгалтерського обліку надає можливість використання дистанційного зв'язку, що є більш ефективним та дозволяє здійснювати певні операції на відстані. Водночас, не применшується важливість операцій бухгалтерського обліку й ролі бухгалтера. Із стрімким розвитком цифрових трансформацій сьогодні зростають вимоги до наявності цифрових навичок у бухгалтерів, аби забезпечити належну їхню роботу на цифрових місцях праці. Цифровий бухгалтерський облік, навпаки, оцінює професіонала-обліковця. У контексті економічних перетворень цифровізація – «насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір» [1], має на меті перенесення в електронний простір різних явищ, процесів, об'єктів, таких як попит і пропозиція, документообіг, різні моделі управління, товари, послуги, тобто все широкомасштабне функціонування господарюючого суб'єкта.

Окремі аспекти впливу цифровізації на розвиток обліку як в частині методичних, так і організаційних питань розкриваються в працях Н.В. Курган, Г.І. Ляхович, О.І. Малишкіна, Л.Ф. Соколенко, Н.Л. Шишкової та інш. Враховуючи значення ІТ-компаній в процесах цифровізації, розкриття

особливостей організації управління їх діяльністю, зокрема в частині організації обліку і вимагає подальших досліджень.

Ми погоджуємося з думкою Л.Ф. Соколенко в частині того, що умови цифровізації світової економіки та відповідні процеси цифровізації бізнес-процесів компаній вимагають переосмислення особливостей теорії, методології та організації бухгалтерського обліку, та прикладних аспектів реалізації його можливостей [2, с.46].

Бухгалтерський облік є частиною загальної інформаційної системи, яка перетворює первинні дані, зафіксовані в документах, на продукт для управління. Таким продуктом є оброблена інформація, яка має властивості товару. З цієї точки зору, бухгалтерський облік є засобом виробництва товару особливого роду – інформації, яка має вартість, собівартість, ціну та інші категорії товарного виробництва [3].

В умовах цифрової економіки бухгалтерський облік, зберігаючи свою актуальність і запит створеного продукту, повинен стати чіткою складовою системи отримання, обробки й передачі економічної інформації. Інакше він підлягає суттєвому ризику «розчинитися» в сучасних електронних інформаційних системах, що динамічно розвиваються і розширюють сферу свого застосування.

Істотним кроком уперед для України стала власне ідея цифровізації документообігу. Електронний документообіг (обіг електронних документів) – сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та в разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів [4].

Розвиток електронного документообігу дуже стрімкий, тож паперова документація швидко відійде в минуле, як і кнопкові телефони. Цінність та ефективність цифрових технологій передусім оцінив великий бізнес, що містить глибоку експертизу й достатні фінансові й кадрові ресурси для впровадження.

Таким чином, можна виділити наступні тенденції розвитку електронного документообігу в обліку: 1) збільшення швидкості обробки первинних документів за рахунок переведення документообігу з паперового в електронний; 2) перехід від роботи з окремим первинним документом до групової обробки документів; 3) комплексування різномірних систем, пристроїв, технологій реєстрації та обробки облікової інформації. Інтеграція допоміжних систем в одній обліковій програмі; 4) активне використання в обліковому процесі технологій безконтактної ідентифікації; 5) перехід деяких ділянок обліку від автоматизації до автоматичності; 6) використання в обліковому процесі хмарних обчислень; 7) ведення податкового обліку на серверах; 8) електронне адміністрування податків.

Отже, ми можемо зробити висновки, що значні технологічні та інформатизаційні зрушення, спричинені цифровізацією економіки, а також зростання інформаційного потенціалу економічного простору не можуть не впливати на стан бухгалтерського обліку та бухгалтерської науки. Цифровізація економіки в цілому, і застосування електронного документообігу призводить до суттєвих змін в діяльності компаній, з одного боку стимулюючи розвиток їх діяльності, а з іншого – вимагаючи впровадження сучасних цифрових технологій для управління їх діяльністю.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації, Розпорядження КМУ від 3.03.2021р. № 167-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>
2. Соколенко Л.Ф. Цифровізація як вектор розвитку економічних систем та модернізації системи бухгалтерського обліку. Облік і фінанси. 2019. № 3. С. 40-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2019_3_7
3. Кулинич М. Б. Оцінка ефективності обліково-аналітичного забезпечення доходів і витрат. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2011. № 4. С. 53–54.
4. Гнатишин Л. Б., Прокопишин О. С. Організація обліку: навч. посіб. / 2-ге вид., перероб. і допов. Львів: Магнолія 2006, 2016. С. 153–154.

Olena LAGOVSKA

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Information Systems in Management and Accounting,
Zhytomyr Polytechnic State University,
Zhytomyr, Ukraine*

Gabriella LOSKORIKH

*PhD 071 «Accounting and Taxation»,
Deputy Head of the Department of Accounting and Auditing,
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education,
Berehove, Ukraine*

FUNDRAISING AS A CONDITION FOR THE DEVELOPMENT AND RESTORATION OF DOMESTIC ENTERPRISES IN THE POST-WAR PERIOD

One of the most common problems faced by both start-up and experienced entrepreneurs is the lack of or insufficient funds to achieve various business goals. To develop creative business ideas and support small and medium-sized businesses, grant funding is used around the world to help entrepreneurs who can offer important and useful projects for the state.

State support programmes for small and medium-sized businesses are primarily aimed at industries that are a priority for the state.

The state will help with financing a business that will be useful for a region, oblast, or even a specific city: for example, opening a pharmacy, developing crop production, or tourism [9]. However, the state should not support gambling, alcohol, or cigarette businesses [10; 6].

At the same time, it should be borne in mind that the state has levers to choose, for the purpose of further financing, those projects that can directly or indirectly lead to qualitative transformations in the country's economy, support its image, or create prerequisites for further development.

However, entrepreneurs should be aware that the process of interaction with the state does not end with the receipt of grant funds. The funds received must be used and correctly reflected in the financial statements, which may sometimes require special knowledge and competence on the part of the company's accountants and financiers.

In the most general sense, a grant is a gratuitous assistance to legal entities and individuals for the implementation of non-profit projects [10; 1]. Grants are issued in the form of money or tangible property. Funds are spent on research, scientific, development, education, treatment, and other tasks. As a result, grant recipients prepare a report on the expenditure of funds.

The peculiarities of the transfer of resources under the grant are the gratuitous nature and targeted nature of the subsidy [3; 8].

Grants are used to support social initiatives, charitable foundations, science and education projects. The grant distribution system helps non-profit associations funded by the state. This develops the economy. Often, the main and even the only source of income for a non-profit organisation is subsidised by grants [7]. With the help of grants, non-profit organisations are able to cover the costs of renting and maintaining premises and equipment, as well as staff salaries.

One of the key issues in receiving grants is who can apply for them. A grant can be awarded on a competitive basis to someone who is engaged in the process of their main activity or related activities [2; 4]: scientific research, educational activities, charity, healthcare, defending the rights and interests of citizens, work in the arts, non-professional physical education, and sports, social, cultural, or publishing work, environmental protection, management or other activities.

Entrepreneurs can get financial support from the state if their project brings real benefits to society, helps solve acute problems in the region, and relieves some of the tasks of the state representatives.

For example, grants are awarded to companies that [11]:

- provide jobs for socially vulnerable categories of citizens (disabled, low-income, refugees, pensioners, and young professionals);
- produce goods and services for the above-mentioned citizens and meet their needs;

- solve socially significant problems in society, i.e., they operate in the areas of pedagogical services, recreation and health improvement for children, preschool education, cultural education, etc.

In this way, cooperation between the state apparatus and business representatives is achieved, which is equally beneficial for both parties.

The budget allocates funds in the form of grant funding free of charge but under strict control of the targeted use of these funds. At the same time, the state uses grant programmes to address various socially significant problems of the country or region.

It is logical to cite the example of Ukraine, which, after the full entry into force of the EU-Ukraine Association Agreement, provides Ukrainian companies with the opportunity to submit projects to EU structural and investment funds. There are a number of programmes aimed at balancing the economic potential of the region. In particular, Horizon 2020 (total budget of €80 billion for seven years), Erasmus+ (€14.7 billion), COSME (€2.3 billion), Creative Europe (€1.46 billion), LIFE (€3.4 billion), Pericles 2020 [9], cross-border cooperation programmes, assistance from international funds and foreign governments, and many other programmes. EU financial funds are, of course, financed from the budgets of EU countries. Ukraine also contributes to some funds (in the form of a small percentage of GDP). In Europe, budgets are prepared on a seven-year cycle, and programmes and sub-programmes of additional funding under the EU funds are also prepared on a seven-year cycle.

Government grants are systematically accounted for in the income statement over the periods when the entity records expenses associated with the costs intended to be covered by the grants. In situations involving grants related to assets, the process involves either deferring the grant as income or deducting it from the carrying amount of the asset.

The receipt of grants by a business entity is an important component of financial management, as it can significantly affect the financial condition and reporting of the enterprise. First, when it comes to the transfer of resources, the accurate reflection of this process in the financial statements is important. This involves determining the value of the received resources, their use and their impact on the financial condition of the enterprise.

The most important standard relating to government grants is IAS 20 Accounting for Government Grants and Disclosure of Government Assistance [5].

According to IAS 20, the following information is subject to disclosure: accounting policies adopted for government grants, including presentation methods adopted for financial reporting; the nature and volume of government grants recognized in the financial statements, as well as the indication of other forms of state aid from which the economic entity has a direct benefit; unfulfilled conditions and other conditional obligations related to recognized state aid.

References

1. Alsalem, M. A. and Omar, G. M. D. (2021), "Application of International Financial Reporting Standards (IFRS) and their Impact on the Quality of Financial Reporting: An exploratory study on a group of companies in Sulaymaniyah Governorate / Iraq", *The Scientific Journal of Cihan University– Sulaimaniya*, vol. 4(2), pp. 331-356, DOI: <https://doi.org/10.25098/4.2.15>
2. Antoniuk, O. Kutsyk, P. Brodska, I. Kolesnikova, O. and Struk, N. (2021), "Institutionalization of accounting and auditing services in Ukraine: Genesis, evaluation, analysis", *Independent Journal of Management & Production*, vol. 12(3), pp. 123–137, DOI: <https://doi.org/10.14807/ijmp.v12i3.1530>
3. Ballas, P. Garefalakis, A. Lemonakis, C. and Balla, V. (2019), "Quality of financial reporting under IFRS and corporate governance influence: Evidence from the Greek banking sector during crisis", *Journal of Governance and Regulation*, vol. 8(4), pp. 8–20, DOI: <https://doi.org/10.22495/jgrv8i4art1>
4. Blahun, I. S. Blahun, I. I. and Blahun, S. I. (2020), "Assessing the stability of the banking system based on fuzzy logic methods", *Banks and Bank Systems*, vol. 15(3), pp. 171–183, DOI: [https://doi.org/10.21511/bbs.15\(3\).2020.15](https://doi.org/10.21511/bbs.15(3).2020.15)
5. International accounting standard 20 (IAS 20): Accounting for Government Grants and Disclosure of Government Assistance, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_041#Text (Accessed 20 February 2024)
6. Irtyshcheva, I. (2021), "The effect of digital technology development on economic growth", *International Journal of Data and Network Science*, vol. 5, pp. 25–36, DOI: <https://doi.org/10.5267/j.ijdns.2020.11.006>
7. Khirivskiy, R. Cherevko, H. Yatsiv, I. Petryshyn, L. and Kucher, L. (2020), "Assessment and analysis of sustainability of the socio-economic development of amalgamated territorial communities of the region", *European Journal of Sustainable Development*, vol. 9 (2), pp. 569-578, DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2020.v9n2p569>
8. Khudaverdiyeva, V. (2022), "Peculiarities of the system of taxation and state support of tourism industry entities in connection with the spread of COVID-19", *Current issues in modern science*, vol. (1), pp. 200–213, DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-1\(1\)-200-213](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-1(1)-200-213)
9. Kostenko, N. (2021), "Received a grant: how to account", *Taxes & Accounting*, vol. 9, pp. 42-58, available at: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2021/february/issue-9/article-113166.html> (Accessed 20 February 2024)
10. Stadler, C. and Nobes, C. W. (2018), "Accounting for government grants: Standard-setting and accounting choice", *Journal of Accounting and Public Policy*, vol. 37 (2), pp. 113–129, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jaccpubpol.2018.02.004>
11. Vallišova, L. Černa, M. and Hinke, J. (2018), "Implementation of sustainability aspects in the financial reporting system: an environmental accounting standard", *Economic Annals-XXI*, vol. 173 (9–10), pp. 55–59, DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.v173-09>

Світлана ЛАЙЧУК

*к.е.н., доцент,
доцент кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку
Державний університет «Житомирська політехніка»,
м. Житомир, Україна*

Сергій ГОЛОБОРОДЬКО

*магістрант,
Державний університет «Житомирська політехніка»,
м. Житомир, Україна*

ВИМОГИ ДО СУЧАСНОЇ ЦИФРОВОЇ СИСТЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Впровадження цифрових технологій у бухгалтерському обліку стосується всіх етапів процесу обробки облікової інформації. Тому трансформація бухгалтерського обліку відповідно до нових потреб сьогодення є необхідним етапом його розвитку.

Сукупність чинників щодо розвитку та удосконалення обліку в умовах цифровізації завжди знаходяться в центрі уваги науковців, серед яких Барбаш С.В., Гайова А.В., Грабчук І.Л., Малинич Н.В., Канцедаль Н.А., Карпенко О.В., Плікус І.Й., Головіна Д.В., Король С.Я., Клочко А.О., Рогова Н., Орлов І.В. та інші.

Сучасні цифрові системи бухгалтерського обліку повинні відповідати ряду вимог, щоб забезпечити ефективну роботу облікових працівників та отримати точну облікову інформацію щодо наявності і руху активів та зобов'язань суб'єкта підприємництва.

За дослідженнями зарубіжних експертів [1] у якості основних переваг цифрового обліку світова практика виділяє наступні: підвищення ефективності обліку за рахунок автоматизації облікових процесів (доступність, продуктивність, оперативність, економічність, виключення ризику людських помилок); можливості відстеження та доступу до обліку у режимі реального часу; можливість віддаленого доступу і роботи для бухгалтерів; можливості віртуалізації облікових процесів та відображення облікових записів, що автоматично потрапляють до кожної сторони-учасника господарських операцій.

Розглянемо основні вимоги до сучасної системи бухгалтерського обліку та характеристики до них (табл. 1).

Відповідність облікової системи цим вимогам дозволить господарюючим суб'єктам забезпечити ведення ефективного обліку та отримання достовірної інформації для звітності.

За даними світового агентства Accounting Today, ринок цифрових бухгалтерських продуктів буде зростати щорічно на 8,6% на рік, а загальна його

вартість у 2026 р. становить понад 11,7 млрд дол. США [2]. Тому результатом цифровізації бухгалтерського обліку є не лише прискорення та полегшення доступу до інформаційних потоків, а й удосконалення технологій прийняття управлінських рішень.

Таблиця 1.

Основні вимоги до сучасної цифрової системи бухгалтерського обліку

Вимоги	Характеристика
Автоматизація процесів	Здатність автоматизувати багато рутинних операцій, щоб зменшити ймовірність помилок та забезпечити ефективну роботу.
Інтеграція з іншими системами	Можливість інтеграції з іншими підсистемами підприємства, такими як управління запасами, управління виробництвом та інші
Забезпечення безпеки даних	Високий рівень захисту конфіденційності та цілісності облікової інформації. Застосування шифрування, аутентифікації та інших засобів для запобігання несанкціонованому доступу.
Мобільність	Можливість доступу та роботи з системою через мобільні пристрої, щоб користувачі могли працювати з обліковими даними в будь-якому місці та часі
Відповідність законодавству та стандартам	Дотримання чинних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та законодавчих актів
Аналітичні можливості	Наявність інструментів для аналізу даних та формування звітів для прийняття стратегічних та управлінських рішень
Складність та гнучкість	Здатність обробляти складні фінансові операції та адаптуватися до змін в умовах діяльності підприємства
Інтерфейс користувача	Зручний та інтуїтивно зрозумілий інтерфейс для користувачів різного рівня.
Хмарні та мобільні технології	Використання хмарних технологій для забезпечення доступу, зберігання та обробки даних, а також можливість роботи через мобільні додатки.
Контроль	Можливість проведення аудиту та контролю за господарськими операціями для забезпечення відповідності та виявлення можливих порушень.

У зв'язку із змінами, зумовленими технічним прогресом, зокрема впровадженням інформаційних технологій в сферу бухгалтерського обліку, виникає необхідність оновлення вимог до знань і компетенцій бухгалтерів. При формуванні термінологічного мінімуму бухгалтера, за твердженням доцента Н.А. Канцедаль, освітнім закладам варто комбінувати науково-професійну та практично-професійну термінологію [3].

Для успішної інтеграції цифрових технологій у бухгалтерський облік майбутні бухгалтери повинні володіти різнобічним комплексним навчанням, що

включає технічні дисципліни та навички, а також розуміння етичних та юридичних аспектів використання цифрових технологій. Впровадження відповідних дисциплін у навчальних програмах може значно покращити підготовку фахівців з бухгалтерського обліку та сприяти успішній адаптації до вимог сучасного цифрового середовища.

Отже, незважаючи на безперечні переваги використання цифрових технологій у бухгалтерському обліку не слід забувати, що при цьому підвищуються вимоги до кваліфікації облікових працівників, виникає необхідність зміни структури управління підприємством, підбору нових кадрів та навчання працюючого персоналу.

Список використаних джерел:

1. Dan Marius Coman, Constantin Aurelian Ionescu, Anișoara Duică, Mihaela Denisa Coman, Marilena Carmen Uzlaeu, Sorina Geanina Stănescu and Violeta State. Digitization of Accounting: The Premise of the Paradigm Shift of Role of the Professional Accountant. *Applied Science*. 2022. № 12. P. 3359. URL: <https://doi.org/10.3390/app12073359> (дата звернення: 02.02.2024).
2. Digital Accounting is the Future. URL: <https://www.outlookmoney.com/tech-toys/digital-accounting-is-the-future-7889> (дата звернення: 02.02.2024).
3. Канцедал Н.А. Бухгалтерський облік цифрової епохи: розширення термінологічних кордонів / Н.А. Канцедал // *Облік і фінанси*. – 2019. – № 1 (83) . – С. 28-34

Марія ЛАЛАКУЛИЧ

к. е. н., професор,
професор кафедри фінансів, обліку та оподаткування,
Ужгородський торговельно-економічний інститут ДТЕУ
м. Ужгород, Україна

Марія СИМОЧКО

старший викладач кафедри фінансів, обліку та оподаткування,
Ужгородський торговельно-економічний інститут ДТЕУ
м. Ужгород, Україна

ОБОРОТНІ АКТИВИ: СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Оборотні активи- це та частина активів підприємства, яка постійно буває у кругообороті. Вони для будь-якого підприємства є одним із найважливіших ресурсів. Від їх наявності та ефективності використання залежать всі процеси, які відбуваються на підприємстві.

Основними нормативними документами, що визначають сутність оборотних активів є вітчизняні та міжнародні стандарти бухгалтерського обліку. Згідно Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» оборотні активи- це гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи

споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу [1].

Згідно Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності» оборотні активи трактують як «поточні». Поточними визнають активи, які суб'єкт господарювання:

- а) сподівається реалізувати цей актив або має намір продати чи спожити його у своєму нормальному операційному циклі;
- б) утримує актив в основному з метою продажу;
- в) сподівається реалізувати актив протягом дванадцяти місяців після звітного періоду;
- г) актив є грошовими коштами чи еквівалентами грошових коштів (як визначено у МСБО 7), якщо немає обмежень щодо обміну чи використання цього активу для погашення зобов'язання принаймні протягом дванадцяти місяців після звітного періоду[2].

Провівши порівняння визначень оборотних активів, які наведені у вітчизняному та міжнародному стандарті, можемо з певністю сказати, що вони тотожні.

Категорію «оборотні активи» часто ототожнюють з такими категоріями, як: оборотні кошти, оборотний капітал, оборотними засобами, поточними активами тощо. Це впершу чергу зумовлено тим, що серед науковців не має єдиної думки у трактуванні сутності цих категорій. Відсутнє розмежування поняття «оборотний капітал», «оборотні кошти» та «оборотні активи» і у вітчизняних нормативних актах. Не можна не погодитись з думкою таких науковців, як М.А. Дядюк та В.В. Васильєвої, які зазначають, що очевидними є як ґносеологічні відмінності вищезгаданих словосполучень, так і їхні різні змістовні характеристики [3].

Аналіз наукових публікацій дає нам змогу стверджувати, що поняття «оборотні активи підприємства» є фундаментальним, але науковці формулюють його по-різному. В.Г.Швець поняття «оборотні активи» трактує так: оборотні активи - грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу [4].

Науковець Гринюк І.М. стверджує, що оборотні активи - це сукупність матеріальних активів і грошових коштів, які перебувають у постійному кругообігу з метою забезпечення безперервності виробничого процесу та ліквідності підприємства, змінюючи свою матеріальну форму протягом одного операційного циклу [5].

На думку професора Кірейцев Г. Г., оборотні активи - це сукупність коштів, авансованих в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва та реалізації продукції. [6].

Я. В. Тютюнник трактує оборотні активи насупним чином - це контрольовані суб'єктом господарювання ресурси, які перебувають у постійному кругообігу з метою забезпечення безперервності виробничого процесу та ліквідності підприємства, що можуть змінювати свою матеріальну форму та переносити свою вартість на вартість готової продукції чи можуть бути перетворені на гроші продовж одного операційного циклу [7].

Нашкерська Г.В. під поняттям «оборотні активи» розуміє грошові кошти, що вкладені для створення оборотних виробничих фондів та фондів обігу з метою забезпечення безперервного процесу виробництва і реалізації продукції [8].

Не дивлячись на різноманітність трактувань поняття «оборотні активи», більша кількість науковців у своїх наукових працях використовують визначення яке наведено у Н(П)СБО1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»[1].

Отже, здійснивши аналіз вище наведених визначень поняття «оборотні активи» можна сформулювати наступне його трактування: оборотні активи- це матеріальні та грошові ресурси, які забезпечують поточну виробничо-комерційну діяльність суб'єкта господарювання та у повному обсязі споживаються у процесі одного виробничо-комерційного циклу.

Ефективність управління оборотних активів залежить від сучасної системи їх класифікації за певними видами й ознаками, котрі з однієї сторони будуть віддзеркалювати тенденції в економіці, а з другою стороною буде відповідати нормам бухгалтерському обліку та допомагатиме підприємствам вчасно реагувати на негативні зміни економічної ситуації в Україні.

Українські науковці виділяють класифікаційні групи оборотних активів по-різному, але при цьому як правило спираються на міжнародний досвід. Майже всі науковці вважають, що загальними класифікаційними ознаками щодо оборотних активів є: класифікація оборотних активів за характером участі в операційному циклі, за джерелами фінансування, за видами. Менш поширеними є поділ оборотних активів за такими класифікаційними ознаками як за ступенем ліквідності, за ступенем захищеності від інфляції, за рівнем їх ринкової (можливої) цінності тощо. На нашу думку для аналізу оборотних активів найкраще використовувати класифікацію за елементами наведену у балансі: запаси; поточні біологічні активи; дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги; дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом; інша поточна дебіторська заборгованість; поточні фінансові інвестиції; гроші та їх еквіваленти; витрати майбутніх періодів; інші оборотні активи).

Проте, Зардова Я.В. [9] пропонує класифікувати оборотні активи відповідно до сфер, де вони можуть застосовуватися: облік, аналіз, аудит, менеджмент, яка наведена у таблиці 1.

Класифікація оборотних активів за сферами застосування має важливе значення для підвищення ефективності господарської діяльності. Адже вміння вірно відносити активи до певних груп дає змогу вчасно визначити слабкі ланки та виправити можливі недоліки [9].

Таблиця 1

Класифікація оборотних активів за сферами використання [9]

Сфера використання	Класифікація оборотних активів
Облік	За способом відбиття у балансі
	За періодом функціонування
	За формами функціонування
	За характером джерел функціонування
	За ступенем використання
	За ступенем ліквідності
	За ступенем керованості
Аналіз	За способом відбиття у балансі
	За періодом функціонування
	За формами функціонування
	За характером джерел формування
	За ступенем використання
	За ступенем формування
	За ступенем ліквідності
Аудит	За ступенем керованості
	За характером джерел формування
	За ступенем використання
	За ступенем формування
Менеджмент	За формами функціонування
	За видами
	Залежно від участі в кругообігу
	За ступенем керованості
	За ступенем ліквідності
	За рівнем цінності
	За рівнем ризиків
	За видами ризиків
	За ступенем захищеності від інфляції
	За рівнем прибутковості

Маринович О.О. зауважує, що науковці пропонують різні класифікації, які охоплюють велику кількість ознак та видів оборотних активів і важко визначити, яка з класифікацій є найефективнішою. Для цього, перш за все, варто враховувати з якою метою здійснюється групування. Якщо потрібно проаналізувати склад та структуру активів, доцільно використати класифікацію за елементами, подану у Звіті про фінансовий стан. Для розрахунку показників

ліквідності корисним стане розподіл оборотних активів на високоліквідні, швидколіквідні та низьколіквідні. Ефективне управління оборотних активів неможливе без врахування фактору сезонності, за яким активи поділяються на такі, що постійно використовуються підприємством (це дає можливість достовірно розрахувати мінімальну потребу підприємства в цих активах), та змінні, обсяг яких весь час коливається [10].

Однією із класифікаційних ознак оборотних активів на нашу думку може бути - місце розміщення їх, а саме: оборотні активи, які фактично знаходяться на підприємстві. До таких оборотних активів можна віднести: грошові кошти в касі підприємства та на рахунках у банках як в національній так і в іноземних валютах, запаси тощо; оборотні активи, що знаходяться на балансі суб'єкта господарювання, але при цьому перебувають поза його межами. До таких оборотних активів можна віднести: грошові кошти на депозитних рахунках, запаси передані підприємством як давальницька сировина, товари передані на відповідальне зберігання, товари прийняті на комісії тощо.

Отже, групування та вибір класифікаційної ознаки оборотних активів є однією із важливих складових обліково-аналітичного процесу та покращує розуміння ролі оборотних активів, їх впливу на фінансовий стан підприємства та забезпечує єдність підходу щодо застосування всіх елементів методу бухгалтерського обліку.

Список використаних джерел

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 № 73 / Мінфін України (зі змінами та доповненнями).
2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності»: затверджений Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку 01.01.2012 р.
3. Дядюк М. А., Васильєва В.В. Оборотні активи як об'єкт управління у процесі розробки та прийняття господарських рішень. <http://pte.diit.edu.ua/article/view/>.
4. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: [Підручник]. К. : Знання, 2004. 447 с.
5. Гринюк І. М. Економічна сутність оборотних активів та їх типологія. *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. 2016. Vol. 2, № 4. С. 64–74.
6. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент: нав. пос. / Г.Г. Кірейцев. - К. - ЦУЛ. 2006. 496.
7. Тютюнник Я.В. Сучасні підходи до визначення економічної сутності оборотних активів підприємства. *Журнал «Економіка та держава»* № 4/202. С. 157-162.
8. Наікерська Г.В. Бухгалтерський облік : [навчальний посібник]. К. : Центр навчальної літератури, 2004. 464 с.
9. Зардова Я.В. Науково-методичні підходи до специфіки класифікації оборотних активів підприємств. *Інвестиції: практика та досвід* №22/2021. с. 100-106.
10. Маринюк О.О. Класифікація оборотних активів для удосконалення обліку та аналізу. *Глобалізація обліку та звітності : збірник наукових праць студентів. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С. 112-116.*

Вікторія ЛЕВКУЛИЧ

*к.е.н., доцент,
завідувач кафедри обліку і аудиту,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Максим ЯЦКО

*к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ ТА ВПЛИВ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ЙОГО ФОРМУВАННЯ

Індустрія гостинності є однією з найбільш динамічних та, в той же час, вразливих галузей економіки, і в умовах трансформаційних процесів та глобальних ризиків інноваційний розвиток підприємств цієї галузі набуває особливої важливості.

В сучасних умовах посилення інтеграції світових ринків, технологічних інновацій та міжнародних виробничих ланцюгів, що в свою чергу призводить до стрімкого підвищення конкуренції, швидких технологічних змін, зокрема в галузі інформаційних технологій, коливань споживчих тенденцій, підвищеної уваги до екологічних питань та соціальної відповідальності, глобальних проблем, таких як пандемії, зміни клімату та політичні кризи, підприємства індустрії гостинності зіштовхуються зі значними викликами. Але в той же час, варто зауважити, що вище перераховані обставини можуть стати як перепорою на шляху до розвитку, так і слугувати новими можливостями в досягненні економічного успіху.

Щоб забезпечити конкурентоспроможність та стійкий розвиток підприємства індустрії гостинності повинні активно відстежувати та впроваджувати інновації у всі напрями своєї діяльності.

Генерування інноваційних рішень та їх реалізація в діяльності готельно-ресторанних підприємств сприяє формуванню ряду переваг як для виробників послуг, так і для їх споживачів. Зокрема, завдяки ефективним управлінським інноваціям, підприємства мають змогу пристосовуватись до динамічних умов зовнішнього середовища та втримувати при цьому конкурентні позиції на ринку.

Важливою умовою забезпечення ефективності процесу управління інноваційною діяльністю підприємств індустрії гостинності є його релевантне інформаційно-аналітичне забезпечення, яке в свою чергу сприяє підвищенню ефективності інновацій.

Згідно з Законом України «Про інноваційну діяльність» інновації – це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [1].

Інформаційно-аналітичне забезпечення інноваційної діяльності – це система збору даних за прикладними дослідженнями, НДДКР, об'єктами інтелектуальної власності, що передбачає групування інформації в потрібному розрізі для потреб управління інноваційними процесами, складання бухгалтерської і аналітичної звітності за інноваційною діяльністю [2, с. 137].

Питання відновлення та розвитку інноваційної діяльності підприємств готельно-ресторанної індустрії за умов низки кризових ситуацій, які, нажаль, не припиняються та набувають системного характеру потребує нагального вирішення. А отже, природньо, постає питання формування ефективного та релевантного інформаційно-аналітичного забезпечення процесу управління інноваційною діяльністю підприємств індустрії гостинності, яке визначається:

- 1) встановленням потреб та формулюванням чітких цілей підприємства в сфері інноваційної діяльності;
- 2) доступністю даних, необхідних для ефективного аналізу та управління інноваціями;
- 3) технологічною інфраструктурою, яка включає в себе відповідне програмне забезпечення, доступ до сучасних технологій, обчислювальних ресурсів;
- 4) компетентністю персоналу, яка включає в себе знання та навички з обробки даних та подальшого їх аналізу з використанням відповідного програмного забезпечення;
- 5) потребами користувачів інформаційно-аналітичного забезпечення процесу управління інноваційною діяльністю;
- 6) організаційною культурою підприємства, яка відіграє важливу роль у формуванні інформаційно-аналітичного забезпечення;
- 7) глобальними трендами (до прикладу використання штучного інтелекту, data maining – глибинного, інтелектуального аналізу даних);
- 8) економічними та соціальними умовами, які повинні бути враховані при розробці аналітичних систем;
- 9) регуляторною політикою, зокрема правилами, нормативами та стандартами в індустрії гостинності, які можуть різнитися в різних країнах та обумовлювати основні параметри формування інформаційно-аналітичного забезпечення інноваційної діяльності підприємств індустрії гостинності.

Переваги використання штучного інтелекту (ШІ) при формуванні інформаційно-аналітичного забезпечення процесу управління інноваційною діяльністю полягають у більш точному, оперативному та ефективному зборі та

обробці інформації, що стосується діяльності підприємств індустрії гостинності, виконанні окремих аналітичних завдань. ШІ дозволяє автоматизувати процес аналізу великих обсягів даних у режимі реального часу, що допомагає бізнесу швидше оцінювати та приймати обґрунтовані рішення, пов'язані з інноваційною діяльністю, зокрема через виокремлення релевантної інформації. Крім того, використання штучного інтелекту дозволяє виявляти переваги та ризики, які можуть бути упущені при використанні традиційних методів аналізу та обробки даних. Тому, використання ШІ сприяє покращенню якості управління інноваційною діяльністю та забезпечує більш глибоке розуміння ключових аспектів цього процесу.

В той же час, за даними звіту «July 2023 Business Radar Report» [4], значна частина компаній використовує можливості штучного інтелекту в обслуговуванні клієнтів та для створення контенту, і тільки 20% респондентів вважають, що генеративний ШІ (Gen AI) може бути корисний для формування обліково-аналітичного забезпечення діяльності підприємства.

Отже, незважаючи на ряд переваг, які можна отримати з використанням ШІ, варто розуміти, що максимальна ефективність досягається лише при синергії умінь і професіоналізму осіб, відповідальних за збір, обробку і аналіз інформації та високотехнологічних інструментів штучного інтелекту.

Список використаних джерел:

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 року № 40-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення: 9.03.2024)
2. Позняковська Н.М., Зубілевич С.Я., Міклуха О.Л. Обліково-аналітичне забезпечення суб'єктів господарювання в умовах євроінтеграції: монографія. Рівне: НУВГП, 2019. 414 с.
3. Таранич А.В., Пелехацький Д.О. Використання штучного інтелекту в процесах стратегічного управління підприємствами. Економіка України. 2024. № 1. С. 54-65. <https://doi.org/10.15407/econo-tyukr.2024.01.054>
4. Business Radar 2023. URL: <https://www.pitcher.com.au/business-radar-2023/#d689832c49c1214d3ba00bee8e6f14ae> (дата звернення: 9.03.2024)
5. Martin-Rios, C. & Ciobanu, T. (2018). Hospitality Innovation strategies: An analysis of success factors and challenges. *Tourism Management*, 70: 218-229
6. Lv, H., Shi, S., & Gursoy, D. (2022). A look back and a leap forward: a review and synthesis of big data and artificial intelligence literature in hospitality and tourism. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 31(2), 145-175.

Annamária LŐRINCZ

*PhD hallgató,
Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar
Számviteli és pénzügyi Intézet
Debrecen, Magyarország*

ROMÁNIAI TURIZMUSBAN TEVÉKENYKEDŐ VÁLLALKOZÁSOK PÉNZÜGYI TELJESÍTMÉNYÉNEK ELEMZÉSE

A fejlődés kulcsfontosságú összetevője a verseny, amelynek fő indikátora, referenciapontja a teljesítmény. A teljesítmény ez által a konvergálási folyamat elengedhetetlen mutatószáma. Hiszen a felzárkózásban csupán a folyamatos monitoring, összehasonlító elemzés készítése és az ez alapján történő tervezés és döntéshozás lehet igazán hatékony. Kutatásom központi elemét épp e miatt objektív, pénzügyi teljesítménymérés képezi (Dajnoki és Filep, 2020), egy Közép-Kelet Európai ország, turizmus területén tevékenykedő vállalkozásainak esetében. A kiválasztott iparág nemzetgazdasági fontossága, az általa termelt bruttó hozzáadott értékben, valamint a foglalkoztatottak számában is megmutatkozik, a COVID-19 gazdasági és egészségügyi válság előtt az ország egyik legdinamikusabb ágazataként tekintették (Dorj et al., 2020). A válság hatásai viszont hatványozottan érintették (Dorj & Dorj, 2021).

Információs társadalmunkban, az információ önálló értékkeé vált, központi fontosságú tehát a szervezetek adataival való gazdálkodás, különös tekintettel nehezített gazdasági körülmények között. Az adatok értelmezéseinek kérdései, valamint a hasznos információvá alakításuk elengedhetetlen a piaci versenyben való hosszútávú fennmaradáshoz (Márkus & Rideg, 2021).

Kutatásom alapját 793 romániai vállalat számviteli beszámolója képezi, 5 évre vonatkozóan 2018-2022-es időtávban. A vállalatok tevékenységi körét tekintve CAEN (Nemzetgazdasági Tevékenységi Osztály) 5510-es csoportba tartozó, hotelek és hasonló szálláshelyek (üdülőhelyi szállodák, apartman hotelek, szállodák) adják. A kutatásban szereplő vállalatok az említett tevékenységi körbe tartozó szervezetek árbevételének 73%-át termelik meg.

Az adatok forrását az EMIS (Emerging Markets Information Service) adatbázis nyújtotta. Az alapstatisztikai mutatók elemzése során kiderült, hogy sokaság inhomogén, az adatbázis további hatékony feldolgozása érdekében a szakirodalomra támaszkodva homogén csoportok képzése szükséges, tehát klaszterelemzési módszereket alkalmaztam (Fenyves et al., 2020; Herman et al., 2022). A klaszterezés a ROS (Return on Sales), ROA (Return on Assets) és ROE (Return on Equity) pénzügyi mutatók alapján történik, amelyek jelentős fontosságúak a szektor számára (Panno, 2020).

Kutatásom célja bemutatni a kiválasztott tevékenységi körbe tartozó vállalatok helyzetét a pénzügyi teljesítmény fókuszában, illetve azonosítani ezen a téren jelentkező különbségeket, valamint hasonlóságokat a vállalatok között.

Köszönetnyilvánítás

A kutatás a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs alapról finanszírozott szakmai támogatásával készült.

A felhasznált irodalom listája

1. Droj, L., Droj, G., & Ban, O. (2020). Geospatial and financial analysis of the tourism sector in Romania. In Faculty of Tourism and Hospitality Management in Opatija. Biennial International Congress. Tourism & Hospitality Industry (pp. 92-106). University of Rijeka, Faculty of Tourism & Hospitality Management.
2. Droj, L., & Droj, G. (2021). Considerations Regarding the Impact of the Covid-19 Pandemics over the Financial Performance at the Level of the Tourism Companies Operating in Central and Eastern Europe. *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series*, 30(2), 291-298.
3. Dajnoki, K., & Filep, R. (2020), *A teljesítménymérés módszerei a KKV szektorban. Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok*, 15(3-4), pp.55-64.
4. Fenyves, V., Zsido, K. E., Bircea, I., & Tarnoczi, T. (2020), *Financial performance of Hungarian and Romanian retail food small businesses. British food journal. BFJ* 122(11), pp. 3451-3471.
5. Herman, E., Zsido, K. E., & Fenyves, V. (2022). Cluster analysis with k-mean versus k-medoid in financial performance evaluation. *Applied Sciences*, 12(16), 7985.
6. Márkus, G., & Rideg, A. (2021). *A magyar mikro-, kis-és középvállalatok versenyképessége és pénzügyi teljesítménye. Közgazdasági Szemle*, 68(6), 617-644.
7. Panno, A. (2020). Performance measurement and management in small companies of the service sector; evidence from a sample of Italian hotels. *Measuring business excellence*, 24(2), 133-160.

Gabriella LOSZKORIH

*PhD, Számvitel és Auditálás Tanszék vezető-helyettes,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Beregszász, Ukrajna*

Dániel BALLA

*MSc (mesterképzés) hallgató
«Nemzetközi számvitel és Adóügy» képzési program,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Beregszász, Ukrajna*

KÜLGAZDASÁGI TEVÉKENYSÉG LÉNYEGE, MINT A SZÁMVITEL OBJEKTUMA

A gazdasági globalizáció dinamikus folyamatai és a számviteli, illetve elemzési rendszer nemzetközi szintű integrációja még aktuálisabbá teszi az Ukrajna külgazdasági tevékenységének területén végrehajtott tranzakciók elszámolásának problémáját. A külgazdasági tevékenység a modern gazdaság kulcsfontosságú eleme, különösen a globalizáció összefüggésében. Fontos szerepet játszik a gazdasági növekedés ösztönzésében, az új technológiákhoz, piacokhoz és erőforrásokhoz való hozzáférés biztosításában, valamint az ország versenyképességének fokozásában. A külgazdasági tevékenység egyik legfontosabb szempontja az említett területen végzett tranzakciók számvitele. Tekintettel a nemzetközi műveletek sokféleségére, fontos a számviteli és elemzési rendszer javítása a vállalat pénzügyi eredményeire, illetve pénzügyi helyzetére vonatkozó információk pontosságának biztosítása érdekében. Ez segít a megalapozott vezetői döntések meghozatalában és a további fejlesztési stratégiák meghatározásában. Tekintettel a globális piacok dinamikájára és a nemzetközi üzleti műveletek növekvő összetettségére, az információs technológia fejlődése, illetve a számviteli és elemzési folyamatok szabványosítása különösen fontos a nemzetközi szinten való sikeres verseny szempontjából.

A jogszabály a külföldi gazdasági tevékenység fogalmát a következőképpen határozza meg:

- ez az ukrán gazdasági egységek és a külföldi gazdasági egységek, továbbá az államvédelmi megrendelő hatóságok, az ukrán törvények által meghatározott esetekben, azon tevékenysége, amely a közöttük fennálló kapcsolat alapján, Ukrajna területén és külföldön egyaránt zajlik (Ukrajna "A külgazdasági tevékenységről" szóló törvénye) [4];

- olyan gazdasági tevékenység, amelyhez Ukrajna vámhatárának átlépése szükséges vagyonnal (a vagyon olyan dolgok és egyéb értéktárgyak összessége (beleértve az immateriális javakat is), amelyek értékkel bírnak, a gazdálkodó egységek tevékenységük során állítják elő vagy használják őket, és amelyek a mérlegükben szerepelnek, vagy amelyeket a gazdálkodó egységek jogszabályban előírt egyéb

vagyon nyilvántartási formáiban számolnak el) és/vagy munkaerővel (Ukrajna Gazdasági Törvénykönyve). [5].

Figyelembe véve valamennyi törvényi rendelkezés követelményeit, azonosítani lehet azokat a főbb tényezőket, amelyek meghatározzák, hogy az üzleti tranzakciók külföldi gazdasági tevékenységnek minősülnek-e:

1) a külgazdasági tevékenység az a gazdasági tevékenység, azaz a gazdálkodó szervezetek azon tevékenysége a társadalmi termelés területén, amelynek célja termékek előállítása és értékesítése, munkák elvégzése vagy költséges jellegű szolgáltatások nyújtása, amelyek ármeghatározással rendelkeznek;

2) a tevékenység mind Ukrajna területén, mind külföldön, mind Ukrajna vámhatárának átlépésével, mind pedig anélkül végezhető;

3) az ukrán gazdálkodó egység partnerének külföldi gazdálkodó egységnek kell lennie;

4) a különböző államok joghatósága alá tartozó gazdasági egységek közötti kapcsolatokon alapul.

A külgazdasági tevékenységek elszámolásának sajátosságai a külgazdasági tevékenység típusától függenek. (1. ábra).

árak, tőke és munkaerő exportja/importja;
tanácsadási, biztosítási, szállítmányozási, termelési, jogi és egyéb szolgáltatások nyújtása külföldi üzleti vállalkozásoknak, és ilyen szolgáltatások igénybevétele tőlük;
tudományos, tudományos-műszaki együttműködés külföldi gazdálkodó szervezetekkel;
nemzetközi pénzügyi tranzakciók, beleértve a hitelügyleteket is;
külföldi gazdálkodó szervezetekkel közös üzleti tevékenység Ukrajnában és külföldön egyaránt;
árucseré (barter) ügyletek külföldi gazdálkodó szervezetekkel;
egyéb.

1. ábra. A külgazdasági tevékenység főbb típusai

Forrás: saját szerkesztés [4] alapján

A leggyakoribb külgazdasági műveletek elemzése azt mutatta, hogy pénzforgalmukat olyan tevékenységi területek szerint kell osztályozni, mint a

működési külgazdasági tevékenység, a befektetési külgazdasági tevékenység és a pénzügyi külgazdasági tevékenység [3]. A külgazdasági tevékenység típusai oszthatók alaptevékenységekre, amelyek különböző országokból származó partnerek között zajlanak, és kiegészítő tevékenységekre, amelyek az áruknak az eladótól a vevőhöz való eljuttatásához kapcsolódnak.

A külgazdasági tevékenység elszámolásának fő objektumai a következők:

- deviza összegek és deviza tranzakciók;
- áruk/szolgáltatások, immateriális javak és azok mozgása az export- és importügyletek alapján;
- a külföldi gazdasági műveletekből származó bevételek és kiadások;
- pénzügyi, befektetési, hitel- és elszámolási ügyletek külföldi partnerekkel;
- árfolyamkülönbségek;
- a költségvetéssel való elszámolások a külgazdasági tevékenység során fizetett adók és befizetések tekintetében [2; 3].

A külföldi gazdasági tevékenység elszámolása függ a tevékenység terjedelmétől, típusától és mennyiségétől, a földrajzi elhelyezkedéstől, annak a külső piacnak a típusától és méretétől, amelyen a gazdálkodó egység működik, a külföldi gazdasági tevékenységben szerzett tapasztalatoktól, a vállalkozáson belüli irányítási rendszer működési elveitől, a késztermékek előállításának és értékesítésének rendszerétől, valamint az áruk értékesítésétől, a szolgáltatások nyújtásától és a munkák elvégzésétől stb. is. [1].

A számviteli mutatók az egyik legfontosabb paraméterek, amelyek a gazdálkodó szervezet pénzügyi, gazdasági és külgazdasági tevékenységei hatékonyságának és eredményességének maximalizálását célzó, megalapozott vezetői döntések meghozatalának alapját képezik.

A külgazdasági tevékenység számvitele rendkívül fontos pontja a modern vállalkozások irányításának. Lehetővé teszi a vállalat által végrehajtott valamennyi nemzetközi tranzakcióra vonatkozó információk gyűjtését, rendszerezését és elemzését.

A hatékony külgazdasági tevékenység számvitele segít a vállalkozásoknak:

- nyomon követni a nemzetközi tevékenységekkel kapcsolatos összes kiadást és bevételt, ami segít a vezetőknek megalapozott döntéseket hozni a költségek optimalizálása és a nyereség növelése érdekében;
- azonosítani és értékelni a nemzetközi tevékenységekkel kapcsolatos kockázatokat, például a devizakockázatokat, a logisztikai kockázatokat stb;
- megfelelni azon országok adó- és vámjogszabályainak, amelyekkel nemzetközi üzleti tevékenységet folytatnak.

Így megállapítható, hogy a külgazdasági tevékenység számvitele a vállalkozások nemzetközi tevékenységei irányításának kulcsfontosságú eszköze, ami fontos szerepet játszik a nemzetközi piacon való sikeres működésükben.

A felhasznált irodalom listája

1. Boldovska, K. (2022). Peculiarities and components of accounting support for international operations of business entities. *Economy and Society*, (35). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-33> (letöltés időpontja: 2024.02.27).
2. Gutsalenko, L. V. and Marchuk, U. O. (2018). Accounting operations of foreign economic activities – is an activation of management strategic development of Ukraine. *Efektivna ekonomika*, vol. 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6386> (letöltés időpontja: 2024.03.01).
3. Kononov, Ihor I. (2020). The Essence of Foreign Economic Activity as an Object of Accounting Modeling. *Business Inform* 5, 79–86. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-79-86> (letöltés időpontja: 2024.02.26).
4. On Foreign Economic Activities: Law of Ukraine on April 16, 1991 № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12/conv?lang=en#Text> (letöltés időpontja: 2024.03.01).
5. The Commercial Code of Ukraine: Law of Ukraine on January 16, 2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/436-15?lang=en#Text> (letöltés időpontja: 2024.02.10).

Gabriella LOSZKORIH

PhD, Számvitel és Auditálás Tanszék vezető-helyettes,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Beregszász, Ukrajna

Vivien BÁTORI

BSc (alapképzés) hallgató
«Számvitel és Adóügy» képzési program,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Beregszász, Ukrajna

A VÁLLALKOZÁS TÁRGYI ESZKÖZEI, MINT A SZÁMVITEL OBJEKTUMA

A tárgyi eszközök a pénzügyi és gazdasági tevékenység fontos és szerves részét képezik, valamint azok a fontos aktívák, amelyek tükrözik a vállalkozás pénzügyi helyzetét és további fejlődési lehetőségeit. Az új tárgyi eszközökbe történő beruházások optimális tervezése és menedzselése lehetővé teszi a vállalkozások számára, hogy megőrizzék versenyképességüket, növeljék termelékenységüket és biztosítsák a fenntartható növekedést.

A tárgyi eszközök olyan munkaeszközök, amelyek szükséges anyagi és műszaki feltétele a termelési, értékesítési és egyéb folyamatok megvalósításának. Egy bizonyos ideig a tárgyi eszközöket a vállalkozásnál használják, ezért a számviteli műveletekben helyesen tükrözni kell azok bekerülését, átértékelését, javítását, selejtezését [2].

A tárgyi eszközök azok az eszközök, amelyekkel minden vállalkozás rendelkezik, mivel nélkülük gyakorlatilag bármilyen tevékenység lehetetlen. Ez vonatkozik a termelési, az értékesítési és az adminisztratív tevékenységekre. A tárgyi eszközök hatékony felhasználása a megbízható és kellően teljes körű számviteli és gazdasági információk időben történő beérkezésének megszervezésétől függ. Ezzel összefüggésben a számvitel, mint a vezetés egyik legfontosabb funkciója szerepe és jelentősége növekszik.

A tárgyi eszközök elszámolását az alábbi jogi dokumentumok szabályozzák:

- Ukrajna adótörvénykönyve [5] – meghatározza a tárgyi eszközök adózási célú elszámolásának szabályait;
- Ukrajna törvénye «A számvitelről és a pénzügyi beszámolásról Ukrajnában» [3] – megállapítja a számvitel, a pénzügyi kimutatások elkészítésének és benyújtásának általános szabályait;
- Nemzeti számviteli standard 7 «Tárgyi eszközök» [7] - azon vállalatok számára, amelyek nemzeti szabványok szerint vezetnek nyilvántartást;
- Módszertani ajánlások a tárgyi eszközök elszámolására [6];
- Számlarend és Használati útmutató a számlarend felhasználására [8];
- Nemzetközi számviteli standard 16 «Tárgyi eszközök» [1] – azon vállalatok számára, amelyek a nemzetközi szabványoknak megfelelően vezetik nyilvántartásaikat.

Tekintsük át a «tárgyi eszközök» fogalmának az adózás és a számvitel területére vonatkozó jogszabályok és szabályozási dokumentumok által biztosított értelmezését.

A nemzeti számviteli standard 7 «Tárgyi eszközök» szerint a tárgyi eszközök olyan materiális javak, amelyeket a vállalat abból a célból tart, hogy azokat termelési vagy termékértékesítési, munkák elvégzése és szolgáltatásnyújtás, valamint más felek részére történő bérbeadás vagy adminisztratív, szociális és kulturális funkciók ellátása során használja fel, és amelyek várható hasznos élettartama meghaladja az egy évet (vagy az egy évnél hosszabb működési ciklust) [7].

Ugyanakkor a Nemzetközi számviteli standard 16 (IAS 16) tartalmazza azt a meghatározást, hogy a tárgyi eszközök olyan tárgyasult eszközök, amelyeket a gazdálkodó termelés, szolgáltatásnyújtás érdekében tart és használ, illetve mások számára bérbe ad, továbbá adminisztratív, irányítási célokat szolgálnak, valamint várhatóan egy perióduson, egy éven túl használják [2].

Az angol nyelvű mérlegekben például az IFRS szerint a tárgyi eszközök egy konkrét kifejezésnek felelnek meg – «Property, Plant and Equipment» (rövidítés - PP&E, PPE). Szó szerinti fordítása «ingatlanok, gépek és berendezések» (IAS 16. Tárgyi eszközök (ingatlanok, gépek és berendezések)).

Ukrajna adótörvénykönyve értelmében a tárgyi eszközök olyan tárgyasult eszközök, ideértve az általaj telkek hasznosítására biztosított ásványi készleteket (kivéve a föld értékét, a befejezetlen beruházásokat, a közutak, a könyvtár, ill. az adóalany által a gazdasági tevékenységében történő felhasználásra kijelölt levéltári

alapokat, olyan tárgyi eszközöket, amelyek értéke nem haladja meg a 20 000 hrvnyát, a nem termelő tárgyi eszközöket és immateriális javakat), amelyek értéke meghaladja a 20 000 hrvnyát, és fizikai vagy erkölcsi okokból fokozatosan csökkenő értékvesztése és a várható hasznos felhasználás (használat) időtartama, amely az üzembe helyezéstől számítva több mint egy év (vagy a működési ciklus, ha az egy évnél hosszabb) [5].

Ezért úgy véljük, hogy a «tárgyi eszközök» fogalmának meghatározása a nemzeti és a nemzetközi standardok szerint azonos. Vagyis a tárgyi eszközök kimutatásának általános kritériumait azonosíthatjuk, nevezetesen:

- 1) az eszközöknek kézzelfogható formában kell létezniük;
- 2) hasznos élettartamuknak meg kell haladnia az egy évet, vagy az egy évnél hosszabb működési ciklust;
- 3) az alkalmazási kör a vállalkozás fő tevékenységének megvalósítása.

Kiegészítő elismerési szempont - az értékkritérium - csak egy tárgyi eszközcsoporthoz: kis értékű befektetett tárgyi eszközök felosztása esetén kerül alkalmazásra, amelyeket a 112-es számviteli számlán tartanak nyilván.

Egyetértünk a kutatókkal [4], hogy a tárgyi eszközök elszámolásának megszervezése során a főbb feladatok azonosíthatók:

- a tárgyak átvételének, belső mozgásának és elidegenítésének helyes dokumentálása és időben történő megjelenítése a nyilvántartásokban;
- a tárgyi eszközök tárolásának ellenőrzése;
- a tárgyi eszközök javítási és korszerűsítési költségeinek ellenőrzése;
- az értékcsökkenési összegek helyes kiszámítása és nyilvántartása;
- dokumentált és megbízható adatok beszerzése a tárgyi eszközök rendelkezésre állásáról és mozgásáról a működési helyükön;
- a tárgyi eszközök értékesítéséből vagy egyéb elidegenítéséből származó eredmények azonosítása.

A tárgyi eszközök elszámolására vonatkozó főbb szabályozási jogszabályok elemzése után megállapítható, hogy ezek a tárgyak olyan tárgyi eszközöknek minősülnek, amelyeket egy gazdálkodó egység üzleti tevékenységének folytatásához kellően hosszú ideig használnak. Csak Ukrajna adótörvénye határozza meg azt az értékkritériumot, amely alapján az objektumok tárgyi eszközök közé sorolhatók.

A felhasznált irodalom listája

1. IAS 16 — Property, Plant and Equipment. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_014?lang=en#Text (letöltés időpontja: 2024.02.20).
2. Maksymova, A. V. and Boyar, E. M. (2018). *Business and tax accounting of fixed assets in modern conditions: main aspects and differences*. *Efektivna ekonomika*, vol. 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6125> (letöltés időpontja: 2024.02.25).

3. *On Accounting and Financial Reporting in Ukraine: Law of Ukraine on July 16, 1999 № 996-XIV.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14?lang=en#Text> (letöltés időpontja: 2024.02.10).
4. Petrenko, A.Ja., & Popova V.D. (2018). *Organization of fixed assets accounting and ways to improve it.* Mukachivsky derzhavnyy universytet, 18, 994-1001. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/18_ukr/138.pdf (letöltés időpontja: 2024.02.27).
5. *Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine on December 2, 2010 № 2755-VI.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17?lang=en#Text> (letöltés időpontja: 2024.02.15).
6. *Про затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку основних засобів: наказ Міністерства фінансів України від 30.09.2003 № 561.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0561201-03#Text> (letöltés időpontja: 2024.02.10).
7. *Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»: Наказ Мінфін України від 27.04.2000 № 92.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text> (letöltés időpontja: 2024.02.20).
8. *Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування: наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#Text> (letöltés időpontja: 2024.02.28).

Viktória MAKAROVICS

PhD, egyetemi docens

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Beregszász, Ukrajna

Regina Letiszia BARTA

BSc (alapképzés) hallgató

«Számvitel és Adóügy» képzési program

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Beregszász, Ukrajna

AZ EXPORT MŰVELETEK LÉNYEGE A SZÁMVITELBEN

A hazai gazdaság fejlődése, a piacgazdaságban rejlő sajátosságok elsajátítása szempontjából nagy jelentőséggel bír Ukrajna globális gazdasági kapcsolatok rendszerébe való belépésének folyamata. Ukrajna európai és világintegrációs folyamatokban való részvételének elmélyülése a külgazdasági szférában tevékenykedő vállalkozások számának növekedésével jár együtt.

A külgazdasági kapcsolatok, amelyeknek az exporttevékenység az alapja, lehetővé teszik a nemzetközi munkamegosztás előnyeinek maradéktalan kiaknázását, a fejlett technológiához való nyílt hozzáférést, a vezetői tapasztalatokat, jelentősen befolyásolják a gazdasági növekedés ütemét, hozzájárulnak az állam nemzeti jövedelmének növekedéséhez.

Ukrajna számos normatív jogi aktusában és irodalmi forrásban eltérően definiálja az export- és exportműveletek lényegét (1. táblázat).

Táblázat 1

**Az "Export" és az "Export műveletek" fogalmak lényegének értelmezése
normatív jogi okiratokban és irodalmi forrásokban**

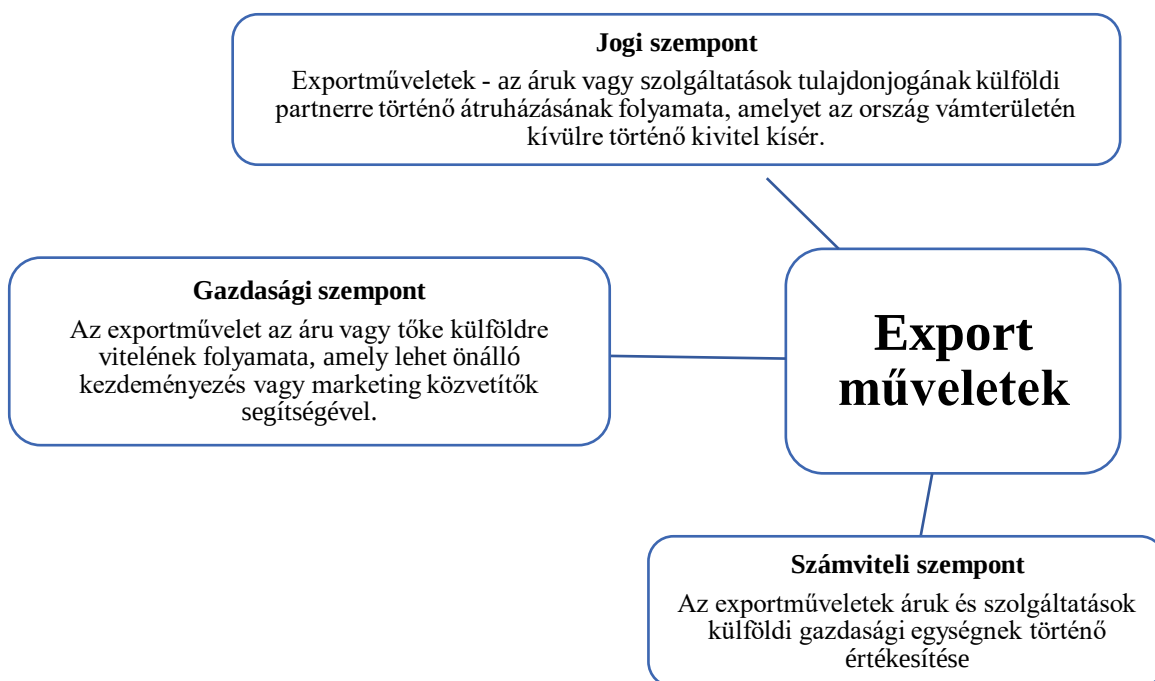
s/sz	Forrás	Az "Exportműveletek" fogalmának tartalma
1.	Ukrajna Vámkódexe [1]	Az export olyan vámrendszer, amely szerint az ukrán árukat Ukrajna vámterületén kívül szabad forgalomba bocsátják, az újrabehozatalukra vonatkozó kötelezettségek nélkül.
2.	Ukrajna törvénye a külgazdasági tevékenységről [2]	Export (áruexport) – áruk ukrán külgazdasági tevékenységet folytató alanyok általi értékesítése külföldi gazdasági tevékenységet folytató alanyoknak (beleértve a nem pénzbeli fizetést is) ezen áruk Ukrajna vámhatárán keresztül történő kivitelével vagy anélkül, beleértve az újra áruk exportja. Ugyanakkor az újraexport (áru reexport) kifejezés a korábban Ukrajna területére behozott áruk gazdasági tevékenységének külföldi jogalanyoknak történő értékesítését és Ukrajnán kívüli exportját jelenti.
3.	Krutik Yu.V. Stolyar Yu.A. [6]	Az export a belföldi áruk exportja külföldre, az állam vámhatárán túlra, azok értékesítése céljából.
4.	Zin E.A. [3]	Az exportműveletek olyan műveletek, amelyek során ukrán külgazdasági tevékenységet folytató alanyok árukat értékesítenek külföldi gazdasági tevékenységet folytató alanyok számára ezen áruk Ukrajna vámhatárán túlra történő kivitelével vagy anélkül, beleértve az áruk újrakivitelét Ukrajna vámhatárán keresztül. Az áruexport fő kritériuma az ország vámhatárának átlépése, illetve a vámhatáron keresztül történő kivitel nélküli kivitel esetén az áru külföldi tőkével rendelkező vállalkozásnak történő értékesítése külföldi (átváltott) valutáért.
5.	Koblyanska [5]	Az exportművelet olyan kereskedelmi tevékenység, amely áruk, építési beruházások és szolgáltatások külföldre történő értékesítéséhez és exportjához kapcsolódik, annak érdekében, hogy azok tulajdonjogát külföldi partnerre ruhazza át.
6.	Zhiglei, D.S. Osipchuk D.S. [4]	Az exportművelet az a folyamat, amikor árukat, építési beruházásokat, szolgáltatásokat vagy szellemi tevékenység eredményeit – beleértve az ezekre vonatkozó kizárólagos jogokat is – az ország vámterületén kívülre viszik visszaküldési kötelezettség nélkül.

A kutatási eredmények szerint jogi és gazdasági szempontból is kiemelendő az "exportműveletek" lényege. Számviteli szempontból javasoljuk, hogy az exportműveleteket úgy tekintsék, mint áruk, munkálatok és szolgáltatások külföldi gazdasági egységnek történő értékesítését. Ez a definíció lehetővé teszi a számviteli objektumok elkülönítését, nevezetesen: áruk, szolgáltatások értékesítéséből származó bevételek – 70. számla "Értékesítésből származó bevételek", külföldi vevőkkel

szembeni követelések, amely megfelel a 362. "Elszámolások külföldi vevőkkel" számlának (1. ábra).

A globalizáció és a nemzetközi együttműködés összefüggésében az exportot a gazdaságfejlesztés stratégiai eszközeként határozzák meg, amely hozzájárul a vállalkozások lehetőségeinek bővüléséhez és a világpiaci versenyképesség növeléséhez. A vállalkozások és államok külgazdasági tevékenységének kulcseleme az exporttevékenység, és az exportorientált külkereskedelemnek hozzá kell járulnia ahhoz, hogy az exportcégek többletnyereséghez jussanak termékeik más országok piacán történő értékesítése révén.

A sikeres és eredményes külkereskedelmi tevékenység egyik fontos feltétele a megfelelő nemzeti jogszabályi keret megteremtése, amely befolyásolja az ország kereskedelmi kapcsolatainak fejlődését. Figyelembe kell venni ugyanakkor a nemzeti jogalkotás normáinak a nemzetközi szerződésekkel összhangban vállalt állami kötelezettségekkel való összehangolásának szükségességét, ami az integrációs folyamatokhoz csatlakozó ország objektív igényeiből következik.

Ábra. 1. Az "Export műveletek" entitás értelmezése jogi, gazdasági és számviteli szempontból*

**a szerző szerkesztése*

Az exportműveletek a gazdasági tevékenység kulcsfontosságú területe, amely megköveteli a vállalatoktól, hogy javítsák a termelés műszaki paramétereit, növeljék a termelékenységét és a termékminőséget. Ezen feltételek teljesülésének biztosítása a

vonatkozó műveletek minőségi számviteli megjelenítése mellett lehetséges.

A felhasznált irodalom listája

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. Законодавство України: сайт. (зі змінами і доповненнями) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення 29.02.2024).
2. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII. (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення 29.02.2024).
3. Зінь Е.А. Основи зовнішньоекономічної діяльності: підручник. К. : Кондор. 2009. 432 с.
4. Жиглей, І. В., Осипчук, Д. С.. Експорт товарів і послуг: спільні та відмінні риси обліку й оподаткування. Економіка, управління та адміністрування. 2020. (4(90), 148–154. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2019-4\(90\)-148-154](https://doi.org/10.26642/ema-2019-4(90)-148-154)
5. Коблянська О. І. Сучасний стан проведення експортно-імпортних операцій в Україні. Облік і фінанси АПК: освітній портал. 2006. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/suchasniy-stan-provedennya-eksportnoimportnih-operacij-v-ukraini.html>. (дата звернення 29.02.2024).
6. Крутік Ю.В. Столяр Ю.А. Зміст понять «експорт» та «імпорт» як об'єктів державного управління. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. Том 31 (70) № 5 2020. С. 138-142. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/5_2020/27.pdf (дата звернення 29.02.2024).

Viktoriia MAKAROVYCH

Phd, Associate Professor
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian
College of Higher Education
Berehove, Ukraine

Sylvester IZHAK

student
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian
College of Higher Education
Berehove, Ukraine

TARGET COSTING AND KAIZEN COSTING METHODS IN ENTERPRISE MANAGEMENT

There are several approaches to optimizing costs. These include lean thinking (which stands for lean production), Target-Costing, Kaizen-Costing, Functional Cost Analysis, LCC-Costing, Just-in-time, XYZ-Analysis, ABC-Analysis and others. All these approaches or paths satisfy the need to maximise profit. At the same time taking into account that the product quality should remain at the same level [6].

One of the most important methods of cost optimization is the "Target costing" system. Cost management by this method is usually carried out in companies that produce high-tech products that can be equipped with innovative technologies [6].

Japan and one of the world's largest automakers, Toyota, are considered to be the origin of the targeting system, where the method was first introduced in 1965. However, there are references to the use of the method's principle as early as the 1930s in the Third Reich when developing the "people's car" [5].

The main stage of applying the target costing method is the product development stage or the modernization of outdated equipment. When applying TC, the cost of production is not considered as a standard, but rather as a maximum threshold for the level of costs for manufacturing a product while maintaining market competitiveness. The method is based on a simple formula: $\text{Cost} = \text{Price} - \text{Profit}$. The item price means: the market selling price of the desired product or service is taken into account through market price research. Profit is the monetary value that a company would like to receive from the sale of a product or service. Thus, the cost price is calculated, beyond which it is impossible to go due to the desired level of profit [4].

If it is impossible to meet the threshold, managers have to look for ways to reduce production costs, but in such a way that the quality does not decrease. If it is not possible to meet the criteria, the production of the product is considered not to be purposeful [5].

The main advantages of the target costing system:

- It can be used simultaneously with traditional accounting methods of cost accounting and reconciliation;
- Suitable not only for deducting but also for controlling the level of costs incurred for the manufacture of products, especially in industries that produce complex technological products;
- The ability to use the method for cost management, which allows you to take the necessary measures to minimize costs and at the same time fully satisfy the needs of customers;
- An effective method for strategic planning of the company's income, since the selling price and maximum cost of production are set;
- The method provides a constant and continuous opportunity to improve cost performance through the cost planning process to improve the performance of this item in the long term [3].

However, despite all the above advantages, it is necessary to highlight a few disadvantages:

- Extensive development periods for new products in production can result in unwarranted cost adjustments during redesign. Consequently, this may prolong the development timeline further and necessitate revisions to the financial plan;
- There may also be internal conflicts due to the desire to reduce costs to a minimum;

- The constant demand for lower production costs can have a negative impact on production efficiency and employee motivation and thus lead to a decrease in quality [3].

The "Kaizen costing" system is somewhat similar to "Target costing". The main goal is also to reduce costs, but not at the planning stage, but at the production stage. Both methods are recommended to be used simultaneously to improve one method over the other [2].

The main task in combining the two kaizen costing methods is to bring the standard cost to the target cost. This process of cost reduction is called the kaizen task. This task can be set at several levels, for example, at the level of a workshop, a product, or the entire enterprise. Costs are reduced through staff incentives [2].

Table 1.

Comperative analyses of Target and Kaizen costing

<i>Target costing</i>	<i>Kaizen costing</i>
Target costing is a strategic approach increasingly adopted in both Japan and the West. It involves aligning product attributes with market demands and pricing. Initially, market research determines the desired attributes and maximum selling price. However, companies may leverage their expertise to refine these attributes. Interaction between suppliers and customers may be necessary to decide on the optimal attributes. Marketing analysis helps identify market segments, while competitor capabilities are also assessed. Next, the company identifies necessary activities to deliver these attributes and estimates the total cost. If the estimated cost exceeds the target market price, Functional Costing and Value Engineering are employed to reduce costs while preserving product attributes. This iterative process continues until the predicted cost aligns with the target market price plus desired profit margin. Once achieved, the company proceeds with investment plans to produce the product.	Kaizen costing, originating from Japan, emphasizes continuous improvement. Some Japanese companies integrate target costing with kaizen once products are in production. Others, especially those with short to medium product life cycles, prioritize target costing, progressing through different stages of product design and development. In contrast, companies in mature markets with longer product life cycles focus more on kaizen during operations. Kaizen fosters a culture of collaborative learning across all levels of the company, encouraging employees to continually reconsider processes for improvement. While similar to Western concepts like learning curves and experience curves, kaizen goes beyond, promoting intelligent and shared action through work-teams to identify enhancements.

Own editing source: Alireza Azimi Sani , Mahdi Allahverdizadeh (2012). Target and Kaizen Costing. World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Mechanical and Industrial Engineering Vol:6, No:2,

In our opinion, targeted costing is aimed creating a product for a predetermined price. At the same time, Kaizen casting corrects possible mistakes and encourages employees. They work very well together, as proven by Japanese companies. In our

opinion, the integration of these two methods into Ukraine's accounting system will yield a positive result and bring us closer to standardization.

References

1. Alireza Azimi Sani , Mahdi Allahverdizadeh (2012). *Target and Kaizen Costing*. World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Mechanical and Industrial Engineering Vol:6, No:2,
2. Chubirka, H. I. (2016). *Metody optymizatsii vytrat pidpriemstva u rynkovykh umovakh*. Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnogo universytetu. Ser.: Ekonomika, (2), 118-124.
3. Cooper, R. (2017). *Target costing and value engineering*. Routledge.
4. Gagne, M. L., & Discenza, R. (1995). *Target costing*. Journal of Business & Industrial Marketing, 10(1), 16-22.
5. Prodanchuk, M. A. (2013). *Tarhet-kostinh ta kaizen-kostinh yak instrumenty optymizatsii vytrat u systemi stratehichnoho upravlinnia*. 440 Vinnytsia.
6. Tsaruk, V. (2017). *Vitchyzniani ta zarubizhni metody obliku vytrat: porivnialna kharakterystyka*. Instytut bukhalterskoho obliku, kontrol ta analiz v umovakh hlobalizatsii, (1-2), 49-57.

Вікторія МАКАРОВИЧ

*к.е.н., доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту
Закарпатський угорський інститут ім.. ф. Ракоці ІІ
м. Берегове, Україна*

Валерія ОГОРОДНИК

*к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів і банківської справи
ДВНЗ "Ужгородський національний університет"
м. Ужгород, Україна*

Наталія ЦЕНКЛЕР

*д.е.н., професор,
професор кафедри фінансів, обліку та оподаткування ,
Ужгородський торговельно-економічний інституту ДТЕУ
м. Ужгород, Україна*

ОБЛІК ІНВЕСТИЦІЙНОЇ НЕРУХОМОСТІ

Інвестори, позичальники та фінансові аналітики для прийняття рішень повинні проводити аналіз та зовнішню оцінку нематеріальних факторів створення вартості підприємства, виходячи з наявних обмежень системи обліку достовірно та прозоро висвітлювати процес реалізації та результати інноваційної діяльності. Система бухгалтерського обліку не забезпечує можливість в повній мірі відобразити вартість підприємства, оскільки вона не надає достатньої

інформації про нематеріальні активи, які в умовах формування та розвитку економіки знань є основним джерелом конкурентних переваг та фактором створення вартості.

Одним із шляхів вирішення цієї проблеми, поряд з удосконаленням системи критеріїв визнання внутрішньостворених нематеріальних активів в обліку та їх подальшої оцінки, є розвиток методики їх облікового відображення на основі врахування специфічних особливостей окремих видів нематеріальних активів. Однією з таких властивостей технологічних нематеріальних активів є їх здатність генерувати майбутні економічні вигоди, що не пов'язані з основною діяльністю підприємства, виходячи з можливості часткової переуступки прав на них (продаж ліцензій на використання інтелектуальної власності). Це зумовлює необхідність проведення аналізу існуючої облікової практики щодо врахування таких специфічних властивостей для матеріальних активів (інвестиційної нерухомості), і її використання для удосконалення чинної методики обліку технологічних нематеріальних активів, створених в результаті здійснення інноваційної діяльності на підприємстві.

Основною причиною застосування нових підходів до визнання, обліку та оцінки інвестиційної нерухомості в системі міжнародних стандартів став позитивний досвід її використання в системах обліку інших країн. Як відмічають Д. Александер та К. Ноубс, згідно з національними правилами більшості країн, майно, що утримується для оренди або приросту капіталу, розглядалося так само, як і інше майно. Однак «інвестиційна нерухомість» розглядалась окремо у Великобританії (відповідно до SSAP 19) і в кількох інших країнах з 1970-х років [3, с. 188]. Тому використання такої методики у Великобританії та інших країнах для матеріальних активів, справедлива вартість яких є більш релевантною для суб'єктів прийняття рішень, поступово призвело до її імплементації в МСБО 40 «Інвестиційна нерухомість».

На відміну від обліку інших необоротних матеріальних активів, згідно МСБО 40 [4] для інвестиційної нерухомості, яка оцінюється за справедливою вартістю, не нараховується амортизація, оскільки проведення переоцінки вартості у кожному звітному періоді враховує її знос, а доходи та витрати, визначені в результаті здійснення постійної переоцінки, повинні бути включені до чистого прибутку або збитку за період, у якому вони виникають.

Основною метою відокремлення інвестиційної нерухомості в системі обліку як окремого облікового об'єкта та відображення інформації про нього у фінансовій звітності є надання інформації про такі необоротні матеріальні активи підприємства, які приносять йому дохід, однак які не пов'язані з його основною або адміністративною діяльністю. Таким чином, інвестиційна нерухомість відокремлюється в системі обліку від операційної нерухомості, яка генерує доходи підприємства у взаємодії з іншими наявними у розпорядженні підприємства ресурсами (виробничими, адміністративними тощо).

Л.В. Гуцаленко, М.В. Дубініна та Н.Ф. Яремчук [1, с. 17] називають даний критерій визначальним при розрізненні операційної та інвестиційної нерухомості.

Виходячи з того, що інвестиційна нерухомість приносить дохід в іншій формі, ніж інші подібні необоротні активи, то вони можуть оцінюватись за справедливою вартістю в системі обліку, зокрема, на основі застосування доходного підходу. Це уможливує проведення такої переоцінки лише саме для даного виду нерухомості, оскільки в облікових стандартах зазначається, зокрема, в п. 16 П(С)БО 7 «Основні засоби», що у разі переоцінки об'єкта основних засобів на ту саму дату здійснюється переоцінка всіх об'єктів групи основних засобів, до якої належить цей об'єкт [2]. Тому переоцінку за справедливою вартістю буде необхідно проводити не для всіх складових груп основних засобів, які стосуються всіх видів нерухомості (земельні ділянки; будівлі, споруди та передавальні пристрої (п. 5) [2]), а лише безпосередньо для інвестиційної нерухомості. Тобто виокремлення інвестиційної нерухомості дозволяє не лише подавати відокремлено про нього інформацію у фінансовій звітності для задоволення інформаційних потреб користувачів, а й уможливує удосконалення порядку його облікової оцінки, що в цілому дозволяє наблизити облікову вартість підприємства до її ринкової оцінки та забезпечує надання більш точної інформації для аналізу ефективності використання інвестиційної нерухомості менеджментом підприємства.

В цілому виокремлення інвестиційної нерухомості в окремий об'єкт в системі обліку дозволяє створити більш прозорі механізми визначення собівартості виробленої продукції та послуг, визначення доходів від основної діяльності, оскільки витрати від використання інвестиційної нерухомості не включатимуться у виробничу собівартість, а доходи від її використання – до складу прибутку підприємства. Застосування такого підходу також дозволяє забезпечити більш достовірну оцінку майна, вартості підприємства в цілому, а також покращити оцінку ефективності використання інвестиційної нерухомості на підприємстві.

Список використаних джерел

1. Гуцаленко Л.В., Дубініна М.В., Яремчук Н.Ф. *Обліково-контрольне забезпечення операційної та інвестиційної нерухомості сільськогосподарських підприємств: Монографія.* Миколаїв: ФОП Швець В.М., 2016. 284 с.
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби». *Режим доступу:* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>
3. Alexander D., Nobes C. *Financial accounting. an international introduction. Fourth edition.* Pearson Education Limited, 2010. 477 p.
4. IAS 40 – *Investment Property.* *Режим доступу:* <https://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias40>

Тетяна МЕЛІХОВА

*д.е.н., професор,
завідувач кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту
Інженерного навчально-наукового інституту ім. Ю.М. Потебні,
м. Запоріжжя, Україна*

Євгеній МЕЛІХОВ

*асистент
кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів
Інженерного навчально-наукового інституту ім. Ю.М. Потебні,
м. Запоріжжя, Україна*

Софія РАДОМСЬКА (ГАБРОШВІЛІ)

*магістрант
кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту,
Інженерний навчально-науковий інститут
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

ОБЛІК, ОПОДАТКУВАННЯ, КОНТРОЛЬ ТОВАРІВ У РОЗДРІБНІЙ ТОРГІВЛІ НА МАЛОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

У сучасному світі, на малих підприємствах роздрібній торгівлі, отримання та відвантаження товарів є основним джерелом отримання прибутку. Отже, для цих підприємств правильне ведення обліку та проведення оподаткування товарів є завжди актуальним напрямом дослідження.

Товаром є придбана торгівельними компаніями та організаціями продукція підприємств інших галузей народного господарства з метою їх подальшої реалізації.

Торговою діяльністю є ініціативна, самостійна діяльність юридичних осіб і громадян по здійсненню покупки і продажу товарів народного споживання з метою одержання прибутку.

Роздрібною торгівлею є діяльність по продажу товарів безпосередньо громадянам та іншим кінцевим споживачам для їх особистого некомерційного використання незалежно від форми розрахунків.

Методологічними основами обліку товарів є НП(С)БО 9 «Запаси» [1].

Первинними документами для обліку товарів у роздрібній торгівлі є накладні, оборотні відомості, товарні звіти, чеки, гарантійні талони, накладна на внутрішнє переміщення, товарно-транспортні накладні, документи, що підтверджують якість товару, закупівельний акт чи закупівельна відомість.

Облік товарів за загальним планом рахунків [2] ведеться на рахунку 28 «Товари». На цьому рахунку ведеться облік руху товарно-матеріальних цінностей, що надійшли на підприємство з метою продажу. Він складається з наступних субрахунків: 281 «Товари на складі», 282 «Товари в торгівлі», 283

«Товари на комісії», 284 «Тара під товарами», 285 «Торгова націнка», 286 «Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу». За дебетом 281-284 рахунків відображається надходження товарів на підприємства, а за кредитом – списання собівартості реалізованих товарів. За кредитом субрахунку 285 відображається збільшення суми торгових націнок, за дебетом – зменшення (списання).

Облік товарів за спрощеним планом рахунків [3] ведеться на рахунку 26 «Готова продукція», де відбувається узагальнення інформації про готову продукцію, товари, транспортно-заготівельні витрати і торгівлю націнкою, сільськогосподарську продукцію.

Кореспонденція рахунків з обліку товарів на малому підприємстві наведено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Кореспонденція рахунків з обліку товарів на малому підприємстві

Зміст господарських операцій	За загальним планом рахунків		За спрощеним планом рахунків	
	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
Надійшли товари від постачальників	281	631	26	68
Відвантажені товари покупцям	361	702	37	70
Списана собівартість реалізованих товарів	902	281	90	26

Для удосконалення робочого плану рахунків, пропонуємо до рахунку 26 «Готова продукція» додати субрахунок першого порядку 261 «Товари» та другого порядку у залежності від виду товару, а саме: 2611 «Електронне устаткування», 2612 «Телекомунікаційне устаткування», 2613 «Деталі до телекомунікаційного устаткування», 2614 «Інші товари господарського призначення».

Облік товарів у облікових регістрах, при загальній системі обліку [4], відображається за дебетом у Журналі 3, Відомості 3.3 та за кредитом у Журналі 5, А, Відомості аналітичного обліку запасів, а при спрощеній [5] – у Відомості 2-м.

У фінансовій звітності відображається у рядку 1100 при загальній системі обліку у Балансі (Звіт про фінансовий стан) форми 1 [6], а при спрощеній у Фінансовий звіт суб'єктам малого підприємства форми 1-м [7].

Оподаткування малих підприємств згідно з вимогами Податкового кодексу України [8] може здійснюватися як за загальною системою зі сплатою податку на прибуток 18%, так і за спрощеною – за єдиним податком зі сплатою 3% для платників ПДВ або 5% для неплатників ПДВ.

Метою контролю товарів є перевірка термінів та обсягів постачання товарів, термінів та обсягів збуту товарів покупцям, а також проведення аналізу цін товарів.

Завданнями проведення контролю товарів є перевірка: термінів постачання товарів, обсягів постачання товарів, термінів збуту товарів покупцям, обсягів збуту товарів покупцям, а також аналіз цін товарів.

На даний час, не усі бланків, які використовують для обліку та оподаткування товарів є встановлена форма, тому їх складають вручну у довільній формі. Для удосконалення документування обліку та оподаткування товарів пропонуємо форми Довідкових відомостей з: термінів та обсягів постачання товарів, термінів та обсягів збуту товарів покупцям, оподаткування товарів.

Отже, розглянуто облік, оподаткування, контроль товарів у роздрібній торгівлі на малому підприємстві, проведено порівняння відмінностей при загальному та спрощеному їх веденні. Це надасть можливість правильно вести облік та оподатковувати малого підприємства, проводити якісний їх контроль, що зменшить вірогідність помилок та фінансових санкцій, що в свою чергу підвищить ефективність роботи підприємства.

Список використаних джерел

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» від 20.10.1999р. № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text>
2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: наказ Мінфіну від 30.11.1999р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#Text>
3. Про затвердження спрощеного Плану рахунків бухгалтерського обліку: наказ Мінфіну від 19.04.2001р. № 186. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0389-01>
4. Методичних рекомендацій по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку: проєкт наказу від Мінфіну від 29.12.2000 р. № 356 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0356201-00#Text>
5. Методичні рекомендації по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку малими підприємствами
Наказ Міністерства фінансів України від 25 червня 2003 року № 422. URL: <https://zakon.help/article/metodichni-rekomendacii-po-zastosuvannyu-registriv>
6. Національне положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>
7. Національне положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність» від 25.02.2000 № 39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00#Text>
8. Податковий кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

Наталія МОСКАЛЬ

*к. е. н., доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту
Львівський національний університет ім. І. Франка,
м. Львів, Україна*

АУДИТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

За роки існування аудиторської професії аудит став дієвим механізмом забезпечення прозорості, доброчесності та стабільності економічних суб'єктів. Сучасні облікові системи та програмні продукти дозволяють збирати, обробляти та аналізувати великі обсяги даних з високою точністю та ефективністю. Використання штучного інтелекту, машинного навчання, аналізу великих даних (Big Data), робота з хмарними сервісами та іншими цифровими інструментами стали нормою в аудиторській практиці.

Цифрові технології спрощують процеси аудиту, допомагають виявляти ризики та недоліки в фінансовій звітності, а також забезпечують швидкість та точність в роботі аудиторів. Важливим аспектом є можливість аналізу фінансових даних в режимі реального часу, що дозволяє бізнесу приймати оперативні рішення на основі об'єктивної інформації.

Аналіз наукових джерел та сучасної практики аудиту в Україні свідчить про перехід від використання паперових аудиторських документів та неспеціалізованих програмних продуктів, таких як MS Word, Excel до використання новітніх цифрових технологій. Великі аудиторські фірми України та міжнародні мережі активно застосовують сучасні розробки, а малі фірми перебувають у пошуку варіантів впровадження. Різні аспекти використання цифрових технологій в аудиті представили у своїх працях такі науковці та практики: С. Семенова, М. Нежива, В. Міняйло, Є. Карпенко, О. Коба, О. Скаско, В. Воськало, Т. Хомуляк, І. Манчур, Г. Нашкерська, М. Попович, В. Плаксієнко, І. Назаренко, Н. Шишкова, Н. Коверко, С. Онешко, О. Кондратюк, О. Руденко та ін. Розглянемо детальніше вплив цифрових технологій на аудиторську діяльність в Україні, переваги та виклики, які супроводжують цей процес.

Цифрові технології в аудиті відіграють важливу роль у зборі, обробці, аналізі та інтерпретації даних [1, с. 65]. Однією з ключових переваг є можливість аудитора працювати з великими обсягами даних. Аналітика даних дозволяє аудиторам ідентифікувати аномалії, виявляти потенційні ризики та недоліки в фінансовій звітності, і підвищує загальну точність та об'єктивність аудиту.

Штучний інтелект (ШІ) та машинне навчання (МН) трансформують аудит, роблячи його більш точним і ефективним. Системи ШІ можуть аналізувати дані,

розпізнавати патерни та виявляти аномалії без участі людини. Наприклад, алгоритми МН можуть передбачити потенційні ризики та незвичайні тенденції на основі історичних даних. Використання ШІ знижує ризики помилок та спрощує процесу аудиту. Аудитори можуть концентруватися на аналізі важливих аспектів, в той час як завдання рутинної перевірки виконуються автоматично.

Цифрові технології дозволяють автоматизувати багато аудиторських процесів, що призводить до значного збільшення ефективності та швидкості проведення аудиту. Наприклад, автоматизовані системи можуть самостійно вибирати тестові вибірки, проводити аналіз та створювати звіти [2, с. 124]. Це веде до скорочення часу, необхідного для завершення аудиторських завдань, і зменшення фінансового навантаження на клієнтів.

Завдяки ефективній роботі з цифровими інструментами аудиторські фірми можуть конкурувати на ринку, пропонуючи більш ефективні та доступні послуги, що відповідають високим стандартам якості.

Аудитори мають можливість користуватися спеціалізованими програмними засобами для обробки та аналізу фінансової інформації, такими як аудиторські пакети та аналітичне програмне забезпечення (CaseWare IDEA, ACL Analytics, TeamMate, IDEA, Wolters Kluwer CCH Axcess, SAP Audit Management). Деякі з цих програм розвиваються індивідуально аудиторськими фірмами, тоді як інші є загальнодоступними рішеннями на ринку. Також використовують інструменти для роботи з великими обсягами даних, які включають в себе ШІ та МН, такі як Python, R, та SAS. Ці інструменти дозволяють аудиторам створювати складні моделі аналізу даних та виявляти взаємозв'язки, які раніше було складно виявити [1, с. 67].

Переваги використання цифрових технологій в аудиті:

- підвищення точності та об'єктивності аудиторських перевірок;
- збільшення швидкості та ефективності аудиторського процесу;
- підвищення якості аналізу фінансової звітності та виявлення ризиків;
- розширення можливостей аналізу великих обсягів даних.

Розглянемо детальніше ці переваги. Автоматизація процесів дозволяє уникнути людських помилок, які можуть виникнути при рутинних операціях. Цифрові інструменти ретельно аналізують фінансові дані, забезпечуючи велику довіру до результатів аудиту. Крім того, об'єктивність аудиторських перевірок підвищується завдяки відсутності впливу особистих інтересів аудитора. Цифрові технології значно прискорюють аудиторський процес. Завдяки автоматизації, аудитори можуть виконувати більше завдань за короткий період часу, скорочуючи терміни проведення аудиту. Відповідно, це робить аудит більш ефективним та доступним для клієнтів. Зберігання інформації в цифровому форматі робить доступ до неї більш простим та зручним, зменшуючи час, потрібний для пошуку та аналізу даних [3, с. 58].

Штучний інтелект може ідентифікувати недоліки та аномалії, які можуть залишитися непоміченими при традиційних методах. Ризики виявляються швидше та з більшою точністю завдяки аналізу великих обсягів даних. Аналіз великих обсягів даних (Big Data) дозволяє виявляти тенденції та закономірності, які можуть бути недоступні при традиційних методах. Це допомагає аудиторам більш повно та об'єктивно оцінювати фінансовий стан підприємства та виявляти можливі ризики [3, с. 59].

До викликів впровадження цифрових технологій в аудит варто віднести:

- необхідність забезпечення конфіденційності та безпеки даних;
- необхідність підготовки аудиторських команд до роботи з цифровими інструментами;
- велика вартість впровадження та підтримки цифрових технологій;
- недостатнє нормативне регулювання та етичні питання, пов'язані з використанням цифрових інструментів.

Підсумовуючи варто зазначити, що розвиток аудиторської діяльності вимагатиме поєднання технологічних знань та професійної експертизи. Аудитори, які зможуть успішно адаптуватися до цих змін та постійно розвивати свої навички, матимуть можливість надавати більш якісні та цінні аудиторські послуги в умовах цифрової епохи. Цифрова трансформація аудиту має потенціал створити безліч переваг, таких як підвищення точності, ефективності та доступності аудиторських послуг.

Список використаних джерел

1. Онешко С. В., Вітер С. А., Вірмейчик А. М. Стратегія розвитку аудиту в умовах цифрової економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 64–69.
2. Нежива М., Міняйло В. Діджиталізація аудиту в умовах COVID-19. *Вісник КНЕТУ*. 2020. Т. 131, № 3. С. 123–134.
3. Карпенко Є. А., Коба О. В. Підвищення якості аудиту в умовах діджиталізації. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. Вип. 1(01). С. 56–61.

Оксана НЕСТЕРЕНКО

*д. е. н., професор,
завідувач кафедри статистики, обліку та аудиту,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

ВПЛИВ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ОБЛІКОВУ МЕТОДОЛОГІЮ

В умовах глобальної інформаціології суспільства, інтелектуалізації та актуалізації економіки знань цифрова економіка стає не лише важливим фактором економічного розвитку, але й вирішальним чинником

конкурентоспроможності країн у сучасному світі. Цей напрямок розвитку стає ключовим в контексті швидкої трансформації суспільства та бізнесу під впливом технологічних інновацій. Перехід до цифрової економіки означає не лише використання цифрових технологій у виробництві і послугах, а й повноцінне перетворення всіх сфер життя: від освіти та охорони здоров'я до управління містами та державою.

Крім того, цифрова економіка сприяє зростанню доступності та якості послуг для населення. Завдяки цифровим технологіям люди отримують можливість зручно користуватися різноманітними сервісами, такими як електронна торгівля, онлайн-освіта, телемедицина та інші, що особливо актуально в період нестабільності, яка виникла під час війни на території нашої держави. Розвиток цифрової економіки робить послуги більш доступними та ефективними, покращуючи якість життя і підвищуючи задоволеність споживачів.

Загалом, розвиток цифрової економіки є важливим завданням для будь-якої країни у сучасному світі. Він вимагає комплексного підходу до впровадження технологій, розвитку інфраструктури та створення сприятливого середовища для інновацій та підприємництва. Успішна адаптація до цифрових трансформацій відкриває безліч можливостей для розвитку та зміцнення позицій нашої країни як в глобальному, так і в регіональному контексті та є необхідною на євроінтеграційному шляху.

Один із загальних підходів до розуміння цифрової економіки включає аналіз трьох ключових складових, який пропонує Міжнародна організація з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [1]. Ці складові включають:

1. Підтримуючу інфраструктуру – апаратне і програмне забезпечення, телекомунікаційні системи та мережі, які утримують та підтримують цифрове середовище.

2. Електронний бізнес (e-business) – ведення різних аспектів господарської діяльності та бізнес-процесів через комп'ютерні мережі.

3. Електронна комерція (e-commerce) – дистрибуція товарів та послуг через Інтернет, включаючи купівлю, продаж та фінансові трансакції в онлайн-середовищі.

За прогнозами фахівців у 2024 році частка цифровізованих підприємств у світовому ВВП перевищить 50%, а в найближче десятиліття близько 70% створеної вартості буде спиратися на цифрові продукти. Якщо в 2018 сума світового ВВП, яка припадала на цифровізовані підприємства, становила 13,5 трлн доларів США, то уже в 2023 році цей показник сягнув 53,3 трлн доларів США, що становить більше половини номінального світового ВВП (рис.) [2].

Одним з головних чинників, який стимулює розвиток цифрової економіки, є її потенціал для збільшення продуктивності та ефективності бізнес-процесів. Використання цифрових технологій дозволяє автоматизувати та оптимізувати

виробничі процеси, зменшуючи витрати на працю та ресурси. Це стимулює інновації, сприяє появі нових продуктів і послуг, а також відкриває нові ринки та можливості для розвитку бізнесу, але в той же час вимагає удосконалення підходів до ведення бухгалтерського обліку та формування фінансової звітності підприємств.

Рис.1. Частка цифровізованих підприємств у світовому ВВП

Джерело: складено за [3].

Швидкий розвиток цифрової економіки впливає на підходи до обліку. Ця трансформація вимагає оновлення облікових методологій та стандартів, щоб вони відображали нові реалії бізнесу цифрової епохи. Розуміння впливу цифрової економіки на облік допоможе підприємствам ефективніше управляти своїми фінансами, а також забезпечить більшу достовірність та релевантність облікових даних та показників фінансової звітності для зацікавлених сторін, що особливо важливо в умовах економічного волатильного середовища. Модернізація облікової системи відповідно до вимог цифрової економіки має складатися з програмного, інформаційного, та методологічного компонентів.

Програмний компонент: має включати в себе розробку та впровадження спеціалізованого програмного забезпечення для бухгалтерського обліку, яке відповідає сучасним вимогам цифрової економіки. Це може бути програмне забезпечення для автоматизації бухгалтерських процесів, електронні системи звітності та аналізу даних, а також інші інструменти для оптимізації роботи обліковців та фінансових аналітиків.

Інформаційний компонент: включає в себе створення та підтримку цифрових баз даних, які містять фінансово-облікову інформацію, а також забезпечують доступ до неї з будь-якого пристрою та з будь-якого місця. Це також може включати застосування технологій хмарних обчислень для забезпечення безпеки та доступності даних, що особливо актуально під час релокації бізнесу, коли підприємці продовжують працювати, зміцнюючи резильєнтність і здатність адаптуватися до умов невизначеності та хаосу,

породжених кризою, та формують стратегічні орієнтири повоєнного відновлення й прискореного економічного зростання.

Методологічний компонент: передбачає адаптацію методів та підходів, які використовуються для аналізу, інтерпретації та використання фінансової інформації в цифровій економіці. Може включати розробку нових методик аналізу великих даних, застосування інноваційних підходів до фінансового моделювання та прогнозування, а також використання штучного інтелекту та машинного навчання для аналізу великих обсягів облікової інформації.

Список використаних джерел

1. The Concept of a «Digital Economy». URL: <http://odec.org.uk/theconcept-of-a-digital-economy> (дата звернення: 05.03.2024).
2. Аліна Круп'яник Цифрова економіка України: основні фактори розвитку <https://voxukraine.org/tsyfrova-ekonomika-ukrayiny-osnovni-factory-rozvytku> (дата звернення: 05.03.2024).
3. Statista. URL: <https://www.statista.com/> (дата звернення: 05.03.2024).

Уляна НОВАК

к. е. н., доцент,

доцент кафедри обліку і аудиту,

Національний лісотехнічний університет України

м. Львів, Україна

Марта ЖІНЧИН

здобувач вищої освіти

Національний лісотехнічний університет України

м. Львів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ В ОБЛІКУ ДОХОДІВ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМИ І МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ

Одним з найактуальніших питань кожного бухгалтера є механізм визнання та обліку доходів підприємства, так як за умови загострення економічної кризи облік доходів набуває стратегічного значення для підприємств. Достовірно оцінити результати виробничо-господарської діяльності підприємства можна лише на основі даних бухгалтерського обліку. Саме від повноти та достовірності інформації, яку отримує керівництво, залежить прийняття управлінських рішень.

Дослідженню оцінки та визнання доходів у бухгалтерському обліку займалися багато вітчизняних та зарубіжних учених-економістів і кожен з них зробив свій вагомий внесок. Однак перманентні зміни законодавства, неузгодженість міжнародних та національних стандартів обліку потребують

постійного дослідження об'єктів обліку з метою удосконалення відображення в обліку доходів та достовірності інформації у фінансовій звітності підприємства.

Незважаючи на те, що нові національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку максимально наближені до міжнародних, між ними є спільні і відмінні риси (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика МСБО 18 [1] та НП(С)БО 15 [2]

Ознака	НП(С)БО 15 «Дохід»	МСБО 18 «Дохід»
1	2	3
Визначення поняття «дохід»	Дохід визнається під час збільшення активу або зменшення зобов'язання, що зумовлює зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків учасників підприємства), за умови, що оцінка може бути достовірно визначена.	Дохід – це валове надходження економічних вигід протягом періоду, що виникає в ході діяльності суб'єкта господарювання, коли власний капітал зростає в результаті цього надходження, а не в результаті внесків учасників капіталу.
Оцінка доходу	Дохід має оцінюватися в сумі справедливої вартості активів, що отримані або підлягають отриманню.	Дохід має оцінюватися за справедливою вартістю компенсації, яка була отримана або підлягає отриманню.
Класифікація доходів	1) дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); 2) чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); 3) інші операційні доходи; 4) фінансові доходи; 5) інші доходи.	1) дохід від продажу товарів; 2) дохід від надання послуг; 3) відсотки; 4) роялті; 5) дивіденди.
Розкриття інформації	Суб'єкт господарювання має розкривати: 1) облікову політику щодо визнання доходу, включаючи спосіб визначення ступеня завершеності робіт, послуг, дохід від виконання і надання яких визнається за ступенем завершеності; 2) розподіл доходу за кожною групою доходів; 3) суму доходу за бартерними контрактами в розподілі за групами доходів; 4) частку доходу за бартерними контрактами з пов'язаними сторонами.	Суб'єкт господарювання має розкривати: 1) облікові політики, прийняті для визнання доходу, включаючи методи, які застосовуються для визначення ступеня завершеності операцій, що передбачають надання послуг; 2) суму кожної суттєвої категорії доходу, визнаного протягом певного періоду, включаючи дохід, отриманий від: продажу товарів; надання послуг; відсотків; роялті; дивідендів; 3) суму доходу, який виникає від обміну товарів або послуг, що включено до кожної суттєвої категорії доходу.

За останні десятиліття українське законодавство у сфері бухгалтерського обліку зазнавало змін, відбулося істотне зближення ведення обліку за

міжнародними та національними стандартами, що наочно показує порядок ведення обліку доходів. І міжнародні, і національні стандарти мають схожі підходи до визнання та оцінки доходів та розкриття інформації у фінансовій звітності.

Порівняння міжнародних і національних стандартів бухгалтерського обліку стосовно відображення доходів є важливим з огляду на такі причини:

1) міжнародні стандарти фінансової звітності створюються з метою стандартизації фінансової звітності підприємств у всьому світі, а порівняння національних стандартів з міжнародними допомагає зрозуміти різницю між ними і забезпечує гармонізацію у фінансовому звітуванні;

2) міжнародні стандарти надають змогу порівнювати фінансові результати різних підприємств у різних країнах, що сприяє прозорості та створює сприятливі умови для інвесторів;

3) деякі підприємства можуть мати міжнародний бізнес або хотіти привернути іноземних інвесторів, що вимагає вести облік відповідно до міжнародних стандартів;

4) порівняння стандартів дозволяє виявити переваги та недоліки кожної системи, що може допомогти підприємствам вибрати найбільш ефективний та прозорий підхід до ведення бухгалтерського обліку доходів;

5) порівняння стандартів дає змогу підприємствам бути в курсі останніх змін і модифікацій у сфері бухгалтерського обліку, що є особливо важливо в умовах постійних оновлень, як національних, так і міжнародних стандартів.

Отже, порівняння міжнародних та національних стандартів бухгалтерського обліку щодо відображення доходів має виняткове значення для забезпечення відповідності вимогам, розуміння їхніх відмінностей та вибору найбільш оптимального підходу для конкретного підприємства.

Список використаних джерел

1. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 18 «Дохід» від 01.01.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_025#Text
2. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід»: Наказ Міністерства фінансів України від 27.06.2013р. №627. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>

Sade Noémi NAGY

BA Student,
Department of Finance, Accounting and Economic Mathematics,
Milton Friedman University
Budapest, Hungary

Botond Géza KÁLMÁN

PhD, Associate Professor,
Department of Business and Management,
Kodolányi János University
Budapest, Hungary

Szilárd MALATYINSZKI

dr. habil., associate professor
Head of the Department of Economics and Management,
Kodolányi János University of Applied Sciences
Budapest, Hungary

HUMAN CAPITAL IN BUSINESS VALUE

Schumpeter [7] pointed out that in today's advanced economies, innovation is essential for development and growth. It has now become clear that human resources are a more effective factor in further economic growth than increasing invested capital [2, 6]. However, in their published financial reports on their operations and economic situation, companies determine and communicate the value of the company based on the book value. However, according to many opinions, this procedure does not show the real value.

Human capital is an intangible asset that is not included in the company's balance sheet. Its value is given by the experience and skills of the employee. This value can be increased if employers invest in the training, education and benefits of their employees. The timeliness of the topic and the task is indicated by the fact that organizations such as the IIRC [4] or the World Economic Forum [10] are also involved in solving the problem. This is no coincidence, since sustainability has been an important issue since the Brundtland report [1], which professionals and politicians are forced to solve in more and more areas of life. In fact, we all have to do it. The basis of sustainable corporate performance is human capital [5]. Therefore, knowing the value of human capital is essential to determine the true value of a company.

Our present study proposes a possible solution for displaying the value of human capital in the financial statements that are the source of company valuation. Since the statements currently in use do not include this, the current tasks of company valuation professionals include the creation of a human capital reporting standard. According to a survey [9] carried out ten years ago by The Commission on the Future of Management and Leadership, the training of human capital, the appropriate organizational atmosphere and culture, and good management are the determining factors of the company's success. There is evidence of the importance of human capital to financial performance, however there is currently very limited quantitative or qualitative reporting by companies on their approach to workforce management. This, in turn, means that it is impossible to see a complete picture of the operation of a company, and therefore it is not possible to compare and form an idea of how

companies maximize the productivity of their workforce [8]. Three everyday trends justify the need to value human capital: persistent workplace inequalities, changing workplace preferences, and the need for innovation and new skills.

The value of a company to shareholders depends on the amount of dividends and the frequency of dividend payments. The market of investors evaluates companies' shares based on complex information, therefore the market value of a share can be undervalued, overvalued and normal valued. The reality that can be verified with numbers is provided by the book value based on financial documents and statements (balance sheet, income statement, cash flow statement). According to our proposal, based on literature sources, intangible assets can be displayed on the asset side of the balance sheet, and equity on the liability side. In the income statement, we measure the impact of the workforce on financial performance for a given reporting period. And the cash-flow statement tracks the flow of human capital in several dimensions of staffing, costs and movement per period, such as quarterly or annually, showing where and how the organization allocates and uses human capital. Another possible direction is that separate human capital statements are prepared as a supplement to the financial statements [3].

References

1. Brundtland, G. H. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. UN World Commission on Environment and Development. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
2. Fogel, R. W. (1994). *Economic Growth, Population Theory, and Physiology: The Bearing of Long-Term Processes on the Making of Economic Policy*. *The American Economic Review*, 84(3), 369–395. <https://doi.org/10.3386/w4638>
3. Higgins, J. (2024, February 19). *Human Capital Financial Statements: The Missing Link between Human Capital and Financial Results*. Hcmi. <https://www.hcmi.co/post/human-capital-financial-statements-the-missing-link-between-human-capital-and-financial-results>
4. IIRC. (2016). *Creating Value Human Capital Reporting (Integrated Reporting IRCC06; p. 30)*. The International Integrated Reporting Council. https://integratedreporting.ifrs.org/wp-content/uploads/2015/12/CreatingValueHumanCapitalReporting_IIRC06_16.pdf
5. JPT. (2016, February 1). *Talent & Technology: Development of Engineering Competency Models Continues*. *Journal of Petroleum Technology*, 2016(0131), 1–4. <https://jpt.spe.org/development-engineering-competency-models-continues>
6. Schultz, T. W. (1961). *Investment in human capital*. *The American Economic Review*, 51(1), 1–17. <https://www.ssc.wisc.edu/~walker/wp/wp-content/uploads/2012/04/schultz61.pdf>
7. Schumpeter, J. A. (1961). *The Theory of Economic Development: An Inquiry Into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*. Oxford University Press.
8. Segars, J., Druckman, P., & McGill, A. (2015). *Where is the workforce in corporate reporting? An NAPF discussion paper (p. 24)*. The National Association of Pension Funds Limited (NAPF). <https://www.plsa.co.uk/portals/0/Documents/0439-Where-is-the-workforce-in-corporate-reporting-An-NAPF-discussion-paper.pdf>
9. Sheerman, B., & Ayliffe, P. (2014). *Management 2020 – Leadership to unlock long-term growth (p. 60)*. The Commission on the Future of Management and Leadership. <https://www.managers.org.uk/~media/Angela-Media-Library/pdfs/HE/Marketing->

*Toolkit/Research/Management-2020---Leadership-to-unlock-long-term-growth---full-report--
-July-2014.pdf*

10. Watson, W. T. (2020). *Human Capital as an Asset: An Accounting Framework to Reset the Value of Talent in the New World of Work*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_NES_HR4.0_Accounting_2020.pdf

Жанна ОЛЕКСІЧ

*к.е.н, доцент, ст. викладач кафедри
бухгалтерського обліку та оподаткування
Сумського державного університету
м.Суми, Україна*

КРОКИ ЄС ТА УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО БІЛЬШ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКОНОМІКИ

Екологічні проблеми стають все більш актуальними і вимагають негайних дій. У зв'язку з цим країни визначають перелік заходів та розробляють стратегії для переходу до більш сталого та екологічно орієнтованого способу життя та економіки. Україна, особливо в контексті її асоціації з Європейським Союзом, знаходиться на шляху до змін, спрямованих на збереження навколишнього середовища та забезпечення сталого розвитку.

В 2023 році Європейська комісія представила аналітичний звіт, в якому проаналізовані можливості України виконувати умови членства в Європейському союзі.

Результати звіту свідчать про те, що Україна стикається зі складними та невідкладними викликами щодо впровадження ефективних екологічних заходів у економіку: питання зміни клімату та охорони довкілля отримали 1 бал з 5 (початковий рівень підготовки) [1]. Важливо, щоб екологічна політика країни була частиною глобальної системи екологічної безпеки, і для цього потрібно гармонізувати інтереси та співпрацювати з різними країнами світу, зокрема країнами Європейського союзу.

Так, зокрема до ключових інструментів для здійснення екологізації економіки в ЄС відносять: 1) застосування оподаткування для регулювання діяльності підприємств, яка має негативний вплив на навколишнє середовище – використання рівнів оподаткування в залежності від екологічної ефективності виробництва/швидкості впровадження екологічних інновацій; 2) фінансування та кредитування природоохоронних заходів за рахунок коштів з державних/місцевих бюджетів, природоохоронних фондів, компаній, банківських структур; 3) надання пільгових кредитів (0% або субсидована ставка) компаніям, які впроваджують сучасні технології з ресурсозбереження та енергоефективності або виробництва, спрямованого на зменшення негативного впливу на довкілля;

4) впровадження платежів та зборів за спеціальне використання природних ресурсів, забруднення довкілля, інших шкідливих впливів на навколишнє середовище; 5) введення відповідальності за порушення екологічного законодавства, з накладенням штрафів за такі порушення [2].

Успішна інтеграція України до європейської спільноти передбачає свідоме врахування екологічних аспектів через трансформацію суспільної екологічної свідомості, реформування виробничого сектору, впровадження системи раціонального природокористування, удосконалення екологічного законодавства та стимулювання інноваційних процесів.

Публікація підготовлена в рамках проекту: Erasmus + Jean Monnet Module: "Transparency. Accountability. Responsibility. Governance. Europe. Trust. Sustainability" (TARGETS-101085395)

Список використаних джерел

1. Андрусевич Н. «Одиниця» за довкілля: чому Україна провалилася у сфері, де ми вважали себе успішними. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2023/02/7/7155638/>. (дата звернення: 9.03.2024)
2. Даценко О. Ф. Економічні інструменти екологізації економіки України на шляху до ЄС. *Eurasian Academic Research Journal (multilanguage science journal)*. 2020. No 2(34). P. 53-59. URL: <http://elar.khmn.edu.ua/jspui/handle/123456789/9212>. (дата звернення: 9.03.2024)

Ігор ОРЛОВ

*д.е.н., професор,
професор кафедри обліку і аудиту,
Закарпатський угорський Інститут імені Ференца Ракоці II
м. Берегове, Україна*

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ДОКУМЕНТООБІГОМ НА ОРГАНІЗАЦІЮ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

На сучасному етапі цифрової трансформації підприємства широко використовують передові технології для оптимізації діяльності. Системи управління цифровими документами (DMS) стали невід'ємною частиною цього процесу, сприяючи ефективній обробці ростучого обсягу електронних документів. Інтеграція DMS з системами планування ресурсів підприємства (ERP) надає комплексне рішення для ефективного управління як документами, так і бізнес-процесами. Сучасні виклики в управлінні підприємством нерідко виникають з багатьох факторів, таких як зміни в ринкових умовах, конкуренція,

зміна попиту споживачів та технологічні інновації. Ефективне управління цими викликами стає ключовим завданням для забезпечення стійкого розвитку підприємства. Одним із способів вирішення цих проблем є налагодження цифрової системи управління [1].

Системи керування цифровими документами пропонують підприємствам систематичний підхід до збору, зберігання, пошуку та управління цифровими документами протягом усього їхнього життєвого циклу. Ці системи не лише зменшують ризики та проблеми, пов'язані з ручною обробкою документів, але й сприяють плавному переходу підприємств до цифрової платформи. Усвідомлюючи трансформаційний потенціал DMS, підприємства нарощують інтерес до інтеграції цих систем у широкий спектр корпоративних структур, зокрема через ERP.

Щоб максимізувати вплив цифрових систем керування документообігом, інтеграція з іншими бізнес-додатками має вирішальне значення. Безпроблемний зв'язок із системами корпоративного планування ресурсів (ERP), програмним забезпеченням для керування взаємовідносинами з клієнтами (CRM) та іншими системами створює цілісну та оптимізовану екосистему робочого процесу. Інтеграція цифрових систем керування документообігом з іншими бізнес-додатками, зокрема з ERP і CRM, відіграє ключову роль у максимізації їх впливу. Це створює цілісну та оптимізовану екосистему робочого процесу, спрямовану на підвищення ефективності, продуктивності та прибутковості підприємства, при одночасному зниженні витрат [2].

Впровадження IT-інструментів та технологій, спрямованих на вирішення недоліків існуючої контрольно-аналітичної та облікової системи, сприятиме ефективному розвитку бухгалтерського обліку в умовах цифрової трансформації суспільно-економічних відносин [3].

Ключові характеристики цифрових систем управління документообігом включають наступне:

1. Оцифрування документів. Надійні механізми оцифрування фізичних документів сприяють безперервному переходу від паперових до цифрових робочих процесів. Це дозволяє підприємствам зберігати і обробляти документи у цифровому форматі, підвищуючи продуктивність та зменшуючи витрати на зберігання та обробку паперових документів.

2. Пошук документів і доступність. Розширені функції пошуку забезпечують швидкий і точний доступ до документів, скорочуючи час і зусилля, пов'язані з ручним пошуком. Крім того, цифрове середовище дозволяє налаштувати детальний контроль над доступом до даних, забезпечуючи їх конфіденційність та відповідність нормативним вимогам.

3. Автоматизація процесу ведення бухгалтерського обліку та документообігу. Автоматизація документоорієнтованих процесів допомагає оптимізувати ефективність роботи шляхом зменшення ручного втручання та

мінімізації помилок. Інтеграція з іншими системами дозволяє створити цілісну та впорядковану екосистему робочого процесу, підвищуючи продуктивність та забезпечуючи відповідність нормативним вимогам.

Системи управління цифровими документами відзначаються розширеними функціями пошуку, які забезпечують швидкий та точний доступ до документів. Вони використовують складні алгоритми та механізми індексування для пошуку за метаданими, тегами та повнотекстовими запитами. Це дозволяє користувачам знаходити потрібні документи швидко та ефективно, що значно зменшує час і зусилля, необхідні для пошуку.

Системи управління цифровими документами автоматизують процеси, забезпечуючи підвищену ефективність та зменшуючи ручне втручання. Автоматизація допомагає прискорити процеси та уникнути помилок, що можуть виникнути при ручній обробці даних. Цифровізація дозволяє автоматизувати робочі процеси з документами, від їх створення до архівування. Інтеграція з іншими бізнес-додатками, такими як ERP та CRM, створює цілісну екосистему, що сприяє уніфікованому розумінню процесів та полегшує прийняття рішень на основі даних. Ця інтеграція також сприяє покращенню співпраці та обміну знаннями всередині організації.

Інтеграція автоматизованих інструментів збору документів дозволяє підприємствам легко конвертувати різні типи документів у цифрові формати, включаючи рахунки-фактури, контракти та квитанції. Це спрощує процес введення даних та зменшує ризик помилок. Створення централізованих репозиторіїв для зберігання оцифрованих документів допомагає забезпечити безпеку та організацію. Механізми контролю версій грають ключову роль у керуванні переглядами та оновленнями документів.

Диджиталізація бізнес-процесів скорочує повторювані завдання в організаційній сфері, дозволяючи працівникам акцентувати увагу на стратегічних функціях. Цей перехід спрямований на підвищення продуктивності, ефективності та фінансової результативності, при цьому зменшуються витрати. Організація бухгалтерського обліку повинна ефективно реагувати на динамічне середовище новітніх технологій та успішно інтегрувати їх у відповідь на зростаючі потреби підприємства.

Однак важливо враховувати, що успішна реалізація цифрової системи управління потребує не лише впровадження нових технологій, але й перегляду та оптимізації бізнес-процесів. Це може вимагати значних змін у культурі підприємства та способів роботи персоналу. Також слід приділяти увагу захисту даних та забезпеченню кібербезпеки, щоб уникнути можливих загроз для інформаційної безпеки.

Отже, хоча цифрова система управління може бути потужним інструментом для вирішення сучасних проблем управління, успішна реалізація

вимагає комплексного підходу, включаючи не лише технології, але й культурні та організаційні зміни.

Список використаних джерел

1. Haider, A.; Aryati, B.; Mahadi, B. Opportunities and Challenges in Implementing Electronic Document Management Systems. *Asian J. Appl. Sci.*, 2021, 3, 36–39. URL: <https://www.ajouronline.com/index.php/AJAS/article/view/2239>.
2. Sternad Zabukovšek, S.; Jordan, S.; Bobek, S. Managing Document Management Systems' Life Cycle in Relation to an Organization's Maturity for Digital Transformation. *Sustainability*, 2023, 15, 15212. <https://doi.org/10.3390/su152115212>.
3. Костишин Н. С. Бухгалтерський облік 2030Е – цифровий облік розвинутої країни. Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., 22 травня 2020 р. Том 1. Тернопіль: THEU, 2020. С. 133–134. URL: <http://repository.vsau.org/getfile.php/25369.pdf>.

Oxána PÉRCSI

Számvitel és Auditálás Tanszék oktatója,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Beregszász, Ukrajna

Evelin HAJDU

BSc (alapképzés) hallgató
«Számvitel és Adóügy» képzési program,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Beregszász, Ukrajna

A TERMELÉSI FOLYAMAT GAZDASÁGI TARTALMA: SZÁMVITELI SZEMPONT

A piaci üzleti feltételek dinamikus fejlődésekor a termelő vállalkozás hatékony irányításának fő feltétele a legyártott termékek önköltségét képező költségekről szóló információk teljessége, megbízhatósága és gyorsasága. Ilyen információkat a termelési költségelszámolás biztosítja, amely a számviteli információs rendszer központi alrendszere.

A termelési folyamat fogalmát egyaránt meg lehet határozni gazdasági és számviteli szempontból is. Közgazdaságtani szempontból a termelés egy olyan gazdasági folyamat, melynek célja a társadalmi szükségletek kielégítése azon javakkal, melyeket az ember munkája során állít elő.

A termelést számos szempont szerint lehet csoportosítani (lásd 1. ábra).

A gazdasági folyamat olyan gazdasági tranzakciók összessége, amelyek gazdasági tartalmat tekintve közel állnak egymáshoz. Főbb gazdasági folyamatok: ellátási folyamat - termelési és árukészletek vásárlása; termelési folyamat - termékek

előállítás, munkák elvégzése, szolgáltatásnyújtás; az áruk, késztermékek (munkák, szolgáltatások) értékesítésének folyamata [5].

A termelési folyamat az anyagi javak létrehozásának fő szakasza. A munka és a termelési eszközök kombinációja történik, új termék készül, amelynek természetes formája és értéke van. Számviteli szempontból a termelési folyamat a késztermékek előállításához, a munkák elvégzéséhez és a szolgáltatások nyújtásához kapcsolódó gazdasági műveletek összessége. A termelési folyamat elszámolásának fő feladata a költségek meghatározása és a termelés fajlagos önköltségének kiszámítása annak megvalósult részének felmérésére, amelyet a továbbiakban a pénzügyi eredmény meghatározására használnak [5].

1. ábra. A termelés csoportosítása gazdasági szempontból

Forrás: saját szerkesztés a [2] alapján.

A termelési folyamat a termékgyártási műveletek összessége és a gazdasági tevékenység egyik fő folyamata. A termelési folyamat során természeti erőforrásokat, nyersanyagokat, üzemanyagot, energiát, munkaerő-forrásokat, állóeszközöket és egyéb kiadásokat használnak fel. Ebben a tekintetben a számviteli számláknak kellő időben, teljeskörűen és a valóságnak megfelelően információkat kell megjeleníteniük a termékek tényleges előállítási költségeiről, amelyet az egyes típusok tényleges költségének kiszámításához, valamint a munkaerő, anyagi és pénzügyi források ésszerű felhasználásának ellenőrzéséhez használnak [1].

A termelési folyamat megfelelő álló- és forgóeszközök bevonását, valamint bér munkások munkáját igényli. A felhasznált anyag- és munkaerőköltségek alkotják a termelési költségeket. A vállalkozásnak a termékek előállításának és értékesítésének pénzben kifejezett összköltségét önköltségnek nevezzük. Az így számolt önköltségi ár teljes, mert tartalmazza mind az előállítás, mind a termékek értékesítésének költségeit. Ha csak a termelés költségeit rendszerezzük, akkor kialakul az úgynevezett termelési önköltség. A termelési önköltség nagysága a termelés hatékonyságának egyik mutatója, mert így meghatározható, hogy mennyibe kerül a vállalatnak a termékek

gyártása és értékesítése. Megfelelő minőségi szinten (ami versenypiacon bizonyos eladási árat jelent) - minél alacsonyabb az előállítási költség, annál hatékonyabb a termelés. Az önköltségi ár csökkenése lehetővé teszi a vállalkozás számára, hogy magabiztosan érezze magát a versenypiacon [3].

A fő dokumentum, amely meghatározza a vállalati költségek pénzügyi beszámolásban történő elszámolásával kapcsolatos információk kialakításának és közzétételének módszertani elveit, a 16. nemzeti számviteli szabályozás (standard) "Költségek" [4].

A termelési számvitel nagy szerepet játszik a vállalkozások gazdasági tevékenységében. A termelési elszámolás egyik fő feladata a költségek tényleges nagyságának és összetételének teljes, időbeni és megbízható megjelenítése. Másik fontos célja a különböző típusú termelési erőforrások felhasználásának ellenőrzése, valamint az előállított termékek és szolgáltatások mennyiségének meghatározása természetes és pénzbeli mértékegységben.

A termelési számvitelnek számos feladatát tudjuk megkülönböztetni. Ezek a következők:

- a termelési költségek összetételének meghatározása azok gazdasági tartalma, felhasználási helye (felelősségi központok), elemek, költségtételek, és egyéb jellemzők szerint;
- a legyártott termékek, az elvégzett munkák vagy szolgáltatások időbeni és teljeskörű bemutatása minőségük és mennyiségük szerint;
- a termelési egység (építési beruházás, szolgáltatás) tényleges költségszintjének megállapítása a jóváhagyott rendelkezések szerint és azok összehasonlítása a szabványos, becsült, előre jelzett költségekkel valamint a piaci árszinttel;
- releváns információk kialakítása a legyártott termékek (munkálatok, szolgáltatások) mennyiségére valamint azok költségeire vonatkozóan a számviteli nyilvántartások és a beszámolók elkészítéséhez.

A termelési számvitel része mind a pénzügyi mind a vezetői számvitelnek is. Tehát a termelési számvitel a számviteli rendszer részét képezi, feladata, hogy megállapítsa és rendszerezze a költségeket a következők teljesítéséhez: készletértékelés és pénzügyi eredmények meghatározása; vezetői döntések indoklása; belső gazdasági ellenőrzés biztosítása.

A felhasznált irodalom listája

1. Alieksieieva, A., &Vasilieva, V. (2019). *Improvement of account costs on production and formation of product cost. Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Ужгород, Вип. 23, Ч. 1. С. 5–9.*
2. Pénzügy Sziget. Termelés, szolgáltatás. URL: [http://surl.li/rtslz\(letöltés időpontja: 2024.02.02\).](http://surl.li/rtslz(letöltés időpontja: 2024.02.02).)

3. Skornyakova, Y., & Lukina, D. (2022). Some issues of improving cost accounting and formation of production cost. *Economy and Society*, (44). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-50> (letöltés időpontja: 2024.02.25).
4. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Наказ Мінін України від 31.12.1999 № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (letöltés időpontja: 2024.02.15).
5. Садовська І. Б. Бухгалтерський облік: конспект лекцій. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 258с.

Oxána PÉRCSI

Számvitel és Auditálás Tanszék oktatója,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Beregszász, Ukrajna

Dorina KÁRÁSZ

BSc (alapképzés) hallgató
«Számvitel és Adóügy» képzési program,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Beregszász, Ukrajna

AZ ÁRUK JELLEMZŐI, MINT SZÁMVITELI KATEGÓRIA NEMZETI ÉS NEMZETKÖZI SZABVÁNYOK SZERINT

A kereskedelmi szféra a gazdaság egyik alkotó szférája. Piaci körülmények között és modern üzleti versenykörnyezetben a kereskedelmi szféra hatékonyságának növelése Ukrajna gazdaságának fejlődésének elemévé válik.

A hazai kutatók szerint [7] az árú „egy összetett fogalom, amely jelentős számú tulajdonság halmazát foglalja magában, amelyek közül a főbb a fogyasztói tulajdonságok”.

Számviteli szempontból az „árú” fogalma alatt a tárgyi és immateriális formában lévő, megbízhatóan becsült értékű eszközöket kell érteni, amelyeket a vállalkozás a fogyasztói igények kielégítése érdekében további értékesítés vagy csere céljából tart.

Az elmúlt években a készletnyilvántartás hazai és nemzetközi standardjaiban olyan módosítások, kiegészítések történtek, amelyek a standardok további kutatását teszik szükségessé a számviteli áruk információképzésének módszertani alapjainak összehasonlíthatóságának, adaptálhatóságának megállapítása érdekében.

Yu. Podmeshalska és O. Parniuk [3] hangsúlyozzák, hogy a nemzetközi pénzügyi beszámolási standardok bevezetése megköveteli a készletnyilvántartás fejlesztését, melynek célja módszertani, számviteli és információs támogatás a hatékony vezetői döntéseinek meghozatalához, a gazdálkodó egység tervezés, ellenőrzés és stratégiai fejlődés érdekében.

Egyetértünk I. S. Kovovával [5] abban, hogy az áruk számvitelének megszervezését a vállalkozásoknál szabályozási és jogi dokumentumok szabályozzák három szinten: nemzetközi, nemzeti és magának a vállalkozásnak a szintjén.

Nemzetközi szinten a nemzetközi számviteli és beszámolási standardokat, különösen a 2 sz. nemzetközi számviteli standardot „Készletek” [1] használják.

Nemzeti szinten az áruk számvitelének megszervezését ukrainai kódexek szabályozzák, különösen Ukrajna adótörvénykönyve [4], Ukrajna „A számvitelről és a pénzügyi beszámolásról Ukrajnában” c. törvénye [2], a nemzeti számviteli standard 9 „Készletek” [6], valamint a Pénzügyminisztérium különféle utasításai, szabályzatai stb.

Vállalati szinten az áruk elszámolását a számviteli politika rendje és egyéb belső adminisztratív dokumentumok szabályozzák, amelyek nem mondanak ellent az első két szintnek. Ez lehet például: elszámolási munkaterv, árpolitikára és kereskedelmi felárakra vonatkozó rendelkezések, jóváhagyott hűségprogramok stb.

A kereskedelmi vállalkozásoknál a számvitel szervezése során biztosítani kell az egységes számviteli módszertani elvek betartását, meg kell szervezni az áruforgalom számviteli számlákon történő helyes megjelenítésének ellenőrzését, biztosítani kell az árukészletek állapotának ellenőrzését a kereskedelmi vállalkozás alosztályain.

Tekintettel arra, hogy az áruk a készletek egyik kategóriája, hasonlítsuk össze az elszámolásukra vonatkozó nemzetközi és nemzeti szabályozást (1. táblázat).

1. táblázat

A nemzeti számviteli standard 9 „Készletek” és a nemzetközi számviteli standard 2 „Készletek” összehasonlító jellemzői az árukatégoriára vonatkozóan

Jellemzők	Nemzeti számviteli standard 9 „Készletek”	Nemzetközi számviteli standard 2 „Készletek”
1. A szabványok által áruként meghatározott eszközök összetétele	Ezek a vállalkozás által vásárolt (átvett) és további értékesítés céljából tartott materiális értékek.	Vásárolt és további értékesítésre tartott készlet, beleértve például a kiskereskedelmi üzlet által vásárolt és viszonteladásra tartott árukat, vagy a viszonteladásra szánt földet és egyéb ingatlanokat.
2. Áruk értékelése beszerzésekor	A szállítótól vásárolt áruk költsége az áruk önköltsége, amely a következő tényleges költségekből áll: - a szállítónak (eladónak) szerződés szerint kifizetett összegek a közvetett adók levonása után; - a behozatali vám összegei;	Az áru bekerülési értéke magában foglalja az összes beszerzési költséget és egyéb költségeket, amelyek az áruk jelenlegi helyére szállításával és jelenlegi állapotukba hozatalával kapcsolatban merültek fel.

Jellemzők	Nemzeti számviteli standard 9 „Készletek”	Nemzetközi számviteli standard 2 „Készletek”
	- a készletvásárláshoz kapcsolódó közvetett adók összegei, amelyek nem visszatérítendő; - szállítási és beszerzési költségek; - egyéb költségek.	
3. Áruk felhasználáskori értékelése	• FIFO, • azonosított költség, • súlyozott átlagköltség, • szabályozási költségek; • eladási árak.	• FIFO, • azonosított költség, • nettó realizálható érték.

Forrás: saját szerkesztés az [1], [6] alapján

Az áru kategóriák a nemzeti számviteli standard 9 „Készletek” és a nemzetközi számviteli standard 2 „Készletek” szerinti összehasonlító táblázatának elemzése alapján megállapítható, hogy mindkét szabványnak vannak közös és megkülönböztető jegyei. Az áru fogalmának meghatározása, elismerésének feltételei és a készletértékelési módszerek alkalmazására vonatkozó ajánlások mindkét szabványban megegyeznek. A fő különbségek az áruk bekerülési értékében szereplő költségek összetételében vannak.

A felhasznált irodalom listája

1. IAS 2 «Inventories». URL: <https://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias2> (letöltés időpontja: 2024.02.10).
2. On Accounting and Financial Reporting in Ukraine: Law of Ukraine on July 16, 1999 № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14?lang=en#Text> (letöltés időpontja: 2024.02.12).
3. Podmeshalska, Yu. and Parniuk, O. (2020). Documentary accounting of inventories at the enterprise. Agrosvit, vol. 22, pp. 97–104. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.22.97 (letöltés időpontja: 2024.02.15).
4. Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine on December 2, 2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17?lang=en#Text> (letöltés időpontja: 2024.02.20).
5. Ковова І.С. Облік товарів в умовах діджиталізації. Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій: Серія «Економіка і управління». Вип. 50. Київ: ДУІТ, 2021. С. 122-129.
6. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»: Наказ Мінін України від 20.10.1999 № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/z0751-99?lang=uk#Text> (letöltés időpontja: 2024.02.15).
7. Шендригоренко М. Т. Товари як об'єкт обліку та внутрішнього аудиту на підприємстві. Економіка та суспільство. 2017. № 12. С. 722–726.

Nina POYDA-NOSYK

*Doctor of Science in Economics, Professor,
Professor at the Department of Accounting and Auditing,
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education
Berehove, Ukraine*

Patricia KORODI

*4th year student, BSc, Accounting and Taxation
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian
College of Higher Education,
Berehove, Ukraine*

THE ECONOMIC MEANING AND IDENTIFICATION OF INTANGIBLE ASSETS FOR ACCOUNTING PURPOSES

Intangible assets are discernible non-financial assets that cannot be physically grasped. In corporate settings, various approaches exist for accounting for intangible assets in double-entry accounting. Consider trademarks, for instance, which hold a comparable value within the overall capital of their proprietors. As per economic theories, the categorical nature of these assets is restricted, requiring examination from a different perspective if there are changes in the financial-economic system.

According to established principles, the construction of intangible assets involves detailing the produced assets and describing the amortization process. The absence of clear guidance has a detrimental impact on the development of objective methods, complicating the treatment and retrieval of information. It is worth mentioning goodwill or intellectual capital through which «intangible economic resources in the synthesized expression are represented in economic theories (paradigms) and the structure of which in turn is formed by human, structural and consumer (client) capital» [1, p.79].

As our world evolves, it becomes increasingly apparent that intangible assets are more necessary in such a knowledge-oriented world. This can also be explained by the fact that most entrepreneurs choose to use these assets. These include patents, acquisition rights, and services. In this way, they can protect their independence and their own plans from others. Leveraging intangible assets facilitates a streamlined understanding of profit statements due to their impact on determining the tax base, aiding in decision-making, providing financial support, and reducing costs.

The global economy is already building connections, making most already competitive in international markets. One of the main sources is brand value. The continuous use of the Internet has become one of the main bases for everyone, which can benefit those who want to easily and easily implement and protect their intangible assets here [2].

Accounting for intangible assets poses a minor challenge in business practice. The subsequent illustration highlights a potentially straightforward yet contemporary issue. Initially, it could be connected to inaccuracies in the questions regarding their identification. The shift to international standards influences both theoretical frameworks and practical applications. It is crucial not to disregard perspectives from both domestic and foreign sources, as they provide insights into a more realistic framework. To ensure a more dependable analysis, attention must be given to the evaluation subject, the regulatory body, the entity's strategy, and ownership authority [3].

According to its actuality, the legal basis for its recognition is divided into:

- protection documents;
- licensing agreements;
- company registration data;
- corporate protocols;
- creation and transfer of know-how.

In society, it reflects not only the functions performed, but also the processes of their acquisition. Property is thus divided into two groups, the first is the acquired knowledge itself, in which knowledge (*french: savoir*), skill (*french: savoir-faire*) and knowledge dissemination (*french: faire-savoir*) play a role. It reflects the mastery of theory and practice, which makes the business more efficient in disseminating information. It contributes to the growth of the company's prestige. The second is related to rarity. It also has two disadvantages: lack of clarity and close connection. Intellectual property in the enterprise constitutes property granted by law.

Its identification at the company takes place as follows, authorized persons (members of the committee), who consist of the competent professional, accountant, responsible persons appointed by the authority. Through them can only be acted, since they determine ownership and validity.

However, the lack of objective valuation methods and the possibility of subjective estimates may lead to difficulties in determining reliable fair values. Uncertainty in projections can affect the management or even the valuation of intangible assets in businesses. Its use facilitates: tax base determination, decision making, financial support, reduces costs.

In summary, in the modern world of international markets, the concept of intangible assets is becoming increasingly widespread. Recognizing and comprehending intangible assets involves addressing challenges in identification, adapting to international standards, embracing diverse perspectives, and conducting a comprehensive analysis of relevant factors. It is imperative to consider diverse perspectives, whether domestic or foreign, to arrive at a more realistic and comprehensive understanding of intangible assets.

References

1. Lemishovska O. *Intangible values in the accounting theoretical and applied sphere of the Eastern Galicia of the second half of XIX – the beginning of XX century: historical discourse.* Lviv Polytechnic National University, Ukraine. 2020. pp. 78-80. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/nov/22368/200834maket-80-92.pdf>
2. David W. Mullins, Jr. *Does the Capital Asset Pricing Model Work?* 2023. URL: <https://www.investopedia.com/terms/e/efficientmarkethypothesis.asp> (last update 2024).
3. *What are intangible assets in Economics and why are they important?* URL: <https://www.tutor2u.net/economics/reference/what-are-intangible-assets-in-economics-and-why-are-they-important>

Ніна ПОЙДА-НОСИК

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку і аудиту
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II,
м. Берегове, Україна*

Роланд-Андраш РАЦ

*студент 1-го курсу магістратури,
ОП «Міжнародний облік і оподаткування»
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II
м. Берегове, Україна*

ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ З МЕТОЮ ОПТИМІЗАЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ

Формування облікової політики є фундаментальною складовою ефективною організації облікового процесу на підприємстві. Ключовим аспектом результативної систематизації облікової процедури є законна мінімізація витрат пов'язаних з оподаткуванням, або іншими словами, оптимізація оподаткування. Оскільки в умовах ринкової економіки метою підприємницької діяльності є максимізація прибутку, то керівники і менеджери вищої та середньої ланки постійно знаходяться в пошуку нових і більш досконаліх методів, підходів та способів зменшення своїх витрат. Хоч за своєю економічною природою сплата податків є неухильним явищем, розмір цих платежів є цілком не однозначний. Використання можливостей оптимізації податкових платежів в умовах чинного податкового законодавства є завданням облікової політики, яке дозволяє підприємству досягти своїх цілей.

У зв'язку з цим, питання вдосконалення облікової політики та оптимізації оподаткування визначаються як актуальні напрямки наукових досліджень у ряді праць вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, тематика сутності,

особливостей та формування облікової політики за останні десять років розглядалося в наукових працях наступних фахівців: І. М. Белова, Т. М. Власюк, І. І. Юзюк, Н. В. Гуріна, О. О. Євсєєва, В. Д. Кубік, В. А. Кулик, Ю. Ю. Миронова, Ю. Л. Шинкар, А. Ю. Прут, І. Нестеренко, Є. Чміль, Є. М. Романів, І. М. Кравичшин, І. М. Святенко, Н. В. Співак, Н. Є. Ціцька, О. Шмигель, І. А. Юхименко-Назарук, С. Р. Яцишин. Результати досліджень, спрямованих на висвітлення змісту, напрямів, способів та інструментів оптимізації оподаткування, висвітлені у працях: Ю. В. Бондарук, І. Є. Волошенюк, В. В. Глущенко, Є. А. Ломака, Ф. Ю. Ганна, В. Гордополов, Ю. Левченко, Я. В. Греца, О. В. Зайцев, В. В. Могильний, В. Ільїн, С. Кузьмич, Л. Кононенко, О. Юрченко, М. Кузьменко, В. В. Мартиненко, В. Ю. Онісіфорова, В. К. Сідельнікова, Г. В. Ползікова, Л. О. Рибіна, С. В. Святаш, Є. В. Селіщев. Але, попри все, кількість науковців, які систематично досліджують облік та оптимізацію оподаткування в контексті їх взаємозв'язку, досить обмежена. Серед останніх можна виокремити публікації таких дослідників, як Т. М. Оришин, В. К. Макарович, Б. О. Матяшовська, О. О. Осадча. Це підкреслює важливість більш глибокого наукового аналізу цих концепцій у єдиності.

Аналіз існуючих праць дає підстави стверджувати, що існує багато підходів до визначення і трактування облікової політики. У нормативно-правовому полі визначення облікової політики дається у Законі України [1], де вона представлена як сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання і подання фінансової звітності. Але практично всі вчені мають власну інтерпретацію даного поняття. Це обумовлено тим, що суб'єкти господарювання часто фундаментально відрізняються один від одного, внаслідок чого їхня діяльність вимагає унікального підходу до трактування та застосування концепції облікової політики. Звідси випливає припущення, що кожен дослідник формує свій особистий підхід до тлумачення терміну, пов'язуючи облікову політику з оптимізацією оподаткування.

Важливою проблемою у дослідженні облікової політики є нестабільність податкового законодавства. Навіть якщо на підприємстві розробляється ефективна модель оптимізації оподаткування, вона відносно швидко втрачає свою актуальність. З одного боку, ця обставина вимагає постійного і систематичного аналізу податкового законодавства фахівцями у зв'язку з потенційними змінами, з іншого боку, дана тема завжди може вважатися цінним та актуальним об'єктом дослідження.

Окрім поглибленого ознайомлення із податковим законодавством, оптимізація оподаткування передбачає, відповідно до досліджень авторів [2], застосування певних підходів та методів, а саме:

- ✓ варіація облікової політики;
- ✓ вибір організаційно-правової форми господарювання;

- ✓ вибір системи оподаткування;
- ✓ правильне використання передбачених податковим законодавством пільг і знижок;
- ✓ метод заміни взаємовідносин;
- ✓ метод розподілу взаємовідносин;
- ✓ метод відстрочки податкових платежів та податкове планування;
- ✓ використання офшорів.

Серед перерахованих вище підходів, в рамках цього дослідження, облікова політика відіграє ключову роль. Використання різних показників для оцінки оптимальності оподаткування підприємств (табл.1) та включення їх до облікової політики може дати чітке уявлення про недоліки компанії та допомогти у їх вирішенні та запобіганні.

Таблиця 1

Показники оцінювання ефективності оподаткування на підприємстві*

<i>Назва коефіцієнту</i>	<i>Порядок розрахунку</i>
1. Коефіцієнт ефективності оподаткування	$K_{\text{еф.}} = \frac{\text{ЧП}}{\text{Пзаг}}$
2. Коефіцієнт податкомісткості	$K_{\text{пм.}} = \frac{\text{Пзаг}}{\text{ВР}}$
3. Коефіцієнт оподаткування витрат	$K_{\text{опв}} = \frac{\text{Пзаг}}{\text{В}}$
4. Коефіцієнт оподаткування доходів	$K_{\text{опд}} = \frac{\text{Пзаг}}{\text{Д}}$
5. Коефіцієнт оподаткування прибутку	$K_{\text{оппр}} = \frac{\text{Пзаг}}{\text{П}}$
<i>Умовні позначення:</i> ЧП – чистий прибуток підприємства Пзаг - загальний розмір всіх сплачених податків ВР - виручка від реалізації В - сума витрат підприємства Д - сума доходу підприємства П - прибуток до оподаткування.	

* Джерело: сформовано на основі [3, 4]

Як облікова політика, так і податкова оптимізація відіграють ключову роль в ефективному функціонуванні підприємства. При правильному підході вони можуть доповнювати один одного та допомогти підприємстві законно мінімізувати податкові витрати.

Список використаної літератури

1. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

2. Макарович, В. К., Матяшовська, Б. О. (2022). Оптимізаційні моделі оподаткування. Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення: Міжнародна наукова інтернет-конференція (м. Тернопіль, 6-7 квітня 2022 р.). Збірник тез доповідей: Вип. 66. Тернопіль, 2022. С.47-48.
3. Гомон, М. В. (2019). Оцінка результативності пільгового оподаткування інноваційної діяльності. Причорноморські економічні студії, (38 (1)), 53-56.
4. Гордолов, В., & Левченко, Ю. (2022). Методичні підходи вибору систем оподаткування на підприємстві. Економіка та суспільство, (37).
5. Оришин, Т. М. (2020). Сучасні підходи до оптимізації оподаткування підприємств. Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія: «Економіка і управління», 31 (70), С. 83-86.
6. Оришин, Т. (2021). Напрями оптимізації податкового навантаження підприємств в контексті податкового планування. Економіка та суспільство, (25). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-82>
7. Осадча, О. О. (2019). Податкове планування та податкова оптимізація в системі управління підприємством. Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Економіка, (14), С. 125-130.

Andor PAJROK

*Dr., Eötvös József Főiskola, Gazdálkodási Intézet,
Baja, Magyarország*

A SZEGMENSEK SZERINTI JELENTÉS EVOLÚCIÓS MEGKÖZELÍTÉSE A SZÁLLODAIPARBAN

Napjaink változó üzleti környezetben megnőtt a vállalkozások, folyamatok, termékek, szolgáltatások jellemzőiről elérhető információk értéke mind a külső, mind a belső felhasználók körében. A vállalkozások vezetői rákényszerülnek, hogy mind rövid- mind hosszú távú következményekkel bíró döntéseikhez megbízható információs alappal rendelkezzenek. Különösen igaz ez a nagy tőkelekötéssel jellemezhető ágazatokra, mint amilyen a szállodaipar.

A magas tőkelekötést igénylő rugalmatlanul változtatható kapacitásszint kiépítése és kihasználása a vállalkozások versenyhelyzetét és üzleti sikerét alapjaiban befolyásolja. A globális üzleti környezet megváltozása, a felgyorsult technikai és technológiai fejlődés, a termékek, szolgáltatások életciklusainak rövidülése, a homogén termszerkezet feladásának kényszere, napjaink globális mértéket öltő járványhelyzete (COVID-19) és automatizációs kényszere (szállodaipari forradalom 5.0) a piacon maradás érdekében még teljesebb és részletesebb információs kényszert támaszt a szálloda egésze, illetve tevékenységi körök, részlegek vezetői elé (Pillai et al., 2021).

A szállodaipar szereplőinek összetett üzleti folyamatai felett a koordinálás pontos, érthető és időszerű információk rendelkezésre állását követeli meg a vezetői döntések támogatásához. A vállalatok sajátos tevékenységeire, jellemzőire szabott és működtetett számviteli információs rendszerből kinyerhető információk állnak a döntéstámogatás szolgálatában. A számviteli információs rendszer által előállított információk a különböző szervezeti egységek, tevékenységi körök, illetve a hierarchia különböző szintjén lévő döntéshozók erőforrásaként hasznosul.

A szállodaipar szereplői számára közzétett egységes számviteli rendszer (Uniform System of Accounts for the Lodging Industry - USALI) a szállodaiparban érintettek információigényének enyhítésére jelent meg (Kwansa–Raymond, 1999; Peršić–Janković, 2006; AHMA, 2006; Georgiev, 2016).

Az 1926-ban létrejött egységes számviteli ajánlás formális keretét a számviteli beszámoló ágazati sajátosságokat ismertető szegmensek szerinti jelentés követelmény adja. A Hotel Szövetség által közzétett számviteli ajánlás célul tűzi ki mind a vállalat belső, mind pedig a külső érdekeltek információs igényének kielégítését. Részletesen taglalja a vállalkozások által elkészítendő számviteli beszámoló tartalmát: előírt mérlegképes adatok, eredménykimutatás formát, sajáttőke változásának kimutatását, cash-flow kimutatást és kiegészítő melléklet alkalmazását támogatja. Ugyanakkor a vezetői elvárásoknak eleget téve az ún. belső jelentések, beszámolók elkészítéséhez is iránymutatásokkal szolgál.

Az USALI evolúciós folyamatát kutató szakemberek (Kwansa–Raymond, 1999; Peršić–Janković, 2006; Schmidgall, 2014; Georgiev, 2016) egyetértenek abban, hogy a többször átdolgozott, egységes módszertannal támogatott rendszer mára megfelelő alapot képez a szállodaipar vállalkozásai mellett, a vendéglátásban és idegenforgalomban érdekelt vállalkozások gazdálkodásának követésére is.

Az USALI szabályozási környezetének evolúciós megközelítése egyrészt segítségül szolgál a külső érdekeltek – hitelezők, adóhatóság stb. – számára elkészítendő számviteli beszámoló tartalmi keretének, illetve a nemzetközi számviteli standardok szabályozási környezetéhez való „illeszkedésének” tárgyalásához. Másrészt lehetőséget ad a vezetői számvitel működési keretét adó belső érdekeltek – pl. tulajdonosok, vezetők – számára javasolt egységes kimutatások, jelentések feltárására.

A tanulmány fejlődéstörténeti megközelítés tükrében ismerteti a szállodaipar egységes számviteli rendszerét, melynek keretében a nemzetközi ajánlások, sztenderdek által szolgáltatott szegmensek szerinti jelentés szolgál.

Felhasznált irodalom

1. AHMA (2006): *Uniform System of Accounts for the Lodging Industry*, 10th Ed. Educational Institute of the American Hotel & Motel Association, 275 p.
2. Georgiev, D. (2016): *Applying the Uniform System of Accounts for the Lodging Industry (USALI) for the Purposes of Financial and Management Accounting*. *Journal of Varna University of Economics*, Vol. 60. No. 2. pp. 154-167.

3. Kwansa, F. – Raymond, S. (1999): *Uniform System of Accounts for the Lodging Industry. Cornell Hotel & Restaurant Administration Quarterly, December.*
4. Perišić, M. – Janković, S. (2006): *Menedžersko računovodstvo hotela. Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, 665 p.*
5. Pillai, S.G. – Haldorai, K. – Seo, W.S. – Kim, W.G. (2021): *COVID-19 and hospitality 5.0: Redefining hospitality operations. International Journal of Hospitality Management, Vol. 94. 102869.*
6. Schmidgall, R.S. (2014): *Evolution of Uniform System of Accounts for the Lodging Industry. The Journal of Hospitality Financial Management, Vol. 22. No. 1, pp. 41-57.*

Юлія ПОПІВНЯК

*к.е.н., доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПОДАТКОВОМУ ОБЛІКУ: ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЗАВДАНЬ ТА ЗНИЖЕННЯ РИЗИКУ ВИНИКНЕННЯ ПОМИЛОК

Діяльність підприємства сьогодні важко уявити без використання інформаційних технологій. Серед інших, застосування технологій штучного інтелекту (ШІ) в оподаткуванні стає дедалі важливішим напрямом їх впровадження на тлі останніх тенденцій розвитку таких технологій.

Технології ШІ застосовують для доступу до знань (наприклад, останніх змін в нормативних актах), класифікації та стандартизації податкової документації, збору, систематизації й аналізу даних, розрахунку суми податків, а також формування податкової звітності [1]. Так, за їх допомогою можна швидко і без помилок заповнювати податкові декларації, покращивши ефективність обробки податкової інформації, як і у подальшому відправляти їх до відповідних податкових органів.

Аналіз податкових даних з використанням ШІ сприяє виявленню існуючих проблем і потенційних загроз, що уможливорює уникнення штрафних санкцій.

Неоціненну роль ШІ відіграє й у процесі здійснення податкового аудиту, а також при спілкуванні з контрагентами та органами державної влади. ШІ здатний аналізувати різні варіанти оптимізації податкового навантаження та рекомендувати найкращий для максимізації фінансових переваг для підприємства.

Однак, поряд з вигодами від застосування технологій ШІ, слід пам'ятати й про слабкі сторони та загрози використання кожної із них (відсутність кваліфікованих спеціалістів чи достатнього досвіду впровадження найновіших

розробок у сфері ІІІ, вартість цих технологій, вразливість до кібератак, етичні проблеми, такі як упередженість і дискримінація тощо). Саме тому найкращий варіант - їх поєднання між собою та з іншими інструментами автоматизації і цифровізації (до прикладу, для кращої адаптації до нових бізнес-потреб генеративний ІІІ добре комбінувати з машинним навчанням).

Технології ІІІ є важливим помічником спеціалістів з податкового обліку, які, за умови набуття додаткових знань і навичок (наприклад, з аналізу даних (data science) [2]) на додачу до традиційних, можуть більш ефективно використовувати свій робочий час та зменшити ризики виникнення помилок у процесі ведення податкового обліку, зосередившись на стратегічних його аспектах, як от податкове планування і формування оптимальних податкових стратегій, консультування, прийняття рішень і впровадження нових, більш креативних способів використання ІІІ у своїй роботі. Останній робить процедуру ведення податкового обліку більш економною, а також ефективною, точною, прозорою, якісною та інноваційною.

Список використаних джерел

1. Ogden N., Megna D. Generative AI in tax: 5 essential insights for leaders / Pwc. URL: <https://www.pwc.com/us/en/tech-effect/ai-analytics/generative-ai-insights-for-tax-leaders.html> (accessed: 09.03.2024).
2. How AI will impact the tax profession. *Thomson Reuters Tax & Accounting*. 2023. URL: <https://tax.thomsonreuters.com/blog/how-ai-will-impact-the-tax-profession/> (accessed: 08.03.2024).

Неля ПРОСКУРІНА

*д.е.н., професор,
завідувач кафедри обліку та оподаткування
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна*

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ПРОГРАМИ АУДИТУ ОБЛІКОВОГО СЕГМЕНТА «ВИТРАТИ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ» НА ПІДСТАВІ ТВЕРДЖЕНЬ КЕРІВНИЦТВА

Твердження (assertions) – запевнення, явні чи інші, щодо визнання, оцінки, подання та розкриття інформації у фінансовій звітності, які притаманні керівництву, яке зазначає, що фінансова звітність підготовлена відповідно до застосовних принципів фінансової звітності. Твердження використовує аудитор для розгляду потенційних викривлень різних типів, які можуть мати місце при ідентифікуванні, оцінці та реагуванні на ризики фінансових викривлень [1].

Належний характер аудиторських доказів визначається їх відповідністю

конкретного твердження підготовки фінансової звітності (настання, повнота, точність, оцінка та розподіл, закриття періоду, класифікація, подання, існування, права та зобов'язання) та їх достовірністю. Аудиторські докази збираються з урахуванням усіх тверджень підготовки фінансової звітності. Наявність аудиторських доказів щодо одного твердження не може компенсувати відсутність інших тверджень.

Продемонструємо зміст запропонованого підходу розробки програми аудиту облікового сегмента «Витрати майбутніх періодів» (табл. 1).

Таблиця 1.

Програма аудиту витрат майбутніх періодів (ВМП)

№ з/п	Процедури	Твердження підготовки звітності
1	2	3
1	Запросити дані (звіти) з відділу, відповідального за облік ВМП, і співставити їх з аналітичними даними бухгалтерського обліку. У разі виявлення розбіжностей встановити їх причину і оцінити суттєвість їх впливу на достовірність відповідних показників фінансової звітності.	Повнота; точність
2	Переконаватися, що станом на звітну дату інвентаризація ВМП була проведена.	Повнота; точність
3	Переконаватися, що у складі операцій з обліку ВМП відображені операції, що відбулися протягом звітного періоду.	Настання, точність
4	За операціями, відібраним для тестування, перевірити документи і переконаватися, що враховані на рахунках ВМП: - є витратами, що відносяться до ВМП; при цьому період, до якого вони належать, можна оцінити достовірно; - відповідають критеріям визнання витрат; - є ВМП, а не виданими авансами.	Настання; існування; права та зобов'язання
5	За операціями, відібраним для детального тестування, переконаватися, що всі господарські операції своєчасно відображаються в обліку на підставі первинних облікових документів, оформлених відповідно до вимог законодавства.	Настання; існування; права та зобов'язання
6	За операціями, відібраним для детального тестування, переконаватися, що суми ВМП: - при списанні відображаються у складі тих же витрат, до яких такі витрати були б включені, якби вони були включені до витрат в момент їх виникнення; - списуються тимчасово (протягом періоду забезпечення доходу).	Настання, існування; права та зобов'язання
7	За операціями, відібраним для детального тестування, переконаватися, що ВМП обліковані у звітному періоді відображені в правильних сумах відповідних первинним документам та умовам договорів	Оцінка та розподіл
8	За операціями, відібраним для детального тестування, перевірити правильність розрахунку сум ВМП, які підлягають списанню щомісяця та обґрунтованість періоду списання витрат.	Оцінка та розподіл

№ з/п	Процедури	Твердження підготовки звітності
1	2	3
9	Перевірити відповідність даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності, а також форм фінансової звітності між собою.	Подання
10	Переконатися, що дані про ВМП за поточний рік співставні з даними за попередній рік (визначені виходячи з однакових методів обліку і відображення у фінансовій звітності).	Подання
11	Переконатися, що ВМП у балансі представлені в розрізі довгострокових та короткострокових активів.	Подання

Аудиторські докази, зібрані під час перевірки ВМП можуть мати такі ситуації:

– підтверджують записи, зроблені в обліку, при цьому облікові дані відповідають даним форм фінансової звітності за відповідними рядками, тобто дані бухгалтерського обліку з обліку ВМП достовірні, фінансова звітність в частині інформації ВМП достовірна;

– підтверджують записи, зроблені в бухгалтерському обліку, при цьому облікові дані не відповідають даним форм фінансової звітності. Наприклад, не вірне розкриття інформації у звітності (процедура 11 в табл. 1) по відповідним рядкам, тобто дані обліку з обліку ВМП достовірні, а фінансова звітність в частині інформації ВМП не достовірна;

– не підтверджують записи, зроблені в бухгалтерському обліку, при цьому облікові дані не відповідають даним форм фінансової звітності за відповідними рядками, тобто дані бухгалтерського обліку з обліку ВМП не достовірні і, як наслідок, фінансова звітність в частині інформації ВМП не достовірна;

– не підтверджують записи, зроблені в бухгалтерському обліку, при цьому облікові дані не відповідають даним форм фінансової звітності за відповідними рядками, тобто дані бухгалтерського обліку з обліку ВМП не достовірні рядкам, в той час як фінансова звітність в частині інформації ВМП достовірна.

Всі розглянуті ситуації представлені спрощено, оскільки слід мати на увазі: необхідність зіставлення відхилень з даними рівня суттєвості, оцінки суттєвості викривлень; готовність клієнта вносити виправлення в дані обліку і (або) фінансової звітності з метою усунення зауважень аудиторів; необхідність проведення додаткових аудиторських процедур.

Список використаних джерел

1. Ідентифікація та оцінювання ризиків суттєвого викривлення: Міжнародний стандарт аудиту 315 (переглянутий в 2019 році). URL: [https://www.mof.gov.ua/storage/files/2_ISA_315_\(Revised_2019\)_Full_Standard_and_Conforming_Amendments_\(uk\).pdf](https://www.mof.gov.ua/storage/files/2_ISA_315_(Revised_2019)_Full_Standard_and_Conforming_Amendments_(uk).pdf) (дата звернення 01.03.2024).

Оксана РОМАНЬКОВА

*к.х.н., доцент,
доцент кафедри «Облік, оподаткування та економічна безпека»,
Донбаська державна машинобудівна академія,
м. Краматорськ, Україна*

ЧЕРГОВІСТЬ ВИДАТКІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬСЯ ОРГАНАМИ КАЗНАЧЕЙСТВА

Порядком № 590 визначено черговість здійснення видатків органами Казначейства на період дії воєнного стану [1]. Останні зміни до Порядку № 590 внесено постановою КМУ від 27.02.2024 № 211 [2].

Розпорядженням Кабінетів Міністрів України «Питання запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні» № 181-р затверджено План запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні [3]. Видатки цього Плану є першочерговими.

Згідно з п.18 Порядку 590 у разі виконання повноважень Казначейством в особливому режимі відкриття асигнувань із загального фонду державного бюджету здійснюється в установленому законодавством порядку в такій черговості:

- 1) за видатками та наданням кредитів, зокрема на:
 - національну безпеку і оборону та на здійснення заходів правового режиму воєнного стану, головних розпорядників бюджетних коштів, що здійснюють матеріально-технічне, транспортне, соціально-побутове та інше забезпечення діяльності Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Ради національної безпеки і оборони України, Офісу Президента України та забезпечують обладнання робочих місць для виконання функціональних обов'язків оперативним складом пунктів управління у можливих місцях розгортання Ставки Верховного Головнокомандувача, а також розпорядників коштів державного бюджету, які забезпечують здійснення організації та процесуального керівництва досудовим розслідуванням;
 - оплату праці працівників бюджетних установ;
 - нарахування на заробітну плату;
 - обслуговування державного та гарантованого державою боргу, виконання гарантійних зобов'язань, виплати за державними деривативами;
 - соціальне забезпечення;
 - виконання членських зобов'язань Верховної Ради України перед міжнародними організаціями, членом яких є Верховна Рада України;
 - поточні трансферти місцевим бюджетам;
 - придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів;

- забезпечення продуктами харчування;
- оплату комунальних послуг та енергоносіїв, у тому числі енергосервісу;
- підготовку кадрів закладами фахової передвищої та вищої освіти;
- забезпечення осіб з інвалідністю технічними та іншими засобами реабілітації, виробами медичного призначення для індивідуального користування;
- наукову і науково-технічну діяльність;
- компенсацію процентів, сплачуваних банкам та/або іншим фінансовим установам за кредитами, отриманими громадянами на будівництво (реконструкцію) чи придбання житла;
- обслуговування пільгових державних кредитів та договорів із часткової компенсації процентів;
- заходи, пов'язані з обороноздатністю держави, що здійснюються за рахунок коштів резервного фонду державного бюджету;
- здійснення розвідувальної діяльності;
- оплату послуг з охорони державних (комунальних) закладів культури;
- забезпечення, організацію та виконання літерних авіаційних рейсів повітряними суднами;
- закупівлю санітарно-гігієнічних товарів та поліетиленової продукції для пакування відходів;
- програму державних гарантій медичного обслуговування населення;
- реалізацію нового механізму фінансового забезпечення надання спеціалізованої медичної допомоги в окремих науково-дослідних установах Національної академії медичних наук;
- середньострокові зобов'язання у сфері охорони здоров'я;
- закупівлю та монтаж медичного обладнання згідно з переліком, затвердженим МОЗ, систем постачання медичного кисню;
- оплату товарів, робіт та послуг, перерахування трансфертів місцевим бюджетам, що здійснюються під час реалізації проектів, виконання програм допомоги, які підтримуються Європейським Союзом, урядами іноземних держав, іноземними фінансовими та донорськими установами і міжнародними фінансовими організаціями, в тому числі на умовах співфінансування;
- придбання та виготовлення бланків дипломів, свідоцтв та додатків до них для здобувачів освіти тощо;

2) за іншими видатками та наданням кредитів.

Виконання розпоряджень про виділення коштів загального фонду місцевих бюджетів під час виконання органами Казначейства повноважень в особливому режимі здійснюється в установленому законодавством порядку. Пунктом 19 визначено, що Казначейство та органи Казначейства здійснюють платежі за дорученнями клієнтів з урахуванням ресурсної забезпеченості єдиного казначейського рахунка в такій черговості:

1) за видатками на національну безпеку і оборону та на здійснення заходів правового режиму воєнного стану, а також розпорядників (одержувачів) коштів державного бюджету, які забезпечують обладнання робочих місць для виконання функціональних обов'язків оперативним складом пунктів управління у можливих місцях розгортання Ставки Верховного Головнокомандувача та здійснюють матеріально-технічне, транспортне, соціально-побутове та інше забезпечення діяльності Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Ради національної безпеки і оборони України, Офісу Президента України, розпорядників коштів державного бюджету, які забезпечують здійснення організації та процесуального керівництва досудовим розслідуванням;

2) за витратами на, зокрема:

- погашення та обслуговування державного (місцевого) боргу, виконання гарантійних зобов'язань, виплати за державними деривативами;

- фінансове забезпечення виплати пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за пенсійними програмами, та дефіциту коштів Пенсійного фонду України;

- виплати та видатки, що здійснюються Пенсійним фондом України та Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття;

- покриття тимчасових касових розривів Пенсійного фонду України;

- надання підтримки внутрішньо переміщеним та/або евакуйованим особам, придбання миючих та дезінфікуючих засобів (зокрема для закладів соціального захисту) тощо;

3) за іншими витратами.

Отже, видатки, що здійснюються в період воєнного стану в Україні виконуються в певній черговості - першочергові, другорядні та видатки третьої черги. Видатки першої черги пов'язані із організацією посиленої охорони та оборони важливих об'єктів національної економіки. До видатків другої черги відносяться витрати на погашення місцевого боргу; фінансове забезпечення виплат пенсій, заробітних плат працівникам бюджетних установ; захисту інформаційних систем; забезпечення діяльності військових адміністрацій; облаштування пунктів незламності; надання підтримки внутрішньо переміщеним та/або евакуйованим особам тощо. Видатками третьої черги є всі інші видатки.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 09.07.2021 № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#Text>

2. Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану : від 27.02.2024 № 211. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP240211?an=5&hide=true>
3. Питання запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні : розпорядження Кабінетів Міністрів України від 24.04.2022 № 181-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/181-2022-%D1%80#Text>

Тетяна РУГАЛЬ

здобувачка вищої освіти
Сумський державний університет
м. Суми, Україна

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ ВИДОБУВНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ: ШЛЯХИ ДО ПОКРАЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ПРОЗОРОСТІ

Україна багата природними ресурсами та має значний потенціал для розвитку видобувної галузі. Так, видобуток корисних копалин на світовому рівні складає 1,8 % кам'яного вугілля, 3,8% залізних та 9% марганцевих руд, 4% графіту, 17% каоліну, 2% уранової та цирконієвої руди та ін. [1]. За видобутком нафти Україна посідає 46 місце у світі та 7 місце в Європі, а також 32 та 4 місця відповідно за видобутком природного газу. Однак, не зважаючи на це, ефективне управління та оподаткування у цьому секторі залишаються одними із найбільших викликів. Вдосконалення системи обліку та оподаткування у видобувній галузі дозволить збільшити ефективність діяльності компаній та залучити більше інвестицій.

Одним із викликів є складність обліку великої кількості даних, пов'язаних з видобутком різних ресурсів, включаючи кам'яне вугілля, газ, нафту, руди та інші мінерали. Це вимагає розвинутих систем обліку та звітності, які здатні ефективно враховувати специфіку видобувної галузі. Різноманітність оподаткування різних видів видобутку та розробки родовищ є ще одним викликом на шляху реформування, оскільки це спричинює складність у визначенні оптимальної податкової стратегії та зобов'язує до розробки прозорої та справедливої системи оподаткування.

Видобувна галузь України потребує модернізації системи обліку та оподаткування для відповідності сучасним стандартам ефективності та прозорості. Це включає в себе впровадження новітніх технологій у сфері обліку, використання цифрових рішень та підвищення кваліфікації фахівців.

Ключовим аспектом реформування системи обліку та оподаткування є забезпечення прозорості та відкритості в діяльності видобувних компаній через

впровадження механізмів моніторингу та звітності, як фінансової так і нефінансової, розробки кодексу етики та стандартів корпоративного управління.

Україна може скористатися досвідом та кращими практиками інших країн, зокрема країн Європейського Союзу, у сфері обліку та оподаткування в галузі видобування. Це передбачає налагодження ефективної співпраці та обміну досвідом між урядовими органами, бізнесом та академічною спільнотою.

Отже, реформування системи обліку та оподаткування у видобувній галузі України є важливим кроком на шляху до покращення її ефективності та прозорості. Досягнення цієї мети вимагає не лише розробки та впровадження новітніх технологій у сфері обліку та використання цифрових рішень, але й створення прозорої та справедливої системи оподаткування та звітності.

Список використаних джерел

1. Державна служба геології та надр України. Державна служба геології та надр України. URL: <https://www.geo.gov.ua/> (дата звернення: 10.03.2024).

Waleed Khalid SALIH

*Doctor of science in Accounting and Auditing, Associate Professor,
University of Anbar, College of Administration and Economics,
Department of Accounting,
Anbar , Iraq*

Tariq Tawfeeq Yousif ALABDULLAH

*Doctor of Science in Accounting, Associate Professor,
University of Basrah, College of Administration and Economics,
Department of Management Information System, & Head of the Economic Studies
Department - Basrah & Arab Gulf Studies Center,
Iraq*

DOES IMPARTIALITY OF AUDITOR IMPACT ON THE RELATIONSHIP BETWEEN AUDIT COMMITTEE AND AUDIT OBJECTIVES: EVIDENCE FROM IRAQ

The achieve of audit objectives has increasingly become more and more important in audit office management and the practices entailed have attracted acknowledgement and adoption time and time again to enhance delivery of service, accountability and transparency in light of quality. However, However, it was not until recently that audit committee and achieve audit objectives have garnered enough importance to form a niche in the top mechanisms used for the assessment of quality standard compliance and achieving sustainable development. This study aims to determine the impact of audit committee on achieving audit objectives in the context of auditors who have audit engagements in Iraqi shareholding companies. Also the

study tried to investigate the mediating effect of impartiality of auditor on the relationship between the audit committee and the audit objectives. The framework of this study was based on literature pertaining to the governance theory. Data were collected through a questionnaire distributed to a random sample of external auditors in Iraq. The survey was carried out in two months from September 2023 to February 2024. The questionnaire was distributed to 243 respondents but from the retrieved questionnaires, 152 were found useable in a 62.6 percent response rate. The findings of the data analysis indicated a significant impact of audit committee on the impartiality of auditor, which in turn, impacted the achieved audit objectives of Iraqi shareholding companies. The present research's theoretical and practical implications can make a valuable contribution to the existing research on to achieve the audit objectives as part of sustainable development. Finally, initiatives linking to quality review are formed to ensure the maintenance of the practical competence among auditors in the public point of view. In theory, achieve audit objectives could lead to greater trust of clients on the products/services of the organization and achieving sustainable development. Moreover, in the achieve audit objectives calls for a robust framework serving as a benchmark standard for assessing the system and illustrating its appropriate structure, effectiveness and complete function.

K.R.S. SAMBASIVA RAO

*D.Sc. Biotechnology, Ph.D. Zoology, Associate Professor, Vice-Chancellor,
Mangalayatan University, Jabalpur, Madhya Pradesh, India*

Nataliia VDOVENKO

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of the Department, Department of
Global Economy, National University of Life
and Environmental Sciences of Ukraine*

ACCOUNTING AND ANALYTICAL PROVISION OF THE AQUACULTURE INDUSTRY FISH FARMING SUBJECTS IN THE CONDITIONS OF DIGITIZING THE ECONOMY

Nowadays, the issue of improving the process of formation and generalization of reliable information on the production of fish products, in particular aquaculture products, is becoming of urgent importance. We mean both fish planting material and commercial fish.

And in this context, we observe that aquaculture is the most attractive field of activity, even in the world, in ensuring food security despite the long production process. It was these circumstances that contributed to the preparation of materials for the order of the Ministry of Agriculture in 2012, which approved the reporting form No. 1A-fish "Production of aquaculture products" and the Instructions for filling it out.

The new form became an administrative report, in contrast to form No. 1 fish "Fish catch, extraction of other marine life", which was statistical.

So, without exception, all legal entities and natural persons-entrepreneurs who produce fish in aquaculture conditions began to report using this form. However, our further research gave reasons to claim that it is difficult to fill out the 1A-fish form without appropriate primary documents.

Such aspects necessitated the improvement of primary accounting at all stages of the production and technological process in fish farms. For this purpose, proposals were made and for the first time specialized forms of primary documentation were proposed for fish farming entities in the field of aquaculture. In such forms, accounting entries are also displayed.

The forms were developed in compliance with theoretical and methodological approaches to the formation of consolidated information by enterprises, taking into account the requirements established by P(S)BO 30 "Biological Assets", as well as in accordance with Article 9 of the Law of Ukraine "On Fish Farming, Industrial Fishing and Protection of Aquatic Bioresources", where we are talking about the introduction of forms of primary documentation in the field of fisheries in accordance with international standards and norms.

The logical continuation of solving the problem is the possibility of documenting the processes of spawn incubation, larva growth, and the formation of a repair and brood stock. We can keep records of feed and fertilizer costs and record stocking and fishing of ponds, gardens, pools, and other water bodies. The conducted analysis leads to the assessment that the introduction of unified specialized forms of primary documentation for fish farming enterprises contributes to ensuring proper accounting at production for all stages of the production process. And published as an Album and given to all enterprises of the industry.

Therefore, we have every opportunity to come to the conclusion that in the future it is necessary to pay attention to primary accounting, especially in promising sectors of the national economy in conditions of digitalization.

Thus, it is important in the conditions of the deepening of global processes to be aware of the opportunities, as well as the likelihood of challenges, which the processes of digitalization.

Оксана САРАХМАН

*к. е. н., доцент,
доцент кафедри облікових технологій та оподаткування,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна*

ПОДАТКОВІ ПЕРЕВІРКИ ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИНІВ

Український ринок електронної комерції продовжує зростати, незважаючи на війну. У 2023 році його обсяг склав 151 млрд грн, що на 17% більше, ніж у 2022 році і цей тренд, швидше за все, продовжиться і у 2024 році. Згідно з Законом України «Про електронну комерцію», електронна комерція (e-commerce) – це відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру [1].

За останні кілька років електронна комерція стала невід'ємною частиною світової системи роздрібної торгівлі. Як і багато інших галузей, роздрібна торгівля зазнала суттєвих змін завдяки постійній цифровізації сучасного життя і споживачі практично з усіх країн мають можливість отримувати прибуток від пільг онлайн-транзакцій [2]. Інтернет-магазин є однією з головних ніш e-commerce.

Підставою для податкової перевірки інтернет-магазину можуть стати: письмові скарги на інтернет-магазин в Державну податкову службу (ДПС); усні скарги за телефоном гарячої лінії; повідомлення про порушення в Телеграм-боті StopViolationBot; порушення, виявлені під час інтернет-моніторингу [3].

Після того, як вступив у дію Закон № 3219-IX [4], податкова перевіряє інтернет-магазини на наявність ПРРО і видачу покупцям фіскальних чеків. ДПС на постійній основі здійснює моніторинг та аналіз інформації щодо фактів продажу товарів через мережу Інтернет без застосування програмного реєстратора розрахункових операцій (ПРРО) - цифровий аналог касових апаратів. Його встановлюють на комп'ютер, планшет або смартфон. Після цього касир створює і фіскалізує чеки за допомогою програми.

З 01 жовтня 2023 року вступив у силу законопроект № 8401 [5]. Він скасував пільгу, яка забороняла податківцям штрафувати бізнес за відсутність кас. Для багатьох українських підприємців знову стало актуальним питання вибору реєстраційних кас -фізичних (РРО) або програмних (ПРРО). Станом на 01 грудня 2023 року ДПС наклала на підприємців 1,65 млрд грн штрафів за порушення при роботі з реєстраторами розрахункових операцій (РРО). Тож, щоб уникнути штрафів, підприємці повинні пересвідчитися, чи можуть вони за

законом працювати без касових апаратів. Підстави для цього зазначені в ст. 9 Закону № 3219-IX [4], в усіх інших випадках для інтернет-магазину слід зареєструвати касовий апарат.

Програмний РРО - найзручніше рішення для інтернет-магазинів. На маркетплейсі його можна поєднати з касою і не купувати додаткового обладнання. ПРРО видає покупцям електронні чеки: продавець надсилає їх електронною поштою, в месенджері або іншим способом. За потреби можна роздрукувати електронний чек і надіслати його разом із товаром. Підприємець може зареєструвати ПРРО онлайн протягом одного дня. Програмна каса автоматично обмінюється даними із сервером ДПС і формує податкову звітність.

Інтернет-моніторинг складається з таких кроків.

1. Пошук інтернет-магазинів. Податкова служба постійно перевіряє соціальні мережі і маркетплейси (Prom, OLX та ін.). Особливу увагу ДПС має звертати на продавців товарів із високим ступенем ризику - підакцизних товарів (алкогольних, тютюнових виробів), електронної техніки тощо. Щоб скласти перелік інтернет-магазинів, податківці шукають продавців за окремими найменуваннями товарів в окремих регіонах.

2. Пошук і перевірка податкової інформації. Співробітник ДПС повинен дізнатися у продавця номер платника податку (РНОКПП) або інші податкові дані -наприклад, під виглядом покупця попросити реквізити для оплати.

Такі дані потрібні, щоб перевірити за ним наявність касового апарату (РРО або ПРРО) у податкових реєстрах. Якщо його немає - податківець робить контрольну закупку товару. За ст. 15 Закону «Про захист прав споживачів», покупець має право на отримання повної та достовірної інформації про товари чи послуги, які продає чи надає ФОП, а також даних про самого підприємця. Тому, якщо податківець не отримує дані у продавця, він передає інформацію до Держпродспоживслужби. ДПС анонсувала понад 3000 планових перевірок у 2024 році, 914 з них стосується ФОПів.

3. Контрольна закупка. Податківець купує товар в інтернет-магазині, щоб зафіксувати, що продавець не надав фіскальний чек.

4. Фактична перевірка. Податкова служба проводить її за місцем реєстрації ФОП або дає доручення управлінню ДПС [6].

Власники інтернет-магазинів повинні слідкувати за тим, у якому режимі працює ПРРО. Якщо під час фактичної перевірки на ПРРО відкрита зміна, це означає, що магазин працює за адресою реєстрації. Якщо підприємця в цей час немає на місці, податкова може розцінити це як неправомірний недопуск до перевірки.

Таким чином, законність і діяльність бізнесу з продажу товарів з використанням інтернет-магазину повинно постійно моніторитися податковою службою. Також слід зазначити, що за рахунок проведення ефективної кампанії з припинення ведення господарської діяльності незареєстрованими суб'єктами

господарювання може бути досягнуто значний економічний ефект, створено належні та рівні конкурентні умови для легального бізнесу, забезпеченні належних надходжень до бюджету. Протидія нелегальному ринку обігу товарів повинна стати в пріоритеті задач податкової служби.

Список використаних джерел

1. Про електронну комерцію: Закон України від 19.11.2022 р. № 675-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 45. Ст. 410. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 04.03.2024).
2. Бергер, А., Галета, А. (2021). Світові тенденції розвитку електронної комерції з урахуванням кризових умов пандемії covid-19. Економіка та суспільство, (26). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-18> (дата звернення: 05.03.2024).
3. Хто та як буде перевіряти інтернет-магазини та дистанційну торгівлю URL: https://buh.ligazakon.net/news/221746_khto-ta-yak-bude-perevryati-nternet-magazini-ta-distantnyu-torgvlyu--royasnennya-derzhprats (дата звернення: 03.03.2024).
4. Закон України від 30.06.2023 № 3219-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану» URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatkovye-zakonodavstvo/zakoni-ukraini/78340.html> (дата звернення: 04.03.2024).
5. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41268> (дата звернення: 03.02.2024).
6. Податкові перевірки інтернет-магазинів у 2024 році: на що звертати увагу ФОПам URL: <https://vchasno.ua/podatkovyi-perevirky-internet-mahazyniv/> (дата звернення: 05.03.2024).

Дар'я СЕЛЕЦЬКА

*здобувач наукового ступеня доктора філософії,
асистент кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку,
Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир, Україна*

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ЕКОЛОГІЧНОГО ОБЛІКУ

За останні роки світова спільнота все більше і більше зосереджується на питаннях сталого економічного розвитку, з особливим акцентом на пом'якшенні наслідків екокатастроф та адаптацію до змін клімату. З одного боку, зростає занепокоєння щодо впливу економічної діяльності на місцеве та глобальне навколишнє середовище; з іншого – посилюється розуміння того, що безперервне економічне зростання та добробут людей залежать від переваг, отриманих від навколишнього середовища.

Для зосередженості на оцінці природних ресурсів і екосистемних послуг

підприємствам різного рівня варто впроваджувати ведення екологічного обліку, що допоможе визначати фінансові витрати, пов'язані з впливом на навколишнє середовище. Це дозволить суб'єктам господарювання зрозуміти можливі ризики та можливості, пов'язані з екологічною стійкістю та допоможе їм відповідати вимогам і очікуванням зацікавлених сторін. Такий підхід підтримує практику управління, що відповідає цілям сталого розвитку, підкреслюючи економічну важливість збереження природного капіталу.

Екологічний облік – це спеціалізована галузь бухгалтерського обліку, яка зосереджена на вимірюванні, аналізі та відображенні у звітності екологічних витрат, вигод і впливу діяльності організації. Він допомагає відстежувати та керувати екологічною діяльністю та стійкістю компанії.

Існує кілька керівних принципів і основ екологічного обліку, що регламентуються наприклад Глобальною ініціативою зі звітності (GRI), Радою зі стандартів бухгалтерського обліку сталого розвитку (SASB) і Радою з міжнародної інтегрованої звітності (IIRC).

Екологічний облік може включати в себе такі елементи: 1) облік викидів (вимірювання та реєстрація об'ємів відходів та інших емісій, які продукує підприємство); 2) оцінка використання природних ресурсів (визначення обсягів використання різних видів ресурсів, таких як вода, енергія, сировина); 3) аналіз вартості екологічних заходів (визначення витрат, пов'язаних з впровадженням заходів для зменшення екологічного впливу); 4) врахування екологічних ризиків та погодження з екологічним законодавством (оцінка потенційних ризиків для природи та дотримання відповідних стандартів та нормативів); 5) створення звітів та аналіз екологічної ефективності (складання звітів про екологічну діяльність підприємства та аналіз результатів для прийняття стратегічних рішень).

«До способів екологічного обліку можна віднести спостереження: інвентаризацію викидів небезпечних речовин, дистанційне зондування, картографування, моніторинг стану довкілля, ідентифікацію об'єктів небезпеки, екологічну паспортизацію, декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки» [2].

«Основними формами екологічного обліку визначено статистичні спостереження, звітність, спеціальні державні реєстри, кадастри та переліки» [2].

Запорука ефективності екологічного обліку окрім іншого передбачає чітке визначення методів збору даних, що точно фіксують необхідну інформацію – наприклад, використання таких технологій, як датчики Інтернету речей.

Додатково суб'єкти господарювання повинні включати питання сталого розвитку в свої процеси прийняття управлінських рішень. Фактори впливу на навколишнє середовище (табл. 1) слід враховувати так само, як і фінансові міркування при оцінці нових проєктів або можливостей інвестування.

Таблиця 1

Визначення потенційних екологічних ризиків підприємств [1]

<i>Ризик</i>	<i>Опис</i>	<i>Вплив</i>
Забруднення	Виділення шкідливих речовин у повітря, воду або ґрунт	Шкідливий вплив на здоров'я
Вирубання лісів	Вирубка лісів для сільського господарства, лісозаготівель або урбанізації	Втрата біорізноманіття
Зміна клімату	Збільшення викидів парникових газів призводить до глобального потепління	Підвищення рівня моря, екстремальні погодні умови

Щоб краще зрозуміти сутність екологічного обліку і необхідність його практичного застосування, розглянемо приклад. Включення витрат на підтримку навколишнього середовища у фінансову звітність є ключовим для переведення моделі управління підприємством у відповідність до цілей сталого розвитку. Це допомагає стейкхолдерам отримати уявлення про реальну цінність операцій та вплив діяльності компанії, а не лише побачити традиційні фінансові показники. Підприємства повинні застосовувати екологічно відповідальну практику не лише для дотримання нормативних вимог, але й для зміцнення довіри клієнтів та інвесторів.

Серед інших переваг екологічного обліку, окрім прозорості, можемо виділити:

1. Екологічна відповідальність. Практика екологічної відповідальності дозволяє компаніям оцінювати свій вплив на навколишнє середовище та вживати відповідальних заходів для його зменшення. Це включає моніторинг і вимірювання споживання енергії, використання води, утворення відходів, викиди парникових газів тощо. Дивлячись на такі екологічні показники, слід враховувати якісні аспекти, як-от дотримання екологічних норм, встановленої політики та взаємодія із зацікавленими сторонами [1].

В цьому руслі екологічний облік може допомогти організаціям знайти сфери вдосконалення, що призводить до творчих рішень, які мінімізують шкоду навколишньому середовищу.

2. Визначення можливостей економії коштів. Організації можуть отримати фінансову вигоду, застосувавши методи екологічного обліку. Такі заходи можуть призвести до підвищення прибутковості та покращення позиції на ринку. Візьмемо, наприклад, виробничу компанію. Використовуючи енергозберігаючі методи та процеси поводження з відходами, їм вдасться скоротити свої витрати [1].

Крім того, інвестування у відновлювані джерела енергії допоможе знизити рахунки за електроенергію та отримати податкові пільги чи гранти. Політика віддаленої роботи може зменшити потребу у фізичних офісних приміщеннях,

відповідно зменшивши орендну плату та витрати на технічне обслуговування.

Для ведення екологічного обліку необхідне використання системи екологічних рахунків – це багатоцільової системи даних, яка містить концептуальну основу та таблиці, що описують взаємозв'язки між економікою та навколишнім середовищем у спосіб, який узгоджується з національними рахунками, що є окремою темою для дослідження.

Список використаних джерел

1. What is Environmental Accounting? Bizmanualz. URL: <https://www.bizmanualz.com/improve-accounting/environmental-accounting.html>.
2. Краснова Ю., Щиглов Є. Правове регулювання екологічного обліку в Україні : монографія. Київ : ЦП «Компринт», 2021. 254 с. URL: <https://dglb.nubip.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cf7e874b-3c8e-4154-bde8-c9cdfel86abf/content>.

Наталія СЕЛІВАНОВА

к. е. н., доцент,
доцент кафедри обліку, аналізу і аудиту,
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЮ ОБЛІКОВИХ ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Впровадження діджиталізації в організацію облікових процесів стає необхідністю у сучасному бізнес-середовищі, оскільки це дозволяє підвищити ефективність управління, забезпечити швидкий доступ до інформації та знизити ймовірність помилок. Останнім часом можна чітко відслідкувати тенденцію впровадження діджиталізації в економічній сфері будь-якого виду діяльності. Адже розвиток економіки кожної країни супроводжується появою новітніх інфокомунікаційних процесів [1]. Це пов'язано не тільки з використанням комп'ютерної техніки, а й із застосуванням різноманітних діджитал-технологій та пошуком ефективних засобів автоматизації облікових процесів.

Значний стрибок у розвитку діджиталізації в організації облікових процесів був спричинений пандемією COVID-19, що змусило всіх суб'єктів господарювання підлаштовуватися під нові незвичні умови життя. І якщо більшість європейських країн перенесла такі зміни не так болісно за рахунок застосування цифрових технологій ще задовго до затяжного всесвітнього карантину, то вітчизняним підприємствам, закладам та організаціям адаптуватися в таких умовах було набагато складніше [2].

Впровадження діджиталізації в організацію облікових процесів вимагає ретельного планування та аналізу потреб підприємства. Перш за все, необхідно чітко визначити цілі та очікувані результати від цього процесу. Крім того, важливо забезпечити належну підготовку персоналу до роботи з новими цифровими системами. Для успішного впровадження діджиталізації необхідно враховувати індивідуальні особливості та потреби конкретного підприємства. Одним з ключових аспектів є забезпечення сумісності та інтеграції нових цифрових рішень з існуючими системами, що вже використовуються суб'єктом господарювання. Також, важливо стежити за безпекою даних та вживати заходів для запобігання кіберзагрозам. Впровадження діджиталізації може вимагати значних інвестицій, тому важливо ретельно оцінити фінансові можливості та очікувані вигоди. Крім того, варто враховувати часові рамки та визначити реалістичний графік впровадження цифрових змін щодо облікових процесів. Важливим етапом для підприємства є також моніторинг та оцінка результатів впровадження для подальшого вдосконалення системи діджиталізації обліку. Впровадження діджиталізації облікових процесів на підприємстві може змінити внутрішню культуру організації та спосіб взаємодії між співробітниками та із зовнішніми користувачами облікової інформації.

Отже, безперечним є те, що впровадження інструментів діджиталізації в обліковий процес на підприємстві є сьогодні об'єктивною необхідністю, що обумовлена стрімким розвитком цифровізації різних сфер діяльності людства. Завдяки цифровим системам обліку, дані стають доступними з будь-якого місця, де є Інтернет. Це дозволяє працівникам отримувати необхідну інформацію у режимі реального часу та приймати оперативні управлінські рішення. Однак, разом з перевагами, впровадження діджиталізації в організацію облікових процесів також має свої недоліки. Один з найважливіших недоліків полягає у вартості впровадження та підтримки цифрових систем. Розробка та впровадження програмного забезпечення, а також підготовка персоналу до роботи з новими системами може вимагати значних витрат як фінансових, так і часових. Розглянемо більш детально позитивні та негативні сторони діджиталізації облікових процесів на рис. 1.

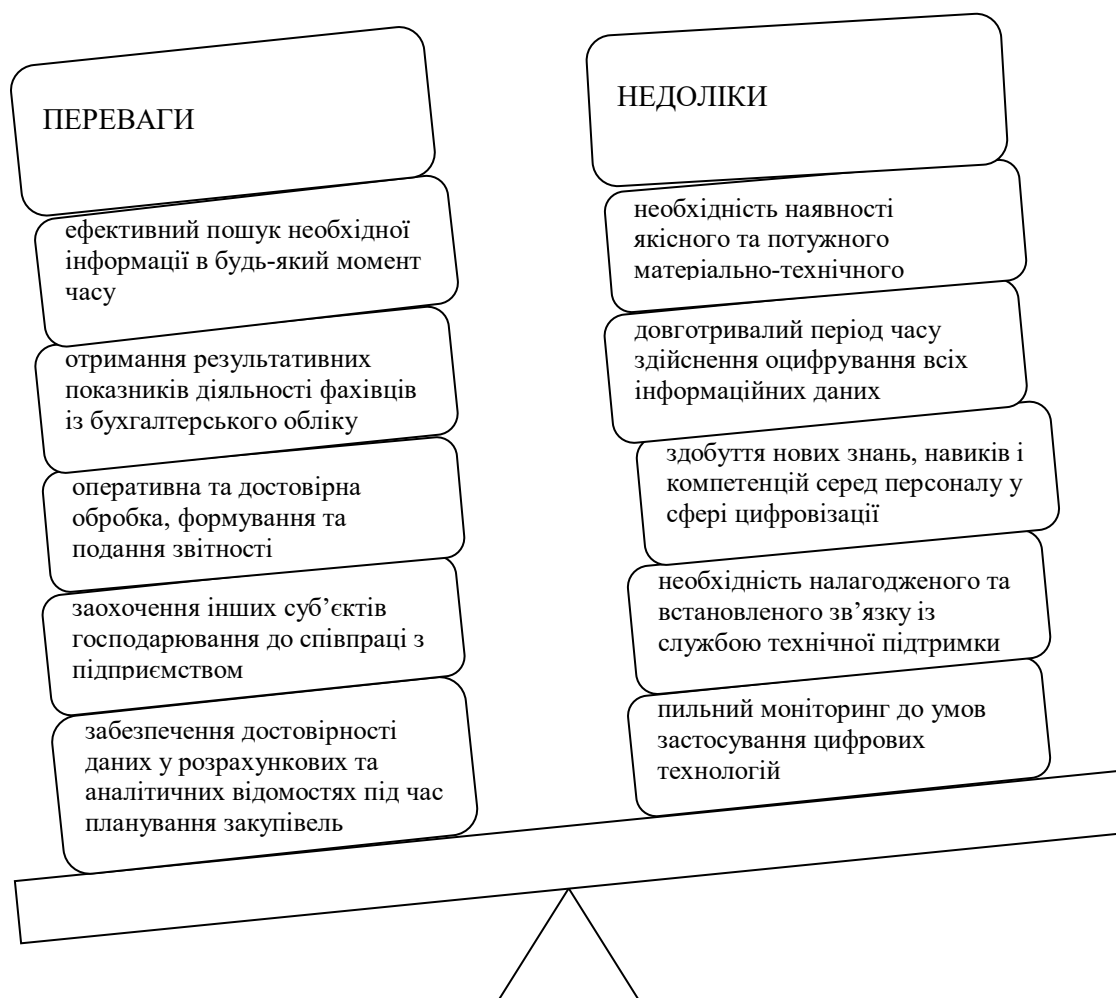

Рис. 1. Переваги та недоліки впровадження діджиталізації в організацію облікових процесів підприємства

Отже, впровадження діджиталізації в організацію облікових процесів має свої переваги та недоліки. Якщо правильно розробити та впровадити цифрові системи, вони можуть значно полегшити робочі процеси та підвищити ефективність управління, однак важливо усвідомлювати та управляти ризиками, пов'язаними з цим процесом.

Список використаних джерел

1. Філіппова С.В., Малін О.Л. Сутність та виклики цифровізації економіки для державно-приватного партнерства. *Economic journal Odessa polytechnic university*. 2020. № 3 (13). С. 55–63.
2. Свінарьова Г.Б. Концепція трансформації системи управління підприємством в умовах інноваційних змін у діджитал-середовищі. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2020. № 4 (3). С. 137–141.

Vіta SEMANIUK

*д. е. н., професор
начальник науково-дослідної частини,
професор кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ОСНОВ ОБЛІКУ В ЕПОХУ ПОСТІНДУСТРІАЛІЗМУ

Економіка в цілому та облікова наука зокрема, кардинально змінюються в умовах глобалізації та становлення постіндустріального суспільства. ХХІ ст. це століття кардинальних трансформацій, що супроводжуються швидкістю змін і їх непередбачуваністю. Такі умови змінюють саму суть економічної діяльності і змушують вести мову про нові підходи в менеджменті, а отже в розвитку та удосконаленні інформаційної системи. Основною такою системою, яка генерує інформаційні ресурси є система обліку, яка в змінному, глобалізованому економічному середовищі не може залишатися традиційною.

Компанії, які є успішними в умовах складності середовища функціонування та множинних його трансформацій, формують свою діяльність на принципах гнучкості та адаптації до умов змінного оточуючого середовища, будують інформаційні системи, які дають можливості «створювати знання» і працювати ефективно в умовах постіндустріальних трансформацій економіки. Саме нестабільність (як це не парадоксально) є стимулом для інноваційних підходів до процесів створення інформаційних ресурсів, що дозволяє набувати певних конкурентних переваг в умовах глобалізації і формування постіндустріального суспільства.

Традиційна система обліку, яка «залишається лише засобом обробки та групування економічної інформації, що міститься в первинних документах, повинна трансформуватися та перетворюватися у "учасника" та "виконавця" управлінської політики підприємства з додатковими функціями зібрання та узагальнення інформації для груп осіб, які приймають рішення. Однак ці властивості традиційного обліку не мають системного характеру і не забезпечують вдосконалення методів та інструментів обробки даних, за допомогою яких можна отримувати релевантну інформацію для управління підприємствами та їх адаптації до внутрішніх і зовнішніх змін середовища» [1].

Сучасна економічна наука, піддаючись впливу суспільного розвитку, прогресує і потребує формулювання нового змісту теорії обліку, розвитку методології та інструментарію обліку. Теорія повинна розкривати філософські аспекти процесу пізнання на найвищому рівні, пояснювати відображення

реальності та відтворення в логіці понять об'єктивної реальності. Сучасні теоретичні підходи в галузі обліку розглядають облік як комплекс інструментів для обробки конкретних масивів економічної інформації. Натомість, система обліку є складною, динамічною, нелінійною і, отже, відкритою системою, здатною до революційних змін і постійного вдосконалення. На сучасному етапі розвитку людства система обліку персоніфікується згідно з конкретними умовами функціонування бізнесу, тому набуває нової форми існування, а на її структуру впливають різноманітні фактори виробничого, управлінського, соціального, політичного, культурного та іншого характеру. Проте вирішальне значення має масштаб виробництва, в залежності від якого система обліку набуває певної складності і наділяється відповідною методологією чи інструментарієм.

Структуру теорії формують логічні зв'язки між її категоріями, хоча відомі випадки незалежності теорії від емпіричної бази. Економічна наука оперує основними постулатами, які в обліку приймаються як первинні. Разом з тим існують чисто облікові аксіоми та положення математичної логіки, використовувані для розробки гіпотез та теоретичних конструкцій.

Структура теорії, відповідно до методології науки, включає:

- фундаментальні поняття, принципи, закони, аксіоми;
- ідеалізований об'єкт - абстрактна модель суттєвих ознак (властивостей і зв'язків) вивчених об'єктів реальності;
- логіку теорії - сукупність правил і способів доведення, які пояснюють структуру облікового знання, опис його формальних зв'язків і елементів;
- сукупність законів функціонування системи [1, С. 169].

Формування структурної схеми теоретичного знання обумовлено, передусім, необхідністю розширення знань про об'єкт спостереження, пояснення явищ і прогнозування їхньої динаміки. Логіка інформаційної теорії обліку формується на основі гіпотетико-дедуктивної структури, яка включає в себе початкові принципи, наукові поняття, ідеалізований об'єкт, на основі яких за допомогою логічних висновків і математичного апарату виводяться закони. Теорія є інформаційною моделлю науки, основою якої є гіпотеза про значення інформаційного ресурсу для функціонування бізнесу. Основу інформаційної теорії обліку становить гіпотеза про те, що інформація виступає системоутворюючим фактором, єдиним змістом і продуктом функціонування облікової системи.

Основні положення, на яких ґрунтується теорія, - це принципи (лат. «Principium» - «основа») і постулати. Саме принципи є початковими поняттями, які обґрунтовуються всіма іншими елементами теорії і становлять певну структуру цієї теорії [2, С. 63–71]. Від обґрунтованості принципів облікової науки і відповідності їх науковим критеріям залежить логічність і структура облікової теорії. У наукових, навчальних та методичних публікаціях описано

дев'ять принципів обліку у тій чи іншій редакції. Серед них принципи: періодичності, автономії, неперервності, історичної (фактичної) собівартості, обережності, нарахувань та відповідності доходів і витрат, послідовності, повного освітлення, превалювання змісту над формою, єдиного грошового виміру. Ці принципи не відображають концептуальних основ загальної теорії обліку; їх можна застосовувати лише до підсистеми фінансового обліку. Для системи, що складається з трьох підсистем, принципи повинні включати те, що характерне для цілого, не повторюючи принципів підсистем.

Основними базовими принципами інформаційної теорії обліку є: принцип повноти інформації, який трактується як те, що інформації завжди недостатньо для апіорного судження про всі можливі результати діяльності, особливо в перспективі; принцип оптимальності (ефективності), за яким всю інформацію слід формувати з урахуванням досягнення оптимуму з точки зору корпоративних та соціальних інтересів; принцип синергізму, що проявляється через взаємодію інформаційних ресурсів з традиційними факторами економічного зростання; принцип раціональної прозорості (прозорості), який вимагає враховувати інформаційні запити користувачів і передбачає відкритість інформації в тому обсязі, в якому вона не впливає на інтереси суб'єкта господарювання; принцип варіативності, який передбачає створення інформації для розрахунку різних варіантів вирішення проблем і здатність проводити систематичний відбір варіантів і їх порівняння; принцип інформаційної взаємодії та рефлексивності, який передбачає формування інформації з урахуванням аперцепції користувачів і можливого управлінського впливу на зміни.

Отже, ідея інформаційної теорії обліку в постіндустріальному суспільстві полягає в тому, що облікова система є основним джерелом інформації про економічну реальність, внутрішнє та зовнішнє середовище підприємства.

Список використаних джерел

1. Семанюк В. З. *Інформаційна теорія обліку в постіндустріальному суспільстві : монографія*. Тернопіль.: ТНЕУ, 2018. 392 с.
2. Задорожний, З., Муравський, В., Семанюк, В., & Гуменна-Дерій, М. (2022). Глобальні принципи управлінського обліку в системі забезпечення ресурсного потенціалу підприємства. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 3(44), 63–71. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.44.2022.3765>

Андрій СЕМЧИШИН

*аспірант кафедри обліку і аудиту
Львівський університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Через зміни в геополітичній ситуації України, які пов'язані з російською агресією, існує потреба в перегляді оцінювання фінансового стану підприємств, що продовжують свою економічну діяльність у такий складний час.

Спершу варто перерахувати основні показники, на основі яких здійснюється аналіз фінансового стану підприємств в умовах звичайної (довоєнної) діяльності. До них належать:

- ✓ показники ліквідності;
- ✓ показники платоспроможності;
- ✓ показники прибутковості;
- ✓ показники ділової активності;
- ✓ оптимальність розподілу прибутку, що залишився у розпорядженні підприємства після сплати податків і обов'язкових платежів;
- ✓ раціональне розміщення основних і оборотних фондів.

Якщо за сукупністю наведених показників підприємство досягає необхідного рівня економічної ефективності, то його фінансовий стан вважатиметься стабільним. Через постійні зміни в динаміці цих показників фінансовий стан підприємства не може бути стійким, якщо воно не отримує такий прибуток, що забезпечив би необхідний рівень приросту фінансових ресурсів [1].

Проте, трактування результатів наведених показників у даний момент змінилося. Економічна система підприємства, що функціонує у воєнний стан, в першу чергу спрямована на забезпечення безпеки працівників та клієнтів, на формування платоспроможності за обов'язковими розрахунками та на збереження персоналу.

Показники ліквідності. На початку війни велика кількість підприємств вилучила частку грошових коштів з обороту. Для цього існувало декілька причин. Насамперед, для їх збереження. Також для забезпечення безперервності поставок, грошові кошти були акумульовані для погашення кредиторської заборгованості перед постачальниками. Таким чином, показники ліквідності підприємств різко знизились, а також збільшився період погашення короткотермінової кредиторської заборгованості.

Показники ділової активності. Незважаючи на орієнтованість держави на ринок Європи, деяка кількість підприємств продовжувала вести торгівлю з країною-агресором. Після 24 лютого 2022р., цей ринок став недоступним для таких підприємств. Немоżliвість в короткий термін переорієнтуватися на інший ринок збуту призвела до зниження показників ділової активності для таких підприємств. Також на це могло вплинути територіальне розміщення підприємств, що унеможлиблювало або утруднювало здійснення поставок продукції клієнтам.

Підприємствам варто розглянути додаткові канали збуту, як електронна комерція в мережі Інтернет. Продаж товарів із залученням соціальних мереж не потребує значних витрат на створення магазину, однак передбачає збільшення персоналу у вигляді менеджерів, що утримуватимуть інтернет-магазин у маркетплейсі [5].

Показники прибутковості. Для підприємств сектору продуктів харчування в перші місяці війни показники аналізу фінансового стану мали стрімку позитивну динаміку. Це пов'язано із панікою населення та потребою у запасах товарів першої необхідності. Натомість для підприємств непродовольчого сектору, які орієнтовані на виготовлення чи продаж побутової техніки, меблів та інших товарів вищої споживчої цінності показники аналізу фінансового стану мали негативну динаміку. Але така ситуація на ринку України була тимчасовою. Потреби споживачів змінюються в часі і знову зростає потреба у товарах вищої споживчої цінності. Війна призводить до матеріальних втрат, тому населення, що втратило своє майно, прагнучиме його замінити. Внаслідок зміни споживчого попиту буде зростати потреба в будівельних матеріалах, меблях і т. д. Варто зазначити, що дана ситуація залежить від регіону, де знаходиться підприємство, а також від стану інтенсивності бойових дій в цьому регіоні чи в державі загалом.

Показники рентабельності. Через небажання закривати підприємство, що призведе до значних витрат, підприємці вирішують продовжувати здійснювати основну діяльність на межі беззбитковості підприємства. Це призведе до зростання вартості виробництва, а відповідно і до зниження рентабельності продукції. Проте альтернатива згорання бізнесу, крім фінансових втрат, загрожуватиме і втратою частки ринку, якою володіє підприємство. У воєнний час деякі підприємці надають послуги безоплатно задля підтримки армії, що також впливає на показник рентабельності.

Таким чином, зниження рентабельності виробництва за умови збереження робочого штату, регулярної виплати заробітної плати та погашення зобов'язань перед кредитором може бути прийнятним варіантом.

З початку повномасштабного вторгнення з'явився перелік чинників, які впливають на фінансовий стан підприємств. Найважливішим є нестабільність економічного середовища, що вимагає від підприємців вчасно та ефективно

приймати рішення, що спрямовані на утримання як конкурентоспроможності, так і функціонування підприємства на ринку.

Політика збереження робочого персоналу та працівників потребує додаткових затрат, що негативно впливає на показники фінансового стану. Проте, завдяки антикризовим заходам, підприємства залишаються на плаву та своєю діяльністю підтримують державний бюджет України.

Список використаних джерел

1. Семенов А.Г., Беженар Ю.М. Оцінка фінансового стану промислового підприємства. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2016. № 4–5 (91–92). URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2016/5_2016/11.pdf (дата звернення: 5.03.2024).
2. Готра В.В., Рінич В.В., Дячок А.В. Діагностика фінансового стану підприємства та шляхи його покращення. Економіка і суспільство. 2017. № 8. С. 219–223. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/38.pdf (дата звернення: 5.03.2024).
3. АСС. Ведення бізнесу під час війни в Україні. 2022. URL: <https://chamber.ua/ua/news/rezultaty-ostannoho-opytuvannia-palaty-87-kompaniy-chleniv-hotovi-aktivno-doluchatsia-do-vidbudovy-ekonomiky-ukrainy-pislia-viyny> (дата звернення: 5.03.2024).
4. Яцук О.О., Захарова Н. Ю. Фінансовий стан підприємства та методика його оцінки. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2018. № 3. С. 173–180. URL: http://econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/29_68_3/35.pdf (дата звернення: 5.03.2024).
5. Шевченко О., Стрілець А. Цифровізація бізнес процесів під час війни. Збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції. м. Київ. 2022. С. 246. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/issue/view/16260> (дата звернення: 5.03.2024).

Renáta SZILÁGYI

PhD Hallgató

Pénzügyi Menedzsment és Számvitel Doktori Program

Gazdálkodástani Doktori Iskola

Budapesti Corvinus Egyetem

Budapest, Magyarország

HOGYAN VÁLTOZTATJA MEG A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ÉS A DIGITALIZÁCIÓ A KÖNYVVIZSGÁLATI FOLYAMATOKAT, MILYEN HATÁSSAL VAN A KÖNYVVIZSGÁLAT MINŐSÉGÉRE, ÉS MELY TERÜLETEK NEM HELYETTESÍTHETŐK MESTERSÉGES INTELLIGENCIÁVAL

Ez a tanulmány a mesterséges intelligenciának és a digitalizációnak a könyvvizsgálati folyamatokra gyakorolt hatását vizsgálja (elsősorban a minőségre, a hatékonyságra és a munkaerőre gyakorolt hatásokra összpontosítva), tanulmányozza azokat a területeket, amelyek nem helyettesíthetők mesterséges intelligenciával, és elemzi a könyvvizsgáló cégek által használt digitalizációs eszközöket. Ezeket a kérdéseket empirikus tanulmányok feldolgozásával és öt, a legnagyobb magyarországi könyvvizsgáló cégeknél dolgozó könyvvizsgálati szakemberrel készített mélyinterjúkkal vizsgálja.

A mesterséges intelligencia és a digitalizáció jelentős hatással van a könyvvizsgálati folyamatokra, egyrészt átalakítja, másrészt javítja azokat. Képes automatizálni a rutinszerű feladatokat, mint például az adatgyűjtést és feldolgozást, valamint az elemzést. [2, 2. o.]

A digitalizációba való befektetés a mechanikus munkavégzés visszaszorításával javítja a könyvvizsgálat hatékonyságát, így a könyvvizsgálók nagyobb figyelmet fordíthatnak a kockázatos területekre, ezzel a könyvvizsgálat magasabb hozzáadott értékét jelenthet közvetlenül az ügyfelek, közvetetten pedig az egész gazdaság számára. A mesterséges intelligencia képes felderíteni a nagyobb adathalmazokban rejlő mintákat és összefüggéseket, ami hozzájárulhat az elemzés mélységéhez és pontosságához.

A minőség javulása mellett a munkaerő átalakulásához is hozzájárulhat, mivel a digitalizációs eszközök használata csökkenti az elvégzendő manuális, mechanikus feladatok számát, ezért részben helyettesíthetik a kevésbé tapasztalt munkavállalók munkáját, de nem alkalmasak a nagy tapasztalattal rendelkező felső szinteken lévő munkavállalók helyettesítésére.

A könyvvizsgálati folyamat bizonyos területei nem helyettesíthetők mesterséges intelligenciával, például a szakmai szkepticizmus, az ítélőképeség és a kritikai gondolkodás. [1, 2. o.]

Az etikai kérdések és a döntéshozatal az emberi szakértelemre és morális ítélőképességre támaszkodik, amelyeket nehéz lenne átadni egy gépi rendszernek, a csalás felderítése során például a mesterséges intelligencia nem képes felismerni és értelmezni a „gyanús jeleket” az ügyfelek verbális vagy nem verbális kommunikációjában.

A digitalizáció és a mesterséges intelligencia jelentős hatással van a munkafolyamatokra, egyre több könyvvizsgálati folyamatot váltanak fel a mesterséges intelligencia eszközei, különösen a csalások felderítése, a kockázatelemzés és a hatalmas adat- és információhalmazok kezelése terén.

Egyre növekvő tendencia tapasztalható a legnagyobb könyvvizsgáló cégek körében, akik egyre inkább hajlanak arra, hogy bevezessék és alkalmazzák a mesterséges intelligencia eszközöket a könyvvizsgálati folyamatokban. [3, 2. o.]

Felismerték az mesterséges intelligencia által kínált előnyöket, beleértve az automatizált adatfeldolgozást, az elemzést és az információk gyors feldolgozását, ami jelentősen javíthatja az általános hatékonyságot és a vizsgálatok minőségét. A mesterséges intelligencia eszközök alkalmazása segíthet a könyvvizsgáló cégeknek abban is, hogy lépést tartva a gyorsan változó piaci környezettel, versenyképesek maradjanak és jobban kielégítsék ügyfeleik igényeit a hatékonyabb szolgáltatások által.

A felhasznált irodalom listája

1. Fedyk, Anastassia, et al. "Is artificial intelligence improving the audit process?." *Review of Accounting Studies* 27.3 (2022): 938-985. URL: *Is artificial intelligence improving the audit process? | Review of Accounting Studies (springer.com)* (letöltés időpontja: 2024.01.13)
2. Fotoh, Lazarus Elad, and Johan Ingemar Lorentzon. "The impact of digitalization on future audits." *Journal of Emerging Technologies in Accounting* 18.2 (2021): 77-97. URL: *The Impact of Digitalization on Future Audits | Journal of Emerging Technologies in Accounting | American Accounting Association (aaahq.org)* (letöltés időpontja: 2024.01.13)
3. Hasan, Ahmed Rizvan. "Artificial Intelligence (AI) in accounting & auditing: A Literature review." *Open Journal of Business and Management* 10.1 (2021): 440-465. URL: *Artificial Intelligence (AI) in Accounting & Auditing: A Literature Review (scirp.org)* (letöltés időpontja: 2024.01.13)

Іван СКОРОХОД

студент ОР "Магістр",
Державний університет "Житомирська політехніка"
м. Житомир, Україна

Мирон ЖУРАВЕЛЬ

здобувач ОР "Доктор філософії",
Державний університет "Житомирська політехніка"
м. Житомир, Україна

Ольга ЮРКІВСЬКА

студентка ОР "Бакалавр",
Державний університет "Житомирська політехніка"
м. Житомир, Україна

SWOT-АНАЛІЗ ВПРОВАДЖЕННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ

У XX-XXI століттях спостерігається значний вплив людини на навколишнє природне середовище, а саме у 2023 році частка викидів CO₂ внаслідок воєнних дій зафіксована на рівні 120 млн. тон що на 263,64 % більше, ніж в минулому році [2, 3]. Причиною такого стрімкого зростання є повномасштабне вторгнення росії в Україну. Одним із шляхів покращення ситуації є впровадження інновацій у цій сфері, якими є пошук альтернативних джерел енергії, зокрема водневі двигуни.

Головною перевагою водневих автомобілів є те, що продуктом згоряння водню є вода, тому водневі автомобілі не викидають шкідливих газів, таких як вуглекислий газ, природних летких органічних речовин та інших забруднюючих речовин. Прогнози свідчать, що ця інновація має значний потенціал для досягнення амбітних кліматичних цілей. Але витрати на впровадження та просування на ринок водневих технологій, а також виробництво водню, є достатньо високими. Тому додаткового дослідження потребує оцінка ефективності впровадження альтернативних джерел енергії в Україні на прикладі водневої енергетики.

Перспективи впровадження автомобілів на водневих двигунах в Україні можна об'єктивно оцінити, враховуючи як їхні можливості, так і виклики. Для детального ознайомлення з потенційними перспективами та труднощами, які можуть виникнути під час впровадження цієї технології, можна скористатися SWOT-аналізом (табл. 1).

Отже, основною перевагою впровадження даної технології є те, що водневі двигуни видають водяний пар і нешкідливі гази, що сприяє зменшенню викидів CO₂. Безшумність двигуна досягається шляхом реакції між воднем і киснем в результаті чого відбувається процес електрогенерації, а не згорання пального, як у традиційних двигунах внутрішнього згорання. Високий коефіцієнт корисної дії водневих

автомобілів пояснюється ефективною конвертацією водню в електричну енергію в паливній елементній технології.

Таблиця 1.

SWOT-аналіз впровадження водневих автомобілів в Україні

Переваги	Перспективи
Екологічна чистота водневих автомобілів	Стимул розвитку інноваційних технологій
Безшумність двигуна	Підтримка з боку держави
Швидке заправлення	Запобігання змінам клімату
Висока ефективність	
Можливість використання відновлювальних джерел енергії	
Недоліки	Загрози
Вартість водневих автомобілів	Нестабільне постачання водню
Нерозвинена інфраструктура	Невдосконаленість водневих автомобілів
Висока конкуренція з іншими технологіями	Значні витрати на просування на ринок

Джерело: розроблено авторами

Процес використання відновлювальних джерел енергії в тому, що водень, який використовується як паливе, може бути вироблений за допомогою відновлювальних джерел енергії, таких як сонячна енергія або енергія вітру. Цей процес виробництва водню без викидів шкідливих газів може зробити водневі автомобілі більш екологічно чистими, сприяючи сталому та відновлювальному використанню енергії.

Одним із головних недоліків впровадження водневих автомобілів є їх висока вартість, що може стати значною перешкодою при широкому впровадженні даної технології. Щодо інфраструктури то для поширення водневих автомобілів в Україні необхідна певна кількість водневих заправних станцій. Низька розвиненість інфраструктури, зокрема водневих заправних станцій, може ускладнити використання таких автомобілів. Також одним із недоліків є велика конкуренція на ринку, яку водневим автомобілям поки що важко подолати через інфраструктурні обмеження та великі виробничі витрати.

Поштовхом до більш прискореного темпу поширення водневого транспорту є безпосередньо підтримка з боку держави. Основне, що входить в даний компонент це розвиток інфраструктури, а саме створення мережі водневих заправних станцій. Окрім цього однією із перспектив є те, що впровадження водневих двигунів дасть поштовх до розвитку нових технологій, що може призвести до зниження негативного впливу на довкілля, а також це стимулюватиме інновації та “зелені” технології в автомобільній промисловості.

Загрозами при впровадженні водневих автомобілів може стати нестабільне постачання самого водню. Тобто має сформуватися певний попит на водневі автомобілі та відповідна інфраструктура для того щоб інвестиції були виправдані. Другою загрозою під час впровадження водневих автомобілів є їх недосконалість в частині того, що компоненти автомобіля є заважкими. Вказаний недолік може вплинути на маневреність і динамічні характеристики безпосередньо самого автомобіля.

За результатами SWOT-аналізу встановлено, що за водневими автомобілями є велика перспектива в найближчому майбутньому в Україні. З усіх наявних переваг основним є те, що дана технологія є екологічно чистою, що відповідає принципам сталого розвитку. Але, щоб така інновація стала актуальною на ринку України необхідна підтримка з боку держави, щоб сформувався відповідний попит на даний сегмент автомобілів.

Однією із головних переваг водневих двигунів є те, що дана технологія є абсолютно екологічно чистою, адже водневі двигуни видають тільки водяну пару та тепло як продукти згорання. А викиди парникових газів в Україні у довоєнний період були доволі високими. Найбільша частка викидів CO₂ спостерігалася у 2018 році – 367 млн. т, а найменша у 2022 році – 33 млн. т. В цілому спостерігається позитивна тенденція так як за період повномасштабного вторгнення росії в Україну обсяг викидів CO₂ цивільними об'єктами знизився у 7 разів або на 245 млн. т. [1, 2, 3]. Проте значні викиди CO₂ відбуваються у результаті бойових дій, розмір яких ще належить виміряти та оцінити.

Війна росії проти України ставить під загрозу можливість досягнення кліматичної нейтральності не тільки Україною, але й іншими країнами світу. Тому для України дослідження і впровадження екологічних інновацій, якими є автомобілі на водневих двигунах (частка викидів CO₂ від них нульова), є актуальними. Дана технологія може стати поштовхом до інших екологічно чистих технологій, що в свою чергу наблизить нашу країну до цілей декарбонізації.

Список використаних джерел

1. Greenhouse Gas Emissions in Ukraine (2010 - 2021). GlobalData. 2022. URL: [https://www.globaldata.com/data-insights/macroeconomic/greenhouse-gas-emissions-in-ukraine-2096019/#:~:text=\(дата звернення: 10.01.2024\).](https://www.globaldata.com/data-insights/macroeconomic/greenhouse-gas-emissions-in-ukraine-2096019/#:~:text=(дата%20звернення%3A%2010.01.2024).)
2. 120 млн тонн викидів за рік. Війна росії проти України віддаляє світ від кліматичної нейтральності. Інтерфакс-Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/937662.html> (дата звернення: 13.12.2023).
3. Белоусова К.В. Україні через війну кількість викидів вуглецю зросла на чверть. ЕкоПолітика. 2022. URL: [https://ecopolitic.com.ua/ua/news/v-ukraini-cherez-vijnu-kilkist-vikidiv-vuglecju-zroslo-na-chvert/#:~:text=%\(дата звернення: 21.12.2023\).](https://ecopolitic.com.ua/ua/news/v-ukraini-cherez-vijnu-kilkist-vikidiv-vuglecju-zroslo-na-chvert/#:~:text=%20(дата%20звернення%3A%2021.12.2023).)

Наталія СТОЙКА

*к. е. н., доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту
Закарпатського угорського інституту ім. Ференці Ракоці II.
м. Берегове, Україна*

ЗБАЛАНСОВАНА СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ У ДОСЯГНЕНІ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ ПІДПРИЄМСТВА

В сучасних умовах господарювання наявні різноманітні концепції управління та аналітичні моделі, застосування яких забезпечує формування нових правил щодо підходів оцінки діяльності та розвитку підприємств. Саме такою концепцією є система збалансованих показників, яку можливо застосовувати для підприємств різних галузей діяльності, організаційної структури управління та масштабів.

Сьогодні наявний значний інтерес до даного питання серед вітчизняних та зарубіжних вчених та практиків. Р. Каплан і Д. Нортон є засновниками системи збалансованих показників, професори Гарвардського університету в 1992 році запропонували здійснювати оцінку ефективності бізнесу як фінансових, так і нефінансових показників.

Система збалансованих показників пропонує новий підхід, а саме оцінку всіх напрямів діяльності підприємства методом індивідуального підбору показників для окремого підприємства з метою не тільки оцінювання досягнутого рівня розвитку підприємства, але й аналізу та прогнозування подальшого розвитку підприємства за всіма напрямками діяльності [1].

При застосуванні збалансованої системи показників стратегію підприємства зазвичай розглядають у вигляді взаємозв'язаних індикаторів діяльності в рамках чотирьох основних перспектив:

- 1) маркетинг (орієнтація на споживача, споживчий аспект);
- 2) внутрішні бізнес процеси (внутрішньо-фірмові процеси);
- 3) навчання і розвиток (навчання працівників та перспективи зростання);
- 4) фінанси (фінансові перспективи).

Кожна із вищезазначених перспектив має містити інформацію про цілі, які прагне досягти організація; показники, за допомогою яких можна виміряти результат досягнення цілей; цільові значення показників, які свідчать про рівень досягнення поставленої цілі; стратегічні ініціативи, тобто комплекс заходів, спрямованих на ліквідацію так званого розриву між фактичними значеннями показників та їхніми цільовими значеннями.

Осадча Г.Г. зазначає, що для успішного розроблення збалансованої системи показників важливо вибрати найважливіші з точки зору оцінки результативності

діяльності підприємства показники по кожній проекції збалансовані системи показників.

Структуру збалансованої системи показників можна легко модифікувати, однак неможливо вибрати базовий показник, який дав би змогу вимірювати успішність реалізації та ефективність функціонування підприємства. Наявність у збалансованій системі великої кількості індикаторів та комплексних індексів спричинює втрату перспектив та занадто значну деталізацію даних, що призводить до розосередження.

В практичній діяльності підприємству рекомендують зосередитись на тих показниках, які найбільш відповідають його потребам та обставинам, в яких воно перебуває [2, с. 121].

Також у своїй праці «Збалансована система показників. Від стратегії до дії» Р. Каплан та Д. Нортон зазначають, що основні проблемні питання при розробленні системи на підприємствах найчастіше виникають під час використання надто малої кількості показників та навпаки, за великої їх кількості.

Якщо у процесі впровадження системи кожен підрозділ слідує своїм власним шляхом, то суб'єкту господарювання не вдасться створити загального стратегічного підходу щодо розвитку бізнесу, оскільки кожен підрозділ діє ізольовано, за своєю власною схемою. Також важливим при впровадженні та реалізації системи збалансованих показників є відповідне керівництво та управління системою.

Таким чином застосування збалансованої системи показників має надзвичайно вагоме практичне значення та допомагає визначити результати досягнення стратегічних цілей суб'єкта господарювання.

Список використаних джерел

1. Малярець Л., Штереверя А. Збалансована система показників в оцінці діяльності підприємства: монографія. Харків: вид-во ХНЕУ, 2008. 180 с.
2. Осадча Г. Г. Ополонець І. П. Збалансована система показників як ефективний інструмент управління підприємством на прикладі ПАТ «Яготинський маслозавод» Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Ч. 2, випуск 18. С. 120 – 124
3. The Balanced Scorecard: Translating Strategy Into Action. Robert S. Kaplan, David P. Norton. Harvard Business School Press. Boston. 1996. 297 p.

Наталія СТОЙКА

*к. е. н., доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту
Закарпатського угорського інституту ім. Ференці Ракоці II.
м. Берегове, Україна*

Ніколетта ПОМАСКІНА

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
кафедра обліку і аудиту
Закарпатський угорський інституту ім. Ференці Ракоці II.
м. Берегове, Україна*

ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Майже кожен господарюючий суб'єкт за відвантажену готову продукцію, товари та надані послуги не отримувач вчасно оплату, таке явище в практиці діяльності підприємств називається дебіторською заборгованістю. Дебіторська заборгованість призводить до відтоку фінансових ресурсів підприємства, що негативно впливає на його фінансовий стан.

Питання управління дебіторською заборгованістю є актуальним напрямом дослідження, на нашу думку виявлення проблем в бухгалтерському обліку розрахунків між суб'єктами господарювання та встановлення пропозицій щодо оптимізації процесів обліку та управління дебіторською заборгованістю допоможе мінімізувати її негативний вплив на діяльність підприємства.

Суб'єкти господарювання при розширенні ринків збуту та залученні нових контрагентів часто не аналізують платоспроможність контрагента. В свою чергу це призводить до збільшення частки поточної дебіторської заборгованості в балансі, що негативно впливає на фінансовий стан та зростання ризику банкрутства.

Методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття у фінансовій звітності регламентується Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Податковим кодексом України, НП(С)БО 1 «Вимоги до складання фінансової звітності», НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» та НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти».

Відповідно до НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», дебіторська заборгованість визначається як заборгованість дебіторів підприємству на певну дату. В свою чергу дебітори – це юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів [1].

Разом з тим в НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти» визначено, що дебіторська заборгованість – це заборгованість, яка виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для перепродажу [2], що можна вважати більш детальним та ширшим визначенням у порівнянні з визначенням наведеним у НП(С)БО 10.

Якщо говорити про види дебіторської заборгованості, то НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» визначає поточну та довгострокову. В свою чергу класифікація поточної дебіторської заборгованості за своєчасністю погашення подана у табл. 1.

Таблиця 1

Класифікація поточної дебіторської заборгованості за своєчасністю погашення

ВИД	СУТНІСТЬ
Очікувана	Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість у її погашенні боржником і строк оплати якої не настав.
Сумнівна	Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.
Безнадійна	Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності.

Сьогодні наявні актуальні питання щодо дебіторської заборгованості, які є нерозв'язаними, а саме:

- високий рівень неплатоспроможності суб'єктів господарювання. Причиною цього є неправильна організація договірної роботи з покупцями. Важливим є оцінка ризику неповернення заборгованості ще на стадії підписання договору купівлі-продажу;
- не відображення в обліку погашення дебіторської заборгованості за рахунок готівкових коштів, що розглядається як її фальсифікація;
- через недосконалість методів створення резерву сумнівних боргів зазвичай його не нараховують;
- відсутність теоретичного фундаменту для чіткого окреслення поняття та оцінки дебіторської заборгованості, також відсутня деталізація її структури, це негативно впливає на формування політики управління заборгованістю.

На підставі вище сказаного, для надання якісної інформації про стан розрахунків з покупцями та оптимізації управління дебіторською заборгованістю можна виокремити наступні напрями щодо удосконалення та рекомендації:

- систематизація та вивчення інформації про дебіторів;
- забезпечення контролю за достовірністю облікових даних про наявність та зміну суми дебіторської заборгованості;
- у розрахунках з дебіторами дотримуватись умов, зазначених у договорі;

- визначення ступеня ризику неплатоспроможності з подальшою фіксацією у відповідних документах;
- контроль як за не сплаченою заборгованістю, так і за тією, строк сплати по якій ще не настав;
- розрахунок розміру резерву сумнівних боргів;
- оцінювання та аналіз того, як величина дебіторської заборгованості впливає на платоспроможність підприємства;

Дані питання потребують перегляду та удосконалення регламентуючих документів і нормативно-правових актів.

Також, враховуючи умови сучасних взаємовідносин в розрахунках доречним буде виокремлення: автоматизованого оброблення облікових даних в реальному часі, взаємодія бухгалтера з інформаційною системою, а також забезпечення організації первинних документів на електронних носіях із забезпеченням додаткової можливості отримання вищезгаданої інформації на папері за запитом.

Узагальнюючи вище викладене визначено, що з метою покращення процесу обліку дебіторської заборгованості та забезпечення її своєчасного погашення потрібне здійснення ряду змін на законодавчому рівні задля покращення розуміння поняття дебіторської заборгованості, а також для точної класифікації та, в подальшому, достовірного відображення облікових даних і відповідного нарахування резерву. Але змін має зазнати не лише законодавча база, а й підхід суб'єктів господарювання до систематизації, аналізу, контролю та регулювання стану розрахунків з дебіторами, оскільки це сприяє достовірності та прозорості даних.

Саме такий комплексний підхід до вирішення проблем обліку дебіторської заборгованості забезпечить належне формування документації, сприятиме правильності організації аналізу та обліку, а також дасть можливість вчасно отримувати достовірну інформацію щодо формування заборгованості та її своєчасного погашення.

Список використаних джерел

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text> (дата звернення: 09.03.2024).
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»: Наказ Міністерства фінансів України від 28.03.2013 № 433 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text> (дата звернення: 09.03.2024).

Карина ТРОСТЯНСЬКА

*к.е.н., доцент кафедри економічного моделювання, обліку та статистики
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В АДМІНІСТРУВАННІ ПОДАТКІВ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Впровадження цифрових ініціатив у сфері адміністрування податків сприяє покращенню доступності та прозорості податкової системи. Онлайн-реєстрація та доступ до цифрових сервісів робить взаємодію з податковими органами більш зручною для громадян та підприємств, що в свою чергу сприяє збільшенню дотримання податкових обов'язків та зменшенню податкових ризиків.

На сьогоднішній день, комплексна система реєстрації та ідентифікації платників податків стає основою ефективного податкового управління. Ця система забезпечує підтримку різних адміністративних процесів, включаючи оцінку податкових ризиків, нарахування та утримання податків, а також звітність третіх сторін та її порівняння.

Система реєстрації також може бути ініційована за межами податкової адміністрації через інші урядові агентства. Основні канали реєстрації включають онлайн-сервіси, особистий візит до податкового офісу та інші альтернативи. Більшість податкових адміністрацій сьогодні надають кілька каналів для реєстрації платників, при цьому 97% з них зазначають можливість онлайн-реєстрації, що на 27% більше, ніж у 2017 році [1]. При цьому, розробка цифрових ідентифікаційних програм та використання штучного інтелекту стають все поширенішими, зокрема, в Саудівській Аравії платники податків можуть реєструватися виключно онлайн.

Перехід до цифрових каналів покращує ефективність системи адміністрування податків і зборів, але водночас наростає увага до тих, хто може не мати доступу до цифрових послуг. Наприклад, Канада запровадила програму, яка спрощує процес ідентифікації клієнтів для організацій, учасники яких надають допомогу у складанні податкових декларацій [2]. Ця програма дозволяє звертатися до спеціально уповноваженого відділу Канадської податкової агенції (CRA) для підтвердження ідентичності клієнта. Після проведення процедури аутентифікації, волонтери можуть продовжити роботу з податковими деклараціями клієнтів, забезпечуючи інформаційну безпеку та підвищуючи доступність послуг.

Зростає роль цифрових технологій у забезпеченні безпеки особистої інформації платників податків.

У Японії відзначається використання смартфонів для аутентифікації особи вже з 2019 року. За допомогою картки ідентифікації "My Number Card" та

спеціального додатка "Mynaportal", який може використовувати смартфон, громадяни можуть проводити аутентифікацію шляхом сканування штрих-коду на комп'ютері [1].

Мексиканська служба з оподаткування (SAT) впровадила Біометричну службу акредитації (Система Biometric Accreditation Service), що дозволяє платникам податків безпечно увійти та підтвердити свої біометричні дані, такі як відбитки пальців, сканування радужок, фотографії та підписи. Цей підхід гарантує юридичну чинність електронного підпису платника податків.

Зростаючий фокус на цифрових системах та біометричних технологіях слугує меті підвищити рівень аутентифікації та забезпечити впізнаваність платників податків. У цьому контексті приклади розвинених методів ідентифікації вказують на сучасні підходи до забезпечення конфіденційності та запобігання шахрайству:

У Аргентині реалізовано двофакторну аутентифікацію для тих платників, які виконують чутливі транзакції або бажають підвищити безпеку своїх цифрових процедур. Цей підхід включає завантаження мобільного додатка "Token AFIP", активацію токена підтвердження особи через офіс AFIP або банкомат, та активацію додатка на веб-сайті AFIP за допомогою коду входу та одноразового пароля [3].

У Китаї впроваджено "Unified Identity Management Platform", яка об'єднує усіх учасників в екосистемі оплати податків та зборів. Платформа надає єдине управління ідентичністю, аутентифікацію, контроль доступу, службу паролів та службу сертифікатів, використовуючи різні методи аутентифікації, включаючи імена, електронні адреси, номери телефонів, паролі, біометрику тощо. Цей ієрархічний процес аутентифікації враховує як аспекти безпеки, так і зручність для платників податків, що дозволяє різним застосункам пропонувати різні рівні безпеки та зменшує витрати на верифікацію [3].

В умовах зростання кількості малих та середніх підприємств і індивідуальних платників податків, які отримують дохід за межами свого місця резиденції через онлайн-платформи та економіку спільного використання податкові органи стикаються з викликами у забезпеченні управління потоками інформації платників податків через кордони.

У контексті цих тенденцій визначними є міжнародні ініціативи: підхід Європейського Союзу з електронної ідентифікації, аутентифікації та довірених послуг (eIDAS), спрямований на збільшення впевненості учасників, та глобальний стандарт автоматичного обміну інформацією (AEOI) - Загальний стандарт звітності (CRS), який сприяє обміну інформацією про фінансові рахунки нерезидентів. Організація спільно з платформами оприлюднила Модельні правила 2020 року, які встановлюють рамки для збору інформації про доходи платників, що пропонують послуги через цифрові платформи, та її подання до органів оподаткування [1]. Однією з ключових цілей тих правил є

допомога платникам у виконанні своїх податкових зобов'язань та створення єдиного стандарту для подання інформації органам оподаткування та операторам платформ.

Важливою ініціативою, яка підкреслює значення довіри та надійності обміну інформацією, є партнерство Нідерландської податкової адміністрації з приватними та публічними організаціями для створення екосистеми Trusted Information Partners [3]. Ця екосистема має стандарти для якісного та безпечного обміну інформацією, щоб підтримувати ділову активність в цифровому форматі, роблячи її легкою та надійною.

Отже, цифрові технології та штучний інтелект в адмініструванні податків не тільки допомагають у виявленні потенційних порушень податкового законодавства та забезпечують більш точне та ефективне управління системою оподаткування, але й дають унікальні можливості для вдосконалення індивідуалізованої підтримки платників податків. Це створює нові можливості для розвитку податкових систем, що сприяють сталому розвитку.

Список використаних джерел

1. Tax Administration 2023: Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/900b6382-en/1/3/3> (дата звернення: 01.03.2024)
2. Personal income tax URL: <https://www.canada.ca/en/services/taxes/income-tax/personal-income-tax.html> (дата звернення: 01.03.2024)
3. Supporting the Digitalisation of Developing Country Tax Administrations, Forum on Tax Administration, OECD, Paris. URL: www.oecd.org/tax/forum-on-tax-administration/publications-and-products/supporting-the-digitalisation-of-developing-country-taxadministrations.htm (дата звернення: 02.03.2024)

Ольга ФЕДОРОВА

*асистент кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку
Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир, Україна*

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ ESG ЯК МЕХАНІЗМ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Глобальні економічні зміни, загострення конкурентності, зміни бізнес-середовища вимагають від компаній адаптації до нових викликів, вдосконалення інструментів підприємницької діяльності. Сучасне економічне середовище спонукає до нових підходів ведення бізнесу, виявляється необхідність врахування не лише фінансових показників в обліку та звітності, а й важливість акцентів стійкості та соціальної відповідальності, зокрема фактори пов'язані з

навколишнім середовищем, соціальними питаннями та управлінням. Впровадження інтегрованого управління сталим розвитком передбачає виконання стратегій та прийняття заходів, які сприяють значному внеску до досягнення Цілей сталого розвитку визначених ООН, отже підприємства все частіше застосовують практики та стратегії, спрямовані на покращення економічних, соціальних та екологічних показників, щоб сприяти здійсненню широких цілей сталого розвитку. Інтегроване управління сталим розвитком дозволяє компаніям взаємодіяти з викликами сучасного світу, сприяючи глобальним питанням, що є ключовим керівним принципом для впровадження відповідальних та ефективних бізнес-практик.

За дослідженням компанії KPMG визначено, що майже всі компанії, що входять до переліку 250 найбільших у світі (G250), подають звіт щодо сталого розвитку, що зображено на рисунку 1. У 2022 році рівень звітності серед G250 залишається на рівні 96 відсотків [1]. Результати дослідження свідчать про те, що підприємства все більше усвідомлюють важливість відкритості та прозорості в питаннях сталого розвитку, зміну підходів до корпоративної відповідальності та свідомого управління, де підприємства розуміють, що їх дії в сфері сталого розвитку впливають на їх репутацію, відносини з клієнтами та інвесторами, а також сприяють сталому зростанню як для компанії, так і для суспільства в цілому.

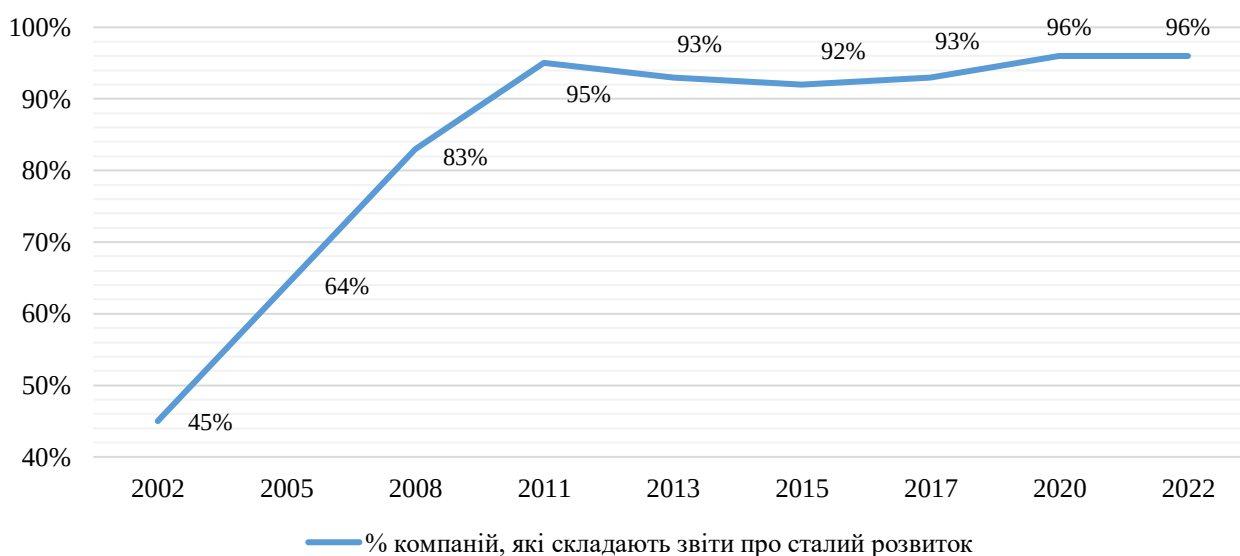

Рис. 1. Формування компаніями-лідерами звіту зі сталого розвитку в період з 2002 по 2022 роки

Напрямок висвітлення та оцінки фінансових та нефінансових показників звітності підприємства є ESG (Environmental, Social, Governance) стандарти. Ці стандарти виступають важливими орієнтирами для ефективного впровадження

засад сталого розвитку та взаємодії підприємства зі стейкхолдерами, зацікавленими особами та державою в цілому, формуванню позитивного іміджу компанії на ринку. На міжнародній арені більшість компаній активно використовують засади ESG стандартів при формуванні стратегії розвитку, проте щодо українських підприємств, такий тренд є ще не достатньо популярним, здебільшого таку звітність формують великі компанії або компанії, які співпрацюють з міжнародним бізнесом.

Питання взаємодії між бізнесом та суспільством стає особливо актуальним для України в умовах війни, політичної нестабільності та економічних труднощів. Саме тому стратегія розвитку підприємництва, орієнтована на принципи ESG, може виступати як ефективний інструмент, сприяючи стабілізації та розвитку економіки країни. Також, в період повоєнного відновлення України переважні залучення інвестицій будуть іноземними, тобто це компанії, які вже спираються на ESG-орієнтири, тому актуальність використання та врахування таких принципів постійно зростає.

Серед ключових компонентів стратегії можна відзначити:

- Екологічну відповідальність: зменшення негативного впливу на природне середовище та ефективне використання ресурсів підприємства;

- Соціальну відповідальність: забезпечення задоволення потреб усіх учасників бізнес-процесів, спільнот, гарантування захисту прав працівників та встановлення високих стандартів корпоративної відповідальності;

- Управління ризиками та можливостями: передбачає системний підхід до ідентифікації, оцінки, та ефективного управління не лише потенційними загрозами, внутрішніми та зовнішніми ризиками, але й можливостями для поліпшення діяльності та досягнення стійкого розвитку;

- Використання та створення інновацій: систематичний пошук та впровадження нових рішень, спрямованих на зменшення або мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище та суспільство. Ця стратегія передбачає не лише реакцію на виклики сталості, але й активний внесок у створення та впровадження інноваційних підходів для підтримки екологічної та соціальної відповідальності в діяльності підприємства;

- Дотримання вимог, законів та стандартів: забезпечення дотримання вимог законодавства та регуляторних органів, а також дотримання укладених угод, договорів та співпраці без приховання фактів та уникнення порушень. Це демонструє високий рівень етичності та відкритості діяльності підприємства, що сприяє довірі та утвердженню сталих відносин у бізнес-середовищі. Крім того, така практика сприяє формуванню позитивного іміджу компанії, підкреслюючи відданість принципам відповідальності та довіри в усіх аспектах корпоративної взаємодії.

- Стійкість та сталість: сталість підприємства означає його здатність до досягнення та підтримання економічного успіху, соціальної відповідальності та

екологічної збалансованості на тривалий період часу. Стійкість підприємства окреслює здатність ефективно функціонувати в умовах змін, вирішувати виклики та пристосовуватися до нових умов без втрати своєї основної ідентичності та мети, що включає в себе ресурсну ефективність, управлінську гнучкість та здатність до інновацій.

Отже, розкриття інформації, пов'язаної з ESG звітністю, має великий потенціал для українських компаній. Використання принципів ESG у своїй стратегії сприяє також покращенню фінансової ефективності та стійкості на довгостроковий період, підвищує репутацію компаній та привертає увагу зацікавлених сторін, відкриває можливості для інвестицій та залучення інвесторів, сприяючи росту та розвитку компаній.

Список використаних джерел:

1. Key global trends in sustainability reporting. KPMG.
URL: <https://kpmg.com/xx/en/home/insights/2022/09/survey-of-sustainability-reporting-2022/global-trends.html>.

Юрій ФІАЛКА

*Аспірант 1-го року навчання,
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ НА ЕВОЛЮЦІЮ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ЗАПАСАМИ ПІДПРИЄМСТВ

За сучасних умов світової глобалізації розвиток цифрової економіки, котрий почав представляти вимогу глобалізації, став причиною чергової промислової революції. Цифровізація економіки несе у собі суттєвий вплив на усі соціально-економічні процеси загалом. Із глобалізацією та активним розвитком інноваційних технологій, як-от штучний інтелект, блокчейн тощо, цифрова економіка стала невіддільною складовою національної і світової економіки. Цифровізацією (діджиталізацією) економіки передбачається розвиток національного ІТ-сектора, стимулювання створення та імплементації інноваційних технологій у всі галузі економіки держави.

Прикладні аспекти впливу сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на функціонування підприємств в умовах цифровізації досліджували: О. Бородіна, Ю. Лопатинський, Л. Молдаван, Д. Крисанов, Б. Пасхавер, І. Прокопа, М. Руденко, О. Шубравськ та ряд інших. З-поміж закордонних вчених варто виокремити роботи М. Вассо, Р. Barsocchi, N. Buchmann, E. Ferro, R. Finger, F. Gotta, R. Huber, L. Ning, M. Ruggeri, D. Yao, A. Walter та багатьох інших. Проблеми розвитку цифровізації економіки розглядали такі вчені, як В.

Апалькова, М. Войнаренко, І. Войтов, В. Вишневський, О. Гаркушенко, Г. Жекало, В. Д. Чекина, О. Чередниченко та інші. Віддаючи належне згаданим науковцям, потрібно зауважити, що динамізм розвитку цифрових технологій та їхній вплив на трансформаційні процеси в різних секторах економіки зумовлюють необхідність поглиблення досліджень в напрямі окреслення впливу цифровізації економіки на еволюцію систем управління запасами підприємств.

Цифрову економіку можливо розглядати у вигляді еволюційного розвитку економіки, в котрій «обмін даними між учасниками процесів у режимі онлайн прийшов на зміну аналоговій взаємодії та зачіпає усі галузі економіки, до того ж, й сприяє економічному зростанню, наданню якісних послуг і необмеженої масштабізації бізнес-моделі на базі використання нових технологій» [1, с. 18].

Розвиток цифрових технологій справив глибокий вплив на багато галузей, і ланцюги поставок та логістика не є винятком. Однією зі сфер, яка зазнала значних змін, є системи управління запасами підприємства, які значно еволюціонували у відповідь на цифровізацію економіки. У минулому управління запасами часто було ручним процесом, з використанням електронних таблиць і паперових записів для відстеження рівня запасів і їх руху. Однак, з появою хмарних платформ та Інтернету речей підприємства отримали доступ до даних у режимі реального часу та інформацію про рівень запасів і ланцюги поставок.

Однією з головних переваг діджиталізації в управлінні запасами є підвищення ефективності. Цифрові системи автоматизують повторювані завдання, такі як введення даних, відстеження запасів і обробка замовлень, тим самим зменшуючи залежність від ручної праці та мінімізуючи людські помилки. Можливості моніторингу в режимі реального часу дозволяють компаніям точно відстежувати рівень запасів, передбачати коливання попиту та оптимізувати стратегії поповнення запасів. В результаті підприємства можуть зменшити надлишкові запаси, мінімізувати дефіцит і підвищити загальну операційну ефективність. Ще однією перевагою цифрових систем управління запасами підприємства є покращення співпраці між різними відділами всередині компанії. Використовуючи централізовану платформу, працівники відділу продажів, маркетингу та операційного відділу мають доступ до однієї й тієї ж інформації та працюють разом, щоб забезпечити належне управління рівнями запасів. Вказане допомагає зменшити кількість помилок, а також покращити комунікацію, що призводить до більш злагодженої роботи в цілому [3].

Цифрові системи управління запасами підприємства також пропонують більшу масштабованість і гнучкість. У міру зростання бізнесу може виникнути потреба в розширенні асортименту або виході на нові ринки. Завдяки цифровому рішенню вони можуть легко додавати нові продукти або локації без необхідності інвестувати в оновлення дорогого обладнання або програмного забезпечення. Це полегшує компаніям адаптацію до мінливих ринкових умов і дозволяє залишатися конкурентоспроможними. Крім того, цифровізація економіки сприяє

безперешкодній інтеграції та налагодженню ефективного зв'язку в усій екосистемі ланцюгів поставок. Завдяки хмарним платформам та системам електронного обміну даними підприємства можуть ефективно співпрацювати з постачальниками, дистриб'юторами та логістичними партнерами в режимі реального часу. Такий взаємозв'язок забезпечує швидшу обробку замовлень, прозорість запасів по всьому ланцюгу постачання та гнучке реагування на зміну ринкової динаміки. Як результат, компанії можуть мінімізувати дефіцит запасів, скоротити час виконання замовлень та підвищити рівень задоволеності клієнтів. Вплив цифровізації економіки на системи управління запасами підприємств неможливо переоцінити. Використовуючи можливості хмарних технологій, компанії можуть отримати більший контроль над рівнем своїх запасів, оптимізувати свої операції та залишатися гнучкими в сучасному швидкоплинному бізнес-середовищі [2].

Однак впровадження пристроїв Інтернету речей також викликає занепокоєння щодо інвестиційних витрат, безпеки та масштабованості. Підприємства повинні враховувати вартість інтеграції пристроїв Інтернету речей в існуючу систему управління запасами, а також потенційні ризики, пов'язані з впровадженням нової технології. Малі та середні підприємства, зокрема, можуть зіткнутися з обмеженими ресурсами та технічними бар'єрами при впровадженні цифрових систем управління запасами. Крім того, занепокоєння щодо безпеки та конфіденційності даних становлять значні ризики, особливо в умовах поширення кіберзагроз та витоків даних. Незважаючи на ці побоювання, переваги діджиталізації управління запасами значно перевищують витрати. Оновлюючи застарілі системи управління запасами за допомогою пристроїв Інтернету речей, підприємства можуть підвищити загальну ефективність, покращити можливості відстеження, контролю, управління якістю та дотримання нормативних вимог, а також підвищити свою здатність задовольняти запити клієнтів.

Отже, цифровізація економіки глибоко вплинула на еволюцію систем управління запасами на підприємствах, стимулюючи інновації, ефективність і взаємозв'язок у ланцюгах поставок. Використовуючи передові технології та аналітику даних, підприємства можуть оптимізувати процеси управління запасами, покращити процес прийняття рішень та отримати конкурентну перевагу на ринку. Хоча перехід до цифрового управління запасами пов'язаний з певними труднощами, його переваги значно переважають перешкоди, прокладаючи шлях до більш гнучких, оперативних і стійких операцій в ланцюгах поставок в епоху цифрових технологій. Так як технології продовжують свій розвиток, можна очікувати, що в майбутньому з'являться ще більш інноваційні рішення

Список використаних джерел

1. Цифровізація економіки України: трансформаційний потенціал : монографія / В. П. Вишневський, О. М. Гаркушенко, С. І. Князєв, Д. В. Липницький, В. Д. Чекіна ; НАН України, Інститут економіки промисловості. Київ : Академперіодика, 2020. 188 с.
2. Ning L., Yao D. The Impact of Digital Transformation on Supply Chain Capabilities and Supply Chain Competitive Performance. Sustainability. 2023. № 15(13):10107. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/15/13/10107> (дата звернення: 06.03.2024)
3. The Digital Revolution in Inventory Management. Elmasys. 2023. URL: <https://elmasys.com/blog/the-digital-revolution-in-inventory-management/> (дата звернення: 05.03.2024)

Петро ХОМИН

*д. е. н., професор,
професор кафедри бухгалтерського обліку та аудиту,
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя,
м. Тернопіль, Україна*

РОЗВИТОК ОБЛІКУ Й ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Безперечно, проблема розвитку обліку в контексті економіки, а тим паче її цифровізації, давно перезріла. Відтак конференція, присвячена проблемі розвитку обліку на часі. Важливо тільки, щоби її учасники зосередилися саме на конкретиці перспектив, бо наразі т. зв. «наукові» дослідження в обліковій сфері відзначаються ескалізмом, тобто відривом від реальності.

Так, попри десятиліття тверджень про «наукову новизну одержаних результатів», що нібито полягає в обґрунтуванні теоретичних, організаційних та методичних положень, спрямованих на розробку практичних рекомендацій стосовно вдосконалення бухгалтерського обліку шляхом уведення скопійованих із зарубіжних англомовних видань курйозних найменувань на кшталт «управлінський», ба навіть «стратегічний» облік, маємо патову ситуацію: кількість публікацій з такими назвами зашкалює, проте ці види обліку – невидимки. Й навіть якби Діоген ожив, то вдень зі свічкою знайти їх не зміг би. Тобто, є проблема, що має важливе наукове, особливо ж практичне значення в нинішніх умовах, коли на зміну дешевим технічним пристосуванням – дерев'яній абаці, пізніше перейменованій в «конторські рахунки», потім арифмометрам, прийшли дорогі комп'ютери з не менш витратним програмним забезпеченням.

Оскільки загалом уся система бухгалтерського обліку дедалі більше віддаляється від настанови класика його теорії Й.-Ф. Шера: «Система рахунків має бути всеосяжною, повною, так, щоб жодна частина активу чи пасиву не

залишалася поза контролем відповідними рахунками..., унеможливлюючи затуманювання та приховування за допомогою об'єднання частин, що нічого спільного не мають» [1, с. 84-86].

Зокрема, попри декларативне очищення балансу-брутто від фіктивних активів з метою досягнення балансу-нетто, на зміну колишньому затуманюванню, коли збиток наводився як актив, а знос основних засобів вкупі з окремим, теж пасивним, рахунком амортизації фігурували в пасиві балансів як Головної книги, так і звітному ф. №1, тепер маємо ті самі казуси. Правда, з іншими назвами: 17 «Відстрочені податкові активи», 46 «Неоплачений капітал» і 54 «Відстрочені податкові зобов'язання, що теж завищують валюту балансів. Тому пора нарешті облишити наївні намагання значної частини науковців заміною назви досягнути розвитку бухгалтерського обліку. Бо перейменування то на «управлінський», то на «стратегічний» нічого путнього не дасть, адже такі види обліку – невидимки, що існують тільки в уяві цих адептів. Й ні з допомогою першого, ані другого заглянути в майбутнє, як із апломбом переконують їхні адепти, неможливо: завіса майбутнього темна й непроникна. Тим більш, що ці назви – лише плід маркетингових хитрощів перекладачів. Які з трьох варіантів значення англомовного терміна accounting – звітність, розрахунки, облік –, вибрали останнє.

Втім, критичних зауважень автора тез замало, аби зупинити хвилю публікацій з назвами, які імітують розвиток обліку, тож сподіватимемось, що дослідження цієї проблеми має перспективу й невдовзі станеться переорієнтація з комбінацій на кшталт «стратегічний управлінський облік» на реальні наукові пропозиції впровадження важливих рекомендацій з його розвитку.

Список використаних джерел

1. Schär J. F. *Buchhaltung und Bilanz*. Whitefish: Kessinger Publishing, 2010. 310 p.

Yaroslav SHEVERYA

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Accounting and Auditing
State higher educational institution "Uzhhorod National University"
Uzhhorod, Ukraine*

Kateryna HANUSYCH

*second year student
specialization Accounting and Taxation
State higher educational institution "Uzhhorod National University"
Uzhhorod, Ukraine*

ORGANIZATION OF ACCOUNTING FOR FIXED ASSETS DEPRECIATION

A significant mechanism for allocating the cost of fixed assets to expenses and the cost of production is depreciation. The amount of accrued depreciation will impact financial results, the residual value of non-current assets in the balance sheet, and other important indicators of financial reporting. The organization of fixed asset accounting should ensure a complete and objective reflection of the actual physical and moral wear and tear of fixed assets.

The question of depreciation and its reflection in accounting has been explored in the works of Petruk, O. M., Khvist, V. V. [1,2], Popova V.D., Kizima N.M. [3], Garasym P. M. [4], Kontseva V., Boyko N., Masalitina V. [5], Veriga Yu. A., Novokhatka N. O. [6], Yatsko M.V., Yatsko L.B [7].

Depreciation is the systematic allocation of the cost of fixed assets over various periods during their use. This entails the gradual expensing of the cost of fixed assets over the duration of their operational life.

It is important to note that land is not subject to depreciation. This is explained by the fact that depreciation reflects the physical or moral wear and tear of an object, whereas land is a renewable natural resource that does not undergo wear or aging.

In addition to representing physical or moral wear and tear, depreciation serves another crucial function - the proper distribution of income and expenses over different periods. Fixed assets are utilized over several years and contribute to income generation during that time. Rapidly expensing the entire cost of fixed assets would contradict the principle of matching revenues and expenses over periods, which is a fundamental accounting principle.

After complete depreciation of fixed assets, their residual value becomes zero or, if a liquidation value has been determined, it equals that liquidation value. Subsequently, the asset can be used at this value or be revalued. Another option is to remove the asset from the balance sheet if its use becomes impossible.

"Depreciation" is a term typically applied to physical non-current assets (i.e., fixed assets), such as a factory building and production equipment (land is not depreciated), while

"Amortisation" is a term usually applied to intangible long-term assets with a specific finite useful life.

The organization of fixed asset depreciation accounting includes: ensuring the accounting department is equipped with regulatory documents that specify the depreciation calculation procedure for fixed assets and establish depreciation rates; classifying fixed assets in accordance with regulatory requirements and grouping them for depreciation calculation purposes; developing a methodology and technique for calculating depreciation for each method and group; establishing depreciation rates for groups of fixed assets; selecting registers for depreciation calculation and accounting; reflecting the accrued depreciation amounts in the accounting system.

The depreciation method is chosen independently by the enterprise, taking into account the expected method of deriving economic benefits from its use. The depreciation method of a fixed asset is reviewed in case of a change in the expected method of deriving economic benefits from its use. Depreciation accrual under the new method begins in the month following the decision to change the depreciation method.

For each asset upon its inclusion in the balance sheet, the useful life (operational life) is determined, during which depreciation will be charged. Accounting policies justify procedures through which the enterprise:

- Determines the useful life upon the inclusion of a fixed asset in the balance sheet;
- Reviews the useful life for existing assets already in operation.

The useful life (operational life) of a fixed asset is reviewed in case of a change in the expected economic benefits from its use. Depreciation of a fixed asset is calculated based on the new useful life, starting from the month following the month of the change in the useful life.

To organize the accounting of depreciation of fixed assets, it is necessary to choose a method for calculating depreciation amounts, determine the structure of information carriers, and establish the procedure for recording depreciation amounts in the accounting ledger.

The calculation of the monthly depreciation amount primarily depends on the accounting system and technical tools defining the format of information carriers. The initial information for depreciation accrual includes indicators of the presence of fixed assets grouped by categories and locations of use. The inventory card file serves as a source of such information. For depreciation accrual, the Depreciation Calculation or Depreciation Accrual Statement is used

In the Depreciation Accrual Statement, details of fixed asset depreciation accounting include: the inventory number of each object, its type (name), original cost,

residual value at the beginning of the year, depreciation rate, and the amount of accrued depreciation for each month. Assets in the statements are grouped based on depreciation rates according to regulatory documents. The statements are prepared for structural divisions, cost centers, allowing the amounts of accrued depreciation to be allocated to expense accounts of corresponding structures and reflected in analytical expense accounting and the synthetic accounting ledger.

Depreciation allocations constitute one of the main sources for actual enterprise investments. Through depreciation, the pace of updating non-current assets is regulated, and the process of their reproduction is intensified. It also influences the technical and production policies of the enterprise. Therefore, a well-founded depreciation policy is a crucial condition for the effective renewal and modernization of physically and morally worn-out non-current assets.

References

1. Петрук, О. М., Хвіст, В. В. Теоретичні засади амортизаційної політики: стан проблеми та напрями удосконалення. // *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. 2(100), с. 76–82. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2022-2\(100\)-76-82](https://doi.org/10.26642/ema-2022-2(100)-76-82)
2. Петрук О. М., Хвіст В. В. Поняття та концепції амортизації у функціональних економічних науках // *Ефективна економіка*. 2021. № 8. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.8.10
3. Попова В.Д., Кизима Н.М. Особливості нарахування амортизації та її вплив на відтворення основних засобів. *Молодий вчений*. 2018. № 10(1). С. 374-380. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_10\(1\)_91](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_10(1)_91).
4. Гарасим П. М. Облікова концептуалізація основних засобів та їх зносу у П(С)БО та М(С)БО: теоретико-методологічний аспект // *Науковий вісник Ужгородського університету* : Серія: Економіка. 2015. Вип.1 (45).Том 2. С. 15–19.
5. Концева В., Бойко Н., Масалітіна В. Облік і документування амортизації необоротних активів з використанням інформаційних технологій. // *Економіка та суспільство*. 2022, 35 URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-4>
6. Верига Ю. А., Новохатка Н. О. Методика нарахування, організація обліку та відображення у звітності амортизації основних засобів. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2018. № 5 (90). С. 104–109.
7. Яцко М.В., Яцко Л.Б. Бухгалтерський облік амортизації основних засобів суб'єктів державного сектору в умовах трансформації бюджетних процесів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Економіка». 2015. Вип. 1(45). Т. 2. С. 140–142. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuec_2015_1\(2\)_32](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuec_2015_1(2)_32).

Володимир ШПАК

*аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна*

Андрій ПАПІНКО

*аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна*

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В ІТ-КОМПАНІЯХ ЧЕРЕЗ ІНСТРУМЕНТИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

В умовах нестабільності та невизначеності функціонування бізнесу, усі економічні агенти постійно перебувають під загрозою виникнення різноманітних ризиків. Для попередження чи зниження негативного впливу ризиків на компанію впроваджуються процеси управління ними, які потребують постійного удосконалення. Особливості бізнес-моделей ІТ-підприємств вимагають особливої уваги до управління ризиками, а також інформаційного супроводу цього процесу. Однією з особливостей ІТ-бізнесу є інноваційність діяльності та інтелектуальний характер створюваної продукції чи наданих послуг, які не мають матеріального вираження, а тому інноваційні ризики є основними в цій галузі. С. Легенчук, Н. Валінкевич та І. Вигівська виділили можливі сценарії розвитку діяльності підприємств залежно від настання або ненастання інноваційних ризиків, визначаючи основою інформаційного супроводу процесу управління ризиками «внутрішню звітність у частині запропонованих облікових резервів як складової інформаційного забезпечення системи управління ризиками інноваційної діяльності» [1, С. 174 - 184].

Управління ризиками діяльності ІТ-підприємства Г. Лоскоріх, І. Грабчук, В. Рогаль досліджували у контексті ролі бухгалтерського обліку в цьому процесі, підкреслюючи «роль облікового персоналу ІТ-підприємства в управлінні ризиками в межах повсякденних обов'язків, зокрема щодо надання інформації про поточні та майбутні ризики та можливості, пов'язані з основними рішеннями та обґрунтовуючи систему індикаторів ризиків ІТ-проектів, що містить оцінку показників у розрізі чотирьох груп: персонал (коефіцієнт плинності кадрів; витрати на навчання персоналу в звітному періоді); система (коефіцієнт накладних витрат і відношення накладних витрат до собівартості реалізації; коефіцієнт невиконання замовлень; динаміка кількості претензій (негативних відгуків) від замовників щодо реалізованих ІТ-проектів); проєкт (кількість днів відхилень виконання ІТ-проекту згідно з планом; відсоток

виявлених помилок у загальній кількості операцій); зовнішнє середовище (норма податкового навантаження)» [2, С. 75 - 80].

Управління ризиками в інформаційно-технологічних (ІТ) компаніях є надзвичайно важливим елементом стратегічного управління і, з огляду на специфічність бізнес-процесів, потребує інформаційного супроводу у стратегічному аспекті, що вимагає формування інформації в системі управлінського стратегічного обліку, її аналізу та моделювання. Формування такого типу інформаційних ресурсів потребує моніторингу зовнішнього середовища та ідентифікації можливих ризиків. Процес формування та використання облікових даних для створення метрик і показників, які допомагають в реальному часі виявляти аномалії та підозрілу активність вимагає значних фінансових ресурсів, а тому аналіз облікових даних для покращення процесів виявлення ризикових факторів впливу та реакції на них неможливий без використання інформаційних технологій.

Для ефективного використання облікової інформації в управлінні ризиками в ІТ-компаніях, можна виділити такі етапи: аналіз «слабких місць» та загроз з метою прогнозування можливих втрат та впливу на бізнес у разі виникнення ризику; аналіз та прогнозування ризиків через створення моделей прогнозування ризиків та їхніх можливих наслідків; використання облікових даних для визначення ризикованих бізнес-процесів у системі.

Загальний підхід полягає в тому, щоб інтегрувати облікову інформацію з різних джерел, забезпечити повноту і точність даних для аналізу та прийняття рішень з управління ризиками в ІТ компаніях. В залежності від типу обраної бізнес-моделі, складності проекту та методології його реалізації використовуються різні інструменти управління ризиками: Impediment Backlog (SCRUM) для управління операційними ризиками, Risk Register (для ризиків, які виникають з меншою імовірністю), RiskView, Risk Gap, Citius One, Prims Risk Management тощо. Використання згаданих готових рішень є достатнім на початкових етапах функціонування компанії. Компанії значних масштабів прагнуть досягти найвищої ефективності своїх бізнес-процесів, а тому розробляють власні рішення, інтегруючи їх з системами створення інформації, або розробляють вбудовану систему управління ризиками з врахуванням особливостей власної бізнес-моделі.

Використання інструментів штучного інтелекту в процесах моніторингу, збору та аналізу інформації з метою управління ризиками дозволить ІТ-компаніям аналізувати значні обсяги даних, виявляючи потенційні ризикові ситуації та моделювати вплив цих ситуацій на бізнес з метою розробки імовірних управлінських рішень для запобігання чи нейтралізації ризику. Потенціал штучного інтелекту для управління ризиками може бути реалізований у таких аспектах:

- аналіз великих обсягів даних і виявлення складних зв'язків між явищами, що робить можливим більш точне прогнозування потенційних ризиків у IT-бізнесі;

- системи штучного інтелекту можуть автоматично моніторити різні джерела інформації, виявляти аномалії, виявляти загрози та ризики на ранніх стадіях, що дозволяє приймати вчасні заходи;

- автоматизоване прийняття рішень щодо ризиків за допомогою штучного інтелекту, враховуючи велику кількість факторів та аналізуючи різноманітні сценарії;

- оптимізація стратегій управління ризиками на основі аналізу даних моніторингу щодо минулих ризиків та ефективності заходів управління ними, щоб оптимізувати стратегії майбутнього управління ризиками;

- виявлення та запобігання кіберзагрозам шляхом постійного моніторингу мережі та виявлення аномалій;

- аналіз та класифікація великих обсягів текстової інформації, виявлення потенційних ризиків у текстових джерелах, таких як новини, соціальні мережі та звіти тощо.

Використання технологій штучного інтелекту дозволяє більш ефективно управляти різноманітними видами ризиків, що може призвести до покращення загальної стратегії управління ризиками. Штучний інтелект в IT-бізнесі дозволяє ідентифікувати як технічні ризики (відмова апаратного та програмного забезпечення, кіберзагроз, проблем із сумісністю, можливостей виникнення помилок в програмному забезпеченні тощо) так і організаційні ризики (пов'язані із змінами в управлінській структурі, персоналом, стратегічними напрямками, змінами в структурі компанії), оцінювати їх кількісно з використанням експертних оцінок та декількох показників, визначати вірогідності та потенційного впливу ризиків для ранжування їх за пріоритетом та подальшого прийняття управлінських рішень. Це лише основи управління ризиками в IT, і конкретні заходи можуть бути визначені в залежності від конкретних потреб та характеристик організації.

Список використаних джерел

1. S. Lehenchuk, N. Valinkevych, & I. Vyhivska. (2021). Облікові резерви в оптимізації ризиків інноваційної діяльності. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(33), 174–184. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i33.206594>
2. Лоскоріх , Г. Л., Грабчук , І. Л., Рогаль , В. П. (2021). Облікове забезпечення управління ризиками діяльності IT-підприємств. *Економіка, управління та адміністрування*, 4(98), 75–80. [https://doi.org/10.26642/ema-2021-4\(98\)-75-80](https://doi.org/10.26642/ema-2021-4(98)-75-80)
3. V. Semaniuk, V. Shpak and A. Papinko, "Estimation of the Information Efficiency of the Accounting System," 2021 11th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT), 2021, pp. 437-440, doi: 10.1109/ACIT52158.2021.9548557.

Руслана ШУРПЕНКОВА

*к. е. н., доцент,
доцент кафедри облікових технологій та оподаткування,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна*

РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ЗАСОБАМИ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ

Одним із шляхів наповнення державного бюджету є кошти від оподаткування. Вони складають найвагомішу частину доходів бюджету країни, водночас, без їх раціонального накопичення, а згодом, перерозподілу неможливо досягти запланованих цілей. Податок – це узаконена форма відчуження власності юридичних та фізичних осіб до бюджету відповідного рівня (у розмірах і в строки, передбачені в законі) на принципах обов'язковості, безповоротності, індивідуальної безоплатності [1, с. 381].

В результаті реформування податкової системи України відбулося переосмислення особливостей застосування окремих податкових інструментів впливу на соціальні процеси як на макро-, так і на макрорівні. Саме в таких умовах актуальним є дослідження вітчизняного та іноземного досвіду податкового регулювання соціального розвитку.

Сьогодні проблема створення ефективної податкової системи є однією з найактуальніших у розвитку ринкових відносин в Україні та інтеграції економіки країни у світовий ринок. І одним із шляхів її вирішення та зменшення податкового навантаження на суб'єктів господарювання має стати використання пільгового оподаткування як ефективного регулятора економічних процесів.

Різноманітність та обсяг заходів податкового регулювання, що застосовуються різними країнами, визначається специфікою національних умов соціально-економічного розвитку, пріоритетами економічної політики, а також рівнем впливу процесів глобалізації. Відповідно, при створенні конкретних податкових заходів, враховуючи систему соціальних пільг, оподаткування доходів малозабезпечених верств населення Україна має не лише враховувати світовий досвід, а й прив'язуватися до національних соціально-економічних особливостей розвитку. Виходячи з цього, основними напрямками податкової політики мають бути: зменшення податкового тиску на доходи малозабезпечених верств населення та податкова підтримка розвитку малого підприємництва [2, с. 95-105].

Сучасні суспільно-економічні відносин в Україні супроводжуються змінами соціальних орієнтирів економіки. Різке загострення бюджетно-фінансових проблем в економіці країни, а також внутрішній «тиск» у соціальній сфері підтвердили безперспективність спроб вирішити соціальні проблеми

виключно шляхом подальшого нарощування фінансування – без проведення глибинних структурних перетворень у сфері соціальної політики України [3, с. 38].

Соціальна сфера держави, як сукупність галузей економіки, які тією чи іншою мірою беруть участь у процесі задоволення потреб людей, та їх працівники отримують відповідні доходи від коштів, що спрямовуються на ці потреби суспільством. Натомість звичайною практикою реалізації державної соціальної політики в Україні є встановлення комплексу обов'язкових соціальних стандартів та їх складових, як державних соціальних гарантій. Визначення цих термінів наведено у статті 1 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»:

- соціальні стандарти це «соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій»;
- державні соціальні гарантії (ДСГ) – «встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму» [4, с. 251-260].

Економічний курс в Україні, починаючи з 2014 року, стикається з особливо складними викликами. Відповідно, збереження і коригування системи суспільного розвитку пов'язане з багатьма труднощами. Зараз наша країна вразлива до безробіття, інфляції, бідності, дефіциту державного бюджету, зовнішнього боргу тощо. Усі ці фактори впливають на зростання рівня соціальної незахищеності населення. Тому формування ефективної системи соціального захисту населення як на державному, так і на місцевому рівнях є актуальною проблемою сьогодення. З розвитком в Україні соціально орієнтованої економіки, формуванням конкурентного ринкового середовища зростає роль і значення державної податкової політики, яка регулює доходи населення, що має забезпечити підвищення добробуту населення [5, с. 447-457].

До найбільш вразливої групи таких осіб відносяться малозабезпечені верстви населення. Одним із засобів захисту малозабезпечених верств населення є застосування інструментів податкового регулювання, за рахунок яких держава може підтримати вразливі групи населення. Українські науковці ці інструменти пропонують поділити на дві групи:

1) інструменти прямої податкової підтримки малозабезпечених верств населення. До цієї групи відносяться інструменти, які спрямовані саме на малозабезпечені верстви населення. Ці інструменти застосовуються в рамках таких податків як: податок на доходи фізичних осіб, місцеві податки та збори, плата за землю, державне мито;

2) інструменти непрямої податкової підтримки малозабезпечених верств населення. До цієї групи відносяться інструменти, що застосовуються

безпосередньо не до малозабезпечених верств населення, але які непрямим чином регулюють процеси їх оподаткування. Ці інструменти застосовуються в рамках таких податків як: податок на додану вартість, податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб .

Отже, регулювання соціальної сфери засобами податкової політики є одним із найважливіших напрямів державного регулювання, особливо в умовах розвитку української економіки. Помітними є тенденції зменшення впливу держави на економічні процеси, водночас, зберігається потреба державного втручання у соціальну сферу, що підсилюється особливими зовнішніми загрозами.

Список використаних джерел

1. Словник фінансово - правових термінів / [за заг. ред. д.ю.н., проф. Л. К. Воронової]. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Алерта, 2011. – 558 с. (дата звернення: 04.03.2024).
2. Сарахман О. М., Шурпенкова Р. К., Калайтан Т. В. Система оподаткування у Німеччині: адаптація досвіду в Україні. Економіка і організація управління, Журнал Донецького національного університету імені Василя Стуса, Випуск № 1 (41). 2021 – с. 95 -105. (дата звернення: 05.03.2024).
3. Податкове регулювання соціального розвитку : світовий досвід та тенденції в Україні [Текст] : монографія / Ю. Б. Іванов, О. М. Тищенко, О. В. Грачов та ін.; за заг. ред. Ю. Б. Іванова. – Х. : ФОП Александрова К. М.; ВД "ІНЖЕК", 2012. – 496 с. (дата звернення: 04.03.2024).
4. Сучасний механізм податкового регулювання соціального розвитку суспільства / А. О. Нікітішин // Економічний вісник університету. - 2017. - Вип. 35(1) - С. 251 - 260. (дата звернення: 06.03.2024).
5. Жеребило, І., Сарахман, О., Шурпенкова, Р. (2021). Податкове регулювання та стимулювання соціальної сфери України. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики, 2(37), 447-457. (дата звернення: 07.03.2024).

Еріка ЮГАС

к. е. н., доцент,

доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування,

Ужгородський торговельно-економічний інститут ДТЕУ

м. Ужгород, Україна

Леся РИБАКОВА

к. е. н., доцент,

викладач облікових дисциплін

Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ

м. Ужгород, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОСТАЧАЛЬНИКАМИ ТА ПІДРЯДНИКАМИ

Здійснюючи господарську діяльність підприємство вступає у взаємовідносини з іншими суб'єктами господарювання, які поставляють товарно-матеріальні цінності та інші активи, надають послуги, виконують роботи, які потрібні підприємству для забезпечення його діяльності. Унаслідок цього виникає кредиторська заборгованість перед постачальниками й підрядниками. Кредиторська заборгованість перед постачальниками й підрядниками, входить до складу зобов'язань, які в свою чергу є джерелами формування фінансових ресурсів для безперервної діяльності підприємства.

Між підприємством та постачальниками й підрядниками, взаємовідносини виникають як правило після підписання(укладання) договору на поставку товарно-матеріальних цінностей або виконання робіт і надання послуг. Укладання договорів куплі-продажу та договорів підряду регламентуються Цивільним кодексом України. В договорах куплі-продажу та договорах підряду вказують всі умови та обов'язки сторін, що повинні бути виконані у процесі угоди. Договір куплі-продажу встановлює умови покупки товару чи послуги, тоді як договір підряду регулює умови виконання робіт або надання послуг за винагороду.

Постачальники - це юридичні або фізичні особи, які, відповідно до укладеного договору, здійснюють постачання товарно-матеріальних цінностей (сировини, матеріалів, палива, запасних частин, МШП), що надають послуги (подачу електроенергії, газу, води, пари тощо). Підрядники - це спеціалізовані підприємства або фізичні особи, які виконують будівельно-монтажні роботи під час спорудження об'єктів на підставі договорів підряду на капітальне будівництво або виконують роботи (поточний і капітальний ремонт основних засобів тощо) [1].

Облік розрахунків з постачальниками й підрядниками є однією із найважливіших ділянок бухгалтерської роботи, оскільки правильний та точний

облік фінансових відносин з постачальниками й підрядниками допомагає забезпечити стабільну роботу підприємства, адже на цьому етапі формується основна частина доходів та грошових надходжень підприємств.

Для обліку розрахунків з постачальниками й підрядниками, інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, призначено рахунок 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками». Цей рахунок має такі субрахунки: 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»; 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками»; 633 «Розрахунки з учасниками ПФГ».

В сучасних складних умовах господарювання така деталізація не є достатньою. Для полегшення ведення бухгалтерського обліку кредиторської заборгованості за певними договорами Власюк Г.В. пропонує ввести в план рахунків додатковий позабалансовий рахунок 13 «Кредиторська заборгованість» за такими субрахунками:

-131 «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, термін сплати якої ще не настав з вітчизняними постачальниками»;

-132 «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, термін сплати якої ще не настав з іноземними постачальниками»;

-133 «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, прострочена з вітчизняними постачальниками»;

-133 «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, прострочена з іноземними постачальниками»[2].

Побережець О.В. вважає, що даний поділ є ефективним, але для більш ефективнішої організації обліку зобов'язань перед постачальниками і підрядниками є відкриття рахунків другого порядку до синтетичного рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»(таб.1)

Таблиця 1

Аналітичні рахунки для обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками

63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»	
Субрахунок 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	Субрахунок 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками»
Аналітичний рахунок 631.1 «Заборгованість перед вітчизняними постачальниками, термін сплати якої ще не настав»	Аналітичний рахунок 631.1 «Заборгованість перед іноземними постачальниками, термін сплати якої ще не настав»
Аналітичний рахунок 631.2 «Відстрочена заборгованість перед вітчизняними постачальниками»	Аналітичний рахунок 631.2 «Відстрочена заборгованість перед іноземними постачальниками»
Аналітичний рахунок 631.3 «Прострочена заборгованість перед вітчизняними постачальниками»	Аналітичний рахунок 631.3 «Прострочена заборгованість перед іноземними постачальниками»

Застосування в обліку цих рахунків сприятиме контролю за кредиторською заборгованістю, термінами її сплати, що дасть змогу більш правильно планувати розрахунки з постачальниками та підрядниками. Щодо заборгованості за надані послуги, то її доцільно акумулювати на субрахунку 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» [3].

Для посилення інформативності фінансової звітності, щодо кредиторської заборгованості перед постачальниками й підрядниками, доцільно б було внести корективи до Балансу (Звіту про фінансовий стан): під рядком 1615 «Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги» додати рядок 1616 з назвою «у тому числі прострочена кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги».

Отже, для покращення обліку розрахунків з постачальниками й підрядниками необхідно: впровадити ефективну систему управління фінансами; вести точний облік всіх фінансових взаємовідносин; вчасно здійснювати розрахунки за поставлені ТМЦ, виконані роботи, надані послуги; контролювати платежі та відстежувати комунікацію з контрагентами. Також важливо мати чітку стратегію управління кредиторською заборгованістю, щоб уникати фінансових труднощів у майбутньому.

Список використаних джерел

- 1.Беляєва Л.А.Сучасні тенденції у розрахунках з постачальниками та підрядниками. Електронне наукове фахове видання «Східна Європа:Економіка,бізнес та управління». Випуск 3(26) 2020.с.139-145.
- 2.Власюк Г.В. Шляхи вдосконалення бухгалтерського обліку розрахунків з постачальниками. Держава та регіони / Серія: Економіка та підприємництво. 2009. № 5. - С. 40-44.
- 3.Побережець О. В., Кравченко В. І. Удосконалення обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками. Вісник ОНУ імені Мечнікова. 2017. т. 22. вип. 4. С. 138 – 141.

СЕКЦІЯ 3.

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ У ФІНАНСАХ, БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ, СТРАХУВАННІ ТА ФОНДОВОМУ РИНКУ: ІННОВАЦІЇ ТА СТАЛІЙ РОЗВИТОК

3. SZEKCIO.

DIGITÁLIS ÁTALAKULÁS A PÉNZÜGYEKBEN, A BANKSZÉKTORBAN, A BIZTOSÍTÁSBAN ÉS TŐZSDÉN: INNOVÁCIÓ ÉS FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS

SECTION 3.

DIGITAL TRANSFORMATION IN FINANCE, BANKING, INSURANCE AND THE STOCK MARKET: INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Наталія ВНУКОВА

*д. е. н., професор,
професор кафедри митної справи і фінансових послуг,
Харківський національний економічний університет ім.С.Кузнеця,
провідний науковий співробітник,
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрНУ
м. Харків, Україна*

ВИМОГИ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ З ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ДО ТРАНСКОРДОННИХ ПЛАТЕЖІВ

FATF, як глобальний орган, що встановлює міжнародні стандарти для боротьби з відмиванням коштів (ВК), фінансуванням тероризму (ФТ) та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення [3], висловлює серйозну стурбованість впливом воєнного стану в Україні на антилегалізаційні виклики. Міжнародні стандарти прийняті 2012 року і постійно оновлюються на засіданнях FATF.

Поліпшення транскордонних платежів є ключовим пріоритетом G20. У жовтні 2020 року міністри фінансів і керівники центральних банків G20 схвалили Дорожню карту для посилення транскордонних платежів, яка складається з 19 будівельних блоків. FATF взяла на себе провідну роль у створенні одного з блоків, який зосередився на визначенні сфер, де різні правила

боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму або їх впровадження викликають ризики щодо транскордонних платежів, і ініціювала галузеве дослідження у консультації з Базельським комітетом з банківського нагляду (BCBS).

2021-2022 року щодо транскордонних платежів на основі результатів опитування про впровадження стандартів FATF та інші відповідні органи розробили Керівництво або зміни в стандартах, щоб усунути перешкоди та сприяти більшому стандартизованому використанню *нових технологій* для їх застосування у транскордонних фінансових операціях [2]. На засіданні у лютому 2024 року FATF працювала над запропонованими поправками до Рекомендації 16 для відображення швидкого розвитку транскордонних платіжних систем та зміни галузевих стандартів, зокрема ISO20022. Ці зміни зроблять транскордонні платежі швидшими, дешевшими, прозорішими та більш інформативними, забезпечуючи при цьому відповідність вимогам протидії злочинності. Оприлюднення рекомендацій буде підготовлено для громадського обговорення.

У розробленому Керівництві визначено, що швидші, дешевші, прозоріші та інклюзивніші транскордонні платіжні послуги, які є безпечними, можуть сприяти економічному зростанню, міжнародній торгівлі, глобальному розвитку та фінансовій доступності, але мають певні ризики. Тому FATF звертає увагу, що відсутність підходу, що ґрунтується на оцінці ризику та непослідовне виконання вимог протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму збільшують витрати, зменшують швидкість, обмежують доступ до фінансових послуг та зменшують прозорість.

FATF продовжить співпрацю з усіма зацікавленими сторонами з цього питання. Основними факторами, які підвищують вразливості використання операцій міжнародної торгівлі з метою ВК/ФТ є: різниця в законодавчому, культурному чи релігійному середовищі сторін транскордонної угоди. Фінансова глобалізація та збільшення транскордонної фінансової діяльності загострили потребу країн у співпраці та обміні інформацією про платників податків.

У міжнародних стандартах з фінансового моніторингу до транскордонних операцій належать: 4 – Конфіскація і тимчасові заходи; 11 – Збереження даних; 13- Кореспондентські банківські відносини; 16 – Грошові перекази; 32 – Кур'єри з перевезення готівки. Виділяють фізичне транскордонне перевезення (Physical cross-border transportation), як (1) фізичне перевезення фізичною особою, чи супроводження багажу або засобу пересування; (2) перевезення валюти та оборотних інструментів на пред'явника контейнерним вантажем чи (3) переказ валюти та оборотних інструментів на пред'явника фізичною чи юридичною особою.

Міжнародний стандарт (Рекомендація) 16 стосується транскордонних електронних переказів і внутрішніх банківських переказів, включаючи послідовні платежі та компенсаційні платежі. У сферу застосування входять

транскордонні грошові перекази та національні грошові перекази, включаючи серійні та покриті платежі. Країнам рекомендовано застосовувати мінімальний поріг для транскордонних грошових переказів (не вище 1000 доларів США/Євро). Між тим, країни можуть вимагати, щоб вхідні транскордонні грошові перекази нижче порогової суми містили необхідну та точну інформацію про ініціатора.

Окремий міжнародний стандарт (32) стосується кур'єрів з перевезення готівки. Країни повинні вжити заходів для виявлення фізичного транскордонного транспортування валюти та оборотних документів на пред'явника, зокрема через систему декларування та/або систему розкриття інформації. Країни повинні забезпечити наявність ефективних, пропорційних та переконливих санкцій для застосування до осіб, які надають фіктивну(ні) декларацію(ї) чи інформацію. У випадку, якщо валюта чи оборотні інструменти на пред'явника пов'язані з фінансуванням тероризму, відмиванням коштів чи предикатними злочинами, країни повинні вживати заходів, включаючи законодавчі відповідно до Рекомендації 4, які нададуть можливість здійснення конфіскації такої валюти чи інструментів.

Рекомендація 32 розроблена з метою забезпечення того, щоб терористи та інші злочинці не мали можливості фінансувати свою діяльність чи відмивати доходи, одержані від їх злочинної діяльності шляхом транскордонного перевезення валюти та оборотних інструментів на пред'явника. Від усіх осіб, які здійснюють фізичне транскордонне перевезення валюти чи оборотних інструментів на пред'явника, вартість яких перевищує попередньо встановлений максимальний поріг в 15,000 USD/EUR, вимагається подавати правдиву декларацію визначеним компетентним органам.

Інформація, отримана у ході декларування/розкриття інформації повинна бути доступною для підрозділу фінансової розвідки. ПФР одержує повідомлення про підозрілі випадки транскордонного перевезення або іншу інформацію під час здійснення декларування/розкриття інформації. Особи, які здійснюють неправдиве декларування чи неправдиве розкриття інформації повинні підлягати ефективним, пропорційним та переконливим санкціям, кримінальним, цивільним чи адміністративним.

Висновки. Протидія фінансуванню тероризму, легалізації доходів є суттєво актуалізованим питанням сьогодення в умовах воєнного стану [1]. Міжнародні стандарти FATF щодо фінансового моніторингу мають широкий спектр питань щодо транскордонних операцій, які необхідно застосовувати в різних країнах. Процес імплементації відбувається постійно. Виконання міжнародних стандартів FATF є складаним питанням, вони потребують високого рівня компетентності фахівців з фінансів, банківської і митної справи, страхування.

Список використаних джерел

1. Внукова Н.М. Дотримання міжнародних стандартів фінансового моніторингу під час воєнного стану. Актуальні питання фінансової безпеки : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 27 берез. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2023. С.45-48. [Електронне видання] URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/29342/1/Vnukova.pdf> (дата звернення: 09.03.2024).
2. Cross-Border Payments Survey Results on Implementation of the FATF Standards. FATF/OECD October 2021.P.38. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/reports/Cross-Border-Payments-Survey-Results.pdf.coredownload.pdf> (дата звернення: 09.03.2024).
3. The FATF Recommendations URL: <https://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/fatf-recommendations.html>. 2. (дата звернення: 09.03.2024).

Tariq Tawfeeq Yousif ALABDULLAH

Doctor of Science in Accounting, Associate Professor,
University of Basrah, College of Administration and Economics,
Department of Management Information System, & Head of the Economic Studies
Department - Basrah & Arab Gulf Studies Center,
Iraq

Waleed Khalid SALIH

Doctor of science in Accounting and Auditing, Associate Professor, University of
Anbar, College of Administration and Economics, Department of Accounting,
Anbar, Iraq

Madziatul CHURIYAH

State University of Malang, Indonesia

Abdulkarim M. Jamal KANAAN

Doctor of philosophy in Technopreneurship, Assistant Professor
Department of Information Systems School of Information and Communication Technology
Universiti Tunku Abdul Raham

CEO TURNOVER AND FIRM'S FINANCIAL PERFORMANCE PERSPECTIVE: COULD MECHANISMS OF CORPORATE GOVERNANCE BE ENHANCED IN ADVANCED NANOTECHNOLOGY COMPANIES?

The present research aims to investigate the link among modern nanotechnology companies in the Singaporean corporate governance procedures, firm financial performance, and CEO turnover. In order in enhancing CEO turnover choices and firm financial achievement in such creative enterprises, it aims to put forward a conceptual

framework that provides ways in which governance processes may be considered improved. It is recommended and suggested the quantitative technique be used for the present research's methodology. It can make use of information from Singaporean advanced nanotechnology companies, with an emphasis on indicators of firm financial performance, corporate governance indications, and CEO levels of turnover.

The present research's theoretical implications can make a valuable contribution to the existing research on governance of corporations. The investigation focuses on advanced nanotechnology enterprises in the nation of Singapore, an area that has received less attention in this kind of studies. It is going to shed light regarding the way such companies' requirements might be met by governance systems in order to improve performance. Additionally, the research probable add to the growing body of knowledge regarding management in technology-intensive sectors.

The results have predicted practical effects which will be helpful to investors, supervisors, and legislators in Singapore's sophisticated nanotechnology companies. It will provide advice on how to create and put into place efficient governance systems to better choices about CEO turnover and boost bottom line results. The report will also emphasize how crucial it is to match governance procedures to the particularities of Singapore's technology industry.

The research's novelty lies in its concentration on cutting-edge nanotechnology companies in Singapore and in its all-encompassing analysis of business performance, CEO turnover, and governance. It seeks to offer a comprehensive grasp of the subject—something that has frequently been missing in previous studies—by applying a quantitative methodology.

This research aims to clarify the way sophisticated nanotechnology companies in Singapore could boost their financial results and CEO turnover options by strengthening their corporate governance processes. It seeks to advance the fields of corporate governance plus managing new technology by offering theoretical as well understanding and useful recommendations.

The research encounters difficulties in adjusting conventional governance frameworks to Singapore's quickly changing advanced nanotechnology environment. Specifically, concerns include coordinating governance procedures in accordance with the sector's long-term innovation objectives, improving making choices transparency and responsibility, and developing an ethical and moral culture inside nanotechnology companies.

Оксана БРОДОВСЬКА

*к.е.н., докторант кафедри міжнародної економіки
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна*

Тетяна ДРАПАК

*Аспірантка кафедри міжнародної економіки
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна*

ПОЛІТИКА, ПРАКТИКИ ТА ВИКЛИКИ ЦИФРОВОЇ ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ПРИКЛАД ЕКОНОМІКИ, ЩО РОЗВИВАЄТЬСЯ

У всьому світі понад 1,4 мільярда дорослих людей не користуються банківськими послугами. Це тривожне явище посилилося спалахом пандемії COVID-19, яка ще більше створила новий вимір нерівності в доступі до фінансових послуг. [1] Цифрова фінансова доступність обіцяє стати ефективним інструментом для вирішення цієї соціально-економічної проблеми та стимулювання економічного розвитку. [2] Враховуючи обмежені дослідження на цю тему в контексті економік, що розвиваються, вкрай важливо розуміти існуючу політику, практику та бар'єри для цифрового фінансового охоплення в економіках, що розвиваються, щоб забезпечити передові втручання для вирішення проблеми. Саме на цьому тлі це дослідження спрямоване на вирішення таких дослідницьких питань: Який стан цифрової фінансової інклюзії в економіці, що розвивається? Яка політика та практика щодо цифрової фінансової доступності в економіці, що розвивається? Які перешкоди існують для цифрової фінансової інклюзії та інноваційних втручань для відшкодування? Висновки показують, що близько 44% дорослого населення в країнах, що розвиваються, не мають доступу до фінансових послуг, і лише кілька країн досягли значного прогресу та досягли здобутків завдяки політиці та практиці, таким як мобільні фінансові послуги, взаємодію мобільних грошей, рідне підключення, розвиток людського капіталу та цифровізація державних послуг для цифрової фінансової інклюзії. [3] Наші результати також визначають проблеми та наслідки з рекомендаціями, які детально обговорюються в цьому документі. [4]

Жінки є однією з найбільш маргіналізованих груп суспільства і є жертвами нерівності можливостей. Це було підтверджено в звіті Ref., які виявили, що гендерний розрив у фінансовій доступності є ще однією актуальною проблемою, яка потребує уваги. У звіті задокументовано, що жінки на 12% рідше володіють мобільним телефоном і на 35% рідше мають доступ до Інтернету, ніж їхні колеги-чоловіки. Традиційно від жінок не очікується, що вони працюватимуть

поза домом або їм нададуть рівну частку в сімейному бюджеті. Жінкам у країнах, що розвиваються, часто не вистачає цифрових активів, застави, мереж і навіть фінансових послуг, які дозволяють їм отримати доступ до фінансових ресурсів для бізнесу. Ще одна суттєва проблема, яка зачіпає жінок, – агентурна проблема. На додаток до проблем і відсутності доступу до цифрових пристроїв і коштів, жінкам часто не дозволяється використовувати чи володіти цифровими інструментами порівняно з їхніми колегами-чоловіками. За даними Організації Об'єднаних Націй, ці цифрові обмеження часто походять від батьків, братів, родичів, а іноді й членів громади, які вважають, що жінки не повинні мати доступу до телефону чи банківського рахунку.

Бідні верстви суспільства — це ще одна маргіналізована група, яка найбільше постраждала від фінансової ізоляції, особливо під час пандемії COVID-19. Бідні верстви населення, включно з людьми похилого віку, не мають базових цифрових інструментів для участі в фінансових послугах або їх отримання, і часто належать до групи без банківських послуг, оскільки багато постачальників фінансових послуг класифікують їх як найбільш ризиковані. Прогрес у фінансовій доступності за останнє десятиліття дав змогу урядам надавати допомогу збіднілим; однак криза COVID-19 створює серйозні перешкоди та відкриває великі можливості. [5]

Це дослідження є важливим, оскільки його висновки значною мірою сприяють розширенню знань про цифрову фінансову доступність, а також про політику та практику, які її стимулюють. Висновки та рекомендації допоможуть сформуванню інноваційних цифрових інтервенцій для залучення маргіналізованих груп до мережі цифрових фінансових послуг, що є важливим для зростання економіки країни через розвиток культури заощаджень серед напівміських і сільських жителів, а також тих, хто раніше не мав банківських послуг. населення. Крім того, кваліфіковані члени з маргіналізованих груп можуть отримати повноваження через розширення доступу до фінансових послуг, що, у свою чергу, може мати більший вплив на формулювання та виконання інших програм розвитку. Рекомендації щодо нових форм фінансових інновацій можуть допомогти зменшити трансакційні витрати, заохочуючи участь приватного сектора в міжнародному розвитку, а фінансова інтеграція може підвищити ефективність, з якою уряд сплачує соціальні виплати. Нарешті, глибокі знання політики та практики фінансової доступності, отримані в результаті цього дослідження, визначають напрямок для майбутніх досліджень і дискурсу на цю тему. [6]

Список використаних джерел

1. Iannone, B.; Caruso, G. "Sustainab-lization": Sustainability and Digitalization as a Strategy for Resilience in the Coffee Sector. *Sustainability* 2023, 15, 4893. [Google Scholar] [CrossRef]
2. Arun, T.; Kamath, R. Financial inclusion: Policies and practices. *IIMB Manag. Rev.* 2015, 27, 267–287. [Google Scholar] [CrossRef]

3. Mhlanga, D. *COVID-19 and digital financial inclusion: Policies and innovation that can accelerate financial inclusion in a post-COVID world through fintech*. *Afr. J. Dev. Stud.* 2022, 2022, 79. [Google Scholar]
4. Tshabalala, N.; Anakpo, G.; Mishi, S. *Ex ante vs. ex post asset-inequalities, internet of things, and COVID-19 implications in South Africa*. *Afr. Agenda* 2021, 18, 18–21. [Google Scholar]
5. Bank, W. *COVID-19 Boosted the Adoption of Digital Financial Services*. 2022. Available online: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2022/07/21/covid-19-boosted-the-adoption-of-digital-financial-services> (accessed on 26 October 2022).
6. Anakpo, G.; Mishi, S.; Tshabalala, N.; Mushonga, F.B. *Sustainability of Credit Union: A Systematic Review of Measurement and Determinants*. *J. Afr. Bus.* 2023, 1–22. [Google Scholar] [CrossRef]

Ярослав БУРЦЕВ

*аспірант кафедри фінансів і цифрової економіки,
Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир, Україна*

UKRAINIAN FINTECH: FROM RESISTANCE TO PROSPECTS IN THE POST-WAR PERIOD

The armed aggression of the Russian Federation had an expected negative impact on the financial system of Ukraine as a whole. Before the full-scale invasion, the domestic financial system was in a state that can be considered quite satisfactory, taking into account the annexation of Crimea and the hostilities in eastern Ukraine. Banks and non-bank financial institutions tried to continue their operations, but the loss of assets, collateral and income seriously affected profitability and financial stability. During March - May 2022, the banking sector alone formed reserves equivalent to almost 1.1 billion US dollars intended to cover expected credit losses related to the war [1, p. 124]. The non-banking financial institutions sector is also expected to suffer significant losses, in line with pre-conflict vulnerabilities. The potential losses incurred by the financial sector will amount to 8.1 billion US dollars.

It is obvious that the domestic fintech industry has also suffered significant losses. Due to the difficulties caused by the full-scale invasion, 26% of domestic fintech companies still resorted to layoffs. This indicator could be much higher if it were not for the success of the Armed Forces in the defense of Kyiv, which ensured the relatively calm functioning of the capital, where 77% of Ukraine's fintech companies are based. The release of the blockade of the capital provided the possibility of more or less comfortable and productive work of companies, taking into account the current situation. But still, approximately 30% of companies note a decrease in business value due to a decrease in investment attractiveness and a decrease in the purchasing power of the population.

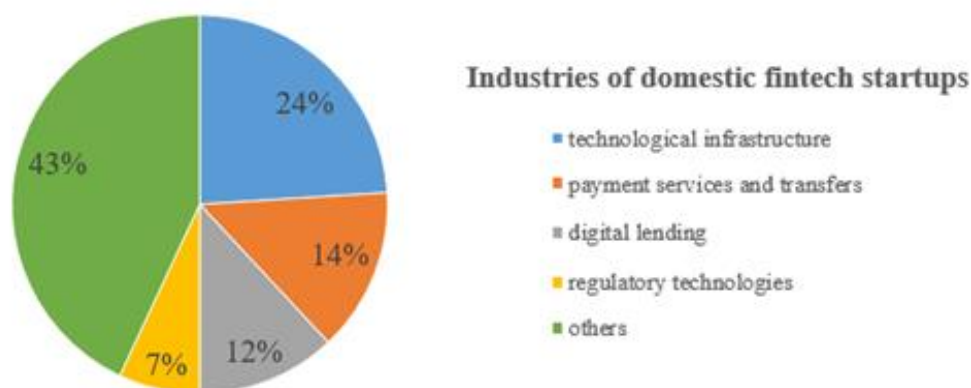
Despite this, the financial sector survived the initial shock relatively well, which reflects the efforts of the central bank to reform it over the last decade [2, p. 181]. Taking into account domestic fintech, it should be noted that, taking into account all the difficulties and challenges

caused by full-scale Russian aggression, this direction continues to look for ways of development, which is also evidenced by the fact that as of the end of the first half of 2023, according to data 96% of Ukrainian associations of fintech and innovative companies have continued operating in Ukraine. This factor, faith in Ukraine, undoubtedly adds confidence to the financial sector today and forms the basis for the restoration of stability in the financial sector after the end of the war.

The prospects for the development of fintech are determined by the relative stability that it has preserved after the challenges of 2022, the most difficult year in the history of modern Ukraine. Despite the occupation of territories, hostilities, mass shelling, power outages, etc., 7 new fintech companies were registered in 2022. As of July 1, 2023, there are 246 companies operating in this segment in Ukraine. The total volume of the Ukrainian financial technology market is estimated at almost \$1 billion, 68% of fintech companies have broken even, 33% of companies operate on the international market, and Ukraine is the key market for 49% of companies. 79% of fintech companies consider artificial intelligence and its expansion to be one of the promising directions for the Ukrainian market.[3, p.1]

For the third year in a row, technological infrastructure remains the leading industry of domestic fintech startups, which showed an increase of almost 4% compared to 2021 and accounted for 24% of the total volume. The second position is occupied by payment services and transfers - 14%. Digital lending rounds out the top three - 12%. The industry of regulatory technologies is also approaching the leaders, the share of which has increased to 7% in 2023 compared to last year's 1%. [4 p. 9-10]

The Ukrainian fintech industry can provide platforms for the development of financially oriented startups, which will contribute to the further growth of innovative entrepreneurship and the creation of new jobs, which in turn will have a positive impact on the economy of the country as a whole. It should also be noted that significant changes have already been made to a number of industries, including and a payment system, which in turn allows for fast and secure global payments. This supports foreign economic relations, promotes the development of international trade and further European integration of Ukraine.

Looking at the current trends of domestic fintech in modern conditions, it can be argued that the further development of fintech can become not only a symbol of the innovative restructuring of the financial system of Ukraine, but also a key tool on the way to restoring financial stability. The integration of modern technologies will not only contribute to the growth of the economy and the development of entrepreneurship, but also help to build a more open, accessible and sustainable financial environment, which will open new opportunities for all layers of society, in particular, through the launch and support of startups, innovations in the payment system, ensuring cyber security, regulation and standards, attraction of investments, etc.

The processes of European integration will contribute to the adaptation of the Ukrainian market to European legislation, which will encourage both Ukrainian fintech companies to enter new markets and European players to enter the Ukrainian market. This will create competition, which will contribute to the further growth of the fintech sector in Ukraine.

So, domestic fintech has entered another difficult war year, where a huge number of challenges await it. But this industry, like the whole of Ukraine, still continues to demonstrate its indomitability, stability, positive financial results, as well as continue to create jobs, pay taxes and make a significant contribution to victory.

References

1. World Bank, the Government of Ukraine, European Commission: Ukraine. Rapid damage and needs assessment. European Commission. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099445209072239810/pdf/P17884304837910630b9c6040ac12428d5c.pdf> (дата звернення: 15.02.2024)
2. CERP: Reconstruction of Ukraine, principles and politics. Yu. Horodnichenko, Yu. Sologub, Beatrice Veder di Mauro. https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf (дата звернення: 17.02.2024)
3. Diia. Business: Ukrainian fintech catalog 2023: Financial technology market research. <https://business.diia.gov.ua/cases/iniciativi/ukrainskij-finteh-katalog-2023-doslidzenna-rinku-finansovih-tehnologij> (дата звернення: 12.02.2024)
4. Fintech in numbers 2023, <https://fintechua.org/fintech-in-numbers/general>, (дата звернення: 17.02.2024)

Павло ДЗЮБА

*аспірант кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна*

ЄВРОДИРЕКТИВА BRRD ТА ПРОЦЕС ЇЇ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Концепція сталого розвитку впродовж кількох останніх десятиліть стає пануючою у суспільній свідомості, державних стратегічних документах та активно реалізується на практиці. Цілі сталого розвитку пов'язані зі зростанням загального добробуту, ощадливим використанням ресурсів, захистом та відновленням навколишнього середовища, проте для свого повноцінного досягнення вони вимагають значних обсягів інвестиційних ресурсів, які, в основному, концентруються у банківській системі. Тому забезпечення її стабільності і ефективного функціонування виступає необхідною умовою сталого зростання.

Втім, несприятливі зовнішні умови, дестабілізуючі чинники [1, с. 23-39] та невиважені рішення, помилки або навіть свідомі дії банківського менеджменту призводять до погіршення фінансового стану банків, нарощення проблем в їхньої діяльності, настання неплатоспроможності й, зрештою, виведення їх з ринку та ліквідації. Це має суттєві негативні наслідки для широкого кола економічних суб'єктів. Так, за даними асоціацій учасників фінансового ринку, лише за 2014-2016 рр. через визнання неплатоспроможними та ліквідацію 77 банків (понад 40% діючих на 01.01.2014) банківська система України втратила 435 млрд грн активів, що складає приблизно 22% ВВП; підприємства реального сектору економіки втратили близько 82 млрд грн обігових коштів; страхові компанії та учасники ринку кредитної кооперації втратили близько 2 млрд грн ліквідних коштів, якими мали забезпечувати виплати застрахованим особам, а також вкладникам кредитних спілок; бюджети різних рівнів втратили приблизно 25 млрд грн (без урахування коштів, витрачених на докапіталізацію державних банків) [2]. Значна частина цих втрачених ресурсів могла б бути спрямована на досягнення державою Цілей сталого розвитку.

У зв'язку з цим, надзвичайно важливою є проблема відновлення стабільної діяльності проблемних банків до моменту визнання їх неплатоспроможними з неминучою подальшою ліквідацією. Зазначимо, що ця проблема є актуальною не лише для країн з ринками, що розвиваються, а і для розвинутих країн. Саме на вирішення цих питань було спрямовано прийняття Європейським Союзом Директиви 2014/59/EU, що отримала скорочену назву Директива BRRD (Bank Recovery and Resolution Directive) [3]. Ця Директива запровадила гармонізовані правила для запобігання та управління кризовими явищами у кредитних інститутах та інвестиційних компаніях по всій Європі. BRRD надав створеним

для цієї мети незалежним органам з врегулювання неплатоспроможності банків повноваження та інструменти для: планування заходів кризового менеджменту; вчасного втручання, щоб запобігти повномасштабній кризі; реалізації фази «врегулювання» найкращим чином.

Органи нагляду мають затверджувати плани відновлення (recovery plans), складені самими банками, що визначають кроки, яких необхідно вжити при перших ознаках погіршення фінансової ситуації. Директива BRRD також надає таким органам, на додаток до традиційних пруденційних заходів, інструменти «раннього втручання», диференційовані відповідно до серйозності проблеми: у найгірших випадках може знадобитися повне відсторонення керівного органу та всього вищого керівництва, а якщо навіть цього недостатньо, можуть бути призначені один або декілька тимчасових адміністраторів.

Органи врегулювання неплатоспроможності, відповідно до Директиви BRRD, також можуть діяти різними шляхами, зокрема: продати частину банківського бізнесу приватному інвестору; тимчасово передати активи та пасиви «перехідній установі», створеній та керованій органами нагляду, для продовження виконання критичних функцій з метою їх подальшого продажу на ринку; перевести непрацюючі кредити в особливу установу («поганий банк»), яка займатиметься їхньою ліквідацією у розумні терміни; застосувати «bail-in», тобто списати власний капітал та інші зобов'язання та конвертувати їх в акції, щоб покрити збитки та рекапіталізувати існуючий банк або новий банк, здатний виконувати критичні функції.

Першим кроком на шляху впровадження положень Директиви BRRD в Україні стало прийняття Національним банком у 2019 році Положення про плани відновлення діяльності банків України та банківських груп [4], відповідно до якого банки мають розробити реалістичні варіанти відновлення фінансової стійкості у разі суттєвого погіршення фінансового стану або настання стресової ситуації. Наявність такого плану сприятиме швидкій стабілізації роботи цих установ в умовах кризи. Банкам необхідно створювати плани відновлення з урахуванням особливостей своєї діяльності, профілю ризику, характеру й обсягів банківських послуг. Варто зазначити, що реалізація саме цих планів сприяла стабілізації роботи банківських установ після початку повномасштабного вторгнення.

Одночасно, надзвичайно важливими для забезпечення стабільності банківської системи й мінімізації потенційної потреби в її державній підтримці є і інші положення Директиви BRRD. Мова йде про механізм раннього виявлення проблем у банках, що дасть можливість НБУ застосовувати антикризові заходи раніше – на стадії, коли банк виконує нормативи, але його кількісні та якісні показники вказують на погіршення або ймовірне погіршення фінансового стану. Це вимагатиме змін до вітчизняного законодавства у частині визначення нового етапу на шляху стабілізації діяльності банку (замість існуючих стадій

«проблемного банку» та «тимчасової адміністрації») для реалізації Національним банком заходів раннього реагування.

З іншого боку, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб має отримати більше можливостей для розгляду альтернативних по відношенню до ліквідації банків підходів, що передбачені Директивою. Це означатиме реальність врегулювання неплатоспроможності банку, поки він ще функціонує, та забезпечення виконання ним критично важливих функцій.

Імплементація положень Директиви BRRD прямо передбачена оновленою Стратегією розвитку фінансового сектору України (2023 року), яка визначає розробку проекту закону щодо впровадження комплексної системи оздоровлення, врегулювання неплатоспроможності та виведення з ринку неспроможних кредитних установ як одну з пріоритетних короткострокових цілей.

Список використаних джерел

1. Вовченко О. С., Єгоричева С. Б. *Фінансова стабільність банків в умовах динамічного макроекономічного середовища : монографія*. Полтава : ПУЕТ, 2021. 233 с.
2. Finbalance. *Бізнес втратив 82 млрд грн через банкрутство 77 банків*. 02.06.2016. URL: <https://finbalance.com.ua/news/biznes-vtrativ-82-mlrd-hrn-cherez-bankrutstvo-77-bankiv-u-2014-2016-rr> (дата звернення 27.02.2024).
3. Directive 2014/59/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 establishing a framework for the recovery and resolution of credit institutions and investment firms and amending Council Directive 82/891/EEC, and Directives 2001/24/EC, 2002/47/EC, 2004/25/EC, 2005/56/EC, 2007/36/EC, 2011/35/EU, 2012/30/EU and 2013/36/EU, and Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 648/2012, of the European Parliament and of the Council Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0059> (дата звернення 28.02.2024).
4. *Положення про плани відновлення діяльності банків України та банківських груп: постанова Правління Національного банку України від 18 липня 2019 року № 95*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0095500-19/ed20240101#Text>.

Жанна ЖИГАЛКЕВИЧ

*д. е. н., доцент,
професор кафедри промислового маркетингу
КПІ ім. Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна*

Сергій КОЛЬЧИК

*начальник відділу аналітики та інновацій ПрАТ «ФФ «Дарниця»»,
магістрант 2 курсу
Міжнародний університет фінансів
м. Київ, Україна*

ОПТИМІЗАЦІЯ ПОРТФЕЛЯ ВАЛЮТНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У ФАРМАЦЕВТИЧНІЙ ПРОМИСЛОВOSTІ: ІНСТРУМЕНТИ ТА ПРАКТИКИ

В умовах сучасності фармацевтичні компанії стикаються з необхідністю адаптувати свої інвестиційні стратегії для забезпечення стабільності та зростання. Одним з ключових підходів до формування валютного інвестиційного портфеля є розширення кількості активів у портфелі, що дозволяє диверсифікувати інвестиції та зменшити ризики. Цей підхід має особливе значення для тих компаній, які прагнуть збалансувати потенційні високі доходи від інноваційних медичних досліджень з необхідністю захисту їх від регуляторних змін, патентних спорів та інших галузевих викликів.

Фундаментом для сучасних стратегій інвестування служить теорія портфеля Гаррі Марковіца, яка вперше виокремила науковий підхід до балансування між ризиком і потенціальним прибутком [1]. Ця теорія визначила нову еру у фінансовому аналізі, запропонувавши математичну модель для вибудовування оптимальних портфелів і визначила важливість диверсифікації. Її застосування має фундаментальне значення для кожного, хто прагне збалансувати свої інвестиції в умовах непередбачуваного ринку.

У сучасному портфельному управлінні теорія Марковіца продовжує залишати лідируючі позиції в центрі принципів формування та оптимізації інвестиційних стратегій. Створюючи диверсифіковані портфелі, які включають активи з різних економічних секторів і географічних регіонів, інвестори намагаються збалансувати свої портфелі для досягнення оптимального рівня ризику та прибутковості. Але, адаптуючи теорію до сучасності, можна констатувати деякі її недоліки. Один з основних викликів полягає у гіпотезі про нормальність розподілу доходностей активів, що не завжди відповідає реальності. Також, модель припускає, що інвестори раціональні та орієнтовані на максимізацію корисності, ігноруючи потенційні психологічні фактори прийняття рішень. На практиці не існує ідеальної загальної програми формування ефективного портфеля, але встановлені принципи та стратегії

успішного вкладання капіталу для створення сукупності фінансових активів. Також, слід додати, про специфіку сферу діяльності. Подане дослідження спрямоване на створення валютного інвестиційного портфеля підприємств фармацевтичної галузі промисловості. Відмінність запропонованого підходу від класичного підходу до портфельних інвестицій, запропонованого Гаррі Марковіцем, полягає у специфіці застосування та акценті на галузевих особливостях. Підхід Марковіца, заснований на теорії портфеля, акцентує на оптимізації співвідношення ризику та доходності через диверсифікацію активів. Однак, у контексті фармацевтичної компанії, диверсифікація набуває додаткових вимірів, включаючи не лише розподіл інвестицій між активами різних класів, але й розширення географічної присутності активів. Переваги підходу для сучасного фармацевтичного виробника полягають у можливості зменшення залежності від конкретних ринкових або галузевих ризиків. Включення в портфель активів, що не пов'язані безпосередньо з фармацевтичним сектором, або таких, що належать до різних географічних ринків, дозволяє компанії знизити потенційний вплив негативних подій в одній галузі або регіоні на загальну доходність портфеля. Це особливо важливо у випадках регуляторних змін, які можуть раптово змінити умови діяльності на ринку, або патентних спорів, що можуть призвести до значних фінансових втрат. Розширення кількості активів у портфелі не лише дозволяє фармацевтичним компаніям ефективно управляти ризиками, але й створює можливості для зростання за рахунок входження в нові ринки та сегменти, забезпечуючи стабільність доходів навіть у непередбачуваних умовах.

Другою запропонованою зміною вбачається стратегія використання коротких продажів як інструменту хеджування, що відіграє важливу роль у управлінні валютним інвестиційним портфелем, фармацевтичних компаній. На відміну від класичного підходу до інвестування, де основний акцент робиться на довгострокове зростання вартості активів, короткі продажі дозволяють фармацевтичним компаніям отримувати прибуток навіть у періоди зниження ринкових цін або інших активів. Що стає можливим завдяки продажу запозичених акцій з метою їх подальшого викупу за нижчою ціною.

Специфіка фармацевтичної галузі полягає у високому рівні непередбачуваності, пов'язаному з результатами клінічних випробувань, змінами у регуляторному середовищі та патентних спорах. Зазначені фактори можуть призвести до різких коливань вартості акцій компаній, що робить операції з короткими продажами особливо важливими для хеджування ризиків. Актуальність коротких продажів для сучасних фармацевтичних виробників полягає у можливості зменшення впливу ризиків, пов'язаних з волатильністю галузі, на їхній інвестиційний портфель.

Ще одним фактором, який покращує інвестиційну стратегію, є інтеграція криптовалют у валютний інвестиційний портфель фармацевтичної компанії. Цей підхід є інноваційним. Традиційно фармацевтичні компанії зосереджувались на

інвестуванні у акції, облігації та інші традиційні фінансові інструменти, які, хоч і забезпечують стабільність, але часто мають обмежений потенціал доходності та високу кореляцію з загальноекономічними циклами. В контексті сучасних викликів та швидкозмінних умов ринку, криптовалюти пропонують альтернативний шлях для диверсифікації портфеля та збільшення потенціалу доходності. Низька кореляція криптовалют з традиційними активами дозволяє зменшити загальний ризик портфеля, що є особливо актуальним для фармацевтичних компаній, які стикаються з високим рівнем невизначеності, пов'язаної з регуляторними змінами, патентними спорами та іншими специфічними ризиками галузі.

Високий потенціал доходності криптовалют також є значущим фактором для фармацевтичних компаній, які прагнуть оптимізувати свої інвестиційні стратегії в умовах зростаючої конкуренції та потреби в інвестиціях у дослідження та розробку. Включення криптовалют до портфеля може забезпечити значні доходи в короткостроковій перспективі, що є важливим для фінансування інноваційних проєктів та розширення діяльності компанії. Зазначена характеристика криптовалют забезпечує можливість ефективного управління капіталом, дозволяючи компаніям швидко адаптуватися до нових ринкових можливостей або мінімізувати втрати у випадку негативних трендів.

Перевагою такого підходу перед класичними методами управління портфелем є його здатність до диверсифікації інвестиційних ризиків, не лише через розширення спектру активів, але й через використання інструментів хеджування та впровадження інноваційних активів, як-от криптовалюти. Це дозволяє фармацевтичним компаніям не тільки захиститися від потенційних втрат у воєнний час та періоди економічних потрясінь, але й відкриває можливості для зростання, навіть у непростих умовах.

Для вітчизняних фармацевтичних виробників, особливо в умовах війни та економічної нестабільності, такий підхід може стати основою до забезпечення стабільності та розвитку. Він не тільки допоможе мінімізувати ризики, пов'язані з коливаннями на ринку та іншими зовнішніми факторами, але й забезпечить додаткові можливості для доходності, що є критично важливим для підтримки фінансового здоров'я компаній в такі часи.

Список використаних джерел

1. Markowitz H. Portfolio Selection. The Journal of Finance. 1952. №7(1). Pp. 77-91.

Ігор ЗАВЕРУХА

*аспірант кафедра фінансів,
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

Ірина СКОРОПАД

*к.е.н., доц. кафедра фінансів,
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТУ В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ: СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Банківський сектор переживає період інтенсивних змін і стоїть перед викликами адаптації до сучасних технологічних трансформацій, а також змін у споживчому підході та загроз кібербезпеки. Одним із ключових інноваційних рішень, які можуть допомогти банкам вирішити ці виклики, є використання в стратегічній перспективі штучного інтелекту (ШІ).

Метою роботи є дослідити перспективи використання ШІ у банківській сфері та визначити основні напрями його використання.

Станом на сьогодні трансформаційний рівень вплив штучного інтелекту на банківську сферу є настільки високим, що керівники банків визнають потребу стратегічного планування по імплементації ШІ у функціонування банку. Підтвердженням цього є результати дослідження проведеного компанією KPMG, згідно якого 73% топ-менеджери банківських установ вважають, що технологія ШІ є найважливішою інвестицією для банків на найближчі три роки, незважаючи на економічну невизначеність.

Результати опитування щодо рентабельності інвестицій у штучний інтелект представлені на діаграмі (рис. 1).

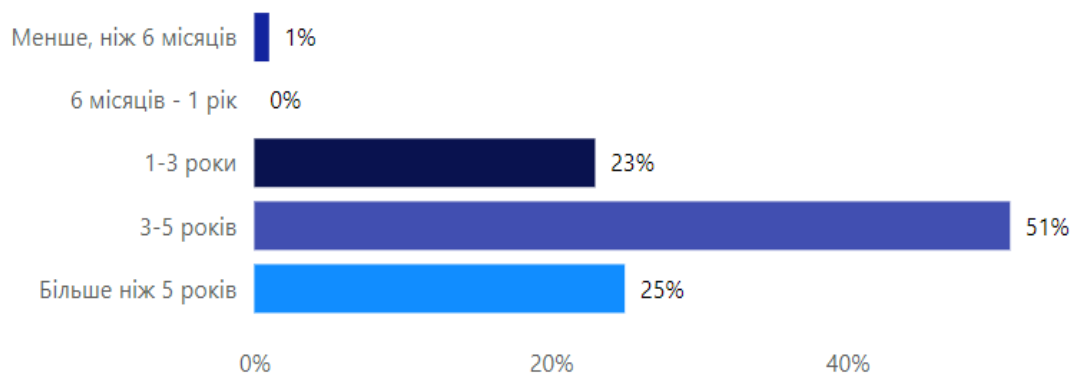

Рис. 1. Діаграма Рентабельність від впровадження ШІ

Джерело: [6]

Звіти порталу Business Insider та McKinsey також підтверджують значимість впровадження ІІІ у банківській сфері, зокрема для глобального банківського сектора McKinsey оцінює, що технології ІІІ можуть потенційно створювати до \$1 трлн. додаткової вартості щороку [2,7].

Основними перевагами ІІІ є

- ✓ підвищення прибутковості;
- ✓ посилення кіберзахисту, зокрема, моніторинг в режимі реального часу та виявлення/аналіз шахрайських дій;
- ✓ нові продукти та розширення можливостей бізнесу.

Одним із піонерів у використанні ІІІ є Сингапурський банк ОСВС, який використовує штучний інтелект для прийняття понад чотирьох мільйонів рішень в управлінні ризиками, обслуговуванні клієнтів та продажах - і очікує, що ця кількість зросте до 10 мільйонів до 2025 року[3].

Щодо основних напрямків використання ІІІ, то одним із перших варто виділити підвищення продуктивності персоналу банку, за рахунок вміння використовувати ІІІ у вирішенні повсякденних завдань. За висновками, зробленими на основі досліджень Гарвардської школи бізнесу, працівники компанії, які пройшли навчання із використання штучного інтелекту виконали на 12% більше завдань, були на 25,1% швидшими та виробили результати в 40% вищої якості [4]. Результати цього дослідження підтверджують, що варто банкам також додати цей напрямок у свою стратегію розвитку. Варто додатково зауважити, що у наукових публікаціях вітчизняних та іноземних науковців щодо впровадження ІІІ по цьому напрямку, окремо не виділяється станом на сьогодні.

Важливим напрямком по впровадженні ІІІ є підвищення ефективності у виявленні шахрайства та кібербезпеці. Очікується, що рівень виявлення та упередження шахрайства, на основі використання ІІІ, зросте на 18%, однак приклад Danske Bank, що цей показник може бути вищим. Алгоритм глибокого навчання Danske Bank, надав можливість підвищити цей показник на 50% та зменшити кількості хибних спрацювань на 60%.

Ще одним напрямком використання ІІІ є чат-боти. Після впровадження вони працюють 24/7, на відміну від людей з фіксованими робочими годинами, тобто інтегруючи чат-ботів у банківські застосунки, банки можуть забезпечити їх доступність для клієнтів цілодобово. Один з кращих прикладів чат-ботів зі штучним інтелектом для банківських додатків - Еріка, віртуальний помічник від Bank of America[1].

Наступним варіантом використання чат-боту на основі ІІІ, є чат-боти для використання персоналом компаній. ІІІ може ефективно відповідати на запити персоналу щодо внутрішніх процесів банку та нормативної документації, забезпечуючи швидкий та точний доступ до інформації. Учасники тестування чат-боту для персоналу Сингапурського банку ОСВС підтвердили, що при

використанні чат-боту вони, у середньому, виконувати свою роботу на 50% швидше із врахуванням додатково витраченого часу на перевірку точності наданої ботом відповіді.

Серед інших напрямів імплементації ІІІ а банківську сферу варто виділити:

- фінансовий аналіз стану позичальників: банки почали використовувати системи на основі ІІІ для більш обґрунтованих, безпечних і прибуткових рішень щодо кредитів. Наразі багато банків все ще обмежені лише використанням кредитної історії та кредитних рейтингів. Враховуючи впровадження із серпня 2025 року відкритого банкінгу (англ. Open Banking) в Україні, цей інструмент стає критично важливим для підвищення рівня конкурентоздатності банку;
- відстеження ринкових тенденцій: ІІІ та машинне навчання допомагають банкам обробляти великі обсяги даних та передбачати останні ринкові тенденції. Завдяки великій потужності обробки даних ця технологія також допомагає прискорювати процес прийняття рішень;
- автоматизація процесів: алгоритми автоматизації процесів підвищують ефективність та точність операцій та зменшують фінансові та часові витрати, автоматизуючи рутинні завдання. На сьогодні банківські установи почали успішно використовувати автоматизацію для підвищення швидкості транзакцій;
- збір та аналіз даних: банки щодня реєструють мільйони транзакцій. Оскільки обсяг інформації, яка генерується, величезний, її збір та реєстрація стають складною задачею для працівників. Структурування та реєстрація такого великого обсягу даних без помилок стає неможливим. У таких сценаріях інноваційні рішення на основі штучного інтелекту можуть допомогти ефективно збирати та аналізувати дані;
- взаємодія з клієнтами: клієнти постійно шукають кращого досвіду та зручності. Наприклад, банкомати стали успішними, оскільки клієнти могли скористатися послугами з внесення та зняття коштів навіть тоді, коли банки були закриті. Інтеграція ІІІ в банківські послуги покращить досвід користувачів та підвищить рівень зручності для клієнтів. Програмне забезпечення на основі штучного інтелекту може скоротити на кілька годин час на затвердження послуг, таких як, наприклад, виплата кредиту;
- управління ризиками: зовнішні глобальні фактори, такі як коливання валют, природні катастрофи або політична нестабільність, серйозно впливають на банківську сферу. Аналітика на основі ІІІ може дати чітке уявлення про те, що може трапитись та допомогти менеджерам банків бути готовими та приймати своєчасні рішення.

Якщо підсумувати, то варто виділи 11 напрямів використання ІІІ (рис. 2).

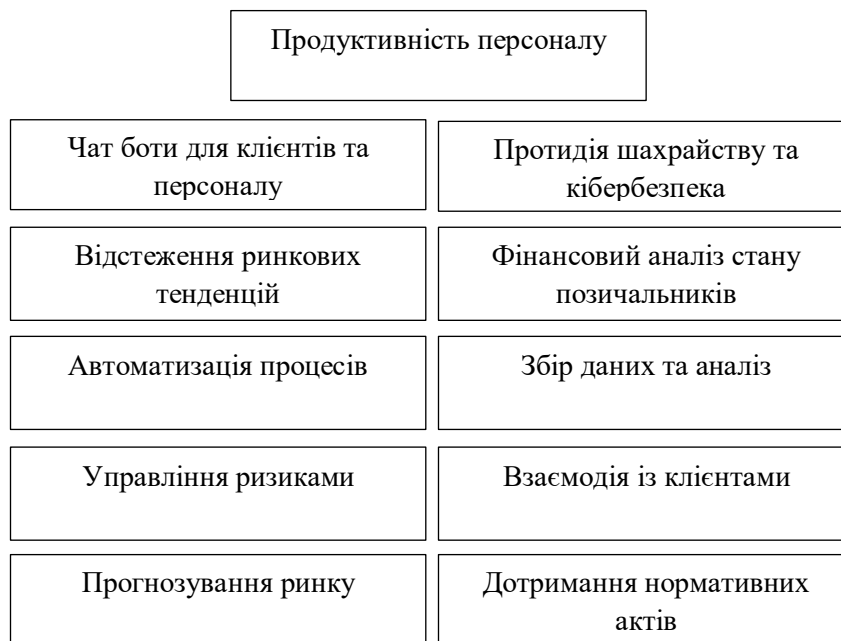

Рис. 2 Напрями застосуванні ШІ в банківській сфері

Джерело: складено автором на основі джерел [1, 3, 5]

Отже, використання штучного інтелекту стає необхідністю для банків у підвищенні ефективності, покращенні кіберзахисту та створенні нових можливостей для розвитку. Результати наукових досліджень та практичні успіхи підтверджують, що інтеграція ШІ у стратегію розвитку банку може стати ключовим фактором успіху в сучасному конкурентному середовищі та дозволити банкам зайняти лідерські позиції, забезпечивши стійкий розвиток у цифрову епоху. Проте, слід зазначити, що розвиток штучного інтелекту продовжується, і додаткові дослідження є важливими для визначення нових можливостей та стратегій щодо впливу цієї технології на банківську сферу.

Список використаних джерел

1. Холяк Н., Садчикова І., & Колоток, М. . (2023). Напрями використання штучного інтелекту у банківських установах. *Проблеми і перспективи економіки та управління*, (2 (34), 192–203. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-2\(34\)-192-203](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-2(34)-192-203)
2. AI-bank of the future: Can banks meet the AI challenge? URL: <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/ai-bank-of-the-future-can-banks-meet-the-ai-challenge> (дата звернення: 03.03.2024).
3. Banking on AI | Banking Top 10 Trends for 2024. С. 24, <https://www.accenture.com/content/dam/accenture/final/industry/banking/document/Accenture-Banking-Top-10-Trends-2024.pdf> (дата звернення: 03.03.2024).
4. Dell'Acqua, Fabrizio and McFowland, Edward and Mollick, Ethan R. *Field Experimental Evidence of the Effects of AI on Knowledge Worker Productivity and Quality* (September 15,

2023). *Harvard Business School Technology & Operations Mgt. Unit Working Paper No. 24-013*, URL: https://www.hbs.edu/ris/Publication%20Files/24-013_d9b45b68-9e74-42d6-a1c6-c72fb70c7282.pdf (дата звернення: 04.03.2024).

5. Elise Gledhill, Meenakshi Sajil, Jacob Stone. *Haripriya Tanniru AI-powered revolution: navigating the opportunities and risks of ai in financial markets*. URL: <https://www.oxjournal.org/ai-powered-revolution-navigating-the-opportunities-and-risks-of-ai-in-financial-markets/> (дата звернення: 03.03.2024).

6. KPMG 2023 *Banking CEO Outlook*. С. 11. - URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/xx/pdf/2023/banking-ceo-outlook-report-web.pdf>

7. *The impact of artificial intelligence in the banking sector & how AI is being used in 2020* URL: <https://www.businessinsider.in/finance/news/the-impact-of-artificial-intelligence-in-the-banking-sector-how-ai-is-being-used-in-2020/articleshow/72860899.cms> (дата звернення: 03.03.2024).

Катерина ІНДУС

*к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування
Ужгородський торговельно-економічний
інститут ДТЕУ
м. Ужгород, Україна*

ТЕХНОЛОГІЯ БЛОКЧЕЙН У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СТРАХУВАННІ

Розвиток технологій у фінансовій сфері є неухильним процесом, який постійно трансформує та вдосконалює підходи до банківської діяльності та страхування. Один із найбільш впливових і інноваційних інструментів, що впроваджується в ці галузі, - технологія блокчейн. Блокчейн, спочатку асоційований з криптовалютами, сьогодні виявляє потенціал революціонізувати функціонування банківської сфери та страхового ринку, забезпечуючи нові можливості для безпеки, ефективності та прозорості у фінансових операціях.

В контексті таких значних змін важливо провести глибоке дослідження щодо впливу технології блокчейн на банківську діяльність та страхування. Це дослідження має на меті розглянути різні аспекти використання блокчейну в цих галузях, від технічних особливостей та переваг до викликів та можливостей, які вона відкриває для сучасного фінансового сектору.

Технологія блокчейн є децентралізованою системою зберігання даних, яка базується на послідовних блоках, з'єднаних криптографічними методами. Кожен блок містить інформацію про попередній блок, утворюючи таким чином ланцюжок блоків, який неможливо змінити без зміни всієї послідовності [1, с. 57]. Ця технологія забезпечує високу стійкість до зламів і змін, що робить її

ідеальним інструментом для забезпечення безпеки та надійності в фінансовому секторі [2, с. 113].

Основними принципами роботи технології блокчейн є децентралізація, консенсус і захищеність. Децентралізація полягає в тому, що жоден центральний орган не контролює блокчейн, а кожен учасник мережі має копію бази даних. Консенсус означає, що учасники мережі повинні домовитися про правильність транзакцій шляхом прийняття загальної версії даних. Захищеність забезпечується криптографічними методами, що робить блокчейн відповідним для зберігання конфіденційної та фінансової інформації [3, с. 79].

Ідея блокчейну виникла в 2008 році під псевдонімом Сатосі Накамото, який опублікував документ, описуючий принципи роботи криптовалюти Bitcoin. З тих пір технологія блокчейн постійно розвивалась, з'явилися нові платформи і протоколи, такі як Ethereum, Ripple та Hyperledger, які розширили можливості застосування блокчейну [4, с. 103].

Використання технології блокчейн дозволяє банкам зменшити витрати на проведення транзакцій, скоротити час на їх виконання, підвищити безпеку та надійність операцій, а також полегшити процеси аудиту та внутрішнього контролю [5, с. 46].

Низка провідних банків вже впроваджує технологію блокчейн для різних цілей, таких як проведення міжнародних переказів, випуск цифрових валют або управління ідентифікацією клієнтів [5, с. 47].

Страхові компанії можуть скористатися блокчейном для полегшення процесів управління даними, зменшення шахрайства, покращення точності підрахунку ризиків та збільшення швидкості вирішення страхових випадків [6, с. 78].

Деякі страхові компанії вже впроваджують блокчейн для автоматизації виплат, реєстрації страхових полісів та ведення реєстрів страхових випадків.

До викликів впровадження технології блокчейн в банківській та страховій сферах можна віднести недостатню регуляторну базу, складність інтеграції з існуючими системами, а також потенційні проблеми з безпекою та приватністю даних [7, с. 93].

Незважаючи на виклики, перспективи використання технології блокчейн в банківській та страховій сферах вважаються дуже обіцяними. З її допомогою можна значно підвищити ефективність та безпеку фінансових операцій, а також забезпечити більшу прозорість та довіру у фінансовій системі [7, с. 94].

Впровадження технології блокчейн у банківську та страхову діяльність відкриває нові перспективи для розвитку фінансової системи. Незважаючи на технічні та регуляторні виклики, ця технологія має великий потенціал для поліпшення ефективності, безпеки та прозорості в фінансовому секторі. Дослідження показує, що блокчейн може стати ключовим інструментом для банків та страхових компаній у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Іванова О.М. Роль технології блокчейн у покращенні ефективності банківських операцій. *Журнал банківської технології та фінансової аналітики*. 2018. С. 56-68.
2. Петренко Г.С. Використання технології блокчейн у страховій справі: переваги та виклики. *Журнал страхування та ризиків*. 2020. С. 112-125.
3. Сидоренко Л.В. Інноваційні підходи до застосування технології блокчейн у банківському секторі. *Фінансова наука та практика*. 2019. С. 78-89.
4. Ковальчук М.П. Розвиток технології блокчейн у сфері страхування: можливості та виклики. *Журнал фінансових інновацій*. 2017. С. 102-115.
5. Васильєва Т.К. Технологія блокчейн як інструмент забезпечення кібербезпеки у банківській діяльності. *Журнал кібербезпеки та інформаційної безпеки*. 2018. С. 45-57.
6. Григоренко О.Д. Потенціал застосування технології блокчейн у вирішенні завдань фінансового моніторингу в банківській сфері. *Фінансовий моніторинг та аналіз*. 2020. С. 76-89.
7. Кузьменко І.В. Використання технології блокчейн у страхуванні життя: переваги та виклики. *"Журнал життєвого страхування"*. 2019. С. 92-105.

Ольга КАЛЬЧЕНКО

*к. е. н., доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна*

ІНФОРМАЦІЙНО-СТАТИСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Фінансова статистика - це галузь статистики, яка вивчає фінансові процеси та явища у суспільстві, що включає в себе збір, аналіз та інтерпретацію фінансових даних для прийняття рішень у фінансовій сфері.

Актуальність статистики фінансового сектору полягає в тому, що вона надає можливість виявляти сучасні тенденції на фінансових ринках, досліджувати фінансовий сектор, оцінювати фінансовий стан і стійкість фінансових установ країни із сектору депозитних корпорацій, страхових компаній, пенсійних фондів, прогнозувати ризики та приймати обґрунтовані фінансові рішення, а також оцінювати фінансовий стан підприємств, організацій тощо.

Крім того, фінансова статистика виступає важливим інструментом для урядових органів, банків, компаній та інвесторів в процесі моніторингу фінансово-економічної ситуації та прийняття стратегічних рішень. Статистичні дані щодо функціонування фінансового сектору країни є першочерговим джерелом інформації для виявлення проблем, розробки заходів для уникнення фінансових криз та забезпечення стабільності у галузі фінансів.

Отже, фінансова статистика є важливою складовою сучасного фінансового управління на макро та мікро рівнях та сприяє сталому економічному розвитку в умовах цифрових трансформацій.

Фінансова статистика як галузь економічної статистики під час вивчення масових соціально-економічних явищ користується загальнонауковими законами і категоріями. На основі принципів і положень економічної теорії, вчення про гроші і кредит статистика забезпечує кількісну оцінку соціально-економічних явищ фінансової сфери. У своїх дослідженнях фінансова статистика спирається на принципи взаємозв'язку і взаємозумовленості всіх суспільних явищ [1].

До основних принципів фінансової статистики можна віднести:

- принцип об'єктивності - фінансова статистика базується на об'єктивних фактах та даних задля уникнення спотворень або перекручень результатів аналізу;

- принцип повноти та достовірності – статистичні фінансові дані повинні відповідати реальній ситуації та надаватись у повному обсязі без пропусків у відповідній звітності.

- принцип порівнянності (з попередніми періодами, аналогічними установами або галузями) – статичні фінансові дані мають бути порівняними за складом досліджуваної статистичної сукупності, за одиницями вимірювання, а також за методикою збирання даних та обчислення статистичних показників.

Методи фінансової статистики широко застосовують загальні статистичні методи такі як: методи статистичного прогнозування, економетричний аналіз, методи часових рядів, кореляційно-регресійний аналіз, індексний метод та інші.

Окрім цього в рамках статистичних досліджень в сфері фінансів можуть застосовуватись специфічні методи до яких належать:

- методи аналізу ризиків - включають в себе методи вимірювання та управління фінансовими ризиками (кредитного ризику, ринкового ризику, операційного ризику та ін.);

- методи фінансового моделювання, що дозволяють будувати математичні моделі для аналізу фінансових процесів, прогнозування майбутніх результатів та прийняття відповідних рішень на макро- та мікро рівнях;

- методи фінансового планування, які спрямовані на розробку стратегічних та оперативних фінансових планів, побудову системи бюджетування та фінансового контролінгу;

- методи статистичного аналізу інвестиційного потенціалу – це методи оцінки інвестиційних можливостей, оцінки ризиків та доходності інвестиційних проектів, методи оптимізації інвестиційного портфеля;

- методи аналізу фінансової звітності - методи вертикального та горизонтального аналізу, коефіцієнтний аналіз, факторний, дискримінантний аналіз, методи дисконтування тощо.

Застосування зазначених принципів, прийомів та методів допомагають фахівцям у галузі фінансів отримувати об'єктивну фінансову інформацію щодо функціонування фінансового сектору, фінансового стану суб'єктів підприємництва, фінансових та нефінансових установ для прийняття обґрунтованих управлінських фінансових рішень.

Фінансова статистика грає важливу роль у фінансовому аналізі та управлінні, допомагаючи збирати, аналізувати та інтерпретувати фінансові дані. Основні завдання фінансової статистики включають: збір фінансових даних, аналіз та порівняння фінансових даних, прогнозування та моделювання, оцінку ризиків та моніторинг фінансових показників.

На сьогодні в Україні одним із основних джерел фінансової статистичної інформації є дані сайту Державної служби статистики України [2]. Держстат займається збором, обробкою та публікацією статистичної інформації, включаючи фінансові дані про економіку країни, торгівлю, фінансовий сектор та інше.

Важливу інформацію щодо функціонування вітчизняного фінансового сектору надає Національний банк України. На своєму офіційному сайті НБУ [4] публікує фінансову статистику по банківській системі, валютному ринку, фінансовим резервам та іншим ключовим показникам фінансової системи країни.

Також Міністерство фінансів України [3] розміщує статистичні фінансові дані щодо державного бюджету, державного боргу, фінансової звітності про виконання бюджету та інших фінансових даних.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [5] здійснює державне регулювання та фінансовий моніторинг ринків капіталу, товарних ринків, ринку віртуальних активів та надає відповідну статистичну фінансову інформацію.

Україна також співпрацює з міжнародними організаціями, такими як МВФ, Євростат, Організація економічного співробітництва та розвитку тощо, які надають фінансову статистику та порівняльний аналіз.

Отже, зазначені вище джерела надають широкий спектр фінансової статистичної інформації, яка допомагає аналізувати та оцінювати фінансовий стан і приймати обґрунтовані рішення у фінансовому секторі.

Список використаних джерел

1. Вахненко В.В. Інформаційно-статистичне Інтернет-забезпечення фінансової системи України. Київ: Київський національний університет технологій та дизайну, 2019. С. 451 – 452. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/14318>.
2. Державна служба статистики України / Офіційний веб-портал Державної служби статистики України URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Міністерство фінансів України / Офіційний веб-портал Міністерства фінансів України. URL: <https://www.minfin.gov.ua>.

4. Національний банк України / Офіційний веб-портал Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>. 5. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку / Офіційний веб-портал Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/>.

Gergő KÖDÖBÖC

*Tanár,
Számvitel és Adóügy szakbizottság,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Felsőfokú Szakképzési Intézete,
Beregszász, Ukrajna*

DIGITÁLIS ÁTALAKULÁS A BANKSZÉKTORBAN AZ UKRÁN ÁLLAMKINCSTÁR PÉLDÁJÁN

Ukrajna Állami Kincstári Szolgálatuk Ukrajna Miniszteri Kabinetjének 2017. november 15-én elrendelt 816-r számú, „A költségvetési alapok kezelői (kedvezményezettjei) számára nyújtott távoli szolgáltatások egyes kérdései” című rendelete értelmében az ügyfelei számára nyújtott kincstári szolgáltatások hatékonyságának és eredményességének javítása érdekében létrehozta a Távoli Ügyfélszolgálati Rendszerét [1].

Kezdetben még csak a központi területeken és a nagyobb városokban volt elérhető, és szabadon választhatták meg az ügyfelek, hogy áttérnek-e a rendszerre, vagy maradnak az addig megszokott munkafolyamatokban. A decentralizáció következtében létrejött új területi kistérségek megalakulása után azonban már kötelezővé vált a rendszer használata. Folyamatos fejlesztések alatt állnak, hogy működésük zavartalan, hibamentes és megbízható legyen.

A rendszer két elektronikusan elérhető weboldalt jelent:

- a „Kincstári Kliens – Kincstár” (ukránul «Клієнт Казначейства - Казначейство»);

- automatizált „E-Jelentés” (ukránul Автоматизована система «Є-Звітність»).

A rendszerek lényege az ügyfélszolgálat elektronikus formájának bevezetése, megbízható digitális aláírással és modern internetes technológiák alkalmazásával. A hozzáférés az interneten keresztül kiépített biztonsági kommunikációs csatornán keresztül történik. Fontos megjegyezni, hogy a rendszerekbe való belépéshez elektronikus aláírásra van szükség, melyet az erre a célra gyártott biztonságos adathordozón lehet tárolni. Ez egy kötelező követelmény, mivel az ügyfél pénzügyeinek távoli kezelésére szolgáló rendszerről beszélünk.

A rendszerek előnyei:

- az utalási és elszámolási szolgáltatásokra fordított idő csökkenése;
- a világ bármely pontjáról való elérés;

- a rendszer munkaidőn kívül is használható;
- a papír, a festék, az üzemanyag, és egyéb fogyóeszközök beszerzési költségeinek csökkenése;
- mindkét rendszer ingyenesen elérhető;
- online információszerzés, nem kell személyesen megjeleníteni dokumentumok benyújtására;
- megbízható információvédelmi rendszer.

A „Kincstári Kliens – Kincstár” rendszer segítségével a következő feladatokat láthatjuk el:

- számlakivonatok beszerzése;
- a tervezett mutatók elkészítése és beküldése;
- pénzügyi kötelezettségek elkészítése és beküldése;
- a különböző hivatalos dokumentumok beküldése;
- a kifizetési megbízások elkészítése és beküldése [2].

Az automatizált „E-Jelentés” pedig az időközi pénzügyi- és költségvetési jelentések elkészítésére és benyújtására ad lehetőséget.

Ezenkívül lehetőséget nyújt az ügyfeleknek a feldolgozott elektronikus dokumentumcsomagok eléréséhez.

Mindennapi munkám során én is használója vagyok a rendszereknek, így tapasztalatból elmondhatom, hogy sokkal egyszerűbb és könnyebb munkavégzést nyújt számomra a digitalizáció vívmányait kihasználó ukrán államkincstár elektronikus ügyfélkapuja.

A felhasznált irodalom listája

1. Вараська громада. Система дистанційного обслуговування клієнтів через програмно-технічний комплекс «Клієнт Казначейства – Казначейство» та її впровадження. URL: <https://varash-rada.gov.ua/ofitsijna-informatsiya/3178-sistema-distantijnogo-obslugovuvannya-klientiv-cherez-programno-tekhnichnij-kompleks-klient-kaznachejstva-kaznachejstvo-ta-jiji-vprovadzheniya> (megtekintés időpontja: 2024.03.20).
2. Державна казначейська служба України. Нові функціональні можливості СДО. URL: <https://www.treasury.gov.ua/kliient-kaznachejstva-kaznachejstvo/shchodo-novih-funkcionalnih-mozhlivostej-sdo-kliient-kaznachejstva-kaznachejstvo> (megtekintés időpontja: 2024.03.20).

Margareta KEREKGARTO

Student

*Public Policy and Management MSc
Ludovika University of Public Service
Budapest, Hungary*

THE IMPACT OF THE RISE IN DIGITALISATION ON THE HUNGARIANS' FINANCES

The digital era we live in is extremely dynamic and interconnects every aspect of our lives. It also plays a key role in the evolution of our finances.

Both the market and the state are trying to come up with modern solutions for our finances. Think of the constantly updated mobile app of our favourite bank or even the electronic platforms provided by the central bank. It is vital to evaluate how much the population can take advantage of financial solutions and the overall level of demand for such services. The answer to this question depends on people's trust, education level and general openness [1, p.6] which I personally also investigate through a questionnaire survey. I assume that people with higher incomes are more open to innovative financial solutions. Furthermore, those who are willing to innovate in their finances have higher levels of financial awareness.

In this study, I explore the potential of Central Bank Digital Currency (CBDC), which is also examined by the Hungarian Central Bank. The CBDC would not only offer users a new and unseen service in Hungary but would also help to manage changes in the national economy, according to the authors [2, p.296]. However, as a preliminary conclusion, since this institution has not yet been introduced, a significant part of the Hungarian population has not even heard of it. Despite the rate, the perception is not negative and may not deter them from testing it. In a rapidly changing environment, monetary policy (and its instruments) is challenged to keep pace with developments. People's digital literacy levels are relatively stagnant [3, p.48] and their faith in the banking system [4] has been affected by the bank failures of recent years.

It would therefore be important to promote further improvements in these aspects at both individual and state level to foster economic and social well-being. This is something we must also look at in the age of digitalisation.

References

1. *Government of Hungary: Strategy for Developing Financial Awareness. Action plan for the national strategy 2017-2019. (2017), Official Website of the Government of Hungary, P. 6. URL: <https://2015-2019.kormany.hu/download/5/39/21000/P%C3%A9nz%C3%BCgyi%20tudatoss%C3%A1g%20fejleszt%C3%A9s%C3%A9nek%20strat%C3%A9gi%C3%A1ja.pdf> (Last accessed: 2023.07.05.).*

2. *Hungarian National Bank: New Economics for Sustainability. Specialized book/background material, part of the Hungarian National Bank series of books (2022), Hungarian National Bank, P. 296. URL: <https://www.mnb.hu/web/sw/static/file/az-uj-fenntarthato-kozgazdasagtan-hun.pdf> (Last accessed: 2023.07.05.).*
3. *European Commission: Digital Economy and Society Index (DESI) 2022. Full European Analysis (2022). Official Website of the European Commission. 2022. P. 48. URL: <https://ec.europa.eu/newsroom/dae/redirection/document/88764> (Last accessed: 07.03.2024).*
4. *European Union: Monitoring the level of financial literacy in the EU. Eurobarometer, (July 2023). URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2953> (Last accessed: 07.03.2024)*

Олександр КИКА

*аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна*

РОЗМИТНЕННЯ АВТО В «ДІІ»: ПОЧАТОК ЦИФРОВІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МИТНИЦІ

«Держава в смартфоні» - амбітна ціль технократичного Міністерства цифрової трансформації України. Ця ціль являє собою переведення усіх державних послуг в онлайн - для взаємодії із державним апаратом достатньо буде просто мати власний смартфон, доступ до мережі Internet та бути користувачем «Дії». Для прикладу, вже зараз на вебпорталі «Дія» можна скористатись низкою фінансових послуг: сплачувати податки ФОП, сплачувати штрафи ПДР, продавати транспортні засоби, інвестувати в військові облігації і т.д.

Очевидно, що процеси цифровізації не оминуть і Державну Митну Службу України: виключення людського фактору із процедури розмитнення авто та переведення її в смартфон є предметом дискусій експертного середовища ще з 2021 р. [1]. Щороку через непрозоре розмитнення автомобілів державний бюджет України недоотримує \$50-150 млн (1,8-5,6 млрд грн) [2]. Непрозорість викликана самим підходом до процесу розмитнення - зараз ціна розмитнення залежить від вартості автомобіля. Цим можуть зловживати, самі митники і люди, змінюючи вартість відповідно до характеристик, пошкоджень. А потім - зменшувати суму сплати митних платежів. [3].

26 грудня 2023 р. групою депутатів у Верховній Раді був зареєстрований законопроект №10380 [4], який передбачає виключення людського фактору з процесу розмитнення авто. Нівелювання людського фактору повинне відбутись в першу чергу через зміну підходу - замість визначення ціни розмитнення кожного окремого автомобіля на основі його вартості, буде застосовано уніфікований

механізм оцінки автомобіля на вебпорталі «Дія». Народні депутати пропонують оцінювати автомобілі автоматично, відштовхуючись від ціни аналогічних нових автомобілів, й знижувати ціну конкретної машини опираючись на таблицю коефіцієнтів [5].

Таблиця 1.

Коефіцієнти визначення митної вартості автомобіля [5].

Вік легкового автомобіля, років	Коефіцієнт віку, %
0	0,95
1	0,92
2	0,7
3	0,64
4	0,58
5	0,49
6	0,36
7	0,31
8	0,26
9	0,23
10	0,21
11	0,19
12	0,17
13	0,15
14	0,13
15+	0,1

З цією метою законопроектом також передбачено створення електронної бази даних для коригування митної вартості транспортних засобів, яка міститиме інформацію про митну вартість нових легкових автомобілів з урахуванням марки, моделі, об'єму циліндрів двигуна, типу пального [6]. Таким чином для розрахунку митної вартості автомобіля братимуться до уваги тільки об'єктивні показники, на які не може вплинути ні митник, ні сам декларант чи брокер - це унеможливило вплив людського фактору на процес розмитнення, а відповідно і виключає будь-який корупційний ризик.

Передбачається, що процедура відбуватиметься онлайн, на вебпорталі «Дія», де першочерговим кроком буде заповнення митної декларації - після введення VIN-коду автомобіля частина полів заповниться автоматично, а частину, наприклад, фактурну вартість потрібно буде заповнити власноруч. Наступним кроком буде сплата митних платежів (на основі даних декларації сума митних платежів буде розрахована автоматично). Врешті, завершальним кроком буде проходження митного контролю, цей крок передбачатиме пред'явлення митному органу підтверджуючих документів: паспорта громадянина, податкового номера, документа про купівлю авто, технічного

паспорта на авто, документа, що підтверджує факт зняття машини з обліку в країні реєстрації та договору або нотаріального доручення (у разі ввезення в інтересах іншої особи) [7]. Після успішного проходження митного контролю, автомобіль можна ставити на облік та проводити його сертифікацію.

Планується, що у разі позитивного голосування за законопроект, процедура митного оформлення легкового автомобіля на вебпорталі «Дія» діятиме протягом періоду до набуття Україною статусу членства в ЄС [8].

В контексті вищеописаного матеріалу доцільно зазначити, що у випадку прийняття законопроекту №10380 відбудеться початок незворотнього процесу переведення митниці в «цифру», а у сукупності із цифровізацією інших державних послуг, в тому числі фінансових, можна констатувати, що Уряд України та Міністерство цифрової трансформації зокрема, незважаючи на повномасштабну агресію рф, поволі рухається до своєї амбітної цілі - «держави в смартфоні».

Список використаних джерел

1. Як розмитнюватимуть авто в 2022 році. Пропозиція Офісу простих рішень URL: <https://eauto.org.ua/news/15-nacrada-reform-proponuye-zminiti-mehanizm-rozmitnennya-avto-vartist-perevagi-ta-nedoliki>
2. Кім у мішку, чи Кінець митних схем. Щороку держбюджет недоотримує до 6 млрд грн через непрозоре розмитнення авто. Чи допоможе перенесення цієї послуги в «Дію» URL: <https://forbes.ua/innovations/bez-koruptsii-ta-mitnikh-brokeriv-shchoroku-derzhbyudzheth-nedootrimue-do-6-mlrd-grn-cherez-neprozure-rozmitnennya-avto-mintsifra-khoche-viklyuchiti-z-rivnyannya-lyudskiy-faktor-perenisshi-poslugu-v-di-02022024-18923>
3. Цифровізуємо митну сферу і боремося з корупцією: діліться фідбеком про зміни у законодавстві і нову систему розмитнення авто URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/tsyfrovizuiemo-mytну-sferu-i-boremosia-z-koruptsiiei-dilitsia-fidbekom-pro-zminy-u-zakonodavstvi-i-novu-systemu-rozmytnennia-avto>
4. Проект Закону про внесення змін до розділу XXI "Прикінцеві та перехідні положення" Митного кодексу України та інших законів України щодо особливостей здійснення митного декларування легкових автомобілів засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=77368
5. Розмитнення у Дії, спроба №2. Що пропонують парламентарі? URL: <https://eauto.org.ua/news/441-rozmitnennya-u-diji-sproba-2-shcho-proponuyut-parlamentari>
6. Профільний комітет Верховної Ради підтримує ідею розмитнення авто в Дії URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/225374_proflniy-komt-et-verkhovno-radi-pdtrimu-deyu-rozmitnennya-avto-v-d
7. Розмитнення авто URL: <https://rozmytnennia.diia.gov.ua/#how>
8. Комітет Ради підтримав законопроект про розмитнення авто у "Дії" URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/02/1/709427/>

Юлія КОВАЛЕНКО

*д.е.н., професор,
професор кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна*

НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ З УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ В УКРАЇНІ

Детальні економічні та правові рекомендації щодо подальшого розвитку ринку капіталу, а також діяльності з управління активами можна запропоновувати у концепції розвитку інвестиційних процесів на ринку цінних паперів (далі – РЦП), що стосуватимуться і активізації діяльності з управління активами інституційних інвесторів. Вона має враховувати потенційні можливості інституційних інвесторів і компаній з управління активами у залученні фінансових ресурсів, що сконцентровані у різних секторах економіки, зокрема домогосподарств. Така концепція була запропонована вітчизняними авторами [1], які виокремили її місію – забезпечення прискореного розвитку ринку капіталу через підвищення ефективності діяльності суб'єктів спільного інвестування, забезпечення інших учасників ринку необхідними інвестиційними ресурсами та інвестиційними послугами, урахуванням пріоритетності національних інтересів за дотримання вимог європейських і міжнародних регуляторів.

Варто зважати, що сучасні інвестиційні процеси пов'язані з:

- 1) невідворотністю впливу глобалізації, зокрема фінансової, на формування національного ринку капіталу;
- 2) посиленням конкуренції на ринках капіталу з можливістю доступу до необхідного інвестиційного ресурсу;
- 3) змінами у нормативно-правовому забезпеченні і нагляді у сфері інвестиційної діяльності на ринку капіталу;
- 4) диверсифікацією діяльності учасників інвестиційної діяльності; 5) зростанням ролі новітніх фінансових технологій.

Базові принципи реалізації концепції забезпечені:

- а) узгодженням інтересів всіх учасників інвестиційної діяльності на ринку капіталу;
- б) врахуванням національної ментальності при імпортуванні й адаптації іноземних нормативно-правових документів;
- в) наглядом на основі пруденційних правил і стрес-тестування;
- г) підвищенням контролем за управляючим активами інституційних інвесторів і професійних учасників; д) підвищенням ролі саморегулювних

організацій у вирішенні проблем, які перешкоджають подальшому розвитку ринку капіталу;

е) фінансовою незалежністю і оперативною самоврядністю регуляторів;
з) акцентуванням уваги на особливостях діяльності з управління активами і самих інституційних інвесторів.

Стратегічне планування подальшої активізації діяльності з управління активами інституційних інвесторів включає такі складові:

1) координація в імпортуванні новітніх цінних паперів і технологій;
2) координація державного і саморегулювання;
3) вдосконалення політики у сфері підвищення фінансової грамотності, зокрема щодо сполучення наукових досліджень і практики інвестиційної діяльності;

4) залучення різних установ у процеси вироблення стратегії подальшого розвитку інвестиційних процесів;

5) збільшення рівня відповідальності державних регуляторів за потенційні фінансові оборудки.

Управління активами інституційних інвесторів – це складна економічна система взаємозалежних зв'язків між суб'єктами ринку капіталу, що включає: цілі, форми, принципи та методи управління активами на ринку капіталу; систему фінансових мотивацій, джерела і методи мобілізації та розміщення коштів інститутів спільного інвестування і пенсійних активів; інструменти і важелі впливу, нормативно-правове забезпечення. Взаємоузгоджене функціонування всіх зазначених елементів має забезпечити активізацію діяльності з управління активами.

Основоположними елементами діяльності з управління активами є цілі та принципи ринку капіталу, що визначають характер дії окремих компаній з управління активами і інвесторів [2; 3]. Цілями є досягнення економічного, фінансового, соціального і іншого ефекту. Щодо принципів цієї діяльності, то тут можна віднести: «законність; системність, комплексність, послідовність у прийнятті інвестиційних рішень; «прозорість» інвестиційного процесу; інформованість та зниження асиметрії інформації; доступність участі в інвестиційному процесі на РЦП; чіткий розподіл функцій між учасниками РЦП; об'єктивне застосування стимулів та санкцій» [1]. Важливим при цьому є досягнення боргової стійкості державних фінансів у цілому [4].

Список використаних джерел

1. Коваленко Ю. М., Біловус Т. В. Інвестиційні процеси на ринку цінних паперів: теорія та практика / монографія. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. 252 с.
2. Інвестування: навч. посіб. / Пересада А. А. та ін. К.: КНЕУ, 2001. URL: <http://fingal.com.ua/content/view/603/87/1/0>

3. *Інвестиційний аналіз : підручник / Держ. вищ. навч. заклад «Київськ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана»; [А.А. Пересада, Т.В. Майорова, С.В. Онікієнко та ін.]; наук. ред. А.А. Пересада. 2-ге вид., перероб. та доп. К. : КНЕУ, 2008. 44 с*
4. *Єфименко Т. І., Єрохін С. А., Богдан Т. П. Боргова стійкість державних фінансів. К.: ДННУ «Акад. фін. управління». 2014. 712 с.*

Artem KOLDOVSKIY

*PhD in Economics, Associate Professor
Zhytomyr Economic and Humanitarian Institute of the University "Ukraine"
Zhytomyr, Ukraine;*

THE IMPACT OF STRATEGIC INFRASTRUCTURE TRANSFORMATION ON GLOBAL FINANCIAL MANAGEMEN

The evolution of the global landscape in recent years has marked a seismic shift in the domain of strategic infrastructure transformation, exerting a discernible influence on the dynamics of financial management on a global scale (National Bank of Ukraine, 2022). This shift is not merely an isolated occurrence but rather a complex interplay of multiple forces - ranging from rapid technological advancements to the dynamic evolution of business models and the nuanced shifts in geopolitical landscapes. The convergence of these factors has intricately woven a narrative that significantly impacts the very foundations on which financial systems operate.

At its core, this paradigm shift signifies more than just a surface-level adjustment; it heralds a profound transformation in the essence of global financial management. Technological breakthroughs, including artificial intelligence, blockchain, and data analytics, are reshaping traditional financial paradigms, redefining how institutions operate, make decisions, and interact with clients. Simultaneously, the evolving business models within the financial sector, spurred by innovation and adaptability, contribute to a dynamic and responsive financial ecosystem.

In this intricate tapestry of change, geopolitical landscapes play a pivotal role, introducing an additional layer of complexity (Gottschalk, Sampath, 2021). Shifting global alliances, regulatory frameworks, and economic dynamics all contribute to the nuanced challenges and opportunities that financial institutions must navigate. This article delves into this multifaceted landscape, aiming to unravel the far-reaching implications of strategic infrastructure transformation on global financial management. By scrutinizing the intricate interplay of technological advancements, business model evolution, and geopolitical shifts, it seeks to provide a comprehensive understanding of how these factors collectively shape and redefine the contours of the global financial ecosystem.

The comprehensive exploration of the transformative effects of strategic infrastructure changes on global financial management illuminates several pivotal outcomes that signal a paradigm shift in the industry. Notably, a key finding of the study underscores the attainment of enhanced efficiency and agility in financial operations. This remarkable progress is attributed to the seamless integration of cutting-edge technologies, including blockchain, artificial intelligence, and data analytics. The synergy of these innovations streamlines processes, accelerates decision-making, and optimizes resource allocation within financial institutions, ushering in a new era of operational excellence.

Moreover, the research brings to light a discernible shift in risk management strategies within the global financial landscape. Organizations are dynamically adapting to the evolving threat landscape and regulatory environment, evidencing a proactive approach to mitigating potential risks. This adaptation manifests in the implementation of sophisticated risk assessment methodologies and the deployment of advanced monitoring systems to anticipate and address emerging challenges. Consequently, this strategic evolution in risk management not only fortifies the resilience of financial institutions but also fosters a climate of compliance and stability in the face of an ever-changing regulatory landscape (Guley, Koldovskyi, 2023).

Beyond operational enhancements and risk management adaptations, the study's results illuminate the emergence of novel opportunities for global financial players. The integration of innovative infrastructure solutions opens up avenues for these institutions to expand their reach and diversify their offerings. This newfound flexibility enables financial entities to respond adeptly to evolving market demands, explore untapped markets, and introduce novel financial products and services. The confluence of technological advancements and strategic infrastructure changes, as evidenced by the study, thus propels global financial players into a realm of unprecedented possibilities, fostering growth and innovation within the industry.

The profound impact of strategic infrastructure transformation on global financial management necessitates a strategic response from stakeholders. In light of the identified trends and outcomes, actionable recommendations emerge as crucial guidelines for navigating this evolving landscape. Foremost, organizations must prioritize investing in robust cybersecurity measures to safeguard sensitive financial information. As technological advancements continue to shape the financial ecosystem, fortifying defenses against potential cyber threats becomes imperative. Concurrently, fostering cross-industry collaborations stands out as a key strategy to harness the full potential of transformative technologies. By embracing partnerships and synergies across sectors, financial institutions can unlock innovative solutions and remain competitive in an increasingly interconnected world.

Staying attuned to regulatory changes is another pivotal facet of effective global financial management. Given the dynamic nature of the regulatory environment, organizations must adopt a proactive stance, ensuring compliance with evolving

standards. This includes not only adapting to existing regulations but also anticipating forthcoming changes to position themselves strategically. Moreover, a forward-looking approach entails prioritizing continuous training and upskilling programs for the workforce. In the face of modernized financial infrastructures, the skill set required to navigate complexities is ever-evolving. Organizations that invest in the professional development of their teams will be better equipped to leverage new technologies and adapt to changing industry landscapes, fostering resilience and sustainability in the long run. These recommendations collectively form a comprehensive strategy for stakeholders aiming to thrive in the transformative era of global financial management.

In conclusion, the impact of strategic infrastructure transformation on global financial management is undeniable. The findings underscore the need for a proactive approach by financial institutions and regulatory bodies to capitalize on the opportunities presented by these changes while mitigating potential risks. As the financial landscape continues to evolve, adaptability and innovation will be crucial for organizations to thrive in this dynamic environment. The conclusive remarks emphasize the imperative for ongoing research and strategic planning to stay ahead of the curve and ensure the resilience and sustainability of global financial systems.

References

1. National Bank of Ukraine. (2022). *Strategy of the Ukrainian financial sector development until 2025*. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025_eng.pdf
2. Gottschalk, R., Sampath, P. G. (2021). *Infrastructure for Structural Transformation: A Comeback of Planning?* *Journal of Infrastructure Development*, 13(1), 53-64. <https://doi.org/10.1177/09749306211023667>
3. Guley, A., Koldovskyi, A. (2023). *Digital Currencies of Central Banks (CBDC): Advantages and Disadvantages*. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 7(4), 54-66. [https://doi.org/10.61093/fmir.7\(4\).54-66.2023](https://doi.org/10.61093/fmir.7(4).54-66.2023)

Тетяна КРИЧЕВСЬКА

*д.е.н., ст. наук. співр.,
провідний науковий співробітник відділу економічної теорії,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
м. Київ, Україна*

КЛАСИФІКАЦІЯ ВІРТУАЛЬНИХ ТОКЕНІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАЦІЙ З КРИПТОАКТИВАМИ

У 2023 р. Україна посіла п'яте місце за Глобальним індексом прийняття криптовалюти. У лютому 2022 р., напередодні повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну Президент України підписав Закон України «Про

віртуальні активи», але документ не набув чинності через неврегульованість питань оподаткування операцій з ними. У листопаді 2023 р. у Верховній Раді було зареєстровано два альтернативні законопроекти, які містили відповідні зміни до Податкового кодексу і спроби зближення з Регламентом ЄС «Про ринок криптоактивів», ухваленим 31 травня 2023 р. Втім, за оцінками МВФ, вітчизняних фінансових регуляторів та експертів, ці нормативні акти все ще далекі від найкращої міжнародної практики з точки зору загальних підходів до регулювання криптоактивів, захисту прав споживачів, протидії зловживанням на ринку криптоактивів.

В контексті розробки механізмів легалізації і регулювання операцій з криптоактивами необхідне розуміння їхньої природи і різноманітності. На основі вивчення відповідних наукових досліджень, документів міжнародних організацій та регуляторів ми пропонуємо класифікувати віртуальні токени за характеристиками, об'єднаними у чотири групи:

- 1) технологічні характеристики;
- 2) взаємодія з соціально-економічними системами реального світу;
- 3) внутрішні функціональні характеристики;
- 4) механізми координації поведінки учасників екосистеми токена.

До *технологічних характеристик*, за якими можна класифікувати токени, можна віднести:

1) механізми консенсусу в блокчейні (доказ роботи (Proof of Work, PoW); доказ частки (Proof of Stake, PoS); делегований доказ частки (DPoS); доказ простору (Proof of Space, PoSpace); доказ повноважень (Proof of Authority, PoA); доказ спалювання (Proof of Burn, PoB) та ін.). Поява нових механізмів консенсусу для блокчейнів може відбуватися в контексті:

а) пошуку альтернативних рішень в межах трилеми «масштабованість-безпека-децентралізація» для проєктів, які активно розвиваються, таких як Ether;
б) підтримки інтересу інвесторів (монетизація ідеї нового технологічного рішення) і мінімальної життєздатності певного децентралізованого блокчейн-проєкту;

в) підвищення ефективності централізованих систем обміну інформацією.

2) відкритість блокчейну (ексклюзивні або з обмеженим доступом (permissioned); інклюзивні або з відкритим доступом (permissionless));

3) місце токена у технологічному стеку (нативні – новий ланцюг, новий код; нативні – новий ланцюг, розгалужений код; нативні – розгалужений ланцюг, розгалужений код; токени додатків, розміщених на чужому блокчейні) [1];

4) рівні зв'язків токена (пов'язані лише з власним блокчейном; пов'язані з віртуальними активами або послугами за допомогою смарт-контрактів; пов'язані з активами або послугами реального світу за допомогою смарт-контрактів);

5) кількість блокчейнів, в яких використовується токен (токени одного блокчейну; кросчейнові токени);

6) можливість ідентифікувати і відстежувати токен у мережі (токени з унікальною ідентифікацією; типові токени, без унікальної ідентифікації).

До внутрішніх функціональних характеристик токена належать:

1) спалюваність (можливість спалювання токенів означає можливість назавжди вивести з обігу певну кількість токенів, відправивши їх на адресу, з якої їх не можна витратити або отримати. Цілями спалювання можуть бути контроль за пропозицією токена та його ціною, збільшення дефіциту токенів, забезпечення корисної дії токенів та ін.);

2) термін придатності;

3) можливість витрачати;

4) подільність;

5) взаємозамінність (така характеристика з'явилася з появою non-fungible token (NFT) – цифрових елементів на основі блокчейну, одиниці яких спроектовані так, щоб бути унікальними. Дані, які зберігаються в NFT, можуть бути пов'язані з зображеннями, відео, аудіо, фізичними об'єктами, членством та ін. NFT були винайдені в 2014 р. підприємцем А. Дашем і художником К. Маккоєм для засвідчення, що предмет є цифровим оригіналом);

6) можливість торгувати токеном.

До характеристик взаємодії токена з соціально-економічними системами реального світу належать:

1) функції (платіжні токени, токени цінних паперів, токени корисності, невзаємозамінні токени). *Платіжні токени* приймаються сторонами для врегулювання зобов'язань між ними. *Токени цінних паперів* передбачають такі ж права власника, як і цінні папери, тому їхня емісія і операції з ними регулюються національними та наднаціональними (такими як MIFID II – Директива про ринки фінансових інструментів у ЄС) правовими актами щодо цінних паперів. У США для встановлення відповідності токенів критеріям “інвестиційного контракту” використовується тест Хоуї – критерії, вироблені Верховним судом США у 1946 р. на основі судового прецеденту у справі SEC проти W. J. Howey Co. Інструмент кваліфікується як інвестиційний контракт, якщо це контракт, транзакція чи проект, за допомогою яких особа інвестує гроші у спільне підприємство у відповідь на обіцянку отримання прибутку від діяльності засновника чи третьої сторони [2]. *Токени корисності* призначені виключно для надання доступу до товару чи послуги, запропонованої емітентом;

2) регульованість;

3) ідентифікованість емітента;

4) механізми стабілізації цінності токена.

До характеристик механізмів координації поведінки учасників екосистеми токена належать:

- 1) основа цінності токена (де-юре). За цією ознакою можна виділити:
 - а) стейблкоїни – криптоактиви, що мають на меті підтримку стабільної вартості щодо певного активу чи пулу кошика активів. Це може здійснюватися шляхом забезпечення пропозиції стейблкоїна резервами (криптоактиви, прив'язані до активів), шляхом зміни пропозиції токена у відповідь на коливання попиту (алгоритмічні криптоактиви), а також з використанням обох механізмів стабілізації;
 - б) токени, що відображають цінність мережі;
 - в) токени цінних паперів;
- 2) стратегія пропозиції токена (на основі програмно визначеного розкладу, як у біткоїна; розподіл до запуску проєкту; дискреційна пропозиція; зміна пропозиції відповідно до змін попиту);
- 3) чинники ринкового попиту на токен (де-факто) (доступ до товару чи послуг; знижки; отримання доходу від зборів за послуги чи контент; отримання винагороди за внесок в екосистему; участь в управлінні; потенціал підвищення ринкової вартості токена; отримання репутації як не грошової винагороди за внесок в екосистему (в цьому разі токен виступає інструментом оцінки та обліку репутації суб'єкта в екосистемі) [3].

Список використаних джерел

1. Garrido J. M. *Digital Tokens: A Legal Perspective*. IMF Working Paper. March 2023. WP/23/151. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2023/07/28/Digital-Tokens-A-Legal-Perspective-537041> (дата звернення: 4.03.2024)
2. Кричевська Т. Криптовалюти: фактори зростання та регуляторні реакції. *Ефективна економіка*. 2017. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5957> (дата звернення: 4.03.2024)
3. Freni P., Ferro E., Moncada R. *Tokenomics and blockchain tokens: A design-oriented morphological framework*. *Blockchain: Research and Applications*. Volume 3. Issue 1. March 2022. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2096720922000094> (дата звернення: 4.03.2024)

Ірина МУРАШКОВСЬКА

*аспірантка
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
Національного університету
«Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна*

Олег ЛОБКО

*аспірант
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
Національного університету
«Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Банківського кредитування домогосподарств - процес взаємодії між комерційним банком (кредитором) та домогосподарством (позичальник) щодо передачі в тимчасове користування позичальнику визначеної у кредитній угоді суми фінансових ресурсів на певні цілі за умови повернення коштів у майбутньому з відсотками за їх користування на основі дотримання таких принципів: строковості, платності, цілеспрямованості, поверненості та забезпеченості.

Здебільшого банківське кредитування домогосподарств науковці розглядають як процес, тобто сукупність дій, які здійснюються комерційним банком у процесі надання цим економічним суб'єктам кредитної послуги.

Проте, на наше переконання, доцільно також банківське кредитування домогосподарств розглянути як окрему систему, яка формується в результаті взаємодії між цими кредиторами та домогосподарствами як позичальниками. Використання такого підходу до дослідження цього виду кредитування дозволяє його проаналізувати докладніше та конкретизувати особливості функціонування зазначеної системи, описати її роль як у діяльності банківських установ, так і у функціонування кредитної системи країни. Також це дає можливість більш комплексно провести вивчення сучасного стану такої системи [2].

Застосування системного підходу до дослідження різних систем у сфері кредитування, банківської діяльності дає можливість констатувати, що систему банківського кредитування домогосподарств можна розглядати з двох позицій:

1) *мікросистема* – сформована в межах конкретної банківської установи система кредитної діяльності, до складу якої входять всі компоненти та

взаємозв'язки між ними, які залучені до процесу надання позик домогосподарствам на основі дотримання таких принципів: строковості, платності, цілеспрямованості, поверненості та забезпеченості;

2) *макросистема* – сукупність банківських установ, домогосподарств та зв'язків між ними, які виникають у процесі надання цими установами позик фізичним особам на основі дотримання таких принципів: строковості, платності, цілеспрямованості, поверненості та забезпеченості.

Варто зазначити, що вся сфера фінансових послуг уже зазнала колосального впливу процесів цифровізації. Фінансові установи активно використовують потенціал сучасних інноваційних інформаційних технологій у власній діяльності, що дозволяє їм отримати значну кількість переваг і в частині надання кредитних послуг, і в частині забезпечення підвищення ефективності власної роботи.

На наше переконання, доцільно передусім виділити такі зміни у функціонуванні системи банківського кредитування домогосподарств, які сьогодні вже відбулися або впроваджуються:

1. Активне надання кредитних послуг домогосподарствам в дистанційній формі. При цьому деякі банківські установи надають можливість замовити кредитну послугу, перевірити можливість її отримання, а вже документи необхідно приїжджати підписувати в офіс банківської установи. Інші банки повністю надають кредитні послуги онлайн, відкривають клієнтами аналогічно кредитні картки, видають кредити готівкою.

2. Мінімізація взаємодії домогосподарств з працівниками банківських установ в процесі виплати позики, отримання інформаційної підтримки. Погашення позик дистанційно мінімізує необхідність приходити до банківських установ з певною періодичністю. Наявність сучасних інформаційних систем надання дистанційно консультаційної допомоги лише сприяє цифровізації відносин між банком та його клієнтами-фізичними особами.

3. Персоніфікація сфери фінансових послуг, кастомізація банківських послуг обумовлюються поглибленням використання індивідуального підходу цими установами до надання позик домогосподарствам. Наявність власних кабінетів у клієнтів, цілодобовий до них доступ лише посилюють можливості домогосподарств щодо постійної доступності кредитних ресурсів, здійснення внесків для їх погашення в будь-який зручний час для позичальника. При цьому є можливість завжди перевірити поточний стан рахунків, рух коштів, залишок за позиками, нараховані відсотки тощо.

4. Наявність широкого спектра фінансових послуг, якими можна користуватися у власному кабінеті, формує умови для використання кредитних послуг в різних країнах. Також є можливості використовувати онлайн-розрахунки кредитними картками, переказувати кошти, обслуговувати взяті раніше позики й тим самим вчасно виконувати свої зобов'язання.

5. Використання цифрових технологій сприяє швидшому опрацюванню інформації про клієнтів, прийняттю рішень про видачу позик банківськими установами. Можливість перевіряти в онлайн-режимі кредитну історію клієнтів, його відносин з іншими банками лише підвищує якість управління кредитним портфелем банківської установи в частині надання послуг саме домогосподарствам. Саме ці клієнти банків є найбільш численними серед усіх інших позичальників, а тому і прискорення бізнес-процесів щодо видачі їм позик сприяє як збільшенню продуктивності роботи банківських працівників, так і якості надання кредитних послуг через прискорення процесу ухвалення рішень, перерахунок коштів на кредитні рахунки клієнтів, формування одночасно всіх необхідних документів для підпису [1; 3; 4].

Таким чином можна стверджувати, що в сучасному цифровому світі система банківського кредитування домогосподарств буде змінюватися і надалі на основі використання нових можливостей, які створюють інформаційно-комунікаційні технології для фінансових установ. Цей напрям розвитку банківських установ є визначальним в організації їхньої діяльності й дає можливість при активному використанні зазначених технологій забезпечити їхню конкурентоспроможність на складному та досить конкурентному кредитному ринку.

Список використаних джерел

1. Башлай С. В. Теоретичні аспекти та особливості банківського кредитування фізичних осіб в Україні [Електронний ресурс] / С. В. Башлай, Н. О. Лобода // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи". – Суми, 2005. – Т. 12. – С. 199-207. – Режим доступу: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/52166/6/Bashlai_Bankivske_kredytuvannia.pdf.
2. Дубина М. В. Теоретичні аспекти функціонування системи банківського іпотечного кредитування фізичних осіб / М. В. Дубина, Н. О. Разгуліна // Проблеми перспективи економіки та управління. – 2018. – № 4 (16). – С. 176-187.
3. Попело О. В. Розвиток цифрових інновацій на ринку кредитних послуг України / О. В. Попело, А. В. Тарасенко // Бізнес Інформ. – 2023. – № 3. – С. 108–114. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-3-108-114>.
4. Шелудько С. А. Вплив цифровізації на банківський бізнес в Україні [Електронний ресурс] / С. А. Шелудько, П. П. Браткевич // Приазовський економічний вісник. – 2019. – № 5 (16). – С. 334-339. – Режим доступу: http://pev.kpi.zp.ua/journals/2019/5_16_uk/59.pdf.

Bernadett OROSZNÉ ILCSIK

mesteroktató

Gazdálkodástudományi Intézet intézetigazgató

Nyíregyházi Egyetem

Nyíregyháza, Magyarország

Dóra BARABÁSNÉ DR. KÁRPÁTI

egyetemi docens

Gazdálkodástudományi Intézet intézetigazgató

Nyíregyházi Egyetem

Nyíregyháza, Magyarország

KRIPTOVALUTÁK ISMERTSÉGÉNEK VIZSGÁLATA MAGYARORSZÁGON

A kriptoeszközök vonzerejét, népszerűségét az adja, hogy lehetőséget teremt a biztonságos és egyszerű tranzakciókra két fél között közvetítő nélkül. Emiatt új uniós jogszabályokra volt/van szükség a jelentős kockázatok elleni védelem fokozására. A koronavírus-járvány alatt az európaiak többsége kénytelen volt online bankolni, készpénz helyett bankkártyát használni stb.

A járvány hatásai pedig nem múltak el az enyhítések bevezetésével sem. Az európai társadalom egyre inkább távolodik a készpénzhasználatától és közeledik a digitális opciók felé, ideértve az online bankolást, digitális fizetést is. [1]

A magyar befektetők az átlagosnál nagyobb kockázatú befektetési formának tekintik a kriptovalutákat, és kevésnek találják a magyar nyelven is rendelkezésre álló információkat a digitális fizetőeszközzel – derült ki a Binance, a világ legnagyobb kriptotőzsde platformja és az Opinio piackutató cég MTI-hez eljuttatott reprezentatív felméréséből. (2022. decemberében készült felmérés.)

A kriptovaluták iránti lakossági érdeklődés az elmúlt néhány évben jelentősen megerősödött globális szinten, a kutatás azt vizsgálta, Magyarország mennyire követi ezt a tendenciát. A válaszadók 86 százaléka még nem használt soha kriptovalutát. [2]

Saját kutatásunkban azokra a feltevésekre kerestük a választ, hogy a kriptovaluták idővel felválthatják-e a hagyományos fizetőeszközöket, továbbá az értékük hogyan és milyen léptekben változik majd; valamint arra, hogy ez a fizetési és működési rendszer visszakövethető-e? Ezekre a kérdésekre, a viszonylag csekély számú szakirodalom és kérdőíves kutatás alapján kerestük a lehetséges megoldásokat.

Kutatási módszernek az online kérdőíves felmérést választottuk. Az empirikus felmérésünket 128 fő töltötte ki, a kutatás további lépésekből áll, nem nevezhető reprezentatívnak.

Leginkább arra irányultak a kérdések, hogy mennyire ismertek a kriptovaluták a lakosság körében? A kérdőívet két fő részre osztottuk:

- demográfiai kérdések (nem, életkor, iskolai végzettség, lakóhely...)
- az ideális kitöltőre jellemző tulajdonságok, az ismertség, elterjedtség felmérése.

A kitöltők több, mint 90 %-a 40 év alatti, ami nem meglepő, hiszen a fiatalabb generáció egyértelműen nyitottabb a téma iránt.

Az iskolai végzettség megjelölésekor nagy arányban, csaknem a kitöltők 70%-a valamilyen középfokú végzettséggel rendelkezik. A megkérdezettek több, mint 60 %-a hallott már kriptoeszközökről, vagy ismeri ezeket, de mindössze töredékük, akik rendelkeznek valamelyikkel. A legelterjedtebb fajta a Bitcoin.

Vásárlási célként, a legtöbben hosszú távú befektetést jelölték meg.

Előnyként megjelölték, hogy nem kell készpénzt tartani maguknál, biztonságosnak tartják, mert nincs egy harmadik személy, aki „belenyúlna” a tranzakciójukba, illetve a decentralizált rendszert említették még.

Hátrányként a többség a hacker támadásokat emelte ki, továbbá kockázatosnak gondolják, mivel gyors nyereség, vagy veszteség érheti őket.

Arra a kérdésre, hogy hogyan látják a kriptovalutákat 5 év múlva, illetve, hogy kiszoríthatja-e a hagyományos fizetőeszközöket, a kitöltők véleménye szerint értékük nőni fog, viszont nem fogják tudni kiszorítani a hagyományos fizetőeszközöket.

Felmérésünk eredményei összhangban vannak a fent említett [2] reprezentatív felméréssel. A legújabb kutatások az eddigiekkel ellentmondásos következtetésre jutottak. Meglepően magas a nyitottság a kriptoeszközökbe való befektetés iránt Magyarországon, derül ki a Portfolio és a Dorsum felméréséből. [3]

A felhasznált irodalom listája

1. URL: <https://hu.euronews.com/2021/09/02/keveset-tudnak-az-europaiak-a-kriptovalutakrol-ezert-nem-veszik-oket> (letöltés időpontja: 2024.02.16.).
2. URL: <https://fintechzone.hu/kockazatosnak-tartjak-a-kriptovalutakat-a-magyarok/> (letöltés időpontja: 2024.01.31.).
3. URL: <https://www.portfolio.hu/befektetes/20240131/itt-a-nagy-leleplezes-kiderult-kik-a-magyar-kriptobefektetok-666037> (letöltés időpontja: 2024.03.18.).

Лариса ПЕРШКО

*д.е.н., доцент,
старший науковий співробітник, професор кафедри економічної
теорії, інтелектуальної власності та публічного управління,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна*

ФІНАНСОВА ПАРАДИГМА ЗМІЦНЕННЯ САМОСТІЙНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

Нині в Україні першочергового вирішення потребує питання щодо визначення оптимального розміру бюджетних ресурсів, необхідного для підвищення ефективності бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах трансформації міжбюджетних відносин, з метою зменшення фінансової залежності місцевих бюджетів від центру і посилення їх фінансової самостійності.

Так як головною ознакою підвищення ефективності бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах трансформації міжбюджетних відносин є володіння і самостійне розпорядження відповідними фінансовими ресурсами, яке забезпечує перманентне маневрування бюджетними коштами і сприяє підвищенню ефективності їх використання. Підтримуємо позицію, що „самостійність місцевих бюджетів є важливою складовою фінансової незалежності органів місцевого самоврядування” [1]. Відповідні властивості фінансової самостійності місцевих бюджетів: не входженням даних бюджетів у склад Державного бюджету та інших місцевих бюджетів; у самостійності щодо розробки, розгляду і виконання відповідних бюджетів й внесення до них зміни; гарантується власними і закріпленими на стабільній основі доходами; у самостійності передачі коштів із відповідного бюджету до інших бюджетів; у захищеності їх доходів під час прийняття рішень органами державної влади, які призводять до додаткових видатків органів місцевого самоврядування; у самостійності визначення органами місцевого самоврядування напрямів використання бюджетних коштів, акумульованих у даних бюджетах; у законодавчій підкріпленості порядку використання вільних бюджетних коштів [1-5].

Підвищення ефективності бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах трансформації міжбюджетних відносин проявляється через їх фінансову стійкість та відображає стабільність й диверсифікованість джерел формування бюджетних ресурсів. Також, фінансова стійкість представляється співвідношенням між відповідним обсягом власних джерел доходів місцевих бюджетів і величиною наданих трансфертів [2-3]. Зауважимо, що на думку ряду науковців, фінансово стійким є бюджет, у якого частка власних та закріплених джерел фінансування складає не менше 80 %.

Зовнішнім проявом для фінансової стійкості є рієнь платоспроможності місцевого бюджету, а саме спроможність відповідного бюджету в межах існуючих ресурсів фінансувати необхідні видатки. Для оцінки фінансового стану місцевих бюджетів варто з'ясувати, наскільки органи місцевого самоврядування є забезпеченими достатніми бюджетними ресурсами для ефективної реалізації покладених на їх функцій та завдань. Так як самостійність місцевих бюджетів, відповідно до положень Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні”, гарантується відповідними власними і закріпленими доходами [4].

Ключовим недоліком, який перешкоджає забезпеченню підвищення ефективності бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах трансформації міжбюджетних відносин, є зростання дотаційності місцевих бюджетів. Причину такого становища варто шукати не в самій системі організації бюджетних трансфертів, а безпосередньо у системі розмежування доходів між відповідними рівнями бюджетної системи і повноважень між рівнями влади [5].

Таким чином, передумовою підвищення ефективності бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах трансформації міжбюджетних відносин є децентралізація влади, оптимальний розподіл повноважень і законодавче врегулювання питань у сфері формування самодостатньої відповідної фінансової бази. Розділяючи погляди провідних науковців економістів і практиків, зазначимо, що однією із важливих передумов підвищення ефективності бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах трансформації міжбюджетних відносин є створення дієвої фінансової бази, спроможної достатньо забезпечувати виконання як власних, так й делегованих повноважень. Саме першочергові кроки такого підходу визначені в Бюджетному кодексі України, де в законодавчому порядку чітко розмежовано основні доходи і видатки бюджетів для усіх рівнів, представлено склад закріплених і власних доходів місцевих бюджетів, імплементовані формульні розрахунки відповідних обсягів міжбюджетних трансфертів [6].

У свою чергу визначені заходи не забезпечили самодостатність місцевих бюджетів, а навпаки, призвели до значного збільшення обсягів дотаційних бюджетів, зростання частки дотацій і субвенцій у сукупних доходах відповідних бюджетів територіальних громад, насамперед це стосується сільських і селищних бюджетів. Саме тому, варто зазначити, що проведення бюджетного реформування дасть позитивні результати лише при умові зміни адміністративно-територіального устрою, яка сформує передумови для становлення фінансово стійких місцевих бюджетів. Для ефективного управління таким процесом варто застосовувати досить широкий спектр інструментів, які передбачають використання різних маркетингових інструментів, насамперед реклами, просування та спонсорства для підвищення іміджу відповідних адміністративно-територіальних одиниць, які призводять до поступового припливу інвестицій, які забезпечать економічне зростання відповідних

територій. Це у свою чергу, дасть можливість визначити достатню фінансову базу для підвищення ефективності бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах трансформації міжбюджетних відносин.

Список використаних джерел

1. Першко Л. О., Козлова О. О., Козлов В. Г. Особливості процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування на сучасному етапі. Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку: V Міжнародна науково-практична конференція (11-12 жовтня 2018 р.). Острозь, 2018. С. 78-81.
2. Kussainov, K., Goncharuk, N., Prokopenko, L., Pershko, L., Vyshnivska, B., Akimov, O. Anti-corruption Management Mechanisms and the Construction of a Security Landscape in the Financial Sector of the EU Economic System Against the Background of Challenges to European Integration: Implications for Artificial Intelligence Technologies (2023) *Economic Affairs* (New Delhi), 68 (1), pp. 509-521. Cited 2 times. <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-85160639310&doi=10.46852%2f0424-2513.1.2023.20&partnerID=40&md5=0c91556c9f470231c8 eeef357e128a3b>
3. Цілі сталого розвитку 2016-2030. URL : <http://www.un.org.ua/ua/tsili'rozvytku'tysiacholittia/tsili'staloho'rozvytku> (дата звернення: 23.02.2024).
4. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР (зі змінами і доповненнями від 10.10.2022). URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
5. Бюджетний кодекс : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL : <https://zakon.help/law/2456-VI/>.
6. Про співробітництво територіальних громад : закон України від 17.06.2014 р. №1508-18. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1508-18/card 6#Public>.

Ніна ПОЙДА-НОСИК

*д. е. н., професор,
професор кафедри обліку і аудиту
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II
м. Берегове, Україна*

Елеонора МАРЦЕНЮК

*здобувачка (першого) бакалаврського рівня,
ОП «Облік і оподаткування»
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II
м. Берегове, Україна*

ПОНЯТТЯ ТА ФУНКЦІЇ ГРОШОВИХ КОШТІВ ТА СУЧАСНІ ЇХ ФОРМИ В ЦИФРОВІЗОВАНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Грошові кошти та їх еквіваленти є інструментами економічних операцій, які використовуються як засіб платежу та визначення вартості. Вони відіграють важливу роль у житті кожної людини та необхідні для функціонування підприємств, установ та організацій. Важливо зазначити, що з точки зору бізнесу готівка та їх еквіваленти підтримують бізнес, оскільки в рамках торговельного циклу вони перетворюються на товари, а потім товари знову перетворюються на гроші. Також важливою роллю є те, що це найбільш ліквідний актив господарюючого суб'єкта, який допомагає швидко реагувати на зміни ринку та повертати борги. Перш за все важливо уточнити зміст поняття грошових коштів. Різні автори по-різному підходили до трактування цього поняття, деякі з яких показані в таблиці нижче.

Таблиця 1.

Визначення поняття «еквіваленти грошових коштів»*

№	Автор	Визначення
1.	Ткаченко Н.М.	Готівка в касі, кошти на рахунку в банку, інші кошти.
2.	Філімоненков О.С.	Гроші в касі підприємства, кошти на рахунках в установах банків, кошти підзвітних осіб, вклади в банках.
4.	Мельниченко В.О.	Гроші, які використовуються для розрахунків і виконують функцію вимірювання вартості, засобу обігу, засобу платежу, утворюють безперервний кругообіг (гроші — товар — виробництво — товар — гроші), завдяки чому вони відновлюють свій початковий стан у формі доходу, отриманого від реалізації продукції, тобто готівка.
6.	Кащенко О.І.	Еквіваленти грошових коштів - інструменти вартості, які беруть участь в обміні товарів і послуг, у

№	Автор	Визначення
		забезпеченні діяльності господарської організації, мають найбільшу ліквідність серед поточних активів, можуть бути виражені в грошовій формі, у сумі на банківському рахунку або в електронних грошах.

**Джерело: сформовано на основі [3;5;6;7]*

Грошові кошти виконують багато функцій, які сприяють фінансовим операціям та економічному розвитку. Так, О.В. Зінченко, В.О. Приємницька [2; с. 391] виділяють наступні: міра вартості, засіб обігу, засіб нагромадження, засіб платежу та світові гроші. З позиції цифровізації економіки функція засобу платежу має особливе значення. Вона проявляється у зв'язку з потребою продажу товару і послуг при відкладанні платежу і викликається різницею в часі виробництва і реалізації ряду товарів або ж потребою купівлі товарів за відсутності наявних грошей. У даному випадку продавець є кредитором, а покупець – боржником.

Грошові кошти та їх еквіваленти можна згрупувати за такими факторами [3, с. 727; 4, с. 118]:

- За призначенням: гроші, призначені для обігу; гроші на певну мету.
- За місцезнаходженням: гроші в банку; гроші в касі; гроші, що зберігаються звітними агентами.
- За фізичною формою: готівка в касі; безготівковий.
- Залежно від валюти: у національній валюті; в іноземній валюті.

Через сучасну оцифровану економіку особливо важливо виділити готівку в касі, гроші на банківському рахунку та електронні гроші серед типів грошових еквівалентів, оскільки вони мають різні процедури при оплаті та важливі з різних причин.

Перш за все, під готівкою в касі розуміються гроші в традиційній натуральній формі, що дозволяє здійснювати миттєві розрахунки між суб'єктами господарювання. Найчастіше використовується в роздрібній торгівлі. Кошти на банківських рахунках полегшують виконання економічних операцій у будь-який момент доби, навіть у разі різниці в відстані. Великі компанії здебільшого покладаються на банківські платежі. Розвиток економіки та цифровізація також сприяли поширенню електронних грошей. У разі електронного платежу користувач електронного гаманця має можливість оплачувати товари та послуги в межах визначеної суми, не ідентифікуючись, оскільки ідентифікується гаманець, а не його власник [2, с. 286].

У таблиці 2 відображено порівняння характеристик готівки, банківського рахунку та електронних грошей.

Таблиця 2.

Порівняльна характеристика сучасних форм грошей

№	Характеристика	Форма грошей		
		Готівка	Безготівкова	Електронні гроші
1	Ліквідність	Відносно абсолютна	Абсолютна	Відносна
2	Ідентифікація держателем (власником)	Відсутня	Повна	Відсутня
3	Безпека збереження (використання)	Доступ обмежується фізично	Доступ обмежується фізично програмно-технічними засобами	Доступ обмежується фізично, програмно-технічними засобами та організаційно-правовими заходами
4	Носій	Папір, метал	Записи на рахунках в банках	Цифрова пам'ять комп'ютера, у тому числі відділеного сервера, чи іншого електронного носія інформації
5	Обмеження використання	Обмеження щодо використання визначено законодавством	Без обмеження	Обмеження щодо використання визначено законодавством

*Джерело: [2, с. 287]

Загалом, можна сказати, що кошти та їх еквіваленти відіграють ключову роль у діяльності людей, особливо підприємств та установ. Гроші виконують багато функцій, головні з яких - міра вартості, засіб обігу та засіб платежу. В рамках економічного циклу такі кошти, як готівка, гроші на банківському рахунку або електронні гроші, перетворюються на товари чи послуги, які знову перетворюються на гроші через продаж. Кошти, таким чином, сприяють постійному функціонуванню господарського кільця, безперервному руху та економічному розвитку.

Список використаних джерел

1. Зінченко О. В., Дідик Я. В. Організаційно-методичний аспект обліку грошових коштів та їх роль за сучасних умов господарювання. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. 2019. № 37. С. 725-731. Режим доступу: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/37_2019_ukr/107.pdf
2. Зінченко О.В., Приємницька В.О. Економічна сутність та класифікація грошових коштів. Інфраструктура ринку. 2019. Вип. 38. С. 391 Посилання: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/38_2019_ukr/63.pdf

3. Кащенко О.І. Облік і аналіз грошових коштів та розрахунків в системі управління підприємством. Автореф. дис... кандидата екон. наук: 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2012. 22 с. Режим доступу: <https://mydisser.com/dfiles/58200674.doc>
4. Єрохіна Д.С, Коваль С.В. Класифікація грошових коштів та їх еквівалентів для потреб обліку та контролю. Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. 2028. - С. 118. Режим доступу: <https://cutt.ly/kw1VUJku>
5. Мельниченко В.О. Методологічні основи обліку грошових потоків. Електронний журнал «Ефективна економіка». №7. 2013. С. 286-287. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_8_50
6. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський облік, оподаткування і звітність: підруч. / Н.М. Ткаченко. – 5-те вид., допов і перероб. – К. : Алтера, 2011. – С. 151. Режим доступу: <https://dspace.nuft.edu.ua/bitstreams/dd6d41b3-58d0-459f-9e23-adcda6d0e3b/download>
7. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств : навч. посіб. / О.С.Філімоненко. – К. : Кондор, 2010. С. 352.

Cserne Panka PÓTA

PhD hallgató,

*Pénzügy tanszék, Debreceni Egyetem,
Debrecen, Magyarország*

FIZETÉSE SZOKÁSOK, AZONNALI FIZETÉSI RENDSZEREK ÉS DIGITÁLIS JEGYBANKPÉNZ – A V4 ORSZÁGOK ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE

Az azonnali fizetési rendszerek és az elektronikus fizetési megoldások integrációja a nemzetgazdaságba kiemelt fontosságú a versenyképesség miatt.

A kutatás során arra a kérdésre kerestük a választ, hogy a készpénzes tranzakciók aránya egységesen csökkenő tendenciát mutat-e a V4-es országokban, illetve ezzel egyidejűleg előtérbe kerültek-e az elektronikus fizetési módok. Továbbá azt vizsgáltuk, hogy a magyar azonnali fizetési rendszer és a digitális jegybankpénz kutatás fejlettebb-e a többi V4 országhoz képest. A kutatás során szekunder adatgyűjtést végeztünk, majd összehasonlító módon elemeztük a V4 országokat.

Eredményeink alapján minden V4-es ország rendelkezik azonnali fizetési rendszerrel, de kötelező jelleggel az csak Magyarországon alkalmazandó. Habár az elektronikus fizetési módok használata egyre népszerűbb, a legelterjedtebb fizetési mód továbbra is a készpénz. A digitális jegybankpénz fejlesztések területén is kiemelkedik Magyarország a V4 országok közül a pilot programjával.

A felhasznált irodalom listája

1. Auer, R., Banka, H., Boakye-Adjei, N. Y., Faragallah, A., Frost, J., Natarajan, H., Prenio, J. (2022). Central bank digital currencies: a new tool in the financial inclusion toolkit? *FSI Insights* No. 41, ISBN 978-92-9259-551-7 (online).
2. Boros E., Horváth, M. (2022). Digitális jegybankpénz: a következő pénzforradalom? Digitális jegybankpénzek a geopolitika dimenziójában. *Pénzügyi Szemle*, 67 (2022/4), pp. 506-521. DOI: https://doi.org/10.35551/PFQ_2022_4_2
3. Autopay S.A. (2023): Fast BlueCash transfers now in as little as 15 seconds. *Fast BlueCash transfers now in as little as 15 seconds | Autopay* (letöltve: 2023.09.26.)
4. Citi Handlowy (2023): An urgent transfer? 24/7 Express Elixir instant payments. *one-pagerexpress-elixir-en.pdf* (citibank.pl) (letöltve: 2023.09.26.)
5. Czech National Bank (2023): Instant payments – description. *Instant payments – description - Czech National Bank (cnb.cz)* (letöltve: 2023.09.23.)
6. eService (2022): Attitudes toward payment methods. *Prezentacja programu PowerPoint (eservice.pl)* (letöltve: 2023.09.12.)
7. Gand, A. (2022): The State of Instant Payments in European countries. *The State of Instant*
8. NBS (2023): Annual report 2022. *Národná banka Slovenska, Pozsony*. ISSN 2729-8647. stiahnut (nbs.sk) (letöltve: 2023.09.29.)
9. REVO – MMB Platební Služby (2022). Attitudes towards payment methods. Online: https://19566641.fs1.hubspotusercontent-na1.net/hubfs/19566641/Attitudes_toward_payment_methods_report_CZECHIA_ENG.pdf
10. Statista (2022a). Share of cash estimate at point of sale (POS) in Czechia from 2010 to 2021. Online: <https://www.statista.com/statistics/1094801/cash-use-in-czechia/>
11. Statista (2022b). Share of cash estimate at point of sale (POS) in Slovakia from 2005 to 2021. Online: <https://www.statista.com/statistics/1095503/cash-use-in-slovakia/>
12. Statista (2022c). Share of cash estimate at point of sale (POS) in Hungary from 2001 to 2021. Online: <https://www.statista.com/statistics/1094988/cash-use-in-hungary/>

Сергій ПАТУШНИЙ

*аспірант кафедри фінансів та цифрової економіки,
Державний університет «Житомирська політехніка»,
м. Житомир, Україна*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛІНГУ

Дискусійність наукових позицій щодо ідентифікації контролінгу та фінансового контролінгу обумовлює вибір концептуальних засад їх дослідження. Концентрація уваги більшості дослідників на американській та німецьких концепціях нівелює значення інших концепцій, які активно розвиваються в межах функціональних економічних наук та більше адаптовані під сучасні умови зовнішнього середовища. Передумовами формування та подальшого удосконалення вітчизняних концепцій фінансового контролінгу є розвиток

ринкових відносин, невизначеність зовнішнього середовища, потреба в обґрунтованих методиках антикризового управління, інтернаціоналізація закордонних методів контролінгу, розвиток корпоративного управління, функціонування міжнародних професійних організацій контролінгу, розвиток функціональних економічних наук та поява нових об'єктів контролінгу. Наявність таких передумов вимагає детального вивчення теоретичних основ фінансового контролінгу. Також у науковій літературі достатньо активно досліджується питання концептуальних засад контролінгу, але в меншому ступені – фінансового контролінгу; є приклади ототожнення цих концепцій, що пояснюється нечіткістю визначення місця фінансового контролінгу в системі контролінгу.

Виходячи з аналізу змісту сучасних концепцій контролінгу, їх можна класифікувати за декількома ознаками:

- ✓ концепції, орієнтовані на функції контролінгу (функціональні концепції контролінгу);
- ✓ концепції, орієнтовані на мету контролінгу (цільові концепції контролінгу);
- ✓ концепції, орієнтовані на інформацію (інформаційні концепції контролінгу);
- ✓ концепції, орієнтовані на організацію контролінгу (організаційні концепції контролінгу);
- ✓ системні концепції контролінгу (реалізуються шляхом застосування системного підходу при впровадженні контролінгу).

Додатково в деяких наукових працях контролінг розглядається як мистецтво управління, філософія бізнесу, що надає можливість авторам виділяти окремо філософську (світоглядну) концепцію контролінгу.

Щодо дефініції фінансового контролінгу в межах зазначених концепцій відмітимо наступне:

1) в багатьох концепціях при уточненні терміну «контролінг» не наводиться трактування «фінансовий контролінг», що нівелює його значення для цілей управління;

2) в окремих концепціях термін «контролінг» ототожнюється з терміном «фінансовий контролінг», що вимагає його уточнення та наукового обґрунтування;

3) в окремих джерелах фінансовий контролінг досліджується як складова частина контролінгу, виділена за ознакою класифікації об'єктів управління (або функціональних сфер діяльності підприємства).

Виходячи з попередньо наведеного поділу наукових концепцій, уточнено визначення фінансового контролінгу (табл. 1).

Аналіз даних табл. 1 дозволяє зробити висновок, що фінансовий контролінг можна визначити в межах вищенаведеної системної концепції контролінгу, доповненої концепцією стратегічного розвитку підприємства.

Поняття «стратегічний розвиток підприємства» суттєво відрізняється від поняття «стратегічне управління», оскільки воно базується на таких передумовах: усвідомлення мети функціонування суб'єкта господарювання; орієнтація не лише на внутрішнє, але і на зовнішнє середовище при дослідженні проблем діяльності; превентивний механізм діагностики негативного впливу факторів зовнішнього середовища на підприємство; важливе значення надається методам та інструментам стратегічного аналізу, який надає оцінку сильних (слабких) сторін внутрішнього середовища функціонування підприємства та можливостей (загроз) зовнішнього середовища при формуванні стратегії; взаємозв'язок оперативних та стратегічних цілей підприємства. Ретроспективний аналіз стратегічного управління засвідчує, що стратегічне управління є основою управління в цілому, але сучасні підприємства вже здійснюють акцент на отриманні стратегічних переваг для стратегічного розвитку (інновації, дослідження, людський потенціал).

Таблиця 1

Визначення фінансового контролінгу, виділені в межах досліджуваних автором концепцій*

№ з/п	Виділена концепція	Визначення фінансового контролінгу
1	Функціональні концепції контролінгу (орієнтовані на облік; орієнтовані на контроль; орієнтовані на планування (бюджетування); орієнтовані на координацію)	Функція в системі фінансового управління (фінансовий облік, фінансовий аналіз, внутрішній фінансовий контроль, бюджетування, координація тощо)
2	Інформаційні концепції контролінгу	Інформаційне забезпечення (інформаційна система, підсистема) фінансового менеджменту; автоматизована система фінансового управління
3	Організаційні концепції контролінгу	Окрема фінансова структура (відділ фінансового контролінгу) у системі управління; функціональна система підтримки фінансового менеджменту
4	Системні концепції контролінгу	Підсистема фінансового менеджменту підприємства; підсистема системи контролінгу
5	Філософські концепції контролінгу	Мистецтво управління, філософія бізнесу тощо
6	Цільові концепції контролінгу	Підсистема, орієнтована на вартісно-орієнтоване управління (прибуток, додану вартість тощо)

* складено автором на підставі [1-5]

Таким чином, на підставі оцінки існуючих концепцій фінансового контролінгу науково обгрунтовано доцільність дослідження його на основі теоретичної моделі, що поєднує системну концепцію та окремі елементи концепції стратегічного розвитку. Це сприятиме досягненню стратегічних цілей підприємства та одержання конкурентних переваг за рахунок впровадження інноваційної управлінської технології – фінансового контролінгу, яка трансформує окремі елементи системи фінансового управління підприємством.

Список використаних джерел

1. Івахненко С., Мелих О. *Фінансовий контролінг: методи та інформаційні технології*. Наукове видання. Київ: Знання, 2009. 319 с
2. Карцева В.В. *Фінансовий контролінг підприємств і організацій споживчої кооперації*. Монографія. Полтава: ПУЕТ. 2013. 335 с.
3. Птащенко Л. О. *Фінансовий контролінг [текст]: навч. посіб.* Київ: «Центр учбової літератури». 2016. 344 с.
4. Радзівіло І.В., Сіліна І.В. *Концептуальні заади фінансового контролінгу на підприємстві. Ефективна економіка. № 11, 2015. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4518>*
5. Швиданенко Г. О., Бутнік-Сіверський О.Б, Павленко І.А. та ін. *Управлінський контролінг: кол. монографія / за заг. ред. Г. О. Швиданенко*. Київ: КНЕУ, 2015. 156 с.

Наталія СВІЧКАР

к.е.н., доцент,
доцент кафедри девелопменту нерухомості, фінансів, обліку та маркетингу
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури
м. Дніпро, Україна

Ігор ФАСТОВЕЦЬ

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»
Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури
м. Дніпро, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ СУЧАСНИХ КРИТЕРІЇВ ПОРІВНЯННЯ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ

Сучасні критерії порівняння платіжних систем забезпечують об'єктивну оцінку та вибір між різними платформами, що пропонують послуги електронних платежів. Ці критерії враховують широкий спектр аспектів, від технологічних характеристик до зручності використання. Для порівняння платіжних систем потрібно дати точне визначення поняття еквайрингу, яке ми вже застосовували раніше. Еквайринг – це послуга банку, яка дозволяє приймати до оплати

платіжні картки міжнародних та національних платіжних систем за товари, роботи та послуги [1].

Це діяльність фінансової установи, що включає здійснення розрахунків з підприємствами торгівлі (послуг) за операціями, що здійснюються з використанням платіжних карток через POS-термінали. Для зручності, поняття еквайринг застосовується і для не карткових платежів, наприклад, платежів рахунок-рахунок.

Еквайринг також може означати діяльність щодо технологічного, інформаційного обслуговування ритейлу та виконання розрахунків з ними за операції, які здійснені із застосуванням платіжних засобів.

Переваги еквайрингу для бізнесу та клієнтів [2]:

1) швидка та проста оплата товарів та послуг як онлайн, так і офлайн, простота та надійність технологій (NFC та інших).

2) позбавляє ризику отримати фальшиві купюри, спрощує торговельні операції – не потрібно рахувати гроші на касі та при інкасації, не потрібно давати решту, шукати розмінні купюри;

3) не потребує інкасації (в Україні НБУ за інкасацію запровадив тариф 0,3% від суми), захищає від крадіжки;

4) зводить до мінімуму ризик помилок із сумою оплати через людський фактор;

5) в інтернет-торгівлі – це є майже єдиним засобом оплати, якщо не рахувати оплату готівкою кур'єру (несе ризики для ритейлера). Детальні вимоги з точки зору Інтернет-торгівлі розглянуто у третьому розділі, який описує тенденції та перспективи розвитку платіжних систем та сервісів.

Про те, що популярність карткових платежів зростає, свідчать і цифри. Так, у 2022 році лише десять найбільших еквайрів світу сумарно опрацювали 221,01 млрд транзакцій (за даними The Nilson Report). За прогнозами Daedal Research до 2026 року глобальний обсяг транзакцій на ринку комерційного еквайрингу становитиме 987,95 млрд. [2]

Якщо говорити про обсяги платежів глобального ринку торгового еквайрингу, то, за даними Daedal Research, він становить 27,80 трлн доларів США. За прогнозами до 2026 року обсяги значно зростуть і наблизяться до показника 41,75 трлн доларів США.

Зважаючи на все вищезазначене, якими критеріями керуються суб'єкти господарської діяльності при обранні більш ефективної платіжної системи? До останніх доцільно віднести такі:

1. Витрати на транзакцію. Цей критерій охоплює всі витрати, пов'язані з проведенням платежу через платіжну систему. Це включає комісії за транзакцію, які можуть бути фіксованими або процентними від суми транзакції, а також можливі щомісячні або щорічні абонентські платежі за використання сервісу.

Також сюди входить аналіз додаткових витрат, таких як комісії за виведення коштів або за міжнародні транзакції.

2. Швидкість обробки даних платіжною системою. Цей критерій визначає, наскільки швидко платіжна система може обробити платіж від моменту ініціації транзакції користувачем до моменту отримання підтвердження про її виконання. Швидкість обробки є критичною для бізнесів, де швидкість платежів може впливати на загальну ефективність та задоволення клієнтів.

3. Час на транзакцію та період зарахування коштів на розрахунковий рахунок. Це відноситься до загального часу, необхідного для завершення транзакції та фактичного зарахування коштів на розрахунковий рахунок продавця. Деякі платіжні системи здійснюють миттєві транзакції, тоді як інші можуть вимагати декілька днів для обробки.

4. Види карток, які приймаються до оплати та мультивалютність транзакцій. Важливо, щоб платіжна система підтримувала широкий спектр платіжних карток (наприклад, Visa, MasterCard, American Express тощо) та пропонувала можливість проведення мультивалютних транзакцій. Це дозволить обслуговувати більш широку аудиторію клієнтів та приймати платежі з різних частин світу.

5. Рівень безпеки. Охоплює заходи, що вживаються платіжною системою для захисту фінансових та персональних даних користувачів. Це включає використання шифрування даних, протоколів безпеки, таких як PCI DSS, та інших механізмів аутентифікації, таких як двофакторна аутентифікація.

6. Клієнтська підтримка. Оцінка якості обслуговування клієнтів, наданої платіжною системою. Включає наявність цілодобової підтримки, різні канали комунікації (телефон, електронна пошта, чат), а також швидкість та ефективність вирішення запитів або проблем, з якими можуть стикатися користувачі.

Безсумнівно, продавець прагнучиме вибрати платіжну систему, яка пропонує мінімальні витрати на обробку кожної операції, зокрема, мінімальну комісію за обмін. Важливим фактором стане здатність платіжної системи ефективно та оперативно обробляти запити від клієнтів, передавати інформацію про транзакції та, що найважливіше, забезпечувати швидке зарахування коштів на банківський рахунок продавця.

Вибір платіжної системи продавцем також залежить від можливості обслуговування платежів не тільки в національній валюті, але й від здатності здійснювати миттєву конвертацію іноземної валюти. Це дозволяє іноземним клієнтам робити покупки у місцевому ритейлі та надає українським громадянам можливість використовувати картки, випущені в Україні, для безпроблемних розрахунків за кордоном, що є особливо актуальним у сьогоdnішній глобалізованій економіці. Вибір платіжної системи також буде заснований на її

здатності забезпечувати високий рівень безпеки транзакцій і ретельно перевіряти передану інформацію між банками.

Хоча якість клієнтської підтримки може здаватися не таким визначальним фактором, її наявність полегшує взаємодію з клієнтами, забезпечує стабільність роботи платіжної системи та дозволяє отримувати зворотний зв'язок від користувачів, уникаючи необхідності для продавців організовувати цей процес самостійно.

Вибір платіжної системи залежить від специфіки бізнесу та індивідуальних потреб користувачів, тому важливо зважити всі ці критерії для здійснення найкращого вибору.

Список використаних джерел

1. Що таке еквайринг, еквайр, POS-термінал? Дія. Бізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua/handbook/finansovij-menedzment/so-take-ekvajring-ekvajr-pos-terminal> (дата звернення: 25.02.2024).
2. Що таке еквайринг і як він працює. Interkassa. 26 травня 2023 р. URL: <https://interkassa.com/blog/shcho-take-ekvajring> (дата звернення: 25.02.2024).

Ірина ТЯЖКОРОБ

*д. е. н., професор
професор кафедри фінансових технологій та консалтингу
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

ФІНАНСОВО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КОНСАЛТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АСИМЕТРІЇ

Розуміння доцільності використання технологій фінансово-інвестиційного консалтингу для подолання диспропорцій у розповсюдженні інформації в управлінні персональними фінансами найбільш стрімко формувалось з розвитком теорії асиметричності інформації. Так, якщо до 30-х років XIX ст. відбувалось зародження консалтингу та ініціація перших консалтингових фірм, то 60-ті роки характеризуються професіоналізацією консалтингової діяльності. Зокрема, одним із перших закономірностей, пов'язану із властивістю невизначеності, виявив К. Ерроу у 1963 р. [1]. Для подолання інформаційної нерівності щодо якості продукту чи послуги вчений запропонував здійснювати ліцензування професійної діяльності та використовувати освітні стандарти для сертифікації фахівців. Зазначені пропозиції втілено у консалтинговій діяльності західних країн, що стало підтвердженням легітимності консалтингу як професії та послугувало одним із способів захисту клієнтів від неякісних послуг. До прикладу, у Великобританії Інститутом консультантів з питань управління

запроваджено різні ступені членства (асоційований, повний, почесний), що дозволяє вносити консультантів, які отримали ступень повних та почесних членів, до професійного реєстру. Американським інститутом консультантів надається посвідчення консультанта при наявності у претендента відповідної освіти, певного досвіду та позитивних рекомендацій від клієнтів.

Необхідність застосування технологій консалтингу для усунення інформаційної асиметрії прослідковується у дослідженнях Дж. Акерлофа [2]. Розглядаючи характеристики інформації як економічного ресурсу, вчений виділив набір факторів, що призводять до виникнення інформаційної невизначеності: необхідність додаткових витрат для отримання більш достовірної інформації; недостатність коштів для збору та накопичення інформації; висока ймовірність вибору нерелевантної інформації; неоднакові можливості у суб'єктів для збору, відбору, аналізу та накопичення всієї інформації, з якою вони стикаються у своїй діяльності. Якраз уникнути негативного впливу цих факторів дозволяє спеціалізований консалтинг. Тому у 70-ті роки консультанти зосереджувались на наданні такої інформації або таких видах консалтингових послуг, стосовно яких мали знання та більш низькі витрати на їх отримання, серед них – пенсійне інвестування, стратегічний операційний менеджмент, біржова торгівля.

Значимість фінансового консультанта як посередника у підвищенні ефективності діяльності будь-якого економічного агента довів П. Хейне [3]. У своїй книзі «Економічний спосіб мислення» американський економіст зазначив, що фахівцями у створенні цінної інформації є посередники, брокери та професійні торговці. Вони можуть забезпечувати як продавця, так і покупця, найкращими варіантами вирішення проблеми, надаючи додаткову інформацію. Посередник виробляє інформацію «так само як брокер з торгівлі нерухомістю допомагає потенційним продавцям і покупцям знайти один одного, звичайний роздрібний торговець надає покупцям інформацію про запропоновані виробниками товари, зводить між собою виробників і тих, хто потребує їхньої продукції». П. Хейне зауважив, що посередники, виконуючи свою основну функцію щодо більш дешевого виробництва цінної інформації відносно інших учасників ринку, тим самим сприяють ефективності і збільшенню багатства: «...найкраща інформація означає більшу ефективність, оскільки вона становить ширший діапазон можливостей і тим самим розширює перспективи використання порівняльних переваг...».

В нашій країні також представлена ціла когорта вітчизняних вчених, які займаються пошуком шляхів вирішення проблеми підвищення добробуту населення на основі його більшої поінформованості. Зокрема, одним з таких шляхів вбачають використання переваг фінансового та інвестиційного консалтингу. Наприклад, аналізу зарубіжного досвіду незалежного фінансового

консультування фізичних осіб та перспективам його розвитку в Україні присвячено публікацію Т. Кизими [4, с. 51].

Безсумнівним є твердження професорки, що «сумлінні фахівці з бізнес-планування, побудови інвестиційної чи кредитної стратегії для постійного клієнта, розробки плану використання фінансових продуктів (депозитів, вкладів, паїв, іпотеки, лізингу тощо) завжди користувалися особливою повагою серед населення».

Теоретико-організаційні аспекти фінансового консультування населення висвітлено С. Жукевич та Н. Карпишин [5]. Економісти доречно вказують на низький рівень популярності послуг особистих фінансових консультантів серед українців, що обумовлено причинами матеріального та ментального характеру. Вони слушно наголошують на необхідності забезпечення якості консалтингових послуг шляхом ліцензування і сертифікації консультаційної діяльності.

Дослідження впливу фінансового консультування на зростання суспільного добробуту населення здійснено І. Сидор та І. Віятик [6]. Автори справедливо відводять державі провідну роль у створенні та стимулюванні розвитку інституту фінансового консультування як основи забезпечення зростання фінансової грамотності і, відповідно, рівня доходів громадян України.

Питання щодо підвищення ефективності інвестиційної участі населення в економіці України залишається на порядку денному. Інвестиційна активність громадян безпосередньо залежить від їх готовності та здібностей сприймати фінансові технології, з вигодою для себе використовувати нові фінансові продукти. Як показали опитування, українці порівняно із населенням країн ОЕСР ще відстають у рівні обізнаності про фінансові продукти: станом на 2021 р. 43% опитаних взагалі не користувалась фінансовими продуктами, а 32 % – тільки одним фінансовим продуктом [7].

Відтак в українському суспільстві потребують подальшої популяризації фінансово-інвестиційний консалтинг як інструмент зменшення або подолання інформаційної асиметрії і на цій основі підвищенні фінансової грамотності населення, зростання інвестиційного потенціалу домогосподарств, зміцнення економіки регіонів та країни у цілому.

Список використаних джерел

1. Arrow K. *Uncertainty and the welfare economics of medical care*. *American Economic Review*. 1963. Vol. 53. P. 941–973.
2. Akerlof George A. (1970). *The Market for 'Lemons': Quality Uncertainty and the Market Mechanism*. *Quarterly Journal of Economics (The MIT Press)*. N. 84 (3). P. 488–500.
3. Heyne P.T. *The Economic Way of Thinking*. USA: Science Research Associates, 1973. P. 289.
4. Кізима Т. О. *Незалежне фінансове консультування фізичних осіб: зарубіжний досвід та перспективи розвитку в Україні. Методологічні проблеми фінансової теорії і практики в умовах проведення системних реформ: матеріали загально*

університетської наукової конференції професорсько-викладацького складу (Тернопіль, 10 квітня 2013 р.). Тернопіль: Вектор, 2013. С. 49-52.

5. Жукевич С. М., Карпишин Н. І. Фінансове консультування населення: теоретико-організаційні аспекти діяльності. Економічний аналіз. 2017. Т. 27, № 2. С. 91-97.

6. Сидор І., Вятник І. Фінансове консультування та його вплив на зростання суспільного добробуту населення. Світ фінансів. 2021. № 4(69). С. 88-103.

7. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021: звіт за результатами дослідження. Київ. 2021. 70 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4 (дата звернення: 10.03.2024)

Ірина ХИМИЧ

к.е.н., доцент,

доцент кафедри управління інноваційною діяльністю та сферою послуг,
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
м. Тернопіль, Україна

ІНДУСТРІЯ 5.0: ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ІНДУСТРІЇ 4.0

Світ бізнесу розвивається надзвичайно швидкими темпами, і як доказ цьому наявність Індустрії 4.0 (І4.0), або ж іншим словами, – четвертої промислової революції, що значно посприяла інноваційному розвитку технологій щодо вдосконалення діяльності компаній.

Проте, І4.0 не є основною ключовою ланкою для розвитку світового бізнесу, адже, оскільки вдосконалення відбувається постійно, витісняючи недоліки й виокремлюючи сильні сторони, поступовими темпами щодо таких дій виникає І5.0, яка на даний час перебуває тільки на стадії свого розвитку, але вже набрала потужних оборотів.

Основна суть Індустрії 5.0 відображена на рис. 1 [1].

Варто зауважити, що І5.0 – це не окремо сформована складова, вона є прямим наслідком вдосконалення основних характеристик І4.0, але вже в певних соціально та природно орієнтованих напрямках. Адже, якщо суть І4.0 полягає в тому, яким саме чином вдосконалити технологічність бізнесу, то суть І5.0 спрямовується на те, яким же чином найкраще застосовувати та використовувати наявні види ресурсів (як природні, так і людські) в цілому.

Застосування основних принципів та постулатів І5.0 є надзвичайно важливим для всього світу, а особливо в дані часи криз та війн, коли увесь світ потребує «оновлення».

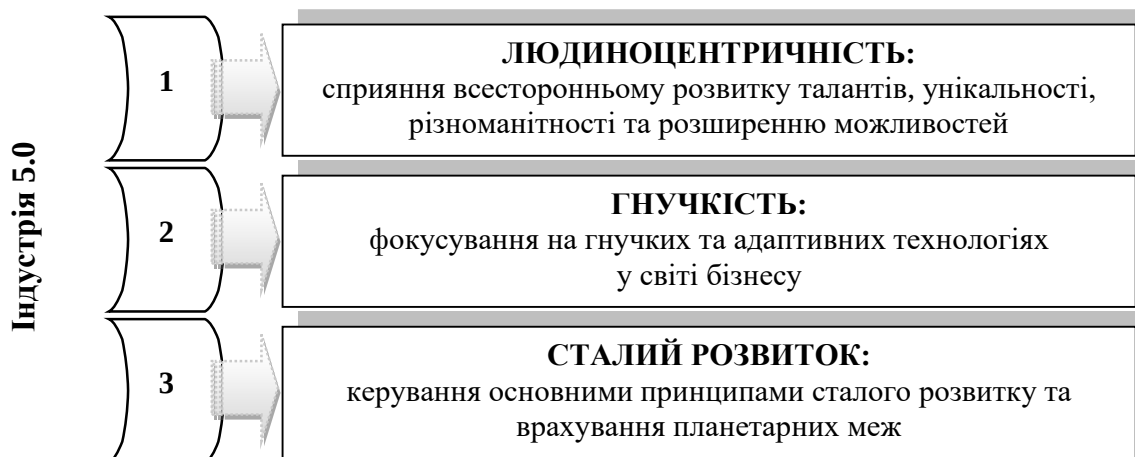

Рис. 1. Суть поняття «Індустрія 5.0»

На даний час світ потребує нових правил дії, діяльності та вдосконалення власних систем розвитку. Саме І5.0 зможе вивести світ, та й бізнес-світ зокрема, на новий щабель свого розвитку із врахуванням основних потреб та можливостей, які в даний час є найважливішими, та які потрібно як розвивати, так і беззаперечно впроваджувати для оновлення наявних систем, зосереджуючи свою увагу саме на ресурсному забезпеченні, проте, не виключаючи й технологічну допомогу (штучний інтелект).

Список використаних джерел

1. Яцук І. Індустрія 5.0: зміна парадигми в промисловому секторі – людина в центрі уваги (07.07.2023 р.). URL: <https://zn.ua/ukr/TECHNOLOGIES/industrija-50-zmina-paradihmi-v-promislovomu-sektori-ljudina-v-tsentri-uvahi.html> (дата звернення: 07.03.2024 р.).

Вікторія ЧЕРНЯВСЬКА

*студентка 2 курсу 16 групи факультету економіки, менеджменту та психології,
спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»,
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна
Науковий керівник:*

Анастасія ІЛЬІНА

*к.е.н., доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування,
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна*

ДЕРЖАВНЕ ЦІНОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Від початку повномасштабної війни на Уряд України чекало чимало роботи, адже він забезпечує дотримання законів України та роз'яснює підзаконними нормативно-правовими актами «правила військового життя». Таким чином, постанови, які приймаються Кабінетом Міністрів України протягом ста днів надзвичайного стану, можна розділити на два напрямки: адміністративне регулювання в умовах надзвичайного стану та економічне регулювання. Ключові зміни торкнулися питань оборони, військової підтримки, а також таких економічних аспектів, як ведення бізнесу та умови оподаткування, встановлення соціальних пільг, гуманітарної допомоги тощо. Не чекаючи закінчення війни, Кабінет Міністрів України почав реєструвати втрати від війни й відновлювати інфраструктуру та житловий фонд. Значну увагу було приділено санкціям проти Росії та Білорусі [1].

Так, 19 червня 2023 року на засіданні Уряду України було прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 19 червня 2023 року № 650 «Про регулювання цін на окремі види продовольчих товарів та забезпечення стабільної роботи виробників продовольства в умовах воєнного стану», у якій державі передбачено продовжувати регулювати ціни на окремі продовольчі товари протягом періоду воєнного стану, а також трьох місяців після припинення бойових дій та/або скасування воєнного стану. Протягом зазначеного вище періоду держава здійснюватиме контроль над цінами, встановлюючи граничний рівень торговельної надбавки (націнки) не більше ніж на 10 % на обмежений асортимент харчових продуктів, таких як: борошно пшеничне вищого ґатунку, молоко пастеризоване (жирність 2,5 % у плівці), яйця курячі класу С1, м'ясо птиці (тушки курячі четвертини курки), олія соняшникова, хліб житньо-пшеничний рафінований та батон. Водночас, щоб зняти надмірний тиск на бізнес, Уряд України вирішив скасувати процедуру декларування зміни

роздрібних цін на соціально значущі товари, а також товари протиепідемічного призначення [3].

Поряд із цим, для посилення контролю за цінами державний орган може прийняти низку підходів, які можна умовно поділити на прямі та непрямі (опосередковані).

Пряме державне регулювання ринкових цін передбачає використання таких інструментів, як запровадження фіксованих цін на економічні блага, встановлення граничних цін, декларування зміни цін, встановлення максимальних торгових надбавок і націнок, «заморожування» або блокування рівня цін, надання субсидій на виробництво окремих видів продукції, підписання угод про рівень цін між суб'єктами господарювання та державою.

Непряме державне регулювання ринкових цін є застосовується через диференціацію податкових ставок, пільгове оподаткування та кредитування, зміну імпорتنих мит і встановлення верхньої межі нормативів прибутковості. Тому державні органи мають певну свободу дій при виборі конкретного методу державного контролю за цінами.

Таким чином, при виборі одного або кількох заходів слід враховувати мотиви, процедуру, а також пов'язані з ними наслідки. При цьому необхідно враховувати наслідки не лише в короткостроковій перспективі, а й відповідно до довгострокової стратегії економічного розвитку. Слід розуміти, що під час певних соціальних потрясінь (війна, стихійне лихо, масові заворушення тощо) економіка держави є найбільш уразливою, а тому це вимагає вжиття певних заходів для її стабілізації.

Кабінет Міністрів України постановою від 6 березня 2022 року № 223 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. № 1548» встановив обов'язковий контроль за ціноутворенням суб'єктами роздрібною торгівлі на окремі товари. До цих товарів, як зазначено, відносяться: борошно пшеничне, макаронні вироби, хліб, крупа гречана, каша вівсяна, м'ясо свинини та яловичини й птиці (тушки курчат), молоко та масло вершкове, сметана, яйця курячі, соняшникова олія, цукор, капуста білокачанна, цибуля-шаланта, буряк, морква, картопля, спирт етиловий (розчин 96%), національні нестероїдні протизапальні засоби, антибактеріальні препарати, які всі використовуються в лікуванні та профілактиці інфекційних захворювань; бензин марки А, дизельне паливо LPG для транспортних засобів. Аналізуючи наведений перелік об'єктів державного контролю, стає зрозумілим, що до нього входять найважливіші продукти харчування, цінова маніпуляція чи відсутність яких позначила спосіб життя та стандарти переважно більшості українців [2, с. 133-134].

Отже, ціна товарів і послуг є ключовим показником ефективності господарювання в умовах війни та надзвичайного стану. Державне регулювання цін на харчові продукти є ефективним інструментом для захисту інтересів

громадян в умовах кризи. Важливо враховувати всі аспекти економічного розвитку та соціального захисту населення при прийнятті рішень про контроль за цінами. Управління національною економікою під час воєнних конфліктів вимагає комплексного підходу до контролю за цінами, регулювання ринків та забезпечення стабільності суспільства. Наявність ефективної системи державного контролю за цінами й знання реальних потреб населення дозволяють державі діяти оперативно та ефективно в умовах надзвичайних ситуацій. Також важливо враховувати не лише короткострокові, а й довгострокові наслідки вжитих заходів для стабілізації економіки та соціально-економічного розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Доронцева Є. Державне регулювання під час війни: як Кабінет Міністрів України адаптував економіку до воєнного стану. Вокс Україна, 2022. URL: <https://voxukraine.org/derzhavne-regulyuvannya-pid-chas-vijny-yak-kabinet-ministriv-ukrayiny-adaptuvav-ekonomiku-do-voennogo-stanu/> (дата звернення: 05.03.2024).
2. Трубочанінова А. С. Державне регулювання цін в умовах воєнного стану в Україні: переваги та недоліки. Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених: Матеріали VIII Всеукр. наук-прак. конференції (м. Одеса, 18 листопада 2022 р.). Одеса. Львів-Трунь: Liha-Pres, 2022. С. 132-136. URL: https://docs.mgu.edu.ua/docs/aspirantura/181122_konf_tezi.pdf (дата звернення: 05.03.2024).
3. Урядом продовжено державне регулювання цін на продовольчі товари в період воєнного стану. Держпродспоживслужба, 2023. URL: <https://dpss.gov.ua/news/uriadom-prodovzhenno-derzhavne-rehuliuвання-tsin-na-prodovolchi-tovary-v-period-voiennoho-stanu#:~:text=19%20червня%202023%20року%20на%20засіданні%20Уряду%20прийнято,та%20трьох%20місяців%20після%20його%20припинення%20чи%20скасування.> (дата звернення: 05.03.2024).

**СЕКЦІЯ 4.
ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ТА МАРКЕТИНГ У КОНТЕКСТІ
НОВИТІХ ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ**

**4. SZEKCIO.
INNOVATÍV MENEDZSMENT ÉS MARKETING A LEGÚJABB
GAZDASÁGI KIHÍVÁSOK TÜKRÉBEN**

**SECTION 4.
INNOVATIVE MANAGEMENT AND MARKETING IN THE CONTEXT OF
THE LATEST ECONOMIC CHALLENGES**

Chai Ching TAN

*Adjunct Professor, Malaysia University
Faculty of Business Administration and Information Technology,
Rajamangala University of Technology Tawan-OK*

Victoria FRANTS

*Graduate student
Department of Entomology and Biodiversity Preservation
Uzhhorod National University (Ukraine)*

**A SNAPSHOT ASPECT OF THE BIBLIOMETRIC VIEW IN OFFERING
THEMES OF STRATEGIC MANAGEMENT DURING COVID-19 PERIOD**

Strategic management is one of the competencies that strategists and organizations must master, whether they belong to engineering firms, agricultural sectors, higher learning institutions, or private or public sectors. COVID-19 is a significant stressor for organizations, and this study employs a bibliometric technique to examine the intellectual patterns of scholarly publications found in ScienceDirect databases. Apart from considering the multidisciplinary nature of articles, the study also presents the variations caused by the types of journals and subject areas. The five clusters that the bibliometric map concludes with the multidisciplinary repertoires of the ScienceDirect database are (1) strategic competencies; (2) stresses and sustainability goals; (3) business systems—data analytics management, circular economy, and SCM; (4) market-side competition; and (5) technology and energy management, cost and demand optimization. The bibliometric map is shown in Fig. 1, and Fig. 2 presents the thematic summary and strategic management framework.

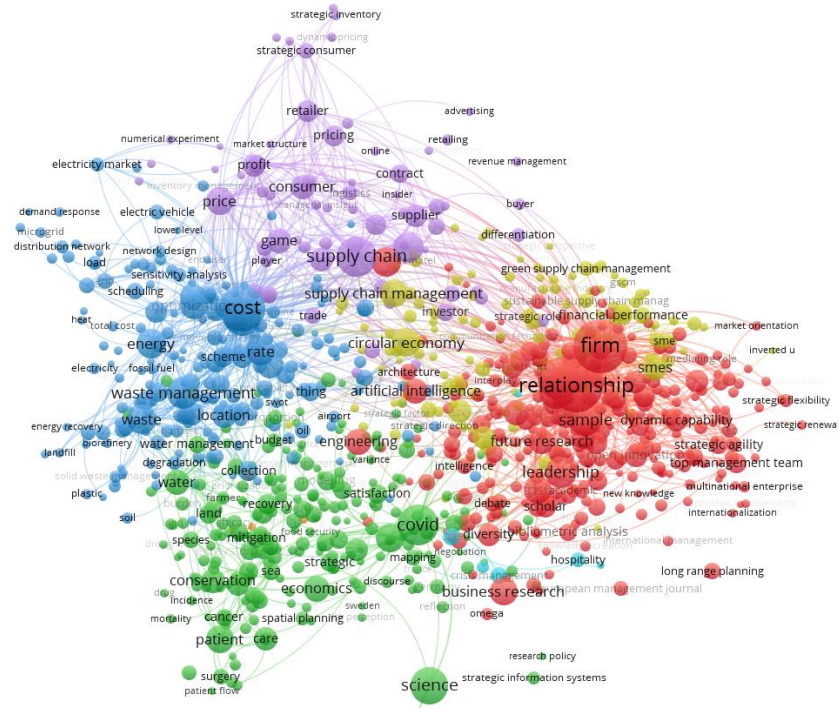

Fig. 1. The Overall Bibliometric Map

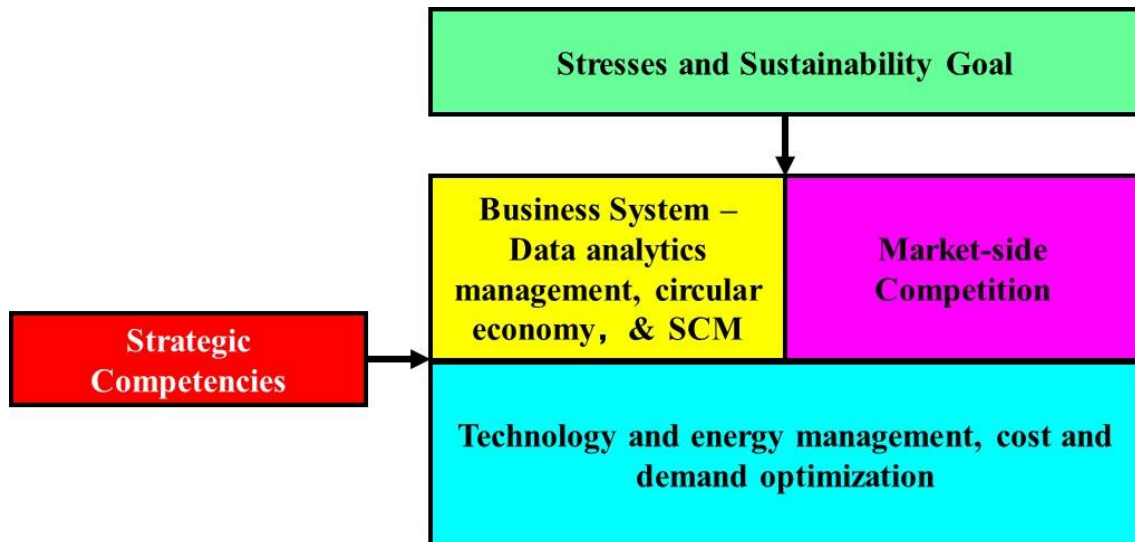

Fig. 2. The Five Strategic Themes in the SM Field during 2022 and 2023

The overall bibliometric map in Fig. 1 depicts the intellectual structure of the published knowledge of the SM field for the two years 2022 and 2023 and reveals five

dominant clusters: Cluster one (red) has 294 items, cluster two (green) has 245 items, cluster three (blue) has 209 items, cluster four (yellow) has 134 items, and cluster six (purple) has 72 items.

The study describes not only the key concepts involved in each theme but also narrates their associative relationships, draws theoretical and practical implications, and suggests further research to fill the weaker areas this study does not rectify. Significant differences that strategic management discipline contributes during COVID-19 are shocks and resilience, the systemic nature of risks and decision-making, continuous feedback and learning, data analytics, resource advantages and dynamic capability of firms, and emerging trends of AI and IoTs. Considering the COVID context and accompanying changes as social factors, applying social cognitive theory could be a valid behaviorist approach to strategic management. Nevertheless, social cognitive theory is often acknowledged in the behavioral domain and remains relatively unexplored strategically.

References

1. Ayud, S., Ayob, S.M., Tan, C.W., Taimoor, M., Ayud, L., Bakar, A.L., & Daud, M.Z. (2022). Analysis of energy management schemes for renewable-energy-based smart homes against the backdrop of COVID-19. *Sustainable Energy Technologies and Assessments*, 52, 102136.
2. Azizi, M.R., Atlasi, R., Ziapour, A., Abbas, J., & Naemi, R. (2021). Innovative human resource management strategies during the COVID-19 pandemic: a systematic narrative review approach. *Heliyon*, 7, e7233.
3. Brundin, E., Liu, F., & Cyron, T. (2022). Emotions in strategic management: a review and future research agenda. *Long Range Planning*, 55, 102144. Doi: 10.1016/j.lrp.2021.102144.

Anett TŐZSÉR

Dr., Kutató
Nemzetstratégiai Kutatóintézet
Budapest, Magyarország

A HUNGARIKUMOK HATÁSA A HELYI GAZDASÁGRA ÉS A KÖZÖSSÉGEKRE

A hungarikum elnevezést méltán tekinthetjük a világon egyedi jelenségnek, hiszen az „olyan, a magyarok vagy idegen népek által magyarnak vélt és a nemzettel azonosított anyagi, illetve szellemi értékeket értjük alatta, amelyek eredetüknél és hírnevüknél fogva magyar specifikumok” [7].

Magyarország Alaptörvénye megállapítja, hogy a magyar nemzeti értékek megőrzendő és egyedülálló értékek, és azok védelme hozzájárul a nemzeti azonosságtudat kialakulásához és megszilárdításához [9]. Magyarország Alaptörvényére utalva Szakáli István Loránd felhívta a figyelmet arra, hogy a 21.

század nehéz megméréstetéseiben az értékek megőrzése nagy feladatot ró ránk. Nem adhatjuk fel értékeinket, az elődeink által ránk hagyott örökséget, ugyanis közös értékeink adnak iránymutatást ahhoz, hogy tudjuk, honnan hová tartunk, mi is az életünk igazi értelme [6].

A 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról (továbbiakban: hungarikumtörvény) kimondja, hogy a hungarikumokat és a nemzeti értékeket gyűjteni, ápolni, őrizni kell, mert az összetartozás és a nemzeti tudat erősítésében kulcsszerepet játszanak. Mindemellett azokat be kell mutatni, hiszen fontos szerepük van az identitás és az imázs kialakításában, ráadásul gazdasági haszon is származhat belőlük. Ezen kívül kiemelendő még a nemzetstratégiai szerepük is, hiszen a hungarikumok célterülete nem csupán Magyarországra terjed ki, hanem minden olyan közösségre, amelyet magyar emberek alkotnak [10].

A téma nemzetstratégiai jelentősége okán, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet célul tűzte ki annak vizsgálatát, hogy a hungarikumok milyen szerepet töltenek be az érintett települések fejlődésében. A szakirodalmi vizsgálat során nyomon követtem a hungarikum fogalom fejlődését, értékeltem a hungarikumok nemzetstratégiai jelentőségét, valamint kitértem arra, hogy milyen hatást gyakorolnak a helyi és a nemzeti identitásra. A primer kutatás során kérdőíves vizsgálatot végeztem el a Hungarikum Gyűjteményben szereplő olyan hungarikumok körében, amelyek valamely településhez kapcsolódnak. Arra kerestem a választ többek között, hogy a hungarikum mennyire határozza meg a településfejlesztés gyakorlatát, hogyan viszonyul hozzá a település vezetése és hogyan a lakosság. Az érintett szervezetektől azt is megkérdeztem, hogy a hungarikum milyen mértékű hatást gyakorol a munkahelyteremtésre és az együttműködésekre az adott településen és az adott térségben.

A saját nemzetünk pozitív önértékelésének a feltétele, hogy csak értékes tulajdonságokkal legyen felruházva. A saját csoport felértékelése önmagunk érdekét és védelmét szolgálja és elengedhetetlen feltétele az életképes nemzettudatnak. Ehhez hozzájárulnak az egyedi helyi és nemzeti sajátosságokat képviselő hungarikumok [1], [4], [5].

Káposzta József és kutatótársai a nemzeti identitás fontossága mellett kiemelték a lokális identitások szerepét. Megállapították, hogy a globalizáció egyik következménye a térségek, a lokalitások szerepének megváltozása és felértékelődése. Az új területi politikák következtében hazánkban is fontos szerepet kapnak a lokális, endogén erőforrások, mint az önerőből történő építkezés alapkövei. A helyi erőforrások igénybevétele biztosítja, hogy a befektetett tőke helyben marad és újrahasznosul. Emellett a helyi sokszínűség hangsúlyozása és reklámozása, a helyi jellegzetességeinek támogatása, a helyi identitás, valamint a hozzákapcsolódó különféle minőségi áruk és szolgáltatások fejlesztése és értékesítése a globalizációval szembeni védelmet is jelenti [3].

A turisták számára vonzó termékként való megjelenítés mellett több szerző is megállapította, hogy a hungarikumok és a helyi értékek szerepet játszanak a helyi identitás és imázs kialakulásában is, mivel különleges, autentikus értéknek számítanak. Egyes vidéki térségek számára kitörési lehetőséget jelenthetnek, a városok esetében pedig a sokszínű kínálat kialakításában lehet jelentős szerepük. Emellett hozzájárulhatnak a helyi adóbevételek növekedéséhez, a munkalehetőségek bővüléséhez, a vállalkozások beindításához, a környezet- és tájvédelemhez, valamint az adott térség megtartó erejének növeléséhez [2], [3], [8].

A hungarikumok elemzésével bizonyítást nyert, hogy egy adott értéknek a településfejlesztésben való hangsúlyosabb megléte a munkahelyteremtésre és a vállalkozásokra szélesebb körben (nem kizárólag települési, hanem regionális, országos vagy akár nemzetközi szinten) is kihat. Az élelmiszeripari termékek országos szinten is, a kulturális örökségek pedig regionális szinten is hatást gyakorolnak a munkahelyteremtésre és a vállalkozások ösztönzésére, míg a világörökségek inkább csak települési szinten. A közösségépítéshez azonban a világörökségek és a kulturális örökségek járulnak jobban hozzá. Kiderült az is, hogy az élelmiszeripari termékek közösség-szervező képességében sokkal több lehetőség rejlik, mint amennyit eddig abból kihasználtak.

Kutatásom rávilágított arra, hogy az értékeknek a települések fejlesztésében való hasznosítása összefüggést mutat az értékek helyi megítélésével. Azt tapasztaltam, hogy a településvezetőknek az értékek hasznosításával kapcsolatos pozitív attitűdjük is befolyásolhatja a lakossági megítélést. Azokon a településeken ugyanis, ahol a település vezetése nagy figyelmet fordít ezen értékek hasznosítására, láthatóan pozitívabb megítélés és nagyobb büszkeségérzés tapasztalható a lakosság részéről is.

Megfigyelésem szerint a lakosság a kulturális örökségeire büszkébb, mint az emberiség kiemelkedő kincseit jelentő világörökségekre. Ennek magyarázata az lehet, hogy ezek az értékek az élő közösségek tudásaként továbbörökített kulturális megnyilvánulások, amelyek ma is erőteljesen meghatározzák az érintett közösségek, csoportok és egyének adott településhez való kötődését. Ez a közös(ségi) tudás jelentős mértékben segítheti a település megtartó erejét és erőforrásokat biztosíthat egy közösség továbbéléséhez.

A felhasznált irodalom listája

1. Berács, J. – Malota, E. (2000): *Fogyasztói etnocentrizmus: az etnocentrizmus és az ország eredet-imázs kapcsolata a termékválasztásban. Vezetéstudomány – Management and Business Journal*, 31(4), 25–38.
2. Gonda, T. – Raffay, Z. (2015): *A tematikus utak szerepe a turizmus- és vidékfejlesztésben. A Falu*, 30(1), 49–58.
3. Káposzta, J. – Ritter, K. – Kassai, Zs. (2015): *Hungarikumok területi jelentőségének vizsgálata, különös tekintettel a pálinkára. Tér és Társadalom*, 29(4), 139–153. DOI: 10.17649/TET.29.4.2707

4. Németh, M. (é.n.): A magyar nemzeti autosztereotípiát átalakítása. Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont.
http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=271:a-magyar-nemzeti-autosztereotipia-atalakitasa&catid=30:nemzetek-europaja
5. Nótári, M. (2008): A kertészeti- és élelmiszeripari hungarikum termékek primer vizsgálata, különös tekintettel a Dél-alföldi Régióra. PhD disszertáció. Tájépítészet és Döntéstámogató Rendszerek Doktori Iskola. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.
6. Szakáli, I. L. (2019): Hungarikumok. A nemzeti értékek és hungarikumok gyakorlati hasznosíthatóságának lehetőségei. In Hungarikumok és nemzeti értékvédelem. Első egyetemi tankönyv, szerkesztette: Tózsá István, 41–62. Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar, Vezető és Továbbképzési Központ, Dialóg Campus Könyvkiadó, Budapest.
7. Zentai, A. (2015): Nemzeti értékeink megőrzése. A hungarikumok és a körük szerveződő rendezvények Magyarországon és külföldön. Szakdolgozat, 5. oldal. Budapesti Gazdasági Főiskola, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar, Budapest.
8. Tóth, B. – Nagy, Gy. – Hegedűs, G. (2017): A helyi értékek és hungarikumok turisztikai attrakcióvá váló fejlesztési lehetőségei alföldi példákön keresztül. Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok, 2(2), 4–19.
9. Magyarország Alaptörvénye, 2011. április 25.
<https://www.parlament.hu/irom39/02627/02627.pdf>
10. 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról.
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200030.tv>

Dóra BARABÁSNÉ DR. KÁRPÁTI

egyetemi docens,
Gazdálkodástudományi Intézet intézetigazgató
Nyíregyházi Egyetem
Nyíregyháza, Magyarország

Bernadett OROSZNÉ ILCSIK

mesteroktató
Gazdálkodástudományi Intézet intézetigazgató
Nyíregyházi Egyetem
Nyíregyháza, Magyarország

MUNKÁLTATÓI KOMPETENCIAELVÁRÁSOK VÁLTOZÁSA NAPJAINKBAN

Változó világunkban a felsőoktatási intézményekkel szemben egyre nagyobb elvárás, hogy olyan kompetenciákkal bocsássák ki a hallgatóikat, hogy helyt tudjanak állni a munka világában. Elsősorban nem a tudáselemek felsorolásáról van szó, hanem azoknak a kompetenciáknak a meghatározásáról, amellyel egy adott végzettséget szerző hallgatónak rendelkeznie kell.

A hazai felsőoktatásra jelenleg az erősen elméleti képzések dominanciája a jellemző. A jelenlegi képzési struktúra nem kínál elegendő lehetőséget a gyakorlati képzésre, holott a munkaadói oldal kifejezetten igényli a gyakorlatorientált képzésből kikerülő szakembereket.

Az utóbbi évtizedben egyre inkább felértékelődött az a szemlélet, hogy a speciális tudás mellett egyre nagyobb szerepet kap a konvertálható, szélesebb körben felhasználható transzfertudás [8, 105-114.o]. Mindez azt jelenti, hogy a munkakörhöz való alkalmasságon túl a szervezet működését hatékonyabbá tevő általános egyéni képességek szerepe is egyre fontosabbá válik. Ezek a személyes képességek, készségek a kompetenciafogalom segítségével értelmezhetők [6, 229-258.o.].

Munkánkban a kompetencia fogalom értelmezését követően összegyűjtöttük a munkaadók által legfontosabbnak ítélt kompetenciákat. Külön kitértünk a munkavállalók digitális kompetenciáival kapcsolatos eredmények ismertetésére. A szakirodalomban nem lelhető fel az ideális munkavállalói „kompetencia-mix”, hiszen a munkadó szervezet tevékenysége, a szektor, amelyben működik és kultúrája nagyban befolyásolja a munkavállalóktól elvárt tudást és készségeket. A jövő munkavállalóinak sikerkritériumait összegyűjtő munkaerőpiaci kutatások eddig az alábbi 6 kompetenciacsoportot különítették el: önálló munkavégzést szolgáló személyes kompetenciák, szociális kompetenciák, szakmai kompetenciák, tanulási kompetenciák, probléma-megoldási kompetencia digitális kompetenciák [7, 75-107.o.; 1, 53.o.; 8, 105-114.o.; 5, 23-30.o.; 3, 184.o.].

Ami a szakirodalmi áttekintés alapján egyértelműen állítható, hogy a felsőoktatási intézményeknek az eddigi erőteljesen tudásközpontú oktatásról át kell térniük a kompetenciaalapú képzések biztosítására.

Az első végzős közgazdásztanár-képzésben részt vevő évfolyam munkáltatói körében végrehajtott online kérdőíves adatfelvétel segítségével feltérképezésre kerültek a munkáltatók által legmagasabbra értékelt készségek, képességek és kompetenciák. A munkaerő-piaci felmérés című kérdőívet az aktív jogviszonnyal rendelkező hallgatók munkaadói (középvezetők, felső vezetők, tulajdonosok) töltötték ki. A primer adatok mintavétele ebben az esetben sem véletlenszerűen történt. A mintát 9 szervezet vezetőinek véleménye alkotja.

Az eredmények rámutatnak, hogy minden az elemzésbe került készséget és kompetenciát általánosan fontosnak tartanak a munkáltatók. A készségek képességek között különösen lényegesnek tartják a hatékony kommunikációt és hatékony konfliktuskezelést, míg véleményük szerint az idegennyelv tudás bír a legkisebb jelentőséggel. A munkáltatók a kompetenciák között az átlagosnál magasabbra értékelik a kitartást, megbízhatóságot, felelősségtudatot; motiváltságot, kezdeményezőkézséget; stressztűrő képességet; elhivatottságot, elkötelezettséget, hivatástudatot; önállóságot, terhelhetőséget; felelősségtudatot; önfegyelmet és empátiát, míg az átlagostól alacsonyabb jelentőséget tulajdonítanak a pontosságnak,

precizitásnak; a meggyőzésnek, a kockázatvállalásnak és a szociális érzékenységnek. Az eredmények a közgazdásztanár-képzés további fejlesztése során hasznosíthatók.

A képzéseknek a valós munkaerő-piac igényeit kell szolgálni, hiszen a felsőoktatási intézmények csak így válhatnak a gazdaságfejlesztés fajsúlyos tényezőivé [4, 25o.; 2, 907-911o.]. Ehhez szükséges a felsőoktatás részéről:

- gyakorlatorientáltság növelése a felsőoktatásban;
- szoros együttműködés elősegítése a gazdasági szférával a képzések területén;
- gyakorló szakemberek bevonása a képzésekbe;
- gyakorló szakemberek felkészítése a képzésekben való részvételre;
- a felsőoktatási szakképzési és felsőoktatási kapacitások kihasználtságának növelése;
- munkaerőpiac-orientált, vállalkozói kompetenciák fejlesztése;
- a lemorzsolódó vagy lemorzsolódással veszélyeztetett hallgatók benntartása a képzésekben.

Ha sikerül megbízható standard eszközökkel mérni azokat a kompetenciákat, amelyekre a hallgatók a tanulmányaik során szert tesznek, az ilyen eredmények sokkal tartalmasabb és relevánsabb visszajelzést adnak majd a felsőoktatási intézményeknek arról, hogy mennyire eredményesek a hallgatói képességek fejlesztésében, és hol vannak azok a pontok, ahol a munkájukat javítaniuk kell.

A felhasznált irodalom listája

1. Allen, J. – van der Velden, R: *Skills for the 21st century: Implications for education*, Research Centre for Education and the Labour Market, Maastricht University, 2012. o. 53
2. Barabásné K. D-Csákné F. J.-Havay D: *Kompetenciamérés a felsőoktatásban*. In: *Köszegi I. R. (szerk) III. Gazdálkodás és Menedzsment Tudományos Konferencia: Versenyképesség és innováció*. Kecskemét, Neumann János Egyetem Kertészeti és Vidékfejlesztési Kar, 2019. o.907-911.
3. Csapó B. *Tudás és iskola*. Műszaki könyvkiadó. Budapest, 2004.o.184
4. Derényi A: *Kézikönyv a duális képzésről*. Tempus Közalapítvány, Budapest, 2016. o.25.
5. Harangi, L.: *A knowledge worker személyi kompetenciái*, *Kultúra és Közösség*, IV. folyam, 2010. 1. évf. 4. sz., o.23-30.
6. Koncz, K: *Kompetencia alapú személyügyi tervezés*. In: *Tóthné Sikora, G. (szerk.): Humán erőforrások gazdaságtana*. Bóbor Kiadó, Miskolc, 2004. o 229-258.
7. Tóthné T. T.- Hlédik E: *Munkáltatói kompetenciaelvárások vizsgálata piaci környezetben*. *Competitio*. 2019. XVIII. évf. 1.-2. sz. o.75-107.
8. Zerényi, K: *A képzettség és a foglalkoztatás közötti kongruenciával / inkongruenciával kapcsolatos megközelítések*. In *Opus et Educatio*, 2017. 4. évf. 1. sz.. o. 105-114

Sándor VIRLICS

Gyakorlati pszichológus
Kárpátaljai Magyar Líceum
Beregszász, Ukrajna

Gábor PATAKI

adjunktus,
Számvitel és Auditálás Tanszék,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Beregszász, Ukrajna

A MIKRÓ VÁLLALATOK ÜZLETI MODELLEZÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI „GERA KFT” PÉLDÁJÁN

A vállalkozás tevékenységének üzleti folyamatokban történő meghatározása kulcsfontosságú lépés a folyamatok modelljének kidolgozásában, mivel pontos osztályozás nélkül lehetetlen modellt létrehozni. A vállalati üzleti folyamatok kezelése kritikus fontosságú a vállalat sikeres működése szempontjából, ideértve a különböző módszerek és eszközök alkalmazását, mint például az üzleti elemzés, folyamatmodellezés, automatizálás, ellenőrzés és hatékonyságvértékelés. Ezek az eszközök hozzájárulnak a kockázatok csökkentéséhez, a folyamatok termelékenységének és hatékonyságának növeléséhez, valamint az ügyfelek elégedettségének növeléséhez és a versenyelőnyök eléréséhez. [1,3,6]

A vállalat sikeres működése elkötelezett tervezést, ellenőrzést és elemzést igényel, valamint a piaci és társadalmi feltételek változásaira való rugalmas reagálást. Az adatkezelő és elemző rendszer használata kulcsfontosságú irányítási eszköz, amely lehetővé teszi különböző típusú számvitel vezetését és a pénzügyi jelentések pontosságának és megbízhatóságának biztosítását. [2,4,5]

Az adatkezelési politika kialakításakor fontos figyelembe venni a vállalat sajátosságait és céljait. Az optimális adópolitika kiválasztása csökkenti az adókiadásokat és a források maximális hatékony felhasználását teszi lehetővé. Az egységes számviteli politika bevezetése egységesíti a számviteli dokumentációt, javítja a belső ellenőrzést és hatékonyabbá teszi a vezetői döntéshozatalt.

Összefoglalva, az adatkezelési és információs rendszer bevezetése és megfelelő működésének biztosítása fontos elem az üzleti vállalkozás hatékony irányításában, hozzájárulva a hosszú távú stabilitás és siker eléréséhez. [3]

A "GERA" Kft. Beregszászban található élelmiszer kiskereskedelmi üzlet. Létrejöttük 1992. április 15-én történt, 13 102,00 ukrán hrivnya jegyzett tőkével, hét alapító részvételével. Fő tevékenységük kereskedelmi tevékenység. A cég irányítása az alapítók közgyűlése hatáskörébe tartozik. Az első alapító jelentős döntési befolyással rendelkezik, ügyvezetőként működik és stratégiai irányokat határoz meg. Az adófizetés az általános szabályok szerint történik. [7]

Tehát, elemzve a "GERA" Kft. szervezeti struktúráját, következtetéseket lehet levonni az üzleti folyamatokról, amelyek a tevékenység alapját képezik. Ebben a kontextusban megállapítható öt kulcsfontosságú aspektus, amelyek meghatározzák a vállalat működésének fő irányait. [8]

Először is, a jegyzett tőke kezelése tükrözi a vállalat pénzügyi alapját és a tulajdonosi jogok eloszlását a közfoundatók között. A jegyzett tőke eloszlásának elemzése azt mutatja, hogy egyenetlenül járultak hozzá a közfoundatók a társaság tevékenységéhez, és meghatározza a végső kedvezményezett személyét. [9,11,12]

Másodszor, a szervezeti struktúra kezelése optimalizálja a munkafolyamatokat és a kisvállalkozás erőforrásainak felhasználását. A meghatározott struktúra megfelel a vállalat méretének és típusának sajátosságainak és egyedi funkcionális igényeinek. [10,11]

Harmadszor, a vállalat tevékenységének kezelése a stratégiai irányok meghatározására és a hatalom és befolyás elosztására a közfoundatók között összpontosít. A kulcsfontosságú aspektus az 1. alapító hosszú távú részvétele és állhatatos hozzájárulása a vállalat irányításához.

Negyedszer, az adókezelés kezelése kiemeli az adófizetési kötelezettségnek a jelenlegi törvényeknek való megfelelés fontosságát az adózás és az ÁFA tekintetében. Ez az aspektus meghatározza a vállalat pénzügyi fegyelmét és felelősségét az állami szervek előtt.

Végül, a könyvelési szolgáltatások kezelése egy központosított struktúrára épül egy vezetőkönyvelővel, aki felelős a pénzügyi nyilvántartásokért és beszámolókéért. Ez a rendszer hangsúlyozza a vezetőkönyvelő fontosságát és felelősségét a pénzügyi adatok pontosságának és megbízhatóságának biztosításában.

Tehát az azonosított aspektusok meghatározzák a "GERA" Kft. stratégiai és operatív alapját, feltárva az üzleti tevékenység fő irányait.

A felhasznált irodalom listája

1. Андрейчиков, О.О., Гуца, О.М., Українець, О.Г. Використання сучасних інформаційних технологій в процесі розробки регламентів довільної складності. Науково-технічний збірник "Комунальне господарство міст" ХНУМГ імені О.М. Бекетова, серія "Технічні науки та архітектура", 110, 2013, С. 259–265.
2. Артюх О, Чернишова Л.: Оцінка результативності бізнес-процесів на підприємствах роздрібної торгівлі: огляд підходів. Економіка та суспільство, Випуск # 40, 2022. С. 1-10
3. Балабанова, Л. В. SWOT-аналіз – основа формування маркетингових стратегій: Навчальний посібник (2-ге вид., випр. і доп.). Київ: Знання. 2005 301 С.
4. Безугла, О. В., Козир, С. В. . Аналіз проблемних областей бізнес-процесу «Просування товару інтернет-магазину». У М-во освіти і науки України, Держ. льотна ак. Укр. (Ред.), Матеріали Двадцять першого Міжнародного науково-практичного семінару «Комбінаторні конфігурації та їх застосування» Кропивницький. 2019 С. 21 – 25.

5. Бідюк, П. І., Романенко, В.Д., Тимошук, О.Л. Аналіз часових рядів: Навчальний посібник. Київ: Політехніка. 2010. 420 с.
6. Буртняк, І.: Моделі аналізу бізнес-процесів на підприємствах. Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції: ХНТУ – Херсон, 15(4), с. 45-49.
7. Волошан І., Волковська Я., Облікова і податкова політика в управлінні бізнес-процесами промислових підприємств. Бізнесінформ. 2019. №1. С. 273-278.
8. Гончарова, О.М. Реінжиніринг бізнес-процесів як метод процесного управління. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 10 (151), 2013 78–82.
9. Демеденко, В. Управління бізнес-процесами як складова процесного підходу до управління підприємством. 2015 С. 1-6.
10. Денисенко, Л.О., & Шацька, С.Є. Концептуальні засади класифікації бізнес-процесів, як основи формування бізнес-системи організації. Ефективна економіка, 11. 2012 URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1558> (дата звернення: 05.09.2023)
11. Дерій В., Гумена-Дерій М., Управлінський облік і аналіз бізнес-процесів у підприємстві. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2018. С. 12-18
12. Дрюченко, Л.Д. Упровадження інструментарію моделювання та оптимізації бізнес-процесів у діяльність органів місцевого самоврядування. Публічне адміністрування: теорія та практика, 1 (3), 2010, 32–35.

Гліб ЗАДОРЖКО

к. е. н., доцент,
доцент кафедри економіки,
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

Костянтин КОЛЕСОВ

аспірант
Національний університет «Одеська політехніка»

ОСНОВИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КРИЗИ

Конкуренція є однією з основних складових економічного середовища сучасного ринкового господарства. Вона визначається як змагання між різними суб'єктами господарювання за отримання переваг у виробництві та продажу товарів та послуг. Під час конкуренції виробники стимулюються до пошуку більш ефективних методів виробництва, підвищення якості продукції та задоволення потреб споживачів.

Конкурентна боротьба між суб'єктами господарювання сприяє інноваціям, покращенню продуктів і послуг, а також зниженню цін через пропозицію різних варіантів товарів і послуг на ринку. В той же час, конкуренція змушує підприємства бути більш гнучкими та реагувати на зміни у попиті та умовах ринку.

Для забезпечення стійкого успіху на ринку суб'єкти господарювання мають розвивати конкурентні переваги, такі як інновації, якість продукції, ефективність виробництва, а також ефективне маркетингове та стратегічне управління. Важливою складовою є також здатність адаптуватися до змін у конкурентному середовищі та швидко реагувати на них.

Таким чином, конкуренція є важливим фактором економічного розвитку, що сприяє підвищенню ефективності господарювання та стимулює інновації та покращення якості продукції і послуг.

Конкурентоспроможність підприємства визначається його здатністю ефективно конкурувати на ринку, надавати споживачам цікаві та конкурентоспроможні товари та послуги, а також досягати успіху в умовах конкурентного середовища. Вона відображається у вмінні підприємства забезпечити споживачів високоякісними та вигідними пропозиціями, які перевершують аналогічні пропозиції конкурентів.

Конкурентоспроможність підприємства включає не лише цінові характеристики його товарів та послуг, але й нецінові аспекти, такі як якість продукції, інноваційність, ефективність виробництва, обслуговування клієнтів, репутація бренду та інше.

Згідно з концепцією Майкла Портера [1, с. 124], конкурентоспроможність підприємства визначається сукупністю його конкурентних переваг у порівнянні з аналогічними фірмами на ринку. Ці конкурентні переваги можуть включати у себе такі елементи, як доступ до ресурсів, технологічні досягнення, ринкова позиція, інновації, якість продукції та інші фактори.

Отже, конкурентоспроможність підприємства є важливим аспектом його успіху та стабільності на ринку, і досягнення цієї конкурентоспроможності вимагає системної стратегії, яка орієнтована на розвиток конкурентних переваг та задоволення потреб споживачів.

Управління конкурентоспроможністю підприємства означає використання різних стратегій та заходів для постійного покращення продукції або послуг, пошуку нових клієнтів і каналів збуту, підвищення рівня обслуговування, а також проведення рекламних кампаній. Це один з аспектів менеджменту, спрямований на створення і збільшення конкурентних переваг компанії [2]. Зокрема, в умовах кризових ситуацій, структурних змін у економіці та розривів виробничих ланцюгів, особливо важливим стає управління та підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Дійсно, ефективне управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах нестабільності передбачає аналіз сукупності факторів, які мають прямий вплив на його конкурентоспроможність. Ці фактори можна розділити на зовнішні та внутрішні.

Зовнішні фактори охоплюють зміни та тенденції на ринку, політичні, економічні, соціокультурні та технологічні зрушення, а також дії конкурентів та рівень попиту споживачів. Врахування цих факторів дозволяє підприємству адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі та реагувати на них, забезпечуючи свою конкурентоспроможність [3, с. 191].

Внутрішні фактори, з іншого боку, включають в себе фактори, що визначаються самим підприємством, такі як його стратегія, управлінська ефективність, якість продукції чи послуг, ефективність виробничих процесів, ресурси та кваліфікація персоналу. Оптимізація цих факторів дозволяє підприємству максимально використовувати свій потенціал і підвищувати свою конкурентоспроможність.

Розрізнення факторів на зовнішні та внутрішні важливе для того, щоб підприємство могло впливати на ті аспекти, які можливо контролювати, та адаптуватися до тих, які не залежать від нього. Тільки комплексний аналіз цих факторів дозволяє розробити ефективні стратегії управління конкурентоспроможністю підприємства.

На основі розуміння того, що конкуренція, конкурентоспроможність підприємства і її управління важливі для успіху, було запропоновано план дій, який складається з наступних кроків: аналізу сил конкуренції, що впливають на підприємство; створення стратегії управління конкурентоспроможністю; оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства та його товарів на ринку; впровадження заходів з підвищення рівня конкурентоспроможності в умовах нестабільності. Використання цього плану дозволить підприємству зберегти свої конкурентні переваги, зміцнити свою позицію на ринку та підвищити свою конкурентоспроможність.

Список використаних джерел

1. Портер М. Стратегія конкуренції: методика аналізу галузей і діяльності конкурентів: навчальний посібник. К.: Основи, 1998. 390 с.
2. Кривіцька В.В. Системний підхід до управління конкурентоспроможністю підприємства. Матеріали XLVIII Науково-технічної конференції факультету менеджменту та інформаційної безпеки. 2019. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fm/all-fm-2019/paper/view/6612/5473> (дата звернення: 09.03.2024)
3. Ладунка І.С. Дослідження факторів впливу на конкурентоспроможність вітчизняних підприємств. Економіка і суспільство. 2016. Вип. 5. С. 189-194 URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/5_ukr/34.pdf (дата звернення: 09.03.2024)

Юрій КОРМИШКІН

*д. е. н., професор,
професор кафедри публічного управління та адміністрування і міжнародної економіки,
м. Миколаїв, Україна*

Ілля МОСКАЛЬ

*аспірант,
Миколаївський національний аграрний університет,
м. Миколаїв, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ НА РІВНІ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення воєнного стану та масштабні військові дії на території України суттєво підірвали організацію надання адміністративних послуг на всіх рівнях управління. Після масштабного вторгнення, Уряд України розробив і прийняв численні нормативно-правові акти, спрямовані на регулювання забезпечення адміністративних служб у час воєнного конфлікту. Більшість з цих актів було ухвалено протягом другого місяця після початку вторгнення, коли виникла необхідність адаптувати послуги та внести зміни в систему надання адміністративних послуг. Ці зміни в процедурах та підходах стимулювали впровадження нових методів надання адміністративних послуг.

Основні фактори, що впливають на поточну структуру надання послуг та інфраструктуру після повномасштабного вторгнення, відповідно до Звіту про надання адміністративних послуг в Україні в умовах війни, який був складений за фінансової підтримки ЄС [1], включають наступне: втрата чи значне обмеження державного контролю над тимчасово окупованими територіями країни; ризики безпеки, що стосуються життя людей та інфраструктури, включаючи будівлі та системи державного значення; необхідність захисту конфіденційної інформації від потенційного агресора; обмеження можливості судового нагляду над правильністю надання послуг; обмежена здатність правоохоронних органів реагувати на шахрайство та адміністративні порушення; зниження здатності постачальників послуг через дефіцит працівників, спричинений їх масовою міграцією та військовою мобілізацією; систематичні атаки російських хакерів на інформаційні ресурси та даних.

Як зазначає В. Смачний необхідно впровадити європейські стандарти управління та адміністрування у сфері публічного сектору, а також розробити стратегічне бачення для відновлення країни після війни, з урахуванням соціально-економічних ризиків, пов'язаних з воєнними діями [2].

Впровадження та отримання сертифіката для системи управління якістю (СУЯ) відповідно до стандарту ISO 9001:2000 [3] в будь-яких установах та організаціях призводить до підвищення результативності та узгодженості їх

діяльності, раціональнішого використання ресурсів, визначення фокусу на клієнтах і, відповідно, до підвищення рівня задоволеності клієнтів щодо отримання публічних послуг. Впровадження міжнародного стандарту ISO 9001:2000, який визначає вимоги до системи управління якістю, базується на восьми принципах управління якістю, а саме: орієнтована на клієнта організація; лідерство; залучення людей; процесний підхід; системний підхід до управління; постійне вдосконалення; фактологічний підхід до прийняття рішень; взаємовигідні відносини. Зважаючи на вказані принципи можливі напрями удосконалення адміністративних послуг в умовах воєнного стану можуть включати такі пункти: здійснення аналізу потреб та відгуків клієнтів, у тому числі врахування їхніх специфічних потреб в умовах повномасштабних воєнних дій; встановлення ефективного лідерства, спрямованого на оптимізацію роботи з ініціативою та координацією дій з метою швидкого та ефективного вирішення завдань; залучення кваліфікованих фахівців та відповідальних працівників для забезпечення якісної надання адміністративних послуг у критичних ситуаціях; впровадження процесного підходу до управління, з метою оптимізації процесів надання послуг та підвищення їх ефективності; впровадження системного підходу до управління, що передбачає взаємодію різних компонентів системи для досягнення загальних цілей; постійне вдосконалення процесів та методів роботи, врахування попереднього досвіду та здобуття нових знань для підвищення якості послуг; застосування фактологічного підходу до прийняття рішень, базованого на доказах та об'єктивних даних для забезпечення обґрунтованих рішень; розвиток взаємовигідних відносин з клієнтами та іншими зацікавленими сторонами для підтримки взаємодії та співпраці у наданні адміністративних послуг в умовах воєнного стану.

Крім вищезазначеного, в умовах воєнного стану також важливо враховувати особливі вимоги підвищення рівня безпеки та якості надання адміністративних послуг на рівні територіальних громад. Враховуючи вищезазначене необхідно враховувати наступні ключові аспекти: 1) *безпека і захист* (першочерговим завданням є забезпечення безпеки як персоналу, так і громадян, які звертаються за послугами. Це може означати встановлення додаткових заходів безпеки, перевірку осіб, що отримують доступ до послуг, та захист приватної інформації); 2) *організація робочих процесів* (необхідно адаптувати робочі процеси для забезпечення швидкості та ефективності надання послуг, при цьому дотримуючись вимог безпеки. Це може означати зміну графіків роботи, розширення можливостей дистанційного звернення та використання технологій для забезпечення безпеки даних); 3) *інформування та комунікація* (важливо забезпечити як громадян, так і персонал, інформацією про зміни у роботі адміністративних служб, процедури та доступ до послуг умовах воєнного стану. Це може включати розробку спеціальних програм інформаційного забезпечення та гарячих ліній для консультацій); 4) *гнучкість*

та адаптивність (умови воєнного стану можуть змінюватися швидко, тому важливо мати гнучкість у відповіді на нові вимоги та ситуації. Адміністративні служби повинні бути готові швидко адаптуватися до змін у законодавстві, директивах та вимогах безпеки); 5) *співпраця з іншими відомствами та організаціями* (умови воєнного стану можуть вимагати співпраці з різними відомствами та організаціями, включаючи військові, правоохоронні та гуманітарні організації. Спільна координація може покращити якість надання послуг та забезпечити більш ефективний відгук на потреби громадян).

Ще одним напрямом удосконалення адміністративних послуг є подальший розвиток державно-приватного партнерства, заснованого на договорі довгострокове співробітництво між державою, а також приватними компаніями, спрямоване на фінансування, проектування, впровадження та управління публічними об'єктами і публічними послугами, які традиційно забезпечуються державою (публічним сектором) [4].

Отже, надання адміністративних послуг в умовах воєнного стану є складним завданням, проте, спираючись на правильне планування, організацію, співпрацю тощо, може бути забезпечена найважливіша допомога для громадян у найважчі часи. Основними напрямками удосконалення системи надання адміністративних послуг на рівні територіальних громад є: використання альтернативних суб'єктів надання публічних послуг, приватизація послуг тощо; подальше впровадження системи управління якістю ISO 9001:2000 в органах місцевого самоврядування; удосконалення системи надання послуг у віддаленому режимі для зручності громадян. Важливим є подальший розвиток співпраці між державними органами та приватним сектором для спільного вдосконалення адміністративних послуг та впровадження інновацій. Ці заходи сприятимуть підвищенню ефективності та якості адміністративних послуг у територіальних громадах в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. *Administrative service delivery in Ukraine in the context of war - state of play, challenges and recommendations.* OECD. 2022. URL: <https://www.sigmaxweb.org/publications/Administrative-service-delivery-in-Ukraine-war-context-SIGMA-2022.pdf>
2. Смачний В. Деякі питання щодо надання адміністративних послуг на рівні громад в умовах воєнного стану та поствоєнний період. Теоретичні та прикладні питання державотворення. 2023. № 29. С. 386–389. URL: <https://doi.org/10.35432/tisb292023289759>.
3. Background to the ISO 9001:2000 standard. ISO 9001: 2000 Audit Procedures. 2012. P. 12–40. URL: <https://doi.org/10.4324/9780080509471-6>
4. Кормишкін Ю.А. Тенденції розвитку державно-приватного партнерства в Україні. Інноваційно-інвестиційний розвиток аграрної сфери – запорука продовольчої безпеки країни. Міжнародний форум : доповіді учасників міжнародної науково-практичної конференції міжнар. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 26 травня 2022 р.). Миколаїв : МНАУ, 2022. С.101-102. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/14073>

Андрій МАКУРІН

к.е.н., доцент

доцент кафедри міжнародних відносин і аудиту

НТУ «Дніпровська політехніка»

м. Дніпро, Україна

Сергій МАКСИМОВ

аспірант 1-го року навчання

НТУ «Дніпровська політехніка»

м. Дніпро, Україна

УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЯМИ В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ

Зацікавленість інвестора в інвестуванні є рушійною силою змін. Зазвичай його задача полягає в орієнтації на прийняття рішень. На рівні окремих інвестування необхідною умовою є виокремлення ризиків. учасників інвестиційного процесу сила мотиву визначається розміром очікуваного результату від вкладень. Тому важливим аспектом в управлінні інвестиціями є встановлення та контроль показників ефективності та забезпечення їх оптимального значення. Виходячи з природи інвестиційних процесів та об'єктів [1].

Зазвичай інвестиції є одним з основних факторів економічного зростання. Управління потоками фінансових інвестицій дозволяє скоригувати роботу підприємства, забезпечити його певними ресурсами для відтворення певних благ. Основний зміст управлінського аспекту інвестицій підприємства доцільно розглянути з позиції основних функцій управління, завдяки яким здійснюється взаємодія між суб'єктом та об'єктом управління. Зазвичай прийнято виділяти такі функції як: планування, організація, мотивація, координація, облік, контроль, оцінка, аналіз, прогнозування, розробка стратегії та прийняття управлінського рішення. Щоквартальний графік надходження прямих іноземних інвестицій в економіку України за останні 10 років наведено на рис.1.

Основні завдання і методи управління інноваційно-інвестиційною діяльністю підприємств мають полягати в:

- формуванні процедури науково-обґрунтованого ухвалення інноваційно-інвестиційних управлінських рішень;
- дослідженні інноваційно-інвестиційних ризиків, їх оцінюванні, виборі шляхів запобігання або зниження;
- обранні найбільш вигідних і надійних інвестиційних джерел фінансування інновацій;
- формуванні оптимального портфеля інноваційних інвестицій;
- розробці та застосуванні методики економічного обґрунтування інноваційних інвестицій;
- плануванні інноваційних інвестицій тощо.

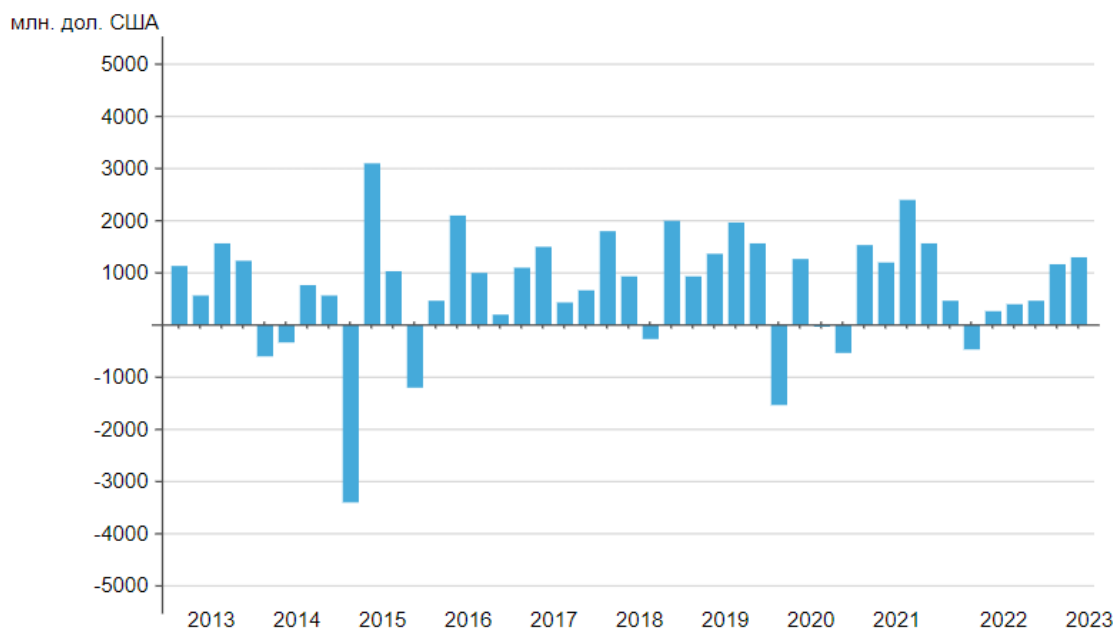

Рис. 1 Прямі іноземні інвестиції

Джерело: Узагальнено автором на основі [2]

Управління інвестиціями є складним процесом який спрямовано на забезпечення функціонування різних суб'єктів господарювання. Початковим етапом є визначення мети управління інвестиціями яка ґрунтується на економічних засадах.

В економіці ієрархії можуть вибудовуватися практично за будь-якою ознакою: Складність, рівень абстрагування, ступінь втручання і т. д. Тому в принципі, в ієрархічних структурах важливо лише виділення рівнів співвідпорядкованості, а між ними і в межах рівнів між компонентами можуть бути будь-які взаємини. У широко відомій роботі М. Месаровича «Теорія ієрархічних багаторівневих систем» [3] залежно від принципу взаємовідносин елементів в межах рівня і різним правом втручання вищого рівня в організацію взаємовідносин між елементами нижчого виділені особливі класи ієрархічних структур.

Управління інвестиціями, як система, припускає наявність суб'єкта управління, в якості якого можуть бути органи управління у вигляді спеціально створених структур. На рівні національної економічної системи суб'єктами управління інвестиціями є виконавчі органи влади: уряд, галузеві міністерства, національні інвестиційні інститути тощо, основними функціями яких у цій галузі виступають координація і регулювання, а завданнями – створення сприятливих умов для ефективної інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання, формування і розподіл інвестиційних ресурсів в обсягах, необхідних для

задоволення інвестиційних потреб стратегічно значимих галузей і розширеного відтворення, вирішення соціальних проблем.

Список використаних джерел

1. Поліщук Н. Криптовалюта як засіб підвищення інвестиційної привабливості українського бізнесу: правовий аспект. Підприємництво, господарство і право. 2020. №. 290. С. 100-104.
2. Духа М. В., Духа В. В., Зима В. М. Прямі іноземні інвестиції в економіці України: стан, тенденції та перспективи залучення //Scientific Bulletin of Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas (Series: Economics and Management in the Oil and Gas Industry). – 2022. – №. 2 (26). – С. 53-64.
3. Myshko O., Kaminska I. «Особенности управления инвестиционной деятельностью производственных предприятий в условиях экономической глобализации.» Economic forum. Vol. 1. No. 1. 2021.

Zoltán MAGYAR

Dr, egyetemi docens
Gazdálkodástudományi Intézet
Nyíregyházi Egyetem
Nyíregyháza, Magyarország

Csilla OBÁDOVICS

Prof. Dr., egyetemi tanár
Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar
Közgazdasági és Nemzetközi Kapcsolatok Intézet
Soproni Egyetem
Sopron, Magyarország

VADHÚSFOGYASZTÁS-ELUTATSÍTÁS OKAINAK VIZSGÁLATA

A vadászat Magyarországon jelentős történelmi múlttal és tradíciókkal büszkélkedhet, a vadhús pedig olyan kiváló beltartalmi értékekkel rendelkezik, ami kitűnően illeszkedik a modern, egészség- és környezettudatos táplálkozásba és gasztronómiába. Hazánk olyan éghajlattal, földrajzi adottságokkal, különböző fás növénytakaságokkal és mezőgazdasági kultúrákkal, valamint jól koordinált vadgazdálkodási rendszerekkel rendelkezik, melyek szükségesek és alkalmasak a vadhús, mint ételmiszer-alapanyag „előállításához”. Vadászható vadállományunk tehát egy megújuló, megújítható természeti erőforrás, melynek hasznosítása gazdasági jelentőséggel is bír [1].

Míg a Magyarországon évente 11 ezer tonna lőtt vadból előállított vadhústermék több mint 90%-a az EU más tagállamaiban kerül piacra, addig a hazai teljes fogyasztás szintje alacsony mennyiségeket ér el, az egy főre jutó vadhús fogyasztás alacsony

mértéke miatt [0,2-0,3 kg/fő/év]. A „vadhús”, mint egyedinek tekinthető élelmiszer (alapanyag) élelmiszerfogyasztói magatartásának sajátos vonásairól, illetve a háttérben álló pontos fogyasztói attitűdökről számol be Torma et.al (2014) 1000 fő mintán alapuló vizsgálata. A kutatás egyik eredményeként említik, hogy válaszadók 36,6%-a fogyaszt valamilyen gyakorisággal vadhúst, 63,4% a pedig semmilyen formában nem fogyaszt vadhúsból készült ételeket. Az elutasítók a „nem szeretem” „nem engedhetem meg magamnak”, illetve a „bonyolult az elkészítése” okokra hivatkoztak. A kutatás eredményeként a vadhúsból készült ételek elsődleges fogyasztói bázisát a férfiak, a magasabb iskolai végzettségűek, a házasok, a szellemi munkát végzők, és a jobb anyagi körülmények között élők alkotják [3]. Egy Ausztriában végzett kutatás eredményeként a megkérdezettek a vadhúsok legfontosabb tulajdonságaként a kellemes ízt, a frissességet és a regionalitást emelték ki. A megkérdezettek számára fontos szempont, hogy a környékükről származó vadhúsokat vásárolják meg [2].

Az IPSOS által 2021-ben készített reprezentatív felmérés alapján elmondható, hogy az alacsony fogyasztást nem a vadhús elutasítottsága vagy nem kedvelése okozza, sokkal inkább a vadhús háttérbe szorulása más húsfajtákkal szemben és fogyasztásának alkalmi jellege. A magyar vadhús fogyasztók demográfiájára jellemző, hogy középkorúak vagy annál idősebbek. Ebből adódóan fontos lehet, hogy a fiatalabb fogyasztói célcsoportokat – a vadhús fogyasztás előnyeivel akár a szülőkön keresztül – hiteles és meggyőző módon megismertetni képes kommunikációs stratégia kialakítása.

A vadhús fogyasztói preferenciákat vizsgáló komplex kutatásunk jelen egysége a vadhús fogyasztás-elutasításának okait vizsgálja, feltárva a lehetséges okokat és az érintettek szociokulturális háttérét. A releváns szakirodalmakra alapozott hipotézisünk szerint „a vadhúsból készült ételek nem-fogyasztásának, elutasításának oka a termékismeret alacsony szintje”. A hipotézisünk a vizsgálatba vont minta válaszai alapján nem nyert megerősítést, mivel az elutasítás alapvető oka a vadhúsok magasnak vélelmezett ára volt. A vadhús fogyasztást nem preferáló válaszadók demográfiai háttere az alábbiakkal jellemezhető: *jelenlegi legmagasabb iskolai végzettségük az érettségi bizonyítvány, 20 év alattiak, illetve 31 és 40 év közöttiek, községben laknak, jövedelemviszonyukra jellemző, hogy stagnál, illetve enyhén (kb. 15%-kal) növekszik, élelmiszerfogyasztásukban alapvetően márkahűként, de takarékosként jellemzik magukat.*

A felhasznált irodalom listája

1. Csányi, S. (2009): *Fenntarthatóság és tervszerűség a vadgazdálkodásban*. Rubicon, XX. évf. 197-198. szám. 114-116 p
2. Paulsen, P. – Winkelmayer, R. – Irschik, I.: (2014) *Wildfleisch aus Niederösterreich*. Fleisch Wirtschaft 1/2014, 98.o.-101.o.
3. Torma, D. – Böröndi-Fülöp, N. – Szente, V. (2014): *Vadhús fogyasztói magatartás. A minőségi szarvashús imázsa és pozicionálása. Táplálkozásmarketing I. évf. 1.-2. szám, 141.o.-147.o.*

Ірина НЕЧАЄВА

*к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту,
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

УПРАВЛІННЯ ПРОДУКТИВНІСТЮ ПРАЦІ У СУЧАСНОМУ КОНКУРЕНТНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

В сучасній економіці, заснованій на знаннях, традиційний показник продуктивності більше не відповідає умовам виробництва, тим самим ускладнюючи оцінку продуктивності праці. Такі показники, як кількість часу, витраченого на проект, або обсяг виконаної роботи, можуть бути безпосередньо не пов'язані з продуктивністю праці. Важливішою за певний кількісний показник може бути, наприклад, якість [1].

Донедавна серед практиків домінувала і продовжує сьогодні панувати точка зору, згідно з якою добитися підвищення продуктивності праці можна лише на основі технічного переозброєння та застосування нових технологій. Однак, в пропонованих підходах не враховується потенціал людських ресурсів і його розвиток, що, у підсумку, може не призвести до зростання продуктивності праці.

Усі фактори, що впливають на зміну рівня продуктивності праці, взаємопов'язані, взаємозалежні та взаємообумовлені. З одного боку, впровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу передбачає підвищення рівня кваліфікації робочої сили та тягне за собою зміну форм організації праці. З іншого боку, високий рівень розвитку робочої сили дозволяє постійно вдосконалювати техніку та технологію виробництва.

Щоб взаємозалежність та взаємовплив факторів мали місце, необхідною є наявність вихідних умов: по-перше, використання досягнень науково-технічного прогресу вже припускає, що персонал професійно і морально підготовлений; по-друге, професійна підготовка працівників, як правило, здійснюється під рішення конкретних завдань.

Тобто, поряд з організаційними, виробничо-технологічними та інноваційними факторами у вирішенні проблеми підвищення продуктивності праці в числі провідних є людський фактор, оскільки він задіяний у всіх напрямках удосконалення виробництва.

П. Друкер не випадково на перше місце в розвитку бізнесу поставив питання про пошук найталановитіших, психологічно стійких, комунікативно ефективних працівників [2].

Зростання продуктивності праці сприяє економічному зростанню. Водночас, це означає, що працівники стають більш ефективними та більш

цінними для бізнесу. Однак, статистичні дані показали загальносвітове зниження продуктивності працівників за останні півстоліття, за винятком короткого сплеску в середині 1990-х і на початку 2000-х років. Зокрема, з середини 2021 р. до середини 2023 р. продуктивність праці впала на 2% [3]. В середньому з 2004 р. продуктивність за відпрацьовану годину зросла лише на 1,4 відсотка, що вдвічі менше, ніж за три десятиліття після Другої світової війни [4].

Таке уповільнення зростання продуктивності не є унікальним для окремої країни: усі великі розвинені економіки зазнали подібної тенденції [5]. За даними дослідження McKinsey Global Institute з 2005 більшість країн зазнала падіння на 0,6–1,6 %, що еквівалентно скороченню зростання продуктивності вдвічі. Деякі країни стикаються з більш серйозними проблемами: в Італії зростання продуктивності становить у середньому лише 0,1 % на рік з 2005 р.; Сполучене Королівство зазнало найзначнішого падіння, впавши з 2,1 % протягом 1995–2005 рр до 0,5 % у 2005-2019 рр. [6].

Серед потенційних відповідей на ситуацію зниження продуктивності – втрата освіти під час пандемії, яка знизила кваліфікацію працівників; стан стресу працівників, пов'язаний з інфляцією та пандемією; зміна ставлення до роботи, особливо серед молодих працівників; переміщення працівників на нові робочі місця; зростання обсягів віддаленої роботи [7].

Як і в цілому, зростання продуктивності світового сільського господарства значно сповільнилося, а поточні зусилля зі сталого розширення виробництва є недостатніми. Висновки Звіту GAP [8] свідчать про те, що недостатньо виробників мають доступ до технологій, що підвищують продуктивність, та ефективних практик. Щоб виправити ситуацію та задовольнити світові потреби в сільському господарстві, світ повинен досягти більш високих темпів зростання продуктивності на рівні 1,91% щорічно. Серйозні глобальні потрясіння, кліматична мінливість та швидка зміна попиту на сільськогосподарську продукцію свідчать про те, що для досягнення цільових темпів зростання необхідний новий спосіб роботи.

Наразі існують інструменти, технології, практики та стратегії, які продемонстрували успіх у підвищенні ефективності та продуктивності агропромислових господарств за рахунок оптимізації використання ресурсів та мінімізації екологічних та економічних витрат: покращення генетики; точне землеробство; здоров'я ґрунтів та управління ними; інтегровані виробничі системи; боротьба зі шкідниками та хворобами; механізація та автоматизація; платформи для обміну знаннями, тощо.

Звіт GAP 2023 [8] пропонує шість політичних та інвестиційних пріоритетів для формування дієвих кроків у підвищенні продуктивності сільського господарства:

- інвестувати в державні сільськогосподарські дослідження і розробки та дорадчі послуги, що генерують інновації та інформацію й сприяють екологічно

сталому зростанню сільськогосподарського виробництва, покращують здоров'я людей та підтримують динамічну аграрну економіку;

- впроваджувати наукові та інформаційні технології та практики, що дозволяють виробникам усіх масштабів управляти екологічними та економічними ризиками, підвищуючи їхню стійкість, життєздатність та конкурентоспроможність;

- покращити інфраструктуру та доступ до ринків сільськогосподарських ресурсів і продукції, що сприяють сталому економічному зростанню, зменшенню відходів і втрат та зниженню витрат для виробників і споживачів;

- створити систему партнерства між державним і приватним секторами та виробниками, що підтримують розвиток сільського господарства, гендерну рівність та системи харчування, сприяють залученню державних і приватних інвестицій в економічний розвиток, управління природними ресурсами та охорону здоров'я людей;

- розширювати та покращувати регіональну та глобальну торгівлю: перспективні торговельні угоди, включаючи прозору політику та послідовно впроваджувані правила, сприяють ефективному та економічно вигідному переміщенню сільськогосподарських ресурсів, послуг та продуктів до тих, хто їх потребує;

- зменшення післязбиральних втрат та харчових відходів, що підвищує доступність до поживних продуктів харчування, зменшує вплив на навколишнє середовище продуктів харчування та сільськогосподарського виробництва, а також зберігає цінність землі, робочої сили, води та інших ресурсів, що використовуються у виробничому процесі.

Поведінкові фактори, такі як спроможність, можливості та мотивація, відіграватимуть вирішальну роль у забезпеченні сталого зростання продуктивності сільського господарства, впливаючи на впровадження й використання виробниками та учасниками продовольчих систем існуючих та нових інструментів підвищення продуктивності.

Політичні та інвестиційні заходи, спрямовані на підвищення продуктивності сільського господарства, повинні враховувати, як зовнішні шоки та сили можуть вплинути на безперервність застосування сільськогосподарських інновацій, щоб не втратити стійке зростання продуктивності та продовжувати прискорювати віддачу для виробника, суспільства, довкілля та економіки.

Список використаних джерел

1. Нечаєва І.А., Овсянікова О.М. *Продуктивність праці: основні проблеми та шляхи їх подолання. Інновації для відродження: національний, регіональний, міжнародний контекст: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, Запоріжжя, 12-13 жовтня 2023 р. [Електронний ресурс] / Редкол.: В. А. Шаломєєв (відпов. ред.) Електрон. дані. – Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2023. С. 507-511. URL :*

http://eir.zp.edu.ua/bitstream/123456789/10757/1/K_Gubar.pdf (дата звернення: 24.12.2023).

2. Drucker, P. F. (1999). *Management challenges for the 21st century*. New York: HarperBusiness.

3. International Labour Organization, ILOSTAT Міжнародна організація праці. URL: <https://ilostat.ilo.org/topics/labour-productivity/> (дата звернення: 15.01.2024).

4. Emily Moss, Ryan Nunn, and Jay Shambaugh (2020). *The Slowdown in Productivity Growth and Policies That Can Restore It*. The Hamilton Project- Brookings. 28 p.

5. Joe Ciolli (2023) *Everyone is getting less productive, and that's a big problem for the economy*. URL : <https://www.businessinsider.com/next-recession-economic-outlook-labor-productivity-negative-impact-workplace-trends-2023-6> (дата звернення: 15.01.2024).

6. Charles Atkins, Olivia White, Asutosh Padhi, Kweilin Ellingrud, Anu Madgavkar, Michael Neary. *Rekindling US productivity for a new era*. URL: <https://www.mckinsey.com/mgi/our-research/rekindling-us-productivity-for-a-new-era#achieving-and-equalizing-productivity-gains> (дата звернення: 22.01.2024).

7. Mike Walden. *You Decide: What's Wrong With Worker Productivity?* URL : <https://cals.ncsu.edu/news/you-decide-whats-wrong-with-worker-productivity/> (дата звернення: 26.01.2024).

8. 2023 GAP Report: *Only by working together will agricultural productivity meet demand*: веб-сайт. URL: <https://news.vt.edu/articles/2023/10/cals-gap-release.html> (дата звернення: 27.01.2024).

Оксана НІКІШИНА

д.е.н., ст. наук. співробітник,
завідувачка відділом ринкових механізмів та структур,
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»,
м. Одеса, Україна

ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ РИНКІВ ГЛИБОКОЇ ПЕРЕРОБКИ СИРОВИНИ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДРОДЖЕННЯ ЕКОНОМІКИ

Одним зі стратегічних пріоритетів повоєнного відродження економіки України має стати розвиток ринків глибокої переробки сировини (далі – ГПС) із використанням власних інноваційних технологій з метою випуску конкурентоспроможної продукції з доданою вартістю та виходу з нею на зовнішні ринки збуту. Військовий період наочно засвідчив вразливість та неефективність сировинної експортоорієнтованої моделі розвитку національної економіки. Тому в Плані повоєнного відновлення України ключовим напрямом її економічної модернізації визначено розвиток ринків і секторів ГПС.

Зокрема, у межах Національної програми 8 «Розвиток секторів економіки з доданою вартістю» за аграрним напрямом визначено 7 проєктів, які формують стратегічні пріоритети розбудови сільського господарства в повоєнний період.

Серед них найбільшу значимість матимуть «проекти-каталізатори»: розвиток переробки, у т.ч. протеїн, премікси, відповідно до принципів Зеленої угоди ЄС; збільшення виробництва м'яса, молока, яєць; сприяння переходу агропродовольчого сектору до «зеленого» зростання. Реалізація цих проектів потребує фінансування в обсязі 16,8 млрд. дол., з них 10,2 млрд. дол. передбачено на розвиток переробних виробництв, що має забезпечити створення нових робочих місць, зростання експорту товарів з доданою вартістю [1].

В умовах ресурсних обмежень створення та розвиток нових ринків ГПС та виробництво переробної продукції на інноваційній основі для потреб внутрішнього й зовнішнього ринків дозволить наростити додану вартість, яка є головним ресурсом повоєнного відродження держави. Так, перспективним напрямом розбудови системи суміжних до зернового ринків є глибока переробка кукурудзи на біоетанол, крохмаль, комбікорми, замінників цукру, пшениці – на спеціалізовані білки, сої – на рослинні замінники білка. Ці товари користуються великим попитом на світовому ринку, що розширить можливості реалізації експортного потенціалу та сталого розвитку ринків ГПС.

Динаміка одного із індикаторів сталого розвитку ЦСР 2 «Подолання голоду, розвиток сільського господарства» є свідченням сировинної орієнтації вітчизняного агроекспорту та втрат доданої вартості в системах суміжних ринків (рис. 1).

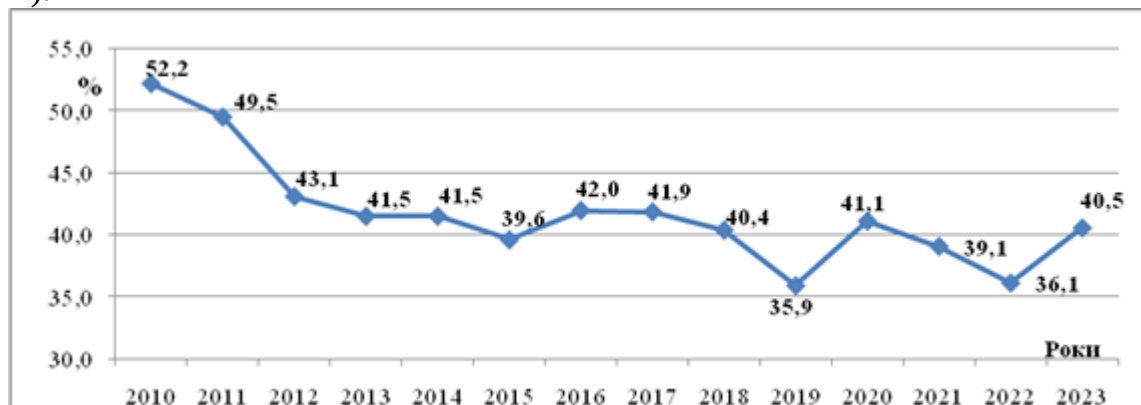

Рис. 1. Динаміка частки продукції харчової та переробної промисловості й переробки аграрної сировини в експорті груп 1-24 УКТЗЕД, %*

*Розраховано автором за даними Державної служби статистики України [2].

Так, частка переробної продукції в експорті груп 1-24 УКТЗЕД скоротилася з 39,1 % в 2021 р. до 36,1 % в 2022 р., досягнувши 63,3 % від цільового орієнтиру 2025 р. (57 %). У 2023 р. під впливом глобальних чинників тренди зовнішньої торгівлі змінилися. В умовах надлишків на внутрішньому ринку зернових культур через ускладненість їх експорту виникає тенденція до збільшення експорту зернових і хлібних продуктів. У 2023 р. експорт зерна скоротився на 8,8 %, водночас експорт борошномельно-круп'яної продукції зріс на 4,1 %,

хлібної продукції – на 12,9 % [2]. За цей період частка переробної продукції в експорті зросла на 4,4 в.п. до 40,5 %, досягнувши 71 % цільового орієнтиру (див. рис. 1).

Інноваційна складова розвитку ринків ГПС в Україні передбачає впровадження вітчизняних інноваційних технологій, механізмів сприяння інноваційного розвитку агропромислового сектору, модернізації інноваційної інфраструктури в частині *біоекономіки*. В Україні розроблено проєкт Концепції Державної стратегії розвитку біоекономіки, яка визначає необхідність створення можливостей для інноваційного, стійкого та інклюзивного зростання. Ця стратегія орієнтована на формування більш інноваційної, ресурсоефективної та конкурентоспроможної економіки, що узгоджує продовольчу безпеку зі стійким використанням поновлювальних джерел енергії та ресурсів для промислових цілей. До складу пріоритетів розвитку біоенергетики віднесено, зокрема, сільське господарство, промислову біоекономіку та біоенергетику, харчову промисловість [3].

В умовах товарних і територіальних обмежень воєнного часу новим перспективним напрямом стійкого розвитку вітчизняних агропромислових ринків може стати переробка зерна в продукцію з високою доданою вартістю та менший об'ємом, що спрощує умови її транспортування та зберігання. За розрахунками ГС «Українська Асоціація промислових біотехнологій», якщо Україна перероблятиме 50 % агросировини, що експортується, зокрема, пшеницю й кукурудзу, то отримає додатково близько 30 млрд. експортної виручки щороку. Нині працює тільки один завод із біопереробки – Верхньодніпровський крохмало-паточний комбінат; загалом можна побудувати більше 30 заводів біопереробки [4].

Враховуючи потужний ресурсний потенціал для вирощування агрокультур, в Україні доцільно будувати мультипродуктивні заводи, на яких здійснюється переробка сировини в 3-5 продуктів з високою доданою вартістю. Прикладом такого заводу є угорське підприємство Rannonia Bio, яке, переробляючи понад 1,1 млн. т кукурудзи, виробляє близько 400 тис. т паливного етанолу, 350 тис. т комбікормів для тварин і 15 тис. т кукурудзяної олії щорічно, забезпечує 5 тис. робочих місць, переважно в сільській місцевості [4]. Перевагою мультипродуктивних заводів є модель безвідходного виробництва, висока рентабельність, можливість залучення інвестицій від міжнародних інституцій, зокрема, Європейського банку реконструкції та розвитку. Розбудова таких підприємств в Україні дозволить реалізувати стратегічні пріоритети агропромислового сектору в повоєнний період та перетворити його на драйвер стійкого розвитку всієї економіки.

Список використаних джерел:

1. План відновлення України. Національна рада з відновлення України від наслідків війни. URL: <https://recovery.gov.ua/> (дата звернення: 7.03.2024).
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Зовнішньоекономічна діяльність. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 7.03.2024).
3. Концепція Державної стратегії розвитку біоекономіки України до 2030 (проект). НДІ економіки і менеджменту. Національний університет біоресурсів і природокористування України. URL: <https://nubip.edu.ua/node/72005> (дата звернення: 7.03.2024).
4. Бататін О. Переробка 50 % експортованої агросировини принесе Україні додатково 30 млрд валютної виручки. URL: <https://latifundist.com/novosti/60892-pererobka-50-eksportovanoji-agrosirovini-prinese-ukrayini-10-mlrd-pributku-shchoroku--oleksandr-batatin> (дата звернення: 7.03.2024).

Марина ПАВЛЕНКО

*асистент кафедри глобальної економіки
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

РОЗВИТОК ТОРГІВЛІ АГРАРНОЮ ПРОДУКЦІЄЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

У червні 2022 року країни-члени Європейського Союзу затвердили Україну як країну-кандидата на вступ до ЄС. Проте це лише перший крок у процесі для приєднання України до ЄС, тому що необхідно провести ряд реформ і пристосувати внутрішнє законодавство до європейських стандартів. Важливим аспектом у розвитку торговельних відносин є врахування діючих стратегій аграрної політики ЄС, які мають амбіційні цілі, тому такі стратегії повинні бути враховані торговельними партнерами ЄС, а також враховані у довгостроковій перспективі країн-кандидатів, таких як Україна. ЄС застосовує тарифні квоти до таких груп (яловичина; свинина, баранина; м'ясо птиці та перероблена птиця; молоко, вершки, згущене молоко та йогурти; сухе молоко; масло та молочні пасти; яйця та альбуміни; мед; часник; цукор; інший цукор; цукрові сиропи; пшениця м'яка, пшеничне борошно та гранули; ячмінь, ячмінне борошно та гранули; овес; кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули; ячмінна крупа та борошно, зерна злаків, оброблені іншим способом; солод та пшенична клейковина; крохмаль; крохмаль оброблений висівки, відходи та залишки; гриби; оброблені томати; виноградний та яблучний соки; оброблені молочні продукти; оброблені продукти з вершкового масла; кукурудза цукрова; оброблені продукти з цукру; оброблені продукти із зернових; оброблені продукти з молочних вершків; харчові продукти; спирт етиловий; сигарети та сигарили; сорбіт маніт; продукти переробки солоду та крохмалю) та 4 додаткові

(гриби; свинина; яйця та білки яєчні; м'ясо свійської птиці та напівфабрикати з м'яса свійської птиці) групи сільськогосподарських товарів.

Міжнародна торгівля відкриває нові ринки, надає країні доступ до товарів і послуг за кращими цінами або недоступних у її внутрішній економіці. Хоча торговельні угоди сприяють такому доступу, підвищують конкурентоспроможність вітчизняного бізнесу за кордоном, зміцнюють економіку та створюють робочі місця, конкуренція, яку вони приносять, може завдати шкоди малим вітчизняним підприємствам.

Тому торговельні угоди повинні підтримувати загальну стратегію аграрної політики країни, створювати справедливе ринкове середовище та поширювати правила і цінності України. Наприклад, якщо аграрна політика спрямована на розвиток малих фермерських господарств, необхідно забезпечити доступ до експорту цієї дрібної продукції та надати підтримку для підвищення її конкурентоспроможності, як, наприклад, компенсація технологічних змін на фермі, спрямованих на підвищення продуктивності.

Справедливому ринковому середовищу може сприяти належне пакування продукції різної якості, а також рівний доступ малих виробників та імпортерів до роздрібно торгівлі.

Проекція цінностей і правил передбачає, наприклад, особливі умови торгівлі з країнами з авторитарними режимами, з країнами з високою часткою дитячої праці, з екологічно шкідливими виробничими практиками, з несправедливими умовами праці, з країнами з великою кількістю людей, які не мають продовольчої безпеки.

Маємо відмітити, що регулювання торгівлі аграрною продукцією між Україною та Європейським Союзом включає в себе вирішення питань щодо взаємного визнання стандартів та сертифікації продукції, вирішення спорів та конфліктів, а також моніторинг та контроль якості та безпеки продукції, що перетинає кордони. У цілому, розвиток торгівлі аграрною продукцією між Україною та ЄС є важливим елементом сприяння економічному зростанню, розвитку сільськогосподарського сектора та зміцнення відносин між обома сторонами.

Завдяки правильному державному регулюванню, Україна може забезпечити стабільне виробництво аграрної продукції, збільшення їх якості та кількості, а також підвищення їх конкурентоспроможності на світовому ринку. Це дозволить покращити економічне становище сільськогосподарських підприємств та забезпечити національну безпеку у сфері продовольства.

Важливо розробляти та впроваджувати нові технології для підвищення продуктивності та якості аграрної продукції.

Éva Julianna POZSGAI

PhD hallgató

Egészségügyi Gazdasági és Menedzsment Intézet

Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar

Ihrig Károly Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola

Debrecen, Magyarország

AZ ORVOSI KOMMUNIKÁCIÓ SZEREPE ÉS JELENTŐSÉGE AZ EGÉSZSÉGÜGYI ELLÁTÁS KÜLÖNBÖZŐ SZINTJEIN GAZDASÁGI SZEMPONTBÓL

Az egészségügynek a globalizáció, elvándorlás, digitalizáció, finanszírozási és strukturális problémák miatt számos új kihívással kell szembenéznie. Az érték-alapú egészségügyi ellátás alapján működő betegellátás az egészségügy hatékonyságát vonja maga után, melynek eléréséhez elengedhetetlen a felek közötti akadálymentes, optimalizált, hatékony kommunikáció. Mégis az orvosi kommunikáció jelentőségének gazdasági szempontból történő elemzése, okok és összefüggések feltárása hiányosságokkal bír, pedig az egyik legfontosabb kihívást a kommunikációs nehézségek jelentik.

Az egészségügyi ellátásban részt vevő szakemberek **nyelvi és kulturális akadályai** negatív hatással vannak a betegek gyógyulására és elégedettségére, ezáltal mind az egészségügyi intézménynek, mind magának a betegnek többlet költséget termelnek, közvetve pedig negatív hatással lehetnek a teljes gazdaságra, foglalkoztatásra, szociális és egészségügyi ellátó rendszerre. A többlet költségek termelése mellett a kommunikációs nehézségek olyan nem kívánatos eseményeket idézhetnek elő, mint a diagnosztikai tévedések, egészségügyi ellátással összefüggő gyógyszeres kezelési vagy sebészeti beavatkozási hibák, az utókezelés fontosságát érintő félreértések, melyek a betegek életét, biztonságát veszélyeztethetik [1].

A nyelvi akadályok mellett, melyek főként egy többnyelvű közegben jelentkeznek, a magyar egészségügyi rendszerben az orvosok és egészségügyi dolgozók részéről a **betegekkel való kommunikációban** lépnek fel hibák. Ezek vizsgálata azért is nélkülözhetetlen, mert a betegpanaszok, az úgynevezett műhiba perek, a hagyományos orvoslás alternatív módszerekre való cseréléséből fakadó tévedések az esetek jelentős részében nem a szakemberek szakmai inkompetenciája, hanem a betegekkel való nem megfelelő kommunikációja miatt következnek be. Illetve alapvetően az orvos-beteg kapcsolatot a kommunikáció határozza meg. A betegekkel való kommunikációban fellépő hibákra jellemző példák: az orvos nem hallgatja meg a beteg minden panaszát, így akár rossz diagnózist is felállíthat, ezáltal rossz gyógyszeres kezelést írhat elő; az orvosok túlterheltsége miatti időhiány következtében fellépő hiányos kommunikáció (türelmetlenség, arrogancia, a beteg mondandójának félbeszakítása, rossz kérdésfeltevés a betegről való információgyűjtés

során); a szakemberek kevés időt fordítanak saját kommunikációs képzésükre; az Interneten fellelhető számos forrás miatt a betegek megkérdőjelezhetik orvosaik diagnózisát; az orvos tekintély miatt alá-fölé rendeltségi viszony alakul ki, mely szintén a hatékony kommunikációt gyengíti [2].

Javaslatok az orvos-beteg kommunikáció javítását célzó intézkedésekre: adminisztrációs terhek csökkentése, egészségügyi személyzet számának növelése, a kommunikáció hatékonyságának fejlesztése úgy, hogy egy időegység alatt az orvosok a legtöbb szükséges információt megszerezzék, a páciensek a szakrendelésre történő várakozási időben tüneteik, panaszaik felmérésére kérdőívek alkalmazása, írásos tájékoztatók.

Javaslatok a nyelvi akadályok leggyőzésére: nyelvi segítség nyújtás professzionális közvetítők és laikus tolmácsok bevonásával, egészségügyi szakemberek interkulturális-, idegen nyelvi- és kommunikációs képességeket fejlesztő tréningek szervezése, az egészségügyi intézményekben nyelvi segítség nyújtási terv készítése [3].

Az elmúlt évtizedekben jelentős változásokon ment keresztül az orvos-beteg kapcsolat a világ számos részén mind gyógyítási-, mind gazdasági és marketing szempontból. A gazdasági szempontok előtérbe kerültek, mivel számos, fejlett országban is, finanszírozási problémákkal küzdenek az egészségügyi intézmények, amely egyrészt az egészségügyi dolgozók költségtudatosságának növekedéséhez vezetett, másrészt az érdeklődésük növekedéséhez hozzájárultak a gazdasági és menedzsmenttudományok elmúlt években megjelent kutatási eredményei. Mivel pedig az egészségügyi ellátásra egyre inkább, mint szolgáltatásra tekintünk, megnőtt a marketing szempontok (vevői igények felmérése, betegek elégedettsége, kapcsolatrendszer kialakítása, kockázatkommunikáció, szolgáltatási folyamatok kontrollja) figyelembevételének fontossága. Az orvos- és egészségtudományi kutatások egyre nagyobb figyelmet fordítanak az orvos-beteg közötti interakcióban a kommunikációra [4]. Ennek tükrében változás következett be a döntési stílusokban, a bizalomban és együttműködésben [5].

Az egészségügyi ellátás nyújtása összetett szolgáltatásegyüttes, amely több érdekelt fél közötti többszörös kölcsönhatást foglal magában. Az e szétszórt felek közötti hatékony kommunikáció kritikus fontosságú. Meglepő módon azonban egyetlen tanulmány sem kísérelte meg számszerűsíteni a kórházi kommunikáció hatékonyságának hiányosságaiból adódó gazdasági pazarlást nemzeti szinten.

Kutatásom első lépéseként a fentebb részletezett hipotézis létjogosultságát, illetve az azt alátámasztó, valamint ahhoz kapcsolható kutatási eredményeket, valamint az abból levonható következtetéseket kívánom összegezni.

A felhasznált irodalom listája

1. Horváth Á., Molnár P.: A review of patient safety communication in multicultural and multilingual healthcare settings with special attention to the U.S. and Canada. *Developments. Department of Languages for Specific Purposes, Semmelweis University, Budapest, 2021, URL:*
https://www.researchgate.net/publication/356365904_A_review_of_patient_safety_communication_in_multicultural_and_multilingual_healthcare_settings_with_special_attention_to_the_US_and_Canada (letöltés ideje: 2024.03.16.)
2. Málovics É., Vajda B., Kuba P.: Paternalizmus vagy közös döntés? Páciensek az orvos-beteg kommunikációról. In: Hetesi E. - Majó Z. - Lukovics M. (szerk.) (2009): *A szolgáltatások világa. JATEPress, Szeged, o. 250-264. URL:* https://acta.bibl.u-szeged.hu/29208/1/gtk_2009_250-264.pdf (letöltés időpontja: 2024.03.14.)
3. Horváth Á.: Betegbiztonság és hatékony kommunikáció multikulturális és többnyelvű egészségügyi intézményekben. *Nemzetközi jó gyakorlatok hazai adaptálásának lehetőségei. Alkalmazott Nyelvtudomány. Különszám: Egészségügyi kommunikáció, 2023/1. szám, o. 5–34. doi:*<http://dx.doi.org/10.18460/ANY.K.2023.1.001> (letöltés időpontja: 2024.03.12.)
4. Yağar F. *Why Does Patient–Physician Communication Matter? More Active Patients, Decreased Healthcare Use and Costs. Journal of Patient Experience. 2021;8. doi:*[10.1177/23743735211036524](https://doi.org/10.1177/23743735211036524)
5. Vajda B.: Kommunikációs és kapcsolati tényezők jelentősége az egészségügyi szolgáltatások minőségében. *Vezetéstudomány. 2011, XLII. évf. 5. szám. o. 31-44. URL:* <https://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2592/1/vt2011n5p31.pdf> (letöltés időpontja: 2024.03.16.)

Gábor PATAKI

adjunktus,
Számvitel és Auditálás Tanszék,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Beregszász, Ukrajna

Péter BALOGH

Prof. Dr., egyetemi tanár
Statisztika és Módszertani Intézet
Debreceni Egyetem, Gazdaságtudományi Kar

VÁLLALATI INNOVÁCIÓ, MINT VERSENYPÉSSÉGI FAKTOR, MÉRÉSÉNEK MÓDSZERTANI ÖSSZEHOSONLÍTÁSA MAGYARORSZÁGON ÉS UKRAJNÁBAN

A vállalatok hatékonysága, termelékenységé, megújulási képessége jelenti egy adott nemzetgazdaság, vagy országcsoporthoz gazdasági erejének egyfajta bázisát, stratégiai fejlődésének erőforrását. Ezért igen jelentős irodalmi, tudományos, empirikus kutatási háttér van a vállalati hatékonyság helyzetértékelésének és javításának vonatkozásában.

Az alábbi *tézis célja*, hogy a vállalati hatékonyság egyik kulcsfontosságú, napjaikban divatos fogalmát, az innovációt vizsgálja meg olyan formában, hogy érthető és átlátható legyen milyen módszerekkel tudjuk mérni. A mérési irányok vonatkozásában beszélhetünk belső vállalati, vagy a vállalatok összességét nézve nemzetgazdasági szintű innovációs szintről. Az előadás, s kapcsolódó tudományos cikknek nem célja a belső innováció mérésének bemutatása, hanem csak az országos innováció vállalati statisztikáinak mérési módszerei teszi a hangsúlyt. Ezen a területen is több tudományos cikk jelent meg magyar és nemzetközi vonatkozásban [9], [4], [1], [3], [5], valamint az ukrán szakirodalomban és törvényi szabályozásban is [12], [13], [14], [11], [6].

Azonban e tudományos munka újszerűsége abban nyilvánul meg leginkább, hogy összehasonlító elemzést ad Magyarország és Ukrajna vállalati innovációval kapcsolatos statisztikai módszertanának eltérései és egyezőségei vonatkozásában.

Az elemzés elsősorban a módszertani háttérrel mutatja be kiemelve néhány fontosabb statisztikai táblát a két ország innovációs adatközlése kapcsán. Viszont mélyebb feltáró elemzésre Ukrajna és Magyarország innovációs hatékonyságának bemutatására későbbi tudományos cikkben kerül sor.

A vállalatok menedzsment szempontú működőképességét Tóth [10] az eredményesség, mint külső tényező, és hatékonyság, mint belső jellemző szemszögéből közelíti meg. Eredményes lehet egy vállalat, ha pl. kifejleszt egy új terméket, amit a külső piac visszaigazol azáltal, hogy fizetőképes fogyasztói keresletet generál, s megfelel a törvényi előírásoknak, szabványoknak is. Hatékonyság pedig „az eredményt előállító folyamat hatásfokát jellemzi.

Vagyis, ha a vállalat takarékosan bánt a termék kifejlesztésére szánt erőforrásokkal, akkor az eredményességen felül még hatékonyan is dolgozott.” [10] Több ökonometriai modell megpróbálja egzakt, matematikai módon meghatározni a hatékonyságot a vállalatnál [2], mely modellek alap tézise, hogy a *Hatásfok = Kinyert energia (output)/Bevitt energia (input)* együttható számának növekedése jelenti. Ennek érdekében tovább elemzik a kutatások azt, hogy milyen faktorok befolyásolják a hatásfok, s így a hatékonyság növekedését.

Napjaink kutatásai egyre nagyobb hangsúly fektetnek az ún. *soft* elemekre, tehát azokra a tényezőkre, melyek a menedzsment számára matematikai modellekkel kevésbé leírható irányítási, minőségi tényezőkre teszi a fókusz. Ezek közé sorolható az innováció is, mint hatékonysági tényező.

Az innováció jelentése újítás, melyet először Joseph Schumpeter (1883–1950) osztrák közgazdász kapcsolt össze a gazdasági fejlődéssel társadalmi, valamint vállalati környezetben egyaránt [8].

Az Oslo Kézikönyv az innováció fogalmát későbbiekben, de ma is hatályos módon a következőképpen határozta meg: „Az innováció új vagy jelentősen továbbfejlesztett termék (áru vagy szolgáltatás) vagy eljárás, új marketingmódszer,

vagy új szervezési-szervezeti módszer bevezetése az üzleti gyakorlatban, munkahelyi szervezetben vagy a külső kapcsolatokban.” [7]

Mint minden, a vállalatok gazdasági eredményességét, hatékonyságát befolyásoló tényezőt, így az innovációt is csak akkor tudjuk érdemben vizsgálni, ha mérni is tudjuk. Ezért fontos megismerni a vizsgálati célszág(ok) esetében, hogy milyen törvényi szabályozás, hivatali eljárás van az adatgyűjtés vonatkozásában. A tézishez kapcsolódó tudományos cikkben bemutatásra kerül a magyar Központi Statisztikai Hivatal [15] módszertani kiadványai alapján, valamint más szerzők írásaira hagyatkozva a vállalati innováció értékelésének statisztikai bemutatása. Ugyanígy az Ukrán Statisztikai Hivatal [16] paralel kiadványainak értékelése is megtörténik.

Előzetesen megállapítható, hogy az eltérő fejlődési irányok, valamint az EU-s jogharmonizáció szempontjából a két ország eltérő módszerekkel bír. Viszont az utóbbi években egyre közelebb került Ukrajna nyugati integrációs törekvései folytán a statisztikai módszertan az Európai Unió országaiéhoz, így Magyarországhoz is. Ennek ellenére ma még olyan számítási, módszertani különbségek vannak, melynek következtében közvetlenül nem lehet innovációs és egyéb vállalati statisztikákat összemérni. A cikk eredményeken ez a „mérési szakadék” lesz könnyebben áthidalható a későbbi elemzéseknél.

A felhasznált irodalom listája

1. Bakács, A. (2006): *Ipar-egyetem kapcsolatok. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Technológiai fejlődés és új tudományos eredmények. NKTH Mecenatúra pályázat, ismeretterjesztő cikksorozat. 2006. október. www.vki.hu*
2. Erdei F. (1976): *Agrárgazdasági tanulmányok II. (Gazdaságosság és termékfejlesztés). Akadémiai Kiadó, Budapest*
3. Halpern, L., & Muraközy, B. (2010): *Innováció és vállalati teljesítmény Magyarországon. Közgazdasági Szemle/Economic Review, 57.*
4. Katona, K. (2021): *A vállalati innováció fejlesztésének és elterjedésének hatása a magyar vállalatok teljesítményére. Közgazdasági Szemle, 68(2021 S), 36-51.*
5. Némethné Pál, K. (2010): *Innovációs tevékenység mérése a magyar vállalatoknál (Doctoral dissertation, Budapesti Corvinus Egyetem).*
6. *Ukrajna törvényei: № 2524-IX. számú Ukrajna hivatalos statisztikáról szóló törvénye, 2022. augusztus 16-án jóváhagyva. / Закон України "Про офіційну статистику" від 16 серпня 2022 року № 2524-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2524-20#Text>.*
7. OECD (ORGANIZATION FOR ECONOMIC COOPERATION AND DEVELOPMENT) (2005): *Oslo Manual, Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data. 3rd Edition. OECD Publications. Paris.*
8. Schumpeter, J. A. (1980): *A gazdasági fejlődés elmélete. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest.*
9. Szunyogh, Zs. (2010): *Az innováció mérésének módszertani kérdései. Statisztikai Szemle, 88. évfolyam 5. szám. p 493-507.*
10. Tóth, L (2015): *Vállalatgazdaságtan II. Líceum Kiadó Eger, p. 298.*

11. *Ukrajna törvényei: Ukrajna 2002. július 4-I 40. sz. törvénye az innovációs tevékenységről - IV (módosításokkal, kiegészítésekkel).* Закон України "Про інноваційну діяльність" від 04 липня 2002 року № 40 – IV (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.
12. *Ukrán Statisztikai Hivatal / Державна служба статистики України (2022). Módszertani számítások a vállalati innováció mérésére. / Методика розрахунку показників інноваційної діяльності підприємств. Кієв (2021.09.30, № 248, 2022.12.26., № 368).*
13. *Петров, К. В. (2024, January). Деякі аспекти еволюції моделей інноваційного процесу. In The 2nd International scientific and practical conference "Innovations in education: prospects and challenges of today" (January 16-19, 2024) Sofia, Bulgaria. International Science Group. 2024. 389 p. (p. 47).*
14. *Піддубний, Є. В. (2023). Інноваційний розвиток підприємств в умовах цифрової трансформації. Scientific notes of Lviv University of Business and Law, (39), 130-135.*
15. *Köszponti Statisztikai Hivatal (KSH), www.ksh.hu.*
16. *Ukrán Statisztikai Hivatal (ukstat), www.ukrstat.gov.ua.*

Наталія ПОТРИВАЄВА

*д. е. н., професор,
професор кафедри обліку і оподаткування,
м. Миколаїв, Україна*

Артем ПАЛЄЄВ

*аспірант,
Миколаївський національний аграрний університет,
м. Миколаїв, Україна*

АУТСОРСИНГОВІ ПОСЛУГИ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

У сучасному економічному середовищі аутсорсинг стає ключовою тенденцією, що впливає на розвиток різних галузей економіки та формує структурні зміни в міжнародному поділі праці. У контексті глобалізації аутсорсинг перетинає межі окремих країн, сприяючи розширенню та диверсифікації сфери послуг у міжнародній економіці.

Основою аутсорсингу є принципи поділу праці в процесі виробництва товарів, який постійно еволюціонує через появу нових форм організації ринку та бізнес-моделей. Цей підхід може приймати різноманітні форми, такі як технічний аутсорсинг на підприємстві, коли виробничі процеси передаються зовнішнім компаніям, або міжнародний аутсорсинг, коли компанії працюють на міжнародних ринках. Сучасні технології, зокрема інформаційні, відкривають нові можливості для організації поділу праці, роблячи аутсорсинг не лише інструментом глибшого поділу праці, але й формою співпраці між компаніями.

Для кращого розуміння суті та визначення аутсорсингу важливо дослідити теоретичні підходи до цього поняття. Незважаючи на значний внесок вчених у

визначення «аутсорсингу», його трактування залишається предметом дискусій та характеризується різноманітними тлумаченнями, від залучення непрофесійних працівників до закупівлі інструментів та сировини у зовнішніх постачальників. Загалом, термін «аутсорсинг» пов'язують із створенням корпорації «Electronic Data System», коли на практиці почали використовувати це поняття у 1962 році [1]. Якщо розглядати термін аутсорсинг як складові (англ. outsourcing, out – «поза, ззовні» і sourcing – «походження, виробництво»), можна дослівно перекласти його як зовнішнє походження або зовнішнє виробництво, хоча сутність цього поняття є більш глибокою та розширеною.

Згідно з Фінансовим глосарієм Bloomberg, аутсорсинг – це придбання значної кількості проміжних компонентів у зовнішніх постачальників [2]. Random House Unabridged Dictionary визначає аутсорсинг практично як придбання деталей продукту, що виробляються в іншому місці, наприклад, купівлю дешевих імпортованих деталей замість їх виробництва у власній країні [3]. Глосарій міжнародної економіки Дірдорфа [4] надає кілька визначень: аутсорсинг – це делегування виробничих дій зовнішній організації, яка раніше виконувала їх в межах фірми або заводу-замовника; аутсорсинг охоплює виготовлення матеріалів для виробничого процесу або переміщення частини цього процесу в інше місце, особливо в іншу країну; термін «аутсорсинг» – це синонім терміна «фрагментація».

Економісти Жан-Луї Бравар та Роберт Морган найточніше визначили сутність аутсорсингу та його зовнішні прояви, описавши його як «контрактно узгоджене використання матеріальних ресурсів, майна та знань третьої особи з гарантованим рівнем якості, гнучкості та вартості відповідно до критеріїв вартості та оцінок для надання послуг, які раніше забезпечувалися внутрішніми силами компанії, з можливим переходом існуючого персоналу до постачальника послуг та/або трансформацією/оновленням процесів або технологій, що підтримують бізнес» [5].

Після докладного аналізу різних підходів до визначення аутсорсингу, А. Ішизака та його співавтори [6] визначили аутсорсинг як бізнес-угоду (внутрішню та/або міжнародну), що виступає ініціативою стратегічного управління для отримання конкурентної переваги фірми. Це досягається шляхом передачі її наявних внутрішніх та/або зовнішніх функцій без додаткової вартості та/або функцій з додатковою вартістю та/або основних компетенцій компетентному постачальнику(ам) для ефективного та результативного виробництва товарів та/або послуг для аутсорсингової фірми. На наш погляд, концепція «аутсорсингу» означає передачу певних функцій компанії іншому суб'єкту господарювання, який має спеціалізацію в даній сфері і зобов'язується виконувати ці функції на високому професійному рівні згідно з умовами договору [7]. Аутсорсинг допомагає підприємствам зосередитися на ключових

функціях і бізнес-процесах, що є стратегічними для їх успішної роботи, та створює можливість досягнення конкурентних переваг на ринку.

Дещо інший підхід до поняття «аутсорсингу» висловлюють вітчизняні дослідники. Касьмін Д. С. [8] підкреслює, що аутсорсинг є інструментом управління підприємством, спрямований на підвищення конкурентоспроможності шляхом делегування непрофільних функцій (процесів) іншій компанії (аутсорсеру), яка має відповідний досвід у даній галузі та кваліфікований персонал та ресурси. Микало О. І. визначає аутсорсинг як інструмент для зміцнення конкурентоспроможності підприємства шляхом фокусування на ключових компетенціях, функціях та/або бізнес-процесах, що враховує ринкові умови і концентрується на основному бізнесі. Тобто, автор підходить до аутсорсингу як інструменту для досягнення конкурентних переваг, пов'язаних не лише зниженням вартості продукції, але й з потребою уваги до основної діяльності бізнесу [9].

Таким чином, аутсорсинг виступає як ефективний інструмент управління підприємством, спрямований на підвищення його конкурентоспроможності, передбачає передачу непрофільних функцій чи процесів спеціалізованим компаніям, що дозволяє підприємству зосередити увагу на основних аспектах його діяльності. Зважаючи на вищезазначене, вважаємо за доцільне використовувати аутсорсинг у наступних сферах діяльності підприємства:

- 1) *інформаційні технології;*
- 2) *бухгалтерський облік та фінансові послуги;*
- 3) *клієнтська підтримка;*
- 4) *маркетинг та реклама;*
- 5) *логістика та постачання;*
- 6) *людські ресурси;*
- 7) *сервіс та підтримка обладнання.*

Отже, аутсорсинг є багатогранним інструментом управління, який враховує організаційну функцію щодо прийняття рішень шляхом оптимізації виробництва через делегування повноважень, функцій та відповідальності незалежній зовнішній організації на договірних засадах. Це сприяє зосередженню на ключовій меті – створенні високоефективної та конкурентоспроможної компанії.

Список використаних джерел

1. Попова Н. В., Гурова К. Д. *Управлінський консалтинг*. Харків : Видавництво «ВДЕЛЕ», 2016. 306 с.
2. *Finance Bloomberg Financial Glossary* / 2022. 795 p. URL: <https://z-lib.io/book/15302470>
3. *Random House Webster's Unabridged Dictionary*. London : Random House, 2001. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Random_House_Webster_s_Unabridged_Dictio.html?id=y6aOPgAACAAJ&redir_esc=y
4. *Deardorff's Glossary of International Economics*. 2016. URL: <https://public.websites.umich.edu/~alandear/glossary/intro.html>

5. Bravard J.-L., Morgan R. *Smarter Outsourcing: An Executive Guide to Understanding, Planning, and Exploiting Successful Outsourcing Relationships*. 1st. Edition. London : Prentice Hall, 2006. URL: <http://surl.li/kdbyf>
6. Outsourcing and offshoring decision making / A. Ishizaka et al. *International journal of production research*. 2019. Vol. 57, no. 13. P. 4187–4193. URL: <https://doi.org/10.1080/00207543.2019.1603698>
7. Potryvaieva, N., Palieiev, A. *Accounting outsourcing as a modern effective tool of enterprise management. Ukrainian Black Sea Region Agrarian Science*. 2023. №27(3). P.18-30. URL: <https://doi.org/10.56407/bs.agrarian/3.2023.18>
8. Касьмін Д. С. Трансформація управлінських процесів в органах державного управління на засадах аутсорсингу. *Ефективна економіка*. 2020. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7974>
9. Микало О. І. Підходи до визначення терміна «аутсорсинг». *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2010. № 7. С. 111–115.

Наталія СЕЙСЕБАЄВА

к. е. н., доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна

Тетяна ДЕНЩИК

аспірант,
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

ОГЛЯД СТАНДАРТУ ISO 9000, 9001 – МІЖНАРОДНИЙ СТАНДАРТ, ПРИСВЯЧЕНИЙ ПОБУДОВІ В ОРГАНІЗАЦІЯХ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВНУТРІШНІХ ПРОЦЕСІВ

Стандарти ISO серії 9000 – це стандарти, які були розроблені з метою забезпечення ефективного функціонування систем управління якістю для організацій будь-яких типів, розмірів та видів діяльності. Ця серія стандартів не відноситься до однієї галузі та є універсальною для всіх компаній. В основу сучасних систем управління якістю покладено досвід, який було напрацьовано за останні десятиріччя в галузі контролю та управління якістю продукції. В Україні у 2015 році були оновлені міжнародні стандарти ISO серії 9000. Стандарти ISO 9000 та ISO 9001 є міжнародними стандартами, що визначають вимоги до систем управління якістю в організаціях. Основна мета цих стандартів полягає в забезпеченні ефективного управління якістю продукції чи послуг та покращенні загального функціонування організації.

Розроблювачі стандарту ISO 9000 стверджують, що всі види дій, чинених у будь-якій організації, має сенс розглядати як процеси. Під процесами розуміють логічно упорядковані послідовності етапів (кроків), що перетворюють входи на виходи. У деякому сенсі таке розуміння процесів близьке до уявлення про алгоритми.

Для підкреслення того, що нова модель управління приводиться до руху споживачем, деякі фірми визначають групи процесів таким ланцюгом: Споживач – Вимоги до продукту – Процес проектування і виробництва – Ресурси – Постачальник.

Крім того, до всіх процесів можна застосовувати циклічну методологію, відому як “Плануй-Виконуй-Перевірай-Дій” (англійською мовою «Plan-Do-Check-Act (PDCA)”). PDCA можна стисло описати так:

Плануй: установлюй цілі та процеси, необхідні для видачі результатів, що відповідають вимогам замовника та політиці організації.

Виконуй: грамотно впроваджуй процеси.

Перевірай: контролюй та вимірюй процеси і продукцію, виходячи з політики, цілей та вимог до продукції, а також документуй результати.

Дій: вживай заходів для постійного поліпшення показників функціонування процесів.

Така циклічність притаманна діяльності будь-якої організації. Належне впровадження всіх її етапів забезпечує оптимальний результат діяльності фірми, гарантує успіх і процвітання на ринку. І в стандарті ISO 9001:2015 встановлюється сім ключових принципів таких як:

- фокус на клієнта;
- лідерство;
- участь персоналу;
- процесний підхід;
- прийняття рішень на основі фактів;
- взаємовигідні відносини з постачальниками;
- постійне поліпшення.

ISO 9001 визначає структуру системи управління якістю, що включає аспекти, такі як контекст організації, лідерство, планування, підтримка, виконання, оцінка результатів та поліпшення.

Стандарт пропонує підходи до оцінки ризиків та можливостей для ефективного управління, спрямованого на досягнення мети організації.

ISO 9001 встановлює вимоги до систем управління якістю в тому випадку, якщо організація потребує продемонструвати свою спроможність поставляти продукцію, що відповідає вимогам замовників і застосовних регламентів, а також прагне до підвищення задоволеності замовників.

Стандарт ISO 9001 визначає необхідність проведення аудитів у заплановані інтервали часу для встановлення відповідей на такі питання:

а) чи відповідає система управління якістю запланованим заходам, вимогам цього державного стандарту і вимогам до системи управління якістю, установленим організацією;

б) чи ефективно вона впроваджена та підтримується.

Ці тези відображають основні принципи, елементи та підходи, які допомагають організаціям впроваджувати та підтримувати систему управління якістю згідно із стандартами ISO 9000 та ISO 9001.

Список використаних джерел

1. Коваленко С., Лебединець В., Коваленко С. М. Концептуальні основи систем управління якістю. Основоположні принципи міжнародного стандарту ISO 9000:2000. Харків : Вид-во НФаУ, 2003. 98 с.
2. Віч-на-віч із ISO 9000 (Поль Карон). Management.com.ua .: Менеджмент для управлінців. URL: <https://www.management.com.ua/qm/qm001.html> (дата звернення: 08.02.2024).
3. Запорізька обласна державна адміністрація. URL: https://www.zoda.gov.ua/files/WP_Article_File/original/000011/11933.pdf (дата звернення: 08.02.2024).

Наталія СЕЙСЕБАЄВА

к. е. н., доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Запорізький національний університет.
м. Запоріжжя, Україна

Богдан ЯЩУК

аспірант
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

СУЧАСНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙ : МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Фінансові інструменти відіграють ключову роль у розвитку та підтримці інноваційних проектів. Основні фінансові інструменти, які використовуються для стимулювання та фінансової підтримки інновацій є:

1. *Венчурне фінансування* - фінансування, надане венчурними фондами або інвесторами в обмін на власні акції або частку в компанії. У 2023 році венчурне фінансування інновацій в Україні мало всі передумови для подальшого розвитку. Активний розвиток екосистеми, підтримка держави та зростання інтересу як місцевих, так і іноземних інвесторів можуть визначити перспективи та успіх цього сектору у розвитку країни.

Переваги: дозволяє стартапам та інноваційним підприємствам отримати капітал для розвитку та масштабування без необхідності банківських кредитів.

2. *Гранти та субсидії* - форма безвідсоткового фінансування, надана державними або приватними організаціями з метою підтримки конкретних досліджень чи інновацій. Україна, розвиваючись в напрямку інноваційного сектору, активно використовує гранти та субсидії для стимулювання інноваційних проектів. У 2023 році цей підхід продовжив сприяти розвитку інноваційних стартапів та підприємств.

Переваги: надає можливість фінансування для проектів, які можуть мати великий суспільний або екологічний вплив.

3. *Кредити для досліджень та розвитку (R&D)* - банківські чи урядові кредити, призначені для фінансування наукових досліджень та розвитку нових технологій. Використання кредитів для досліджень та розвитку в Україні у 2023 році може відігравати ключову роль у стимулюванні інноваційного розвитку країни та забезпеченні ефективного використання ресурсів для розвитку нових технологій та наукових досягнень.

Переваги: забезпечує доступ до капіталу для компаній, які здійснюють інноваційну діяльність, але не можуть залучити венчурне фінансування.

4. *Партнерство та спільні інвестиції*: це спільні інвестиції між компаніями, дослідницькими установами та іншими стейкхолдерами для фінансування інноваційних проектів.

Переваги: дозволяє об'єднати ресурси та експертизу різних учасників для спільного розвитку та комерціалізації нових ідей.

5. *Корпоративні облігації та акції*: випуск облігацій або акцій компанією для залучення капіталу на фінансування інноваційних проектів.

Переваги: дозволяє компаніям отримати кредити для інвестування в дослідження та розвиток.

6. *Краудфандинг* - це залучення грошей від широкого загалу або малих інвесторів через онлайн-платформи.

Переваги: дозволяє компаніям отримати фінансування від широкої громадськості, залучаючи підтримку та інтерес споживачів.

7. *Деривативи для ризик-менеджменту*: використання фінансових інструментів, таких як опціони чи ф'ючерси, для зменшення ризиків, пов'язаних із здійсненням інноваційної діяльності.

Переваги: допомагає захистити компанії від фінансових ризиків, пов'язаних з неуспішними інноваційними проектами.

Отже, фінансові інструменти для підтримки інновацій можуть бути використані індивідуально чи у поєднанні, в залежності від специфіки проекту, ринкових умов та стратегії компанії. Успішне поєднання цих інструментів дозволяє підтримувати інновації та стійкість фінансового розвитку.

Список використаних джерел

1. Програми підтримки інноваційної діяльності | Міністерство економіки України.
URL: [https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=becc6fc5-aa0a-4712-ae98-928855c59be5&title=ProgramiPidtrimkiInnovatsiinoiDiialnosti-\(data](https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=becc6fc5-aa0a-4712-ae98-928855c59be5&title=ProgramiPidtrimkiInnovatsiinoiDiialnosti-(data%20zverнення%2031.01.2024))
звернення: 31.01.2024).

Наталія СЕЙСЕБАЄВА

к. е. н., доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Запорізький національний університет.
м. Запоріжжя, Україна

Віталій ЯЩУК

аспірант
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ У 2023 РОЦІ

Сталість розвитку підприємств у сучасному світі вимагає не лише ефективного використання ресурсів, а й активного застосування інновацій та інвестицій. В Україні, у 2023 році, цей аспект набуває особливого значення, оскільки країна працює над зміцненням свого економічного потенціалу та впровадженні сучасних підходів до управління підприємствами

1. Розвиток інноваційного потенціалу.

Українські підприємства в 2023 році активно сприяли розвитку власного інноваційного потенціалу. Це включало в себе створення інноваційних лабораторій, залучення кращих фахівців та співпрацю з науковими установами для спільного вирішення завдань [1].

2. Сприяння стартапам та малому бізнесу.

У 2023 році, підприємства активно інвестували у стартапи та малі підприємства, що працюють у сферах, спрямованих на сталий розвиток. Це допоможе сприяти інноваційному середовищу та підтримувати перспективні проекти [2].

3. Цифрова трансформація та використання новітніх технологій.

Реалізація цифрової трансформації та використання новітніх технологій є ключовим елементом сталого розвитку в 2023 році.

Чинники, що сприяють появі інноваційних бізнес-моделей:

- цифрові технології та Інтернет,
- аналітика великих даних і штучний інтелект,
- цифрові платформи (вихід на величезні ринки цифрових технологій без кордонів, доступ до цілої екосистеми, участь на платформах спільного створення та використання інновацій),

- індустрія 4.0.,
- зміна поведінки клієнта. Споживачі все більше підключаються до цифрових технологій, посилюється їх взаємодія. Зростає популярність економіки спільного використання.

Масштаб і глибина змін, які спричиняє цифровізація, а також швидкість, з якою вона відбувається приводять до суттєвих інновацій бізнес-моделі. Нові бізнес-моделі, які компанії впроваджують для використання можливостей і створення довгострокових переваг, підкріплені компетенціями трансформаційного лідерства, технологічними компетенціями, зміною культури, та адекватними організаційними структурами [3].

4. Сприяння екологічно-чистого бізнесу [4].

У 2023 році, підприємства активно враховували принципи екологічно відповідального бізнесу. Це може включати в себе застосування зелених технологій, зменшення викидів та використання відновлюваних джерел енергії.

5. Активна участь у соціальних проектах.

Підприємства активно приймали участь у соціальних проектах, спрямованих на підтримку місцевих спільнот та покращення якості життя.

Критеріями оцінки соціальної відповідальності підприємств у 2023 році стали :

1. Соціальна відповідальність працівників:

- забезпечення гідних умов праці та заробітної плати;
- забезпечення безпеки та здоров'я працівників;
- розвиток та професійне зростання працівників.

2. Відносини з громадськістю, загальна відповідальність:

- благодійні допомоги армії;
- участь у благодійних проектах.

Це може включати в себе також інвестиції у освіту, охорону здоров'я, соціальні програми та інші сфери, які позитивно впливають на суспільство [5].

Список використаних джерел

1. 438 131 Євро в рамках конкурсу «інноваційні лабораторії» 2023 програми ЄС «Креативна Європа» – Центр розвитку ЧАС ЗМІН. Центр розвитку ЧАС ЗМІН – Центр розвитку лідерів змін! Навчаємо, як отримувати грант для соціальних та бізнес проєктів. Навчальні курси для особистісного та професійного зростання. Гранти, проєкти, можливості в ЧАС ЗМІН. URL: <https://chaszmin.com.ua/5-438-131-yevro-v-ramkah-konkursu-innovatsijni-laboratori-2023-programy-yes-kreatyvna-yevropa-3/> (дата звернення: 31.01.2024).
2. Стипендія на програму професійного розвитку для підприємців «Управління малим та середнім бізнесом: від старту до сталого розвитку» - Національна платформа малого та середнього бізнесу. Національна платформа малого та середнього бізнесу. URL: <https://platforma-msb.org/stypendiya-na-programu-profesijnogo-rozvytku-dlya->

pidpryyemtsiv-upravlinnya-malym-ta-serednim-biznesom-vid-startapu-do-stalogo-rozvytku/ (дата звернення: 31.01.2024).

3. Стадник В., Йохна В., Наскальний С. Функціонал діджиталізації у формуванні підприємницького середовища: перспективи та проблеми розвитку в Україні. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2022. № 4, т. 1. С. 68–75.

4. Комітет промислової екології та сталого розвитку - European Business Association. European Business Association. URL: <https://eba.com.ua/comitet/komitet-promyslovoyi-ekologiyi-ta-stalogo-rozvytku/> (дата звернення: 31.01.2024).

5. 11 актуальних грантових можливостей для громад у сфері відновлення і розви... U-LEAD. URL: https://ulead.org.ua/news/115?fbclid=IwAR39aZaLm5SNkUYF5UICtdCsAPsCBRAAtasLEwXlSSnNki2iR4HcRT_NiZp8 (дата звернення: 31.01.2024).

Тетяна ЧЕРКАСОВА

*к.е.н., професор,
професор кафедри економіки,
Національний університет "Одеська політехніка"
м. Одеса, Україна*

Олексій ТАЛАХ

*аспірант,
Національний університет "Одеська політехніка"
м. Одеса, Україна*

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Зміни, що відбуваються у світовій економіці, формують новий економічний уклад, який докорінно відрізняється від попередніх моделей характерним саме для нього високим рівнем динамізму економічного середовища, що проявляється активними процесами глобалізації, значним зростанням рівня невизначеності, орієнтацією на впровадження безвідходних технологій та технологій використання альтернативних видів енергії, розвитком СМАРТ-виробництва, принципово новим рівнем цифровізації процесів управління як в економіці в цілому, так й на окремому підприємстві. Все це пов'язано з розвитком NBIC-технологій (nano, bio, info, cogno), які впливають на формування нових принципів ведення бізнесу, зміною правил та появою нових механізмів конкуренції.

Ці обставини необхідно урахувати під час розроблення планів післявоєнного відродження економіки країни та визначення напрямків розвитку як галузей економіки, так й окремих підприємств. Сьогодні змінюється структура та межі окремих галузей, новий технологічний простір змушує по-

новому розглядати трансформацію окремих виробничих галузей, що призводить до змін усталених бізнес-зв'язків та ускладнює розробку стратегії розвитку інноваційно-орієнтованого підприємства.

Управління конкурентоспроможністю, як обов'язкова складова процесу управління розвитком підприємства, спирається на питання формування конкурентного потенціалу підприємства, впровадження інноваційних рішень та урахування оцінки їх ефективності. Саме конкурентний потенціал, який для виробничих підприємств слід формувати як потенціал інноваційно-орієнтованого розвитку, можна представити комплексною характеристикою спроможності підприємства до розвитку у сучасних умовах динамічних змін.

На наш погляд, конкурентний потенціал слід розглядати як ступінь розвитку економічного потенціалу виробничого підприємства, для якій притаманна реалізація таких завдань, як динамічне попередження технологічного відставання підприємства, збалансований розвиток складових потенціалу, випереджальний розвиток потенціалу до запланованих стратегічних змін, системне впровадження нововведень у діяльність підприємства, безперервне прогнозування ринкових та технологічних змін, формування, моніторинг та оновлення корпоративної бази даних та інше.

Але необхідно відмітити особливе значення саме інноваційної та управлінської складових для формування конкурентного потенціалу виробничого підприємства сьогодні. Значення впровадження на підприємстві інновацій, як технологічних (продуктових або процесних), так й маркетингових, не потребує особливих пояснень. Ефективна інноваційна діяльність сьогодні розглядається як основа забезпечення конкурентоспроможності будь-якого виробничого підприємства, й це твердження не потребує доказів. Але управлінські інновації не отримали ще необхідного розповсюдження в сучасній економічній практиці в Україні. Керівництво Осло, яке є основним методологічним документом ОЕСР у сфері інновацій, визначає управлінські інновації як інноваційні рішення, які втілені у нові або поліпшені бізнес-процеси для однієї або декількох функцій бізнесу, мають істотні відмінності від попередніх бізнес-процесів в компанії та прийняті до використання в компанії [1].

Процес реального розповсюдження управлінських інновацій, оцінка їх ефективності, своєчасність використання та причини відмови від їх впровадження вивчені недостатньо. Сьогодні отримання достовірної інформації про свою конкурентну позицію на ринку, про рівень свого потенціалу дозволить підприємству обґрунтувати вибір стратегії розвитку, визначити таку поведінку на короткостроковому інтервалі, яка відповідатиме сучасним реаліям. А це можливо за умов впровадження управлінських інновацій у практику бізнесу. У багатьох випадках вони є результатом реінжинірингу існуючих управлінських систем, технологій та процесів.

Рішення комплексу завдань щодо формування конкурентного потенціалу, як основи реалізації стратегії розвитку виробничого підприємства, потребує особливої уваги саме до управлінських рішень, реалізація яких забезпечить формування потенціалу підприємства, що в свою чергу потребує:

- визначення інноваційних технологій управління розвитком виробничого підприємства (відбір сучасних інструментів для рішення окремих задач інноваційно-орієнтованого розвитку; визначення та обґрунтування бажаного рівня розвитку окремих складових потенціалу; обґрунтування послідовності реалізації проєктів, що дозволяють досягти запланованого рівня цих складових; визначення показників, що підлягають моніторингу впродовж реалізації проєктів, та критеріїв їх оцінки;

- визначення методики оцінки ефективності використання інновацій для підвищення рівня конкурентоспроможності виробничого підприємства;

- формування, моніторинг та оновлення бази знань корпорації та інше.

Особливість управлінських інновацій перш за все у тому, що немає єдиних підходів та традиційних рішень по їх впровадженню. Це пояснюється тим, що управлінські інструменти потребують урахування особливостей кожного підприємства: стану техніко-технологічної бази його виробництва та вимог до неї з урахуванням стратегічних завдань розвитку підприємства, урахування тренду розвитку галузі, складу постачальників та логістичних особливостей взаємодії з ними, оцінки рівня компетентності та кваліфікації наявного складу працівників та їх необхідних змін, методів формування бази знань корпорації та інше. У світі приділяють значну увагу питанням розробки, впровадження та оцінки ефективності нових управлінських практик. Це пояснюється тим, що саме як інструмент управління розвитком, управлінські інновації більш ефективні з позиції оцінки їх впливу на діяльність підприємства у довгостроковому інтервалі ніж технологічні, так як саме з їх допомогою обирають технології, приймають рішення щодо випуску нової продукції та освоєння нових ринків, обґрунтовують зміну організаційної структури корпорації, визначають межі достатності нарощення окремих складових потенціалу та забезпечують їх збалансованість для рішення стратегічних завдань. Таким чином, саме інноваційна складова конкурентного потенціалу й особливо впровадження управлінських інновацій у практику сьогодні стають основою обґрунтованого конкурентоспроможного розвитку виробничого підприємства.

Список використаних джерел

1. OECD/Eurostat (2018), *Oslo Manual 2018: Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation, 4th Edition, The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities*, OECD Publishing, Paris/Eurostat, Luxembourg. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://doi.org/10.1787/9789264304604-en>

СЕКЦІЯ 5.

ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ТА МАРКЕТИНГ У КОНТЕКСТІ НОВИТІХ ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ

5. SZEKCIO.

INNOVATÍV MENEDZSMENT ÉS MARKETING A LEGÚJABB GAZDASÁGI KIHÍVÁSOK TÜKRÉBEN

SECTION 5.

INNOVATIVE MANAGEMENT AND MARKETING IN THE CONTEXT OF THE LATEST ECONOMIC CHALLENGES

István CSERNICSKÓ

DsC, professzor, MTA doktora

Rektor,

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Beregszász, Ukrajna

Réka MÁTÉ

PhD, főiskolai docens

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,

Filológia Tanszék

Beregszász, Ukrajna

NYELVI TÁJKÉP ÉS GAZDASÁG: KÁRPÁTALJAI ROMÁN- ÉS MAGYARLAKTA TELEPÜLÉSEK PÉLDÁJA

A nyelvi tájképes elemzéseket gyakorta hívják segítségül gazdasági folyamatok megértéséhez, kontextusba helyezéséhez, a szemiotikai elemzés mellett vizsgálván a különböző feliratok megjelenésének gyakoriságát, melyek akár egyes vállalkozások sikerességéhez is köthetők. Napjainkban egyre nagyobb érdeklődés övezi a nyelv és gazdaság összefüggéseinek vizsgálatát.

Jelen előadásban Kárpátalja magyar és a román nemzeti kisebbség által lakott településein található kereskedelmi létesítmények kisebbségi nyelvű feliratait elemezzük, a következő kérdésekre összpontosítva:

- (1) van-e látható többnyelvűség a gazdasági szférában;
- (2) léteznek-e olyan országos vagy regionális kereskedelmi hálózatok, ahol megjelennek a helyi lakosság nyelvei is;

(3) vannak-e eltérő minták és kialakult hagyományok a kisebbségi (több)nyelvű feliratok megjelenésében?

Elemzésünkben a kárpátaljai magyar és román anyanyelvűek által lakott települések legfőbb kereskedelmi egységeinek nyelvi tájképével foglalkozunk. Mivel a magyarok kisebbség jelentős létszámban van jelen a térségekben, továbbá a magyarok lakta településeken történelmi hagyománya van a többnyelvű feliratoknak, nem meglepő, hogy a magyar nyelv a gazdasági szféra nyelvi tájképében is megjelenik. A magyar többségű települések tekintetében azt láthatjuk, hogy nyelvi egyenlőségre törekvés zajlik a gazdasági szektorban, amely hozzájárul a kisebbségi nyelv presztízsértékének növekedéséhez.

A román kisebbségnél sokkal alacsonyabb szintű civil intézményhálózat épült ki, amely jórészt az anyaországból érkező támogatás függvénye. Ennek következménye többek között az is, hogy a gazdasági szférából lassan elkopik a román nyelv használata, tovább csökkentve a nyelv presztízsértékét. Az aszimmetrikus kétnyelvűség nemcsak az anyanyelvoktatás terén és nyelvhasználati színtereken alakulhat ki (ld. Csernicskó szerk. 2010: 42), hanem a gazdasági szférában is: a kiszolgálás nyelve sok esetben a román, míg a feliratok legtöbbször csak ukrán nyelvűek.

A nemzetközi példákhoz hasonlóan egy üzleti tevékenység többnyelvűsége, többnyelvű feliratai növelhetik a vállalkozás sikerességét is. A többnyelvűség jól tesz az üzleti érdekek – a szóbeli többnyelvűség azonban az emberi erőforrás hiánya miatt egyre nehezebb, főleg a mai globális munkaerőmozgás időszakában. A gazdasági szféra egynyelvűsítése egy zárt piaci rendszert idézhet elő, amellyel nemcsak egy beszűkült fogyasztói réteg alakulhat ki, de a nemzetközi tapasztalatcseréből is kizárhatják magukat a vállalkozók. A nyelvi sokszínűségnek más multietnikus régiók tapasztalatai alapján Ukrajnában, Kárpátalján is nagyon fontos következményei lehetnek. A kárpátaljai kisebbségekre és azok nyelvhasználatára nem mint társadalmi fákra kellene tekinteni, hanem olyan kulturális tőkeként vizionálni, mely akár gazdasági tőkeként is kamatoztatható.

A felhasznált irodalom listája

1. Csernicskó, István (szerk.) 2010: *Nyelvek, emberek, helyzetek*. PoliPrint, Ungvár, 138 p.
2. Csata, Zsombor – Marác, László 2018. *Regulatory Environment, Linguistic Inequalities, and New Opportunities for Hungarian Minority Interest Representation in Romania. Language Policy and Linguistic Justice*, 393–430.
3. Hires-László Kornélia – Horzsa Gergely – Letenyei László 2020. *A többnyelvűség jól tesz az üzletnek. Egy nyelvi tájkép kutatás eredményei a kelet-szlovák-magyar határrégióban. JelKép* 2020/4. 23–37.
4. Гіреш-Ласлов Корнелія – Матей Рейка – Товт-Орос Еніке: Використання багатомовності. Мовний ландшафт закладів торгівлі в румунських та угорських населених пунктах Закарпаття. *Наукові Записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)* 2023. Вип. 36. 107-126.

Marián AMBROZY

*Candidate of Philosophical Sciences, assistant professor,
Vice-rector for scientific work and international relations,
department of Social Sciences
College of International Business ISM Slovakia,
Prešov, Slovakia*

SELECTED ASPECTS OF THE UNFAIR STRUGGLE FOR JOB POSITIONS

The task of our post is to contribute to selected aspects of the unfair struggle for job positions. We will deal with several subtopics. We will try to identify barriers that may stand in the way of chairing prophylaxis. In the post, we will calculate several such barriers. We will also try to determine the connections of the aforementioned unfair fight to the topic of ethical codes. Codes of ethics do not seem to apply to the topic of chairing. However, the reality is different from this appearance. We will also be interested in the personality traits of the actor of such a behavior model. We have listed egoism, morbid ambition, manipulative behavior, narcissism and greed as typical characteristics.

As one of the barriers to the implementation of ethics in the company, our authors mention the absence of sanctions for behavior that shows unethical features. As a result of this phenomenon, a general mistrust of ethical instruments that do not contain a sanction may arise within the company. Not sanctioning a gross violation of ethics is obviously a gross mistake that can lead to, among other things, an unfair fight for leading job positions. In the end, this too can weaken the possibilities of prophylaxis against chairing, that, for the stated reasons, the ethical tools simply will not be there. Another significant reason for sabotage was the fear of change. Change often means new rules, it can break a stereotype that certain comfortable employees can suit. The fear in question does not necessarily mean the fear of being exposed, but those who commit unethical acts will certainly not support change. Sometimes it even happens that an obstacle can be the internal and external non-acceptance of ethical tools already implemented within a certain company by other companies for which this introduction is not advantageous (disruption of established mutually beneficial relationships, control of certain contracts, the possibility of revealing possible clientelism, etc.). It may limit their eventual interests, which may not always be transparent. Although these other companies cannot directly decide on the internal affairs of other companies, they may, for such reasons, try to put the company that has adopted certain ethical tools at a disadvantage on the market. This again leads to possible unethical behavior including chairing.

We can also find other barriers. It can also be lethargy, in which the management, employees and various stakeholders do not care at all whether the conditions for the immediate emergence of chairing are created in the company, or whether it is already latently emerging. Many employees, and in some cases, unfortunately, also company officials, achieve remarkable indifference to the situation and to the affairs of the organization in general, and as a rule, they know how to mobilize, especially when it comes to their salary, or job classification, or employment relationship. In this context, general indifference can be manifested by a reluctance to apply whistleblowing, to intervene with higher authorities, or to conduct ethical conversations with those who are prone to this type of behavior. Indifference can be seen as a narrowing of interest in the company to one's own work duties and a causal relationship to wages, or to job classification. This factor tends to be quite important in the possibility of chairing prevention failure. It is necessary to motivate people, to catch them.

Although ethical codes are mostly viewed positively, the impact of their action is not necessarily always positive. In the best case, the absence of a positive impact can be what Klimeková refers to as axiological illusoryness (Klimeková 1999). In this case, the word ethics "fulfills only the function of decoration and camouflages the creators' ignorance of its content and creates the illusion of depth of knowledge of the problem as the nobility of action" (Klimeková 1999, p. 61). Codes of ethics do not seem to apply to the topic of chairing. However, the reality is different from this appearance. The first positive relationship is that, above all, the corporate regulatory code of ethics can contain specific points that could at least partially eliminate selected models of behavior that can be considered chairing. Above all, these are various elements of demonstrable influence on intimidation, defamation of candidates for a managerial position, or active attack on a candidate in any sense of the word. In this sense, it would be appropriate for the regulatory code of ethics to comment on the ethical side of the structure of the mechanisms for selecting the person who should occupy the managerial position. The threatened sanction should be exclusion from the competition. In case of a serious violation of the ethical rules of the selection mechanisms for the position, the sanction would simply be applied.

We get an even more prominent picture if we combine the draft of the presented code of ethics with the draft of the work order. According to this proposal, acting contrary to the principles of the code of ethics is considered a serious violation of work discipline. The draft also contains a point according to which disrespecting the employer's authority, even solving the employer's internal problems outside of the processes presented by the internal regulation, is a serious violation of work discipline. The draft of the work regulations also prohibits derogatory or even disrespectful

comments to the address of another employee. As a sanction for violating the proposed work regulations, which are organically connected with the proposed code of ethics, in the mildest case, the reduction or withdrawal of the personal allowance for at least a quarter of a year. More serious sanctions are shortening of vacation, termination of employment, including immediate termination of employment. "Avoidance of punishment explains the origin of ethics or self-regulation in most trades and professions" (Leys 1961, p. 6). Avoiding sanctions is a natural behavior of employees. The ideal state is not to be affected by any of the sanctions during the work process, preferably during the entire productive period.

A basic feature of the personality, which usually fulfills the characteristics of behavioral models typical for chairing, is egoism. This personality trait is usually very prominent in this group of people. We can call it the dominant feature of the subject group of personalities. Such a personality perceives itself as the center of all events and activities. Their own selves regard its benefit as a value to which they subordinate other circumstances that can be modified by them and their activity. From an axiological point of view, these are self-centered personalities. Any orientation in life cannot be described as egoism at the first level. "Having children, being educated and employed is pleasant, fulfilling for most of us and, in a certain sense, perhaps selfish. Secondly, however, others "benefit" from these indicators" (Murgaš 2007). Philosopher Klimeková distinguishes between three types of egoism: "1) o individual (subject) egoism 2) o group egoism (the strictness of the separation of the group is also manifested in the moral sphere, especially in the determination of obligations and the hierarchy of values and in general in the entire sphere of moral axiology) and 3) about national egoism (exposing the ethical value of egoism in cooperation with other nations)" (Klimeková 1999, p. 61). In our case, it is the first type, i.e. j. about individual egoism. In some cases, "the subject uses the fact of its own usefulness and convenience as an evaluation criterion" (Kondrla et al. 2018, p. 28). Then it will be rational egoism, and such a personality, according to Kondrla, is either a consistent egoist or an extreme hedonist. However, it is obvious that a person does not only make decisions rationally, but is also influenced by affects and will. According to B. Spinoza, these are only affects that are simply responsible for ethical decision-making. "Spinoza here distinguished three basic affects, namely joy, sadness and desire" (Plháková 2000, p. 22). Affects have different effects on different people, according to Spinoza, the joy of a drunkard looks different and the joy of a philosopher looks different. Therefore, human decision-making is not only about rational calculation.

References

1. Klimeková, A. (1999). *K niektorým filozofickým problémom etiky a morálky*. Pedagogická orientace 9 (2), pp. 59-68
2. Kondrla, P., Lesková, A., Ďurková, E. (2018). *Úvod do teórie hodnôt a hodnotenia pre študentov humanitných vied*. Žilina: Teleos, 82 p.
3. Leys, W.A.R. (1961). *Attempting to Reduce Confused Nonsense of Business Ethics*. Business and Society 1 (2), 5-10
4. Murgaš, F. (2007). *Axiologické hľadanie zmyslu kvality života a návrh indikátorov ako jeho výsledok*. Envigogika 2 (2)
5. Plháková, A. (2000). *Dějiny psychologie*. Praha: Grada, 328 p.

Андрій АНДРУЩЕНКО

*аспірант кафедри глобальної економіки
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ГАЛУЗІ АКВАКУЛЬТУРИ

Необхідно враховувати кілька факторів, які впливають на тенденції у виробництві риби в умовах надзвичайних викликів. Перш за все, зростає роль аквакультури у виробництві риби. Розвиток новітніх технологій, використання штучних водойм і вдосконалення методів вирощування сприяють збільшенню обсягів виробництва рибної продукції як в світі, так і в Україні. Щороку збирання адміністративних даних і статистичної інформації про виробництво товарної риби та рибопосадкового матеріалу ведеться шляхом ретельної роботи територіальних органів, які знаходяться у підпорядкуванні Держрибагентства України. Дана робота раніше проводилася згідно до Наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження форми звітності № 1А-риба (річна) «Виробництво продукції аквакультури за 20__р.» та інструкції щодо її заповнення. Даний наказ став об'єктом дискусій серед фахівців із аквакультури та економістів у галузі рибного господарства щодо необхідності удосконалення самої форми звітності з аквакультури 1А-риба (річна). Критичні обговорення навколо форми звітності 1А-риба (річна) у сфері аквакультури набули серйозних підстав і форму було удосконалено. Причини таких дискусій варіюються в аспекті низького рівня звітування з боку суб'єктів аквакультури, питання про достовірність наданої інформації та інше. Отримані статистичні дані можуть не повністю відображати реальну ситуацію, а лише вказувати на загальні тенденції розвитку галузі. Звісно, на тлі традиційних проблем, що впливають на обсяги, різноманітність та якість виробництва продукції аквакультури в Україні, 2022 рік був ускладнений введенням воєнного стану,

який вразив не лише українську економіку, але й має множину наслідків для економік інших держав, що часто постачають витратні матеріали для аквакультури в Україні.

Можемо зробити висновки щодо проблеми, пов'язаної зі знехтуванням суб'єктами аквакультури обов'язку надавати щорічні звіти відповідно до форми 1А-риба (річна). Відомості, отримані від територіальних органів Державного агентства меліорації та рибного господарства України за 2022 рік, свідчать, що кількість суб'єктів аквакультури становить 3981 підприємство різних форм власності. З цього числа лише 1 542 підприємства, або 38,7 %, забезпечили звітність за формою № 1А-риба (річна). На основі проведених досліджень можна стверджувати, що рівень звітності в 2021 році становив 39,7 %, що фактично не зазнало змін або навіть частково зменшилося. Також є проблема недостатньої активності з боку суб'єктів господарювання, виробників продукції аквакультури у наданні звітності. Маємо всі підстави зазначити, що це викликає певні труднощі у збиранні достовірних даних й утворенні повноцінного розуміння стану формування пропозиції на продукцію аквакультури. При цьому, аналіз статистичних даних може вказувати лише на загальні тенденції розвитку рибного господарства, але не відображати повністю дійсну ситуацію. Таким чином, насамперед нині необхідно звернути увагу саме на посилення контролю та підтримку суб'єктів аквакультури в процесі звітування, а також розглянути можливість удосконалення форми звітності для забезпечення більш точних і дійсних даних про виробництво продукції аквакультури. Ігнорування суб'єктами аквакультури обов'язку надавати звітність про свою діяльність протягом року перешкоджає об'єктивній оцінці стану економічного розвитку сектору аквакультури, зокрема в контексті впливу воєнного стану, за винятком випадків, коли певна територія безсумнівно постраждала внаслідок воєнних дій, наприклад, Херсонська область або Луганська область. Причинами такої небажаної поведінки можуть бути недостатнє бажання співпрацювати з урядовими органами, поширення тіньових практик в сфері аквакультури та відсутність відповідальності за неподання звітів. Так, дана тенденція до ухилення від звітності спонукає нас до пошуку оптимальних шляхів для конкурентоспроможного розвитку сектору аквакультури та оцінити його вплив на національну економіку України.

János BALI

*Dr, igazgató,
Kutatási, Stratégiai és Koordinációs Igazgatóság,
Nemzetstratégiai Kutatóintézet,
Budapest, Magyarország*

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYAR CIGÁNYOK GAZDASÁGI MAGATARTÁSÁNAK VISELKEDÉSTUDOMÁNYI HÁTTERE 1990 UTÁN

Kutatási előzményként a nemzetközi kulturális antropológiai cigánykutatások eredményeit hozzuk. Olasz, francia, spanyol és magyar kulturális antropológus cigánykutatók szinte egyöntetű véleménye, hogy a „nem dolgozó”, „élősködő” cigány képe a nemcigányok többségében évszázadok óta napjainkban is tovább él. Az „elzárkózás” és a „rugalmas adaptáció” mint kulcsfogalmak megtalálhatóak szinte valamennyi antropológusnál, akik a legkülönbözőbb cigány csoportok gazdasági tevékenységeit elemezték. Leonardo Piasere kiválóan bizonyította, hogy az, ami a nemcigányok szemében „boldog semmittevésnek”, „leküzdhetetlen lustaságnak” tűnik, nélkülözhetetlen a cigányok számára ahhoz, hogy ellenőrizhessék a munkavégzéshez szükséges kapcsolatok újratermelését egy olyan világban, amelyet folyamatosan a bizonytalanság és a felbomlás fenyeget a szétszóródás és a nemcigányok miatt, akik el akarják tüntetni a cigányokat, vagy legalábbis „integrálni” kívánják őket. Az antropológusoktól számtalan példát hozhatunk, ami azt igazolja, hogy a cigány kultúrák a kirekesztettségre és a kizsákmányolásra válaszul létrehozták saját „felforgató” gazdasági elképzeléseiket. Elég ha itt pl. a Patrick Williams által leírt „láthatatlansági stratégiára” utalunk. Vagy akár ennek éppen az ellentétére, azaz a láthatóságon – vagy legalábbis a nemcigányok elvárásának megfelelő láthatóságon – alapuló stratégiára vagy éppen a negatív szerep hangsúlyos eljátszására. Azzal a nézettel szemben, hogy a cigányoknak nincsen munkaetikájuk, az antropológia felől éppen az az ellenvetés hozható fel, hogy minden népnek megvan a maga saját munkaetikája. A cigányok dolgoznak, csak más formában, más típusú foglalkozásokban, kevesebb órában, kevésbé folyamatosan, írja San Román Teresa spanyolországi kutatásai alapján. Csak egy másfajta etnokulturális típusból tekintve (mint pl. a földműveséből a kereskedőre) tűnik úgy, hogy nem képesek egyetlen olyan tevékenység végzésére sem, amely kiérdemelné a mesterség nevet.

A Kárpát-medencei magyar cigány közösségekben folytatott kulturális antropológiai és szociológiai partikuláris kutatásai számos értékes információval gazdagították a gazdasági, pénzügyi kutatásokat és a viselkedéstudományt. A magyar cigányok gazdasági gyakorlatainak vizsgálatáról 1990 után egyre több tanulmány jelent meg, melyek hozzájárulnak a gazdaság változásának értelmezéséhez. Ezek a kutatások a „láthatóság” és a „láthatatlanság” szélsőséges, gyakran irracionálisnak tűnő példáit tárják eléink, a peripatetikus csoportokként ábrázolják a cigány

közösségeket, akik egyfelől autonómiára törekedve önálló gazdasági rendszereket építettek ki, másrészt a gazdasági gyakorlataikat a „gádzsókkal” együttműködésben kell megvalósítsák.

Előadásom záró részében megpróbálom összefoglalni, hogy 1990 után hogyan változott a cigány és a nem cigány közösségek gazdasági gyakorlata, annak viselkedéstudományi háttere. Itt Hajnal László Endre megállapításait igazolom, miszerint az 1990-es évek folyamán a átalakult a Magyarország és a szomszédos, poszt szocialista országok gazdasága, és ezzel együtt átrendeződött a társadalom is. Az itt élő cigányoknak e változó környezetben kellett megtalálniuk azokat a gazdasági lehetőségeket, melyek segítségével anyagi szükségleteiket fedezni tudták. Megtalálni és kiaknázni a lehetőségeket oly módon, hogy a végzett tevékenységek formái, az azokkal együtt járó kötıtségek ne álljanak szöges ellentétben addigi szokásaikkal. Elmondható, hogy a változások fennebb vázolt iránya kedvezett számukra, sok olyan tevékenység legalizálódott, melyeket korábban is végeztek, de illegálisan, az akkori törvények által bármikor támadható módon. A rendszerváltás legalizálta a piaci viszonyokra alapuló gazdaság szemléletet és szabaddá tette a kereskedelmet, szolgáltatások nyújtását a magánszektor számára.

A felhasznált irodalom listája

1. Bali, J. (2004): *Falusi önkormányzatok szerepe egy szatmári magyar cigány közösség integrációjában*. In: Borsos Balázs – Szarvas Zsuzsa – Vargyas Gábor szerk.: *Fehéren, feketén. Varsánytól Rititiig. Tanulmányok Sárkány Mihály tiszteletére I. L'Harmattan, Budapest*. 55-69.
2. Berta, P. (2014): *Fogyasztás, hírnév, politika. Az erdélyi gábor romák presztízsgazdasága*. MTA BTK Néprajztudományi Intézet, Budapest.
3. Hajnal L. E. (2000): *Nagyvárosi cigányok*. In: Kemény I. szerk.: *A romák/cigányok és a láthatatlan gazdaság*. Budapest: Osiris – MTA Kisebbségkutató Műhely. 140–162.
4. Horváth, K. & Prónai, Cs. (2000): *„Retkesek” és „kényesek” között. Egy magyar cigány közösség tisztasági szokásairól*. *Café Babel*, 38. 33-41.
5. Prónai, Cs. (2000): *A cigány közösségek gazdasági tevékenységeinek kulturális antropológiai megközelítései*. In: Kemény István szerk.: *A romák/cigányok és a láthatatlan gazdaság*. Osiris/MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest. 176-198.
6. Prónai, Cs. (2004): *A kulturális antropológia jelentősége a cigány kutatásban. (Három példa)*. In: Kovács Nóra – Osváth Anna – Szarka László szerk.: *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből III. (Az MTA Etnikai - Nemzeti Kisebbségkutató Intézetének Évkönyve III.)*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 253-271.
7. Stewart, M. S. (1994): *Daltestvérek. Az oláh cigány identitás és közösség továbbélése a szocialista Magyarországon*. T-Twins – MTA Szociológia Intézet – Max Weber Alapítvány, Budapest.
8. Williams, P. (2000): *A párizsi kelderások láthatatlansága. A Párizs elővárosaiban élő romák gazdasági tevékenységének és letelepedési formáinak néhány aspektusa*. In: Prónai Csaba szerk.: *Cigányok Európában 1. Nyugat-Európa*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. 183-205.

Yuliia BODASHEVSKA

*Postgraduate Student, "Economy"
Polissia National University Zhytomyr, Ukraine*

CHALLENGES OF REHABILITATION AND REINTEGRATION OF VETERANS IN UKRAINE

The rehabilitation of combatants is a complex multifunctional process that is compounded by many negative factors caused by military aggression. This process will become of paramount importance in the post-war recovery of territorial communities and the state as a whole, when the economic situation has deteriorated significantly, infrastructure has been destroyed, and there is a lack of social and other services, trained professionals, and experts. To do this, the government needs to understand the problems at the regional and local level for work with veterans and their families and to finance this area, balancing it with other needs of the country during the war. According to the official analytical information of the Ministry of Veterans Affairs of Ukraine [4], there are currently 851,068 military personnel in the Armed Forces of Ukraine. The war exacerbates the existing problems of children, women and the elderly, as well as people with disabilities. Many people from these groups have found themselves in the war zone. Ukraine will also face the need to help its citizens overcome the traumatic experiences they have had and the symptoms associated with anxiety to avoid them developing into serious long-term mental health conditions.

The Law of Ukraine "On the Status of War Veterans, Guarantees of Their Social Protection" [3] and the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Laws of Ukraine on Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men during Military Service in the Armed Forces of Ukraine and Other Military Formations" [3] provide for a comprehensive approach to ensure equal rights for men and women, regardless of age. They face serious challenges related to economic reintegration, responding to the intense trauma of the conflict, reconnecting with their communities and being accepted into old social circles, and finding guidance and purpose in life after the upheaval of the armed conflict. Restoration and strengthening of interaction between different social groups of the community will take place through joint participation in social activities.

Accordingly, it will help both veterans and the community to overcome the barrier and facilitate the integration of veterans of the conflict in eastern Ukraine into communities as a full-fledged social group. To address the problems, the Ministry of Veterans of Ukraine and the International Organization for Migration (IOM) in Ukraine have launched a project for 2023-2024 "Increasing the resilience of Ukrainians by strengthening the capacity of psychosocial support for veterans" and

developed a "National Program of Mental Health and Psychosocial Support" [2] aimed at overcoming the stresses and consequences of military aggression.

At the same time, an analytical and practical study is needed to substantiate a comprehensive, people-oriented approach to the organization of a system of social services not only for psychological support, but also for the rehabilitation and reintegration of female and male veterans, to implement effective management of vertical and horizontal interaction of all stakeholders on the principle of "The People First". The *subject of the study* is the possibility of forming a comprehensive people-oriented approach "The People First" to the creation of an innovative system of rehabilitation and reintegration services through the establishment of rehabilitation centers. At the same time, small and medium-sized territorial communities face problems with allocations, finding tools to provide quality public social services, including in accordance with the Law of Ukraine "On Social Services," so there is a need to find experts and investments that can help them exercise their powers. In Resnik L, Bradford DW, Glynn SM, Jette AM, Johnson Hernandez C, Wills S. opinion [1], there are significant gaps in the modern literature regarding the study of mechanisms and tools for reintegrating veterans into the community and its measurement both among the general population and among veterans. Developing a methodology for conducting research on indicators, determinants, and indicators that measure the level of community reintegration is important for developing policies and interventions that would enhance the participation of all participants in the process. This would make it possible to evaluate such measures, generate documentary evidence and protocols for the implementation and effectiveness of programs, as well as track the state of mental health and well-being of the community population in terms of involvement (or refusal to participate) in public life.

When building a modern social protection system, the main idea is to introduce institutions for the provision of accessible and high-quality social services that will adhere to the principles and main principles. Therefore, the main goal of introducing an integrated approach to the organization of the social sphere in the territorial community is to create a single, holistic system through the interaction of social service providers, local governments, civil society institutions, international organizations and service recipients. To this end, it is proposed to combine the material, human, financial, technical, and economic resources of all participants to ensure that all segments of the population have access to affordable, high-quality, and effective social services and social support.

References

1. Resnik L, Bradford DW, Glynn SM, Jette AM, Johnson Hernandez C, Wills S. *Issues in defining and measuring veteran community reintegration: Proceedings of the Work-ing Group on Community Reintegration, VA Rehabilitation Outcomes Conference, Miami, Florida.* J Rehabil Res Dev. 2012;49(1):87–100. <http://dx.doi.org/10.1682/JRRD.2010.06.0107>.

2. Official site of Ministry of Veterans Affairs of Ukraine <https://mva.gov.ua/ua/news/minveteraniv-razom-z-mom-ta-uryadom-nimechchini-zapuskaye-spilnij-proyekt-shchodo-psihosocialnoyi-pidtrimki-veteraniv-ta-yihnih-simej-na-majzhe-5-mln-yevro>
3. Official site of ministry of Social Policy of Ukraine <https://www.msp.gov.ua/en/main/Pro-ministerstvo.html>
4. Official Data site of Ministry of Veterans Affairs of Ukraine <https://data.mva.gov.ua/>

Тетяна БУРЛАЙ

д. е. н., доцент,
провідний науковий співробітник,
Інститут економіки та прогнозування НАН України
м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ВТРАТИ І ВИКЛИКИ УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

Воєнні шоки, обумовлені повномасштабним російським вторгненням в Україну, справляють надзвичайний негативний вплив на її соціально-економічну систему. Відповідна міжнародна оцінка руйнувань, збитків і втрат за лютий 2022 р. – грудень 2023 р. нещодавно презентована ООН і Світовим банком у звіті «Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення» [1]. Згідно з зазначеною консолідованою оцінкою, через воєнні дії лише прямі збитки України станом на кінець 2023 року сягнули \$152,5 млрд., тоді як непрямі збитки, що асоціюються з упущеною фінансово-економічною вигодою, склали майже \$500 млрд. Регіони та агреговані сектори економіки країни, що зазнали найбільших втрат, наведені в табл.

Таблиця 1.

Характеристика найбільш постраждалих під час війни регіонів і секторів економіки України, лютий 2022 р. – грудень 2023 р.

<i>Прямі збитки, загалом</i>	<i>Непрямі збитки, загалом</i>
\$152,5 млрд.	\$499,3 млрд.
<i>Найбільш постраждалі регіони</i>	
Донецька, Харківська, Луганська, Запорізька, Херсонська та Київська обл.	Київська, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Харківська та Херсонська обл. і м. Київ
<i>Найбільш постраждалі сектори економіки</i>	
- Житло $\approx$ \$56 млрд. (37% загальної суми прямих збитків) - Транспорт $\approx$ \$34 млрд. (22%) - Промисловість і торгівля $\approx$ \$16 млрд. (10%)	- Промисловість і торгівля $\geq$ \$173 млрд. (35% загальної суми непрямих збитків) - Сільське господарство $\approx$ \$70 млрд. (14%) - Енергетика та видобуток корисних копалин = \$54 млрд. (11%)

▪ Енергетика та видобуток корисних копалин $\approx$ \$11 млрд. (7%) ▪ Сільське господарство = \$10 млрд. (7%)	▪ Транспорт $\approx$ \$41 млрд. (8%) ▪ Управління ризиками у сфері безпеки боєприпасів та вибухових речовин $\approx$ \$35 млрд. (7%) ▪ Навколишнє середовище, управління природними ресурсами та лісове господарство (значна частина збитків пов'язана з руйнуванням греблі Каховської ГЕС) $\approx$ \$27 млрд. (5%)

Джерело: складено автором на основі [1, с. 39–41, 48–50].

Загальні потреби на реконструктивне відновлення України протягом наступних десяти років (2024–2033 рр.) сягають \$486 млрд. [1, с. 10]. Це майже втричі перевищує номінальний обсяг вітчизняного ВВП за 2023 рік, розрахований МВФ [2], у перерахунку за середньорічним валютним (обмінним) курсом НБУ. Відповідно, для соціально-економічної реконструкції за принципом «зробити краще, ніж було», наша держава об'єктивно потребуватиме значної донорської і кредитної підтримки з боку міжнародних партнерів, однак з часом має переходити до опори на власні сили, послуговуючись концепцією національно укоріненого розвитку. Важливим кроком у цьому напрямі можна вважати ухвалення Національної стратегії доходів до 2030 року, що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 р. № 1218-р, і передбачає втілення низки реформ у податковій та митній сферах.

Окрім масштабних збитків і втрат, війна генерує загострення існуючих і появу нових викликів для розвитку України, у т. ч. соціально-економічних, інституційних і соціальних, що потребують адекватного урахування при розробці державної політики у період воєнного стану та повоєнного відновлення [3, с. 23–24]. У числі найгостріших соціально-економічних викликів слід назвати такі. *По-перше*, стрімке зростання, порівняно з довоєнним періодом, питомих індикаторів фіскального дефіциту та боргу держави. За оцінкою МВФ, сукупний фіскальний дефіцит, що включає дефіцити консолідованого бюджету та бюджетів соціальних фондів України, зріс з 4,0% ВВП у 2021 р. до 18,6% ВВП у 2023 р., а державний і гарантований державою борг – відповідно, з 50,5% ВВП до 87,1% ВВП [2]. Відповідно, макрофінансова стратегія країни має бути зорієнтована на поетапне досягнення злому цієї тенденції завдяки стимулюванню економічного зростання та ін. інструментам державної політики.

По-друге, значне зростання масштабів і глибини бідності серед населення країни. За розрахунками демографів, за критерієм щомісячного споживання нижче величини фактичного прожиткового мінімуму (який приблизно вдвічі перевищує офіційно встановлений), за межею бідності в передвоєнному 2021 р. перебувало 39% населення України. З початком війни цей показник зріс до 60% у 2022 р. та, оціночно, 67% у 2023 р., що охоплює приблизно 20 млн. українців, які проживають на контрольованих урядом територіях [4]. В умовах воєнного

стану зростає і трудова бідність. За інформацією Пенсійного фонду України, частка працівників, які отримували заробітну плату менше мінімальної, у загальній чисельності найманих працівників зросла з 11,5% у грудні 2021 р. до 18,8% у грудні 2022 р. Цілком очевидно, що у повоєнний час пріоритетним стане завдання скорочення вкрай високих рівнів бідності в українському суспільстві – з тим, щоб підвищити рівень і соціальну якість життя людей, а також зберегти високий рівень їх солідаризації, виявлений від початку війни.

По-третє, дуже серйозним викликом, особливо у контексті довгострокового розвитку країни, постає різке зростання демоекономічного навантаження. Беручи до уваги значний відтік трудових ресурсів з національного ринку праці через мобілізаційні заходи та інтенсивну міграцію українців як біженців від війни за кордон, а також зростання (за інших однакових умов) чисельності пенсіонерів в Україні як швидко «старіючій нації», посилюються ризики щодо фінансової стійкості національної системи соціального, у т. ч. пенсійного, страхування.

Вочевидь, перелік гострих соціально-економічних викликів, що вже постають перед Україною, не обмежується лише трьома зазначеними. Професійна оцінка викликів і загроз, формування ефективних стратегій їх мінімізації, практичне упровадження дієвих заходів державної політики – на порядку денному вітчизняної системи державного управління, яка у повоєнний час потребуватиме розбудови ланки державного стратегічного планування [5].

Список використаних джерел

1. *Ukraine – Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3): February 2022 – December 2023. World Bank, February 2024. 191 p. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/099021324115085807/P1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a>*
2. *IMF Executive Board Concludes the 2023 Article IV Consultation and the Second Review under the Extended Fund Facility Arrangement for Ukraine. International Monetary Fund, December 11, 2023. URL: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2023/12/11/pr23433-ukraine-2023-article-iv-consultation-and-the-second-review-under-the-eff-arrangement>*
3. *Гриценко А.А., Бурлай Т.В., Борзенко О.О. Соціетальні наслідки сучасної гібридної війни: теоретичні засади та інституційний вимір. Економічна теорія. 2023. № 2. С. 5–28. DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2023.02.005>*
4. *Демографія Людмила Черенько про динаміку бідності в Україні. Прес-служба Національної академії наук України, 19.10.2023. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=10651>*
5. *Гуменюк В.В. Стратегічне планування як спосіб здійснення державного управління. Економічна теорія. 2023. № 4. С. 45–71. DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2023.04.049>*

Petra VARGA-PÉTERFI

Kutató
Nemzetstratégiai Kutatóintézet
Budapest, Magyarország

Bence KUCSERA

Dr., osztályvezető
Nemzetstratégiai Kutatóintézet
Budapest, Magyarország

TÁRSADALMI BIZALOM HATÁR MENTÉN ÉS NEM HATÁR MENTÉN KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPÁBAN 2021-BEN: EGY ÖT ORSZÁGRA KITERJEDŐ VIZSGÁLAT

A különböző társadalmi csoportokon belüli és a társadalmak közötti bizalommal kapcsolatos kutatások szerves részét képezik a szociológiai és társadalomtudományi diskurzusnak [1], [2], [3], azonban a számuk ugrásszerűen csak a kilencvenes évek vége/ kétezres évek eleje körül nőtt meg [4]. E jelenségkörben jelenik meg a társadalmi tőke – az egyének közötti kapcsolatokról fakadó kölcsönösség, szolidaritás és bizalom [5], [6], mint egy társadalmi kontextusban vizsgálható erőforrás, amelyet az egyének jellemzően a lakóközösségekben való részvétellel hoznak létre [7]. A bizalom a társadalmi tőke egy fontos alkotóeleme [8]. A bizalom kialakulhat egyrészt racionális alapon (az emberek bíznak azokban, akik azt állítják, hogy az érdekeiket a lehető legjobb módon képviselik), másrészt spontán tanult módon (a másokkal szembeni erkölcsös viselkedés eszméjét elfogadva) [9]. Azon egyéneknek, akik megbíznak más egyénekben, könnyebbé válik a személyes érdekérvényesítésük: könnyebben alakítanak ki társas kapcsolatokat és könnyebben érik el céljaikat [10]. Ezek a kutatások ugyanakkor ritkán helyezik fókuszba összehasonlító jelleggel a közép- és kelet-európai országokat, és nem foglalkoznak a határmentiség kérdésével. Nem készült ez idáig vizsgálat a Covid19 járvánnyal összefüggésben, amely ilyenfajta területi megközelítésben foglalkozna a témával. Egy egyedi, több mint 5000 fő megkérdezésével készült kérdőíves adatfelvételtől előállt adatbázisra alapozva a kutatás arra kereste leírni a választ, hogy a 2018 és 2021 közötti időszakra vonatkozóan milyen mintázatbeli változások figyelhetők meg a társadalmi bizalomban a vizsgált öt közép- és kelet-európai régióban; az országhatárok mentén és a belső régiókban.

A Covid19 járvány idején a társadalmi bizalom a korábbiakhoz képest globális szinten erősödött [11], [12], [13]. Kijelenthető továbbá, hogy bár a társadalmi bizalom szintje és a határmentiség között összefüggés mutatható ki [14], [15], [16] – jellemzően eltérő társadalmi bizalom azonosítható az államhatárok közelében és az államok belsőbb régióiban élő egyének bizalmi szintje között –, az olyan globális események következtében, mint amilyen maga a Covid19 járvány is volt, a bizalmi szintben bekövetkezett változások függetlenek a határmentiségtől. A főként

demokratikus berendezkedéssel rendelkező államokban rendre nőtt a különböző intézményekbe/ entitásokba vetett bizalom [11], [17]. A bizalom azonban nem csak intézményi szinten érhető tetten, ugyanis annak előfeltétele, hogy az a társadalom legtöbb rétegében növekedjen [17].

Mindent összegezve a kutatásban két hipotézist vizsgáltunk. Az első szerint (H1): a társadalmi bizalom leírására használt ismérvekben minden vizsgált országban magasabb értékek azonosíthatók a Covid19 időszak második évében, mint azt megelőzően, 2018-ban. A második szerint (H2): a társadalmi bizalom leírására használt ismérvekben megegyező értékek azonosíthatók a határ menti és nem határ menti régiókban.

A kutatás célja tehát a társadalmi bizalom határ menti és nem határ menti szintjének azonosítása volt öt közép- és kelet-európai államban, 2021-ben. A hipotézisekkel történő összevetés alapján nem jelenthető ki egyértelműen, hogy a társadalmakon belüli bizalom leírására használt ismérvekben egyértelmű pozitív irányú elmozdulás lenne azonosítható. Bár a segítőkészséggel és a korrektséggel kapcsolatban minden államban javult az ezekre vonatkozó társadalmi megítélés, a kifejezetten a bizalomra vonatkozó eredmények két almintában is negatív irányú elmozdulást mutatnak 2018 és 2021 között. Hasonlóan, a második feltételezés sem igazolható egyértelműen, ugyanis a társadalmi bizalom leírására használt ismérvek eredményeiben különbségek azonosíthatók az egyes alminták között. Ugyanakkor észre kell venni, hogy ezek az eredmények nem mutatnak egyértelműen szignifikáns különbséget sem az alminták között, sem a határ menti és nem határmenti dichotómiában.

A felhasznált irodalom listája

1. Luhmann, N. (1988): *Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Alternatives*. In Gambetta, Diego (eds.), *Trust*. Oxford: Blackwell.
2. Putnam, R. (1993): *Making Democracy Work: Civic Tradition in Modern Italy*. New York: Basic Books.
3. Fukuyama, F. (1995): *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: Simon and Schuster.
4. Ebert, T. A. E. (2009): *Facets of Trust in Relationships – A Literature Synthesis of Highly Ranked Trust Articles*. *Journal of Business Market Management*, 3 (1), pp. 65–84. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12087-008-0034-9>.
5. Sik E. (2012): *A kapcsolati tőke szociológiája*. Budapest: Eötvös Kiadó.
6. Bourdieu, P. (1999): *Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke*. In Angelusz Róbert (szerk.), *A társadalmi rétegződés komponensei* (pp. 156–177). Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
7. Putnam, R. (2000): *Bowling Alone*. New York: Simon and Schuster.
8. Ostrom, E. & Walker, J. (2003): *Trust and Reciprocity: Interdisciplinary Lessons for Experimental Research*. New York: Russell Sage Foundation.

9. Goldstein, D.. A. N. & Wiedemann, J. (2022): Who Do You Trust? The Consequences of Partisanship and Trust for Public Responsiveness to COVID-19 Orders. *Perspectives on Politics*, 20 (2), pp. 412–438. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1537592721000049>.
10. Bodor Á. & Grünhut Z. (2015): Társadalmi rétegződés Magyarországon a bizalom mentén. *Századvég*, 20 (78), pp. 19–48.
11. Bol, D. & Giani, M. & Blais, A & Loewen, P. J. (2020): The effect of COVID-19 lockdowns on political support: Some good news for democracy? *European Journal of Political Research*, 60 (2), pp. 497–505. DOI: <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12401>.
12. Aassve, A. & Alfani, G. & Gandolfi, F. & Le Moglie, M. (2021): Epidemics and trust: The case of the Spanish Flu. *Health Economics*, 30 (4), pp. 840–857. DOI: <https://doi.org/10.1002/hec.4218>.
13. Barrafreem, K. & Tinghög, G. & Västfjäll, D. (2021): Trust in the government increases financial well-being and general well-being during COVID-19. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 2021/31, pp. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbef.2021.100514>.
14. Oppong, J. R. & Ironside, R. G. & Kennedy, L. W. (1988): Perceived Quality of Life in a Centre-Periphery Framework. *Social Indicators Research*, 20 (6), pp. 605–620. DOI: <https://doi.org/10.1007/bf03359560>.
15. Hardin, R. (2006). *Trust*. Cambridge: Polity Press.
16. Oxfeldt, E. & Nestingen, A. & Simonsen, P. (2017): The Happiest People on Earth? Scandinavian Narratives of Guilt and Discontent. *Scandinavian Studies*, 89 (4), pp. 429–446. DOI: <https://doi.org/10.5406/scanstud.89.4.0429>.
17. Haig, C. S. & Ahmed, H. & Newton, H. & Brannen, S. (2020): Covid-19 Reshapes the Future, 28 July 2020, <https://www.csis.org/analysis/covid-19-reshapes-future>. Letöltés: 2024. 03. 06.

Krisztián VÁRADI

PhD-hallgató,
Többnyelvűségi Nyelvtudományi Doktori Iskola,
Pannon Egyetem,
Veszprém, Magyarország.
Oktató gyakornok,
Filológia Tanszék,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Beregszász, Ukrajna.

NYELVÉSZET ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNY TALÁLKOZÁSA A TERMINI ONLINE SZÓTÁR KÁRPÁTALJAI KÖLCÖNSZÓANYAGÁNAK ALAPJÁN

A nyelv használata kulcsfontosságú szerepet játszik a gazdasági tevékenységek minden területén, a termeléstől a fogyasztáson át egészen a kereskedelemig. A nyelv használata nélkül lehetetlen volna információt cserélni, tárgyalni, üzleti megállapodásokat kötni. Külön tudományág foglalkozik például a reklámok nyelvezetével és a marketing célú szövegek kommunikációs stratégiáinak

vizsgálatával [2; 7]. A gazdaságtudomány szintén hatást gyakorol a nyelvészetre, mivel adatokat és forrásokat biztosít a nyelvészeti kutatásokhoz, és gyakran új fogalmakkal, neologizmusokkal bővíti az emberek szókincsét. Sőt, egyes kutatók szerint a nyelv nem csupán a kommunikáció eszköze, hanem egy szellemi formában létező gazdasági vagyon, a közjavak egyik típusa [1, 104. o.]. Szoros összefüggés van az egyének nyelvhasználata, demográfiai jellemzői és gazdasági helyzete között. A kanadai Québec tartományban például arra lettek figyelmesek az 1980-as években, hogy a francia anyanyelvű lakosok átlagkeresete alacsonyabb volt, mint az angol anyanyelvűeké, hiába rendelkeztek azonos szintű végzettséggel [8].

Többszövegű régiókban tehát a nyelvhasználat és a gazdasági háttér kölcsönös hatást gyakorolhatnak egymásra. Kárpatja kétség kívül többszövegű régióknak számít, hiszen a legutolsó, 2001-ben rendezett népszámlálási adatok szerint a területen élő nemzetiségek száma meghaladja a százat. Az ukránok után a legnagyobb arányban a magyar kisebbség képviseltette magát a területen, több mint 151 ezer fővel [6]. A kárpatjai magyarok nyelvhasználatára jellemző, hogy államnyelvi kölcsönszavak honosodtak meg a szókincsükben. Mivel a Szovjetunió idején az orosz volt a hivatalos nyelv, ezért az idősebb generáció főként orosz kölcsönszavakat használ [4], míg az utóbbi három évtizedben felerősödött az ukrán államnyelv hatása. A legtöbb esetben azonban szinte lehetetlen különbséget tenni, mert az ukrán és az orosz szóalakok alig mutatnak hang- vagy alaktani eltérést [3].

A magyar nyelv határtalanításának céljából 2007-ben létrejött a Termini magyar–magyar szótár és adatbázis, amely a Kárpát-medencében élő magyar kisebbségek nyelvhasználatában megjelenő kölcsönszavak jelentéseit, stilisztikai minősítéseit tartalmazza, mindezt autentikus élő nyelvi példamondatokkal és multimédia elemekkel szemléltetve [5]. Az adatbázisban összesen 905 olyan kölcsönszó szerepelt 2024 márciusában, amely kárpatjai felségjelzéssel rendelkezik. A szótár fejlesztőjeként lehetőség van olyan szólisták generálására, amelyek csak egy adott fogalomkörbe tartozó kölcsönszavakat tartalmazzák régiók szerinti bontásban. Jelen kutatás célja a Termini szótár adatbázisában előforduló kárpatjai szócikkek bemutatása volt három fogalomköri kategórián belül: kereskedelem (26 szó), közgazdaságtan (13 szó), pénzügyek (23 szó). Összesen 62 ukrán/orosz kölcsönszó tartozott ezekbe a kategóriákba, ami a Termini adatbázis kárpatjai anyagának 6,9%-át jelentette. Ez is jól mutatja, hogy a kárpatjai magyarok nyelvhasználatában is megfigyelhető a kontaktushatások megléte a gazdasági szférában.

A szócikkek felépítése komplex, hiszen tartalmazzák az adott kölcsönszó szófajtnai besorolását, különböző ragozott formáit, fogalomköri osztályát, stilisztikai minősítéseit, felségjelzését, jelentéseit, példamondatokat forrásokkal alátámasztva, valamint a kölcsönszavak etimológiáját. A könnyebb átláthatóság érdekében nézzünk meg egy szócikket:

invesztor (fn) ~ok, ~t, ~a

(Közg) Ka (id) (szak) (vál) befektető ♠ Ka Fontosnak tartja a megfelelő befektetői klíma megteremtését a külföldi investorok számára. (Kárpáti Igaz Szó, 2012. augusztus 22.).

[ukr. *інвестор*; or. *инвестор* 'ua' < lat. *investorum* 'ua']

A Termini szótár gazdaságtudománnyal kapcsolatos kárpátaljai szócikkait három szempont szerint szeretném bemutatni az átadó nyelvek szerinti, szófajtani, és fogalomköri csoportosítás által.

Átadó nyelvek szerint 35 kölcsönszó (56,5%) az ukrán/országi nyelv pár mindkét tagjában megtalálható hasonló vagy azonos alakban, további 14 szlavizmus származik az orosz nyelvből, a fennmaradó 13 kölcsőnelem ukrán eredetű.

Szófajtani szempontból az elemzés tárgyát képező gazdaságtudományi kölcsönszavak közül 54 volt főnév (87,1%), a fennmaradó kifejezések szófaja ige (3), igei szerkezet (2), melléknév (2) és határozószó (1).

Fogalomköri csoportosítás szerint a gazdaságtudomány területén a legtöbb szláv kölcsönszó a kereskedelmi, banki és pénzügyi szektor különböző szereplőinek megnevezésére szolgál, például: *ágent* (ukr. *агент*; 'kereskedelmi ügynök'), *buchalter* (or./ukr. *бухгалтер*; 'könyvelő'), *investor* (ukr. *інвестор*, or. *инвестор*; 'befektető'), *kasszír* (or. *кассир*, ukr. *касир*; 'pénztáros').

Emellett kifejezetten gyakoriak a pénzzel, mint fizetési eszközzel és az árukereskedelemmel kapcsolatos kölcsőnelemek: *pénzt cserél* (or. *менять деньги*; 'pénzt vált'), *avansz* (or. *аванс*; 'előleg'), *griveny/grivnya* (ukr. *гривня*; 'Ukrajna fizetőeszköze'), *kopek/kopijka* (ukr. *копійка*; 'a hrivnya váltópénze, a hrivnya századrésze'), *kursz* (or./ukr. *курс*; 'árfolyam'), *kvitancia* (or. *квитанция*, ukr. *квитанція*; 'nyugta, elismervény, befizetési csekk'), *zdácsi* (or. *сдачу*, ukr. *здачі*; 'visszajáró készpénzes fizetésnél'), *tránszport* (or./ukr. *транспорт*; 'szállítmány, transzport').

Kutatásomban röviden ismertettem a Termini magyar–magyar szótárban előforduló, pénzügyi szektorral, kereskedelemmel és közgazdaságtannal kapcsolatos kölcsönszavakat. A 62 darab vizsgált kölcsönszó nagy része ukrán/országi eredetű főnév volt, szemantikailag pedig a gazdasági szektor különböző szereplőit, valamint az árukereskedelemmel kapcsolatos fogalmakat nevezte meg.

Jelen kutatást Magyarország Collegium Talentum programja támogatta.

A felhasznált irodalom listája

1. Dezséri, K. (2015). Gondolatok a nyelv gazdaságtanáról: Aktuális európai vonatkozások és az információs technológia forradalmának várható hatásai. *Köz-gazdaság* 10(2), 103–119.
2. Farkas, A. M., Kékesi, B. & Técsi, É. J. (2013). Kognitív reklámanalízis. Reklámok kommunikációs hatásának elemzésére létrehozott, kognitív nyelvészet alapú módszertan bemutatása. *Információs Társadalom: Társadalomtudományi Folyóirat* 13(1), 31–65. <https://doi.org/10.22503/inftars.XIII.2013.1.3>
3. Gazdag, V. (2021). Szláv elemek a kárpátaljai Beregszászi járás magyar nyelvjárásaiban Törökbálint: Termini Egyesület.

4. Lizanec, P. (1993). Ukrán valamint orosz elemek a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban. In: Hegedűs, R., Kőrösi, Z. & Tarnói, L. (szerk.), *Hungarológia* 3, 169–179. Budapest: Nemzeti Hungarológiai Központ.
5. M. Pintér, T., P. Márkus, K. & Benő, A. (2023). Research Report: Termini Online Hungarian Dictionary and Database (TOHDD): A Dictionary for Hungarian Varieties Spoken in the Carpathian Basin. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica* 15(2), 166–181. <https://doi.org/10.2478/ausp-2023-0023>
6. Molnár, J. & Molnár D., I. (2005). Kárpátaljai népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. *Beregszász: a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa.*
7. Rumbold, É. (1996). A reklám és a nyelv néhány összefüggése. *Iskolakultúra* 6(4), 6–12.
8. Vaillancourt, F. (1996). Language and socioeconomic status in Quebec: Measurement, findings, determinants, and policy costs. *International Journal of the Sociology of Language* 121, 69–92. <https://doi.org/10.1515/ijsl.1996.121.69>

Livia GERGELY

tanársegéd / PhD hallgató

Földrajz és Turizmus Tanszék

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Debreceni Egyetem, Földtudományok Doktori Iskola

Mária VASVÁRI

Dr., egyetemi adjunktus

Debreceni Egyetem, Földtudományok Doktori Iskola

VÁLSÁG, VESZTESÉG ÉS ALKALMAZKODÁS – AZ OROSZ-UKRÁN HÁBORÚ HATÁSAINAK VIZSGÁLATA KÁRPÁTALJÁN

A minőségi kutatómunka lényegi része az eredményekben rejlik. Viszont nem beszélhetünk megfelelő produktumról, ha a feltárás körülményei nincsenek jól átgondolva, előkészítve, megszervezve. A tudományos kutatás szférájához kapcsolódó eszközök és lehetőségek az utóbbi években egyre kiszélesedtek, így ennek köszönhetően jobb, pontosabb és változatosabb eredményekhez juthatunk. A vizsgálat tárgyától, céljától és körülményeitől függ, hogy milyen módszereket választunk.

Kutatásunk aktualitását az Ukrajnában jelenleg is zajló fegyveres konfliktus adja meg. A már két éve (tágabb értelemben 2014 óta) fennálló háború a gazdaság minden szférájában érzékelteti negatív hatását, így az idegenforgalomban is jelentős változások figyelhetők meg. Célunk megvizsgálni az átalakulóban lévő turisztikai rendszert Kárpátalján, ezen belül is a Beregszászi járásban, elsősorban adott régió magyarlakta településein. Kutatási tervünk veszteségek feltárását célozta meg, viszont a próbalekérdezések nem feltétlen csak negatív változásokról adtak bizonyosságot. Ennek ismeretében egy olyan vizsgálati módszert szeretnénk alkalmazni a feltáráshoz, ami lehetőséget biztosít komplexebb eredmények elérésére.

Az idegenforgalom állapotának felmérésére különböző vizsgálati tartományokat hoztunk létre. Ezeken belül, külön-külön, adott településekre vonatkozó mutatók szerepelnek, melyek számszerűsített válaszlehetőségekhez vannak kötve. A lekérdezést az önkormányzatok vezetőivel, prominens személyeivel szeretnénk megvalósítani, mivel – megítélésünk szerint – az ő rálátásuk a legnagyobb a településsel kapcsolatos változásokat illetően. A mérőszámok 0-tól 5-ig terjednek, ahol a 0 a nem értékelhető tartományt jelenti, az 5-ös pedig a legjobb mutatóként értelmezhető.

Ezen újszerűnek mondható prominencia-vizsgálat segítségével szeretnénk bemutatni a legjelentősebb társadalmi, gazdasági és idegenforgalmi változásokat, veszteségeket a Beregszászi járásban, amelyek ugyan a háborús konfliktus következtében jöttek létre, viszont az idő függvényében nem várt jellemvonások is felfedezhetők bennük. Célunk ezeknek kiemelése, elemzése és általuk egy komplex tanulmány létrehozása, valamint annak akár gyakorlati célú hasznosítása.

Anett GODÁNE DR. SŐRÉS

*PhD, adjunktus
Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar
Debrecen, Magyarország*

Péter DR. HORVÁTH

*PhD, egyetemi docens
Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar
Debrecen, Magyarország*

Katalin VARGÁNE DR. CSOBÁN

*PhD, adjunktus
Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar
Debrecen, Magyarország*

A GAZDASÁGI VÁLTOZÁSOK HATÁSAI A VIDÉKI TERÜLETEK NÉPESSÉGÉRE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ELVÁNDORLÁSRA

Az elmúlt években, évtizedekben olyan társadalmi-gazdasági folyamatok mentek végbe Magyarországon is, amelyek egyértelműen rámutattak, hogy a gazdasági folyamatok és a lakosság életszínvonalának alakulása szoros kapcsolatban van.

Az utóbbi évek eseményei és változásai arra mutatnak, hogy a versenyképességet és ezen keresztül a lakosság életminőségét egyre inkább a tudás és az információ megtermelésének, felhasználásának és elosztásának módja és hatékonysága határozza meg.

Az endogén növekedésméletek szerint, ami a regionális gazdasági folyamatokat illeti, a területi tökének belül a humán tőke elemei kulcsfontosságúak, mivel ezek azok a

tényezők, amik egy térség helyi erőforrásait jelentik. Ugyanakkor a fejlődés záloga egyre kevésbé az olcsó munkaerő vagy a nagy mennyiségben rendelkezésre álló nyersanyag és energia. Elérkezett a tudás vezérelt, a tanuló gazdaság kora, amelyben példátlanul gyors ütemben jelennek meg az új termékek, termelési eljárások és egyre fontosabb lesz a szakképzettség. A települési versenyképességet, gazdasági-társadalmi fenntarthatóságát alapvetően meghatározza a rendelkezésre álló fiatal, képzett lakosság lélekszáma, ezért e csoport megtartása, illetve vonzása kiemelt fontosságú feladat a települések számára.

Egy település népességmegtartó képességét nagyban meghatározza tehát, hogy mennyire képes a munkaerő számára ideális és kedvező körülményeket teremteni. Ilyen például, a helyi munkalehetőségek minél szélesebb körű kínálata, és ha már a tudásbázis bevonzásáról esett szó, az ingázás feltételeit is szükséges biztosítani. De nem lehet elmenni az alapellátás fontossága mellett sem, mint a zavartalan közlekedéshez szükséges megfelelő állapotú infrastruktúra biztosítása, és ezen felül fontos még az érkező munkaerő számával arányos mennyiségű lakásállomány fenntartása, vagy ha szükséges, megteremtése. A tanulmányban az elvándorlásra ható tényezőket vesszük számba egy példán keresztül, hiszen a népességmegtartó képesség értékeléséhez úgy gondoljuk, szervesen kapcsolódik hazánk migrációs folyamatainak vizsgálata az elmúlt évtizedek viszonylatában, illetve e folyamatok kiváltó és befolyásoló tényezőinek ismertetése.

Pavlo HRYHORUK

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Economics, Analytics, Modeling and
Information Technologies in Business,
Khmelnitskyi National University, Ukraine*

CLUSTERING UKRAINE'S REGIONS BY THE FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY INDICATORS

Like other phenomena of socio-economic development of regions, foreign economic activity (FEA) is characterized by a specific set of indicators; therefore, it is inherently multidimensional. Multivariate statistical analysis methods allow simultaneous consideration of all indicators selected for the study. One such method is cluster analysis. It allows for solving the classification problem by considering the entire set of initial data, that is, the distribution of the studied set of objects into homogeneous groups. All indicators are simultaneously used in calculations.

We apply cluster analysis to group Ukraine's regions according to FEA's macroeconomic indicators. As system-forming indicators, we choose X_1 – export volume, million US dollars; X_2 – the volume of imports, million US dollars; X_3 – the

amount of direct foreign investment, million US dollars. The source information is the statistical data of the State Statistics Service of Ukraine from 2019 to 2022 [1]. Clustering will be done using the agglomerative cluster analysis method, and the distances between clusters will be estimated using the Ward method.

The calculations made it possible to conclude that it is appropriate to distinguish three clusters: the first cluster consists of the Dnipropetrovsk region; the second cluster includes the Donetsk, Zakarpattia, Zaporizhzhya, Kyiv, Lviv, Mykolaiv, Odesa, Poltava, and Kharkiv regions; the third cluster consists of the Vinnytsia, Volyn, Zhytomyr, Ivano-Frankivsk, Kirovohrad, Luhansk, Mykolaiv, Rivne, Sumy, Ternopil, Kherson, Khmelnytskyi, Cherkasy, Chernivtsi, and Chernihiv regions.

Based on the indicators' values level, the obtained clusters can be given the following interpretation: the first cluster contains the most developed region in the context of implementing the FEA – the Dnipropetrovsk region. High foreign trade values and the largest volume of attracted foreign investments characterize it. The second cluster consists of regions with medium-level economic indicators. The third cluster includes regions with rather low values of FEA indicators.

The obtained cluster structure did not change during the studied period. Only in 2021, there was one difference - the Volyn region moved to the second cluster. This was facilitated by the growth of export and import volumes for this region in 2021. The rest of the regions remained in their clusters. In this case, the cluster structure coincides with the one obtained in 2019; that is, the COVID-19 pandemic did not cause gaps in the implementation of the FEA by the regions of Ukraine, and its impact was the same for all regions. Therefore, the cluster analysis results showed no significant changes in the structure of the regions according to the indicators of the implementation of the economic development during the studied period.

We check the results obtained for the grouping of Ukraine's regions by applying another clustering method: the hierarchical method of k-means. After analyzing the results, it can be concluded that, generally, the clusters obtained coincide. The difference is only in 2019 when Zakarpattia Oblast entered the first cluster. Note that the cluster density for the hierarchical and iterative methods practically coincided with the accuracy of cluster numbering. From this, we can conclude that the cluster structure obtained for the regions of Ukraine, according to the FEA indicators, is correct.

References

1. State Statistics Service of Ukraine. <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed on 08 March 2024). [In Ukrainian]

Svitlana GRYGORUK

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Associate Professor of the Department of Higher Mathematics,
and Computer Applications,
Khmelnytskyi National University, Ukraine*

COMPREHENSIVE ASSESSMENT OF THE POPULATION LIVING STANDARD OF UKRAINE'S REGIONS

The Comprehensive assessment method is one of the most common approaches to estimating the living standard. It allows the construction of one universal measure of the standard of living based on some indicators. At the same time, indicators can have a different direction of positive change and a different level of values. We used this approach in our research.

The construction of an integral indicator requires the presentation of all initial indicators as stimulants, with the higher values of the indicator corresponding to its better quality. The advantage of this representation is a positive correlation with the standard of living, i.e., the higher the values of the initial characteristics, the higher the standard of living. However, not all indicators behave like stimulants. Additional transformation into stimulants is necessary for destimulators with the opposite direction of positive change.

In addition, the output indicators can have different units of measurement and, accordingly, different levels of values. To remove units of measurement, it is necessary to normalize them, that is, bring their values to the segment [0; 1]. At the same time, the zero value of the normalized indicator should correspond to its lowest quality and a single value to the highest quality. It also improves the meaningful interpretation of the indicators. Considering all indicators as stimulants, normalization will be carried out according to the formula:

$$u_{ij} = \frac{x_{ij} - x_{j\min}}{x_{j\max} - x_{j\min}}, \quad (1)$$

where u_{ij} – normalized indicators values; x_{ij} – initial indicators values;
 $x_{j\min} = \min_i x_{ij}$; $x_{j\max} = \max_i x_{ij}$; $i=1..m$; $j=1..n$.

To create the Living Standard Comprehensive Index, we used linear weighted additive convolution:

$$I_{LS_i} = \sum_{j=1}^n w_j u_{ij}, \quad (2)$$

where I_{LS_i} is a value of Living Standard Comprehensive Index; u_{ij} – normalized indicators values; w_j – weighted coefficients, that reflects the importance of initial indicators X_j ; $i=1..m$. They meet the conditions:

$$\begin{cases} \sum_{i=1}^n w_i = 1; \\ w_i > 0, \quad i = 1, 2, \dots, n; \end{cases} \quad . (3)$$

Determining the importance of the initial indicators is a difficult task. For this, it is necessary to have information about the significance of the impact of each of the initial indicators on the final result.

Let's estimate the population living standard of Ukraine's regions according to the data of the State Statistics Service of Ukraine [1]. For this, we select the following indicators: X_1 – Gross regional product (at actual prices) per capita, UAH; X_2 – Disposable income per capita, UAH; X_3 – Employment rate of the population aged 15-70, in percent; X_4 – Unemployment rate of the population aged 15-70 years (according to the methodology of the ILO), in percent; X_5 – Number of the informally employed population; X_6 – Number of recorded criminal offenses per 10,000 population; X_7 – Number of doctors of all specialties per 10,000 population.

For calculations, we chose the data from 2018 to 2021. At the same time, Donetsk and Luhansk regions, which were partially under occupation at the time of the study, were excluded from consideration. We considered all indicators equivalent; that is, we assumed the same weighting factors for all indicators.

The results of the calculations are shown in Figure 1. The analysis of the results shows that there have been no significant changes in the values of the indicator for the regions of Ukraine: the discrepancy in the values of the integral indicator for the regions of Ukraine does not exceed 8% and generally varies within 3-5%. This testifies to the fact that the standard of living in the regions of Ukraine remained practically unchanged during the studied period. A similar conclusion could be drawn based on the ranking of regions by the value of the integral indicator. The regions with the highest indicator values include Kyiv, Kharkiv, Lviv, Dnipropetrovsk, and Poltava regions. At the same time, these five regions had the highest values of the indicator throughout the entire period; only the rank of individual regions changed. It should be noted that the ranks for other regions were not subject to significant fluctuations and changed mainly by no more than three positions. Exceptions are the Zaporizhia and Odesa regions.

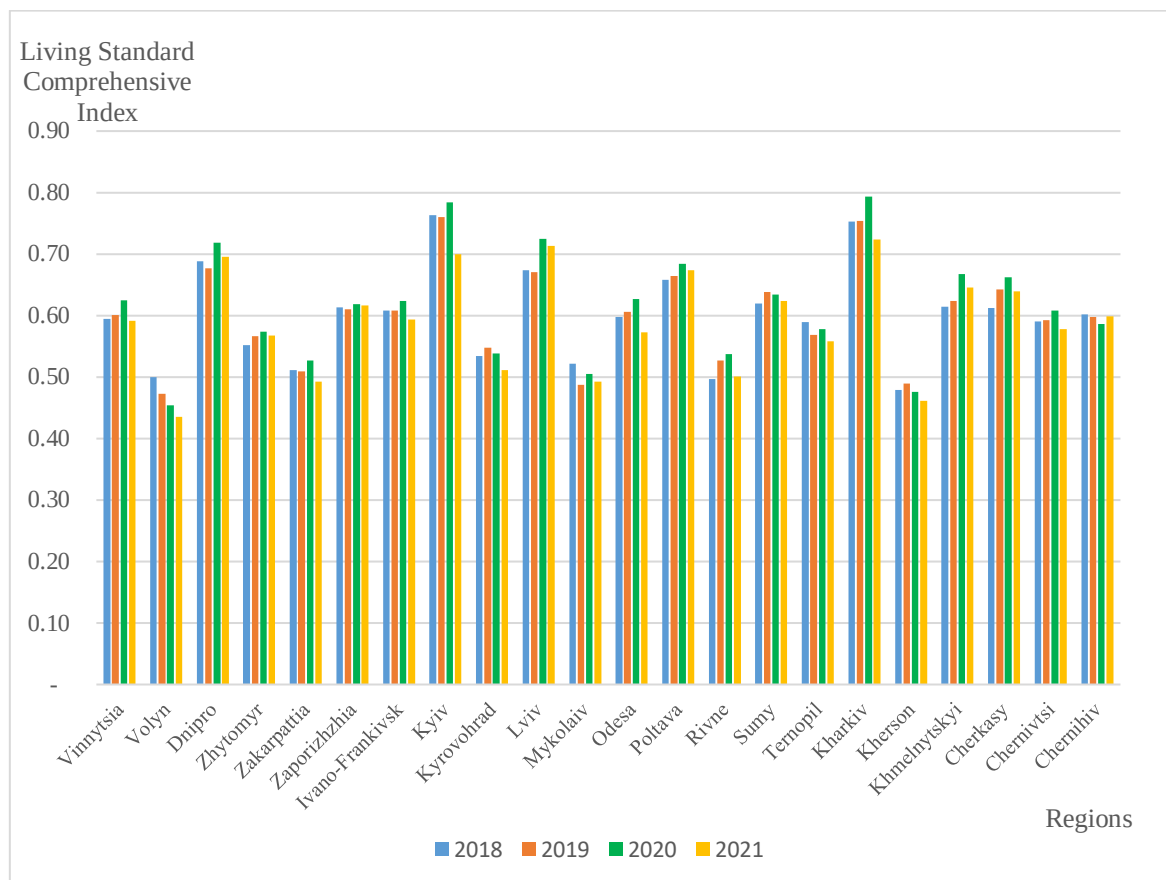

Fig. 1. Dynamics of Living Standard Comprehensive Index

Thus, the calculations and analysis allow us to conclude that from 2018 to 2021, there were no significant changes in the population living standard for Ukraine's regions.

References

1. State Statistics Service of Ukraine. <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed on 08 March 2024). [In Ukrainian]

Kornélia HIRES-LÁSZLÓ

PhD, főiskolai docens

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Beregszász, Ukrajna

Ingrid LŐRINC

PhD hallgató

Debreceni Egyetem, Történelem és Néprajzi Doktori Iskola

Collegium Talentum

AZ UKRAJNAI KORRUPCIÓ HATÁSA AZ ORSZÁG GAZDASÁGI FOLYAMATAIRA ÉS AZ EURÓPAI UNIÓS INTEGRÁCIÓRA

Nemzetközi oldalról évek óta hangsúlyozzák, hogy Ukrajna uniós csatlakozásának [1, 2, 5, 6, 7, 8] egyik kerékkötője a korrupció, mindemellett említik a gazdasági helyzetet, valamint az intézményrendszert. Ennek érdekében Ukrajna törvényeket és rendelkezéseket hoztak az elmúlt évek során. A Transparency International¹ által vizsgált korrupcióérzékelési index értékelése szerint 2022-ben Ukrajna a 180 állam közül 116. helyen végzett, Európa legkorruptabb országaként. Ukrajna 2014-ben megkezdte egy teljes értékű korrupcióellenes infrastruktúra kiépítését és új, speciális korrupcióellenes testületek létrehozását. Ez az ország egyik lépése volt az EU felé való elmozdulásban. 2014-ben Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa törvényt fogadott el mely magában foglalta az ukrajnai korrupciómegelőzési rendszer működésének jogi és szervezeti alapelveit, a megelőző korrupcióellenes mechanizmusok alkalmazásának tartalmát és eljárását, valamint a korrupciós bűncselekmények következményeinek felszámolására vonatkozó szabályokat.

Ukrajnában a rendszerváltás óta jelen van a korrupció [9, 10], és ennek burjánzása elsősorban a Szovjetunió szétesését követő gazdasági káoszra vezethető vissza. A korrupció megelőzés és felszámolás érdekében olyan szervezetek jöttek létre 2015-től, melyek közvetlenül részt vesznek a korrupcióellenes politika kialakításában és nyomon követésében: Nemzeti Korrupciómegelőzési Ügynökség (NAZK), Ukrán Nemzeti Korrupcióellenes Iroda (NABU), Ukrán Nemzeti Ügynökség korrupciós és egyéb bűncselekményekből származó vagyonok azonosításáért, felkutatásáért és kezeléséért (ARMA), Állami Nyomozó Iroda (SBI), Ukrajnai Biztonsági Szolgálat (SBU), Legfelsőbb Korrupcióellenes Bíróság (BAKC), ProZorro platform - elektronikus beszerzési rendszer, Állami Szolgáltatások Egységes Portálja (GYIJA).

Elmondhatjuk, hogy a korrupció jelensége, nemcsak gazdasági kihívást jelent az ország számára, de viselkedési formaként akadályozza az integrációs folyamatokat. Előadásunkban szeretnénk vázolni a korrupciót, mint társadalmi- és viselkedési trendet, mint az eurointegráció egyik „kerékkötőjét” és ezek hatásait a gazdasági

¹ <https://www.transparency.org/en/cpi/2023/index/ukr>

folyamatokra. Részletesen bemutatjuk, hogy elemző, velencei bizottság miért tartja lényeges tényezőnek az a korrupció kiértékelését egy-egy ország tekintetében az Európai Unió integrációs folyamatokban és ezek miként kapcsolódnak az ország gazdasági folyamatához. Legvégül bemutatjuk mindazokat az előre lépéseket, melyeket az elmúlt évek során Ukrajna bevezetett a korrupció kiküszöbölése érdekében.

A felhasznált irodalom listája

1. Bóka J. – Gombos K. – Szegedi L.: *Az Európai Unió Intézményrendszere*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019, 266. o. ISBN 978-615-60207-7-2
2. Csernicskó I. – Hires-László K. – Karmacs Z. – Márku A. – Máté R. – Tóth-Orosz E.: *Tévút az ukrán nyelvpolitikában*. Törökbálint: Termini Egyesület. 2020. ISBN 978-615-80914-5-9
3. Csernicskó I.: *Nyelvpolitika a háborús Ukrajnában*. Ungvár, Autdor-Shark, 2016. ISBN 978-617-7132-40-9
4. Fedinec Csilla – Csernicskó István: „A 2017-es ukrán oktatási kerettörvény: a szöveg keletkezéstörténete és tartalma” *Regio*, 2017/3, 278–300.
5. Berend, I. T.: *The History of European Integration: A New Perspective*. London, Routledge, 2016. ISBN 978-113-86549-1-4
6. J. Nagy L.: *Az európai integráció politikai története*. Szeged, Jatepress 2007. ISBN 963-361-303-3
7. Lőrinczné Bencze E.: *Az európai uniós bővítések elmélete és gyakorlata a horvát csatlakozás tükrében*. Budapest: Akadémia Kiadó 2020. ISBN 978-963-454-497-5
8. Гуменюк Б. І. *Міжнародні організації. Політика і час*, 1998. № 2.
9. Невмержицький Є. В. *Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії*. — *КНТ*, 2008 – 368 с.
10. Серьогін С. С. *Механізми попередження та протидії корупції в органах публічної влади*. *Університетські наукові записки, Хмельницький*, № 4, 2009. 284–289 с.

Ádám DARÓCI

*Matematika és Informatika Tanszék oktatója,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola;*

Katalin KUCSINKA

*fiz.-mat. tud. kandidátusa (PhD), docens,
Matematika és Informatika Tanszék vezetője,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola;*

Gabriella PAPP

*Matematika és Informatika Tanszék adjunktusa,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Beregszász, Ukrajna*

A MATEMATIKAI KOMPETENCIÁK MÉRÉSÉNEK JELENTŐSÉGE, MINT A MUNKAERŐPIAC MUTATÓJA

Számos kutatás próbálta bizonyítani az oktatás gazdaságra gyakorolt hatásait. Az első ilyen kutatások az iskolázottsági arányt és az átlagosan iskolában eltöltött évek számát vették alapul. Újabb kutatások viszont azt mutatják, hogy az oktatás minősége az, ami meghatározó a gazdasági fejlődésnél [1]. Ez komoly torzítást okozott, mivel nem tudták figyelembe venni az oktatás minőségi különbségeit. Sőt, Gabriel Heller-Sahlgren és Henrik Jordahl kutatása azt a becslést erősíti meg, hogy a legjobban teljesítő tanulók aránya és a gazdasági növekedés közötti kapcsolat lényegesen erősebb, mint az alapvető műveltséget elérő tanulók aránya és a gazdasági növekedés közötti kapcsolat [2].

Az oktatás minőségét a tanulók kompetenciaméréseivel értékelik. Ezek közül kiemelkedik a PISA (Programme for International Student Assessment) kompetenciamérése, amit az OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) működtet. A PISA teszt három területen vizsgálja az iskolások teljesítményét: matematika, szövegértés, természettudományok. A diákokat egy 6 szintű skálán értékelik, amely a következőképp néz ki [4]:

1. Szint	2. Szint	3.-4. Szint	5.-6. Szint
Gyengén teljesítő diákok	Alapfokú képességekkel rendelkező diákok	Közepes képességekkel rendelkező diákok	Kiemelkedő képességekkel rendelkező diákok

Az első mérést 2000-ben hajtották végre elsősorban csak az OECD tagországokban plusz négy partnerországban, majd 2002-ben csatlakozott a méréshez további 11 ország. A mérést három éves ciklusokban ismétlik. Ukrajnában 2018-ban volt az első PISA-mérés a következő pedig 2022-ben.

Ugyan Ukrajna csak 18 megyéje vehetett részt biztonsági okokból a PISA 2022-es mérésében ezekből a megyékből is számos iskola kizárásra került, például az összes nemzeti kisebbségi nyelveken oktató iskolák az orosz nyelvű iskolák kivételével [5].

Mivel, többek között, a kárpátaljai magyar nyelven oktató iskolák sem vettek részt a PISA felmérésben ezért bírnak nagy jelentőséggel a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola által szervezett Kárpátaljai Magyar Iskolák Kompetenciamérésének (KMIK) eredményei. Az első KMIK-re 2022/2023-as tanév során került sor, 26 iskola részvételével.

Kutatások kimutatják, hogy a matematika kompetencia mérés eredményei erősebben függenek össze a keresettekkel, mint a szövegértésé [3]. Ezért a matematikai kompetencia mérés eredményei jelzésként szolgálhatnak a munkaerőpiac minőségi jellemzőiről. Előadásunkon az első KMIK tapasztalatairól számolunk be, ezen belül nagyobb hangsúlyt fektetve a matematikai részre.

A felhasznált irodalom listája

1. Hanushek, E. A., Woessmann L.: *The Knowledge Capital of Nations: Education and the Economics of Economic Growth* //Cambridge, MA: MIT Press. 2015, 262 old.
2. Heller-Sahlgren G., Jordahl H.: *Test scores and economic growth: update and extension*// *Applied Economics Letters*, 2023, DOI:10.1080/13504851.2023.2168604, [onlinedokumentum], letöltésidőpontja: 2024.03.10. URL:<https://www.tandfonline.com/doi/citedby/10.1080/13504851.2023.2168604?scroll=top&needAccess=true>
3. Hermann Zoltán, Horn Dániel, Köllő János, Sebők Anna, Semjén András Varga Júlia: *Szövegértési és matematikai kompetencia hatása a keresetre és foglalkoztatási esélyekre*// *Munkaerőpiaci tükrő 2018, Közgazdaság- és regionális tudományi kutatóközpont, Budapest, 2019, 45-52. old.* [onlinedokumentum], letöltésidőpontja: 2024.03.10 URL: https://kti.krtk.hu/wp-content/uploads/2020/01/mt_2018_hun.pdf
4. Schleicher A. *Programme for International Student Assessment PISA 2022 Insights and Interpretations*, 72 old, [onlinedokumentum], letöltésidőpontja: 2024.03.10. URL: <https://www.oecd.org/pisa/PISA%202022%20Insights%20and%20Interpretations.pdf>
5. Бичко Г., Вакуленко Т., Лісова Т., Мазорчук М., Терещенко В., Раков С., Горох В. та ін. *Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022; Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2023. 395 с.* [onlinedokumentum], letöltésidőpontja: 2024.03.10. URL: https://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/PISA-2022_Naczionalnyj-zvit_povnyj.pdf?fbclid=IwAR2mvENMlqznY42q_bwayjvleMxoWv5KMBYHzXFNJ_yLfUrVjyIpzimum8I

Liliána KOVÁCS

*BSc szintű, 3. évfolyamos,
Középiskolai oktatás (Matematika) szakos hallgató
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Beregszász, Ukrajna*

Mirosláv SZTOJKA

*Phd, docens
Matematika és Informatika Tanszék docense
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Beregszász, Ukrajna*

A PARAMÉTERT TARTALMAZÓ IRRACIONÁLIS EGYENLETEK MEGOLDÁSI MÓDSZEREINEK JELLEMZŐI

A matematika ma nagy szerepet játszik a tudomány és technológia számos területén. Különösen fontos a különféle egyenletek megoldása, amelyeket különböző kutatásokban és gyakorlati feladatokban találunk. Az egyik bonyolult egyenletcsoport a paramétert tartalmazó irracionális egyenletek, amelyek megoldásához speciális módszertani megközelítésekre van szükség.

Ez a tézis a paraméteres irracionális egyenletek megoldásának módszertani sajátosságainak vizsgálatára szentelt. A munkában különböző megközelítések és stratégiák elemzése történik, amelyek hatékony megoldást nyújtanak ezekre az egyenletekre.

Különböző matematikai feladatgyűjteményekben olyan paramétert tartalmazó irracionális egyenletek találhatók, melyeket a standard módszerekkel megoldani nehéz vagy akár lehetetlen. Azonban a nem hagyományos megközelítések alkalmazása, a függvények tulajdonságainak és a korszerű innovatív módszerek használata lehetővé teszi ezek egyszerűbbé és alaposabbá tételét.

Paraméteres feladatok sikeres megoldásához különleges figyelem és elemzőkészség szükséges. Ehhez három fő problémát kell megfelelően megoldani: helyesen megfogalmazni a választ, figyelembe venni az elfogadható értelmezési tartományt valamint a képlet alkalmazási tartományát. [1]

A Belyeshko [2] munkájában elemzi az irracionális egyenletek megoldását. A szerző nem hagyományos megközelítéseket javasol a megoldásukra, miközben nem használja a korszerű technológiák előnyeit ennek elérésére. Belyeshkoval ellentétben, Zhytaryuk és Luchko [3] munkájukban megvizsgálják a nem hagyományos módszerek és a desmos.com weboldalon elérhető grafikus számológép használatának lehetőségeit a paramétert tartalmazó irracionális egyenletek és iterációk megoldásához használt függvénygrafikonok szerkesztésére. Az említett megközelítés alkalmazása segíteni fogja a középiskolai diákok matematikai ismereteinek bővítését, gazdagítja matematikai koncepciókat és segít felkészülni matematikai versenyekre.

Az irracionális egyenletosztálynak módszertani aspektusainak tanulmányozása fontos elméleti jelentőséggel bír, valamint nagy gyakorlati alkalmazásokkal rendelkezik különböző tudományos és technológiai területeken, mint például a fizika, mérnöki tudományok, gazdaságtudományok és mások. Az irracionális egyenletek paraméterekkel való megoldási módszereinek megértése és fejlesztése nagyban hozzájárul a matematikai modelleken alapuló tudományos kutatások és gyakorlati alkalmazások fejlődéséhez.

Tehát, napjainkban egyre fontosabbá válik a különböző módszerek birtoklása a helyes algoritmusok kidolgozásához a paramétert tartalmazó irracionális egyenletek megoldására. Ezeknek az algoritmusoknak a jellemzője a kompaktságuk, amely nem tartalmaz terjedelmes kimeneteket, ugyanakkor lehetővé teszi a témával kapcsolatos elméleti anyag élénk és hatékony alkalmazásának bemutatását. Az általunk vizsgált esetben ezek az algoritmusok a paramétert tartalmazó irracionális egyenletek megoldására vonatkoznak, lehetővé téve a matematikai feladatok megoldásának váratlan és hatékony megközelítéseit.

A felhasznált irodalom listája

1. Доманська І.П., Зеліско Г.В., Стахів Л.Л. Рівняння з параметрами: Методичні рекомендації: навчальний посібник. Львів: Видавн. центр ЛДУ ім. І. Франка, 2005. 123 с
2. Белешко Д.Т. Розв'язуємо ірраціональні рівняння та нерівності: Навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2012. 80 с.
3. Житарюк І. В., Лучко В. М., Лучко В. С. Методичні особливості розв'язування ірраціональних рівнянь з параметрами з використанням властивостей і графіків елементарних функцій. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VII (80), Issue: 198, 2019 Maj. C. 52-54.

Rita MAGURSZKA

MA (mesterképzés) hallgató

„Tanítói” képzési program

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Beregszász, Ukrajna

A TANULÓK KREATIVITÁSÁNAK FORMÁLÁSA JÁTÉKOS TEVÉKENYSÉGEK FORMÁJÁBAN AZ ÚJ OKTATÁSI RENDSZERBEN

A jövő szakemberei az iskola falai között vannak, ezért is kulcsfontosságú a tanulók kreativitásának formálásával foglalkozni, főként játékos tevékenységgel, erre legjobb alapokat az Új Ukrán Iskola oktatási rendszere jó alapokat biztosít.

Makarenko A.S. írta, „Milyen a gyerek a játékban, sok tekintetben, olyan ahogyan dolgozni fog ha felnőtt”. [4]

A mai modern iskoláknak úgy kell a tevékenységét végeznie, hogy az innovatív oktatási programokat és technológiákat végezzen úgy, hogy fejlessze minden tanuló egyéni képességét, kreatív életszemléletét, és a gyerekekkel emberibb bánásmód elvek alapján bányon, és a jövő gyermeke a társadalom hasznos tagja legyen a gazdasági átalakulások világában.

Az innovatív technológiák között a legkiemelkedőbb a játéktechnológia, amelyet az oktatás során minden órán felhasználhatunk, az órákon ezzel pedig kielégítve a gyerekek legfontosabb szemléletét a játékos formát. A játékok hozzájárulnak a gyerekek sajátos személyiségének a szabadabb fejlesztéséhez, az önfejlesztést formálja. [2]

Több tudós is foglalkozott a játék oktatásban való folytatásának gondolataival különösen A. Makarenko, V. Pavlenka, H. Slevko, N. Kudynina, T. Kecherovska, D. Zsdanov és mások.

Kutatási elemzéseket az egyéni kreativitás didaktikus játék segítségével történő fejlesztésének problémájával Sh. O. Amonashvili, A. V. Zaporozhets, V. V. Andronov, R. I. Zhukovskaya, V. M. Bukatov és mások foglalkoztak. Meghatározták az oktatási játék alapelveit és a megvalósítás szakaszait, továbbá alátámasztották az általános iskolások alkalmazásának hatékonyságait.

A kreativitás problémáját többen is tanulmányozzák, folyamatos az érdeklődés e téma iránt, számos tudományos vonatkozása továbbra is releváns marad a tanulmányozás hiánya, a közölt adatok kétértelműsége vagy ellentmondásossága miatt, leginkább a kreativitás fejlesztése a kisiskolás korban a pedagógiai folyamatokban.

A kutatásom témájának megválasztásához hozzájárultak az előző kutatások és a problémás területek hiányai. Az általános iskolai játékok, mint a gyermekek kreativitásának formáló eszközének elméletének és gyakorlatának elemzése azt mutatja, hogy ez a probléma az alapfokú oktatás tartalmi reformjának jelenlegi szakaszában aktuális, és szükségessé teszi a pedagógiai feltételek technológiai javításának megvalósítását.

A probléma megfogalmazásánál fontos figyelembe venni a társadalmi gazdasági átalakulásokat melyekben az új ukrán iskola tanulói formálódnak. Az oktatási folyamat megszervezésében új megközelítési módok keresése lényeges, hiszen az ország társadalmi fejlődéséhez új, aktív, proaktív és kreatív személyiségre van szükség. A modern feltételek szerint különösen fontos az egyén kreativitásának fejlesztése, saját életproblémáinak kreatív megoldására való képessége, új, nem szabványos ötletek keresése, ami az egyén kreatív fejlődését jelenti. A tanulók kreativitásának fejlesztésének egyik eszköze pedig a didaktikai játékok.

A játék a leghatékonyabb nevelési eszköz a tanórákon változatosabbá teszi a nevelés folyamatát, fejleszti a rugalmasságot, a társadalmi hozzáállást, a nyitottságot, az érzelmi állapotot befolyásolja, kreatív gondolkodást fejleszt, a képzelő erőt színesíti, a kognitív képességet fejleszti, gazdagítja a szókincset, és a személyiség formáló hatású, kiváló eszköz a társadalom kezében. A játék feltárja és fejleszti a

gyermek személyiségének különböző oldalait, számos intellektuális és érzelmi igényt kielégít, jellemet formál. A játéktechnikák alkalmazása pedig hozzájárul a kreatív egyéniség kialakulásához, alakítja kreatív gondolkodását. [1]

A kisiskolások számára a játék a legvonzóbb és legtermészetesebb tevékenység. A gyerekek el tudnak merülni a játékban és a kíváncsiságot ébreszti bennük. A játék szabad és független tevékenység kell legyen, a gyermek kezdeményezésére, hozzájárul a pszichológiai önállósághoz és az önkifejezéshez. [2]

A kreativitás egyértelmű meghatározását az irodalomban nem találjuk, a vélemények eltérnek. Napjainkban az iskolások kreativitásának formálása nyitott és aktuális, ezért a tanulók kreativitásának kialakítása széleskörű, melyben egy modern tanártól összetett elvárások vannak, melyek kreatív, érdekes, pedagógiai és pszichológiai hozzáértést követelnek. Nagyban függ a pedagógus személyisége, felkészültsége, jártassága az oktatási folyamat kreatív kivitelezésén.

Az alkotókészség vagy másképpen kreativitás a személyiségtulajdonságok, gondolati- és gyakorlati-cselekvéses képességek sajátos összerendezettsége a személyiségen belül, ami lehetővé tesz valamilyen szintű alkotást, és emellett még viselkedésben, magatartásban is megnyilvánul. [4]

A társadalom fejlődésével a technikai újítások halmazának sokszínűsége miatt az oktatás tartalmának újítása és az oktatás folyamata kiemelkedően fontos napjainkban az alábbi területeken:

- Szükség van innovatív oktatási formák és módszerek bevezetésére.
- A korszerű munkavégzéshez módszertani újításokkal a pedagógusok tevékenységét irányítani és fejleszteni kell a társadalmi és gazdasági átalakulások világának megfelelően.
- Az oktatás magas minőségű kivitelezése érdekében korszerű technológiai eszközök beszerzésére, anyagi és technikai támogatások szükségesek.
- A kreatív tevékenységre műhelyek, termék kialakítása. [1]

A kisiskolás kor a leginkább alkalmas a kreativitás fejlesztésére. A kreatív minták és tevékenységek, az önfejlesztés fontos tapasztalati források, nagymértékben hozzájárulnak a jövőbeni kreatív sikerek és kudarcok átélésének feldolgozását illetően, ezt több tudós is megerősíti. [3]

A mai gyerekek általánosan, több órát töltenek a digitális képernyők előtt, mint amennyit szabad lenne, ezt több pszichológus gyakorlata és megfigyelési tapasztalatok jellemzik, tehát a mai iskolásokat fokozott ingerlékenység, érzelem, agresszivitás, meglehetősen gyors kimerültség, instabil figyelem és szituációs viselkedés jellemez. [2]

A játékra való logikus átmenet enyhíti a gyerekek ideg feszültségét, lehetővé teszi a figyelem aktivizálását a tananyag megszilárdítása érdekében, élénkíti az észlelés légkörét, felkelti az érdeklődést és serkenti a kreatív gondolkodást, amely a tanuló javát szolgálja az új oktatási rendszerben.

Az Új Ukrán Iskola körülményei között a játék és annak szervezése az egyik fő kulcsa az oktatásszervezésnek ezt az állami szabvány is előírja. Játékos formában sokat lehet tanulni megfelelő játékszabályok betartásával. A tanulmány alapfogalmai tartalmazzák, és tisztázzák a „játék”, „játéktechnológiák”, „kreativitás” fogalmak tartalmi jellemzőit. A játékkal a tanulás és a munka ösztönözhető, a kreativitás fejleszthető, elősegítve az örömteli tevékenységet az tanórákon.

A felhasznált irodalom listája

1. Типові освітні програми для 1–4 класів закладів загальної середньої освіти. Наказ МОН України №743 від 12.08.2022 «Про типові освітні та навчальні програми для 1-2 та 3-4 класів закладів загальної середньої освіти». URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення: 02.03.2024).
2. Бондаренко Н.В. Використання ігрових технологій на уроках в початкових класах. URL: <https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-igrovihtehnologij-na-urokah-v-pochatkovih-klasah-166120.html> (дата звернення: 03.03.2024).
3. Дьоміна І. Як навчання на основі ігор розвиває навички 21-го століття. НУШ: Нова українська школа. 2018. URL: <https://nus.org.ua/view/yak-navchannya-na-osnovi-igor-rozvyva-navychky-21-go-stolittya/> (дата звернення: 03.03.2024).
4. Лінкевич С.Б. Ігрові технології та інновації в умовах реалізації Нової української школи. 2019. С.1-4. URL: https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2019/08/6_%D0%9B%D0%BD%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87_%D0%A1.%D0%91..pdf (дата звернення: 04.03.2024).

Erik MARUSZICS

PhD-hallgató,

Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola,

Debreceni Egyetem,

Debrecen, Magyarország.

Tanszéki asszisztens,

Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék,

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,

Beregszász, Ukrajna.

AZ ELSŐ BÉCSI DÖNTÉS GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI KÖVETKEZMÉNYEI BEREKSZÁSZBAN

A Saint-Germain-en-Laye-ben aláírt békeszerződés kettévágta Bereg vármegyét, ezzel Beregszász gazdasági vonzáskörzete lényegesen lecsökkent. A csehszlovák hatalom közigazgatási intézkedéseinek révén a város 1921-ben elvesztette megyeközponti státuszát, majd 1923. július 7-én egy kormányrendelettel a települést visszaminősítették nagyközséggé. Beregszász a dualizmus időszaka alatt rendezett

tanácsú városként működött, és a település legfőbb felvásárló erejét a városban működő közszolgák alkották, így a közigazgatási változásoknak számos negatív következménye volt [4, 73–80. o.]. Az 1938. november 2-án meghozott bécsi döntés értelmében a Cseh–Szlovák Köztársaság 11.927 km² területet és 1 millió 60 ezer lakost engedett át a Magyar Királyságnak [1, 35–41. o.]. Kárpátalja 21,1%-a került Magyarországhoz, ami 1.523 km² területet jelentett. A Magyar Királyi Honvédség szakaszosan november 4–11. között vette birtokába a visszacsatolt területeket. Beregszászba november 9-én vonult be a Magyar Királyi Honvédség [2, 223. o.]. A Honvédség bevonulását követően katonai közigazgatást vezettek be, amely 1938. november 10-től december 22-ig volt érvényben [4, 75. o.]. Az előadás keretein belül először is azt szeretném bemutatni, hogy milyen közvetlen következményei voltak a hatalomátmenetnek Beregszászban, másrészt pedig a visszatérő magyar adminisztráció reintegrációs politikájának hatását szeretném ismertetni.

A felhasznált irodalom listája

1. Fedinec, Cs.: *A Magyar Szent Koronához visszatért Kárpátalja 1938–1944*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2015.
2. Fedinec, Cs.: *Kárpátalja kronológia: 1938. szeptember – 1941. december*. In: Fedinec Cs. (szerk.), *Kárpátalja 1938–1941 (Magyar és Ukrán Történeti Közélet)*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2004.
3. *Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL) 67. Fond – Beregszász megyei város polgármesterének iratai*.
4. Maruszics, E.: *Beregszász városi rangjának visszaállítása 1939-ben*. *Limes – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve*. 2021. VIII. évfolyam, 73–85.
5. Sallai, G.: *A határ megindul. A csehszlovákiai magyar kisebbség és Magyarország kapcsolatai az 1938–39. évi államhatár-változások tükrében*. Budapest, Kalligram Kiadó, 2008.
6. Szarka, L., Sallai, G. & Fedinec, Cs. (szerk.): *Az első bécsi döntés okmánytára: Diplomáciai iratok 1938. augusztus – 1939. június*. Budapest, MTA BTK TI, 2017.

Вікторія МИКИТЕНКО,

*д.е.н., професор, головний науковий співробітник,
Інститут економіки промисловості НАН України,
м. Київ, Україна.*

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ЕНЕРГЕТИКИ: ВИДИ, МЕХАНІЗМИ ТА ФУНКЦІОНАЛИ

Нагальним є визнати, що соціальна відповідальність в межах одного з структурного елементу енергетики – *розподіленої генерації* (РГ), яку охарактеризовано у [1], означає зобов'язання та активну участь суб'єктів управління підприємствами РГ у сприянні сталому просторовому розвитку

територій, місцевих громад, співпраці з місцевими стейкхолдерами, сталому партнерству і довгостроковим відносинам із бізнес-корпораціями та регуляторами енергетики. Зазначене передбачає реалізації функцій із:

а) прийняття рішень та впровадження практик, спрямованих на забезпечення доступності, надійності й ефективності енергопостачання, а також на покращення якості життя місцевого населення;

б) врахування інтересів та потреб місцевих громад, підтримку розвитку малих і середніх підприємств, створення робочих місць та сприяння інклюзивному розвитку;

в) розробки і реалізації заходів підтримки використання відновлюваних джерел енергії та зниженню шкідливих викидів у процесі виробництва електроенергії, сприяючи екологічній стійкості та збереженню природних ресурсів.

Обов'язковим є зауважити: змістовність соціальної відповідальності енергетичних бізнес-корпорацій стосовно функціонування національної енергосистеми та стимулювання впровадження нових проєктів енергосистем полягає у забезпеченні сталого просторового розвитку, економічної ефективності та соціальної справедливості в енергетичному секторі, у т.ч. й у: а) забезпеченні надійності та стабільності постачання електроенергії та її доступності; б) зменшенні викидів; в) розвитку інфраструктури і технологій.

Щодо ефективності реалізації функцій та виконання завдань у цій площині, слід використовувати різноманітні механізми, які стимулюватимуть або, навіть, вимагатимуть від бізнес-корпорацій прийняття соціально відповідальних практик:

- 1) нормативне регулювання;
- 2) фінансові заохочення;
- 3) обов'язковість звітності;
- 4) залучення громадськості;
- 5) корпоративна культура.

Вважаємо за доцільне вказати на те, що необхідним є забезпечення узгодженості простору діяльності бізнес-корпорацій із малими фірмами (приватними підприємствами з РГ) за допомогою різноманітних заходів, технологій та стратегій співпраці:

- 1) створення партнерських відносин;
- 2) обмін знаннями та технологіями;
- 3) стимулювання інновацій;
- 4) спільна маркетингова діяльність;
- 5) лобіювання та співробітництво з урядом.

Тож, враховуючи наведене, вбачаємо: види соціальної відповідальності енергетичних бізнес-корпорацій і акціонерних товариств, а також національних регуляторів суттєво відрізняються за змістом і сутністю від завдань малих

енерго- підприємств, зокрема, у площині стимулювання розвитку РГ та забезпечення стійкості національної енергосистеми у контексті її синхронізації з енергомережою континентальної Європи (табл. 1).

Таблиця 1.

Види соціальної відповідності енергетичних бізнес-корпорацій і акціонерних товариств та національних регуляторів *

Вид соціальної відповідальності бізнес-корпорацій і акціонерних товариств	Вид соціальної відповідальності національних регуляторів
Інвестиції в відновлювані джерела енергії	Забезпечення надійності та стабільності національної енергосистеми
Зменшення викидів парникових газів	Прозорість та відкритість діяльності
Сприяння енергоефективності	Розвиток та підтримка відновлюваної енергетики
Розвиток інфраструктури	Захист прав споживачів
Підтримка досліджень та інновацій	Заохочення щодо підвищення рівня енергоефективності
Співпраця з малими фірмами РГ	Співпраця з міжнародними партнерами
Лобіювання та участь у політичних процесах	Гарантування доступності та рівності умов для учасників ринку
	Соціальна відповідальність щодо функцій планування та прийнятті рішень

*Джерело * Визначено та систематизовано у табличному вигляді автором*

Визначення напрямів та дій у площині реалізації функціоналів соціальної відповідальності регуляторів енергетики як зобов'язань та активної участі органів управління енергетичною сферою у забезпеченні соціо-еколого-економічного благополуччя суспільства, дозволяє сформулювати їх цільові завдання та визначити чітку послідовність їх реалізації [2], що передбачають:

а) прийняття рішень, спрямованих на забезпечення надійного і стабільного функціонування енергетичних систем, регулювання ринків електроенергії та природного газу з урахуванням потреб споживачів та інтересів громадян;

б) врахування у проєктах і техніко-економічній діяльності й екологічних аспектів із розвитком інновацій у сфері енергетики;

в) відкритий діалог із громадськістю, транспарентність прийняття рішень та сприяння сталому господарюванню територіальних утворень.

Тож, забезпечення стійкості функціонування національної енергосистеми та погодженості обсягів і режимів енергопостачання у мережу від РГ та енергетичних бізнес-корпорацій вимагає обов'язкового застосування комплексного підходу і, відповідно, використання різноманітних техніко-технологічних процедур та засобів узгодження, зокрема:

1) впровадження смарт системи управління енергосистемою (EMS);

- 2) впровадження Смарт системи енергоменеджменту (EnMS);
- 3) прогнозування попиту;
- 4) впровадження мережевих інтеграційних пристроїв (DERMS);
- 5) використання технологій зберігання та накопичення;
- 6) використання операторами дистанційного моніторингу та керування дозволяє операторам енергосистеми у режимі Real-Time (реальному часі) контролювати стан обладнання та оптимізувати його роботу;
- 7) стандартизація діяльності та взаємна сумісність технологій;
- 8) розроблення і впровадження контингентних планів та аварійних сценаріїв із елімінування порушень режимів енергопостачання.

Забезпечення просторової надійності функціонування національної енергосистеми, енергетичної і, загалом, національної безпеки — є спільним обов'язком енергетичних бізнес-корпорацій, суб'єктів господарювання РГ та регуляторів енергетики, які грають ключову роль у цьому процесі. Обов'язкове виконання функцій із соціальної відповідальності є не лише моральним, але й стратегічним кроком для забезпечення фінансової стабільності та надійності енергосистеми. Бізнес-корпорації, які здійснюють діяльність у сфері енергетики, мають великий вплив на економічний та соціальний розвиток країни і, відповідно, зобов'язані не лише досягати фінансового успіху, а й брати на себе відповідальність за забезпечення стійкості та безпеки енергопостачання. Зазначене дозволяє не лише зберегти довіру споживачів та інвесторів, а й забезпечити енергетичну незалежність і безпеку нашої країни в умовах військової агресії РФ при обмеженості ресурсів. Регулятори енергетики, у свою чергу, мають завдання щодо жорсткого контролю та регулювання діяльності енергетичних компаній із урахуванням інтересів суспільства і держави. Їхня роль полягає – у створенні ефективної системи нагляду, що забезпечує дотримання стандартів безпеки, екологічних норм та соціальних вимог. І, лише спільними зусиллями великого і малого бізнесу та регуляторів можна забезпечити ефективну роботу енергетичної системи, що є важливим компонентом національної безпеки на засадах надійного енергопостачання і виконання суб'єктами завдань у площині соціальної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Микитенко В., Амоша О. Соціальна відповідальність суб'єктів господарювання при розбудові та реалізації проєктів енергосистем із елементами розподіленої генерації. *Україна та світ: виміри сьогодення: монографія*. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2024. С. 107 – 117.
2. Микитенко В. В. Соціальна відповідальність: алгоритм управлінських дій. *Соціально-економічний стан в умовах воєнного часу: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 19.2.2024)*. Суми: Східноєвропейський центр наукових досліджень, 2024. С. 48-53.

Gábor MOZGA

*Kutató, PhD hallgató
Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapesti Corvinus Egyetem
Budapest, Magyarország*

ETNIKAI ÉS NEMZETI KISEBBSÉGEK, MINT GAZDASÁGFEJLESZTÉSI TÉNYEZŐK

Az előadás azt vizsgálja, hogy a 2014 és 2020 közötti EU-s költségvetési ciklusban mely etnikai és nemzeti kisebbségi közösségek voltak azonosíthatók fejlesztési erőforrásként. Fókuszát tekintve elsősorban az uniós szintű tervezésre és néhány makroregionális, transznacionális és nemzetállami tervezésre összpontosít. A nemzetközi tudományos szakirodalomban általánosan elfogadott, hogy az EU nem rendelkezik átfogó és koherens etnikai kisebbségi politikával, annak ellenére, hogy viszonylag fejlett nyelv- és regionális politikát dolgozott ki.

Az etnikai vagy nemzeti kisebbségek, illetve a nemzetiség fogalmának számos létező definíciójában az identitásválasztás szabadsága mellett megjelennek esetenként biológiai, valamint jogi, politikai és gazdasági szempontok, illetve objektív és/vagy szubjektív kritériumrendszerek. Napjainkban ugyan nem lehetséges döntően gazdasági szempontok alapján lehatárolni etnikai közösségeket, de a szerteágazó szakirodalmak szerint egyes gazdasági szerepkörök azért hozzárendelhetők etnikai kisebbségekhez.

A vizsgálat a dokumentumelemzés módszerére támaszkodik, Európai uniós és tagállami tervdokumentumok elemzésére. Jellegénél fogva ugyan a dokumentumelemzés szükségszerűen retrospektív, de a tervdokumentumok esetében a dokumentum érvényének időszakára, így akár a jelenre és a jövőre is üzeneteket hordoz. A tervdokumentum-elemzés előre meghatározott szempontrendszer és kulcsszavas keresés alapján már rendelkezésre álló dokumentumokra terjed ki. Ez így egy adatbázishoz vezet, ami már kvantitatív elemzésre is lehetőséget ad (pl. leggyakoribb üzenetek azonosítása), a konkrét jelentés és az összefüggések kvalitatív vizsgálata mellett.

A szakirodalmi feltárás és a hivatalos szakpolitikai dokumentumok eredményei alapján számos, az etnikai és nemzeti kisebbségek létéhez kapcsolódó társadalmi-gazdasági szerep és jelentőség azonosítható, mint potenciális fejlesztéspolitikai erőforrások. Mindazonáltal a vonatkozó fejlesztéspolitikai dokumentumok elemzése alapján a témakör alig azonosítható, ahol igen, ott jellemzően más uniós politikák és meghatározott szegmensek mentén jelennek meg.

Összességében az őshonos etnikai kisebbségek nem gyakori alanyai az európai fejlesztéspolitikának. A tervdokumentumok ritkán és inkább csak általánosságokban említik e közösségek jelenlétét, és alapvetően csak fejlesztési szükségleteiket azonosítják, különösen a roma közösség esetében.

Sándor Pál MOLNÁR

*BSc szintű, 2. évfolyamos,
Középiskolai oktatás (Matematika) szakos hallgató
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Beregszász, Ukrajna*

Miroszláv SZTOJKA

*Phd, docens
Matematika és Informatika Tanszék docense
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Beregszász, Ukrajna*

GEOMETRIA FELADATOK MEGOLDÁSÁNAK KOORDINÁTA- GEOMETRIA MÓDSZERE

Az analitikus geometria alapját két ötlet képezi. Először is a koordináta ötlete, amely a sík aritmetizálásához vezetett, mivel minden síkpontot (vagy térbeli pontot) egyértelműen meg lehet határozni egy rendezett pár (vagy hármas) valós számpárral. Másodszor pedig az a gondolat, hogy bármely egyenes leírása a síkon (vagy térben) valamilyen pontok geometriai helyének megadásával történik, amelyek leírhatók egy adott egyenlettel (vagy egyenletrendszerrel) két (vagy három) változóban, és fordítva - minden egyenlet két (vagy három) változóban meghatároz egy bizonyos egyenest a síkon (vagy egy felületet a térben).

Megjegyeznénk, hogy a középiskolai matematika tananyagban a koordinátás és vektormódszerek főként síkmértan feladatok megoldására használatosak – a térmértan feladatok esetében alig vagy egyáltalán nem alkalmazzák. Például az ideai tananyagprogram szerint a "Vektorok és koordináták" témát csak 10 óra számban oktatják a 11. osztályban (a standard szinten). Ebben az esetben a koordináták és vektorok alkalmazása az analóg ismeretek és alkalmazásokon alapul a síkmértanban. Általában könnyű és tipikus feladatokat vizsgálnak ezen a területen.

Gyakran felmerül a kérdés a tanulók és tanárok körében, hogy mikor érdemes a koordináta-geometria módszert alkalmazni geometriai feladatok megoldásakor. Először is, olyan feladatok esetében érdemes alkalmazni ezt a módszert, amelyek a síkon vagy a térben szerepelnek, például téglalap, négyzet vagy derékszögű háromszög, valamint síkban lévő vagy a térben lévő derékszögű hasáb, kocka vagy háromszögű piramis esetében. Ebben az esetben a derékszögű koordináta-rendszer közöséges módon bevezethető a síkon vagy a térben, és általában a koordináta-rendszer kezdőpontját érdemes a derékszög csúcsába helyezni. Ezután a sokszögek csúcsainak koordinátái között sok nulla koordináta lesz, ami nyilvánvalóan megkönnyíti a számításokat.

Munkánkban olyan feladatok gyűjteményét ajánljuk, amelyeket érdemes lenne megoldani a diákokkal a matematika órákon vagy a matematika szakkörökön, hogy elmélyítsék a tanulók ismereteit a koordináta-vektor módszerből. Ebben az összefüggésben javasoljuk, hogy a tanár felhívja a figyelmet a koordináta-geometria módszer előnyeire azon módszerekhez képest, amelyek sok definíció, tulajdonság és képletek ismeretét igénylik.

Koordináta-geometria módszer alig használatos az iskolai geometria tananyagban, noha eléggé hasznos. Ebben az összefüggésben javasoljuk, hogy figyelmet fordítsanak az alábbi pontokra:

- különböző geometriai problémák megoldásakor, például szakaszok hosszának kiszámításakor, szögek méretének meghatározásakor és geometriai vagy trigonometriai egyenlőtlenségek bizonyításakor, hatékony eszköz lehet a vektorok skaláris szorzatának alkalmazása;

- javasoljuk, hogy minden alkalommal, amikor lehetséges és célszerű, miután a diákokkal megoldották a konkrét feladatot koordináta-geometria módszerrel, elemezzék az elért képleteket és arányokat, beszéljék át velük a tiszta geometriai megoldást, és ha van idő és lehetőség, oldják meg azt.

A felhasznált irodalom listája

1. Лов'янова І. В. Методика навчання математики у запитаннях і відповідях. Навчальний посібник для підготовки студентів до атестації здобувачів вищої освіти. Кривий Ріг: Криворізький державний педагогічний університет. 2016. 78 с.
2. Слєпкань З.І. Методика навчання математики: Підруч. для студ. мат. спеціальностей пед. навч. ракладів. К.: Зодіак-ЕКО, 2000. 512 с.
3. Городецький В.В., Боднарук С.Б., Довгей Ж.І., Лучко В.С. Основи аналітичної геометрії в теоремах і задачах. Навч. посіб. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2021. 408 с.

Андрій МОЦА

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри географії та туризму, юрист,

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II,

м. Берегове, Україна

ДЕЯКІ ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження правового режиму воєнного стану на території України викликало неабиякий інтерес щодо його правових та соціально-економічних наслідків. Такий крок став серйозним інструментом у забезпеченні національної безпеки та суверенітету держави й вимагає, зі свого боку, ретельного аналізу з погляду правового регулювання та його впливу на економіку України. Тому, перш за все, варто дослідити можливі наслідки його впливу на економічну ситуацію в Україні.

На тлі введення режиму та загалом початку повномасштабних бойових дій на території України існує багато серйозних наслідків, які особливо проявляються в різних сферах економіки. Однією з найбільш постраждалих була та залишається інфраструктура, яка зазнала серйозних пошкоджень внаслідок обстрілів та військових операцій. Виробничі потужності та об'єкти енергетики також піддані руйнуванню, що спричинило значне зниження виробництва та енергетичних обсягів. Додатковим чинником, що посилив економічну кризу, стала блокада чорноморських портів та перерва у логістичних зв'язках. Це призвело до обмеження можливостей зовнішньої торгівлі та збільшило труднощі у забезпеченні імпортової та експортної діяльності підприємств. Загалом, воєнні дії суттєво підірвали економічну стійкість України. Втрати не лише в матеріальній сфері, а й у сфері людських ресурсів, соціальної стабільності та інших аспектів життя країни сформували складний економічний контекст, який вимагає комплексного та ефективного реагування з боку уряду та міжнародних партнерів [2].

Таким чином, постає питання щодо забезпечення балансу між захистом національних інтересів та економічною стабільністю, а також захистом прав та свобод громадян і бізнесу. Для успішного подолання цих викликів потрібно уважно розглядати та працювати над вдосконаленням правової бази, забезпечуючи відновлення економічних процесів та захист прав і свобод громадян у період воєнного стану. Політична та економічна нестабільність, що виникли внаслідок економічної кризи та повномасштабного вторгнення, відобразилися на всіх сферах життя суспільства, включно з фінансовим сектором. Важливо відзначити, що введення воєнного стану змінило ландшафт

фінансової системи, адаптуючи її до потреб військових дій та їхніх супутніх викликів.

Важливо підкреслити, що наразі необхідно також забезпечити ефективну взаємодію між місцевими органами влади та територіальними громадами (ОТГ), керуючись принципом субсидіарності, оскільки умови воєнного стану схильні до централізації управлінських рішень. Попри складні умови, реформа місцевого самоврядування продовжується і має на меті децентралізацію влади та формування ОТГ для забезпечення їх високоефективного економічного розвитку. Головним завданням наразі є визначення пріоритетів для органів місцевого самоврядування з метою ефективного управління ресурсами територій та забезпечення потреб фронту і відновлення економіки, що включає соціально-економічну підтримку населення, відновлення стабільності регіонів, а також активне залучення міжнародної підтримки для антикризових заходів. Важливо також розглянути питання фінансування місцевих бюджетів, оскільки в умовах воєнного стану власних ресурсів може бути недостатньо, і необхідне додаткове донорське фінансування [1].

У сьогоднішній складний час без належного правового регулювання розвитку економіки України неможливе повноцінне функціонування держави в умовах воєнного стану. Тому для цього держава почала активно впроваджувати комплексні законодавчі та нормативно-правові зміни, розробляти й реалізовувати державні програми підтримки української економіки. Важливим і водночас одним із головних інструментів вирішення правових проблем розвитку економіки України в умовах воєнного стану повинно стати удосконалення законодавства з питань регулювання, лібералізації та державної підтримки економіки.

Економіка України, яка зараз функціонує в умовах воєнного стану, істотно відрізняється від економіки мирного часу, попри збереження елементів ринкових відносин. Режим воєнної економіки формується державою на основі воєнного стану та з урахуванням обмежень економічних, соціальних та інших свобод громадян у цей час. В Україні правова система воєнного стану визначається Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Водночас, для побудови та забезпечення належного рівня розвитку економіки України в умовах воєнного стану потрібно систематично переглядати законодавство, вдосконалювати систему функціонування воєнного стану, підпорядковувати дії органів державної влади роботі військового командування. З організаційно-правового погляду це означає, що потрібно постійно вносити зміни у законодавчу систему регулювання, лібералізації та державної підтримки економіки. Зокрема, тут варто констатувати важливість внесення змін у Закон України «Про правовий режим воєнного стану» відповідно до сучасного вектору економічного розвитку України з погляду на євроінтеграційні аспекти.

Вирішення правових проблем розвитку економіки України в умовах воєнного стану вимагає розуміння подальших перспектив та заходів стабілізації такого процесу, перелік яких мають визначати органи виконавчої влади, зокрема Кабінет Міністрів України. З огляду на зазначене, в основі перспектив розвитку воєнної економіки України має лежати удосконалення нормативно-правового регулювання різних напрямків економіки. Такі зміни, безумовно, будуть корисні. Попри те, такі нормативно-правові зміни насамперед мають бути спрямовані на полегшення умов ведення бізнесу та зменшення трансакційних витрат, адже це дозволить вирішити ряд фундаментальних проблем втрати ринків і можливостей для підтримки економічної діяльності. Крім того, комплексна дерегуляція економіки та введення податкових пільг для представників бізнесу, яке сьогодні присутнє, повинно стати важливим інструментом ефективного функціонування економіки в умовах воєнного стану. Такі зміни, які частково вже реалізовані через прийняття відповідного нормативно-правового забезпечення, сьогодні демонструють свою ефективність, однак це тільки початок процесу вирішення економічних проблем України.

Важливим елементом удосконалення нормативно-правового забезпечення економічного розвитку України в умовах воєнного стану має стати також перейняття закордонного досвіду країн, на території яких відбувалися бойові дії, та які стали на шлях успішного економічного прориву.

Список використаних джерел

1. Громов Д. Д. Правове забезпечення соціально-економічного розвитку України в умовах воєнного стану. *Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення: збірник тез Науково-практичного круглого столу, присвяченого 75-й річниці проголошення Загальної декларації прав людини*. ХУУП ім. Л. Юзькова, 2023. С. 43-45. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/zahyst_prav_lyudyny_v_ukrayini_suchasnyy_stan_ta_per_spektyvy_vdoskonalennya_2023.pdf#page=43
2. Золотова О., Іванова В., Симаков Д., Кудінов О., Славута О. Економіка під час воєнного стану: проблеми й шляхи подолання кризи (український досвід). *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. № 3(50). С. 265-281. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.4076>

Natália OLÁH

PhD hallgató,
Földrajz és Turizmus Tanszék,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Beregszász, Ukrajna.
Földtudományok doktori iskola, Debreceni Egyetem,
Debrecen, Magyarország.

Zsuzsanna LONTAI-SZILÁGYI

tanársegéd,
Turizmus Tanszék,
Budapesti Gazdasági Egyetem,
Budapest, Magyarország.

Sándor GÖNCZY

PhD, Földrajz és Turizmus Tanszék,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Beregszász, Ukrajna.
Természetföldrajzi és Geoinformatikai Tanszék,
Eszterházy Károly Katolikus Egyetem,
Eger, Magyarország.

A KÁRPÁTALJAI TURISZTIKAI DESZTINÁCIÓ LÁTOGATOTTSÁGA A SZOCIODEMOGRÁFIAI MUTATÓK TÜKRÉBEN 2017 – 2021 KÖZÖTT

Az elmúlt években két olyan negatív hatás érte Ukrainát, ami teljesen felborította és átrendezte az ország társadalmi-gazdasági viszonyait. Az egyik a COVID-19 pandémia, a másik az országot ért drasztikus orosz agresszió. Mindkét esetben a legfontosabb feladatnak az ország újjáépítését tekintjük, melynek alapját elsősorban a gazdaság fellendítésében, a munkahelyteremtésben és az adóbevételek növekedésében látjuk. Mivel Kárpátalja turisztikai adottságai kitűnőek, így megalapozottan mondhatjuk, hogy az ehhez kapcsolódó szolgáltatások akár jelentős bevételekhez juttathatják a megyei és az országos költségvetést.

Háború idején turizmusról beszélni, vagy ezzel kapcsolatos kutatásokat végezni nagyon nehéz, azonban a háború utáni fejlesztésekhez jó alapot adhat a COVID-19 és a háború előtti tendenciák ismerete. Ebben a tanulmányban azt vizsgáltuk, hogy kik látogattak Kárpátaljára és milyen attrakciókat néztek meg a desztináción belül. A vizsgálatot Beregszászban végeztük, kérdőíves felméréssel, véletlenszerű mintavétellel, 2017, 2019 és 2021 turisztikai főszezonjában. Összesen 994 főt kérdeztünk meg 12 országból, azonban jelentős számban csak a belföldi (541 fő) és a magyarországi (373 fő) látogatók képviseltették magukat, így csak ezekkel foglalkoztunk behatóbban.

Az alapstatisztikai mutatók elemzése mellett arra kerestük a választ, hogy van e szignifikáns összefüggés a szociodemográfiai mutatók (nem, életkor, iskolai

végzettség, munkaviszony) valamint a desztináció választást befolyásoló információk és a meglátogatott attrakciók között. A szignifikancia vizsgálatot a Mann–Whitney U próba segítségével végeztük SPSS szoftverrel.

Kérdőívünkben tíz különböző információforrásra (kiadvány, TV/rádió, újság/folyóirat, rokonok/barátok/ismerősök, internet, utazási iroda, kiállítás/vásár, korábbi kedvező tapasztalat, közösségi oldalak, blogok, egyéb) kérdeztünk rá, ami alapján eldöntötték a látogatók, hogy Kárpátaljára utaznak. 95 %-os valószínűségi szinten szignifikáns összefüggéseket az alábbi esetekben találtunk.

Az ukrajnai célcsoport vizsgálatánál: a korösszetétel, valamint a rokonok, barátok, ismerősök ($p=0,000$), az internet ($p=0,000$) és a közösségi oldalak ($p=0,000$) között; az iskolai végzettség, valamint a rokonok, barátok, ismerősök ($p=0,000$) és az internet ($p=0,012$) között; a munkaviszony, valamint a rokonok, barátok, ismerősök ($p=0,000$), az internet ($p=0,008$), az utazási iroda ($p=0,032$), a kiállítás és vásár ($p=0,024$) és a közösségi oldalak ($p=0,012$) között.

A magyarországi célcsoport vizsgálatánál: a nemi összetétel, valamint a tv, rádió ($p=0,024$), és az utazási irodák ($p=0,003$) között; a korösszetétel, valamint az internet ($p=0,000$) között; az iskolai végzettség, valamint az internet ($p=0,029$) és a korábbi kedvező tapasztalat ($p=0,007$) között; a munkaviszony, valamint a rokonok, barátok, ismerősök ($p=0,003$), az internet ($p=0,000$), az utazási iroda ($p=0,042$) és a korábbi kedvező tapasztalat ($p=0,040$) között.

Felmérésünkben megkérdeztük a válaszadókat, hogy mely idegenforgalmi látnivalókat nézték vagy nézik meg Kárpátalján. A tapasztalataink szerint legismertebbnek gondolt 12 kárpátaljai idegenforgalmi látnivalóra kérdeztünk rá (Ungvár, Vereckei-hágó, Beregszász, Neviceke, Felső-Tisza vidék, Aknaszlatina, Munkács, Sipot-vízesés, Hoverla, Huszt, Szinevéri-tó, Alsókalocsa), illetve az egyéb kategóriába beírhatták a megkérdezettek azokat az objektumokat, amelyeket ők gondoltak fontosnak. Azt, hogy mennyire meghatározóak a kárpátaljai idegenforgalomban az általunk megkérdezett látnivalók, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az egyéb kategóriába írók aránya többnyire 5% alatt volt kivéve a magyarországiak 2017-es (20,1 %) és az ukrajnaiak 2021-es (32,6 %) megkérdezésekor. 95 %-os valószínűségi szinten szignifikáns összefüggéseket az alábbi esetekben találtunk.

Az ukrajnai célcsoport vizsgálatánál: a nemi összetétel, valamint Aknaszlatina ($p=0,038$) meglátogatása között; a korösszetétel, valamint Ungvár ($p=0,014$), a Szinevéri-tó ($p=0,001$), Munkács ($p=0,003$), a Sipot-vízesés ($p=0,003$) és a Hoverla ($p=0,028$) meglátogatása között; az iskolai végzettség, valamint Munkács ($p=0,010$) meglátogatása között; a munkaviszony, valamint Ungvár ($p=0,007$), a Szinevéri-tó ($p=0,001$), Munkács ($p=0,006$), a Sipot-vízesés ($p=0,009$) és Huszt ($p=0,041$) meglátogatása között.

A magyarországi célcsoport vizsgálatánál: a nemi összetétel, valamint Ungvár ($p=0,013$), a Vereckei-hágó ($p=0,018$), Munkács ($p=0,047$) és a Hoverla ($p=0,036$)

meglátogatása között; a korösszetétel, valamint Aknaszlatina ($p=0,007$), a Szinevéri-tó ($p=0,000$), a Vereckei-hágó ($p=0,000$), Munkács ($p=0,000$), Beregszász ($p=0,000$), a Sipot-vízesés ($p=0,000$), Nevicke ($p=0,004$), a Hoverla ($p=0,016$), a Felső-Tisza vidék ($p=0,044$) és Huszt ($p=0,002$) meglátogatása között; az iskolai végzettség, valamint Ungvár ($p=0,023$) és Nevicke ($p=0,025$) meglátogatása között; a munkaviszony, valamint Aknaszlatina ($p=0,003$), a Szinevéri-tó ($p=0,000$), a Vereckei-hágó ($p=0,000$), Munkács ($p=0,030$), Beregszász ($p=0,008$), a Sipot-vízesés ($p=0,001$), Nevicke ($p=0,004$), a Hoverla ($p=0,010$) és Huszt ($p=0,032$) meglátogatása között.

Dóra OROSZI

gyakornok,

*II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Földrajz és Turizmus Tanszék,
Beregszász, Ukrajna*

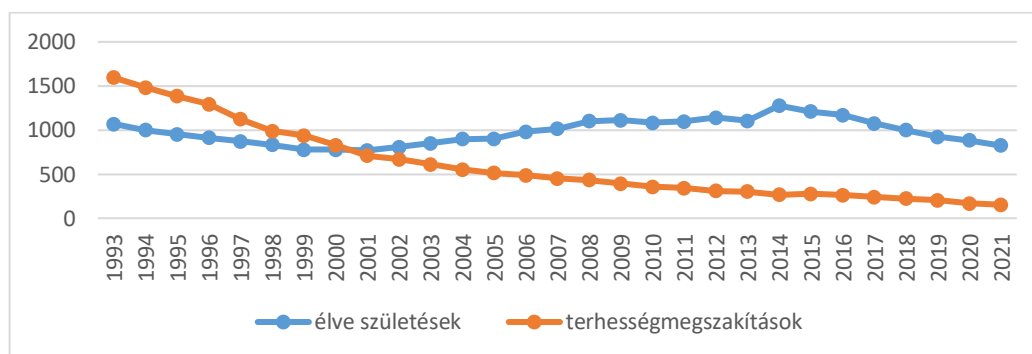
A TERHESSÉGMEGSZAKÍTÁSOK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA UKRAJNÁBAN 1993 ÉS 2022 KÖZÖTT

A terhességmegszakítás megítélése, akár keresztény szemmel nézzük, akár nem, mind a mai napig vitatott és megosztja a társadalmat. Egyesek mélységesen elítélik, hiszen a magzatnak joga van az élethez, míg mások támogatják, mivel a nőnek joga van a saját teste felett dönteni. Ukrajna Polgári Törvénykönyvének 281. cikkeje alapján Ukrajnában a terhességmegszakítás törvényesen 12 hétig engedélyezett. A 12-22 hét közötti abortusz csak egészségügyi, szociális vagy személyes okok alapján lehetséges, és orvosi bizottság beleegyezésével történik [Цивільний кодекс України, 2024].

Kutatásom célja az volt, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján, melyet Ukrajna Egészségügyi Minisztériumának Orvosi Statisztikai Központja adott ki [Центр мед. стат. МОЗ України, 2024], kiderítsem csökkent-e vagy növekedett-e az elmúlt évtizedekben a terhességmegszakítások száma Ukrajnában, hogyan alakult ez a mutató területileg, megyénként. Az Ukrajnában végzett terhességmegszakításokról 1993-tól 2022-ig álltak rendelkezésre számadatok. A 2014-ben kezdődött orosz-ukrán konfliktus, majd a háború által érintett megyékről (Krími Autonóm Köztársaság, Luhanszk, Donyeck) és Szevasztopol városról 2014 óta nincs hiteles adat.

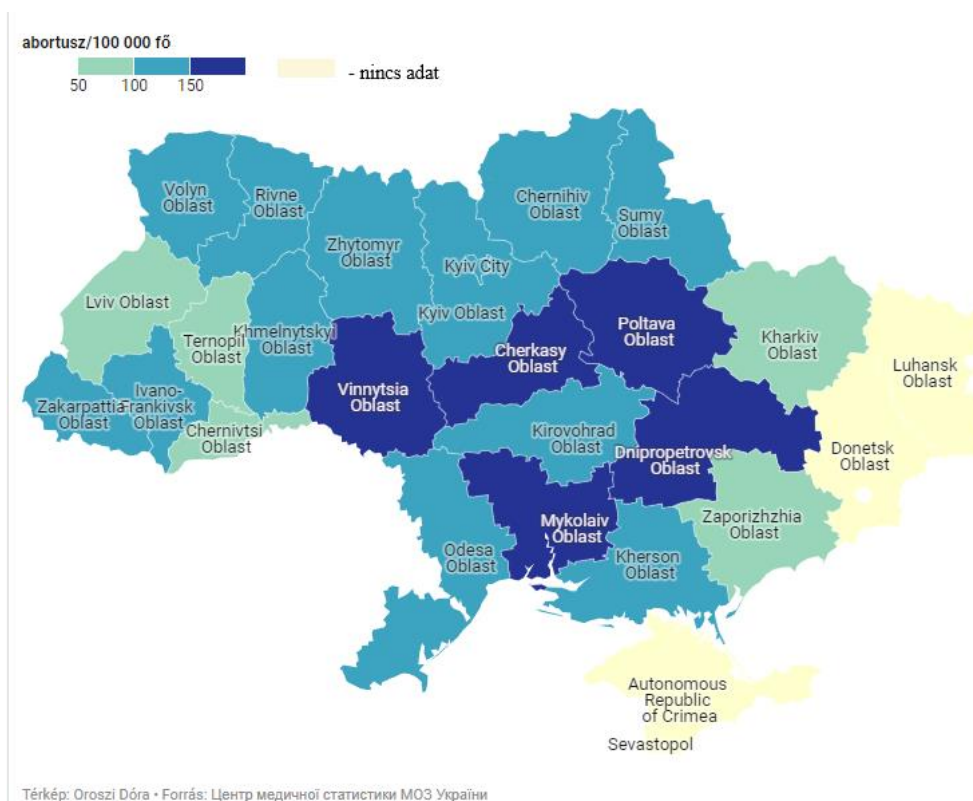
Az adatok feldolgozásánál kiszámítottam a terhességmegszakítások számát a lakosság számához viszonyítva egész Ukrajnában, majd megyénként is. Ehhez alapul vettem az esetszámot, amit elosztottam az adott megye lakosságával és megszoroztam 100 000 fővel. A kapott adatokat összehasonlítottam az Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat által közzétett élveszületések számával [Держстат України, 2024] (1. ábra). 1993 és 2001 között a terhességmegszakítások száma, bár folyamatosan csökkent, még

meghaladta az élveszületések számát, az ezt követő években azonban egészen 2008-ig a születésszámok folyamatos növekedtek, átvéve a vezetést a terhességmegszakítások száma felett. Az ezt követő évekre, hol stagnálás, hol kisebb visszaesés volt jellemző, ami valószínűsíthetőleg a 2008-as gazdasági válság negatív hatásának tulajdonítható. Az élveszületések számának növekedését a közétett adatok alapján legutóbb 2013-2014 között regisztrálták. Az ezt követő években (2015-2021) az élveszületések száma feltételezhetően az orosz-ukrán konfliktus miatt folyamatos csökkenést mutatott. 2022-ben reális adat az élveszületésszámokkal kapcsolatban nincs.

1. ábra Az élveszületések és a terhességmegszakítások száma Ukrajnában 1993 és 2021 között (100 000 főre vonatkoztatva)

A terhességmegszakítások számának aránya Ukrajnában a 90-es években a nemzetközi tendenciáknak megfelelően alakult. Az iparilag fejlettebb központi, illetve keleti régiókban a terhességmegszakítások száma, a nyugati megyékhez viszonyítva folyamatosan magasabb értékeket mutatott. 2022-ben (2. ábra) (a Krími Autonóm Köztársaság, Luhanszk, Donyeck és Szevasztopol megyék adatai hiányoznak) a vezető helyen Vinnyica megye (182 abortusz/ 100 000 fő) áll. A második, harmadik helyen következett Cserkaszi és Dnyipropetrovszk megye. A több éves pozitív mutatók ellenére, a jelentősen megnövekedett belső migráció, illetve a COVID utáni időszak hatására, egyes nyugati megyékben, 2021-2022 között a terhességmegszakítások számának növekedése volt megfigyelhető.

**2. ábra A terhességmegszakítások száma Ukrajna megyéiben 2022-ben
(abortion/100 000 fő)**

Összefoglalásként elmondható, hogy Ukrajna megyéiben 1993-tól a terhességmegszakítások számának folyamatos csökkenése figyelhető meg. Mindemellett azonban érdemes megemlíteni, hogy bár a különböző fogamzásgátlók használata Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálatának által közétett adatok alapján [Держстат України, 2024] nem növekedtek jelentősen az elmúlt években, addig a barrier elven alapuló módszerek (óvszer, méhszájat lefedő méhszájsapkák és pesszáriumok) használata számottevően megugrott.

A felhasznált irodalom listája

1. Держстат України. Статистична інформація. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (Letöltés ideje: 2024.03.03)
2. Центр медичної статистики МОЗ України, URL: <http://medstat.phc.org.ua/ukr/statdanMMXIX.html> (Letöltés ideje: 2024.03.03)
3. Цивільний кодекс України, Документ 435-IV. Глава 21 ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ПРИРОДНЕ ІСНУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ. Стаття 281. Право на життя. 6. пункт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#top> (Letöltés ideje: 2024.03.03)
4. <https://www.ukrstat.gov.ua/>, 2024

Юрій ПАСТІЧНИК

*д. е. н., професор,
головний науковий співробітник відділу
соціально-економічного розвитку сільських територій
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
м. Київ, Україна*

СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ ЩОДО БЕЗРОБІТТЯ

Для з'ясування сутності такого соціального явища, як безробіття, подамо його офіційне тлумачення у Законі України «Про зайнятість населення»: «безробіття – соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування; безробітний – особа віком від 15 до 70 років, яка через відсутність роботи не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів як джерела існування, готова та здатна приступити до роботи» [1].

Безробіття існувало протягом всієї цивілізації, проте розповсюдженням стало у другій половині XIX ст. внаслідок індустріалізації. Перші офіційні державні реєстри безробіття були створені у Великобританії та Німеччині. Так, у Великобританії, перший реєстр по безробіттю було сформовано у 1911 році, а система страхування від безробіття в Німеччині була запроваджена у 1927 році. Це відбулося уведення в дію закону «Gesetz über Arbeitsvermittlung und Arbeitslosenversicherung» (Закон про посередництво в праці та страхування від безробіття), який врегулював питання пошуку роботи і страхування від безробіття.

Тепер питанням впливу технологічних змін на безробіття присвячені численні дослідження, результати яких підтверджують деструктивний характер технологічних змін та наслідки, пов'язані з ліквідацією робочих місць [2]. Як зазначають Balliester Thereza & Elsheikhi Adam наявні оцінки деструктивних наслідків на ринку праці коливаються в межах від 10% усіх робочих місць до 60% [3]. Щодо Китаю, то Frey C. B. & Osborne M. A, констатують, що в майже половині робочих місць (47%) загрожує заміщення новими технологіями [4]. Згідно досліджень Глобального Інституту McKinsey, автоматизація трудових процесів у світі є невідворотною, зокрема, очікується що автоматизацією буде охоплено не менше третини операцій у 60% наявних на ринку професіях. Є ймовірним, що ефект буде різний у окремих країнах, але загалом, це може призвести до вивільнення 15% робочих місць в еквіваленті повної зайнятості, і відповідно до оцінок МОП від 3% до 14% працівників у світовому вимірі будуть вимушені змінити професію [5].

У сучасних реаліях, коли ця проблема сягнула світових масштабів, і є характерною для більшості країн, науковцями пропонується спектр

різноманітних теоретичних конструкцій, зокрема теорій, концепцій, моделей, схем тощо щодо пояснення та відповідних пропозицій по проблемам безробіття. Подамо окремі із них, які є затребуваними у XXI ст. Y. Mercan, B. Schoefer & P. Sedlá запропонували теорію коливань безробіття, в якій новоприйняті та постійні працівники є недосконалими заміниками, тому спроби найняти безробітних під час спадів та зменшити обсяги нових наймів перешкоджає створенню робочих місць. Ця єдина функція досягає десятикратного збільшення волатильності найму в стандартній моделі пошуку, створює реалістичну криву Беверіджа, незважаючи на антициклічні поділу, і пояснює 30–40% випадків коливання рівня безробіття в США [6].

Clive Beed & Cara Beed констатували, що пояснення безробіття у країнах розвиненої економіки Заходу залишаються спірними. Конкуруючі теорії пов'язують окремі економічні явища з типами і рівнями безробіття, але жодна теорія не обґрунтовує все безробіття і приймається однаково, тому вони припустили, що принципи, які містяться в іудео-християнській думці, можуть застосовуватися до низки сучасних економічних питань. Вони довели, що вибірка цих принципів може бути використана для часткового пояснення деяких форм безробіття західного типу. Пропонована ними нормативна основа організації зайнятості, представлена на основі нещодавньої роботи, мала значний вплив в іудео-християнських колах. Безробіття пояснюється відмінностями між особливостями цієї структури та організаційними характеристиками зайнятості у реальному (західному) світі. Висновки іудео-християнської концепції порівнюються з обраними причинами фрикційного та структурного безробіття, пропонованими в основній економічній теорії [7].

Robert Hall запропонував модель, яка обґрунтовує взаємозв'язок між безробіттям і вакансіями. Він стверджує, що переконливі та широко визнані дані показують, що природний рівень безробіття змінюється із значною амплітудою. Тертя на ринку праці, які пояснюють позитивний нормальний рівень безробіття, не є простими та механічними. Натомість, як свідчить багата сучасна теорія, природний рівень безробіття є рівновагою, у якому обсяги пошуку роботи працівниками і пошуку працівників роботодавцями досягають балансу, контрольованого фундаментальними чинниками, визначальними відносні ціни двох видів діяльності. У період рецесії безробіття зростає, а кількість вакансій скорочується. Природним поясненням є падіння попиту робочої сили в масштабах всієї економіки. Але переконлива модель, яка призводить до падіння попиту на робочу силу без контрфактичного падіння продуктивності, досі вислизає від теоретиків. Проте політики справедливо прийняли думку, що природна ставка змінюється з часом і не є простим орієнтиром для встановлення монетарних інструментів [8].

Тепер набуває популярності і розвивається концепція глобальної зайнятості, запропонована Міжнародним бюро праці (секретаріат МОП), яка

формує новий підхід до вирішення проблем зайнятості. Її суть полягає в тому, щоб забезпечити осіб працездатного віку економічною і соціальною трудовою діяльністю із нормуванням обсягу робіт і встановленням мінімального універсального доходу. Ця концепція враховує комплексний підхід до трудової сфери праці.

Отже, проаналізовані теоретичні конструкції щодо безробіття висвітлюють окремі аспекти формування, прояву та наслідків безробіття і можуть бути відповідним теоретичним підґрунтям для формування українських концепцій.

Список використаних джерел

1. Про зайнятість населення. Закон України. Документ 5067-VI, чинний, поточна редакція від 14.10.2023, підстава – 2982-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
2. *Work for a brighter future [Executive summary]. Global Commission on the Future of Work. Date issued: report 22 January 2019. URL: https://www.ilo.org/global/topics/future-of-work/publications/WCMS_662539/lang--en/index.htm.*
3. Balliester Thereza and Elsheikhi Adam. *The Future of Work: A Literature Review. International Labour Office. Research Department Working Paper. March 2018. №. 29. 62 p.*
4. Frey C. B., Osborne M. A. *The future of employment: Flow susceptible are jobs to computerisation? Technological Forecasting and Social Change. 2017. Vol. 114. pp. 254-280.*
5. Manyika James et all. *A future that works: automation, employment, and productivity. McKinsey Global Institute in collaboration with McKinsey Analytics. Copyright McKinsey & Company, 2017. 28 p.*
6. Mercan Yusuf, Schoefer Benjamin, Sedlá Petr. *A Congestion Theory of Unemployment Fluctuations. National Bureau of Economic Research. Massachusetts Avenue Cambridge, May 2021. 97 p.*
7. Clive Beed and Cara Beed. *A Judeo-Christian Theory of Unemployment. Journal of Interdisciplinary Economics. 2005, Volume 16, Issue 2. URL: <https://doi.org/10.1177/02601079X05001600201>*
8. Robert Hall. *Modern Theory of Unemployment Fluctuations: Empirics and Policy Applications . American Economic Review, 2003. 93 (2): pp.145-150. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w28771/w28771.pdf.*

Юлія ПЕРЕГУДА

*кандидат географічних наук, докторант,
доцент кафедри глобальної економіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України
м. Київ, Україна*

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розвиток міжнародної та національної економічних і соціальних систем призводить до змін формування конкурентоспроможності продукції тваринництва. Українські підприємства тваринництва та продукція тваринництва повинні шукати можливості для збільшення обсягів виробництва та постачання продукції на національний і закордонні ринки збуту в умовах жорсткої (в Україні та країнах, що розвиваються) та наджорсткої (у економічно розвинутих країнах) конкуренції. В цих умовах важливою є швидка адаптація до зміни сучасної парадигми розвитку економічних систем на макро- (світова, міжнародна та національна економіки), мезо- (галузеві та регіональні економіки) та мікро- (економіка окремого підприємства (об'єднання підприємств) та домашніх господарств) рівнях [1, 5–8].

Відмічаємо поступовий перехід від індустріальної лінійної екологічно небезпечної економіки до постіндустріальної циркулярної зеленої економіки, що критично змінює умови формування конкурентоспроможності продукції тваринництва українських підприємств. Саме у строк до 2035-2050 років (за плановий строк переходу до постіндустріальної циркулярної зеленої економіки у більшості розвинутих країн [1]) будуть відбуватись суттєві зміни на ринках збуту продукції, у тому числі продукції тваринництва. Окремо відмічаємо соціальні та суспільні зміни, що супроводжують перехід до постіндустріальної циркулярної зеленої економіки, а саме максимальну підтримку суспільства, окремих суспільних груп та споживачів підприємств та їх продукції, що почали перехід на модель постіндустріального циркулярного зеленого розвитку. Важливим при переході українських підприємств тваринництва на постіндустріальну циркулярну зелену модель розвитку у контексті формування конкурентоспроможності продукції враховувати сучасний стан справ з переходом на світовому, міжнародному та національному рівнях.

Відзначаємо нагальність проблеми переходу на постіндустріальну циркулярну зелену модель розвитку світової, міжнародних, національних, регіональних, галузевих економічних систем та окремих суб'єктів підприємницької діяльності. Сучасний стан розвитку економічних систем на різних рівнях функціонування характеризується такими ключовими цифрами:

близько 30 % всього продовольства не використовується, а викидається на смітники; рівень використання ресурсів Землі складає 160 % у рік; за період з 2008 року до 2023 року рівень виробництва одягу зріс майже на 200 %, але строк використання одягу за цей період скоротився майже на 50 %; зі 100 млрд. тону ресурсів, що використовує людство на рік – 60 % перетворюється на викиди парникових газів або відходи; більше 80 % населення світу живе в умовах екологічного дефіциту [2]. Згідно зі звітом «The Circularity Gap Report 2023» у 2023 році світова економіка була лише на 7,2 % циркулярною, натомість у 2020 році ця цифра складала 8,6 %, а у 2018 році – 9,1 %. Якщо не змінити ситуацію, то до 2050 року людство буде використовувати 170-184 млрд. тону ресурсів. Натомість перехід на постіндустріальну циркулярну зелену модель розвитку дозволить скоротити використання ресурсів мінімум на 30 % [3]. Уявлення про перехід на постіндустріальну циркулярну зелену модель розвитку на рівні країн та регіонів світу дає Глобальний індекс зеленої економіки (The Global Green Economy Index – GGGI), що дозволяє порівняти значення індексу по країнам-лідерам та країнам аутсайдерів кожного регіону у 2005 та 2023 роках та економічно розвинутим країнам і країнам з великою економікою, а також визначити значення і місце України у цей проміжок часу. Відзначаємо, що GGGI розраховується не по всіх країнах світу, особливо багато країн не охоплені у Африці та Океанії, що не дозволяє повністю оцінити перехід на постіндустріальну циркулярну зелену модель розвитку світової економічної системи, однак не заважає зробити висновки щодо стану справ в Україні та місця країни серед інших країн світу, у тому числі у Європі.

Загалом можливо відмітити, що Європа та її країни є лідерами щодо GGGI, у той час як інші регіони світу мають значні проблеми щодо переходу на постіндустріальну циркулярну зелену модель розвитку, де найбільш критична ситуація у Африці та Азії. Ще однією тенденцією є зниження рівня Глобального індексу зеленої економіки у ряду країн-лідерів за період дослідження, у той час як країни-аутсайтери нарощують значення Індексу (Африка, Азія, Океанія). Найбільші та найпотужніші національні економіки у світі не є лідерами за GGGI, що є проблемою але залишає додаткові шанси для інших країн світу в межах конкурентної боротьби. Важливим є те, що за період дослідження частина країн світу значно наростила значення Глобального індексу зеленої економіки (Танзанія + 17,93; Ісландія + 24,63; Німеччина + 7,75), що вказує на можливість значно прискорити перехід постіндустріальну циркулярну зелену модель розвитку.

Україна знаходилась весь період дослідження не серед країн-лідерів у Європі, погіршивши своє положення у 2023 році. Однак загалом Україна знаходилась весь період дослідження у середині переліку країн світу згідно Глобального індексу зеленої економіки, поступово втрачаючи своїх позиції. Наведена ситуація є негативною та потребує вирішення, оскільки з орієнтацією

на вхід до Євросоюзу, Україна буде не готова до конкурентної боротьби у Європі. З іншої сторони країна має додаткові можливості для конкуренції у інших частинах світу, навіть у економічно розвинutih країнах.

Встановлено, що тваринництво є одним з найбільших світових забруднювачів навколишнього середовища і генерує більше 60 % парникових газів, що утворюються у сільському господарстві [9]. З іншої сторони, саме підприємства тваринництва можуть суттєво прискорити перехід на постіндустріальну циркулярну зелену модель розвитку економічних систем (світова, міжнародні, національні, галузеві, регіональні), а також сформувати значний синергетичний ефект від власного переходу на постіндустріальну циркулярну зелену модель розвитку для економічних систем різного рівня, що дозволить трансформувати процеси формування конкурентоспроможності продукції тваринництва.

Список використаних джерел

1. Erbach G., Höflmayr M., Foukalová N. Economic impacts of the green transition. European Parliamentary Research Service, 2022. URL: <https://cutt.ly/Aw0mPA3w>
2. RTS. Circular Economy: What is it + how does it work? 2023. URL: <https://cutt.ly/Dw0mP8Le>
3. CGRI. The Circularity Gap Report 2023. 2023. URL: <https://cutt.ly/rw0mAsMD>
4. GGGI. The Global Green Economy Index. 2023. URL: <https://greengrowthindex.gggi.org/>
5. Vdovenko N. M., Korobova N. M. Methods of state regulation of agricultural sector in terms of the orientation of the economy to safety and quality standards. *Wspolnaca Europejska*. 2015. № 3 (3). Vol. 3. С. 68–80.
6. Вдовенко Н. М. Теорія та практика державного регулювання розвитку аквакультури. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 7. С. 117 – 120.
7. Вдовенко Н. М., Кукса І. М., Ільїн В. Ю., Сахацький М. М. Інноваційна стратегія формування безпекової системи управління інноваційним розвитком агропродовольчої сфери в умовах діджиталізації. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2022. № 5 (252). С. 26–33.
8. Вдовенко Н. М., Наконечна К. В. Особливості структурних змін в економіці України. *Економіка АПК*. 2018. № 9. С. 56–61.
9. FAO. Livestock and environment statistics: manure and greenhouse gas emissions. Global, regional and country trends. 2023. URL: <https://www.fao.org/3/cb1922en/cb1922en.pdf>

Júlia PETECSUK

Phd, docens

*Matematika és Informatika Tanszék docense
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Beregszász, Ukrajna*

Miroszláv SZTOJKA

Phd, docens

*Matematika és Informatika Tanszék docense
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Beregszász, Ukrajna*

AZ ISKOLAI MATEMATIKA TANÍTÁSÁBAN ALKALMAZOTT INNOVATÍV MEGKÖZELÍTÉSEK

A világot megrázta a járvány, és Ukrajnát továbbá a orosz agresszió is sújtja. Mindez hatással van az oktatásra, mivel a körülmények más, nem szokványos, évtizedek óta megszokott tanulásra kényszerítik az átállást, intenzív kutatás zajlik az innovatív technológiák keresése érdekében, amelyek segítségével lehetséges olyan tanítás, amely kompetens személyiséget alakít ki, amely nemcsak alkalmazkodni tud a mai élet körülményeihez, hanem kreatívan fejlődik, új ötleteket generál [1].

Az innovációk alatt olyan újításokat értünk, amelyek javítják az oktatási folyamat menetét és eredményét. Az innováció a innovációs tevékenység végső eredménye, amikor új ötletek, új megközelítések, új módszerek jönnek létre, és megjelenik az új termék. Az innovációs tevékenység alatt az oktatási folyamat megújítását értjük, amely az innovációk bevezetését jelenti a hagyományos pedagógiai rendszerbe.

Az oktatás technológizálásának ukrán kutatói között olyan pedagógusok találhatók, mint Pjehota, Sysojeva, Bjeljajev, Ponomarjova, Dicskivszka és mások. A [2] munkában, az oktatás technológiájának lényege az olyan formák, eszközök és módszerek alkalmazása, amelyekkel biztosítani lehet az oktatás hatékonyságát. A technológizáció az oktatás tartalmának megújítását, a pedagógus oktatási-pedagógiai tevékenységének alapos átalakítását jelenti az innovatív oktatási technológiák bevezetése révén. A külföldi kutatók közül, akik jelentős hozzájárulást tettek a korszerű pedagógiai technológiák fejlődéséhez, kiemelhetők B. Bloom, D. Bruner, G. Gáspár, J. Carroll, V. Coscarelli és mások. Az interaktív technológiák felhasználásával végzett korszerű tanórák előkészítésével és lebonyolításával kapcsolatos kérdésekben ismert ukrán tudósok O. Pometun, L. Pirozsenko.

A munkánk célja néhány innovatív technológia és módszer áttekintése a tanulók matematika tantárgyának egyes témáinak tanulmányozása során, valamint a tantárgyi kompetencia kialakítása és a diákok kreatív képességeinek fejlesztése ahhoz, hogy képessé váljanak a gondolkodásra az élet későbbi helyzeteinek megoldása során.

Az egyik ilyen módszer a fordított tanulás. A „Vektorok és terület tanulmányozásában” a fordított tanulás modelljének megközelítése az alábbiak szerint alakul:

Először is, a tanár tervezése oly módon történik, hogy a diákok képesek legyenek feldolgozni a számukra kényelmes tempóban és időben a elméleti anyagot. Ehhez a tanár által biztosított anyagokat néznek és dolgozzák fel önállóan. Az ehhez használt digitális eszközök közé tartozhatnak olyan szolgáltatások, mint a YouTube, Soundcloud, Google Docs, Google Drive, Dropbox és mások. Emellett az oktatás irányításához olyan platformokat is használhatnak, mint a Google Classroom, Moodle, Canvas, Blackboard Learn, Schoology, D2L Brightspace és mások. Ez lehetővé teszi a tanárnak, hogy hatékonyan használja az órán eltöltött időt, mivel nem kell új anyagot magyarázni. A következő lépés a kollektív munka, amely lehet online vagy az órán. Ehhez olyan digitális eszközöket használnak, mint a Padlet, Zoom, Microsoft Teams, Google Workspace, Slack, Trello és mások. Végül az értékelés és visszajelzés következik. Ehhez olyan digitális eszközöket használnak, mint a Kahoot!, Mentimeter, Quizizz, Quizlet, Socrativ és mások."

Az új ukrán iskolai koncepcióhoz illeszkedő innovációk alkalmazása az oktatási-nevelési folyamatban inspirálja a diákokat a tanulásra, az aktív megismerésre. A mai diák elképzelhetetlen a korszerű alkalmazások és a technikai fejlődés egyéb eredményei nélkül, ezért már lehetetlen csak táblával és krétával tanítani. A diákok sok önálló és kollektív, csapatmunkával és csoportos problémamegoldással foglalkoznak, amelyek érdeklik őket. A matematikaórákat a tanár bölcs vezetésével lehet és kell is a diákok kreatív képességeinek fejlesztésére átalakítani. Az oktatási módszerek kutatása során készült egyedi leírás az innovatív megközelítések megvalósításáról az iskolai matematika tanításában szól.

A felhasznált irodalom listája

1. *Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Бібік Н.М. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.*
2. *Освітні технології : навч.-метод. посібник для здобувачів освіти освітнього ступеня «бакалавр», «магістр» / уклад.: Пономарьова Г. Ф., Беляєв С. Б., Бабакіна О. О., Литвин В. А. ; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2023. 266 с.*
3. Bonk C.J., Graham C.R. *The handbook of blended learning environments: Global perspectives, local designs.* San Francisco: Jossey-Bass/Pfeiffer, 2006. 624 p.
4. *Теорія та практика змішаного навчання : монографія / Кухаренко В.М. та ін. Харків: «Міськдрук», 2016. 284 с.*
5. Орос В.М., Петечук Ю.В. *Педагогіка співробітництва при вивченні шкільної математики. Наук. вісник Ужгород. ун-ту. Сер. Педагогіка. Соціальна робота, 2023. Вип. 1 (52). С. 129 – 132.*

Олександр ПИВОВАРОВ

*К. М. Н.,
асистент кафедри внутрішньої медицини №3 та ендокринології,
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна*

ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ОЧИМА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

Україна має напрацювати зміст і концептуальне бачення відновлення та подальшої трансформації системи вищої освіти з урахуванням наслідків війни. Є намагання виробити обґрунтований перелік заходів і завдань, які необхідно виконати для відновлення та подальшої трансформації системи вищої освіти [1]. Для цього пропонується розглянути цілі сталого розвитку (ЦСР) [2], які відомі як Глобальні цілі, ухвалені ООН як універсальне гасло до дій щодо розвитку освіти, захисту планети та забезпечення до 2030 року загального миру і достатку. 17 ЦСР доповнюють одна одну, впливають на результати та мають бути збалансовані у різних сферах життя.

Для визначення перспектив досяжності і усвідомлення ЦСР проведено опитування серед здобувачів вищої медичної освіти ХНМУ за розробленою анкетною, яка об'єднувала запитання щодо інформованості про ЦСР, визначення їх кількісного складу, вибір пріоритетних цілей, встановлення впливу ЦСР на забезпечення компетентнісного підходу у вищій освіті. Склад опитаних за освітою був однорідним, за гендерною ознакою чоловіків було 20 %, жінок - 80% серед опитаних осіб. Про 17 ЦСР знають 88,4% опитаних.

На питання «Чи є, з Вашої точки зору, зв'язок між ЦСР Ціллю 3: «Забезпечити здоровий спосіб життя» та Ціллю 4: «Забезпечити всеохоплюючу і справедливую якісну освіту» - 91% відповіли «Так».

Більше 88% опитаних вважають, що пріоритетною серед цілей щодо розвитку освіти є забезпечення для всіх здобувачів освіти набуття компетентностей, необхідних для сприяння сталому розвитку, 10% вказали, що поки їм складно відповісти, що може свідчити про потребу у заходах з підвищення обізнаності здобувачів вищої медичної освіти щодо питань, пов'язаних із ЦСР.

При виборі пріоритетної ЦСР з 17 наведених отриманий повний спектр відповідей, найбільше (18,6%) обрали третю ціль сталого розвитку – «Забезпечення здорового способу життя», що відповідає фаховій підготовці опитаних здобувачів вищої освіти.

Отже, завдання з розвитку вищої освіти для відновлення та зростання згідно з цілями сталого розвитку потребують подальшого дослідження.

Проведене опитування показало позитивне сприйняття здобувачами вищої медичної освіти цілей сталого розвитку у їх широкому діапазоні. Встановлено високий рівень обізнаності здобувачів вищої медичної освіти ХНМУ з ЦСР та актуальних питань сучасних інноваційних процесів в освіті та науці. Країни зобов'язалися визначати пріоритетність прогресу для тих ЦСР, які мають найвищу привабливість для населення, зокрема, осіб, що навчаються.

Список використаних джерел

1. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Пій, І. Шемелинець. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/46207/1/HigherEd-in-Times-of-War%20%281%29.pdf>
2. Що таке Цілі сталого розвитку? URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku>

Nina POYDA-NOSYK

*Doctor of Science in Economics, Professor,
Professor at the Department of Accounting and Auditing
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education,
Berehove, Ukraine*

Botond Géza KÁLMÁN

*PhD, Associate Professor,
Department of Business and Management,
Kodolányi János University
Budapest, Hungary*

Szilárd MALATYINSZKI

*dr. habil., associate professor
Head of the Department of Economics and Management,
Kodolányi János University of Applied Sciences
Budapest, Hungary*

HUMAN FACTOR OF INFORMATION SECURITY

Nowadays, we live in an era of transformation, next to Industry 4.0 and globalization, and perhaps even ahead of them, sustainability has become of prime importance. The essence of this is to preserve our current level of development in such a way as to protect resources for future generations. In connection with sustainability, they often talk about sustainable development and even sustainable growth. However, this is an illusion [1], primarily because the material stock is finite and can never be renewed without loss.

There is less and less time available for humanity to find a solution to this problem. Therefore, more and more time, money, energy and technological development are required. Technological development is currently moving in the

direction of artificial intelligence, online platforms and digitization. As this field is developing rapidly, the need for security is increasing [2]. Cyber security is an eternal battle between the attackers and defenders of online systems; the latter group is almost always at a disadvantage. More and more security tools are appearing. Newer and newer generations of viruses, spyware, backdoor and Trojan programs, and ransomware threats appear. Therefore, the demand for protection programs, encryption algorithms, password safes, and heuristic protection solutions is increasing.

However, no matter how good and effective a protection system is, every system has a bottleneck between the monitor and the keyboard: the user [3]. He is able to override and disable security devices, enter access codes upon telephone inquiry, and install spyware. A simple phone call from a persuasive, seemingly informed person can mean full access to even the most protected system [4]. It is no coincidence that one of the main targets of attacks is the person managing the system. The ever-increasing number and mass of social engineering, fake web pages, and phishing e-mails are becoming more and more popular based on the law of large numbers, causing enormous personal and economic damage [5]. Phishing, a form of social engineering, has become one of the most common cybercrimes these days.

Our study, aiming to draw attention to this phenomenon, reveals general characteristics of IT crime and phishing, as well as historical aspects of their appearance concurrently. By relying on the processing of specialized literary sources, the focus is primarily on presenting the development curve, resulting in information becoming the main treasure and value today. The morphology of cybercrime has been considered as well. Among the theoretical areas, focus is placed on the methods of committing and the reasons for the success of phishing. Additionally, the basic methods and schemes of phishing, as well as the physiological and psychological factors used to deceive the selected victim, are explained. Finally, experiences that can be gleaned from statistics, which can be of practical importance in understanding the phenomenon of phishing and in defending against it, are presented.

References

1. Daly, H. E. (1997). *Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development* (New edition). Beacon Press.
2. Poyda-Nosyk N.N. Improving the regulatory environment of capital markets and the financial sector as a factor of financial security of joint stock companies. *Strategies, Models and Technologies of Economic Systems Management (SMTESM-2021): Proceedings of 8th International Conference* (December, 3-4, 2021). Vol-7(ii). P. 102-105. <https://www.faipublications.com/vol-7-ii-2021-isbn-978-93-91342-63-0>
3. Cranor, L. F. (2008). A Framework for Reasoning About the Human in the Loop. 1–15. <https://dl.acm.org/doi/10.5555/1387649.1387650>
4. Mitnick, K. D., Simon, W. L., & Wozniak, S. (2003). *The Art of Deception: Controlling the Human Element of Security* (1st edition). Wiley. <https://www.mitnicksecurity.com/the-art-of-deception>
5. Griffith, C. (2024, March). *The Latest Phishing Statistics (updated March 2024) | AAG IT Support*. AAG. <https://aag-it.com/the-latest-phishing-statistics/>

Georgina PALINSZKY

*MSc szintű, 2. évfolyamos,
Középiskolai oktatás (Matematika) szakos hallgató
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Beregszász, Ukrajna*

Miroszláv SZTOJKA

*Phd, docens
Matematika és Informatika Tanszék docense
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Beregszász, Ukrajna*

PARAMÉTERES FELADATOK MEGOLDÁSÁNAK MÓDSZERTANA

Az ukrajnai középiskolai oktatás jelenlegi állapotában hangsúlyt fektetnek a matematika gyakorlati aspektusának aktív bevezetésére, a sikeres személyiség kialakításának fontosságára. Azonban gyakran tapasztaljuk, hogy a gyakorlatban a diákok egyre inkább az algoritmikus megközelítésre koncentrálnak a feladatok megoldásakor, anélkül hogy figyelembe vennék, hogy a matematika lényege a kreatív megközelítésben és a különböző feladatok megoldásában rejlik. Különösen igaz ez a paraméteres egyenletekre és egyenlőtlenségekre.

A különböző publikációk elemzése és a megfelelő források tanulmányozása révén megfigyelhetjük, hogy a paraméteres feladatok megoldásának a tantervben nem fordítanak kellő figyelmet. A paraméter jelenléte miatt felmerülő fő nehézség az, hogy el kell tekinteni a szokásos megoldási sablonoktól, és helyette különböző lehetőségeket kell megfontolni, amelyek mindegyike esetén a megoldási módszerek lényegesen eltérnek egymástól.

A paraméteres feladatok fejlesztik a szellemi képességeket, a logikai gondolkodást és a matematikai kultúrát, azonban a megoldásuk jelentős erőfeszítést igényel a diákoktól. Ezekben a feladatokban nincs egyértelmű megoldási algoritmus, csak az algebrai ismeretek és a diák saját kreatív megközelítése áll rendelkezésre.

A munka fő célja az egyenletek és egyenletrendszerek paraméteres megoldásainak különböző megközelítéseinek elemzése annak érdekében, hogy megállapítsuk ezek alkalmazhatóságát a külső független tesztelésen (ZNO) vagy a nemzeti multidiszciplináris tesztelésen (NMT).

A paramétereket tartalmazó egyenletek és egyenlőtlenségek megoldása kulcsfontosságú szempont a ZNO-ra való felkészülés során. Ezeket a feladatokat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola matematika szakos hallgatóival oldottuk a Matematika és Informatika Tanszék választható tantárgy kereteiben. Nyilvánvaló, hogy ezek a feladatok nem csak az alapelvek és megoldási módszerek ismeretét igénylik, hanem a kreatív megközelítés, fejlett logikus és kritikai gondolkodás képességét is. A paraméteres feladatok egy speciális típus feladatokat képviselnek,

amelyek megoldásához nemcsak mély ismeretek és módszerek szükségesek, hanem a problémák kreatív megközelítésére való képességet, fejlett logikai és kritikai gondolkodást is. Ez felveti a kérdést, hogy szükség van-e ilyen feladatokra a ZNO vagy az NMT során, és ezek kiválasztására. Ez a probléma még nyitott, és további kutatásokban megpróbáljuk megtalálni rá a választ.

A felhasznált irodalom listája

1. Апостолова Г.В., Ясінський В.В. Перші зустрічі з параметрами. Київ: Факт. 2008. 324 с.
2. Гончаренко С.У. Фундаментальність освіти як дидактичний принцип. Шлях освіти. 2008. Вип. 1 (47). С. 2-6.
3. Горништейн П.І., Полонський В.Б., Якір М.С. Задачі з параметрами: навчальний посібник. Київ: РІА «Текст». МП «ОКО». 1992. 290 с.
4. Прус А.В., Швець В.О. Задачі з параметрами в шкільному курсі математики. Навчально-методичний посібник. Житомир: Вид-во "Рута", 2016. 468 с.
5. Лейфура В.М., Воробйова А. І. Задачі з параметрами. К.: ІЗМН, 1996. 112 с.
6. Андрусак К.П., Захарків С.Т., Левус О.І., Онишкевич Л.П., Пилипів О.М. Готуємося до зовнішнього незалежного оцінювання з математики. Рівняння з параметрами: навчальний посібник. Червоноград: Інформаційно-методичний центр освіти, 2008. 43с.

Péter POLA

*főiskolai tanár,
Gazdálkodási Intézet
Eötvös József Főiskola,
Baja, Magyarország*

Réka HORECZKI

*tudományos főmunkatárs
KRTK Regionális Kutatások Intézete
Pécs, Magyarország*

SIKERES TELEPÜLÉSEK A PERIFÉRIÁN– VAN-E RECEPT?

A tanulmány két primer adatfelvétel eredményeinek segítségével elemzi a centrum-periféria problémát. A periférikus helyzetű települések fejlesztése a problémák súlya és összetettsége miatt nagy kihívást jelent. A fejletlen infrastruktúra, a munkalehetőségek szűkösége, a közszolgáltatások elérhetőségének akadályai miatt is romlik a demográfia szerkezet, továbbra is jellemző az aktívabb és képzettebb rétegek elvándorlása. Mégis találunk példákat arra, hogy a perifériákon (földrajzi, gazdasági, hatalmi) is lehet fejlődni, a jóllétet növelni. A tanulmány nem a sikeresség receptjét kínálja, hanem empirikusan is alátámasztja legfontosabb összetevőinek (a gazdasági bázis megléte, a településvezetés felkészültsége, aktivitása, a tudatos tervezés, a humán és társadalmi tőke stb.) meghatározó szerepét. Igyekszünk az

objektív és szubjektív mutatók alapján is bemutatni a sikeres vagy sikeresnek tartott településeket, és vizsgáljuk, hogy ez a sikeresség leginkább minek köszönhető.

A válságok megjelenése és térformáló szerepe átalakította a centrum és a periféria fogalmát, többek között rávilágított az innovációs teljesítmény szerepére, amely a fejlődés forrásává válhat [12] a versenyképesség felértékelődésére, amely a perifériák fejlesztésében is szerepet játszik [5]. Az elmaradott, jellemzően agrárjellegű területi egységek fejlődési potenciálja napjainkra megrekedt, illetve a volt nehézipari, depressziós térségek újraiparosítása sem történt meg [9], így ezek a települések demográfiai szempontból kedvezőtlen mutatókkal rendelkeznek.

A centrum-periféria viszonyrendszer helyzeti (földrajzi), fejlettségi (gazdasági) és hatalmi dualitásként is értelmezhető [10]. Hatalmi (társadalmi) jelentésben a centrum-periféria viszonyrendszer függést jelent [11]. A területi fejlettség „többdimenziós és dinamikus jelenség” [13], időben is változó, így nincs elfogadott mérési, lehatárolási szempontrendszer, amely a periférikus településeket hosszú idősorokon keresztül beazonosítaná.

A központ-periféria kapcsolatát a továbbiakban a város-vidék, illetve a megyeszékhely és a megye állandó ellentételezést feltételező kapcsolatával kerül bemutatásra. Baranya megye mezőgazdasági és demográfiai adottságait tekintve rurális térségnek értékelhető; jelentős része a termelőszövetkezetek és állami gazdaságok felszámolásával, az ipar leépülésével elvesztette gazdasági bázisát [1]. Ezt azóta sem sikerült visszaépíteni, így problémái folyamatosan újratermelődnek.

Baranya megye településeinek kétharmada földrajzi és/vagy gazdasági periféria, a foglalkoztatási lehetőségek szűkösek, magas az agrárfoglalkoztatottak és közfoglalkoztatottak száma, az ingázás feltételei rosszak, a társadalmi mobilitás nagyon alacsony, romlanak a demográfiai mutatók és egyre több gyermek kerül súlyosan hátrányos helyzetbe. Az tapasztalható, hogy a megye periférikus státusza állandósult, a megye közúti és vasúti közlekedésében érdemi javulás nem történt és nem is várható. A közösségi közlekedés problémái, az utak állapota, az autópályákhoz való bekapcsolódás megkésettsége, a zsáktelepülések nagy száma mind-mind a földrajzi meghatározottságú periféria-helyzetet erősíti. A digitalizáció térhódítása némileg ellensúlyozhatná ezt a helyzetet, viszont ehhez is jelentős fejlesztések szükségesek. A fejlesztések megvalósítása sikeressé tehetné a településeket, amelynek térbeliségével számos hazai kutatás foglalkozott [4] [2] [8] [14] [6] [7].

Kutatásunk során egyebek mellett arra kerestük a választ, hogy mi tehet egy települést a periférián is sikeressé, milyen feltételeknek kell teljesülni ahhoz, hogy képes legyen adottságait, helyi erőforrásait mozgósítani, így gazdasági bázisa legalább részben visszaépüljön. Az utóbbi időszakban a komplex – integrált – településfejlesztésen van a hangsúly a fejlesztéspolitikában. A települések köre meglehetősen bonyolult egységet képez; a siker hatótényezőit közvetlenül fejleszteni nem is minden esetben lehet. Fel kell kutatni azokat a forrásokat, amelyek meghatározzák a természetes növekedést, a fejlődés irányát. Ezek után lehetséges

kialakítani a megfelelő cél- és eszközrendszert a megvalósításhoz. A helyi elit körében vizsgáltuk a sikerhez való viszonyulást, mit gondolnak ennek legfontosabb feltételeiről, és az ehhez szükséges fejlesztésekről, s azt is, hogy melyek azok a mozgatórugók, amelyek mentén az adott település mellett kötelezték el magukat, amelyek a nyilván erősen determináló családi kapcsolatokon túl vonzó vagy megtartó erőt jelenthetnek. Empirikus kutatásaink megerősítik, hogy a gazdasági bázis, a munkahelyek megléte mindenütt alapfeltétel. A város és vidéke együtt fejlesztendő, s ha a központi településeken jelen is vannak foglalkoztatók, ám azok elérhetősége a perifériáról problémás, a felzárkózás ott aligha indulhat el. A sikeresség feltételei között a közszolgáltatások elérhetősége meghatározó elem, ezért ezeknek helyi és térségi szintű optimális megszervezése lenne kívánatos. Ehhez felkészült településmenedzsment szükséges, amely a felmérések szerint szintén fontos feltétele a sikerességnek. A sikeresség e vázlatos vizsgálati kísérlete rámutatott, hogy az alulról építkező fejlesztések és a helyi erőforrásokkal való gazdálkodás egyre elfogadottabbá vált. Az interjúk tapasztalata alapján a helyi gazdaságfejlesztés sikere viszont még mindig komplex tényezők függvénye.

A felhasznált irodalom listája

1. Buday-Sántha A. (2010): A vidék sorsa, a vidék helyzete, vidékfejlesztés. In: Fábíán A. (szerk.): *Párbeszéd és együttműködés*. Nyugat-Magyarországi Egyetemi Kiadó, Sopron 67–82.
2. Csatári B. (2000): A magyarországi kistérségek vidékiség kritériumai. In: Horváth Gy.,
3. Rechnitzer J. (szerk.): *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. MTA RKK, Pécs 193–217.
4. Enyedi Gy. (1997): A sikeres város. *Tér és Társadalom*, 4., 1–7. <https://doi.org/c85j>
5. G. Fekete É. (2008): A fejlődés és versenyképesség értelmezése kevésbé fejlett térségekben. In: Lengyel I., Lukovics M. (szerk.): *Kérdőjelek a régiók gazdasági fejlődésében*. JATEPress, Szeged, 130–152.
6. Horeczki R., Pálné Kovács, I. (2023): Governance challenges of resilient local development in peripheral regions. In: Pascariu, G. C., Kourtit, K., Nijkamp, P., Tiganasu, R. (eds.): *Resilience and regional development: New roadmaps*. Edward Elgar Publishing Ltd. (megjelenés alatt)
7. Horeczki R., Póla P. (2022): *Percepciók a sikerességről Baranya megyében*. Comitatus. Önkormányzati Szemle, 243., 57–70.
8. Lengyel I. (2000): A regionális versenyképességről. *Közgazdasági Szemle*, 12., 962–987.
9. Lux G. (2017): *Újraiparosodás Közép-Európában*. Dialóg Campus, Budapest.
10. Nemes Nagy J. (1996): Centrumok és perifériák piactudományi átmenetben. *Földrajzi Közlemények*, 1. 31–48.
11. Nemes Nagy J. (2009): *Terek, helyek, régiók. A regionális tudomány alapjai*. Akadémiai kiadó, Budapest.
12. Pálné Kovács I. (2021): A centralizáció és a perifériák fejlődési esélyei. *Tér és Társadalom*, 4., 215–240. <https://doi.org/kmpv>
13. Péntes J., Deák A., Hegedűs L. D. (2018): Periférikusság és határmentiség Magyarországon. In: Péntes J. (szerk.): *Falu-város-periféria: határon innen és túl. Süli-Zakar István professzor emlékére*. DIDAKT Kft., Debrecen, 227–235.
14. Rechnitzer J. (1993): Szétszakadás vagy felzárkózás. A térszerkezetet alakító innovációk. MTA RKK, Pécs–Győr

Наталія СЕЙСЕБАЄВА

*к. е. н., доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Запорізький національний університет.
Запоріжжя, Україна*

Софія НАСТИЧ

*Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАВДАННЯ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Пенсійне страхування є важливим аспектом соціального захисту громадян у багатьох країнах світу, включаючи Україну. Особливості цього механізму спрямовані на забезпечення фінансової безпеки осіб у пізнішому віці та під час періодів непрацездатності. Пенсійна система в Україні регулюється законодавством та контролюється відповідними органами.

Якщо говорити про саме поняття пенсійного страхування, то це – система соціального захисту, що передбачає обов'язкові внески громадян та роботодавців у фонд пенсійного забезпечення. Ці кошти формують собою пенсійний фонд, надалі з якого виплачуються пенсії особам, які досягли відповідного віку, або ж тим, хто є жертвою тимчасової непрацездатності, хвороби чи за інших обставин.

Маю підкреслити забезпечення соціальної справедливості та рівності: вона включає в себе розподіл пенсійних виплат відповідно до принципів справедливості та врахування трудового стажу та внесків. Також на територіях, де ведуться бойові дії або тимчасово окупованих та в деокупованих населених пунктах все одно приймаються заявки та проводяться виплати. Про людей піклуються та не забувають [1].

Зазначимо завдання пенсійного страхування [2]:

1. Забезпечення фінансової стабільності пенсіонерів: одна з головних мет системи є гарантування гідного рівня життя людини у пізнішому віці, забезпечуючи їй стабільний фінансовий потік після завершення своєї трудової діяльності. Задля цього створюються НПФ (наприклад ОТП Пенсія та ФріФлайт) і залучаються партнери.

2. Розподіл фінансових ризиків: пенсійне страхування дає змогу розподілити фінансові ризики між роботодавцем, працівником та державою, зменшуючи тиск на будь-яку із сторін. Адже воно фінансується обов'язковими внесками кожного з них задля забезпечення більш стабільного резерву фінансів та його ефективнішим управлінням.

3. Стимулювання трудової активності, збереження та привертання працівників: система пенсійних виплат може бути ефективним інструментом для стимулювання працівників залишатися на ринку праці та сприяти їхній соціальній відповідальності, оскільки це додатково формує їх власні заощадження на майбутнє. До того ж, треба відзначити що в наш воєнний час досить багато людей втратили свою роботу, а відповідно і пенсійний стаж. Тому важливо допомогти з трудовими місцями для тих, хто втратив таку можливість у зв'язку з окупацією, переїздом.

4. Адаптація до демографічних змін: оскільки зараз велика кількість молоді виїжджає, кажуть що наразі це більше 7 млн осіб, а система фінансування пенсійного фонду – це солідарна система, виходить що ця кількість пенсіонерів залишиться без пенсійного забезпечення. Тож, беручи до уваги зростання середньої тривалості життя в країні та зменшення народжуваності, змін у структурі населення, пенсійне страхування допомагає адаптувати соціальні системи до демографічних викликів.

У сучасних умовах виплати пенсій стають невід'ємною частиною соціально-економічної політики держави. З їх допомогою йде сприяння соціальній справедливості, рівність в умовах життя різних верств населення та допомога забезпечити фінансову стабільність людей похилого віку або ж тих, хто втратив працездатність завдяки іншим обставинам.

Саме це відіграє ключову роль у створенні соціально-економічного благополуччя громадян у ці тяжкі часи. Тож потрібно сказати, що розуміння поняття та завдань пенсійного страхування важливо для формування ефективних стратегій соціальної політики в подальшому.

Список використаних джерел:

1. Новини - Пенсійний фонд України. Пенсійний фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/prestsentr/novini/> (дата звернення: 06.02.2024).
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 06.02.2024).

Ádám TEMETŐ

*BSc szintű, 4. évfolyamos,
Középiskolai oktatás (Matematika) szakos hallgató
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Beregszász, Ukrajna*

Miroszláv SZTOJKA

*Phd, docens
Matematika és Informatika Tanszék docense
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Beregszász, Ukrajna*

MATEMATIKA TANULÁSÁNAK VIZUALIZÁCIÓJA SZÁMÍTÓGÉPES PROGRAMOK ÉS TECHNOLÓGIÁK SEGÍTSÉGÉVEL

Mivel a számítógépek és mobil eszközök használata ma már elválaszthatatlan része mindennapi életünknek, különösen a diákok esetében, felmerül egy aktuális feladat, hogyan lehet a matematikát vizualizálni a modern információs és kommunikációs technológiák segítségével. Az óra megkezdése előtt a tanár mindig konkrét célt tűz maga elé, amit ezen az órán el akar érni - legyen az oktatási, fejlesztési vagy nevelési cél. Az oktatási elvek szempontjából a módszertani célok a legfontosabbak és legfontosabbak, azok megvalósítása segíti a hatékonyabb és alaposabb információs és kommunikációs technológiák (IKT) bevezetését az oktatási folyamatba.

A didaktikai célok elérése magában foglalja:

- A diákok érdeklődésének növelése a tanulás iránt a programok képi elemekkel vagy játékos helyzetek alkalmazásával.
- Az oktatás szemléletességének biztosítása az IKT alkalmazásával a vizsgált folyamatok dinamikájának és a törvényszerűségek grafikus értelmezésének demonstrálására.
- Az oktatás differenciálása és individualizálása a tanulók egyéni sajátosságainak figyelembevételével.
- Lehetőségek teremtése a diákok önálló felkészülésére a gyakorlat és az IKT segítségével.
- A diákok tanulmányi eredményeinek ellenőrzése, és az eredmények értékelésének biztosítása.
- A matematikai szoftverekkel való munkavégzés készségeinek fejlesztése.
- A tanult folyamatok és jelenségek modellezése és szimulálása az IKT segítségével.

A tanulás során a vizuális támogatás fontosságának kérdése egyre inkább aktuálissá válik. A gyorsan megjelenő különböző vizualizációs formák lehetőséget teremtenek a racionális felhasználásra az oktatásban, hogy aktivizálják a diákok

tanulási tevékenységét. A matematika vizualizációs problémája a múlt század 80-as éveitől kezdve a tudósok figyelmének tárgya lett, és az érdeklődésük növekedésével járt. A kutatók elismerik a matematika vizualizációjának szükségességét az oktatás teljes folyamata során, nem csak az általános iskolai szinten.

Munkámban számos oktatási portált vizsgáltunk meg, amelyek különféle erőforrásokat és eszközöket kínálnak a matematika tanuláshoz. Íme néhány példa:

Khan Academy (<https://www.khanacademy.org/>): A Khan Academy egy nagy oktatási portál, amely ingyenes matematikaórákat és más tantárgyakat kínál. Az órák széles skáláját foglalják magukban, az általános iskolától kezdve az egyetemi szintig.

Desmos (<https://www.desmos.com/>): A Desmos egy online grafikus számológép és matematikatanulási platform. Lehetőséget biztosít grafikonok építésére, virtuális matematikai műveletek végzésére és interaktív tevékenységek használatára.

Wolfram Alpha (<https://www.wolframalpha.com/>): A Wolfram Alpha egy számítástechnikai keresőmotor, amely matematikai problémákat old meg, részletes válaszokat nyújt, és segít a különféle matematikai témák tanulásában.

IXL Math (<https://www.ixl.com/math/>): Az IXL Math matematikai tananyagokat és gyakorlatokat kínál különböző korosztályú diákoknak. A platform jelentéseket és elemzéseket is biztosít a diákok haladásáról.

Brilliant (<https://brilliant.org/>): A Brilliant egy platform, amely kihívást jelentő matematikai feladatokat és kurzusokat kínál. Célja a kritikus gondolkodás és a kreatív készségek fejlesztése.

Geogebra (<https://www.geogebra.org/>): A Geogebra egy matematikai platform, amely eszközöket biztosít a geometriával, az algebrával, a trigonometriával és más matematikai fogalmakkal való munkához vizuális megközelítésben.

Különös figyelmet kell fordítani a számítógépes tanulási játékok használatára a matematika vizualizációjában. A tanulás játékosítása egyre népszerűbbé válik. A Youcubed forrás sok számítógépes matematikai játékot kínál, míg a <http://www.mathplayground.com/> több száz online játékot, kirakóst és kreatív matematikai feladatot nyújt, amelyek 3D-vizuális megjelenítést használnak. A <http://www.mathwarehouse.com/> weboldal animált vizualizációkat kínál algebrából, geometriából, analízis alapjaiból és más matematikai témákból, új és izgalmas megközelítéseket kínálva a matematika tanuláshoz.

A felhasznált irodalom listája

1. Безуглий Д. Візуалізація як сучасна стратегія навчання. Фізико-математична освіта. Науковий журнал. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2014. № 1 (2). С. 5-11.
2. Гриб'юк О. О., Юнчик В.Л. Моделювання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій в контексті навчання математики. Моделювання в навчальному процесі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (23-27 лютого 2015 р.) / укладач Н.А. Головіна. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. С.154-157.

3. Житеньова Н.В. Технології візуалізації в сучасних освітніх трендах. Відкрите освітнє есередовище сучасного університету. 2016. №2. С. 144-157.
4. Заторський Р.А., Дудка О.М., Власій О.О. Роль інформаційно-комунікаційних технологій у візуалізації вивчення математики. Фізико-математична освіта : науковий журнал. 2017. Випуск 3(13). С. 39-44.
5. Семеніхіна О.В., Друшляк М.Г. Візуалізація знань як актуальний запит інформаційного суспільства до сфери освіти. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Використання інноваційних технологій в процесі підготовки фахівців». 3-4 квітня 2016. Вінниця. С. 156-160.

Андрій ТИШЕЧКО

*аспірант кафедри глобальної економіки Національного університету
біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

РИБНЕ ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ВИКЛИКІВ

Проведений аналіз результатів анкетування з 2022 р. на тему: «Вплив воєнного стану на аквакультуру України» південь України, в своїй більшості, представлений всього однією, Одеською областю. Це пов'язане з тим, що Миколаївська, Херсонська, Запорізька області та АР Крим в даний час знаходилися в повній або частковій окупації. Попри це все ж вдалось одержати інформацію від декількох господарств з Запорізької та Миколаївської областей. Подальший аналіз південного регіону буде з урахуванням цих господарств, Одеська ж область представлена всього трьома господарствами, з якими вдалось поспілкуватись та одержати необхідну інформацію. Взагалі південний регіон був одним з основних регіонів по виробництву продукції аквакультури. Там було розвинене не тільки аквакультура, але й рибальство, що дозволяло ефективно використовувати наявні природні ресурси для забезпечення продовольчої безпеки усієї України. Що стосується морського промислу то він і без того значно скоротився у зв'язку з анексією Криму та практично не здійснювався після початку бойових дій через морську блокаду Чорного і Азовського морів військовими кораблями. Крім того, деякі рибні порти, де базувався рибопромисловий флот, окуповані (наприклад, Маріуполь, Бердянськ і Генічеськ) або знаходяться під обстрілом. Вилов риби здійснюється в дуже незначних обсягах тільки в деяких місцях прибережної зони Чорного моря. Насправді, і без того не позбавлений проблем, сектор української марикультури може зазнати тотальної деградації. Не відомо у якому стані будуть судна, матеріально-технічне устаткування, порти, переробні та технічні станції і чи будуть вони взагалі. З аквакультурою ситуація така сама, поки достеменно

невідомо, в якому стані зараз перебувають рибні господарства на окупованих територіях півдня України і чи здатні вони будуть функціонувати взагалі. В даний час на півдні України вдалось отримати інформацію про 6 суб'єктів аквакультури. З них одне призупинило свою діяльність в очікуванні кращих часів, інші 5 працюють частково.

На запитання: «Чи зазнало Ваше підприємство матеріальних збитків під час воєнних дій?», 3 господарства відповіли: «Так, підприємство зруйноване частково, підлягає відновленню». Ступінь руйнацій оцінити складно, поки всі роботи ведуться на збереженні того, що вціліло та маточного поголів'я. Інші 2 руйнувань не зазнали проте зазнали значних матеріальних збитків а одне господарство дало відповідь «важко відповісти». Під матеріальними збитками маються на увазі всі незаплановані витрати, ускладнена логістика, спад збуту та інші проблеми. Що стосується того чи змушені були переміститись на західні регіони, то 3 господарства не переміщали виробництво, 2-ом не вдалось перемістити і один суб'єкт аквакультури лише частково перемістив господарство на захід України. Вже традиційно на запитання про те чи були проблеми з логістикою та експортом всі опитувані відповіли стверджувально. Знову ж таки вартість паливо-мастильних матеріалів, ускладнений доступ до них та близькість бойових дій чинили і чинять серйозний тиск та суб'єктів аквакультури. З реалізацією продукції та сама ситуація, всі суб'єкти аквакультури зіштовхнулись з частковим а в деяких випадках зі значним зниженням збуту виготовленої продукції, що в свою чергу знижує прибутки, створює додаткові витрати та інші моменти, що сильно ускладнюють ведення аквакультури.

На запитання: «Чи є дефіцит у кормах?» 4 підприємства відповіли стверджувально, ще по 1 «проблем немає» і «частково». Корми традиційно болюче місце а у зв'язку з тим що внаслідок військової агресії РФ економіка України знаходиться під тиском, імпорتنі якісні корми коштують дуже дорого і у багатьох господарствах немає можливості їх купувати в достатній кількості. Посилює цю проблему і ускладнена реалізація виробленої продукції. Проблема в працівниках на півдні України виникла в 4-ох з 6-ти опитуваних суб'єктів аквакультури а проблема з оплатою праці в п'ятьох. Що стосується асортименту та обсягів виробництва рибної продукції на півдні України відповіді були наступні: «так, обсяги зменшились» в 5 господарств, «не вплинула» 1. Тут аналогічна ситуація з північчю України, де в перспективі слід очікувати зменшення обсягів, оскільки не все вдалось зарибити і мало хто в таких умовах здатен працювати на повну потужність. На запитання «Чи вплинули воєнні дії на ціну продукції» відповіді були наступні: «ціна збільшилася» 2 господарства, «ціна знизилась» одне господарства, «ще не було реалізації» 3 суб'єкти аквакультури. «Чи виникли нові витрати або зросли існуючі», на це запитання стверджувально відповіли всі 6 опитуваних суб'єктів аквакультури півдня

України. «Із закупівлею або реалізацією рибопосадкового матеріалу проблеми виникли в 3 господарств. В інших або був власний зарибок і вони його не реалізовували або взагалі не зариблялись цього сезону. Вдалось отримати інформацію, що з реалізацією риби посадкового матеріалу були проблеми в тому числі і через ускладнену логістику. Через значну дороговизну палива ніхто не хотів їхати і купувати РМП при тому, що він був дуже хорошої якості. Що стосується сплати обов'язкових платежів (податки, оренда тощо) то 2 господарства відповіли стверджувально, «ні» відповіло 4 господарства. Онлайн платформою «Риба-Допомога-Захист» на півночі України скористались 2 господарства, 2 не користувались і ще 2 не чули про неї.

Фінансовою підтримкою від держави планують скористатись 4 господарства, проте 2 користуватись такою за її наявності не планують. Це свідчить про досить низький ступінь довіри суб'єктів аквакультури до рибної галузі України. Останнє запитання: «Чи потребує Ваше підприємство міжнародної допомоги? Якщо так, то яку саме допомогу Ви потребуєте?» відповіді були наступні: необхідна фінансова допомога для покриття витрат та підтримки господарства; налагодження логістичних фінансових ланцюжків; компенсація збитків; реконструкція господарства; оновлення гідроспоруд зруйнованих внаслідок бойових дій; для відновлення виробництва потрібен іноземний інвестор.

Підсумуючи вказане вище, аквакультура півдня України, так само як і півночі, зазнала серйозних матеріальних збитків а в деяких випадках і серйозних руйнувань. Для виправлення ситуації необхідно якнайшвидше розробити та впровадити механізми регулювання з підтримки суб'єктів господарської діяльності.

Список використаних джерел

1. Koval V. V., Mikhno I. S., Deineha O. V., Bezuhlyi I. V., Deineha I. O., Udovychenko V. V. *Regulatory mechanisms of responsible aquaculture and sustainable development of ecotourism in territorial communities. Journal of Geology, Geography and Geoecology. 2022. Vol. 31. Issue 2. № 3. P. 333–342. DOI: <https://doi.org/10.15421/112231>*
2. Вдовенко Н. М. *Державне регулювання розвитку аквакультури в Україні: [Монографія]. К.: Кондор-Видавництво, 2013. 464 с.*
3. *Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 № 3677–VI. Офіційний вісник України. 2011. № 59. С. 120.*
4. Вдовенко Н. М., Наконечна К. В. *Особливості структурних змін в економіці України. Економіка АПК. 2018. № 9. С. 56–61.*
5. Vdovenko N.M., Korobova N.M. *Methods of state regulation of agricultural sector in terms of the orientation of the economy to safety and quality standards. Wspolraca Europejska. 2015. № 3 (3). Vol. 3. С. 68–80.*
6. Вдовенко Н. М., Хижняк Ю. А. *Сучасна парадигма регулювання розвитку галузей аграрного сектору в умовах глобального дефіциту. Science Rise. 2015. № 2/3 (7). С. 20–26.*

7. Atstaja D., Cudecka-Purina N., Hrinchenko R., Koval V., Grasis J., Vesere R. Alignment of circular economy business models for framing national sustainable economic development. *Acta Innovations*. 2022. Issue 42. P. 5–14.
8. Zherlitsyn D., Talavyria M., Bakun Y., Saiapin S., Galaieva L. Shannon Entropy as an Indicator of the Effectiveness of E-Advisory in Ukraine. *Journal of Information Technology Management*. 2022. Vol. 14. Issue 3. P. 50-64. <https://doi.org/10.22059/jitm.2022.87265>

Enikő SASS

PhD, a Földrajz és Turizmus Tanszék docense,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Beregszász, Ukrajna

Katalin KOVÁCS

turizmus szakos hallgató
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Beregszász, Ukrajna

Tiffany Anasztázia FARKAS

turizmus szakos hallgató
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Beregszász, Ukrajna

AZ OROSZ-UKRÁN HÁBORÚ OKOZTA CSALÁDEGYESÍTŐ UTAZÁSOK VIZSGÁLATA KÁRPÁTALJAI LAKOSOK KÖRÉBEN

Mielőtt Ukrajna turizmusipara felépülhetett volna a covid-19 által erősen sújtott világjárványból, 2022 február 24-én Oroszország véres katonai inváziót indított az ország területén (Sass et al. 2023; Neelu & Kumar 2023). A háborús agresszió előzményei azonban 2014-re vezethető vissza, amikor is kezdetét vette a kelet-ukrajnai fegyveres konfliktus, valamint Oroszország annektálta a Krím félszigetet (Gyuricza 2017; Sass 2020). Mivel ekkor még nem az egész országra kiterjed háborúról volt szó, az idő múlásával azt lehetett feltételezni, hogy egy újabb befagyott konfliktusövezet alakult ki a világon. 2022-re azonban eszkalálódott a konfliktus és napjainkra egy világsszerte ismert háborúvá alakult. Az események tükrében láthatjuk, hogy Ukrajna egyik krízisből a másikba zuhant az elmúlt tíz évben. Az orosz-ukrán háború politikai, gazdasági, társadalmi és demográfiai szinten is hatással van nem csak Ukrajnára, a vele szomszédos országokra, hanem egész Európára és közvetve szinte az egész világra. Molnár D. és szerzőtársai (2023) szerint a harcok kezdetével az érintett területekről jelentős számú civil menekült biztonságosabb, főként nyugat-ukrajnai területekre. A menekülők jelentős része viszont továbbment Lengyelország, Magyarország, Románia és Szlovákia irányába. A menekültáradat azonban nem csak a harcok sújtotta területekről, hanem szinte az ország összes megyéjéből megindult. A háború kitörésének első napján rengeteg férfi is elhagyta az országot, félve a katonai behívásoktól. Sokan családjukkal együtt menekültek külföldre, de nagy arányban

voltak azok, akiknek családtagjaik, főként a nők, gyerekek, öregek, otthon maradtak. Ez a jelenség volt megfigyelhető Kárpátalján, Ukrajna legnyugatibb megyéjében is, amely terület 4 országgal határos, és amely számos határátkelővel is rendelkezik. Ezeken a határátkelőhelyeken Ukrajna állampolgárai nagy arányban hagyták el az országot.

A háborús események drasztikus változásokat idézett elő Ukrajnában az élet minden területén, de többek között a legsúlyosabban érintett szektorok között lehet megemlíteni a kutatási témánk alapját adó turizmust is. Az emberek utazási motivációit legjobban befolyásoló biztonságfaktor és a stabilitás teljesen megszűnt Ukrajnában. Az orosz-ukrán háború következtében nem csak Ukrajna, de a világturizmus is jó néhány kihívással szembesült. Ukrajna turisztikai ágazatára azonban még több kihívás vár (Artyuh 2022).

Az előzmények bemutatása tükrében bármilyen szürreálisan is hangzik, de Ukrajna legnyugatibb megyéjében, Kárpátalján, illetve Kárpátalja lakossága körében mégis beszélhetünk némi turizmusról és turisztikai tevékenységről. Egyrészt a háború kezdetén az Ukrajna nyugati régióiban menedékre találóknak a helyi szakemberek városnéző idegenvezetéseket szerveztek, többek között Kárpátalján is. Ezen kívül Kárpátalját, mivel csupán egyetlen rakétatámadás érte az elmúlt 2 év folyamán, Ukrajna legbiztonságosabb megyéjének tartják. Ezért az országot elhagyni nem tudó személyek, illetve katonák és családjaik, főként a nyári időszakban nagymértékben üdülnek Kárpátalja különböző területein. Másrészt a nemzetközi határok közelségéből fakadóan feltételezéseink és tapasztalataink szerint a turisztikai tevékenységek Kárpátalja lakosai körében jelen helyzetben leginkább olyankor nyilvánulnak meg, amikor a katonai mozgósítás következtében családjukat hátra hagyni kényszerülő külföldre menekült férfiakat a családtagok meglátogatják. Ez a tény egyfajta utazási motivációt generált számukra. A turizmus tehát a jelenleg folyó orosz-ukrán háború egyik vetülete lett, amivel véleményünk szerint érdemes foglalkozni és érdemes kutatásnak alávetni.

A turizmus egyik fajtája a barát- és rokonlátogató turizmus, amit az angol szavak kezdőbetűiből összerakott VFR (Visiting Friends and Relatives) turizmusnak is neveznek, (Song Agócs 2022). A VFR turista az a személy, akinek rokonai, barátai és ismerősei annyira fontosak, hogy a személyes találkozás élményéért képes értékűt utra kelni (Michalkó – Rátz 2013). Az ilyen utazásoknál megfigyelhető, hogy legfőképpen a személyes kapcsolatok (családi, baráti kötelékek) kapnak központi szerepet, míg az úti célok háttérbe szorulnak (Travel Weekly Asia 2023).

Amennyiben az orosz-ukrán háború kitörése után kialakult helyzetre tekintünk, megfigyelhetjük, hogy Kárpátalja lakossága, de különösen az ukrán-magyar határ közelében élő kárpátaljai magyar közösség gyakorolja ezt a fajta turizmust. Feltételezzük tehát, hogy a jelenlegi orosz-ukrán fegyveres konfliktusnak van egy turisztikai jellegű vetülete is, melyet a háború okozta kényszerű helyzet hívott életre. Ezért célkitűzéseink közé tartozik, hogy meghatározzuk a háborús idők alatt végzett utazások fő ismérveit és fogalmait, valamint megvizsgáljuk, hogy milyen kapcsolatok

mutathatók ki az adatközlők által végzett, feltételezésünk szerint családegyesítő utazások és a VFR turizmus között. Ezen kívül pedig fontosnak tartjuk megvizsgálni, hogy a háború kitörése óta miben változott legnagyobb mértékben az érintett településeken élő lakosok utazási magatartása a háború előtti időszakban végzett utazásaikhoz képest.

A kutatás során a 2023-as év folyamán és a 2024-es év kezdetén egy online kérdőíves felmérést végeztünk el a Kárpátalján élő lakosok körében, amely segítségével a háború és a turizmus közvetlen vagy közvetett kapcsolatát kívántuk megvizsgálni. Konkrétan olyan adatközlőket kerestünk kérdőívünk kitöltéséhez, akiknek valamelyik családtagja/rokona/barátja a háború miatt nem tér haza Kárpátaljára külföldről, és olyan elérhető távolságban tartózkodik, hogy meg tudják őt látogatni. Kérdőíves kutatásunkat a közvetlen ismerőseink körében kezdtük, tőlük kiindulva a hólabdamódszer segítségével, illetve közösségi oldalakon és azok célzott csoportjaiban is megosztva jutottunk el a kitöltőkhöz. A kvantitatív kutatás alapját Kárpátalja 4 járásában (Ungvári, Munkácsi, Beregszászi és Huszti) élő 257, elsősorban az ukrainai magyar közösséghez tartozó lakosok válaszai képezik. A minta nem tekinthető reprezentatívnak, de mivel az utazások nagy részét az adatközlők nem egyedül végzik, hanem többnyire családtagjaikkal, ezért jóval több személyről nyújt információt.

A kutatásból kiderült, hogy főként a nők, gyermekek és a nagyszülők időközönként – többnyire egy hónapban többször is –, elindulnak meglátogatni külföldre menekülni kényszerült családtagjaikat/rokonaikat/barátaikat. Átkelnek az ukrán államhatáron, hogy a szomszédos nyugatra fekvő országok egyikében, de elsősorban Magyarországon meglátogassák szeretteiket. Az utazásuk elsődleges célja a rokon/családtag/barát meglátogatása volt, s a turisztikai tevékenység csupán másodlagos célként jelent meg. Azonban a külföldön töltött idő alatt közös programokat szerveznek, amelyek turisztikai tevékenységet is magukba foglalnak, ezzel turisztikai bevételt is generáló jelentőségük is van a meglátogatott országban. A szakirodalom alapján a barátokkal és rokonokkal fennálló kapcsolatuk miatt a VFR turisták nagyobb valószínűséggel lesznek visszatérő látogatók számos úti célhoz (Noordewier, 2001; Meis et al 1995).

A felhasznált irodalom listája

1. Gyuricza L. (2017): A turizmus és biztonság kérdése a Krím félsziget annektálása kapcsán. In: Kiglics N. (szerk.): II. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia. Tanulmánykötet Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz, pp. 140-149.
2. Michalkó G. – Rátz T. (2013): Rejtett dimenziók a Kárpát-medence turizmusában. In: Frisnyák S. – Gál A. (szerk.): Kárpátmedence: társadalom, gazdaság. Bocskai István Gimnázium Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete, Nyíregyháza, Szerencs. pp. 463–476.

3. Molnár D. E., Pallay K., Molnár D. I., Darcsi K. (2023) *Ukrajnai menekültválság és a belső menekültek helyzete a Beregszászi járás határ menti településein 2022-ben. Tér és Társadalom*. 37. évf., 4. szám, 2023 <https://doi.org/10.17649/TET.37.4.3497>
4. Meis, S., Joyal, S. & Trites, A. 1995: *The U.S. Repeat and VFR visitor to Canada: Come Again, Eh!*, James Cook University, Townsville. *Journal of tourism studies*, vol. 6, no. 1, 27-37 pp.
5. Neelu & Kumar Mukesh (2023): *Sustaining Tourism during War: A Case of Russia and Ukraine*. *ASEAN Journal on Hospitality and Tourism*. Vol. 21, No. 3, 305-315 pp.
6. Sass, E. (2020): *The Impact of Eastern Ukrainian Armed Conflict on Tourism in Ukraine*. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 30(2spl), Orade, pp. 880–888. <https://doi.org/10.30892/gtg.302spl14-518>
7. Sass, E., Berghauer, S., Tóth, A. és Linc, A. 2023: *A Covid-19 hatása a magyar idegenforgalmi vállalkozók turisztikai tevékenységére Kárpátalján, Tér és Társadalom*, 37(3), o. 176–201. doi: 10.17649/TET.37.3.3464.
8. Song Agócs R. (2022): *A kínai VFR turizmus Budapesten: vendégek és házigazdák*. In (szerk): *Turizmus Bulletin XXII. évfolyam (3)*, 12-22 pp.

Internetes források:

1. Artyuh K. [Артюх К.] 2022: *Вплив російсько-української війни на туристичну надузь в Україні та світі: що нас чекає в майбутньому*. (letöltés dátuma: 10.23.2022) <https://delo.ua/opinions/vpliv-rosiisko-ukrayinskoyi-viini-na-turisticnu-galuz-v-ukrayini-ta-sviti-shho-nas-cekaje-v-maibutnyomu-405634/>
2. Noordewier, T. (2001), 2001 National survey of the Vermont visitor: an examination of the friends and relatives (VFR) traveller, University of Vermont, Vermont (letöltés dátuma: 01.02.2024) http://www.uvm.edu/~snrvtdc/publications/visiting_friends_relatives.pdf
3. Travel Weekly Asia, 2023: *Why VFR is the sleeping giant of tourism*. *Travel trends* (letöltés dátuma: 01.02.2024) https://www.travelweekly-asia.com/Travel-News/Travel-Trends/Why-VFR-is-the-sleeping-giant-of-tourism?fbclid=IwAR0w_EvbNi3xvdXujN18oFVi1nUkkpl1WBg6BD_X7l1wIYV-zIyl-GfhyFY

Наталія ХАРЧЕНКО

доктор економічних наук, доцент,
Полтавський державний медичний університет
м. Полтава, Україна

СПРАВЕДЛИВЕ ФІНАНСУВАННЯ

Для країн, що знаходяться на всіх рівнях економічного розвитку, збільшення або перерозподіл державних фінансів для фінансування дій, пов'язаних із соціальними детермінантами здоров'я – від розвитку дітей та освіти, через умови життя та праці до охорони здоров'я – має важливе значення для підвищення добробуту та справедливості щодо здоров'я. Усередині країн основне значення мають адекватні фінансові ресурси, які поступово одержуються, пропорційно інвестуються в соціальні детермінанти здоров'я і

справедливо розподіляються між групами населення та регіонами. Враховуючи різкі обмеження внутрішнього фінансування в країнах з низькими доходами, офіційні фінансові потоки у формі допомоги та полегшення тягара заборгованості мають вирішальне значення для вирішення проблеми величезної глобальної нерівності в галузі охорони здоров'я.

Справедливість щодо здоров'я залежить від адекватної пропозиції та доступу до матеріальних ресурсів та послуг; безпечні, що сприяють здоров'ю умови життя та праці; можливості навчання, роботи та відпочинку. Їхнє постачання та доступ до них, у свою чергу, вимагають державних інвестицій та адекватного рівня державного фінансування та/або регулювання ринків, де приватне забезпечення може бути ефективним та дієвим засобом рівного доступу. Все це передбачає необхідність більш широких і справедливих форм державного фінансування. Акцент на державному фінансуванні пов'язаний із важливістю суспільних благ для вжиття заходів щодо соціальних детермінант здоров'я, а також із важливістю державних інвестицій для охоплення всіх соціально-економічних груп.

Послідовні національні дії щодо соціальних детермінант здоров'я та справедливості щодо здоров'я вимагають прийняття – та фінансування – «здоров'я у всіх стратегіях». У будь-якій країні необхідно вирішувати проблему економічної нерівності, включаючи нерівність у державному фінансуванні, щоб досягти прогресу у забезпеченні справедливості щодо здоров'я. Універсальні державні послуги та інфраструктура відіграли життєво важливу роль в історичному розвитку сучасних багатих країн.

Проте всередині країн, як і раніше, існує значна нерівність у фінансуванні державних послуг. Незалежно від того, чи йдеться про охорону здоров'я, транспортну інфраструктуру чи соціальний захист, ті соціальні групи та регіони з найбільшою потребою часто отримують пропорційно найменші державні інвестиції. Переважання перекосу державні інвестиції у міста відбивається у гірших показниках здоров'я та нижчому використанні послуг у сільській місцевості, особливо у країнах із низьким і середнім рівнем доходу.

Для скорочення бідності та поліпшення здоров'я необхідні як справедливий розподіл ресурсів усередині країни, так і збільшення міжнародних фінансових трансфертів. Зміцнення адекватного внутрішнього державного фінансування дій щодо забезпечення справедливості щодо здоров'я та соціальних детермінант здоров'я буде середньостроковим та довгостроковим процесом.

У короткостроковій перспективі багато бідних ресурсів країни продовжуватимуть покладатися на зовнішнє фінансування за допомогою допомоги та полегшення боргового тягара. В даний час існують переконливі докази того, що фінансування допомоги може сприяти як загальному економічному зростанню в країнах-одержувачах, так і безпосередньо

поліпшенню здоров'я. Здоров'я та справедливість щодо здоров'я, можливо, не є метою будь-якої соціальної політики, але вони будуть фундаментальним результатом.

Список використаних джерел

1. Closing the gap in a generation: health equity through action on the social determinants of health. Final Report of the Commission on Social Determinants of Health. Geneva, World Health Organization. CSDH (2008):256. <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-IER-CSDH-08.1>

Nila KHRUSHCH

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Finance, Banking,
Insurance and Stock Market,
Khmelnitskyi National University, Ukraine*

**POSITIONING OF FINANCIAL POTENTIAL IN THE MANAGEMENT
SYSTEM OF A SMALL ENTERPRISE**

In the conditions of martial law, small enterprises must adequately respond to disturbances in the external and internal environment. In this regard, it is necessary not only to increase production volumes but also to rationally use labor, production, and material resources, taking into account new social needs and their most important factors, as well as to ensure the dynamism of one's financial potential. As a result, the problem of determining the essence of the financial potential, and most importantly, determining the structure of the financial potential under which the small enterprise would have the opportunity to receive maximum profit and develop dynamically, becomes more relevant.

In conditions of market variability and uncertainty, financial resources are an important component that ensures continuity of activity and development of the enterprise in the short and long term. The quantitative and qualitative composition of the company's financial resources depends on the state and development of its financial potential.

Identifying the conditions of the macro- and microenvironment and determining the impact of external and internal factors on a small enterprise's potential will contribute to forecasting potential fluctuations in functional potential and developing necessary measures to correct such an impact and achieve the set goals of entrepreneurial activity. Tax policy is one of the most important external factors influencing the structural dynamics of small businesses and the peculiarities of their functioning. Taxes play an essential role in the mechanism of state regulation of economic activity.

The main aspects of effective management of a company's financial potential are the optimal distribution of financial resources and the efficiency of the company's financial system.

We interpret the essence of financial potential as an economic category, a set of available resources and opportunities for their attraction, loan, increase, and reproduction to achieve the enterprise's strategic and tactical goals. Such an understanding makes it possible to approach the construction of a system for managing the financial resources of enterprises in a new way, which more fully takes into account the peculiarities of their financial activities.

The financial potential of the enterprise is mainly influenced by its internal savings. Experts have come to the opinion that a significant part of the financial resources of enterprises is withdrawn from the production sphere in various ways and is directed to current consumption or is accumulated in state accounts. It is enough to compare the profit indicators of the leading national industries and the general monetary income of the population, funds from entrepreneurial activities, and real purchasing power. They are characterized by opposite dynamics instead of moving in one direction. This makes it possible to conclude that the internal financial potential has not been lost. This indicates the need to form an effective mechanism capable of directing these funds to production requests, preventing their overflow from the production industries into self-consumption and speculative circulation.

Thus, it is essential to determine the components of the financial potential and methods of its expansion and multiplication because its power, effective and appropriate use of its resources will contribute to overcoming critical phenomena in the activities of enterprises, will provide opportunities for increasing their competitiveness and increasing production volumes, especially in conditions unstable economic environment and the growing influence of external risks.

Вікторія ЧОБИТОК

*д.е.н., проф.
завідувачка кафедри маркетингу та торговельного підприємництва,
Українська інженерно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна*

Світлана ШЕПЕЛЕНКО

*к.пед.н.
докторантка кафедри економіки та менеджменту,
Українська інженерно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна*

ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ НЕСТАБІЛЬНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Нестабільність у сучасному бізнесі кидає виклик ефективній роботі підприємств. Одним із ключових факторів стає стресостійкість персоналу, адже вона впливає на продуктивність, задоволеність роботою та загальну стійкість організації до зовнішніх негараздів.

Тому питання розвитку стресостійкості персоналу стає нагальним для забезпечення ефективного функціонування в умовах постійних змін та невизначеності.

Резильєнтність персоналу – це його здатність пристосовуватися до змін, подолати труднощі й продовжувати продуктивно працювати в умовах невизначеності. Якісті резильєнтності персоналу представлено на рис. 1.

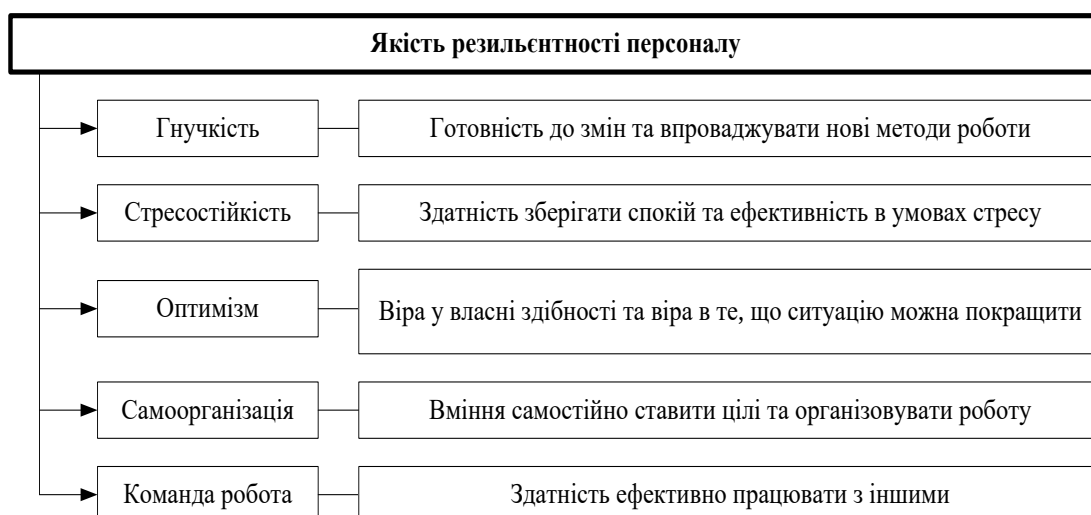

Рис. 1 Якість резильєнтності персоналу

Проблема стресу грає важливу роль у сучасному управлінні персоналом. Негативний стрес може призвести до зниження продуктивності, погіршення стану здоров'я працівників, виснаження та вигорання. У таких умовах важливо розробляти та впроваджувати стратегії, спрямовані на підвищення резильєнтності персоналу [1-3].

В умовах нестабільності та мінливості бізнес-середовища питання стресостійкості персоналу набуває особливої актуальності. Для ефективного вирішення цієї проблеми підприємства можуть використовувати комбінований підхід, який включає:

- ✓ психологічну підтримку та консультування (забезпечення доступу до кваліфікованих психологів, які допоможуть працівникам: навчитися краще розуміти та справлятися зі стресом; розробити ефективні стратегії подолання труднощів; зберегти психологічне здоров'я та емоційну стійкість);
- ✓ професійний розвиток та навчання навичкам керування стресом (проведення тренінгів та семінарів, спрямованих на розвиток особистісних навичок, таких, як: самоорганізація, тайм-менеджмент, комунікація);
- ✓ опанування ефективними стратегіями керування стресом (релаксаційні техніки, mindfulness, когнітивно-поведінкова терапія); підвищення стресостійкості та адаптивності до мінливих умов);
- ✓ створення сприятливого робочого середовища (впровадження заходів, що сприяють: фізичному та психологічному комфорту працівників (ергономічні робочі місця, гнучкий графік роботи, можливість для фізичної активності);
- ✓ здоровому мікроклімату в колективі (підтримка командного духу, відкрита комунікація, конструктивна критика);
- ✓ збалансуванню роботи та особистого життя (програми допомоги сім'ї, корпоративні wellness-програми);
- ✓ ефективне управління ризиками (розробка та впровадження системи управління ризиками, що дозволить: вчасно виявляти та оцінювати потенційні джерела стресу для персоналу);
- ✓ розробляти та впроваджувати превентивні заходи для мінімізації ризиків (знижувати рівень невизначеності та підвищувати відчуття контролю над ситуацією);
- ✓ комунікація та взаємодія (забезпечення відкритої та прозорої комунікації між керівництвом та працівниками, що допоможе: уникнути непорозумінь та чуток; своєчасно вирішувати конфліктні ситуації; створювати атмосферу довіри та підтримки).

Впровадження комплексного підходу до підвищення стресостійкості персоналу на підприємстві дозволить: знизити рівень стресу та його негативний

вплив на здоров'я та рівень працездатності працівників; підвищити мотивацію, лояльність та продуктивність персоналу; зміцнити командний дух та підвищити рівень корпоративної культури; покращити загальну стійкість підприємства до зовнішніх викликів та нестабільності.

Підвищення стресостійкості персоналу – це інвестиція в майбутнє будь-якого підприємства, яка гарантує його успіх та процвітання в умовах мінливого світу.

Отже, сучасний бізнес кидає виклики стійкості персоналу, що впливає на його продуктивність, задоволеність роботою та загальну стійкість організації. Резильентність персоналу – це його здатність адаптуватися, долати труднощі та залишатися продуктивним в умовах невизначеності. Вона включає гнучкість, стресостійкість, оптимізм, самоорганізацію та командну роботу. Негативний стрес може призвести до виснаження, вигорання та зниження працездатності. Тому важливо впроваджувати стратегії для підвищення рівня резильентності персоналу підприємства в сучасних нестабільних умовах господарювання.

Список використаних джерел

1. Вартанова, О., & Повзун, Д. Стійкість персоналу: сутність та дуальний характер забезпечення. *Економіка та суспільство*, 2023 (54). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-73>.
2. Грішин Е. Резильентність особистості: Сутність феномену, психодіагностика та засоби розвитку. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2021. Вип. 64. С. 62–81. DOI: <https://doi.org/10.34142/23129387.2021.64.04>.
3. Чобіток В. І. Інтелектуалізація управління холистичним розвитком підприємств: категоріальний силогізм. *Бізнес Інформ*. 2020. № 2. С. 463–472. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-2-463-472>.

Олександр ШЕВЕЛЬ

*аспірант кафедри глобальної економіки
Національного університету біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

ІНСТРУМЕНТАРІЙ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ АКВАКУЛЬТУРИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ ЄС

В умовах функціонування ринку продукції аквакультури нами вивчено базові підходи згідно ухвалених змін Європейської Комісії 04 жовтня 2023 року до Регламенту для секторів рибальства та аквакультури [1]. Переглянутий регламент, звільняє невеликі суми допомоги від контролю за державною допомогою, оскільки вважається, що вони не впливають на конкуренцію і торгівлю на єдиному ринку. У грудні 2022 року Комісія продовжила дію Регламенту про застосування принципу de minimis до рибного господарства на

один рік (тобто до 31 грудня 2023 року), щоб завершити поточні розмірковування щодо того, чи слід переробку та маркетинг продуктів рибальства та аквакультури більше не включати до згаданого Регламенту, а радше увести до сфери дії Загального регламенту щодо використання принципу de minimis (Commission Regulation (EU) No 1407/2013 of 18 December 2013 on the application of Articles 107 and 108 of the Treaty on the Functioning of the European Union to de minimis aid Text with EEA relevance). Загальний Регламент передбачає вищу стелю допомоги, ніж Регламент про рибне господарство. В дослідженні встановлено, що поправка до Регламенту щодо застосування принципу de minimis у рибному господарстві включає наступні зміни:

Важливо звернути увагу на те, що передбачається збільшення розміру мінімальної допомоги на одне господарство протягом трьох років за умови створення центрального національного реєстру. Лише первинне виробництво продуктів рибальства та аквакультури залишиться під дією Регламенту рибного господарства, тоді як переробка та збут таких продуктів будуть підпадати під дію Загального регламенту. Перерахунок «національних лімітів», тобто максимальних сукупних сум допомоги de minimis, які можуть бути виділені кожній державі-члену. Продовження терміну дії переглянутого Регламенту про застосування de minimis до рибного господарства до 31 грудня 2029 року. Європейська Комісія розпочала перегляд правил про застосування принципу de minimis для сектору рибальства та аквакультури у 2019 році, опублікувавши дорожню карту оцінки. Оцінка системи державної допомоги для цього сектору була проведена паралельно з оцінкою впливу для збору додаткових доказів щодо сфер, які потребують вдосконалення. Процес оцінки включав публічні консультації, а також обговорення із зацікавленими сторонами та національними органами влади. У грудні 2022 року Комісія ухвалила пакет переглянутих правил державної допомоги, що стосуються сільського, лісового господарства, рибальства та аквакультури. Що стосується рибного господарства, Європейська Комісія ухвалила новий Регламент про винятки [8; 18], схвалила нові галузеві керівні принципи [7]. Та продовжила дію Регламенту про мінімальну державну допомогу в секторі рибальства та аквакультури.

Таким чином, такі правила нададуть доступ до невеликих розмірів допомоги. Важливим є той факт, що господарства, які займаються переробкою риби, матимуть всі можливості доступу до фінансування в невеликих обсягах, що дасть можливість створити рівні конкурентні умови для всіх секторів рибного господарства.

Список використаних джерел

1. *Fishery de minimis Regulation Commission Regulation (EU) No 717/2014 of 27 June 2014 on the application of Articles 107 and 108 of the Treaty on the Functioning of the European Union to de minimis aid in the fishery and aquaculture sector. Регламент Комісії (ЄС) № 717/2014 від 27 червня 2014 року про застосування статей 107 і 108 Договору про*

- функціонування Європейського Союзу до допомоги *de minimis* у секторі рибальства та аквакультури. ELI: <http://data.europa.eu/eli/reg/2014/717/oj>
2. Вдовенко Н. М., Наконечна К. В. Особливості структурних змін в економіці України. *Економіка АПК*. 2018. № 9. С. 56–61.
 3. Vdovenko N. M., Korobova N. M. Methods of state regulation of agricultural sector in terms of the orientation of the economy to safety and quality standards. *Wspolraca Europejska*. 2015. № 3 (3). Vol. 3. С. 68–80.
 4. Вдовенко Н. М. Теорія та практика державного регулювання розвитку аквакультури. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 7. С. 117 – 120.
 5. Vdovenko N. M., Korobova N. M., Kurmaiev P. Yu., Pavlenko I. I. Formation of the organizational mechanism for fisheries regulation. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. № 3 (19). Р. 202–212. 2019.
 6. Вдовенко Н. М. Методологізація галузевого державного управління на шляху адаптації економіки до умов та вимог Європейського Союзу. *ScienceRise*. 2015. № 5/3 (10). С. 39–44.
 7. Керівні принципи державної допомоги в секторі рибальства та аквакультури - Communication from the Commission Guidelines for State aid in the fishery and aquaculture sector 2023/C 107/01C/2023/1598.
 8. Commission Regulation (EU) 2022/2514 of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 717/2014 as regards its period of applicationC/2022/9347.
 9. Vdovenko N. M., Sokol L. M. Applied basis of fish policy effect to public food providing. *Науковий Вісник Полісся*. 2017. № 1 (9). Ч. 2. С. 202–207.
 10. Указ Президента України Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року від 30.09.2019 № 722/2019. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/722/2019>
 11. Vdovenko N. M., Sokol L. M. Applied basis of fish policy effect to public food providing. *Науковий Вісник Полісся*. 2017. № 1 (9). Ч. 2. С. 202–207.
 12. Кваша С. М., Вдовенко Н. М. Наукові засади державного регулювання розвитку аквакультури штучних водойм. *Економіка та держава*. 2011. № 11. С. 12–16.
 13. Radchenko O., Matveyeva M., Holovanova H., Makhyboroda K., Haibura Y. Information and analytical provision of budget support of institutional sectors of the economy (on the example of the agricultural sector of Ukraine). Р. 2355–2378. DOI: [dx.doi.org/10.14807/ijmp.v11i9.1418](https://doi.org/10.14807/ijmp.v11i9.1418)
 14. Dmytryshyn R., Sharilo Y., Vdovenko N., Kot T., Mykhalchyshyna L. Effect of the martial law for in developing branches in the national economy for the north of Ukraine. The newest problems of science and ways to solve them: *Proceedings of the XXX International Scientific and Practical Conference*. International Science Group. August 02–05, 2022. Helsinki, Finland. 2022. 284 p.
 15. Koval V., Mikhno I., Trokhymets O., Kustrich L., Vdovenko N. Modeling the interaction between environment and the economy considering the impact on ecosystem. *The International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF 2020)* Vol. 166. 2020.
 16. Про аквакультуру: Закон України від 18.09.2012 № 5293-VI (чинний з 01.07.2013 р.). *Офіційний вісник України*. 2012. № 79. С. 26.

17. Koval V. V., Mikhno I. S., Deineha O. V., Bezuhlyi I. V., Deineha I. O., Udovychenko V. V. *Regulatory mechanisms of responsible aquaculture and sustainable development of ecotourism in territorial communities. Journal of Geology, Geography and Geoecology.* 2022. Vol. 31. Issue 2. 3. P. 333–342. DOI: <https://doi.org/10.15421/112231>
18. Регламент (ЄС) 2022/2473- Commission Regulation (EU) 2022/2473 of 14 December 2022 declaring certain categories of aid to undertakings active in the production, processing and marketing of fishery and aquaculture products compatible with the internal market in application of Articles 107 and 108 of the Treaty on the Functioning of the European Union.

Цифрова економіка і сталий розвиток: новітні тенденції у фінансах, обліку, менеджменті та соціально-поведінкових науках. Наукове видання Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Берегове, 26- 27 березня 2024 р.) / Редакційна колегія: Черничко С.С., Орос І.І., Бачо Р.Й., Пойда-Носик Н.Н., Макарович В.К., Лоскоріх Г.Л., Ганусич В.О., Стойка Н.С. та Потокі Г.Ф. Берегове-Ужгород: ЗУІ ім. Ференца Ракоці II – ТОВ «РІК-У», 2024. – 464 с. (українською, угорською та англійською мовами)

Збірник містить матеріали доповідей учасників IV Міжнародної науково-практичної конференції «Цифрова економіка і сталий розвиток: новітні тенденції у фінансах, обліку, менеджменті та соціально-поведінкових науках» щодо висвітлення питань, пов'язаних з новітніми тенденціями у сфері обліку, фінансів, економіки підприємств, менеджменту, маркетингу та загалом соціально-поведінкових наук у контексті реалізації стратегії цифровізації економіки в умовах Індустрії 4.0 із залученням до розробки рекомендацій відомих міжнародних експертів у міждисциплінарних областях.

УДК 330:502.131.1(063)

Наукове видання

**ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА І СТАЛИЙ РОЗВИТОК:
НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ФІНАНСАХ, ОБЛІКУ, МЕНЕДЖМЕНТІ
ТА СОЦІАЛЬНО-ПОВЕДІНКОВИХ НАУКАХ**

**Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції
Берегове, 26-27 березня 2024 р.**

*Рекомендовано до видання у друкованій та електронній формі (PDF) на засіданні кафедри обліку і аудиту Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II
(протокол №8 від «25» березня 2024 року)*

*Затверджено до видання у друкованій та електронній формі (PDF) рішенням Вченої ради
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II
(протокол №4 від «25» квітня 2024 року)*

*Підготовлено до видання у друкованій та електронній формі (PDF) кафедрою обліку і аудиту спільно з
Видавничим відділом Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II*

Редакційна колегія:

Черничко С.С., доктор габілітований з гуманітарних наук, професор, ректор ЗУІ ім. Ф. Ракоці II; **Орос І.І.**, к.пед.н., доцент, президент ЗУІ ім. Ф. Ракоці II; **Бачо Р.Й.**, д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту ЗУІ ім. Ф. Ракоці II; **Пойда-Носик Н.Н.**, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і аудиту ЗУІ ім. Ф. Ракоці II; **Макарович В.К.**, к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту ЗУІ ім. Ф. Ракоці II; **Лоскоріх Г.Л.**, доктор філософії з обліку і оподаткування, доцент, заступник завідувача кафедри обліку і аудиту ЗУІ ім. Ф. Ракоці II; **Ганусич В.О.**, к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту ЗУІ ім. Ф. Ракоці II; **Стойка Н.С.**, к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту ЗУІ ім. Ф. Ракоці II; **Потокі Г.Ф.**, старший викладач, координатор кафедри обліку і аудиту ЗУІ ім. Ф. Ракоці II

Технічне редагування: Вікторія Макарович

Коректура: авторська

Дизайн обкладинки: Вівієн Товт

УДК: Бібліотека ім. Опацої Черч Яноша при ЗУІ ім. Ф. Ракоці II

Відповідальний за випуск:

Олександр Добош (начальник Видавничого відділу ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)

Відповідальність за зміст і достовірність публікацій покладається на авторів наукових доповідей.

Точки зору авторів публікацій можуть не співпадати з точкою зору редколегії.

Видавництво: Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II (адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90202. Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua) *Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 7637 від 19 липня 2022 року та ТОВ «РІК-У»* (адреса: вул. Карпатської України 36, м. Ужгород, 88006. Електронна пошта: print@rik.com.ua) *Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року*
Поліграфічні послуги: ТОВ «РІК-У»

Підписано до друку 26.04.2024. Шрифт «Times New Roman» та «Book Antiqua».

Папір офсетний, щільністю 80 г/м². Друк цифровий. Ум. друк. арк. 37,7.

Формат 70x100/16. Замовл. № 168K